T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

MEVLÂNA ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

MEVLÂNA VE MEVLEVÎLİK ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM DALI

MEVLÂNA VE MEVLEVÎLİK ARAŞTIRMALARI BİLİM DALI

MEVLÂNA MÜZESİ NR. 1113'DE KAYITLI MESNEVÎ NÜSHASININ 1. CİLDİ

(METİN - İNCELEME)

Rukiye RASBACI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Ali TEMİZEL

Konya-2019

T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

MEVLÂNA ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

MEVLÂNA VE MEVLEVÎLİK ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM DALI

MEVLÂNA VE MEVLEVÎLİK ARAŞTIRMALARI BİLİM DALI

MEVLÂNA MÜZESİ NR. 1113'DE KAYITLI MESNEVÎ NÜSHASININ 1. CİLDİ

(METİN - İNCELEME)

Rukiye RASBACI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Ali TEMİZEL

Konya-2019

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI .....

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU .....

ÖN SÖZ ..... **I**

ÖZET ..... **III**

SUMMARY ..... **IV**

KISALTMALAR ..... **V**

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ ..... **VI**

GİRİŞ **1**

1. MEVLANA VE MEŞNEVÎ'NİN TENKİTLİ NEŞİRLERİ HAKKINDA **1**

1.1. Mevlâna'nın Hayatı 2

1.2. Mevlâna'nın Eserleri 5

1.3. Nicholson'un Hayatı 7

1.4. Nicholson'un Eserleri 8

1.5. Nicholson'un Meşnevî'ye Katkısı 10

2. MEVLÂNA MÜZESİ NR. 1113'TE KAYITLI YAZMA NÜSHANIN TAVSİFİ **14**

2.1. KATALOG BİLGİLERİ 14

2.1.1 Cilt 14

2.1.2. Kağıt ve Ebat 14

2.1.3. Yazı Türü 14

2.1.4. Tertibi 14

2.2. 773 / 1372 TARİHLİ YAZMADAKİ BAZI İMLÂ ÖZELLİKLERİ 21

2.2.1. Farsça kelimelerdeki “ د ” dal harfinin, “ ذ ” zal olarak yazılması: 21
2.2.2. Hâ-yı resmiyeden sonra çoğul eki : 22
2.2.3. “ که ” Ki’lerin Yazılması: 22
2.2.4. “ نه ” Ne’lerin Yazılması: 23
2.2.5. Ha-yı resmiye veya (ی) ile biten kelimelerden sonra ye : 23
2.2.6. “ به ” ön edatı : 23
2.2.7. “ ژ- ز- گ – ک – چ – ج – ب - پ ” Harfleri : 24
2.2.8. “ ح ” Harfi: 24
2.2.9. Miş’li geçmiş zaman 3. tekil şahıs : 24
3. KARŞILAŞTIRMALI METİN VE DEĞERLENDİRME 26
3.1. METİN NEŞRE HAZIRLANIRKEN İZLENEN YÖNTEM 26
3.2. KARŞILAŞTIRMALI METİN 28
3.3. DEĞERLENDİRME 379
SONUÇ 382
KAYNAKÇA 383
ÖZGEÇMIŞ 387

ÖN SÖZ

Mesnevî, yazılmaya başlandığı günden itibaren hem halk arasında hem de ilim erbabı nezdinde büyük ilgi görmüş ve bu ilgi zamanla evrensel bir boyut kazanmıştır. İnsanlığı ilgilendiren hemen hemen her konuyu içeren eser, akıcı üslubu ve fikirlerindeki derinlikle insanlığın ilgisine mazhar olmuştur.

Yazıldığı ilk dönemden itibaren büyük ilgi gören bu eşsiz eser, birçok defa istinsah edilerek çoğaltılmış ve günümüze kadar birçok dilde yayınlanmıştır. *Mesnevî*'nin çok sayıda nüshasının bulunması, bu nüshalar arasındaki farklılıkların tespit edilerek ortaya konması ihtiyacını doğurmuştur.

Türk İslam tarihi tasavvuf kültürünün mihenk taşlarından olup evrensel bir nitelik kazanan Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî ve *Mesnevî*si üzerine geçmişten günümüze sayısız çalışma yapılmıştır. Gerek Türk, gerekse yabancı araştırmacılar tarafından yapılan bu neşirler arasında Reynold Alleyne Nicholson (1868-1945) tarafından yapılan çalışma, *Mesnevî* metnini bilimsel metotlarla (1925-1940 yıllarında) ortaya koyan dünyadaki ilk ve en muteber çalışmalardan sayılmaktadır.

Nicholson, *Mesnevî* metninin edisyon kritiğini yapmaya 1920'lerde karar vermiş, 8 ciltlik çalışmasının ilk cildini 1925 yılında neşretmiştir. Bu ilk cildin neşrinde 5 nüshanın ilk iki defterinin karşılaştırmasını yapmış, daha sonra elde ettiği 4 nüshanın daha karşılaştırmasını yaparak 3. Cildin başında ek olarak yayınlamıştır.

Bu çalışmada Mevlâna Müzesi 1113 numaralı nüsha ile Nicholson tarafından karşılaştırması yapılan bu 9 nüshanın karşılaştırması yapılarak aralarındaki tüm farklılıklar dipnot yöntemiyle ortaya konulmuştur. Çalışma sırasında halen Mevlâna Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlı yazmanın dijital görüntüleri kullanılmış, Nicholsun'un karşılaştırdığı nüshalar için belirlediği kısaltmalara ek olarak 1113 nr için **[M]** kısaltması kullanılmıştır. M nüshası ile diğer nüshalar karşılaştırılırken sadece Nicholson neşrinde tespit edilen farklılıklar ise **[Nich.]** kısaltmasıyla gösterilmiştir. Çalışmada, Arap harfli kişi ve eser adları transkripsiyon sistemi esas alınarak Latinize edilmiştir.

Çalışma, Giriş, Mesnevî'nin Karşılaştırmalı Metni, Değerlendirme ve Sonuç kısımlarından oluşmakta olup "Giriş" kısmında Mesnevî'nin tenkitli neşirleri, Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî ve R. A. Nicholson'un hayatı ve eserleri hakkında genel bir bilgi verilmiştir. Mevlâna Müzesi nr. 1113'te kayıtlı nüshanın detaylı bir tanıtımı yapılmıştır.

"Mesnevî'nin Karşılaştırmalı Metni" kısmında Mesnevî'nin Mevlâna Müzesi nr. 1113'te kayıtlı yazma nüshasının birici defterinin mukaddimesi ve arkasından birinci defterin beyitlerinin (1-4039) edisyon-kritikli metni yer almaktadır.

"Değerlendirme" kısmında Mevlâna Müzesi nr. 1113'te kayıtlı yazma nüsha ile Nicholson'un hazırladığı Mesnevî neşri arasındaki beyit farklılıkları ortaya konulmuştur. Burada Mevlâna Müzesi nr. 1113'te kayıtlı yazma nüshaki fazla beyitler tablo şeklinde verilmiştir.

Sonuç bölümünde ise yapılan bu çalışmanın ortaya koyduğu bulgular ve sonuçları yer almaktadır.

Bu güne kadar üzerinde bu alanda herhangi bir akademik çalışma yapılmayan Mevlâna Müzesi nr. 1113'te kayıtlı nüshanın incelenmesi ve farklılıkların ortaya konulması Mevlâna ve *Mesnevî* üzerine yapılacak çalışmalar için önem arz edeceği düşünülmektedir.

Çalışmanın her aşamasında yardım ve desteklerini esirgemeyen hocam Doç. Dr. Yakup ŞAFAK'a, Müdürüm Bekir ŞAHİN'e, Öğrt. Gör. Dr. Selman KARADAĞ'a, mesai arkadaşım Faruk AĞARTAN'a, daima destek vererek yol gösteren bilimsel teşvikini ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Ali TEMİZEL'e teşekkürlerimi sunarım.

Rukiye RASBACI

Konya 2019

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	Rukiye RASBACI
Numarası	127201002008
Ana Bilim / Bilim Dalı	Mevlâna ve Mevlevîlik Araştırmaları
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ali TEMİZEL
Tezin Adı	Mevlâna Müzesi Nr. 1113'de Kayıtlı Mesnevî Nüshasının 1. Cildi (Metin - İnceleme)

ÖZET

Bu çalışmanın konusunu Mevlâna Müzesi nr. 1113'te kayıtlı *Meşnevî* nüshası oluşturmaktadır. Bu nüsha yazıldığı dönem ve sanatsal özellikleri itibariyle önem arz etmektedir. Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'nin *Meşnevî*'siyle ilgili ilk ve en kapsamlı çalışma R. A. Nicholson tarafından yapılmıştır. Nicholson, biri matbu olmak üzere dokuz *Meşnevî* nüshasını karşılaştırmış ve aslına en uygun nüshayı neşretmiştir. Halen bu karşılaştırmanın dışında kalan nüshalar mevcuttur.

Şimdiye kadar metni üzerinde bilimsel herhangi bir çalışma yapılmamış olan 1113 numaralı *Meşnevî* nüshası yazıldığı dönem itibariyle en muteber nüshalar arasındadır. 773/1372 tarihinde Selçuklu veziri Mevlevî Emir Satı için yazılan ve Selçuklu döneminin yazım özelliklerini yansıtan bu nüsha, Reynold Alleyne Nicholson neşriyle karşılaştırılmıştır. Tespit edilen farklılıklar dipnotlarda gösterilmiş ve karşılaştırmanın sonunda bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Mevlâna, Mesnevî, Nicholson, edisyon-kritik

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin		
	Adı Soyadı	Rukiye RASBACI
	Numarası	127201002008
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Mevlâna ve Mevlevîlik Araştırmaları
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ali TEMİZEL
	Tezin İngilizce Adı	Volume 1 of the mathnawi copy which is registered at Mawlana Museum nr. 1113 (Text - Analysis)

SUMMARY

The subject of this study is copy of Mathnawi which is registered at Mawlana Museum nr. 1113. This copy is important in terms of its period which is written in and artistic features. The first and most comprehensive study of Mawlana Jalaluddin Rumi's Mathnawi was made by R. A. Nicholson. Nicholson compared nine Mathnawi copies, one of which was printed, and published the most appropriate one. There are still copies which are not included in this comparison.

The Mathnawi copy number 1113, which has not been done any scientific work on the text so far, is among the most valid copies as of the period it was written. This copy which was written for the Seljuk vizier Mawlawi Emir Satı in 773/1372 and reflecting the writing characteristics of the Seljuk period is compared with publishing of Reynold Alleyne Nicholson. The differences were identified in the footnotes and an evaluation was made at the end of the comparison.

Keywords: Mawlana, Mathnawi, Nicholson, edition-critic

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
b.	Bin (oğul)
bs.	Baskı
Bkz.	Bakınız
Bul.	Bulak
C	Cilt
Çev.	Çeviren
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
edt	Editör
Fatih	Fâtihu'l-Ebyât
h.	Hicri
haz.	Hazırlayan
Hz.	Hazreti
m.	Miladi
Menhec	Menhecü'l-Kavî li-Tullâbi'l-Mesnevî
Nich.	Nicholson
nr.	Numara
ö.	Ölüm
S.	Sayı
Sarı Abd.	Sarı Abdullah
s.	Sayfa
şrh.	Şerh
TTK	Türk Tarih Kurumu
Y.	Yıl

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Uzun Ünlüler: آ , ـا : â ; ـای , ـی : î ; ـو : û

Kısa Ünlüler: ـَ : a, e ; ـِ : ı, i ; ـُ : o, ö, u, ü

Ünsüzler:

ء :	’	ص :	ṣ
ب :	b	ض :	ż
پ :	p	ط :	ṭ
ت :	t	ظ :	ẓ
ث :	s̲	ع :	‘
ج :	c	غ :	ġ
چ :	ç	ف :	f
ح :	ḥ	ق :	ḳ
خ :	ḫ	ك :	k, ñ
د :	d	گ :	g
ذ :	z̲	ل :	l
ر :	r	م :	m
ز :	z	ن :	n
ژ :	j	و :	v
س :	s	ه :	h
ش :	ş	ى :	y

Özel isimlerin başında gelen “abd-“ ve sonunda gelen “-dîn “ kelimeleri bitişik yazılmıştır: ‘Abdullāh, ‘Abdurraḥmân; Ṣadrreddîn, Celâleddîn gibi.

Telaffuzunda zorluk çekilmeyen özel isimler Türkçe’de kullanıldığı gibi yazılmıştır.

Arapça isimlerin başında şemsî ve kamerî harflerin okunuşları belirtilmiş (el-Konevî), tamlama halindeki isimlerde harf-i tarifli okunuşlar esas alınmıştır. *“Mecmûatü’l-Letâif”* gibi.

GİRİŞ

1. MEVLANA VE MESNEVÎ'NİN TENKİTLİ NEŞİRLERİ HAKKINDA

Mevlâna ve *Meṯnevî* ile ilgili yapılan yayınlarda *Meṯnevî* metinlerinin hangi yazmaya veya neşre dayandığı büyük önem arzetmektedir. Bu konuda Mevlâna Müzesi 51 numaralı yazma nüshanın şu ana kadar en muteber nüsha olduğu kabul edilmektedir.[1] Bu çalışmaya konu olan Mevlâna Müzesi 1113 numaralı nüshanın da gerek dönemi gerek hattatı ve ithaf edildiği kişi gerekse sanat özellikleri bakımından en az bu nüsha kadar önemli olmalıdır. *Meṯnevî*'nin günümüze kadar tenkitli neşri üzerine çeşitli çalışmalar yapılmış olup bunlardan en muteber kabul edileni Reynold A. Nicholson'nun 1925 yılında yayımlamaya başladığı Mesnevî neşridir.

Bu çalışmanın üzerine Ḥasan-i Lâhûtî'nin "*Âḫirîn taṣḥîḥ-i Reynold A. Nicholson (Nicholson'un son tashihi)*" ismiyle yayınladığı *Meṯnevî-i Ma'nevî* neşrinde Nicholson'un düzeltme ve ek başlıkları altında verdiği bütün bilgiler metinde ve dipnotlarda yerlerine yerleştirilerek düzenlenmiştir.[2]

Meṯnevî'nin Konya'da bulunan nüshalarıyla İran ve Hindistan kütüphanelerindeki nüshaları arasında büyük farklılıklar vardır. *Meṯnevî* nüshaları arasındaki farklılıkları tespit etmek amacıyla 1032'de (1623) 'Abdüllatîf b. 'Abdullāh tarafından seksen kadar nüsha karşılaştırılarak hazırlanan ve *Nüsḫa-i Nâsiḫa-i Meṯneviyyât-i Saḳîme* adı verilen eseri bu alanda yapılan ilk çalışmalardan biridir.[3]

Meṯnevî'ye büyük alaka duyan bilim adamlarından Muḥammed-i İsti'lâmî de yakın yıllarda önemli bir tenkitli neşir çalışması gerçekleştirmiştir. 4 muteber nüshayı esas alarak hazırladığını kaydetmekte ve neticede Nicholson'un neşriyle karşılaştırma yaptığında yüzlerce ihtilafın ortaya çıktığını ve bunların daha doğrusunun kendi neşrinde yer aldığını dile getirmektedir.[4]

---

[1] Adnan Karaismailoğlu, "*R. A. Nıcholson'un Mesnevî Neşri ve Yeni Mesnevî Neşirleri"*, Mevlâna Araştırmaları Dergisi, Konya, 2007, S. 1, s. 22.
[2] Karaismailoğlu, a.g.m., s. 26.
[3] Semih Ceyhan, "*Mesnevî"*, DİA, C. 29, Ankara 2004, s. 329.
[4] Karaismailoğlu, a.g.m., s. 28.

Tevfîḳ Subḥânî (Tahran 1373/1994) ve ‘Abdulkerîm Surûş neşirleri de (Tahran 1375/1996, 1376/1997) diğer yaygın *Meşnevî* neşirleridir. [5]

Bu alanda son dönemde yapılan bir çalışma da İran’da Mevlâna’nın *Meşnevî*’si ve Şems-i Tebrizi ile ilgili araştırmalar yapan en önemli şahsiyetlerden Muḥammed ‘Ali Muvaḥḥid’in, içinde Konya nüshasının da bulunduğu ilk dönem yazmalarını karşılaştırarak hazırladığı *Meşnevî-i Ma’nevî* (Tahran 1396/2017) neşridir.

51 numaralı yazmayı temel alan ayrı bir *Meşnevî-i Ma’nevî* neşri de Türkiye’de Adnan Karaismailoğlu ve Derya Örs tarafından hazırlanmıştır. [6]

Bu kısımda Mevlâna ile tenkitli neşir faaliyetlerinin en muteberi kabul edilen ve bu çalışmanın da temel unsurlarından biri olan Nicholson ve *Meşnevî* tashihi üzerine yaptığı çalışmalar hakkında biraz daha detaylı bilgi verme gereği duyulmuştur.

1.1. Mevlâna’nın Hayatı

Mevlâna, 30 Eylül 1207 (6 Rebiülevvel 604) tarihinde bugünkü sınırlara göre önemli merkezlerini Türkmenistan'daki Merv, Iran'daki Nişabur ve Afganistan'daki Herat ve Belh şehirlerinin oluşturduğu Horasan bölgesinin Belh şehrinde dünyaya gelmiştir.[7] Mevlâna, *Meşnevî*’nin girişinde bizzat kendisi, adını Muhammed olarak belirtmiştir. Lakabı Celâleddîn'dir[8] ve daha sonraları İslam dünyasında hürmet belirtmek için önemli kişilerin isimlerinin önünde kullanılan "efendimiz" anlamındaki "Mevlâna" ünvanı onu yüceltmek maksadıyla söylenmiş, Mevlâna Celâleddîn Muhammed'le birlikte özel bir isme dönüşmüştür. "Sultan" mânasına gelen Farsça "hudâvendigâr" unvanı da kendisine babası tarafından verilmiştir. Ayrıca doğduğu şehre nisbetle "Belhî" olarak anıldığı gibi, hayatını geçirdiği Anadolu'ya nisbetle de "Rûmî, Mevlâna-i Rûm, Mevlâna-i Rûmî" ve müderrisliği sebebiyle "Molla Hünkâr, Mollâ-yı Rûm" gibi

---

[5] Ceyhan, a.g.m., s. 330.

[6] Mesnevî-i Ma’nevî (ber-esâs-i nüsha-i muverreh 677/1278 Konya), I-VI, (haz. Adnan Karaismailoğlu, Derya Örs), Şehrdârî-i Konya, 1384 hş.; 2. bs., I-III, Ankara: Akçağ Yay., 2007.

[7] Adnan Karaismailoğlu, “Mevlâna’nın Hayatı ve Çevresi”, Konya’dan Dünyaya Mevlâna ve Mevlevilik, İstanbul 2002, s. 22.

[8] Abdurrahmân Câmî, Nefahâtu’l-Üns: Evliyâ Menkibeleri, Çev. ve şrh. Lâmiî Çelebî, haz. Süleyman Uludağ ve Mustafa Kara, İstanbul 1998, s.634

unvanlarla da zikredilmektedir.[9] Babası, bilginler padişahı (Sultanu'l-ulema) diye anılan ve bilginlerden Ahmed Hatîbî oğlu Hüseyin Hatîbî'nin oğlu olan Belh'li Muhammed Bahâeddîn Veled'dir.[10]

Babası Bahâeddîn Veled, Mevlâna çocukluk veya ilk gençlik yıllarında iken; yaklaşan Moğol tehlikesi ve fikirlerini *Ma'ârif* isimli eserinde tenkit ettiği ünlü bilgin Faḫreddîn-i Râzî'nin (ö.1209) ve onun görüşlerine itibar eden Harizmşah Muhammed'in (ö.1220) manen ve madden mevcut etkinliğinden rahatsızlık duyması nedeniyle Belh'ten ayrılmayı uygun görmüştür.[11]

Bu minvalde ailesi ve müridleriyle birlikte yola çıkan kafile, Nişabur ve Bağdat'a uğrayarak Hicaz'da Hac vazifelerini yerine getirdikten sonra Şam üzerinden Anadolu'ya ulaşmış; önce Malatya'ya, sonra Erzincan'a buradan dört yıl kaldıkları Erzincan Akşehir'ine ve daha sonra yedi yıl ikâmet ettikleri Larende'ye (Karaman) varmışlardır. Bahâeddîn Veled Karaman'da 1225 yılında henüz 17 yaşında olan Mevlâna'yı kafilenin üyelerinden olan Semerkantlı Lala Şerefeddîn'in kızı Gevher Hatun'la evlendirmiş ve bu evliliğin akabinde 623/1226'da Sultan Veled, sonrasında da Alâeddîn Çelebi dünyaya gelmiştir.[12] Yine Karamandaki yaklaşık yedi yıllık ikametleri sırasında Mevlâna'nın annesi Mümine Hatun ile ağabeyi Alâeddîn Muhammed vefat etmiş ve bugün *Mâder-i Mevlâna Türbesi* olarak bilinen yerde toprağa verilmişlerdir.[13]

Bahâeddîn Veled ailesiyle birlikte 626/1229 tarihinde Konya'ya yerleşmiş ve yaklaşık iki yıl Konya'da Altınapa (Altun-aba/Altunpâ) Medresesi'nde müderrislik yaptıktan sonra 18 Rebiulahir 628/23 Şubat 1231 tarihinde vefat etmiştir. Babasının vefatı üzerine yerine oğlu Mevlâna Celâleddîn geçmiş, bir yıl sonra babasının müritlerinden Şeyh Burhâneddîn-i Muḥaḳḳıḳ -ı Tirmizî'nin Konya'ya gelişiyle ona

[9] Karaismailoğlu, a.g.m, s. 22.
[10] Abdülbâkî Gölpınarlı, Mevlâna Celâleddîn Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1999, s. 34.
[11] Karaismailoğlu, a.g.m, s. 22.; Bediüzzaman Fürûzanfer, Mevlâna Celâleddin, Çev. Feridun Nafiz Uzluk, İstanbul 1963, s.11-24.
[12] Karaismailoğlu, a.g.m., s. 23.
[13] Karaismailoğlu, a.g.m., s. 23.

bağlanmıştır. Bu bağlılık Şeyh Burhâneddîn-i Tirmiẕî'nin ölümüne kadar, yani yaklaşık 9 yıl kadar sürmüştür.[14] Yine bu dönemlerde Mevlâna Şam'a gidip zahiri ilimlerde tahsil görmüş, Arap dili ve edebiyatı, lügat, fıkıh, tefsir ve hadis gibi ilimler başta olmak üzere çeşitli ilimlerden de icâzet almıştır.[15] Şam'da bulunduğu süre içerisinde Muḥyiddîn İbnü'l-'Arabî (ö. 638/1240), Sa'deddîn-i Ḥamevî, 'Oṣmân-ı Rûmî, Evḥadüddîn-i Kirmânî (ö. 635/1238) ve Ṣadreddîn Ḳonevî (ö. 673/1274) ile uzun müddet sohbetlerde bulunmuştur.[16] Şam'dan dönen Mevlâna, şeyhin ölümünün ardından onun yerine geçerek medresede fıkıh ve din ilimlerinde dersler vermeye başlamıştır.[17]

Mevlâna'nın hayatında özel bir yere ve öneme sahip olan Şemseddîn Muhammed Tebrîzî'nin Konya'ya ilk olarak gelişi 26 Cemaziyelahir 642/29 Kasım 1244 tarihindedir. Şems ile karşılaşmalarının ardından Mevlâna halkla tamamen ilgisini kesmiş ve tüm vaktini onunla sohbette geçirmeye başlamıştır. Bu durum bir süre sonra Mevlâna'nın öğrenci ve müritleri arasında hoşnutsuzluğa neden olmuş, çıkan dedikodular nedeniyle Şems-i Tebrîzî 21 Şevval 643/10-11 Mart 1246 günü Konya'dan ayrılmıştır. Bu ayrılış Mevlâna'yı son derece etkilemiş ve üzmüştür. Mevlâna, oğlu Sultan Veled'i Şems'i bulup getirmesi için Şam'a göndermiş 15 ay kadar sonra 644/1246-1247'de birlikte geri dönmüşlerdir. Ancak beraberlik uzun sürmeyerek Şems 645/1247-1248 yılı içerisinde tamamen kaybolmuştur. Bu kayboluşun ardından Mevlâna iki defa Şam'a gitmiş ancak Şems'i bulamamıştır.[18]

Mevlâna için oldukça sarsıcı olan bu gidişin ardından kendisine halife ve naib olarak Ṣelâhaddîn Zerkûbî'yi seçmiş; bir süre sonra da oğlu Sultan Veled'i Selâhaddîn'in kızı Fatıma hatun ile evlendirerek bu bağlarını pekiştirmiştir;

"Şeyh'in (Mevlâna) coşkunluğu, onunla yatıştı; bütün o zahmet, dedi kodu,

[14] Karaismailoğlu, a.g.m., s. 24.
[15] Reşat Öngören, "Mevlâna", DİA, C. 29, Ankara 2004, s. 442.
[16] Ferîdûn b. Ahmed-i Sipehsâlar, Mevlâna ve Etrafındakiler, Çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul 1977, s.35.
[17] Bedî'üzzamân Fürûzanfer, Mevlâna Celâleddin, Çev. Feridun Nafiz Uzluk, İstanbul 1963, s.63.
[18] Karaismailoğlu, a.g.m., s. 25-26.

esenliğe dönüştü."[19]

1258'de Ṣelâhaddîn Zerkûbî'nin vefatıyla Mevlâna, son on yılını *Meṣnevî* 'nin de yazılmasına sebep olan Çelebi Ḥüsâmeddîn'le sohbette bulunarak geçirmiştir. Bu iki muhterem zatla geçen yıllar, Mevlâna ve çevresindekiler için huzurlu ve verimli; oldukça önemli manzum ve mensur eserlerinin yazıldığı yıllar olmuştur. [20]

Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, 5 Cemaziyelahir 672/17 Aralık 1273 günü ebedi aleme göç etmiştir. Mevlâna'nın vasiyeti üzerine cenaze namazını kıldıracak olan Ṣadreddîn Ḳonevî'nin fenalaşması sebebiyle Ḳaḍı Sirâceddîn namazı kıldırmış ve büyük bir kalabalıkla defnedilmiştir.[21]

1.2. Mevlâna'nın Eserleri

Mevlâna'nın, tamamı yayınlanmış, Türkçe'ye ve diğer dillere kısmen veya tamamen çevrilmiş 5 eseri vardır.[22] Bunlardan *Meṣnevî* ve *Dîvân-ı Kebîr* manzumdur. *Mecâlis-i Seb'a* vaazlarından oluşan, *Fîhî mâ Fîh* çeşitli konularda halkı ve müritleri aydınlattığı sohbetlerini içeren, *Mektûbât* ise çeşitli şahıslara yazdığı mektupları kapsayan eserlerdir. Şiirleri ve mektupları arasında Arapça olanları bulunmakla beraber eserleri Farsçadır. Bu beş eser dışında bazı küçük risale ve manzumeler Mevlâna'ya nisbet edilmişse de bunların ona ait olmadığı ispat edilmiştir. [23]

a) Mesnevî :

Mesnevî bir nazım şeklinin adı olmakla birlikte Mevlâna, kitabını bu isimle adlandırıp başka bir isim vermediğinden dolayı yazıldığı zamandan beri bu isimle ün kazanmıştır.[24] İçerisinde birçok ayet, hadis, ve hikayeyi barındıran yaklaşık 26.000 beyitten oluşan 6 ciltlik bir eserdir. Hemen hemen her konuda söylenmiş bu beyitlerle,

---

[19] Sultan Veled, İbtidânâme, Çev: Abdülbâkî Gölpınarlı, Konya 2001, s.70/beyit 1449
[20] Karaismailoğlu, a.g.m., s.27.
[21] Gölpınarlı, *a.g.e.*, s.129
[22] Yakup Şafak, "Hz. Mevlâna'nın Eserleri", Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya 2010, s.23
[23] Şafak, a.g.m., s.35
[24] Şafak, a.g.m., s.27

yazıldığı günden itibaren tüm dünyada büyük ilgi görmekte; insanlara manen rehberlik ve birçok esere ilham kaynaklığı etmektedir. [25]

Meşnevî'de tasavvufî ve ahlaki konular ayet ve hadislerle desteklenerek kıssalar ve hikayeler aracılılığıyla aktarılmıştır. *Meşnevî*'de esas olan eğitici rehberlik yönü olan konu ve manadır dolayısıyla şiirsel unsurlar geri plandadır.

b) Dîvân-ı Kebîr :

Büyük Dîvân anlamına gelmektedir ve Mevlâna'nın gazel, rubâî ve terci-i bendlerinden meydana gelen çok geniş hacimli bir eserdir. Mevlâna şiirlerinde çoğunlukla mahlas olarak Şems-i Tebrîzî'nin adını kullanmış ve eser bu sebeple *Dîvân-ı Şems* veya *Külliyât-ı Şems* adıyla da anılmaktadır. Çok az sayıda manzumlarında "Selâhaddîn" ve "Hüsâmeddîn" mahlaslarını da kullanmıştır. Bunlar dışında "Hâmûş" mahlasının kullanıldığı şiirler de vardır.[26]

Dîvân-ı Kebîr'in yazma nüshası sayıca *Meşnevî* kadar çok değildir. *Dîvân-ı Kebîr*'e gösterilen ilgi *Meşnevî* ye gösterilen ilgi kadar olmasa da üzerine bazı çalışmalar yapılmıştır. İranlı alim Bedî'üzzamân Fürûzanfer 9 eski yazma nüshayı karşılaştırarak Mevlâna'ya ait olmayan şiirleri mümkün olduğunca ayıklayarak bir çalışma gerçekleştirmiş ve bu çalışma *Külliyât-ı Şems yâ Dîvân-ı Kebîr*[27] adı altında 8 cilt halinde yayınlanmıştır. [28]

c) Fîhî Mâ Fîh :

Mevlâna'nın üç mensur eserinden biridir. "İçindeki içindedir, ondaki ondadır" manasına gelen *Fîhî mâ Fîh* muhtelif konulardaki sohbetlerinin, yakınları ve müritleri tarafından kaleme alınmasıyla kitaplaştırılmıştır. Adı eski nüshalarda geçmemekle birlikte bazı yazma nüshalarda "*Esrâru'l-Celâliyye*" olarak yazılmıştır. Çeşitli

[25] Şafak, a.g.m., s.31
[26] Şafak, a.g.m., s.25
[27] Bedîüzzaman Fǝrûzanfer, Külliyât-ı Şems yâ Dîvân-ı Kebîr, Tahran 1336-1345 hş
[28] Şafak, a.g.m., s.25

bölümlerden meydana gelen eserin bölüm sayıları değişiklik göstermektedir. Bu sayı matbu olanlarda 70'ten fazladır. [29] Eser hem Mevlâna'nın düşüncesini hem de zamanının siyasetçileriyle ilişkisini yansıtması bakımından oldukça önemli bir kaynaktır. [30]

d) Mecâlis-i Seb'a :

"Yedi Meclis" anlamına gelen bu eser Mevlâna'nın yedi vaazından oluşmaktadır. Vaazları muhtemelen müritleri tarafından not edilmiştir.

Eserin genel usulü, konulara göre seçilmiş Hadis-i Şeriflerin açıklanması, peygamber kıssalarının anlatılması ve özellikle *Dîvân-ı Kebîr*'den, *Meşnevî*'den, Senâî ve 'Aṭṭar'ın eserlerinden ilgili beyitlerin yer almasıdır. [31]

e) Mektûbât :

Kelime anlamı "Mektuplar" olan bu eser Mevlâna'nın değişik sebeplerle yakınlarına, dostlarına, dönemin alim ve devlet büyüklerine yazmış olduğu çeşitli mektupları içeren bir kitap olup, yaşadığı dönem açısından büyük önem taşımaktadır.

1.3. Nicholson'un Hayatı

Reynold Alleyne Nicholson 19 Ağustos 1868'de Yorkshire-Keighley'de doğmuş ve İlk öğrenimini Edinburg'da tamamlamıştır. Yüksek öğrenimine Aberdeen Üniversitesi'nde başlayıp Cambridge Üniversitesi Trinity College'da sürdürmüş olan Nicholson Klasik Batı Dilleri alanında üstün başarı göstermiş, daha sonra Arapça ve Farsça zengin kitap koleksiyonuna sahip olan dedesi John Nicholson'un etkisiyle Doğu Dillerine ilgi duymaya başlamıştır. Bu ilgi, İran edebiyatı uzmanı Edward G. Browne ile tanışmasının ardından daha da artmıştır. [32]

---

[29] Şafak, a.g.m., s.31
[30] Franklin Lewis, Mevlâna Geçmiş ve şimdi Doğu ve Batı, Çev. Gül Çağalı Güven-Hamide Koyukan, Kabalcı, İstanbul 2010, s.352
[31] Nuri Şimşekler, "Mevlâna'nın Eserleri ve Eserlerinden Seçmeler", Konya'dan Dünya'ya Mevlâna ve Mevlevîlik, İstanbul 2002, s.66
[32] Süleyman Derin, "Reynold Alleyne Nicholson", DİA, C. 33, İstanbul 2007, s.76.

1893 yılında Trinity Koleji'nde öğretim görevlisi olmuş, 1901 yılında Londra Üniversitesi Farsça Kürsüsünde çalışmaya başlamıştır. Bir yıl sonra da, Cambrigde Üniversitesi Farsça Kürsüsünden Arapça Kürsüsüne geçen E. G. Browne'nin yerine Farsça Kürsüsüne tayin edilmiştir. 1926 yılına kadar bu görevini sürdürmüş, aynı yıl Browne'nin yerine Arapça Kürsüsüne geçmiş ve bu bölümde profesör olmuştur. Nicholson ailesinden kalan zengin kütüphanesini, Browne'den kendisine kalan Farsça ve Arapça eserlerle daha da zenginleştirmiştir.[33]

1923 yılında British Academy'ye üye seçilmiş, 1937'de Royal Asiatic Society'den altın madalya almıştır. 1933'te emekliye ayrılan Nicholson 1939'da II. Dünya Savaşı'nın başlamasından dolayı Towyn kasabasına yerleşmiştir. 1944 yılında Tahran Üniversitesi tarafından fahrî doktora unvanı verilmiştir. 27 Ağustos 1945'te Chester'de hayatını kaybetmiştir.[34] Nicholson öldüğünde, bu yüzyılın en verimli Mevlâna alimi olarak onu geride bırakan Bedî'üzzamân Fürûzanfer, ona saygılarını dile getirmek üzere Farsça uzun bir mersiye kaleme almıştır. [35]

1.4. Nicholson'un Eserleri

Tasavvuf tarihi araştırmalarıyla tanınan İngiliz şarkiyatçısı Nicholson tasavvufa ve tasavvuf tarihine derin bir ilgi duymuş ve bu alanda çok sayıda çalışması bulunmaktadır. Onun en önemli eseri Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'nin *Meşnevî*'sinin tahkikli neşri ve İngilizce'ye tercümesidir.

Onun kırk yılı aşkın çalışmaları neticesinde hazırlamış olduğu metin, tercüme ve şerhini kapsayan *The Mathnawi of Jalaluddin Rumi* (1925-1940, Leiden-Cambridge Univercity Press) bugün dahi tüm dünyada kullanılmakta ve sahasındaki en önemli çalışma olma özelliğini korumaktadır. Gerek İngilizce gerekse diğer Batı dillerine yapılan *Meşnevî* çevirilerinin birçoğu Nicholson'un bu tercümesine dayanılarak yapılmaktadır. Günümüzde Amerika, İngiltere, İran, Pakistan ve Hindistan'da

[33] Derin, a.g.m., s.76.
[34] Derin, a.g.m., s.76.
[35] Lewis, a.g.e., s.598

yayınlanan bu eserin İngilizce tercüme kısmı Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından da yayınlanmıştır (İstanbul, 2004, I-VI c.). [36]

"*Nicholson Meşnevî'nin Batı'da tam olarak tercüme metin ve şerhini ortaya koyan ve bu başarılı çalışması neticesinde tüm dünyada büyük saygı ve itibar gören bir araştırmacıdır*."[37]

Eserleri şunlardır:

1) The Mystics of Islam: London 1914, Eser Mehmet Dağ ve Ethem Ruhi Fığlalı tarafından "İslâm Sûfileri" adıyla Türkçeye çevrilmiştir, (İstanbul 1978)

2) Studies in Islamic Mysticism (London, 1921).

3) Studies in Islamic Poetry: (İslâm Şiiri Alanında Çalışmalar), (London 1921)

4) The Idea of Personality in Sufism: Tasavvuf Felsefesi ve Psikolojisinin Hristiyanlıkla Mukayesesi üzerine bir eserdir. (London 1923)

5) The Mathnawi of Jalaluddin Rumi (Celâleddîn Rumî'nin Mesnevî'si I-VIII, London (1925-1940) Nicholson'un en önemli çalışmalarından biridir. *Meşnevî*'nin tenkitli neşrini, İngilizce'ye tercümesini ve şerhini içerir.

6) Rumi Poet and Mystic: (Oxford 1966), Eser Ayten Lermioğlu tarafından Türkçeye çevrilmiş ve Mevlâna Celâleddîn-î Rûmî adıyla yayınlanmıştır. (İstanbul t.s.z.)

Nicholson'un diğer önemli telif, tercüme ve neşirleri şunlardır:

Selected Poems from the Diwan-i Shamsi Tabriz (Cambridge 1898);

The Tadhkiratu'l-Awliya. (I-II, London 1905- 1907, Memoirs of the Saints);

---

[36] Nuri Şimşekler, "Mevlâna'nın Eserleri ile İlgili Yabancı Dillerde Yapılan Çalışmalar (1973-2005)", Mevlâna Araştırmaları 1, edt. Adnan Karaismailoğlu, s.182

[37] Safi Arpaguş, "Mevlâna Celâleddin Rûmî'nin Eserleri Üzerine Yapılan İngilizce Çalışmalar", Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, Ankara 2005, Y. 6, S. 14, s.782

A Literary History of the Arabs (London 1907, 1977) ;

The Don and the Dervish (London 1911);

The Kashf al-Mahjub (London 1911);

The Oldest Persian Text on Sufism (London 1911);

The Tarjuman al-Ashwaq (London 1911, İbnü'l-'Arabî'ye ait eserin neşir ve tercümesidir);

The Kitab al-Luma' (London 1914);

The Secrets of the Self (London 1920, Muḥammed İḳbal'in *Esrâr-ı Ḫodî* adlı eserinin tercümesidir);

The Farsname of Ibnü'l-Balkhi (London 1921 , Guy le Strange ile birlikte);

The Tales of Mystic Meaning (London 1931) ;

A Persian Lyrics (London 1931;

A Persian Forerunner of Dante (Towyn-on-Sea 1944, Ḥakîm Senâî'nin Seyrü'l-'ibâd ile'l-me'âd adlı eserinin özet manzum tercümesidir).

Nicholson'un ayrıca Journal of the Royal Asiatic Society, Museon, Islamica, Quest, Search gibi ilmi dergilerde makaleleri yayımlanmıştır.[38]

1.5. Nicholson'un Meşnevî'ye Katkısı

Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî hayatı, fikirleri ve eserleriyle Anadolu'da ve İslam dünyasında oldukça etkili olmuştur. O, bu engin duygu ve düşüncelerini yansıttığı eşsiz eseri *Meşnevî* ile büyük kitlelere ulaştırmış ve benimsetmiştir. *Meşnevî*, yazılmaya

[38] Derin, a.g.m., s.77.

başlandığı andan itibaren büyük ilgi görmüş, her seviyeden insan tarafından okunmuş; birçok alim ve mutasavvıf tarafından tercüme ve şerh edilmiş, her alanda verilen eserlere kaynaklık etmiştir. [39]

Dolayısıyla *Meṯnevî*'nin hem kütüphanelerde hem de şahıslarda çok sayıda yazma nüshası bulunmakta olup çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Ayrıca *Meṯnevî*'nin metni başta Türkiye olmak üzere pek çok ülkede defalarca başılmıştır. Bu alanda ilk bilimsel çalışmayı Nicholsun yapmış ve 1925-1940 yılları arasında neşretmiştir. Nicholson, *Meṯnevî* metninin edisyon kritiğini yapmaya 1920'lerde karar vermiş, 8 ciltlik çalışmasının ilk cildini 1925 yılında neşretmiştir. Bu neşir edisyon-kritik yapılmış metin, tercüme ve şerhten oluşmaktadır. Bunlardan 1, 3, ve 5. Ciltler Farsça metin, 2, 4 ve 6. Ciltler tercüme ve 7, 8. Ciltler şerhtir.. Bu ilk cildin neşrinde (1. ve 2. defterler) 5 nüshanın karşılaştırmasını yapmış, daha sonra elde ettiği 4 nüshanın daha karşılaştırmasını yaparak 3. Cildin (3. ve 4. defterler) başında ek olarak yayınlamıştır. [40]

Onun, bu ilk cildin neşrinde (1. ve 2. defterler) ele aldığı yazma nüshalar ve onlar için kullandığı kısaltmalar şu şekildedir;

[A] 718 (m. 1318-19) tarihli, 'Ali b. Muḥammed hattı, Britanya Müzesi (British Museum Or.5602),

[B] 744 (m. 1344) tarihli, Muḥammed b. el-Hâc Devletşâh b. Yûsuf eş-Şîrâzî hattı, Münih (Aumer'n Münih Staatsbibliothek Farsça Yazmalar Kataloğu Nr. 35),

[C] XIII. Yy (?), Britanya Müzesi (British Museum Or.6438),

[L] 843 (m. 1439) tarihli, Nicholson mülkiyetindeki nüshayı göstermektedir.

---

[39] Yakup Şafak, "Cumhuriyet Döneminde Yayınlanmış İlk Mesnevî Tercümesi", Yedi İklim, S. 334, s. 102.

[40] İsmail Güleç, "R. A. Nicholson'un Mesnevî Tercüme ve Şerhi Üzerine", Dîvân İlmî Araştırmalar, 20 (2006/1), s. 228-229.

Ayrıca h. 1268 tarihli Bulak baskısını **[Bul.]** kısaltmasıyla karşılaştırmalara dahil etmiş, İsmâ'îl Anḳaravî'nin "*Fâtiḥu'l-Ebyât*" adlı Türkçe şerhli metninden yararlanmış ve **[Fatih]** kısaltmasıyla çalışmasında göstermiştir.

Bunlar dışında çeşitli Mesnevi şerhlerinin baskılarından da yararlandığı anlaşılmaktadır. Şah Velî Muḥammed Ekberâbâdî'nin 1140-1151/1727-1738 yılları arasında yazdığı şerh *Şerh-i Meşnevî* (Leknev 1312/1894) ve *Maḫzenü'l-Esrâr* (Leknev 1899) adlarıyla basılmıştır. Dipnotlarda "Velî Muḥammed" şeklinde geçmektedir. Türkçe şerhler arasında yer alan önemli eserlerden biri de İsmâ'îl Anḳaravî'nin *Mecmûatü'l-Letâif* adlı şerhidir. Kahire (1221, 1241, 1251) ve İstanbul'da (1257, 1289) basılan eser, Şam Mevlevîlerinin talebi üzerine Çengî Yûsuf Dede tarafından "*Menhecü'l-Ḳavî li-Ṭullâbi'l-Meşnevî*" adıyla Arapça'ya çevrilmiştir (Kahire 1289). Dolayısıyla çalışmada bu eserden **[Menhec]** kısaltmasıyla söz edilmektedir. Bir diğer çalışma ise Sarı Abdullah Efendi'nin "*Cevâhir-i Bevâhir-i Meşnevî*""si olup I. cildin şerhidir (I-V, İstanbul 1287-1288). İsmâil Hakkı Bursevî'nin I. cildin ilk 738 beytini kapsayan "*Rûḥu'l-Meşnevî"* adlı oldukça geniş Türkçe şerhi de Meşnevî üzerine yapılmış çalışmaların önemli bir örneğidir (I-II, İstanbul 1287).

Nicholson daha sonra İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Profesörü Helmut Ritter'in tavsiye ve yardımıyla XIII ve XIV.asırlara ait 4 yazmayı daha elde etmiş, Üçüncü Defter'den itibaren bunları karşılaştırmaya almıştır. Söz konusu nüshalar şunlardır:

[G] 677 (m. 1278) tarihli, Muḥammed b. 'Abdullah el-Ḳonevî hattı, Konya Mevlâna Müzesi,

[H] 687 (m. 1288) tarihli, Ḥasan b. el-Ḥüseyin el-Mevlevî hattı, İstanbul Zahir Efendi mülkiyeti,

[K] 768 (m. 1367)[41] tarihli, Muḥammed b. İsa el-Ḥâfıẓ el-Mevlevî el-Ḳonevî hattı, Kahire Darü'l-Kütübi'l-Mısır Kütüphanesi Farsça Kitaplar Kataloğu s. 419),

[N] 680 (m. 1281) tarihli, İsmail b. Süleymân b. Muḥammed el-Ḥâfıẓ el-Ḳayserî hattı, İstanbul Nafiz Paşa (İstanbul, Nafiz Paşa, 670).

Nicholson, gerek kendisini tanıyanların gerekse öğrencilerinin anlattıklarına göre bir Mevlâna aşığı olarak bilinmektedir.[42] Nicholson'un yaşam boyu çalışmalarını Mevlâna'ya adaması, kendisini izleyen pek çok kişinin ilgisini arttırmıştır. Onun *Meşnevî* metninin Farsça edisyonu, yalnızca Batıda değil dünya çapında halen en çok okunup gönderme yapılan metindir. Ayrıca İran ve Türkiye'de daha yeni *Meşnevî* şerhleri çıkmasına rağmen, Nicholson'un yorumu, Celâleddîn Aştiyânî tarafından yazılan bir giriş bölümüyle, Ḥasan-i Lâhûtî tarafından Farsçaya bile çevrilmiştir (Tahran: İlmi ve Ferhengi, 1374/1995). Bu çeviri 1995'te İran'da yılın en iyi edebi çeviri ödülünü kazanmış ve 1378/1999'da ikinci edisyonu yayımlanmıştır.[43]

Ḥasan-i Lâhûtî, Nicholson'un düzeltme ve ek başlıkları altında verdiği bütün bilgileri metinde ve dipnotlarda yerlerine yerleştirmek suretiyle "*Âḫirîn Taṣḥiḥ-i Reynold A. Nicholson (Nicholson'un son tashihi)*" adıyla (Tahran 1995) yayınlamıştır. Gerçekte Nicholson'un tespit ettiği bu bilgiler yıllar sonra da olsa bulunması gereken yerleri ancak bulmuştur.[44] *Meşnevî*nin her bir defterinde bulunan beyitler numaralandırılarak takibi kolaylaştırılmıştır.[45] Günümüzde bile birçok yazar ve çevirmen *Meşnevî* beyitlerinden yaptıkları alıntılar ve incelemelerde; metnin Nicholson edisyonunda kullanılan numaralamayı kullanmaktadırlar.[46]

---

[41] Nicholson'un çevirisinde Nicholson bu istinsah tarihi hakkında verdiği bilgiye göre 768 tarihi üzerinde oynama yapılarak 668 yapılmaya çalışılmıştır. Bkz. Reynold Alleyne Nicholson, "The Matnavî of Jalâlu'ddin Rûmî'ye Önsöz", Çev. Ekrem Yıldız, Mevlâna Araştırmaları -II-, 2008, s.268.

[42] Güleç, a.g.m., s. 228.

[43] Lewis, a.g.e., s.598 ; Adnan Karaismailoğlu, "R.A. Nicholson'un Mesnevî Neşri ve Yeni Mesnevî Neşirleri", Mevlâna Araştırmaları Dergisi, Y.2007, S.1, s.26.

[44] Lewis, a.g.e., s.598 ; Adnan Karaismailoğlu, "R.A. Nicholson'un Mesnevî Neşri ve Yeni Mesnevî Neşirleri", Mevlâna Araştırmaları Dergisi, Y.2007, S.1, s.26.

[45] Nicholson, a.g.m., s.252.

[46] Lewis, a.g.e., s.598

2. MEVLÂNA MÜZESİ NR. 1113'TE KAYITLI YAZMA NÜSHANIN TAVSİFİ

Çalışmamıza konu Mevlâna Müzesi nr. 1113'de kayıtlı *Meşnevî* nüshasıyla ilgili ilk detaylı tanıtım Abdülbâkî Gölpınarlı tarafından hazırlanan "*Mevlâna Müzesi Müzelik Yazma Eserler Kataloğu*"nda yayınlanmıştır.[47]

2.1. KATALOG BİLGİLERİ

2.1.1 Cilt

Üzeri yeşil bez kaplı, mıklepli bordo deri cilt içerisindedir. Kapaklarında ve mıklebinde şemse vardır.

2.1.2. Kağıt ve Ebat

Eser sayfaları tamir görmüş, abâdi kağıda 562 x 365 mm dış, 491 x 300 mm iç ölçülerinde olup nem lekeleri mevcuttur. I+198 varaktan oluşmaktadır. Eser üzerinde daha önceden varak numaralandırması yapılmış olup numaralandırmaya zahriye sayfalarından başlandığı ve bazı varaklara numaraların yazılmadığı görülmüştür.

2.1.3. Yazı Türü

Selçuki nesih hatla yazılmıştır. Her sayfada 4 sütun, her sütunda 39 satır ve her satırda 2 beyit yer almaktadır. Tezhipli olanlar dışında sayfa kenarları kırmızı çift cetvelle çerçeve içerisine alınmış, mısra araları aralıklı çift cetvelle ayrılmıştır. Başlıkların tamamı kırmızı ve mavi mürekkeple yazılmış olup kenarlarında basit tezhipli motifler bulunmaktadır.

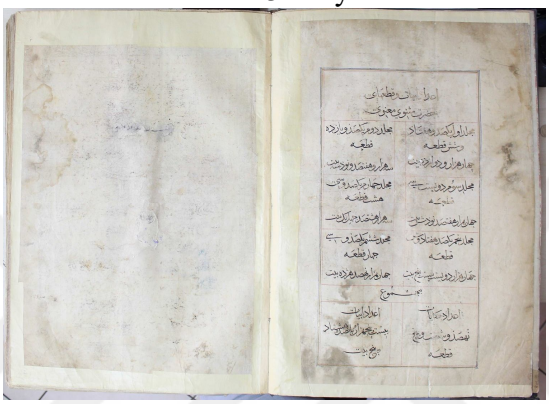
2.1.4. Tertibi

2b'de kenarı lacivert ve kırmızı çerçeveli yaldız cetvel içerisinde sülüs yazıyla "اعداد ابیات قطعهای حضرت مثنوی معنوی" başlığı altında *Meşnevî*'nin her defterindeki beyit

[47] Abdülbâkî Gölpınarlı, *Mevlâna Müzesi Müzelik Yazma Eserler Kataloğu*, TTK, Ankara 2003, s.233-236.

ve konu başlıklarının sayılarının yer aldığı bir tablo bulunmaktadır. Bu tabloya göre 1. Defterde 176 başlık ve 4012 beyit, 2. Defterde 111 başlık ve 3793 beyit, 3. Defterde 230 başlık ve 4796 beyit, 4. Defterde 138 başlık ve 3841 beyit, 5. Defterde 175 başlık ve 4265 beyit, 6. Defterde 134 başlık ve 4980 beyit olmak üzere toplamda 25585 beyit ve 965 başlık bulunduğu belirtilmektedir.

2b-3a Sayfaları

Zahriye sayfaları 3b-4a Selçukî nefis tezhipli olup sülüs hatla ve üstübeçle ilk sayfa ortasında " ليس كمثله شئ " ve ikinci sayfa ortasında "و هو السميع البصير" ayeti yazılıdır. Gölpınarlı kataloğunda bu ayet " و هو السميع اعليم " şeklindedir.[48]

Zahriye Sayfaları (3b-4a)

Dîbâce sayfaları 4b-5a Selçuki nefis tezhipli, ilk sayfa üst kısmında sülüs hatla ve üstübeçle "بسم الله الرحمن الرحيم", alt kısımda " لهذا و ما كنا لنهتدى " , ikinci sayfa üst

[48] Gölpınarlı, *a.g.e.*, s.233.

kısmında "الحمد الله الذى هدانا" ve alt kısmında "و صلى الله على سيدنا محمد و عله اجمعين" yazmaktadır. Sayfa ortalarında ise yuvarlak mülevven, kenarları kavisli daire içerisinde tahrirli hatla dîbâce metni yer almaktadır. Sayfaların kenarlarında müzehhep üçer madalyon vardır.

Dîbâce Sayfaları (4b-5a)

Serlevha başlığı 5b[49] Selçukî nefis tezhipli olup içerisinde sülüs hatla Besmele yer almaktadır. 1. defter 33a'da[50] sona ermektedir.

Son Sayfa (32b-33a) İlk Sayfa (5b-6a)

32b'de nefis bir Selçuklu tezhibiyle 2. defterin dîbâce sayfası yer almaktadır. Üst kısmında sülüs hatla ve üstübeçle "المجلد" , alt kısmında "من المثنوى" , ibareleri

[49] Gölpınarlı kataloğunda metnin 5a'da başladığı yazılıysa da metin 5b'de başlamaktadır.

[50] Eserin bu sayfasının üst köşesinde 32 yazması nedeniyle Gölpınarlı kataloğunda da 32a'da bittiği yazılıdır. Ancak sayfa numaraları takip edildiğinde bu varak 33a'ya denk gelmektedir.

bulunmakta ve ortadaki büyük dairede 2. defterin mukaddimesi başlamaktadır. Arada bir boş yaprak mevcuttur ve karşısındaki sayfada (33a) yine üst kısımda "الثانی" ve alt kısımda "المعنوی" ibareleri ve orta kısımda mukaddimenin devamı bulunmaktadır. Eser 33b-58b sayfaları arasındadır.

Eser sonuna kadar her defterin başında aynı şekilde tezhipli mukaddime kısmı bulunmakta olup her defterin başında 1. ve 2. defterlerde olduğu gibi kaçıncı defter olduğu yazılıdır. 3. Defter 60b-92b, 4. Defter 94b-122a, 5. Defter 123b-155b, 6. Defter 157b-191b sayfalar arasında olup 191b'nin sonunda yarım sayfa tezhipli bir hatime kısmıyla son bulmaktadır. Nüshanın Selçuklu Veziri Şerefüddîn Emîr Satı için hicri 773 yılı Receb ayının ilk günü (1372 m.) yazılıp tamamlandığını bildiren hatime şu şekildedir:

Eserin Hâtimesi

برسم مطالعه

دستور معظم صاحب اعظم

زبده دساتیر العرب و العجم عمدة

وزراء الامم اسوه ارباب القلم قدوة

اصحاب الجود النعام ساحت اذیال المجد

الکرم محرز معالی الخیر و الهمم مستجمع مکارم

الاخلاق و محاسن الشیم کافل مصالح بنی آدم

خواجه شرف الملة و الدنیا و الدین ابو المعالی

امیر ساتی المولوی ادام الله توفیقه و جعل

الرشد رفیق بن المرحوم المغفور حسام الدین

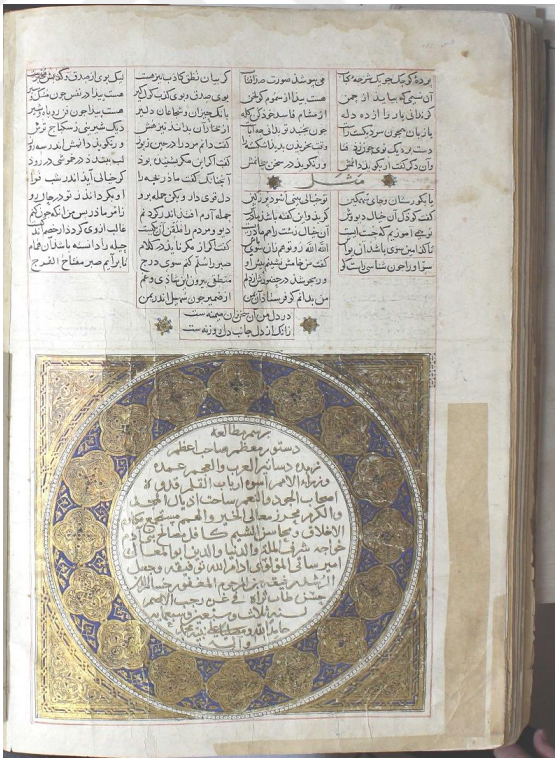
حسن طاب ثراه فی غره رجب الاصم

لسنه پلاپ و سبعین و سبعمایه

حامدا لله و مصلیا علی نبیه محمد

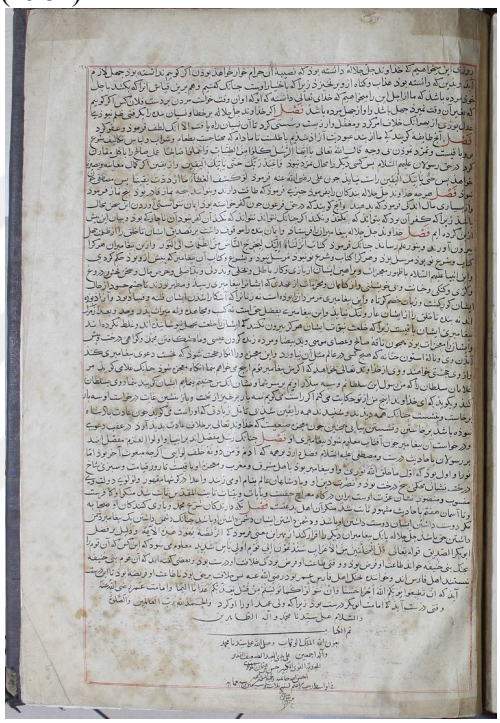
و آله

Hâtime Sayfası (191b)

Sonda hâtimeden sonra 192a'da 4 sütun halinde 45 beyitten oluşan Tetimme-i Velediye, yine 192a-196a'da Risâletü'l-İlâhiyye ve 196b-198a'da Allah'ın sıfatlarına dair Farsça bir risale yer almaktadır. 198a'da risalenin sonunda Mevlevî Ḥasan b. 'Oṣmân tarafından 773 Recebinin ortalarında yazıldığını gösteren şu ketebe kaydı mevcuttur:

Ketebe Kaydı (198a)

تم الكتاب

بعون الله الوهاب و صلى الله على سيدنا محمد

و آله اجمعين على يدى العبد الضعيف الفقير

الى ربه القوى الكبير حسن بن عثمان المولوى

احسن الله خاتمه ولجميع المسلمين اجمعين

فى اواسط رجب الاصم لسنه ثلاث و سبعين و

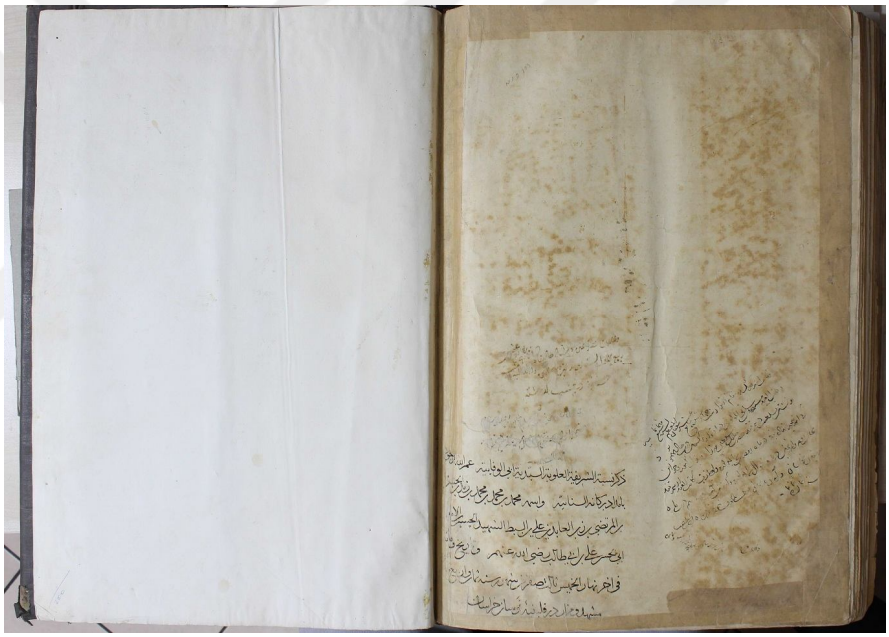
سبعمايه

Nüshanın son yaprağı olan 198. yaprağın b yüzünde Selçuklu döneminin şikeste talik yazısıyla şu kayıt yazılmıştır:

وفات امير تيمور بک در مقام اوترار شب جهارشنبه سابع عشر شعبان المعظم لسنة سبع و ثمانيه و كاتب العبد مستنجد بن ساتى المولوى در اوترار بر كشتن درين حال بهم بود و نشستن بسلطنت در سمرقند حضرت خليل سلطان ميرزا و بذل كنوز و خزاين كى امير تيمور نهاده بود در ماه رمضان سنة المذكوره و اجازت كاتب العبد از سمرقند بجانب روم و ارزنجان در ماه شوال سنة المذكوره و كذشتن آب آمويه هم در ماه و رسيدن بخراسان و آمدن بارزنجان مالوف خود در ماه رجب المرجب سنه ثمان ثمانمائه

Bu kayıt, Müstencid b. Satı el-Mevlevî tarafından yazılmıştır. Buradaki yazıya göre, Timur 17 Şaban 807/18 Şubat 1405 Çarşamba gününde Otrar'da öldüğünde, Müstencid de oradadır. Timur'un ölümü ve Sultan Halil'in hükümdar olmasından sonra aynı yılın Ramazan ayında Semerkand'dan Rum tarafına yola çıkar, Amuderyayı geçerek Horasan'a gelir ve Receb 808/23 Aralık-21 Ocak 1406'da, sevdiği ve ikamet ettiği yere Erzincan'a ulaşır. [51]

Ve aynı sayfada sülüs yazıyla Muhammed adlı birinin Siyâdet[52] şeceresi yazılıdır.

Abdülbâkî Gölpınarlı, bu nüshanın Mevlâna Müzesi nr. 51 de kayıtlı nüshayla ve diğer sağlam nüshalarla karşılaştırılarak tashih edilmiş olduğuna dikkat çekerek buna dair şu örnekleri vermektedir:

---

[51] Zeren Tanındı, "Mevlâna Celaleddîn Rûmî'nin ve Sultan Veled'in Konya Mevlâna Müzesindeki Eserlerinin Tezhipli ilk Örnekleri", Mevlana Ocağı, Edt: Mehmet Bayyiğit, Konya 2007, s.172 ; Zeren Tanındı, "Seçkin Bir Mevlevî'nin Tezhipli Kitapları", M. Uğur Derman 65 Yaş Armağanı, İstanbul 2000, s. 522.

[52] Siyâdet سیادت: Seyyidlik, efendilik.Hz. Peygamber'in soyundan olma hali, (Lugatnâme, Ferheng-i Mutavassıt-ı Dehhoda I-II, Tahran 1385/2006).

4b'de dîbâcenin başlarında, "و هو اصول اصول الدين" sözünün hizasına, hamişe bir "اصول" daha yazılarak doğrusunun, "اصول اصول اصول الدين" olduğu belirtilmiştir. Nr. 51'deki nüshada da üstte, surhla bir "اصول" yazılarak aynı tarzda düzeltilmiştir. 6b'de[53] "حكايت فرستادن بادشاه رسولان را بسمرقند بآوردن زر كر" başlığını taşıyan bahsin ilk beytinin sonuna işaret konularak yanındaki iki surh cetvelin içine yukarıdan aşağıya doğru

تا سمرقند امدند ان دو امير

پيش ان زر كر ز شاهنشه بشير

beyti yazılıp "صح" la kayıtlanmıştır. Nr. 51'deki bu beyit metindedir.

7a'da 25. satırdaki beyitin ilk mısrası

طفل می لرزد زنيش احتجام

iken, kenara, "بچه می لرزد ازان نيش حجام" şeklinde düzeltilmiş, yanına da "صح" kaydı konmuştur. Nr. 51'de metin düzeltilen şekildedir; kenara "رينش و احتجام", nüsha farkı olarak yazılmıştır.

7a'da 27. satırdaki[54] "بود بقالی و اورا طوطيی" mısrasında, "**اورا**" sözünün üstüne, "ويرا" yazılmış ve "صح" la kayıtlanmıştır. Nr. 51'de de "ويرا" dır.

7a'de 32. satırdaki[55] ikinci beytin hizasına ve kenara,

می نمود ان مرغ را هر كون شكفت

تاكه باشذ كندر آيذ او بكفت

[53] Bu sayfa Abdülbâkî Gölpınarlı kataloğunda sehven 6a olarak verilmiştir.
[54] Bu sayfa ve satır numarası Abdülbâkî Gölpınarlı kataloğunda sehven 7b 2. satır olarak verilmiştir.
[55] Bu sayfa ve satır numarası Abdülbâkî Gölpınarlı kataloğunda sehven 7b 32. satır olarak verilmiştir.

yazılmış. Nr. 51'deki nüshada da böyledir. Yine aynı sayfada aşağıdan 5. satırdaki "ناگهانی جولقی می گذشت" mısraı, kenara "جولقی سربرهنه می گذشت صح" tarzında düzeltilmiş; nr. 51'de de metin böyledir.

Bunlar dışında 7b'de kenara "ولدی" kaydıyla yazılan

ای خنک جانی که در عشق مال ترک کرد او خان و مان و ملک مال

beyti nr. 51'de yoktur. Bundan da nüshanın nr. 51'deki nüsha dışında, başka nüshalarla da karşılaştırıldığı anlaşılmaktadır.

2.2. 773 / 1372 TARİHLİ YAZMADAKİ BAZI İMLÂ ÖZELLİKLERİ

2.2.1. Farsça kelimelerdeki " د " dal harfinin, " ذ " zal olarak yazılması:

Çalışılan nr. 1113'teki bu nüshada dönemin imlâ özelliklerine uygun olarak yazılan bazı " د " harfleri " ذ " olarak gösterilmiştir. Bu farklılık Nicholson neşrinde gösterilmediği gibi bu çalışmada da gösterilmemiştir.

Örnek :

1. Beyit :

بشنو این نی چون شکایت میکنذ از جداییها حکایت میکنذ M

2. Beyit :

کز نیستان تا مرا ببریذه‌اند در نفیرم مرد و زن نالیذه‌اند M

4. Beyit :

هر کسی کو دور ماند از اصل خویش باز جویذ روزگار وصل خویش M

2.2.2. Hâ-yı resmiyeden sonra çoğul eki :

“Hâ-yı resmiyeler”, kendisinden sonra “ ها ” çoğul eki geldiğinde yazılmamıştır.

Örnek :

11. Beyit:

نی حریف هر که از یاری بریذ پردهااش پردهای ما دریذ M

13. Beyit:

نی حدیث راه پر خون می کنذ قصهای عشق مجنون می کنذ M

2.2.3. “ که ” Ki’lerin Yazılması:

“ که ” (ki) ler çoğunlukla “ha-yı resmiyeyle” (که şeklinde), bazen de “ ye ” ile (کی şeklinde) yazılmıştır. “ که ” ve “ چه ” deki “ha-yı resmiyeler” bazen düşürülmüştür.

Örnek :

632. Beyit :

می نماید بر تو زشتی گنه می‌کنی نیت کی باز آیم بره M

29. Beyit :

جونک کل رفت و کلستان در کذشت نشنوی ز آن بس ز بلبل سر کذشت M

2.2.4. “ نه ” Ne’lerin Yazılması:

“ نه ” (ne) ler çoğunlukla “ha-yı resmiyeyle” (نه şeklinde), zaman zaman da “ ye ” ile (نی şeklinde) yazılmıştır.

682. Beyit :

نی غلط گفتم که نایب با منوب گر دو پنداری قبیح آید نه خوب M

2.2.5. Ha-yı resmiye veya (ی) ile biten kelimelerden sonra ye :

“Ha-yı resmiye” veya (ی) ile biten kelimelerde “ya-yı vahdet” ve “ya-yı muhatap” yerine, hemze konulmuştur.

Örnek:

30. Beyit:

جمله معشوقست و عاشق پردۀ زنده معشوقست و عاشق مردۀ

1574. Beyit:

تاجری را بود کویا طوطیٔ در قفص محبوس زیبا طوطیٔ

2.2.6. “ به ” ön edatı :

“ به ” (be) ön edatı kelimelere bitişik olarak yazılmıştır.

Örnek:

5. Beyit :

من بهر جمعیتی نالان شدم جُفتِ بد حالان و خوش حالان شدم M

2.2.7. “ ژ- ز- گ – ک – چ – ج – ب - پ ” Harfleri :

“ **چ** ” çoğunlukla “ **ج** ”, “ **گ** ” genellikle “ **ک** ”şeklinde yazılmıştır.

Örnek:

12. Beyit :

همجو نَی زهری و تریاقی که دیذ همجو نَی دمساز و مشتاقی که دیذ M

14. Beyit :

محرم این هوش جز بیهوش نیست مر زبانرا مشتری جز کوش نیست M

959. Beyit :

کر توکل می‌کنی در کار کن کشت کن پس تکیه بر جبار کن M

2.2.8. “ ح ” Harfi:

“ **ح** ” (h) harfinin altına genellikle. nokta şeklinde ayırt edici işaret konulmuştur.

2.2.9. Miş’li geçmiş zaman 3. tekil şahıs :

Miş’li geçmiş zamanın 3. tekil şahsında vezin gereği bazen “ ا ” (elif) düşürülmüştür.

Örnek:

383. Beyit :

موش تا انبار ما حفره زدست وز فنش انبار ما ویران شدست M

3. KARŞILAŞTIRMALI METİN VE DEĞERLENDİRME

3.1. Metin Neşre Hazırlanırken İzlenen Yöntem

Çalışmada öncelikle Mevlâna Müzesi nr. 1113'te kayıtlı nüsha metni ortaya konulmuş ve beyitler çalışmamıza konu eser esas alınarak numaralandırılmıştır. Varak numaralandırması da eser üzerindeki varak numaraları esas alınarak, metin üzerinde beyit numaraları arasında köşeli parantezle gösterilmiştir (Örnek : [5b], [6a] … gibi). Metin neşre hazırlanırken modern Farsça yazım kuralları dikkate alınmış, bu konuda *Destûr-i Hatt-ı Fârsî*[56] adlı yayındaki yazım kuralları esas alınmıştır. Ayrıca bazı kelimelerin gerek dönemsel gerekse edebi kurallar gereği farklı yazılışlarında Prof. Dr. Adnan KARAİSMAİLOĞLU ve Doç. Dr. Derya ÖRS tarafından neşredilen *Meşnevî-i Ma'nevî*[57] nüshasındaki yazımlar tercih edilmiştir.

Metin neşre hazırlanırken;

Asıl metinde bitişik yazılmış olan " به " harfi izafesi ayrı yazılmıştır.

Çoğunlukla bitişik yazılan " است " yardımcı fiili modern Farsça yazım kurallarına göre yazılmıştır.

Asıl metnin bazı bölümlerinde " کی " şeklinde yazılan " که " bağlacı " که " olarak düzeltilmiştir.

Tek noktalı yazılan " پ " ve " چ " harfleri üç noktalı olarak yazılmıştır.

" ک " şeklinde yazılan " گ " harfi " گ " olarak düzeltilmiştir.

---

[56] Ferhengistân-ı Zebân ve Edeb-i Fârsî, *Destûr-i Hatt-ı Fârsî, Tahran 1386 hş*

[57] Mevlâna Celâleddîn Muhammed, *Mesnevî-i Ma'nevî 1-2*, haz. Adnan Karaismailoğlu, Derya Örs, Akçağ Yayınları, Ankara 2007

Sonu “ ه ” ile biten ve “ ۀ ” harfiyle gösterilen 2.tekil şahıs ekleri ve ya-yı vahdetler “ ای ” olarak yazılmıştır.

Bazı kelimelerde “ ذ ” ile yazılan “ د ” harfi “ د ” olarak yazılmıştır.

Bazı kelimelerde altına nokta konulan “ ح ” harfi noktasız yazılmıştır.

Nicholson’un orijinal neşrinin[58] yanı sıra Ḥasan-i Lâhûtî’nin Nicholson metni üzerine yaptığı çalışmadan da[59] sıkça istifade edilmiştir.

Metin karşılaştırması yapılırken tespit edilen tüm farklılıklar dipnot verilerek gösterilmiştir. Beyitler arasındaki yer değişiklikleri dipnotta beyit numarası kullanılmaksızın beyitlerin tırnak içerisinde aktarılmasıyla izah edilmiştir. Ancak beyitlerin tamamının yazılmaya gerek görülmediği yerlerde ilk mısranın başından birkaç kelime yazılarak araya üç nokta “…”, konulmuş ve ikinci mısranın sonundan birkaç kelime yazılmıştır. Yine karışıklık olmaması için dipnotta verilen beyitlerin mısralarını ayırmak için aralarına “ * ” kullanılmıştır. Metin neşre hazırlanırken gerek cetvelle belirlenen yazı alanı içerisinde gerekse sütun araları ve haşiyede yer alan bütün beyitler yerleri tespit edilerek metne dahil edilmiş ve numara verilmiştir.

[58] Reynold A. Nicholson, *The Mathnawi of Jalalu’ddin Rumî*, I-VIII, London, 1925-1940.

[59] Mesnevî-i Ma’nevî, (*Âḫirîn Tasḥiḥ-i Reynold A. Nicholson,* tercüme ve tahkik: Ḥasan Lâhûtî), Tahran 1393 hş.

3.2. KARŞILAŞTIRMALI METİN

[4b]

[مقدمه مثنوی معنوی]

بسم الله الرحمن الرحیم

هذا کتاب المثنوی[60] و هو اصول اصول[61] الدین فی کشف اسرار الوصول و الیقین و هو فقه الله الاکبر و شرع الله الازهر و برهان الله الاظهر مثل نوره کمشکاة فیها مصباح یشرق اشراقا انور من الاصباح و هو جنان الجنان ذو العیون[62] و الاغصان منها[63] عین تسمی عند ابنآء هذا السبیل سلسبیلا و عند اصحاب المقامات و الکرامات خیر مقاما و احسن مقیلا الابرار فیه یأکلون[64] و یشربون و الاحرار منه یفرحون و یطربون و هو کنیل مصر[65] شراب للصابرین و حسرة علی آل فرعون و الکافرین کما قال الله تعالی[66] یضل به کثیرا و یهدی به کثیرا[67] و انه شفاء الصدور و جلآء الاحزان و کشاف القران وسعة الارزاق و تطیّب[68] الاخلاق بأیدی سفرة کرام بررة تمنعون[69] ان[70] لا یمسه الا المطهرون تنزیل من رب العالمین[71] لا یأتیه الباطل من بین یدیه ولا من خلفه[72] والله یرصده و یرقبه و هو خیر حافظا[73] و هو ارحم الراحمین و له القاب اخر لقبه الله تعالی و اقتصرنا علی هذا القلیل و القلیل یدل علی الکثیر و الجرعة تدل علی الغدیر و الحفنة تدل علی البیدر الکبیر یقول العبد الضعیف المحتاج الی رحمه الله تعالی محمد بن محمد بن الحسین البلخی تقبل الله منه اجتهدت فی تطویل المنظوم المثنوی المشتمل علی الغرایب و النوادر و غرر المقالات و درر الدلالات و طریقة الزهاد و حدیقة العباد

[5a]

---

[60] CLN این دیباچه را حذف کرده. H پس از «بسم الله» افزوده «و ما توفیقی الا بالله». A «و لا توفقی الا بالله» بجای «هذا کتاب المثنوی».
[61] در GM سومین «اصول» به خط دیگری اضافه شده.
[62] Bul. نوشته « ذوات العیون » بجای « ذو العیون »
[63] B نوشته « فیها » بجای « منها »
[64] K نوشته « منه یأکلون » بجای « فیه یأکلون »
[65] K « کنیل المصر » در حاشیه تصحیح شده.
[66] ABCHKLN نوشته «قال» بجای « قال الله تعالی ». G «قال تعالی»
[67] Bul. و ما یضل به الا الفاسقین
[68] Bul.ABCGHKLN « تطییب »
[69] Bul.ABCGHKLN نوشته « یمنعون » بجای « تمنعون »
[70] Bul. بان. G «بأن» بجای «أن»
[71] ABCHLN « تنزیل من رب العالمین » را حذف کرده، و در حاشیه H نوشته شده.
[72] در G « ولا من خلفه » در حاشیه اضافه شده.
[73] در متن A از کلمات « خیر حافظا » تا انتهای این دیباچه ناخواناست

قصیرة المبانی کثیرة المعانی لاستدعاء سیدی و سندی و معتمدی و مکان الروح من جسدی وذخیره یومی و غدی و هو الشیخ قدوة العارفین امام الهدی[74] و الیقین مغیث الوری امین القلوب و النهی ودیعة الله بین خلیقته و صفوته فی بریته و وصایاه لنبیه وخباياه عند صفیه مفتاح خزاین العرش امین کنوز الفرش ابو الفضایل حسام الحق و الدین حسن ابن محمد بن الحسین[75] المعروف بابن اخی[76] ترک ابا[77] یزید الوقت جنید الزمان صدیق ابن صدیق[78] رضی الله عنه و عنهم الارموی الاصل المنتسب الشیخ المکرم بما قال امسیت کردیا و اصبحت عربیا قدس الله روحه و ارواح اخلافه فنعم السلف و نعم الخلف له نسب القت الشمس علیه ردآءها و حسب ارخت النجوم لدیه علیه اضوآءها لم یزل فناءهم قبلة الاقبال یتوجه[79] الیها بنو الولاة و کعبة الامال یطوف بها وفود العفاة و لا زال کذلک ما طلع نجم و ذر شارق لیکون معتصما لاولی البصائر الربانیین الروحانیین السمائیین العرشیین النوریین السکوت النظار الغیب الحضار الملوک تحت الاطمار اشراف[80] القبائل افضل[81] الفضائل انور[82] الدلائل آمین یا رب العالمین[83] و هذا دعآء لا یرد فانه دعآء لاصناف البریة شامل والحمد لله وحده و صلی الله سیدنا و نبینا محمد و آله و عترته و حسبنا الله و نعم الوکیل[84]

---

[74] ABCLN « امام اهل الهدی ». Bul.ABCKLN پیش از «امام» «و» را اضافه شده

[75] Bul.G «حسن». M در بالای « حسین » نوشته «حسن».

[76] Bul. بجای « بابن اخی» نوشته « باخی »

[77] M در بالای « ابا » نوشته « ابو».

[78] Bul. « الصدیق بن الصدیق ». G صدیق بن صدیق بن صدیق. H صدیق ابن الصدیق ابن الصدیق

[79] B توجه

[80] B اشرف

[81] M در بالای « االفضل» نوشته « اصحاب»

[82] Bul.ACGKLN انوار

[83] B افزوده: محمد و آله اجمعین. G «وحده» بجای «رب العالمین»

[84] H «وصلی الله ...» را حذف کرده. G «سیدنا» بجای «خیرخلقه». Bul.ABCHKLN پس از «واله» با کلمات «الطیبین الطاهرین» ختم کرده.

[5b]

[دفتر اول مثنوی]

بسم الله الرحمن الرحیم[85]

1. بشنو این نی چون شکایت[86] می‌کند — از جدایی‌ها حکایت[87] می‌کند
2. کز نیستان تا مرا ببریده‌اند — در نفیرم[88] مرد و زن نالیده‌اند
3. سینه خواهم شرحه شرحه از فراق — تا بگویم شرح درد اشتیاق
4. هر کسی کو دور ماند از اصل خویش — باز جوید روزگار وصل خویش
5. من به هر جمعیتی نالان شدم — جُفتِ بد حالان و خوش حالان شدم
6. هر کسی از ظن خود شد یار من — از درون[89] من نجست اسرار من
7. سر من از نالهٔ من دور نیست — لیک چشم و گوش را آن نور نیست
8. تن ز جان و جان ز تن مستور نیست — لیک کس را دید جان دستور نیست
9. آتش است این بانگ نای و نیست باد — هر که این آتش ندارد نیست باد
10. آتش عشق است کاندر نَی فتاد — جوشش عشق است کاندر مَی‌فتاد

---

[85] Bul. GK حذف کرده. H پس از «بسم الله» «و توکّل علی الله» افزوده شده است.
[86] این نی چون شکایت Sarı Abd. GHKMN و روح المثنوی : از نی چون حکایت Bul.ACL : این نی چون حکایت Fatih B Menhec
[87] از جدایی‌ها حکایت GHKMN : از جدایی‌ها شکایت Bul.ACL : کز جدایی‌ها شکایت B
[88] در نفیرم BGHKMN : از نفیرم Bul.ACL
[89] از درون Bul.ABCGHKMN : وز درون L

11. نَـــی حریـــف هـــر کـــه از یـــاری بُریـــد | پـــردههـــااش[90] پـــردههـــای مـــا دریـــد
12. همچـــو نَـــی زهـــریّ و تریـــاقی کـــه دیـــد | همچـــو نَـــی دمســـاز و مشـــتاقی کـــه دیـــد
13. نـــی حـــدیث راه پـــر خـــون مـــیکنـــد | قصـــههـــای عشـــق مجنـــون مـــیکنـــد
14. محـــرم ایـــن هـــوش جـــز بـــیهـــوش نیســـت | مـــر زبـــان را مشـــتری جـــز گـــوش نیســـت
15. در غـــم مـــا روزهـــا بـــیگـــاه شـــد | روزهـــا بـــا ســـوزها همـــراه شـــد
16. روزهـــا گـــر رفـــت گـــو رَو بـــاک نیســـت | تـــو بمـــان ای آنکـــه چـــون تـــو پـــاک نیســـت
17. هـــر کـــه جـــز مـــاهی ز آبـــش ســـیر شـــد | هـــر کـــه بـــیروزی اســـت روزش دیـــر شـــد
18. درنیابـــد حـــال پختـــه هـــیچ خـــام | پـــس ســـخن کوتـــاه بایـــد والســـلام
19. بنـــد بگســـل بـــاش آزاد ای پســـر | چنـــد باشـــی بنـــد ســـیم و بنـــد زر[91]
20. گـــر بریـــزی بحـــر را در کـــوزه ای | چنـــد گنجـــد قســـمت یـــک روزه ای
21. کـــوزۀ چشـــم حریصـــان[92] پُـــر نشـــد | تـــا صـــدف قـــانع نشـــد پُـــر دُر نشـــد
22. هـــر کـــه را جامـــه ز عشـــقی چـــاک شـــد | او ز حـــرص و عیـــب کلـــی[93] پـــاک شـــد
23. شـــاد بـــاش ای عشـــق خـــوش ســـودای مـــا[94] | ای طبیـــب[95] جملـــه علتهـــای مـــا
24. ای دوای نخـــوت و نـــاموس مـــا | ای تـــو[96] افلاطـــون و جـــالینوس مـــا

---

[90] پردههااش Bul.ACGHKMN : پردههایش BL
[91] نسخه C از اینجا شروع می کند.
[92] کوزۀ چشم حریصان Bul.ABCGLMN : کاسۀ چشم حریصان H : جسم حریصان K
[93] ز حرص و عیب کلی Bul. GKM : ز حرص و جملۀ عیبی ABCHLN
[94] خوش سودای ما Bul.ACGHKLMN : پُر سودای ما B
[95] ای طبیب Bul.ACGHKLMN : وی طبیب B
[96] ای تو Bul.ACGHKLMN : وی تو B

25. جسم خاک از عشق بر افلاک شد — کوه در رقص آمد و چالاک شد

26. عشق جان طور آمد عاشقا — طور مست و خرَّ موسی صعقا[97]

27. با لب دمساز خود گر جفتمی — همچو نی من گفتنیها گفتمی

28. هر که او از همزبانی شد جدا — بی‌زبان شد گرچه دارد صد نوا

29. چون که گل رفت و گلستان در گذشت — نشنوی ز آن پس ز بلبل سر گذشت

30. جمله معشوق است و عاشق پرده ای — زنده معشوق است و عاشق مرده ای

31. چون نباشد عشق را پَروای او — او چو مرغی ماند بی‌پر وای او

32. من چگونه هوش دارم پیش و پس — چون نباشد نور یارم پیش و پس[98]

33. عشق خواهد کین سخن بیرون بود — آینه غماز نبود چون بود

34. آینه جانت از آن غماز نیست[99] — ز انکه زنگار از رخش ممتاز نیست[100]

حکایت عاشق شدن پادشاه بر کنیزکی و خریدن پادشاه آن کنیزک را و رنجور شدن کنیزک و تدبیر شاه در معالجهٔ او[101]

---

[97] صعقا M : صاعقا Bul.ABCGHKLN

[98] پس از این بیت در نخسه L این بیت وجود دارد:
نور او در یمن و یسر و تحت و فوق * بر سر و بر گردنم چون تاج و طوق

[99] آینه جانت از آن غماز نیست M : آینه‌ات دانی چرا غماز نیست Bul.CGN : آینه جانست از آن غماز نیست A : آینه دانی چرا غماز نیست BL : آینهٔ جانت از آن غماز نیست HK

[100] پس از این بیت در نخسه .Bul این بیت وجود دارد:
گر شدی از زنگ و آلایش جدا * می زدی برق نور خرشید خدا

[101] CGKLN «پادشاهی» بجای «پادشاه». N «و خریدن» الخ را حذف کرده. G عاشق شدن پادشاه بر کنیزک رنجور و تدبیر کردن در صحت او. Bul. L، و خریدن پادشاه او را و رنجور شدن کنیزک و تدبیر پادشاه در معالجه او. ABCHK « و رنجور شدن » الخ را حذف کرده.

35. بشـــــنوید ای دوســـــتان ایـــــن داســـــتان — خـــود حقیقـــت نقـــد حـــال ماســـت آن[102]

36. بـــود شـــاهی در زمـــانی پـــیش ازیـــن — مُلـــکِ دنیـــا بـــودش و هـــم مُلـــکِ دیـــن

37. اتّفاقـــا شـــاه روزی شـــد[103] ســـوار — بـــا خـــواصِّ خـــویش از بهـــر شـــکار

38. یـــک کنیـــزک دیـــد شـــه بـــر شـــاه راه — شـــد غـــلام آن کنیـــزک جـــان شـــاه[104]

39. مـــرغ جـــانش در قفـــص چـــون مـــی طپیـــد — داد مـــــال و آن کنیـــــزک را خریـــــد

40. چـــون خریـــد او را و برخـــوردار شـــد — آن کنیـــزک از قضـــا بیمـــار شـــد

41. آن یکـــی خـــر داشـــت و پـــالانش[105] نبـــود — یافـــت پـــالان گـــرگ خـــر را در ربـــود

42. کـــوزه بـــودش آب مـــی‌نامـــد بدســـت — آب را چـــون یافـــت خـــود کـــوزه شکســـت

43. شـــه طبیبـــان جمـــع کـــرد از چـــپ و راســـت — گفـــت جـــان هـــر دو در دســـت شماســـت

44. جـــان مـــن سهلســـت جـــان جـــانم[106] اوســـت — دردمنـــد و خســـته‌ام درمـــانم اوســـت

45. هـــر کـــه درمـــان کـــرد مَـــر جـــان مـــرا — بـــرد گـــنج و دُرّ[107] و مرجـــان مـــرا

46. جملـــه گفتنـــدش کـــه جانبـــازی کنـــیم — فهـــم گـــرد آریـــم و انبـــازی کنـــیم

47. هـــر یکـــی از مـــا مســـیح عالمیســـت — هـــر اَلَـــم را در کـــف مـــا مَرهَمیســـت

48. گـــر خـــدا خواهـــد نگفتنـــد از بَطَـــر — پـــس خـــدا بنمودشـــان عَجـــزِ بشـــر

---

[102] در Bul.ABL این بیت قبل از عنوان آمده است.
[103] روزی شد Bul.BCGHKLMN : شد روزی A
[104] جان شاه Bul.ABCHKLM : پادشاه GN
[105] و پالانش CGHKMN : پالانش Bul. ABL
[106] جان جانم ABCGHKLMN : و جان جانم Bul.
[107] گنج و دُرّ Bul. ABCGHKLM :گنج دُرّ N

49. تـــــرکِ اســـــتثنا مُـــــرادم قَسوَتیســـــت نـــی همـــین گفـــتن کـــه عـــارض حالتیســـت

50. ای بســـــا[108] نـــــاورده اســـــتثنا بگفـــــت جـــــان او بـــــا جـــــان استثناســـــت جفـــــت

51. هـــــر چـــــه کردنـــــد از عـــــلاج و از دوا گشـــــت رنـــــج افـــــزون و حاجـــــت نـــــاروا

52. آن کنیـــزک از مـــرض چـــون مـــوی شـــد چشـم شـه از اشـک خـون چـون جـوی شـد

53. از قضـــــا ســـــرکنگبین صـــــفرا فـــــزود [109] روغـــــن بـــــادام خشـــــکی مـــــی‌نمـــــود[110]

54. از هلیلـــــه قـــــبض شـــــد اطـــــلاق رفـــــت آب آتـــــش را مـــــدد شـــــد همچـــــو نفـــــت

ظاهر شدن عجز حکیمان از معالجهٔ کنیزک بر پادشاه و روی آوردن پادشاه بدرگاه خدا و در خواب دیدن پادشاه ولی را[111]

55. شـــه چـــو عَجـــزِ آن حکیمـــان را بدیـــد پـــا برهنـــه جانـــب مســـجد دویـــد

56. رفـــت در مســـجد ســـوی محـــراب شـــد ســـجده گـــاه[112] از اشـــک شـــه پـــر آب شـــد

57. چـــون بـــه خـــویش آمـــد ز غَرقـــابِ فنـــا خـــوش زبـــان بگشـــاد در مـــدح و ثنـــا[113]

58. کـــای کمینـــه بَخشِشَـــت مُلـــکِ جهـــان مـــن چـــه گـــویم چـــون تـــو مـــی‌دانـــی نهـــان

[6a]

---

[108] ای بسا Bul. ABGHKLMN : ای بسی C

[109] صفرا فزود Bul. ABGHKLMN : صفرا نمود Fatih C

[110] خشکی می‌نمود Bul. ABGHKLMN : خشکی می فزود Fatih C

[111] Bul.ABCHKLN «در» را پیش از « خواب دیدن » حذف کرده.Bul. ABH و در حاشیه M، خواب دیدن پادشاه مبشّر غیبی را؛ نیز افزوده، «و یافتن طبیب الهی و حاصل شدن مراد او». G «بر پادشاه» را حذف کرده. G بدرگاه آله. G و در خواب دیدن او ولیّی را.

[112] سجده گاه Bul.ACGHKLMN : سجده گه B

[113] مدح و ثنا Bul.ACBLM ، C بالای «و ثنا» نوشته «و دعا»: مدح و دعا GHKN

59. ای همیشـــــه حاجـــــت مـــــا را پنـــــاه　　بـــــار دیگـــــر مـــــا غلـــــط کـــــردیم راه

60. لیـــک گفتـــی گـــر چـــه مـــی‌دانـــم سِـــرَت　　فـــاش کـــو انـــدر دعـــا بـــر ظـــاهرت [114]

61. چـــون بـــر آورد از میـــان جـــان خـــروش　　انـــدر آمـــد بحـــر بخشـــایش بـــه جـــوش

62. در میـــــان گریـــــه خـــــوابش در رُبـــــود　　دیـــد در خـــواب او کـــه پیـــری رو نمـــود[115]

63. گفـــت ای شـــه مـــژده حاجاتـــت رواســـت　　گـــر غریبـــی آیـــدت فـــردا ز ماســـت

64. چـــون کـــه آیـــد او حکیمـــی[116] حـــاذق اســـت　　صـــادقش دان کـــو[117] امـــین و صـــادق[118] اســـت

65. در علاجـــــش ســـــحر مطلـــــق را ببـــــین　　در مـــــزاجش قـــــدرت حـــــق را ببـــــین

66. چـــون رســـید آن وعـــده‌گـــاه و روز شـــد　　آفتـــــاب از شـــــرق اخترســـــوز شـــــد

67. بـــود انـــدر منظـــره شـــه منتظـــر　　تـــا ببینـــد آن چـــه بنمودنـــد ســـر

68. دیـــد شخصـــی فاضـــلی پـــر مایـــه ای　　آفتـــــابی در میـــــان ســـــایه‌ای

69. مـــــی‌رســـــید از دور ماننـــــد هـــــلال　　نیســـت بـــود و هســـت بـــر شـــکل خیـــال

70. نیســـت وش باشـــد خیـــال انـــدر روان　　تـــو جهـــانی بـــر خیـــالی بـــین روان

71. بـــــر خیـــــالی صلحشـــــان و جنگشـــــان　　وز خیـــــالی فخرشـــــان و ننگشـــــان

72. آن خیـــــالاتی کـــــه دام اولیاســـــت　　عکـــس مـــه رویـــان بســـتان خداســـت

---

[114] فاش کو اندر دعا بر ظاهرت KM: زود هم پیدا کنش بر ظاهرت Bul.ABCGHLN و در حاشیه M
[115] رو نمود Bul.ACGHKLMN : رخ نمود B
[116] حکیمی AGHKMN : حکیم Bul.BCL
[117] دان کو Bul.ACGHKLMN : دانک او B
[118] و صادق Bul.BCGHKLMN : صادق A

73. آن خیـــالی را کـــه شـــه در خـــواب دیـــد[119] در رخ مهمـــــان همـــــی‌آمـــــد پدیـــــد

74. شـــه بـــه جـــای حاجبـــان فـــا پـــیش[120] رفـــت پـــیش آن مهمـــان غیـــب خـــویش رفـــت

75. هـــــر دو بحـــــری آشـــــنا آموختـــــه هـــر دو جـــان بـــی‌دوخـــتن بـــر دوختـــه[121]

76. گفـــت معشـــوقم تـــو بودســـتی نـــه آن[122] لیـــک کـــار از کـــار خیـــزد در جهـــان

77. ای مـــرا تـــو مصـــطفی مـــن چـــون عمـــر از بـــــرای خـــــدمتت بنـــــدم کمـــــر[123]

از خداوند ولی التوفیق در خواستن توفیق رعایت ادب در همه حالها و بیان کردن وخامت ضررهای بی‌ادبی[124]

78. از خـــــــدا جـــــــوییم توفیـــــــق ادب بـــی‌ادب محـــروم گشـــت [125] از لطـــف رب

79. بـــی‌ادب تنهـــا نـــه خـــود را داشـــت بـــد بلکـــــه آتـــــش در[126] همـــــه آفـــــاق زد

80. مائـــــده از آســـــمان در مـــــی‌رســـــید بـــی صُـــداع و بـــی فرخـــت و بـــی خریـــد[127]

81. در میـــان قـــوم موســـی چنـــد کـــس بـــی‌ادب گفتنـــد کـــو ســـیر و عَـــدَس

82. منقطـــع شـــد خـــوان و نـــان[128] آســـمان[129] مانـــد رنـــج زرع و بیـــل و داســـمان[130]

---

[119] آن خیالی را که شه در خواب دید Bul.BKLM : آن خیالی که شه اندر خواب دید ACGH : آن خیالاتی که شه در خواب دید N

[120] فا پیش GHKM : تقریبا همهٔ چاپهای شرقی «در پیش» نوشته اند. در A «فا» و در بالای آن نوشته «در». در BC «فا» را کاملا واضح نوشته.در Bul. LN «در»

[121] هر دو جان بی‌دوختن بر دوخته Bul.BCGHKLM : هر دو جان را دوختن A در بالای «دوختن» نوشته «بی بدن». : در دوخته N

[122] نه آن Bul.BCGHKLMN : بدان A

[123] در A این بیت پس از عنوان آمده.

[124] این عنوان در کهن ترین نسخ خطی خذف شده. در حاشیه C اضافه شده. در GHN در حاشیه به قلمی متاخرتر اضافه شده. در AL «ادب» را حذف کرده. در L «و رعایت»

[125] گشت AGHKLMN : شد Bul.C : ماند B

[126] در ABCGHKLMN : بر Bul.

[127] بی صُداع و بی فرخت و بی خرید Bul.ABCHKLMN : بی شری و بیع و بی گفت و شنید G در حاشیه M

[128] نان و خوان C : خوان و نان Bul. ABGHKMN , و در L به همین صورت تصحیح شده.

[129] آسمان Bul. ABCHKLMN : از آسمان G

[130] و بیل و داسمان Bul.ABKLM : از بیل داسمان C : داس مان GHN

83. بـــاز عیســـی چـــون شـــفاعت کـــرد حـــق　　خـــوان فرســـتاد و غنیمـــت بـــر طَبَـــق[131]

84. بـــــاز گســـــتاخان ادب بگذاشـــــتند　　چـــون گـــدایان زلّـــه هـــا برداشـــتند

85. لابـــه کـــرده عیســـی[132] ایشـــان را کـــه ایـــن　　دایمســـت و کـــم نگـــردد از زمـــین

86. بـــد گمـــانی کـــردن و حـــرص آوری　　کفـــر باشـــد پـــیش خـــوان مهتـــری[133]

87. ز آن گـــــدا رویـــــان نادیـــــده ز آز　　آن درِ رحمـــت بریشـــان شـــد فـــراز

88. ابـــر برنآیـــد پـــی منـــع زکـــات　　وز زِنـــا افتـــد وبـــا انـــدر جهـــات

89. هـــر چـــه بـــر تـــو آیـــد از ظلمـــات و غـــم　　آن ز بـــی‌بـــاکی[134] و گستاخیســـت هـــم

90. هـــر کـــه بـــی‌بـــاکی کنـــد[135] در راهِ دوســـت　　ره زن مـــردان شـــد و نـــامرد اوســـت[136]

91. از ادب پـــر نـــور گشتســـت ایـــن فلـــک　　وز ادب معصـــوم و پـــاک آمـــد مَلَـــک

92. بـــد ز گســـتاخی کُســـوف آفتـــاب　　شـــد عزازیلـــی ز جـــرأت رَدّ بـــاب[137]

ملاقات پادشاه با آن ولی که در خوابش نموده بودند [138]

---

[131] پس از این بیت در نسخه Bul این بیت وجود دارد:
مائده شد از سما پس عائره * گفت چون انزل علینا مائره

[132] لابه کرده عیسی ABCGHKLMN : کرد عیسی لابه .Bul

[133] پس از این بیت در C افتادگی وجود دارد که تا بیت « شمس در خارج اگر چه هست فرد* می‌توان هم مثل او تصویر کرد » ادامه یافته است.

[134] بی‌باکی Bul.ABCGHKMN : نامردی L

[135] هر که بی‌باکی کند Bul.ABCGLMN : هر که نامردی کند HK

[136] این بیت در G خاشیه است. پس از این بیت در نسخه .Bul این بیت وجود دارد:
هر که شد در راه گستاخ طریق * آن بود در وادئ حسرت غریق

[137] پس از این بیت در نسخه .Bul این بیت وجود دارد:
وقت آنکه بایدش کردن بیان * ماجرای حال شاه و میهمان

[138] ملاقات پادشاه با آن ولی که در خوابش نموده بودند LMN : ملاقات پادشاه با آن طبیب الهی که در خوابش بشارت داده بودند به ملاقات او Bul.ABCHK : ملاقات پادشاه با آن ولی که در خوابش نمودند G

93. دســـت بگشـــاد و کنـــارانش گرفـــت[139] همچـــو عشـــق انـــدر دل و جـــانش گرفـــت

94. دســـت و پیشـــانیش بوســـیدن گرفـــت واز[140] مقـــام و راه پرســـیدن گرفـــت

95. پـرس پرسـان مـی‌کشـیدش تـا بـه صـدر گفـت گنجـی یـافتم آخـر بـه صـبر[141]

96. گفـت ای هدیـه حـق[142] و دفـع حـرج معنـی الصـبر مفتـاح الفـرج

97. ای لقـای تـو جـواب هـر سـؤال مشـکل از تـو حـل شـود بـی‌قیـل و قـال

98. ترجمـانی[143] هـر چـه مـا را در دل اسـت دسـت گیـری[144] هـر کـه پـایش در گِـل اسـت

99. مَرحبـا یـا مُجتبـی یـا مُرتضـی إن تَغِـب جـاء القضـاء ضـاقَ الفَضـا

100. أنـت مـولی القَـومِ مَـن لا یَشـتَهي قَـد رَدَی کَـلاَّ لَـئِنْ لَـمْ یَنتَـهِ[145]

بردن پادشاه آن طبیب را بر سر بیمار تا حال او را ببیند[146]

101. چـون گذشـت آن مجلـس و خـوان کـرم[147] دسـت او بگرفـت و بـرد انـدر حـرم[148]

102. قصـۀ رنجـور و رنجـوری بخوانـد بعـد از آن در پـیش رنجـورش نشـاند

103. رنـگ رو و نـبض و قـاروره بدیـد هـم علامـاتش هـم اسـبابش شـنید

---

[139] کنارانش گرفت Bul.BCGHKLMN : کنارش را گرفت A
[140] واز M : از Bul.ACHL : وز BGKN
[141] پس از این بیت در نسخه .Bul این بیت وجود دارد:
صبر اگر تلخست ولیکن عاقبت * میوه اش باشد شفا و عافیت
[142] ای هدیه حق Bul.ABCHKLM : بالای «هدیه»، «نور» نوشته شده است HM ، ای نور حق GN
[143] ترجمانی Bul.ACGHKLMN : ترجمان B
[144] دست گیری Bul.ACGHKLMN : دست گیر B
[145] ینته ACGHKMN : ینتهی Bul. BL
[146] این عنوان در کهن ترین دو نسخۀ خطی حذف شده. در GN این عنوان به قلمی متاخرتر اضافه شده.
[147] مجلس و خوان کرم Bul.ABCGHKMN : مجلس خوان و کرم L
[148] این بیت در Bul.BK پیش از عنوان آمده.

104. گفت هر دارو که ایشان کرده‌اند آن عمارت نیست ویران کرده‌اند

105. بی‌خبر بودند از حال درون أستعیذ اللّٰه مما یفترون

106. دید رنج و کشف شد بر وی نهفت لیک پنهان کرد و با سلطان نگفت

107. رنجش از صفرا و از سودا[149] نبود بوی هر هیزم پدید آید ز دود

108. دید از زاریش کو زار دل است تن خوشست و او گرفتار[150] دل است

109. عاشقی پیداست از زاری دل نیست بیماری چو بیماری دل

110. علت عاشق ز علت ها جداست عشق اصطرلاب[151] اسرار خداست

111. عاشقی گر زین سر و گر ز آن سر است عاقبت ما را بدان سر[152] رهبر است

112. هر چه گویم عشق را شرح و بیان چون به عشق آیم خجل باشم از آن

113. گر چه تفسیر زبان روشن‌گرست لیک عشق بی‌زبان روشن‌ترست

114. چون قلم اندر نوشتن می‌شتافت چون به عشق آمد قلم بر خود شکافت[153]

115. عقل در شرحش چو خر در گل بخفت شرح عشق و عاشقی هم عشق گفت

116. آفتاب آمد دلیل آفتاب گر دلیلت باید از وی رو متاب

117. از وی ار سایه نشانی می‌دهد شمس هر دم نور جانی می‌دهد

118. سایه خواب آرد تورا همچون سمر چون بر آید شمس انْشَقَّ القمر

---

[149] از صفرا و از سودا Bul. BGKMN ,و به همین صورت در H تصحیح شده. : از سودا و از صفرا ACHL

[150] تن خوشست و او گرفتار Bul.ACGHKLMN : تن خوشست او و گرفتار B

[151] اصطرلاب ABCGHKLMN : اسطرلاب .Bul

[152] بدان سر ABCGHKLMN : بدان سو .Bul

[153] در B این بیت پس از بیت « عاشقی گر زین سر و گر ز آن سر است*عاقبت ما را بدان سر رهبر است » آمده.

119. خـود غریبـی در جهـان چـون شـمس نیسـت شـمس جـان بـاقی کـش امـس نیسـت[154]

120. شـمس در خـارج اگـر چـه هسـت فـرد مـی‌تـوان هـم مثـل او تصـویر کـرد

121. لیـک شمسـی کـه از و شـد هسـت اثیـر[155] نبـودش در ذهـن و در خـارج نظیـر

122. در تصـور ذات او را گـنج کـو تـا در آیـد در تصـور مثـل او

123. چـون حـدیث روی شـمس الـدین رسـید شـمس چـارم آسـمان سـر در کشـید

124. واجـب آیـد چـون کـه آمـد نـام او شـرح کـردن رمـزی[156] از انعـام او

125. ایـن نفـس جـان دامـنم بـر تافتسـت[157] بـوی پیراهـان یوسـف یافتسـت

126. از بـرای[158] حـق صـحبت سـالها بـاز گـو حـالی[159] از آن خـوش حالهـا

127. تـا زمـین و آسـمان خنـدان شـود عقـل و روح و دیـده صـد چنـدان شـود

[6b]

128. لا تكلفنـي فـإني فـي الفنـا كلـت أفهـامي فـلا أحصـي ثنـا

129. كـل شـيء قالـه غيـر المفيـق إن تكلـف أو تصـلف لا يليـق

130. مـن چـه گـویم یـک رگـم هشـیار نیسـت شـرح آن یـاری کـه او را یـار نیسـت

131. شـرح ایـن هجـران و ایـن خـون جگـر ایـن زمـان بگـذار تـا وقتـی[160] دگـر

---

[154] باقی کش امس نیست M : باقئی کش امس نیست GLN و در حاشیهٔ H : باقیست او را امس نیست : ACK باقی که او را B : باقیست کاو را .Bul

[155] لیک شمسی که از و شد هست اثیر M و در حاشیهٔ G : شمس جان کو خارج آمد از اثیر .Bul .ABCHKLN

[156] شرح کردن رمزی ABGHKLM , در حاشیه C : شرح رمزی گفتن C : شرح رمزی کردن .Bul : شرح کردن رمز N

[157] بر تافتست .ABCGHKLMN : در تافتست .Bul

[158] از برای .ABCGHKLMN : کز برای .Bul

[159] باز گو حالی .Bul.ABCGHKMN : باز گو رمزی L

[160] تا وقتی .Bul .ML : تا وقت ABCGHKN

132. قـــــال أطعمنـــــــي فـــــإني جـــــايع و اعتجـــــل فالوقـــــت ســـــيف قـــــاطع

133. باشـــد ابـــن الوقـــت صـــوفی ای رفیـــق [161] نیســـت فـــردا گفـــتن از شـــرط طریـــق

134. تـــو مگـــر خـــود مـــرد صـــوفی نیســـتی هســـت[162] را از نســـیه خیـــزد نیســـتی

135. گفـــتمش پوشـــیده خوشـــتر ســـر یـــار خـــود تـــو در ضـــمن حکایـــت گـــوش دار

136. خوشـــتر آن باشـــد کـــه ســـر دلبـــران گفتـــــه آیـــــد در حـــــدیث دیگـــــران

137. گفـــت مکشـــوف و برهنـــه گـــوی ایـــن آشـــکارا بـــه کـــه پنهـــان ذکـــر دیـــن[163]

138. پـــرده بـــردار و برهنـــه گـــو کـــه مـــن مـــی‌نخســـبم بـــا صـــنم بـــا پیـــرهن

139. گفـــتم ار عریـــان شـــود او در عیـــان نـــی تـــو مـــانی نـــی کنـــارت نـــی میـــان

140. آرزو مـــی‌خـــواه لیـــک انـــدازه خـــواه بـــر نتابـــد[164] کـــوه را یـــک بـــرگ کـــاه

141. آفتـــابی کـــز وی ایـــن عـــالم فروخـــت انـــدکی گـــر پـــیش آیـــد جملـــه ســـوخت

142. فتنـــه و آشـــوب و خـــون‌ریـــزی مجـــو[165] بـــیش از ایـــن از شـــمس تبریـــزی مگـــو[166]

143. ایـــن نـــدارد آخـــر از آغـــاز گـــوی رو تمـــام ایـــن حکایـــت بـــاز گـــوی[167]

---

[161] باشد ابن الوقت صوفی ای رفیق M : صوفی ابن الوقت باشد ای رفیق Bul.ABCGHKLN در حاشیهٔ M

[162] L در بالای «هست» نوشته «نقد».

[163] گفت مکشوف و برهنه گوی این * آشکارا به که پنهان ذکر دین BGLM : گفت مکشوف و برهنه و بی غلول *بازگو دفعم مده ای بوالفضول Bul.ABCHKN و Bul.N «برهنه بی غلول». در G تصحیح کننده‌ای در بالای «گوی این» نوشته «بی غلول» و مصراع دوم بیت متن را در حاشیه افزوده. در L هر دو بیت هم موجود است.

[164] بر نتابد Bul.ABCGHKMN : می نتابد L

[165] مجو CM : مجوی Bul.ABGHKLN

[166] مگو CM : مگوی Bul.ABGHKLN

[167] گوی Bul.AGHLMN : گو BCK (در هر دو مصراع)

خلوت طلبیدن آن ولی از پادشاه با کنیزک جهت دریافتن رنج کنیزک[168]

144. گفت ای شه خلوتی کن خانه را دور کن هم خویش و هم بیگانه را

145. کس ندارد گوش در دهلیزها تا بپرسم زین کنیزک[169] چیزها[170]

146. خانه خالی ماند و یک دیار نی جز طبیب و جز همان بیمار نی[171]

147. نرم نرمک گفت شهر تو کجاست که علاج اهل هر شهری جداست

148. و اندر آن شهر از قرابت کیستت خویشی و پیوستگی با چیستت

149. دست بر نبضش نهاد و یک به یک باز می‌پرسید از جور فلک

150. چون کسی را خار در پایش جهد[172] پای خود را بر سر زانو نهد

151. ور[173] سر سوزن همی‌جوید سرش ور نیابد می‌کند با لب[174] ترش

152. خار در پا شد چنین دشوار یاب خار در دل چون بود وا ده جواب

153. خار دل را[175] گر بدیدی هر خسی دست کی بودی غمان را بر کسی

154. کس به زیر دم خر خاری نهد خر نداند[176] دفع آن بر می‌جهد

---

[168] خلوت طلبیدن آن ولی از پادشاه با کنیزک جهت دریافتن رنج کنیزک BCLHKMN : خلوت طلبیدن آن ولی از پادشاه با کنیزک جهت درساختن رنج کنیزک A : خلوت طلبیدن آن ولی از پادشاه جهت دریافتن رنج کنیزک G. پس از این عنوان در نسخه .Bul این بیت وجود دارد:
آن حکیم شد ازین حکمت خبیر * بود همراز شه والا سریر

[169] زین کنیزک Bul.ABCGHKLM : از کنیزک N

[170] پس از این بیت در نسخه B این بیت وجود دارد :
در زمان فرمود شه ز آنجا روند * از در و دهلیزها بیرون شوند

[171] پس از این بیت در نسخه B این بیت وجود دارد :
بعد از آن در کار او بنیاد کرد * وز حکایتهای ماضی یاد کرد

[172] جهد ACGHKLMN : خلد Bul. B

[173] ور M : وز Bul.ABCGHKLN

[174] با لب Bul.ABCGHKMN : از لب L

[175] خار دل را Bul.BCKLM : خار در دل AGHN

[176] خر نداند Bul.ABCGHKMN : خر ندارد L

155. بـــر جهـــد و آن خـــار محکمتـــر زنـــد　　عـــاقلی بایـــد کـــه خـــاری بـــر کنـــد

156. خـــر ز بهـــر دفـــع خـــار از ســـوز و درد　　جفتـــه مـــی‌انـــداخت صـــد[177] جـــا زخـــم کـــرد

157. آن حکـــــیم خـــــارچین اســـــتاد بـــــود　　دســـت مـــی‌زد جـــا بـــه جـــا مـــی‌آزمـــود

158. ز آن کنیـــــزک بـــــر طریـــــق داســـــتان　　بـــــاز مـــــی‌پرســـــید حـــــال دوســـــتان

159. بـــا حکـــیم او رازهـــا[178] مـــی‌گفـــت فـــاش　　از مقـــــام و خاجگـــــان و شـــــهر بـــــاش[179]

160. ســـوی قصـــه گفتـــنش مـــی‌داشـــت گـــوش　　ســـوی نـــبض و جســـتنش مـــی‌داشـــت هـــوش

161. تـــا کـــه نـــبض از نـــام کـــی[180] گـــردد جهـــان　　او　بـــــود مقصـــــود جـــــانش در جهـــــان

162. دوســـــتان و شـــــهر او را[181] بـــــر شـــــمرد　　بعـــــد از آن شـــــهر دگـــــر[182] را نـــــام بـــــرد

163. گفـــت چـــون بیـــرون شـــدی از شـــهر خـــویش　　در کـــدامین شـــــهر بودســـــتی تـــــو بـــــیش

164. نـــام شـــهری گفـــت هـــم زآن[183] در گذشـــت　　رنـــــگ رو و نـــــبض[184] او دیگـــــر نگشـــــت

165. خواجگـــان و شـــهرها را[185] یـــک بـــه یـــک　　بـــــاز گفـــــت از جـــــای و از نـــــان و نمـــــک

166. شـــــهر شـــــهر و خانـــــه خانـــــه قصـــــه کـــــرد　　نـــی رگـــش جنبیـــد و نـــی رخ گشـــت زرد[186]

167. نـــبض او بـــر حـــال خـــود بـــد بـــی‌گزنـــد　　تـــــا بپرســـــید از ســـــمرقند چـــــو قنـــــد

---

[177] صد ABCGHKLMN : هر .Bul

[178] رازها M : قصه‌ها Bul.ABCGHKLN

[179] خاجگان و شهر باش M : خاجگان شهر باش B : و شهر و باش CGHKN : و شهر هاش L : و شهر و تاش Bul.A

[180] تا که نبض از نام کی Bul.ABCGHKLM : تا کی نبض از نام کی N

[181] دوستان و شهر او را Bul. AGHLMN : دوستان و شهرها را B : دوستان شهر او را CK

[182] شهر دگر M : شهری دگر Bul.ABCGHKLN

[183] گفت هم زآن M : و زآن هم Bul.ACGHKKLN : گفت ز آن B

[184] رنگ رو و نبض Bul.ACHLM : رنگ روی و نبض BGKN

[185] خواجگان و شهرها را ABCGHKLMN : خواجگان و شهریانرا .Bul

[186] گشت زرد Bul.ACGHKLMN : کرد زرد B

168. نبض جست و روی[187] سرخ و زرد شد کز سمرقندی زرگر فرد شد

169. چون ز رنجور آن حکیم این راز یافت اصل آن درد[188] و بلا را باز یافت

170. گفت کوی او کدامست در گذر[189] او سر پل[190] گفت و کوی[191] غاتفر

171. گفت دانستم که رنجت چیست زود در علاجت[192] سحرها خواهم نمود

172. شاد باش و ایمن و فارغ[193] که من آن کنم با تو که باران با چمن

173. من غم تو می‌خورم تو غم مخور بر تو من مشفقترم از صد پدر

174. هان و هان[194] این راز را با کس مگو گر چه از تو شه کند بس جست و جو

175. چون که اسرارت نهان در[195] دل شود آن مرادت[196] زودتر حاصل شود

176. گفت پیغامبر که هر که[197] سر نهفت زود گردد با مراد خویش جفت

177. دانه چون اندر زمین[198] پنهان شود سر او[199] سر سبزی بستان شود

178. زر و نقره گر نبودندی نهان پرورش کی یافتندی زیر کان

---

[187] روی Bul.ABCGHKMN : روش L
[188] آن درد ABCGHKLMN : این درد Bul.
[189] کدامست در گذر Bul.ACGHKMN : کدام اندر گذر B : کدامست از گذر L
[190] او سر پل ABCGHKLMN : بر سر پل Bul.
[191] گفت و کوی Bul.ACGHKLMN : گفت کوی B
[192] علاجت M : خلاصت Bul.ABCGHKLN
[193] ایمن و فارغ M : فارغ و ایمن Bul.ABCHKLN : آمن G
[194] هان و هان BCGHKLMN : هان هان Bul. A
[195] چون که اسرارت نهان در Bul. BM ، و در حاشیه A ، در حاشیه H و در حاشیه C به همین صورت تصحیح شده : گر زخانهٔ راز تو A : گورخانهٔ راز تو چون CGHKLN : «خانهٔ اسرار تو» را G در حاشیه نسخه بدل داده.
[196] آن مرادت Bul.CGKLM : این مرادت ABHN و در H تصحیح شده.
[197] پیغامبر که هر که ACLM : پیغمبر که هر که Bul.GHKN : پیغامبر که هر کو B
[198] دانه چون اندر زمین Bul. GLM : دانه‌ها چون در زمین ABCHKN
[199] سر او Bul. AGHLM : سر آن BC : سرشان KN و در C به همین صورت تصحیح شده.

179. وعـــــدها و لطفهـــــای آن حکـــــیم کـــرد آن رنجـــور را ایمـــن[200] ز بـــیم

180. وعـــدهـــا[201] باشـــد حقیقـــی دل پـــذیر وعـــدهـــا باشـــد مجـــازی تاســـه‌گیـــر

181. وعـــدهٔ اهـــل کـــرم گـــنج[202] روان وعـــدهٔ نااهـــل شـــد رنـــج روان

دریافتن آن ولی رنج کنیزک را و عرضه داشتن[203] رنج او را پیش پادشاه[204]

182. بعـد از آن برخاسـت و عـزم[205] شـاه کـرد شـاه را ز ان شـمه‌ای آگـاه کـرد[206]

183. گفـت تـدبیر آن بـود کـان مـرد را حاضـر آریـم از پـی ایـن درد را

184. مـرد زرگـر را بخـوان ز ان شـهر دور بـا زر و خلعـت بـده او را غـرور

185. چونکـه سـلطان از حکـیم آنـرا شـنید پنـد او را از دل و جـان برگزیـد[207]

حکایت فرستادن پادشاه[208] رسولان به سمرقند به آوردن زرگر

186. شـه[209] فرسـتاد آن طـرف یـک دو رسـول حاذقـان و کافیـان بـس عـدول

---

[200] ایمن Bul.ABCKLMN : آمن G و در حاشیهٔ H

[201] وعدها ABCGHKLMN : وعدهٔ .Bul [در هر دو مصراع]

[202] گنج Bul. GKM و در BC در بالای « نقد » نوشته « گنج ». : نقد ALN و در H به همین صورت تصحیح شده.

[203] دریافتن آن ولی رنج کنیزک را و عرضه داشتن M : دریافتن آن ولی رنج را و عرض کردن Bul.ABCGHKLN

[204] پس از این عنوان در نسخه .Bul این بیت وجود دارد :
آن حکیم مهربان کارگر * یافت از رنج کنیزک چون خبر
: پس از این عنوان در نسخه L این بیت وجود دارد :
آن حکیم مهربان چون راز یافت * صورت رنج کنیزک باز یافت

[205] و عزم Bul.ACGHKLMN : عزم B

[206] پس از این بیت در نسخه .Bul این بیت وجود دارد :
گفت شه پس چیست در تدبیر این * می نماید خود خطر تاخیر این

[207] چونکه سلطان از حکیم آن را شنید * پند او را از ذل و جان برکزید BLM و در حاشیه C. و در BL و در حاشیه C به جای «برگزید» نوشته «گزید» : - Bul.AGHKN . و .Bul افزوده :
چونکه این تدبیر را شه کرد گوش * بود پندش زیور منگوش گوش

[208] حکایت فرستادن پادشاه M : فرستادن شاه Bul.ABCGHKLN

[209] شه ABCHKLMN : پس .Bul و در M زیر و در G بالای «شه» نوشته « پس ».

187. تـــا ســـمرقند آمدنـــد آن دو امیـــر — پـــیش آن زرگـــر ز شاهنشـــه بشـــیر[210]

188. کـــای لطیـــف اســـتاد کامـــل[211] معرفـــت — فـــاش انـــدر شـــهرها از تـــو صـــفت

189. نـــک فـــلان شـــه[212] از بـــرای زرگـــری — اختیـــارت کـــرد زیـــرا مهتـــری

190. اینـــک ایـــن خلعـــت بگیـــر و زر و ســـیم — چـــون بیـــایی خـــاص باشـــی و نـــدیم

191. مـــرد مـــال و خلعـــت بســـیار دیـــد — غـــرّه شـــد از شـــهر و فرزنـــدان بریـــد

192. انـــدر آمـــد شـــادمان در راه مـــرد — بـــی‌خبـــر کـــان شـــاه قصـــد جـــانش کـــرد

193. اســـب تـــازی بـــر نشســـت و شـــاد تاخـــت — خونبهـــای خـــویش را خلعـــت شـــناخت

194. ای شـــده انـــدر ســـفر بـــا صـــد رضـــا — خـــود بـــه پـــای خـــویش تـــا ســـوء القضـــا

195. در خیـــالش ملـــک و عـــز و[213] مهتـــری — گفـــت عزرائیـــل رو آری بـــری

196. چـــون رســـید از راه آن مـــرد غریـــب — انـــدر آوردش بـــه پـــیش شـــه طبیـــب

197. ســـوی شاهنشـــاه بـــردش خـــوش[214] بـــه نـــاز — تـــا بســـوزد بـــر ســـر شـــمع طـــراز

198. شـــاه دیـــد او را بســـی تعظـــیم کـــرد — مخـــزن زر را بـــدو تســـلیم کـــرد

[7a]

199. پـــس حکـــیمش گفـــت کـــای[215] ســـلطان مـــه — آن کنیـــزک را بـــدین خواجـــه بـــده

---

[210] تا سمرقند آمدند آن دو امیر * پیش آن زرگر ز شاهنشه بشیر Bul.BCGHKLN و در M این بیت در حاشیه : تا سمرقند آمدند آن دو رسول * از برای زرگر شنگ فضول A و در حاشیه C .CHN «رسول» در بالای «امیر» نوشته.

[211] کامل BCGLMN : و کامل Bul. AHK

[212] شه Bul.ACGHKLMN : شاه B

[213] و عز و ABGHKLMN : عز و Bul. : و عز C

[214] بردش خوش M : بردندش Bul.ABCGHKLN

[215] کای ABCGHKLMN : ای Bul.

200. تـــا کنیـــزک در وصـــالش خـــوش شـــود آب وصـــــلش دفـــــع آن آتـــــش شـــــود

201. شـــــه بـــــدو بخشـــــید آن مـــــه روی را جفـــت کـــرد آن هـــر دو صـــحبت جـــوی را

202. مـــدت شـــش مـــاه مـــی‌راندنـــد کـــام تـــا بصـــحت آمـــد آن دختـــر تمـــام

203. بعـــد از آن از بهـــر او شـــربت بســـاخت تـــا بخـــورد و پـــیش دختـــر مـــی‌گـــداخت

204. چـــون ز رنجـــوری جمـــال او نمانـــد جـــان دختـــر در وبـــال او نمانـــد[216]

205. چـــون کـــه زشـــت و نـــاخوش و رخ زرد شـــد انـــدک انـــدک در دل او ســـرد شـــد

206. عشـــقهایی کـــز پـــی رنگـــی بـــود عشـــق نبـــود عاقبـــت ننگـــی بـــود

207. کاشـکی کـان ننـگ [217] بـودی یـک سـری تـــا نرفتـــی بـــر وی آن بـــد داوری

208. خـــون دویـــد از چشـــم همچـــون جـــوی او دشـــمن جـــان وی آمـــد روی او

209. دشـــمن طـــاوس آمـــد پـــر او ای بســـا[218] شـــه را بکشـــته فـــر او

210. گفـــت مـــن آن آهـــوم[219] کـــز نـــاف مـــن ریخـــت آن صـــیاد[220] خـــون صـــاف مـــن

211. ای مـــن آن روبـــاه صـــحرا کـــز کمـــین ســـر بریدنـــدش[221] بـــرای پوســـتین

212. ای مـــن آن پیلـــی کـــه زخـــم پیـــل‌بـــان ریخـــت خـــونم از بـــرای اســـتخوان

213. آن کـــه کشتســـتم پـــی مـــا دون مـــن[222] مـــی‌ندانـــد کـــه نخســـبد[223] خـــون مـــن

---

[216] جان دختر در وبال او نماند Bul.ACGHKLMN : عشق دختر بر گمال او نماند B
[217] کاشکی کان ننگ M : کاش کان هم ننگ Bul.BCGHKLN : کاش کی کان ننگ A
[218] بسا Bul. BLM : بسی ACGHKN
[219] آهوم ABCGHKMN : آهویم Bul. L
[220] آن صیاد CM : این صیاد Bul. ABGHKLN
[221] بریدندش Bul.ACGHKLMN : بریدندم B
[222] ما دون من Bul.ABGHKLMN : ماذون من C
[223] می‌نداند که نخسبد Bul.ACGHKLMN : می‌نماند که بخسبد B

214. بـــر منســـت امـــروز و فـــردا بـــر ویســـت خـون چـون مـن کـس چنـین ضـایع کیسـت

215. گـــر چـــه دیـــوار افکنـــد ســـایه دراز بـــاز گـــردد ســـوی او آن ســـایه بـــاز

216. ایـــن جهـــان کوهســـت و فعـــل مـــا نـــدا ســـوی مـــا آیـــد نـــداها را صـــدا

217. ایـــن بگفـــت و رفـــت در دم زیـــر خـــاک آن کنیـــزک شـــد ز عشـــق و رنـــج[224] پـــاک

218. ز انکـــه عشـــق مردگـــان پاینـــده نیســـت چونکـــه [225] مـــرده ســـوی مـــا آینـــده نیســـت

219. عشـــــق زنـــــده در روان و در بصـــــر هـــر دمـــی باشـــد ز غنچـــه تـــازه‌تـــر

220. عشـــق آن زنـــده گـــزین کـــو باقیســـت کـــز شـــراب جـــان فزایـــت[226] ساقیســـت

221. عشـــق آن بگـــزین کـــه جملـــهٔ انبیـــا یافتنـــد از عشـــق او کـــار و کیـــا

222. تـــو مگـــو مـــا را بـــدان شـــه[227] بـــار نیســـت بـــا کریمـــان کارهـــا دشـــوار نیســـت

بیان آن که کشتن و زهر[228] دادن مرد زرگر به اشارت الهی بود نه به هوای نفس و تامل فاسد

223. کشـــتن آن مـــرد[229] بـــر دســـت حکـــیم نـــی پـــی اومیـــد[230] بـــود و نـــی ز بـــیم

224. او نکشـــتش از بـــرای طبـــع شـــاه تـــا نیامـــد امـــر و الهـــام الـــه[231]

225. آن پســـر را کـــش خضـــر ببریـــد حلـــق ســـر آن را درنیابـــد عـــام خلـــق[232]

---

[224] عشق و رنج Bul. ABGHKLMN : رنج و عشق C
[225] چونکه M : ز انکه Bul.ABCGHKLN
[226] جان فزایت Bul.ACGHKMN : جان فزایش B : جان فزای L
[227] ما را بدان شه Bul.ACGHKLMN : ما را بر شه B
[228] زهر Bul.ABGHKLMN : زیان C و این عنوان در حاشیه GN
[229] آن مرد Bul. ABGHKLMN : این مرد C
[230] اومید Bul.ABCGHKMN : امید L
[231] الهام اله Bul.CGHKLMN : الهام از اله AB
[232] عام خلق Bul.BCGKLMN : علم خلق AH

226. آنکه از حق یابد او وحی و جواب — هر چه فرماید بود عین صواب

227. آنکه جان بخشد اگر بکشد رواست — نایبست و دست او دست خداست

228. همچو اسمعیل پیش سر بنه — شاد و خندان پیش تیغش جان بده

229. تا بماند جانت خندان تا ابد — همچو جان پاک احمد با احد

230. عاشقان جام فرح آنگه کشند[233] — که بدست خویش خوبانشان کشند

231. شاه آن خون از پی شهوت نکرد — تو رها کن بد گمانی و نبرد

232. تو گمان بردی که کرد آلودگی — در صفا غش کی هلد[234] پالودگی

233. بهر آنست این ریاضت وین جفا — تا بر آرد کوره از نقره جفا

234. بهر آنست امتحان نیک و بد[235] — تا بجوشد بر سر آرد زر زبد

235. گر نبودی کارش الهام الله — او سگی بودی درانده نه شاه[236]

236. پاک بود از شهوت و حرص و هوا — نیک کرد او لیک نیک بد نما

237. گر خضر در بحر کشتی را شکست — صد درستی در شکست خضر هست

238. وهم موسی با همه نور و هنر — شد از آن محجوب تو بی‌پر مپر[237]

239. آن گل سرخست تو خونش مخوان — مست عقلست او تو مجنونش مخوان

---

[233] عاشقان جام فرح آنگه کشند Bul.ACKLM : عاشقان آنگه شراب جان کشند BGN و در حاشیه H

[234] در صفا غش کی هلد Bul.CGHKMN : در صفاتش کی هلد B و در A بجای «کی» نوشته «کی». در L بجای «هلد» نوشته «دهد».

[235] نیک و بد Bul.ABGHKLMN : نیکبد C

[236] نه شاه Bul.BCGHKLMN : نی شاه A

[237] تو بی‌پر مپر Bul.BCGHKLM : تو بی‌پر و پر A : و تو بی‌پر N

240. گـــر بـــدی خـــون مســـلمان کـــام او　　کـــافرم گـــر بردمـــی مـــن نـــام او

241. مـــی‌بلـــرزد عـــرش از مـــدح شـــقی　　بـــد گمـــان گـــردد ز مـــدحش متقـــی

242. شـــاه بـــود و شـــاه بـــس آگـــاه بـــود　　خـــاص بـــود و خاصـــهٔ اللـــه بـــود

243. آن کســـی را کـــش چنـــین شـــاهی کشـــد　　ســـوی بخـــت و بهتـــرین جـــاهی کشـــد

244. گـــر ندیـــدی ســـود او در قهـــر او　　کـــی شـــدی آن لطـــف مطلـــق قهـــر جـــو

245. طفـــل مـــی‌لـــرزد ز نـــیش احتجـــام[238]　　مـــادر مشـــفق در آن غـــم[239] شـــاد کـــام

246. نـــیم جـــان بســـتاند و صـــد جـــان دهـــد　　آنچـــه[240] در وهمـــت نیایـــد آن دهـــد

247. تـــو قیـــاس از خـــویش مـــی‌گیـــری و لیـــک　　دور دور افتـــاده‌ای بنگـــر تـــو نیـــک

حکایت مرد بقال[241] و طوطی و روغن ریختن طوطی در دکان

248. بـــود بقـــالی و او[242] را طـــوطیی　　خـــوش نـــوایی ســـبز و گویـــا[243] طـــوطیی

249. در[244] دکـــان بـــودی نگهبـــان دکـــان　　نکتـــه گفتـــی بـــا همـــه ســـودا گـــران

250. در خطـــاب آدمـــی نـــاطق بـــدی　　در نـــوای طوطیـــان حـــاذق بـــدی[245]

---

238 طفل می‌لرزد ز نیش احتجام M : بچه می‌لرزد از آن نیش حجام Bul.ABCGHKLN

239 غم ACHKLM : دم Bul.BGN و C « دم » را نسخه بدل داده.

240 آنچه LM : آنکه Bul.ABHN : آنچ GK و C « آنچ » را نسخه بدل « آنک »داده.

241 حکایت مرد بقال Bul.ABCHKLMN : حکایت بقال G

242 او Bul. ABHLM : وی CGKN

243 و گویا Bul. BGMN : گویا ACHKL

244 در M : بر Bul.ABCGHKLN

245 پس از این بیت در نسخه L این بیت وجود دارد :

خواجه روزی سوی خانه رفته بود * در دکان طوطی نگهبانی نمود

گربهٔ برجسته ناگه در دکان * بهر موشی طوطیک از بهر جان .

نیز Bul. که «بر دکان» (در هر دو بیت) و «از بیم جان» ضبط کرده.هر دو بیت در حاشیه A و بیت دوم در حاشیه B اضافه شده.این ابیات را بعضی نساخ برای بیان سبب هراس طوطی اضافه کرده‌اند.

251. جست از صدر[246] دکان سویی گریخت — شیشه‌های روغن گل را بریخت

252. از سوی خانه بیامد خواجه‌اش — بر دکان بنشست فارغ خواجه‌وش

253. دید پر روغن دکان و جامه چرب[247] — بر سرش زد گشت طوطی کل ز ضرب

254. روزکی چندی[248] سخن کوتاه کرد — مرد بقال از ندامت آه کرد

255. ریش بر می‌کند و می‌گفت ای دریغ — کآفتاب نعمتم شد زیر میغ

256. دست من بشکسته بودی آن زمان — چون[249] زدم من بر سر آن خوش زبان

257. هدیه‌ها می‌داد هر درویش را — تا بیابد نطق مرغ خویش را

258. بعد سه روز و سه شب حیران و زار — بر دکان بنشسته بد نومید وار

259. می‌نمود آن مرغ را هر گون شگفت — تا که باشد کاندر آید او بگفت[250]

260. با هزاران غصه وغم کشته جفت — کای عجب این مرغ کی اید بگفت[251]

261. ناگهانی جولقیی[252] می‌گذشت — با سر[253] بی‌مو چو پشت طاس و طشت

262. آمد اندر گفت طوطی آن زمان[254] — بانگ بر درویش زد که هی فلان[255]

---

[246] صدر M : سوی Bul.ABCGHKLN

[247] و جامه چرب Bul.ABCGHKMN : و جاش چرب L

[248] چندی ABCGHKLMN : چندین .Bul

[249] چون Bul.ABCKLMN : که G و درH به همین نحو تصحیح شده.

[250] Bul.L حذف کرده. در حاشیه M. GN در حاشیه « نهفت» بجای «شگفت». A «تا کی باشد اندر» . GHKN «اندر آید».

[251] ABCGHKN حذف کرده.

[252] ناگهانی جولقیی M : جولقیی سر برهنه Bul.ABCGHKLN

[253] با سر Bul.BCGKLMN : با سری AH

[254] آمد اندر گفت طوطی آن زمان GM : طوطی اندر گفت آمد در زمان CKL : طوطی اندر گفت آمد آن زمان Bul.ABN : طوطی اندر گفت آمد ناگهان H و « آن زمان» را در بالا ی آن نوشته.

[255] بانگ بر درویش زد که هی فلان CHKLM و .Bul «ای» بجای «هی» : بانگ بر وی زد بگفتش ناگهان AN : بانگ بر درویش زد چون عاقلان G و «کای» را نسخه بدل «چون» داده. : بانگ بر درویش بر زد کای فلان B

263. از چـــه ای کـــل[256] بـــا کـــلان آمیختـــی تـــو مگـــر از شیشـــه روغـــن ریختـــی

264. از قیاســـــش خنـــــده آمـــــد خلـــــق را کـــو چـــو خـــود پنداشـــت صـــاحب دلـــق را

265. کـــار پاکـــان را قیـــاس از خـــود مگیـــر گـــر چـــه مانـــد در نبشـــتن شـــیر و شـــیر[257]

266. جملـــه عـــالم زیـــن ســـبب گمـــراه شـــد کـــم کســـی ز ابـــدال حـــق آگـــاه شـــد

267. همســـــری بـــــا انبیـــــا برداشـــــتند اولیـــــا را همچـــــو خـــــود پنداشـــــتند

268. گفتـــه اینـــک مـــا بشـــر ایشـــان بشـــر[258] مـــا و ایشـــان بســـتهٔ[259] خـــوابیم و خـــور

269. ایـــــن ندانســـــتند ایشـــــان از عمـــــی هســـــت فرقـــــی در میـــــان بـــــی‌منتهـــــا

270. هـــر دو گـــون زنبـــور خوردنـــد از محـــل لیـــک شـــد ز آن نـــیش و زیـــن دیگـــر عســـل[260]

[7b]

271. هـــر دو گـــون آهـــو گیـــا خوردنـــد و آب زیـــن یکـــی ســـرگین شـــد و ز آن مشـــک نـــاب

272. هـــر دو نـــی خوردنـــد از یـــک آب خـــور ایـــن یکـــی[261] خـــالی و آن پـــر از شـــکر[262]

273. صـــد هـــزاران اینچنـــین اشـــباه بـــین فرقشـــان هفتـــاد ســـاله راه بـــین

274. ایـــن خـــورد گـــردد پلیـــدی زو جـــدا آن خـــورد[263] گـــردد همـــه نـــور خـــدا

---

[256] از چه ای کل Bul.ACHKLM : از چهٔ کل B : کز چه ای کل GN
[257] نبشتن شیر و شیر CGKLM : نوشتن شیر و شیر Bul. ABH : نوشتن شیر شیر N
[258] ما بشر ایشان بشر Bul.ACGHKLMN : ما بشر ویشان بشر B
[259] ما و ایشان بستهٔ Bul.BCGHKLMN : ما چو ایشان بستهٔ A
[260] ز آن نیش و زین دیگر عسل ABCGHKMN : زین نیش و زان دیگر عسل .Bul .در L این بیت خذف شده.
[261] این یکی Bul.ACGHKLMN : آن یکی B
[262] و آن پر از شکر Fatih. Bul.AGHKMN: و آن دیگرشکر CL : و این پر از شکر B
[263] آن خورد ABCGHKMN : و آن خورد Bul.L

275. ایـــن خـــورد زایـــد همـــه بخـــل[264] و حســـد | و آن خـــورد[265] زایـــد همـــه نـــور احـــد[266]

276. ایـــن زمـــین پـــاک و آن شورســـت[267] و بـــد | ایـــن فرشـــتهٔ پـــاک[268] و آن دیوســـت و دد[269]

277. هـــر دو صـــورت گـــر بـــه هـــم مانـــد رواســـت | آب تلـــــخ و آب شـــــیرین را صفاســـــت

278. جـــز کـــه صـــاحب ذوق کـــی شناســـد[270] بیـــاب | او شناســـــد آب عـــــذب[271] از شـــــوره آب

279. ســـــحر را بـــــا معجـــــزه کـــــرده قیـــــاس | هـــــر دو را بـــــر مکـــــر پنـــــدارد[272] اســـــاس

280. ســـــاحران موســـــی از اســـــتیزه را[273] | بـــــر گرفتـــــه چـــــون عصـــــای او عصـــــا

281. زیـــن عصـــا تـــا آن عصـــا فرقیســـت[274] ژرف | زیـــن عمـــل تـــا آن عمـــل راهـــی[275] شـــگرف

282. لعنـــــة اللّـــــه ایـــــن عمـــــل را در قفـــــا | رحمـــــه اللّـــــه آن عمـــــل را در وفـــــا

283. کـــافران انـــدر[276] مـــری[277] بوزینـــه طبـــع | آفتـــــی آمـــــد درون ســـــینه طبـــــع

284. هـــر چـــه مـــردم مـــی‌کنـــد بوزینـــه هـــم | آن کنـــــد کـــــز مـــــرد بینـــــد دم بـــــدم

285. او گمـــان بـــرده کـــه مـــن کـــردم چـــو او | فـــــرق را کـــــی دانـــــد آن اســـــتیزه رو

---

[264] زاید همه بخل ABCGHKLMN : گردد همه بخل .Bul
[265] و آن خورد AGHKLMN : آن خورد Bul.BC
[266] همه نور احد Bul. CGHKMN : همه عشق احد ABL و در حاشیه M : نور احد H . Fatih «عشق» را نسخه بدل «نور» داده.این بیت در حاشیه C اضافه شده.
[267] شورست Bul.ABCHKLMN : شورمست G
[268] این فرشتهٔ پاک Bul.BCGKLMN : وین سرشته پاک A : وین فرشتهٔ H
[269] دیوست و دد Bul.ACGHKLMN : دامست و دد B
[270] ذوق کی شناسد Bul.BCGHKMN : ذوق نشناسد AL
[271] آب عذب M : آب خوش Bul.ABCGHKLN
[272] پندارد Bul.BCGHKLMN : پندارند A
[273] استیزه را Bul.ABCGHKMN : استیزها L
[274] فرقیست Bul.ABCGHKLM : فرقست N
[275] راهی ABCGHKLMN : راه .Bul
[276] کافران اندر BCGHKLMN : کافر آمد در Bul.A
[277] مری BCGHKLMN : بدی A : مرا .Bul

286. ایـــن کنـــد از امـــر و او[278] بهـــر ســـتیز بـــر ســـر اســـتیزه رویـــان خـــاک ریـــز

287. آن منـــــافق بـــــا موافـــــق در نمـــــاز از پـــــی اســـــتیزه آیـــــد نـــــی نیـــــاز[279]

288. در نمـــــاز و روزه و حـــــج و زکـــــات بـــا منـــافق مومنـــان در بـــرد و مـــات

289. مومنـــــان را بـــــرد باشـــــد عاقبـــــت بـــــر منـــــافق مـــــات انـــــدر آخـــــرت

290. گـــر چـــه هـــر دو بـــر ســـر یـــک بـــازی‌انـــد لیـــک[280] بـــا هـــم مـــروزی و رازی‌انـــد[281]

291. هـــــر یکـــــی ســـــوی مقـــــام خـــــود رود هـــــر یکـــــی بـــــر وفـــــق نـــــام خـــــود رود

292. مـــومنش خواننـــد جـــانش خـــوش شـــود ور منـــافق گـــویی پـــر آتـــش شـــود[282]

293. نـــــام او محبـــــوب از ذات وَی اســـــت نـــام ایـــن مبغـــوض از آفـــات وَی اســـت

294. مـــیم و واو و مـــیم و نـــون[283] تشـــریف نیســـت لفـــظ مـــومن جـــز پـــی تعریـــف نیســـت

295. گـــر منـــافق خـــوانیش ایـــن نـــام دون[284] همچـــو کـــژدم[285] مـــی‌خلـــد[286] در انـــدرون

296. گرنـــه ایـــن نـــام اشـــتقاق دوزخ اســـت پـــس چـــرا در وی مـــذاق دوزخ اســـت

297. زشـــتی آن نـــام بـــد[287] از حـــرف نیســـت تلخـــی آن آب بحـــر از ظـــرف نیســـت

298. حـــرف ظـــرف آمـــد درو معنـــی چـــو آب بحـــــر معنـــــی عِنْـــــدَهُ أُمُّ الکتـــــاب

---

[278] امر و او Bul.BCGKLMN : امر او AH
[279] نی نیاز Bul.ABCGHKMN : بی نیاز L
[280] لیک M : هر دو Bul.ABCGHKLN
[281] مروزی و رازی‌اند Bul.ABCGHKLM : مرغزی و رازی‌اند N
[282] گویی پر آتش شود Bul.BCHKM : گوییش آتش شود L : در GN بجای «گویی » نوشته «تیز و ».و در G «گویی» در بالای آن اضافه شده. A در حاشیه «تند» را نسخه بدل «گویی» آورده.
[283] میم و واو و میم و نون Bul.BGHKLMN : میم واو و میم نون A : میم نون C
[284] این نام دون Bul.ACGHKMN : آن نام دون B : زآن نام دون L
[285] کژدم Bul.ABCKLMN : کزدم GH
[286] می‌خلد Bul.ABGHKLMN : می‌خزان C
[287] آن نام بد ABCGHKLMN : این نام بد .Bul

299. بحـــر تلـــخ و بحـــر شـــیرین در جهـــان | در میانشـــــــان بَـــــــرْزَخٌ لا یبغیـــــــان

300. و انکـه [288] ایـن هـر دو ز یـک اصـلی روان [289] | بـــر گـــذر زیـــن هـــر دو رو تـــا اصـــل آن [290]

301. زر قلـــــــب و زر نیکـــــــو در عیـــــــار | بـــیمحـــک هرگـــز نـــدانی ز اعتبـــار [291]

302. هـــر کـــرا در جـــان خـــدا بنهـــد محـــک | هـــر یقـــین را [292] بـــاز دانـــد او ز شـــک

303. در دهـــــان [293] زنـــده خاشـــاکی جهـــد | آنگـــه آرامـــد کـــه بیـــرونش نهـــد

304. در هـــزاران لقمـــه یـــک خاشـــاک خـــرد | چـــون در آمـــد [294] حـــس زنـــده پـــی ببـــرد

305. حـــس دنیـــا نردبـــان ایـــن جهـــان | حـــس دینـــی [295] نردبـــان آســـمان

306. صـــحت ایـــن حـــس بجوییـــد از طبیـــب | صـــحت آن حـــس بجوییـــد از حبیـــب [296]

307. صـــحت ایـــن حـــس ز معمـــوری تـــن | صـــحت آن حـــس ز تخریـــب بـــدن [297]

308. راه جـــان مـــر جســـم را ویـــران کنـــد | بعـــد ویـــرانیش آبـــادان کنـــد [298]

309. ای خنـــک جـــانی کـــه در عشـــق مـــال | تـــرک کـــرد او خـــان و مـــان و ملـــک مـــال [299]

310. کـــرد ویـــران خانـــه بهـــر گـــنج زر | وز همـــان گـــنجش کنـــد معمـــورتر

---

[288] و انکه MN : دان که Bul.ABCGHK : زآنک این هر دو L
[289] اصلی روان Bul.BCGHKLMN : اصل روان A
[290] تا اصل آن Bul.BCGHKLMN : تا اصل دان A
[291] ندانی ز اعتبار Bul.ACGHKLMN : ندانی اعتبار B
[292] هر یقین را BCGHKLMN : مر یقین را Bul.A
[293] دهان Bul.BCGHKLMN : دهانی A
[294] در آمد Bul.ABCGHKMN : در آید L
[295] دینی Bul.ACGHKLMN : عقبی B
[296] بجویید Bul. BGHKLMN (هر دو مصراع) : بجویند A (در هر دو مصراع) : بخواهید C (در مصراع دوم)
[297] تخریب بدن Fatih Bul. GLMN , و در حاشیه C ; این ضبط وزن شعر را کامل می کند و شاید تصحیحی باشد که به همین منظور صورت گرفته و در H نیز به همین صورت تصحیح شده. : ویرانی بدن ABK
[298] بعد ویرانیش M : بعد از آن ویرانی Bul.ABCGHKLN
[299] این بیت در حاشیه نوشته و ACGHKLN خذف کرده. Bul.B «بذل کرد» بجای « ترک کرد» و «ملک و مال» بجای«ملک مال». Bul. «خانمان».

311. آب را ببریـــد و جـــو را پـــاک کـــرد بعـــد از آن در جـــو روان[300] کـــرد آب خـــورد

312. پوســـت را بشـــکافت و پیکـــان را کشـــید[301] پوســـت تـــازه[302] بعـــد از آنـــش بردمیـــد

313. قلعـــه ویـــران کـــرد و از کـــافر ســـتد بعـــد از آن بـــر ســـاختش صـــد بـــرج و ســـد

314. کـــار بـــی‌چـــون را کـــه کیفیـــت نهـــد[303] ایـــن کـــه گفـــتم ایـــن ضـــرورت مـــی‌دهـــد[304]

315. گـــه چنـــین بنمایـــد و گـــه ضـــد ایـــن[305] جـــز کـــه حیرانـــی نباشـــد کـــار دیـــن

316. نی چنـان[306] حیـران کـه پشـتش سـوی اوسـت بل چنین[307] حیـران و غـرق[308] و مسـت دوسـت

317. آن یکـــی را روی او شـــد ســـوی دوســـت و یـــن[309] یکـــی را روی او خـــود روی اوســـت

318. روی هـــر یـــک مـــی‌نگـــر مـــی‌دار پـــاس بـــو کـــه گـــردی تـــو ز خـــدمت رو شـــناس

319. چـــون بســـی ابلـــیس آدم روی هســـت پـــس بهـــر دســـتی نشـــاید داد دســـت

320. زآنکـــه صـــیاد آورد بانـــگ صـــفیر تـــا فریبـــد مـــرغ را آن مـــرغ گیـــر

321. بشـــنود آن مـــرغ بانـــگ جـــنس خـــویش از هـــوا آیـــد بیابـــد دام و نـــیش[310]

322. حـــرف درویشـــان بـــدزدد مـــرد دون تـــا بخوانـــد بـــر ســـلیمی ز آن فســـون

323. کـــار مـــردان روشـــنی و گرمیســـت کـــار دونـــان حیلـــه و بـــی‌شرمیســـت

---

[300] در جو روان ACGHKLMN : در جو رها B : جو را روان Bul.
[301] پوست را بشکافت ABCGHKMN : پوست را بگشاد L : Bul. B «و» قبل از «پیکان» را حذف کرده.
[302] پوست تازه Bul.ACGHKLMN : پوستی نو B
[303] که کیفیت نهد Bul.BGHKMN : کی کیفیت نهد AC : که کیفیت دهد L
[304] این ضرورت می‌دهد Bul. ABGHKMN : هم ضرورت می‌دهد C : از ضرورت می‌جهدL
[305] گه چنین بنماید و گه ضد این ABCGHKLMN : گه چنان بنماید و گاهی چنین Bul.
[306] چنان ABCGHKMN : چنین Bul. L
[307] بل چنین Bul.ACGHKLMN : بل چنان B
[308] حیران و غرق ABCGHKLMN : حیرانکه غرق Bul.
[309] وین BLM : و آن Bul.ACGHKN
[310] دام و نیش Bul.BCGHKLMN : دام پیش A

324. شـــیر پشـــمین از بـــرای گـــد کننـــد[311] بـــو مســـیلم را لقـــب احمـــد کننـــد

325. بـــو مســـیلم را لقـــب کـــذاب مانـــد مـــر محمـــد را اولـــوا الالبـــاب مانـــد

326. آن شـــراب حـــق ختـــامش مشـــک نـــاب بـــاده را خـــتمش بـــود گنـــد و عـــذاب

داستان آن پادشاه جهود که نصرانیان را می‌کشت از بهر تعصب

327. بـــود شـــاهی در جهـــودان ظلـــم ســـاز دشـــمن عیســـی و نصـــرانی گـــداز

328. عهـــد عیســـی بـــود و نوبـــت آن او جـــان موســـی او و موســـی جـــان او

329. شـــاه احـــول کـــرد در راه خـــدا آن دو دمســـاز خـــدایی را جـــدا

330. گفـــت اســـتاد احـــولی را کانـــدر آ رو بـــرون آر از وثـــاق آن شیشـــه را[312]

331. گفـــت احـــول ز آن دو شیشـــه مـــن کـــدام پـــیش تـــو آرم بکـــن شـــرح تمـــام

332. گفـــت اســـتاد آن دو شیشـــه نیســـت رو احـــولی بگـــذار و افـــزون بـــین مشـــو

333. گفـــت ای اســـتا مـــرا طعنـــه مـــزن گفـــت اســـتا ز آن دو یـــک را بـــر شـــکن[313]

334. چـــون یکـــی بشکســـت هـــر دو شـــد ز چشـــم مـــرد احـــول گـــردد از مـــیلان و خشـــم[314]

335. شیشـــه یـــک بـــود و بـــه چشـــمش دو نمـــود چـــون شکســـت او[315] شیشـــه را دیگـــر نبـــود

---

[311] گد کنند Bul.ABCHKLMN : کد کند G

[312] پس از این بیت در نسخه L این بیت وجود دارد :
چون درون رفت احوال اندر خانه زود * شیشه پیش چشم او دو می نمود

[313] بر شکن Bul.M : در شکن ABCGHKLN

[314] در CN جای این بیت و بیت پس از آن باهم عوض شده.

[315] او ACGHKLMN : آن Bul. B

336. خشم و شهوت مرد را احول[316] کند ز استقامت روح را مبدل کند

337. چون غرض آمد هنر پوشیده شد صد حجاب از دل بسوی دیده شد

338. چون دهد قاضی بدل رشوت قرار کی شناسد ظالم از مظلوم زار

339. شاه از حقد[317] جهودانه چنان[318] گشت احول کالامان یا رب امان

340. صد هزاران مومن مظلوم کشت که پناهم دین موسی را و پشت

آموختن وزیر مکر پادشاه را[319]

341. شه[320] وزیری داشت گبر و عشوه‌ده[321] کو بر آب از مکر بر بستی گره

342. گفت ترسایان پناه جان کنند دین خود را از ملک پنهان کنند

343. کم کش ایشان را که کشتن سود نیست دین ندارد بوی مشک و عود نیست

[8a]

344. سر پنهانست اندر صد غلاف ظاهرش با تست و باطن بر خلاف[322]

345. شاه گفتش پس بگو تدبیر چیست چارهٔ آن مکر و آن تزویر چیست

346. تا نماند در جهان نصرانیی نی هویدا دین و نی پنهانیی

---

[316] مرد را احول Bul.ABCGHKMN : چشم را احول L
[317] حقد Bul.BCGHKMN : جد A در حاشیه «جحد» : خشم L
[318] جهودانه چنان Bul.BCGHKLMN : جهود [جهودان] آنزمان A
[319] آموختن وزیر مکر پادشاه را ABGHKLMN : آموختن وزیر مکری پادشاه را C : آموختن وزیر مکری پادشاه جهود را Bul.
[320] شه BM : او Bul.ACGHKLN در بالای «شه» نوشته «او»
[321] گبر و عشوده Bul.GLMN : ره زن عشوده AB : رهزن عشوده HK در H تصحیح شده : غشوده C
[322] ظاهرش با تست و باطن بر خلاف Fatih Bul. GLMN و در H به همین نحو تصحیح شده : ظاهرش با تو چو تو باطن خلاف ACK : ظاهرش با تو چو در باطن خلاف B

347. گفت ای شه گوش و دستم را ببر — بینیم[323] بشکاف و لب در حکم مر[324]

348. بعد از آن در زیر دار آور مرا — تا بخواهد یک شفاعت‌گر مرا

349. بر منادی گاه کن این کار تو — بر سر راهی که باشد چار سو

350. آنگهم از خود بران تا شهر دور — تا در اندازم در ایشان شر و شور

تلبیس وزیر با نصاری[325]

351. پس بگویم من بسر نصرانیم — ای خدای راز دان می‌دانیم

352. شاه واقف گشت از ایمان من — وز تعصب کرد قصد جان من

353. خواستم تا دین ز شه پنهان کنم — آنکه دین اوست[326] ظاهر آن کنم

354. شاه بویی برد از اسرار من — متهم شد پیش شه[327] گفتار من

355. گفت گفت تو[328] چو در نان سوزنست — از دل من تا دل تو روزنست

356. من از آن روزن بدیدم حال تو — حال تو دیدم ننوشم قال تو[329]

357. گر نبودی جان عیسی چاره‌ام — او جهودانه بکردی پاره‌ام

358. بهر عیسی جان سپارم سر دهم[330] — صد هزاران منتش بر خود نهم[331]

---

[323] بینیم M بنیام Bul.ABCGHKLN
[324] بشکاف و لب در حکم مر Bul. ABGHKLMN : بشکاف اندر حکم مر C
[325] تلبیس وزیر با نصاری M تلبیس وزیر با نصارا ABCGHKLN : مکر و تلبیس وزیر با نصارا Bul.
[326] آنکه دین اوست Bul.ABCGHKLM : اینک دین اوست N
[327] پیش شه ABCGHKLMN : پیش او Bul.
[328] گفت گفت تو Bul.ABCGHKMN : گفت وعظ تو L
[329] ننوشم قال تو Bul.BCGHKLMN : نوشتم قال تو A
[330] سر دهم Bul.ACGHKLMN : جان دهم B
[331] بر خود نهم Bul.ACGHKLMN : بر جان نهم B

359. جـــان دریغـــم نیســـت از عیســـی و لیـــک واقفـــم بـــر علـــم دیـــنش نیـــک نیـــک

360. حیـف مـی‌آمـد[332] مـرا کـان دیـن پـاک در میـــان جـــاهلان گـــردد هـــلاک

361. شـــکر ایـــزد را و عیســـی را کـــه مـــا گشـــته‌ایـــم آن کـــیش[333] حـــق را رهنمـــا

362. از جهـــود وز جهـــودی رســـته‌ایـــم[334] تـــا بزنـــاری میـــان را بســـته‌ایـــم[335]

363. دور دور عیســـــی اســـــت ای مردمـــــان بشـــــنوید اســـــرار کـــــیش او بجـــــان

364. چـون وزیـر ایـن مکـر را بـر شـه شـمرد از دلـــش اندیشـــه را کلـــی ببـــرد[336]

365. کـرد بـا وی شـاه آن کـاری کـه گفـت خلـق حیـران مانـده ز آن مکـر نهفـت[337]

366. رانـــــد او را جانـــــب نصـــــرانیان کـــرد در دعـــوت شـــروع او بعـــد از آن

قبول کردن نصاری[338] مکر وزیر را

367. صـــد هـــزاران مـــرد ترســـا ســـوی او انـــدک انـــدک جمـــع شـــد در کـــوی او

368. او بیـــان مـــی‌کـــرد بـــا ایشـــان بـــراز ســـــر انگلیـــــون و زنـــــار و نمـــــاز

369. او بظـــــاهر واعـــــظ احکـــــام بـــــود لیـــــک در بـــــاطن صـــــفیر و دام بـــــود

370. بهـــر ایـــن بعضـــی[339] صـــحابه از رســـول ملـــتمس بودنـــد مکـــر نفـــس غـــول

---

[332] می‌آمد ABCGHKMN : می‌آید Bul. L
[333] کیش ABCGHKMN : دین Bul. L
[334] رسته‌ایم Bul. ABKLMN : رسته‌ام CGH
[335] بسته‌ایم Bul. ABKLMN : بسته‌ام CGH
[336] AGHKN حذف کرده. C در حاشیه نوشته. در Bul.BCL بجای «این مکر» نوشته «آن مکر».
[337] خلق حیران مانده ز آن مکر نهفت GHKMN : خلق اندر کار او مانده شگفت L : خلق حیران ماند ز آن مکر نهفت Bul. AB و در حاشیه C
[338] نصاری M نصارا Bul.ABCGHKLN
[339] بعضی ABCGHKLMN بعض .Bul

371. کـــو چـــه[340] آمیـــزد ز اغـــراض نهـــان در عبادتهـــــا و در اخـــــلاص جـــــان

372. فضـــــل طاعـــــت را نجســـــتندی[341] از و عیـــب ظـــاهر را بجســـتندی[342] کـــه کـــو

373. مـــــو بمـــــو ذره ذره [343] مکـــــر نفـــــس مـــی‌شناســـیدند چـــون گـــل از کـــرفس

374. موشـــکافان صـــحابه جملـــه شـــان [344] خیـــره گشـــتندی در ان وعـــظ و بیـــان[345]

متابعت کردن نصاری وزیر را[346]

375. دل بـــــدو دادنـــــد ترســـــایان تمـــــام خـــود چـــه باشـــد قـــوت تقلیـــد عـــام

376. در درون ســـــینه مهـــــرش کاشـــــتند نایـــــب عیســـــیش مـــــی‌پنداشـــــتند

377. او بســـــر دجـــــال یـــــک چشـــــم لعـــــین ای خـــــدا فریـــــاد رس نعـــــم المعـــــین

378. صـــد هـــزاران دام و دانـــه ســـت ای خـــدا مـــا چـــو مرغـــان حـــریص بـــی‌نـــوا

379. دم بـــه دم مـــا[347] بســـتهٔ دام نـــویم[348] هـــر یکـــی گـــر بـــاز و ســـیمرغی شـــویم

380. مـــی‌رهـــانی هـــر دمـــی مـــا را و بـــاز ســـوی دامـــی مـــی‌رویـــم ای بـــی‌نیـــاز

381. مـــا دریـــن انبـــار گنـــدم مـــی‌کنـــیم گنـــدم جمـــع آمـــده گـــم مـــی‌کنـــیم[349]

---

[340] کو چه Bul.CGKLM : گر چه AB : کز چه HN : گو چه Fatih
[341] نجستندی Bul.BCGHKLMN بجستندی A
[342] بجستندی Bul.CGHKMN : نجستندی ABL
[343] ذره ذره M : ذره بذره C : و ذره ذره Bul. ABGHKLN
[344] جمله شان M : هم در آن Bul. ABCGHKLN
[345] خیره گشتندی در ان وعظ و بیان LM : وعظ ایشان خیره گشتندی به جان Bul. ABCGHKN
[346] متابعت کردن نصاری وزیر را M متابعت کردن نصارا وزیر را Bul.ABCHKLN : متابعت نصاری وزیر را G
[347] ما CGHKLMN : پا Bul. AB
[348] دام نویم Bul.CGHKMN : دام تویم ABL
[349] B حذف کرده.

382. مـــی‌نیندیشـــیم آخـــر مـــا بـــه هـــوش کـــین خلـــل در گنـــدم اســـت از مکـــر مـــوش

383. مـــوش تـــا انبـــار مـــا[350] حفـــره زدســـت وز فـــنش[351] انبـــار مـــا ویـــران شدســـت

384. اول ای جـــان دفـــع شـــر مـــوش کـــن وآنگهـــان در جمـــع گنـــدم جـــوش[352] کـــن

385. بشـــنو از اخبـــار آن صـــدر صـــدور[353] لا صـــــلوة تـــــم[354] الا بالحضـــــور

386. گـــر نـــه مـــوش[355] دزد در انبـــار ماســـت گنـــدم اعمـــال چـــل ســـاله کجاســـت[356]

387. ریـــزه ریـــزه صـــدق هـــر روزه چـــرا[357] جمـــع مـــی‌نایـــد دریـــن انبـــار مـــا

388. بـــس ســـتارهٔ آتـــش[358] از آهـــن جهیـــد و آن دل ســـوزیده پـــذرفت و کشـــید

389. لیـــک در ظلمـــت یکـــی دزدی[359] نهـــان مـــی‌نهـــد انگشـــت بـــر اســـتارگان

390. مـــی‌کشـــد اســـتارگانرا یـــک بیـــک تـــا کـــه نفـــروزد چراغـــی از فلـــک[360]

391. گـــر هـــزاران دام باشـــد در قـــدم چـــون تـــو بـــا مـــایی نباشـــد هـــیچ غـــم

392. چـــون عنایاتـــت بـــود بـــا مـــا مقـــیم کـــی بـــود بیمـــی از آن دزد لـــیم[361]

393. هـــر شـــبی از دام تـــن ارواح را مـــی‌رهـــانی مـــی‌کنـــی الـــواح را

---

[350] موش تا انبار ما Bul.ACGHKLMN : موش در انبار ما B
[351] وز فنش Bul.ABCGKLMN : از فنش H اما در اصل «وز» بوده و به همین نحو در حاشیه تصحیح شده
[352] جوش ABCGHKLMN : کوش .Bul
[353] صدر صدور CHKLM : صدر الصدور Bul. ABGN
[354] صلوة تم BCGHKLMN : صلوة القلب A : تمت .Bul
[355] موش M : موشی Bul.ABCGHKLN
[356] در نسخه L بیت بعدی مقدم بر این بیت است.
[357] چرا Bul.ACGHKLMN : کجا B
[358] ستارهٔ آتش Bul.BCGHKLMN : شراره آتش A
[359] دزدی Bul.BCGHKLMN : روزی A در حاشیه به صورت «دزدی» تصحیح شده.
[360] از فلک CGKLMN : بر فلک Bul. ABH
[361] این بیت در حاشیه نوشته. و ABCGHKLN حذف کرده. .Bul «گر عنایاتت» بجای « چون عنایاتت». این الحاق، نسبتاً کهن است زیرا در K نیز آمده.

394. مـــی‌رهنـــد ارواح هـــر شـــب زیـــن قفـــص[362] فارغـــان نـــی حـــاکم و محکـــوم کـــس[363]

395. شـــب ز زنـــدان بـــی‌خبـــر زنـــدانیان شـــب ز دولـــت بـــی‌خبـــر ســـلطانیان

396. نـــی غـــم و اندیشـــهٔ ســـود و زیـــان نـــی خیـــال ایـــن فـــلان[364] و آن فـــلان

397. حـــال عـــارف ایـــن بـــود بـــی‌خـــواب هـــم گفـــت ایـــزد هُـــمْ رُقُـــودٌ زیـــن مـــرم

398. خفتـــه از احـــوال دنیـــا[365] روز و شـــب چـــون قلـــم در پنجـــهٔ تقلیـــب رب

399. آنـــک او پنجـــه نبینـــد در رقـــم فعـــل پنـــدارد بجنـــبش از قلـــم

400. شـــمهٔ زیـــن حـــال عـــارف وا نمـــود خلـــق را[366] هـــم خـــواب حســـی در ربـــود[367]

401. رفتـــه در صـــحرای بـــی چـــون جانشـــان روحشـــان آســـوده و ابدانشـــان[368]

402. وز صـــفیری بـــاز دام انـــدر کشـــی جملـــه را در داد و در داور کشـــی

403. چونـــک نـــور صـــبحدم ســـر بـــر زنـــد گـــر کـــس زریـــن گـــردون بـــر زنـــد[369]

404. فـــالِقُ الإِصْـــباحِ اســـرافیل‌وار جملـــه را در صـــورت آرد ز آن دیـــار

405. روحهـــای منبســـط را تـــن کنـــد هـــر تنـــی را بـــاز آبســـتن کنـــد

---

[362] قفص ABCLM : قفس Bul. GHKN

[363] فارغان نی حاکم و محکوم کس Bul. ABGHKMN ، GHKN «نه» بجای «نی»: فارغان از حکم و گفتار و قصص C : بی حاکم K : فارغان از حرص واکساب و حصص L

[364] این فلان Bul.ABGHKLMN : این فلانه C

[365] از احوال دنیا Bul.ACGHKLMN : از احوال عالم B

[366] خلق را Bul.BCKLM : عقل را GN و به همین صورت در H تصحیح شده.

[367] این بیت در نسخه A حذف کرده.

[368] پس از این بیت در نسخه .Bul این بیت وجود دارد :
هر یکی آسودهٔ حرص و حصص * مرغ وش آزادهٔ دام و قفص

[369] این بیت اکثر نسخ خطی از جمله GN گنجانیده‌اند. این بیت الحاقی می‌نماید و زاید است چون با توجه به بیت فالِقُ الإِصْباحِ ... آرد ز آن دیار » نیازی به اشاره آشکار به «صبحدم» نیست؛ نیز Bul BL.، نیز AC در حاشیه.

406. اسب جانها را کند[370] عاری ز زین — سر النوم اخ[371] الموتست این

407. لیک بهر آنکه روز آیند باز[372] — بر نهد بر پایشان بند[373] دراز

408. تا که روزش واکشد ز آن مرغزار — وز چراگاه آردش در زیر بار

409. کاش چون اصحاب کهف این روح را — حفظ کردی یا چو کشتی نوح را

410. تا ازین طوفان[374] بیداری و هوش — وارهیدی این ضمیر و چشم و گوش

411. ای بسی[375] اصحاب کهف اندر جهان — پهلوی تو پیش تو هست این زمان

412. غار با او یار[376] با او در سرود — مهر بر چشمست و بر گوشت چه سود

قصهٔ دیدن خلیفه لیلی را

413. گفت لیلی را خلیفه کان توی[377] — کز[378] تو مجنون شد[379] پریشان و غوی

414. از دگر خوبان تو افزون نیستی — گفت خامش[380] چون تو مجنون نیستی

[8b]

415. هر که بیدارست او در خواب‌تر — هست بیداریش از خوابش بتر

---

[370] اسب جانها را کند Bul.BGKMN : اسب جان را می کند AHL و به همین صورت در C تصحیح شده.
[371] اخ Bul.ABCGHM : اخو KLN
[372] بهر آنکه روز آیند باز Bul.BCGLMN : بهر آنک آید روز باز AHK ,که در H تصحیح شده.
[373] بر پایشان بند دراز Bul. BGLMN : بر پاش پابند دراز ACHK
[374] تا ازین طوفان Bul.ABGHKLMN : تا برین طوفان C
[375] ای بسی AGHKMN و به همین صورت در C تصحیح شده : ای بسا Bul.BL
[376] غار با او یار Bul.ABCHKLM : یار با او غار G : یار و با او N
[377] توی ABCGHKLMN : تویی Bul.
[378] کز ABCGHKLMN : از Bul.
[379] مجنون شد Bul.ABCGHLM : شد مجنون KN
[380] خامش ABCGHKLMN : خاموش Bul.

416. چـــون بحـــق بیـــدار نبـــود جـــان مـــا هســـت بیـــداری چـــو دربنـــدان مـــا[381]

417. جـــان همـــه روز از لگـــدکوب خیـــال وز زیـــان و ســـود وز خـــوف زوال[382]

418. نـــی صـــفا مـــی‌مانـــدش نـــی لطـــف و فـــر نـــی بســـوی آســـمان راه ســـفر[383]

419. خفتـــه آن باشـــد کـــه او از هـــر خیـــال دارد اومیـــد[384] و کنـــد بـــا او مقـــال[385]

420. دیـــو را چـــون حـــور بینـــد او بخـــواب پـــس ز شـــهوت ریـــزد او بـــا دیـــو آب[386]

421. چونکـه تخـم نسـل را در[387] شـوره[388] ریخـت او بخـویش آمـد خیـال از وی گریخـت

422. ضـــعف ســـر بینـــد از آن و تـــن پلیـــد آه از آن نقـــش پدیـــد ناپدیـــد[389]

423. مـــرغ بـــر بـــالا پـــران و ســـایه‌اش[390] مـــی‌دود بـــر خـــاک پـــران مـــرغ‌وش

424. ابلهـــی صـــیاد آن ســـایه شـــود مـــی‌دود چندانکـــه بـــی‌مایـــه شـــود

425. بـــی‌خبـــر کـــان عکـــس آن مـــرغ هواســـت بـــی‌خبـــر کـــه اصـــل آن ســـایه کجاســـت

426. تیـــر انـــدازد بســـوی ســـایه او ترکشـــش خـــالی شـــود از جســـت و جـــو

427. تـــرکش عمـــرش تهـــی شـــد عمـــر رفـــت از دویـــدن در شـــکار ســـایه تفـــت

---

[381] دربندان ما ABCGHKLMN : در بند آن ما Bul.

[382] خوف زوال Bul. CGHKMN : خوف و وبال A : خوف و ملال L , و در نسخه B بجای مصراع دوم این مصراع وجود دارد : دارد اومید و کند با او مقال

[383] این بیت در نسخه B حذف کرده.

[384] اومید ACGHKMN : امید Bul. L

[385] این بیت در نسخه B حذف کرده.

[386] با دیو آب ABCGHKLMN : بر دیو آب Bul.

[387] نسل را در Bul. BGHKLMN در A «را» در بالای سطر افزوده شده : نسل او در C

[388] شوره Bul.ABGHKLMN : شور C

[389] پدید ناپدید Bul.ABGHKLMN : پدید و ناپدید C

[390] مرغ بر بالا پران و سایه‌اش Bul. HKLM : مرغ بر بالا و پران سایه‌اش A : مرغ بر بالا و زیر آن سایه‌اش BGN , و در C کلمات بین «مرغ» و «پران» را پاک کرده و پس از «پران» فعل «می دود» را افزوده.

428. سایهٔ یزدان چو باشد دایه‌اش وا رهاند از خیال و سایه‌اش[391]

429. سایهٔ یزدان بود بندهٔ خدا مردهٔ این عالم و زندهٔ خدا[392]

430. دامن او گیر زوتر بی‌گمان تا رهی در دامن آخر زمان

431. کَیْفَ مَدَّ الظِّلَّ نقش اولیاست کو دلیل نور خورشید خداست

432. اندرین وادی مرو بی‌این دلیل لا أُحِبُّ الْآفِلِینَ گو چون خلیل

433. رو ز سایه آفتابی را بیاب دامن شه شمس تبریزی بتاب

434. ره ندانی جانب این سور و عروس[393] از ضیاء الحق حسام الدین بپرس

435. ور حسد گیرد ترا در ره گلو در حسد ابلیس را باشد غلو

436. کو ز آدم ننگ دارد از حسد با سعادت جنگ دارد از حسد

437. عقبهٔ زین صعب‌تر در راه نیست ای خنک آنکش حسد[394] همراه نیست

438. این جسد خانهٔ حسد آمد[395] بدان کز[396] حسد آلوده باشد خاندان

439. گر جسد خانهٔ حسد باشد[397] و لیک آن جسد را پاک کرد اللّٰه نیک

440. طَهِّرا بَیْتِیَ بیان پاکیست گنج نورست ار طلسمش خاکیست

---

[391] این بیت در نسخه N حذف کرده.

[392] مردهٔ این عالم و زندهٔ خدا Bul.ABCKLMN : مرده او زین عالم و زندهٔ خدا G , و H «مرده او زین عالم» را بر صورت تصحیح آورده.

[393] عروس M : عرس Bul.ABCGHKLN

[394] آنکش حسد ABCGHKLMN : آنکس حسد .Bul , و در N بیت بعد مقدم بر این بیت است.

[395] این جسد خانهٔ حسد آمد Bul.BCGHKLMN : این حسد خانهٔ جسد آمد A

[396] کز CLM : از Bul. ABGHKN

[397] گر جسد خانهٔ حسد باشد Bul.BCGHKLMN : گر حسد خانهٔ جسد باشد A

441. چـون کنـی[398] بـر بـی‌حسـد مکـر و حسـد ز آن حســـد دل را ســـیاهیها رســـد[399]

442. خـــاک شـــو مـــردان حـــق را زیـــر پـــا خـــاک بـــر ســـر کـــن حســـد را همچـــو مـــا

بیان حسد وزیر

443. آن وزیـــرک از حســـد بـــودش نـــژاد تـــا بباطـــل گـــوش و بینـــی بـــاد داد

444. بـــر امیـــد آنکـــه از نـــیش حســـد زهـــر او در جـــان[400] مســـکینان رســـد

445. هـــر کســـی کـــو از حســـد بینـــی کنـــد خویشـــتن[401] بـــی‌گـــوش و بـــی‌بینـــی کنـــد

446. بینـــی آن باشـــد کـــه او بـــویی بـــرد بـــوی او را جانـــب کـــویی بـــرد

447. هـــر کـــه بـــویش نیســـت بـــی‌بینـــی بـــود بـــوی آن بویســـت کـــان دینـــی بـــود

448. چونکـــه بـــویی بـــرد و شـــکر آن نکـــرد کفـــر نعمـــت آمـــد و بینـــیش خـــورد

449. شـــکر کـــن مـــر شـــاکران را بنـــده بـــاش پـــیش ایشـــان مـــرده شـــو پاینـــده بـــاش

450. چـــون وزیـــر از ره زنـــی مایـــه مســـاز خلـــق حـــق را[402] بـــر میـــاور از نمـــاز

451. ناصـــح دیـــن گشـــته[403] آن کـــافر وزیـــر کـــرده او از مکـــر در لوزینـــه[404] ســـیر

---

[398] چون کنی ABCGHKLMN : گر کنی .Bul
[399] در حاشیه C اضافه شده.
[400] در جان Bul.ABCGHKLM : بر جان N
[401] خویشتن Bul.ACGHKLMN خویش را B
[402] خلق حق را M : خلق را تو Bul.ABCGHKLN
[403] گشته Bul.ACGHKLMN : گشت B
[404] لوزینه Bul.ABCHKLMN : گوزینه G

فهم کردن حاذقان[405] نصاری[406] مکر وزیر را

452. هـــر کـــه صـــاحب ذوق بـــود از گفـــت او لـــذتی مـــی‌دیـــد وتلخـــی[407] جفـــت او

453. نکتهـــــا مـــــی‌گفـــــت او آمیختـــــه در جـــلاب[408] قنـــد زهـــری ریختـــه[409]

454. ظـــاهرش مـــی‌گفـــت در ره چســـت شـــو وز اثـــر مـــی‌گفـــت جـــانرا سســـت شـــو

455. ظـــاهر نقـــره گـــر اسپیدســـت و نـــو دســـت و جامـــه[410] مـــی ســـیه[411] گـــردد ازو

456. آتـــش ار چـــه ســـرخ رویســـت از شـــرر تـــو ز فعـــل او ســـیه کـــاری نگـــر

457. بـــرق اگـــر نـــوری نمایـــد در نظـــر لیـــک هســـت از خاصـــیت دزد بصـــر[412]

458. هـــر کـــه جـــز آگـــاه و صـــاحب ذوق بـــود گفـــت او در گـــردن او طـــوق بـــود

459. مـــدت[413] شـــش ســـال[414] در هجـــران شـــاه شـــد وزیـــر اتبـــاع عیســـی را پنـــاه

---

[405] حاذقان Bul.BCGHKMN صادقان AL
[406] نصاری M نصارا Bul.BCGHKLN : A «نصارا» را حذف کرده
[407] وتلخی Bul.ACGHKLMN : تلخی B
[408] در جلاب Bul.ABCGKLMN : در جلابی H
[409] پس از این بیت در نسخه L این بیت وجود دارد :
هر که باشد زشت گفتش زشت دان * مرده هر چه گوید آن را نیست جان
گفت انسان پارهٔ انسان بود * پارهٔ از نان یقین هم نان بود
زآن علی فرمود نقل جاهلان * بر مزابل همچو سبزست ای فلان
بر چنان سبزه هر آنکس کو نشست * تو یقین میدان کو [که او] بر کو نشست
بایدش خود را بشستن زآن حدث * تا نماز فرض او نبود عبث
پس از این بیت در نسخه .Bul این بیت وجود دارد :
حسن هر گفتار را غره مشو * قبح معنی دارد او با هش شنو
بد درو نان را بود کفتار بد * قلبشان مرده است نبود روح ابد
چون که انسان پارهٔ انسان بود * پارهٔ از نان یقین هم نان بود
شیر یزدان گفت جاهل را کلام * هست سبز مزبله بس بی دوام
هر که را آن سبز باشد جایگاه * لوث و خبثش جامهٔ او کرد تباه
آب باید کردن پاک حدث * تا نمازش را نباشد چون عبث
[410] دست و جامه Bul.BCGHKLMN : دست جامه A
[411] می سیه ABCGHKLMN : مر سیه .Bul
[412] دزد بصر Bul.ABCGHKMN : درد بصر L
[413] مدت BLM : مدتی Bul.ACGHKN
[414] شش سال Bul.ABCGHKMN : شش ماه L

460. دیـــن و دل را کـــل بـــدو بســـپرد خلـــق پـــیش امـــر و حکـــم او[415] مـــی‌مـــرد خلـــق

پیغام شاه پنهان با وزیر[416]

461. در میـــــان شـــــاه و او پیغامهـــــا شـــــاه را پنهـــــان بـــــدو آرامهـــــا[417]

462. آخـــــر الامـــــر از بـــــرای آن مـــــراد تـــا دهـــد چـــون خـــاک ایشـــان را بـــه بـــاد[418]

463. پـــیش او بنوشـــت[419] شـــه کـــای مقـــبلم وقـــت آمـــد زود فـــارغ کـــن دلـــم

464. گفـــت اینـــک انـــدر آن کـــارم شـــها کـــافکنم در دیـــن عیســـی فتنهـــا

بیان دوازده سبط از نصاری[420]

465. قـــوم عیســـی را بـــد انـــدر دار و گیـــر حاکمانشـــان ده امیـــر و دو امیـــر

466. هـــر فریقـــی مـــر امیـــری را تبـــع بنـــده گشـــته میـــر خـــود را از طمـــع

467. ایـــن ده و ایـــن دو امیـــر و قومشـــان[421] گشـــته بنـــد آن وزیـــر بدنشـــان[422]

468. اعتمـــاد جملـــه بـــر گفتـــار او اقتـــدای جملـــه بـــر رفتـــار او

469. پـــیش او در وقـــت و ســـاعت هـــر امیـــر جـــان بـــدادی گـــر بـــدو گفتـــی بمیـــر

---

[415] امر و حکم او Bul.ACGHKLMN : امر حکم او B

[416] با وزیر Bul. ABGHKMN : مر وزیررا C : L این عنوان را حذف کرده

[417] پس از این بیت همان بیت «آخر الامر» الخ را دارد که در بالا از Bul. نقل کردیم.

[418] ABCGHKLN حذف کرده. در Bul. این بیت پس از بیت « دین و دل را کل بدو ... حکم او می‌مرد خلق » آمده و در M این بیت در کنار است.

[419] بنوشت Bul.ACGHKLMN : بنبشت B

[420] L حذف کرده. A شط. Bul.ABCGHKN ناصرا

[421] امیر و قومشان Bul.BCGHKLMN : امیر قومشان A

[422] بند آن وزیر بدنشان GHKMN : بندهٔ آن وزیر بدنشان Bul.ABL : بند آن وزیر و بدنشان C

تخلیط وزیر در[423] احکام انجیل

470. ساخت طوماری بنام هر یکی — نقش هر طومار دیگر مسلکی

471. حکمهای هر یکی نوعی[424] دگر — این خلاف آن ز پایان تا بسر

472. در یکی راه ریاضت را و جوع — رکن توبه کرده و شرط رجوع

473. در یکی گفته ریاضت سود نیست — اندرین ره مخلصی جز جود نیست

474. در یکی گفته که جوع و جود تو — شرک باشد از تو با معبود تو

475. جز توکل جز که تسلیم تمام — در غم و راحت همه مکرست و دام

476. در یکی گفته که واجب خدمتست — ور نه اندیشهٔ توکل تهمتست

477. در یکی گفته که امر و نهیهاست — بهر کردن نیست شرح عجز ماست

478. تا که عجز[425] خود ببینیم اندر آن — قدرت او[426] را بدانیم آن زمان

479. در یکی گفته که عجز خود مبین — کفر نعمت کردنست آن عجز هین

480. قدرت خود بین که این قدرت ازوست — قدرت تو نعمت او دان که هوست

481. در یکی گفته کزین دو برگذر — بت بود هر چه بگنجد در نظر

482. در یکی گفته مکش این شمع را — کین نظر چون شمع آمد جمع را

483. از نظر چون بگذری و از خیال — کشته باشی نیمشب شمع وصال

---

[423] Bul.C «در» را حذف کرده.
[424] نوعی ABCGHKLMN : نوع Bul.
[425] عجز Bul.ABGHKLMN : شر C
[426] قدرت او Bul. ABGHKMN : قدرت حق CL

484. در یکـــی گفتـــه بکـــش بـــاکی مـــدار تـــا عـــوض بینـــی[427] نظـــر را صـــد هـــزار

[9a]

485. کـــه ز کشـــتن شـــمع جـــان افـــزون شـــود لیلـــی‌ات از صـــبر تـــو مجنـــون شـــود

486. تـــرک دنیـــا هـــر کـــه کـــرد از زهـــد خـــویش بـــیش آیـــد پـــیش او دنیـــا و بـــیش[428]

487. در یکـــی گفتـــه کـــه آنچـــه[429] داد حـــق بـــر تـــو شـــیرین کـــرد در ایجـــاد حـــق

488. بـــر تـــو آســـان کـــرد[430] خـــوش آنـــرا بگیـــر خویشـــــتن را در مـــــیفکن در زحیـــــر

489. در یکـــی گفتـــه کـــه بگـــذار آن خـــود کـــان قبـــول طبـــع تـــو ردســـت و بـــد

490. راههـــــای مختلـــــف آســـــان شدســـــت هـــر یکـــی را ملتـــی چـــون جـــان شدســـت

491. گـــر میســـر کـــردن حـــق ره بـــدی هـــر جهـــود و گبـــر ازو آگـــه بـــدی

492. در یکـــــی گفتـــــه میســـــر آن بـــــود کـــه حیـــات دل غـــذای جـــان بـــود

493. هـــر چـــه ذوق طبـــع باشـــد چـــون گذشـــت بـــر نـــه آرد[431] همچـــو شـــوره ریـــع و کشـــت[432]

494. جـــــز پشـــــیمانی نباشـــــد ریـــــع او جـــز خســـارت بـــیش[433] نـــارد بیـــع او

495. آن میســـــر نبـــــود انـــــدر عاقبـــــت نـــــام او باشـــــد معســـــر عاقبـــــت

496. تـــــو معســـــر از میســـــر بـــــاز دان عاقبـــــت بنگـــــر جمـــــال ایـــــن و آن

---

[427] تا عوض بینی Bul.BCGHKLMN : با غرض بینی A
[428] بیش آید BGHKM : بیش آمد Bul.ACL : پیش آید و دنیا و پیش N
[429] آنچه M : آنچت Bul.ABCGHKLN
[430] کرد خوش Bul. LM : کرد وخوش ABCGHKN
[431] نه آرد ABCGHKLMN : نیارد Bul.
[432] ریع و کشت ABCGHKLMN : ریع کشت Bul.
[433] بیش Bul.ABHKLM : پیش Fatih CGN

497. در یکـــی گفتـــه کـــه اســـتادی طلـــب　　عاقبـــت بینـــی نیـــابی در حســـب

498. عاقبـــت دیدنـــد هـــر گـــون ملتـــی　　لاجـــرم گشـــتند اســـیر زلتـــی[434]

499. عاقبـــت دیـــدن نباشـــد دســـت‌بـــاف　　ور نـــه کـــی بـــودی ز دینهـــا[435] اخـــتلاف

500. در یکـــی گفتـــه کـــه اســـتا هـــم تـــویی　　زآنکـــه اســـتا را شناســـا هـــم تـــویی

501. مـــرد بـــاش و ســـخرهٔ مـــردان مشـــو　　رو ســـر خـــود گیـــر و ســـر گـــردان مشـــو[436]

502. در یکـــی گفتـــه کـــه ایـــن جملـــه یکـــی اســـت　　هـــر کـــه او دو بینـــد احـــول مـــرد کـــی اســـت

503. در یکـــی گفتـــه کـــه صـــد یـــک چـــون بـــود　　ایـــن کـــه اندیشـــد مگـــر مجنـــون بـــود[437]

504. هـــر یکـــی قـــولی اســـت و ضـــد[438] همـــدگر　　چـــون یکـــی باشـــد یکـــی زهـــر و شـــکر

505. تـــا ز زهـــر و از شـــکر در نگـــذری　　کـــی تـــو از گلـــزار وحـــدت بـــو بـــری[439]

506. ایـــن نمـــط ویـــن نـــوع ده طومـــار[440] و دو　　بـــر نبشـــت[441] آن دیـــن عیســـی را عـــدو

بیان آنکه این اختلافات در صورت روش است نه در حقیقت راه[442]

---

[434] زلتی ABCGHKLMN : ذلتی .Bul

[435] ز دینها ABCGHKLMN : بدینها .Bul

[436] رو سر خود گیر و Bul.BGHKLMN : سر خود جوی A : رو سر خود و C پس از این بیت در نسخه .Bul این بیت وجود دارد :

گفت یک را جمله تویی در نظر * در میان نبود دگر هیچ جلوه گر

[437] پس از این بیت در نسخه .Bul این بیت وجود دارد :

هر یکی را عکس شد لاف و گذاف * صورت و معنیش عین اختلاف

[438] و ضد CM : ضد Bul.ABGHKLN

[439] کی تو از گلزار وحدت بو بری Bul. ABGHKLMN ، نیز C در حاشیه «که ز وحدت» دارد : کی ز وحدت وز یکی بویی بری C

[440] طومار Bul. ABGHKLMN : دفتر C

[441] بر نبشت M : بر نوشت Bul.ABCGHKLN

[442] Bul. B، صورت روشن است. A «راه» را حذف کرده. GHN در بیان. Bul.ABCLN اختلاف. H اختلافات طومار. Bul.ABCGHKLN«نی» بجای «نه»

507. او ز یـــک رنگـــی عیســـی بـــو نداشـــت وز مـــزاج خـــم عیســـی خـــو نداشـــت

508. جامـــهٔ صـــد رنـــگ از آن خـــم صـــفا ســـاده و یـــک رنـــگ گشـــتی چـــون ضـــیا[443]

509. نیســـت یـــک رنگـــی کـــز او خیـــزد مـــلال بـــل مثـــال[444] مـــاهی و آب زلال

510. گـــر چـــه در خشـــکی هـــزاران رنگهاســـت ماهیـــان را بـــا یبوســـت جنگهاســـت

511. کیســـت مـــاهی چیســـت دریـــا در مثـــل تـــا بـــدان مانـــد ملـــک عـــز و جـــل

512. صـــد هـــزاران بحـــر و مـــاهی در وجـــود ســـجده آرد بـــیش آن اکـــرام و جـــود

513. چنـــد بـــاران عطـــا بـــاران شـــده تـــا بـــدان آن بحـــر در افشـــان شـــده

514. چنـــد خورشـــید کـــرم افروختـــه تـــا کـــه ابـــر و بحـــر جـــود آموختـــه

515. پرتـــو دانـــش زده بـــر خـــاک و طـــین[445] تـــا شـــده دانـــه[446] پذیرنـــده[447] زمـــین

516. خـــاک امـــین و هـــر چـــه در وی کاشـــتی بـــی‌خیانـــت جـــنس آن برداشـــتی

517. ایـــن امانـــت ز آن امانـــت یافتســـت کآفتـــاب عـــدل بـــر وی تافتســـت

518. تـــا نشـــان حـــق نیـــارد نـــو بهـــار خـــاک ســـرها را نکـــرده آشـــکار

519. آن جـــوادی کـــه جمـــادی را بـــداد ایـــن خبرهـــا ویـــن امانـــت ویـــن ســـداد

520. مـــر جمـــادی را کنـــد فضـــلش خبیـــر عـــاقلان را کـــرده قهـــر او ضـــریر[448]

---

[443] ضیا Bul.ABCLM : صبا Fatih GHKN

[444] بل مثال Bul.ABGHKLMN : بر مثال C

[445] بر خاک و طین ACGHKMN : بر ما و طین L : آب و طین Bul.B، به همین نحو در L تصحیح شده. در در بالای «خاک » نوشته شده « آب»

[446] تا شده دانه CGHM : تا که شد دانه Bul. ABL : تا کی شد دانه KN

[447] پذیرنده Bul.ACGHKLMN : پذیرندهٔ B

[448] این بیت در A حذف شده.

521. جـــان و دل را طاقـــت آن جـــوش نیســـت — بـا کـه گـویم[449] در جهـان یـک گـوش نیسـت

522. هـــر کجـا گوشـــی بـــد از وی چشـــم گشـــت — هـــر کجـا ســـنگی بـــد از وی یشـــم گشـــت[450]

523. کیمیـــا ســـاز اســـت چـــه بـــود کیمیـــا — معجـــزه بخـــش اســـت چـــه بـــود ســـیمیا

524. ایـــن ثنـــا گفـــتن ز مـــن تـــرک ثناســـت — کـــین دلیـــل هســـتی و هســـتی خطاســـت

525. پـــیش هســـت او ببایـــد[451] نیســـت بـــود — چیســـت هســـتی پـــیش او کـــور و کبـــود

526. گـــر نبـــودی کـــور زو[452] بگـــداختی — گرمـــــی خورشـــــید را بشـــــناختی

527. ور نبـــــودی او کبـــــود از تعزیـــــت — کـــی فســـردی همچـــو یـــخ ایـــن ناحیـــت

بیان خسارت وزیر در این مکر

528. همچـــو شـــه نـــادان و غافـــل بـــد وزیـــر — پنجـــه مـــی‌زد بـــا قـــدیم نـــاگزیر

529. بـــا چنـــان قـــادر خـــدایی کـــز عـــدم — صـــد چـــو عـــالم هســـت گردانـــد بـــدم

530. صـــد چـــو عـــالم در نظـــر پیـــدا کنـــد — چونکـــه چشـــمت را بـــه خـــود بینـــا کنـــد

531. گـر جهـان پیشـت عظـیم[453] و بـی‌بنـی اسـت — پـــیش قـــدرت ذره‌ای مـــی‌دان کـــه نیســـت

532. ایـن جهـان خـود حـبس جانهـای شماسـت[454] — هـین رویـد آن سـو کـه صـحرای شماسـت[455]

---

[449] با که گویم Bul.BCGHKLMN : با کی گویم A
[450] هر کجا سنگی بد از وی یشم گشت Bul.ABCGHKMN : هر کجا کوهی بد از وی پشم گشت L
[451] بباید Bul.ABGHKLMN : نباید C
[452] زو GHM : ازو Bul.ABCKLN
[453] عظیم M : بزرگ Bul.ABCGHKLN
[454] جانهای شماست Bul.ABCGHKMN : جانهای سماست L
[455] صحرای شماست Bul.ABCGHKMN : صحرای خداست L

533. ایـن جهـان محـدود و آن خـود بـی‌حـد اسـت نقـش و صـورت پـیش آن معنـی سـد اسـت

534. صـــد هـــزاران نیـــزهٔ فرعـــون را میشکســت [456] از موســی بــا یــک عصــا[457]

535. صـــد هـــزاران طـــب جـــالینوس بـــود پـــیش عیســـی و دمـــش افســـوس بـــود

536. صـــد هـــزاران دفتـــر اشـــعار بـــود پـــیش حـــرف امیـــی‌اش آن [458] عـــار بـــود

537. بـــا چنـــین غالـــب خداونـــدی[459] کســـی چـــون نمیـــرد گـــر نباشـــد او خســـی

538. بـــس دل چـــون کـــوه را انگیخـــت او مـــرغ زیـــرک بـــا دو پـــا آویخـــت او

539. فهـــم و خـــاطر[460] تیـــز کـــردن نیســـت راه جـــز شکســـته مـــی‌نگیـــرد فضـــل شـــاه

540. ای بســـا گـــنج آگنـــان کـــنج کـــاو[461] کـــآن خیـــال انـــدیش را شـــد ریـــش گـــاو

541. گـــاو کـــه بـــود تـــا تـــو ریـــش او شـــوی خـــاک چـــه بـــود تـــا حشـــیش او شـــوی

542. چـــون زنـــی از کـــار بـــد شـــد روی زرد مســـخ کـــرد او را خـــدا[462] و زهـــره کـــرد

543. عـــورتی را زهـــره کـــردن مســـخ بـــود آب و گل[463] گشتن نـه مسخ است[464] ای عنـود

544. روح مـــی‌بـــردت ســـوی چـــرخ بـــرین ســـوی آب و گـــل شـــدی در اســـفلین

545. خویشـــتن را مســـخ کـــردی زیـــن ســـفول ز آن وجـــودی کـــه بـــد آن رشـــک عقـــول

---

[456] میشکست M : در شکست Bul.ABCGHKLN

[457] در N این بیت پس از بیت «گر جهان پیشت عظیم و بی‌بنی است * پیش قدرت ذره‌ای می‌دان که نیست» آمده.

[458] امیی‌اش آن M : امیی‌اش Bul.CHKN : امیی آن A : امیش BL ، در G در بالای «اش» اضافه شده «آن»

[459] خداوندی Bul.BCGHKLMN : خداوند A

[460] فهم و خاطر Bul.BCGHKLMN : فهم خاطر A

[461] کنج کاو ABCGHKLMN : و کنج کاو .Bul

[462] خدا Bul.ACGHKLMN : خدای B

[463] آب و گل BM : خاک و گل Bul.ACGHKLN ، در M در زیر « آب » نوشته « خاک»

[464] گشتن نه مسخ است Bul. ABGHKLMN : گشتن چه باشد C

546. پس ببین که[465] مسخ کردن چون بود — پیش آن مسخ این بغایت دون بود[466]

547. اسب همت سوی اختر تاختی — آدم مسجود را نشناختی

548. آخر آدم زاده‌ای ای نا خلف — چند پنداری تو پستی را شرف

549. چند گویی من بگیرم عالمی — این جهان را پر کنم از خود همی

550. گر جهان پر برف گردد سربه سر — تاب خور بگدازدش با یک نظر

551. وزر او و وزر چون او[467] صد هزار — نیست گرداند خدا از یک شرار

552. عین آن تخییل را حکمت کند — عین آن زهر آب را شربت کند

553. آن گمان انگیز را سازد یقین — مهرها رویاند از اسباب کین

554. پرورد در آتش ابراهیم را — ایمنی روح سازد بیم را[468]

555. از سبب سوزیش[469] من سوداییم — در خیالاتش چو سوفسطاییم

بر انگیختن وزیرمکر دیگر در اضلال قوم[470]

[9b]

---

[465] که M : کین Bul.ABCGHKLN

[466] در L بیت بعد مقدم بر این بیت است.

[467] وزر او و وزر چون او LM : وزر او و صد وزیر و Bul.ABCGHKN و در حاشیه M

[468] پس از این بیت در نسخه L این بیت وجود دارد : در خرابی گنجها پنهان کند * خار را گل جسمها را جان کند ، و در نسخه Bul. این بیت وجود دارد : در خرابه گنج را پنهان کند * خار را گل جسم جان احسان کند

[469] از سبب سوزیش Bul.ABCGHKMN : از سبب سازیش L

[470] بر انگیختن وزیرمکر دیگر در اضلال قوم M : مکر دیگر انگیختن وزیر در اضلال قوم ACGHKLN ، Bul. «قوم نصارا »، و B «نصارا» به قلمی متاخرتر افزوده شده.

556. مکـــر دیگـــر آن وزیـــر از خـــود ببســـت وعـــظ را بگذاشـــت و[471] در خلـــوت نشســـت

557. در مریـــدان در فکنـــد از شـــوق ســـوز بـــود در خلـــوت چهـــل پنجـــاه روز

558. خلـــق دیوانـــه شـــدند از شـــوق او از فـــراق حـــال و قـــال و ذوق او

559. لابـــه و زاری همـــی‌کردنـــد و او[472] از ریاضـــت گشـــته در خلـــوت دو تـــو

560. گفتـــه ایشـــان نیســـت مـــا را بـــی‌تـــو نـــور بـــی‌عصـــا کـــش چـــون بـــود احـــوال کـــور

561. از ســـر اکـــرام و از بهـــر خـــدا بـــیش از ایـــن مـــا را مـــدار از خـــود جـــدا

562. مـــا چـــو طفلانـــیم و مـــا را دایـــه تـــو بـــر ســـر مـــا گســـتران آن ســـایه تـــو[473]

563. گفـــت جـــانم از محبـــان دور نیســـت لیـــک بیـــرون آمـــدن دســـتور نیســـت

564. آن امیـــران در شـــفاعت آمدنـــد و آن مریـــدان در شـــناعت آمدنـــد

565. کـــین چـــه بـــدبختی اســـت مـــا را ای کـــریم از دل و دیـــن مانـــده مـــا بـــی‌تـــو یتـــیم

566. تـــو بهانـــه مـــی‌کنـــی و مـــا ز درد مـــی‌زنـــیم از ســـوز دل دمهـــای ســـرد

567. مـــا بـــه گفتـــار خوشـــت خـــو کـــرده‌ایـــم مـــا ز شـــیر حکمـــت تـــو خـــورده‌ایـــم

568. اللّـــه اللـــه ایـــن جفـــا بـــا مـــا مکـــن لطـــف[474] کـــن امـــروز را فـــردا مکـــن

569. مـــی‌دهـــد دل مـــر تـــرا کـــین بـــی‌دلان بـــی‌تـــو گردنـــد آخـــر از بـــی‌حاصـــلان

570. جملـــه در خشـــکی چـــو مـــاهی مـــی‌طپنـــد آب را بگشـــا ز جـــو بـــر دار بنـــد

---

[471] بگذاشت و ABCGLMN : بگذاشت Bul.HK
[472] کردند و او ABCGHKLMN : کردند او Bul.
[473] آن سایه تو Bul.ABGHKLMN : وآن سایه C
[474] لطف M : خیر Bul.ABCGHKLN

571. ای کـه چـون تـو در زمانـه نیسـت کـس اللّـــه اللّـــه خلـــق را فریـــاد رس

دفع گفتن[475] وزیر مریدان را

572. گفـت هـان ای سـخره گـان گفـت‌وگـو وعـظ گفتـار[476] زبـان و گـوش جـو[477]

573. پنبـه انـدر گـوش حـس دون کنیـد بنـد حـس از چشـم خـود بیـرون کنیـد

574. پنبـهٔ آن گـوش سـر گـوش سـر اسـت تـا نگـردد ایـن کـر آن بـاطن کـر اسـت

575. سـیر بیرونـی اسـت قـول و فعـل مـا سـیر بـاطن هسـت بـالای سـما[478]

576. بـی‌حـس و بـی‌گـوش و بـی‌فکـرت شـوید تـا خطـاب ارْجِعِـي را بشـنوید[479]

577. تـا بگفـت‌وگـوی بیـداری[480] دری تـو ز گفـت خـواب بـویی کـی بـری[481]

578. حـس خشـکی دیـد کـز خشـکی بـزاد عیسـی جـان پـای بـر دریـا[482] نهـاد

579. سـیر جسـم خشـک بـر خشـکی فتـاد سـیر جـان پـا در دل دریـا نهـاد

580. چونکـه عمـر[483] انـدر ره خشـکی گذشـت گـاه کـوه و گـاه دریـا گـاه دشـت[484]

581. آب حیـوان[485] از کجـا خـواهی تـو یافـت مـوج دریـا را کجـا خـواهی شـکافت

---

[475] دفع گفتن ABCGHKLMN : دفع کردن .Bul
[476] وعظ گفتار ACHLM : وعظ و گفتار Bul. BGKN
[477] زبان و گوش جو Bul.ABGHKLMN : زبان گوش جو C
[478] بجای این بیت در Bul.ABCGHKLN بیت « بی‌حس و بی‌گوش و بی‌فکرت شویتا*خطاب ار ْ جِ عِي را بشنوید » آمده است.
[479] بجای این بیت در Bul.ABCGHKLN بیت « تا بگفت‌وگوی بیداری دری*تو ز گفت خواب بویی کی بری » آمده است
[480] بیداری Bul.ABCGHKMN : و بیداری L
[481] بجای این بیت در Bul.ABCGHKLN بیت « سیر بیرونی است قول و فعل ما * سیر باطن هست بالای سما » آمده است.
[482] بر دریا Bul.CGKLMN : در دریا ABH
[483] چونک عمر Bul.AGHKLMN : چون عمر C
[484] B حذف کرده.
[485] آب حیوان Bul.ABGHKMN : باب حیوان C : آب حیوانرا L

582. موج خاکی وهم و فهم و فکر ماست — موج آبی محو و سکر است[486] و فناست

583. تا در این سکری از آن سکری[487] تو دور — تا از این مستی از آن جامی تو کور[488]

584. گفت‌وگوی ظاهر آمد چون غبار — مدتی خاموش خو کن هوش دار

مکرر کردن مریدان با وزیر [489] که خلوت را بشکن

585. جمله گفتند ای حکیم رخنه جو — این فریب و این جفا[490] با ما مگو

586. چار پا را قدر طاقت بار نه — بر ضعیفان قدر قوت[491] کار نه[492]

587. دانهٔ هر مرغ اندازهٔ[493] وی است — طعمهٔ هر مرغ انجیری کی است

588. طفل را گر نان دهی بر جای شیر — طفل مسکین را از آن نان مرده گیر

589. چونکه دندانها بر آرد بعد از آن — خود به خود گردد دلش جویای نان [494]

590. مرغ پر نارسته چون پران شود — لقمهٔ هر گربهٔ دران شود

591. چون بر آرد پر بپرد او به خود[495] — بی‌تکلف بی‌صفیر نیک و بد

592. دیو را نطق تو خامش می‌کند — گوش ما را گفت[496] تو هش می‌کند

---

[486] سکر است Bul.BCGHKLMN : شکرست A
[487] سکری از آن سکری Bul.BCGHKLMN : شکری از آن شکری A
[488] جامی تو کور Bul.ABCGHKMN : جامی نفور L
[489] مریدان با وزیر M : مریدان Bul.ABCGHKLN
[490] و این جفا Bul.ABGHKLMN : وین جفا C
[491] قوت Bul.ACGHKLMN : طاقت B
[492] .Bul پس از این بیت بیت « صورت رفعت بود افلاک را*معنی رفعت روان پاک را» آمده است.
[493] اندازهٔ Bul.ABCGHKMN : زاندازهٔ L
[494] خود بخود گردد دلش جویای نان M : هم به خود طالب شود آن طفل نان ACKL و در حاشیه M : هم بخود گردد دلش جویای نان Bul.BGN و در حاشیه H
[495] چون بر آرد پر بپرد او به خود ACGHKLMN و در B «پرد» نوشته بجای «بپرد» : چون بر آرد پر بهم برتر پرد .Bul
[496] گفت Bul.ABCGHKMN : لطف L

593. گوش ما هوش است چون گویا توی خشک ما بحر است چون دریا توی

594. با تو ما را خاک بهتر از فلک ای سماک[497] از تو منور تا سمک

595. بی‌تو ما را بر فلک تاریکی است با تو ای ماه این فلک باری کی است[498]

596. صورت رفعت بود افلاک را معنی رفعت روان پاک را[499]

597. صورت رفعت برای جسمهاست جسمها در پیش معنی اسمهاست

جواب گفتن وزیر که خلوت را نمی‌شکنم

598. گفت حجتهای خود کوته کنید پند را در جان و در دل ره کنید

599. گر امینم متهم نبود امین گر بگویم آسمان را من زمین

600. گر کمالم با کمال انکار چیست ور نیم این زحمت و آزار چیست

601. من نخواهم شد از این خلوت برون ز آنکه مشغولم به احوال درون

لابه کردن مرید ان مز وزیر را[500]

602. لابه کردند[501] ای وزیر[502] انکار نیست گفت ما چون گفتن اغیار نیست

---

[497] سماک Bul.BCGHKLMN :سما A

[498] با تو ای ماه این فلک باری کی است Bul.ABCGHKMN : بی تو ماه این فلک باریکیست L

[499] .Bul این بیت بعد از بیت «چار پا را قدر طاقت بار نه*بر ضعیفان قدر قوت کار نه» آمده است.

[500] لابه کردن مریدان وزیر را M و در حاشیه C نیز L : اعتراض مریدان بر خلوت وزیر Bul.BN و در AGHK «در خلوت» بجای «بر خلوت».در C این عنوان پاک شده.

[501] لابه کردند M : جمله گفتند Bul.ABCGHKLN و در حاشیه M

[502] وزیر Bul.BCGKLMN : حکیم AH در «وزیر» در بالا اضافه شده.

603. اشـــک دیـــده‌ســـت[503] از فـــراق تـــو دوان — آه آه اســـــت[504] از میـــــان جـــــان روان

604. طفـــل بـــا دایـــه نـــه اســـتیزد و لیـــک — گریـــد او گـــر چـــه نـــه بـــد دانـــد نـــه نیـــک

605. مـــا چـــو چنگـــیم و تـــو زخمـــه مـــی‌زنـــی — زاری از مـــا نـــی[505] تـــو زاری مـــی‌کنـــی[506]

606. مـــا چـــو نـــاییم و نـــوا در مـــا ز تســـت — مـــا چـــو کـــوهیم و صـــدا در مـــا ز تســـت

607. مـــا چـــو شـــطرنجیم انـــدر بـــرد و مـــات — بـــرد و مـــات مـــا ز تســـت ای خـــوش صـــفات

608. مـــا کـــه باشـــیم[507] ای تـــو مـــا را جـــان جـــان — تـــا کـــه مـــا باشـــیم بـــا تـــو در میـــان

609. مـــــا عـــــدمهاییم و هســـــتیهای مـــــا — تـــــو وجـــــود مطلـــــق[508] فـــــانی نمـــــا

610. مـــا همـــه شـــیران ولـــی شـــیر علـــم — حملـــه شـــان[509] از بـــاد باشـــد دم‌بـــه دم[510]

611. حملـــه شـــان[511] پیـــدا و ناپیداســـت[512] بـــاد — آنکـــه ناپیداســـت از وی کـــم مبـــاد[513]

612. بـــاد مـــا و بـــود مـــا از داد تســـت — هســـتی مـــا جملـــه از ایجـــاد تســـت

613. لـــذت هســـتی نمـــودی نیســـت را — عاشـــق خـــود کـــرده بـــودی نیســـت را

614. لـــــذت انعـــــام خـــــود را وا مگیـــــر — نقـــل و بـــاده و جـــام خـــود را[514] وا مگیـــر

---

[503] دیدست Bul.BCGHKLMN : دیدست A
[504] آه آه است Bul.BGHKLMN : آه آه ست AC
[505] نی Bul.BCGHKLMN : و A
[506] تو زاری می‌کنی Bul.ABCGHKMN : تو پیدا میکنی L
[507] ما که باشیم Bul.BGHKLMN : ما کی باشیم AC
[508] مطلق M : مطلقی Bul.ABCGHKLN
[509] حمله شان BCGHKLMN : جمله شان Bul. A
[510] در N بیت بعد مقدم بر این بیت است.
[511] حمله شان BCGHKLMN : جمله شان Bul. A
[512] پیدا و ناپیداست Bul.ABCHKLMN : پیداست و ناپیداست G
[513] از وی کم مباد KM : از ما کم مباد C : هرگز کم مباد Fatih Bul. ABGHL در H در بالای آن «از وی» اضافه شده. : هرگز گم مباد N
[514] باده و جام خود را ABCGHKMN : باده جام خود را Bul. L

615. ور بگیـــری کیـــت[515] جســـت و جـــو کنـــد نقـــش بـــا نقـــاش چـــون نیـــرو کنـــد

616. منگـــر انـــدر مـــا مکـــن در مـــا نظـــر انـــدر اکـــرام و ســـخای خـــود نگـــر

617. مـــا نبـــودیم و تقاضـــامان نبـــود[516] لطـــف تـــو ناگفتـــهٔ مـــا مـــی‌شـــنود

618. نقـــش باشـــد پـــیش نقـــاش و قلـــم عـــاجز و بســـته چـــو کـــودک در شـــکم

619. پـــیش قـــدرت خلـــق جملـــهٔ بارگـــه عـــاجزان چـــون پـــیش ســـوزن کارگـــه

620. گـــاه نقـــش[517] دیـــو و گـــه آدم کنـــد گـــاه نقـــش[518] شـــادی و گـــه غـــم کنـــد

621. دســـت نـــی تـــا دســـت جنبانـــد بـــه دفـــع نطـــق نـــی تـــا دم زنـــد در ضـــر[519] و نفـــع

622. تـــو ز قـــرآن بـــاز خـــوان[520] تفســـیر بیـــت گفـــت ایـــزد مـــا رَمَیْـــتَ إِذْ رمیـــت

623. گـــر بپـــرانیم تیـــر آن نـــی ز ماســـت مـــا کمـــان و تیـــر انـــدازش خداســـت

624. ایـــن نـــه جبـــر ایـــن معنـــی جبـــاری اســـت ذکـــر جبـــاری بـــرای زاری اســـت

625. زاری مـــا شـــد دلیـــل اضـــطرار خجلـــت مـــا شـــد دلیـــل اختیـــار

[10a]

626. گـــر نبـــودی اختیـــار ایـــن شـــرم چیســـت ویـــن دریـــغ و خجلـــت و آزرم[521] چیســـت

---

[515] کیت GHKMN : کیست Bul.ABCL
[516] تقاضامان نبود ABCGHKLMN : تقاضا ما نبود Bul.
[517] نقش Bul.ABCLM : نقشش GHKN در M به همین صورت تصحیح شده.
[518] نقش M : نقشش Bul.ABCGHKLN
[519] در ضر Bul. ABGHKLMN : از ضر C
[520] باز خوان Bul.ABCGHKMN : بازجوL
[521] خجلت و آزرم Bul.ABGHKLMN : خجلت آزرم C

627. زجـــر اســـتادان و شـــاگردان[522] چراســـت خـــاطر از تـــدبیرها گـــردان چراســـت

628. ور تـــو گـــویی غافـــل اســـت از جبـــر او مـــاه حـــق پنهـــان کنـــد در ابـــر او[523]

629. هســـت ایـــن را خـــوش جـــواب ار بشـــنوی بگـــذری از کفـــر و در دیـــن بگـــروی[524]

630. حســـرت و زاری گـــه بیمـــاری اســـت[525] وقـــت بیمـــاری همـــه بیـــداری اســـت

631. آن زمـــان کـــه مـــی‌شـــوی بیمـــار[526] تـــو مـــی‌کنـــی از جـــرم اســـتغفار تـــو

632. مـــی‌نمایـــد بـــر تـــو زشـــتی گنـــه[527] مـــی‌کنـــی نیـــت کـــی[528] بـــاز آیـــم بـــره

633. عهـد و پیمـان مـی‌کنـی کـه بعـد از ایـن غیـر[529] طاعـت نبـودم کـار[530] گـزین

634. پـس یقـین شـد [531] ایـن کـه بیمـاری[532] تـرا مـی‌ببخشـد هـوش و[533] بیـداری تـرا

635. پـس بـدان ایـن اصـل را ای اصـل جـو هـر کـرا درد اسـت او بردسـت بـو

636. هـر کـه او بیـدارتر پـر دردتـر هـر کـه او آگـاه‌تـر رخ زردتـر

637. گـر ز جبـرش آگهـی زاریـت[534] کـو بیـنش زنجیـر جباریـت کـو[535]

---

[522] استادان و شاگردان ABCKLMN : استادان بشاگردان .Bul : شاگردان و استادان G در H به همین صورت تصحیح شده.
[523] پنهان کند در ابر او Bul.LM : پنهان شد اندر ابر او ABCH : در ابر رو GKN
[524] در دین بگروی Bul.ABGHKLMN : در دین بکری C
[525] گه بیماری است ABCGHKMN : که در بیماریست Bul.L
[526] بیمار Bul.BCGHKLMN : بیدار A
[527] زشتی گنه Bul.ABCGHKLM : زشتیها گنه N در حاشیه تصحیح شده
[528] کی M : که Bul.ABCGHKLN
[529] غیر M : جز که Bul.ABCGHKLN
[530] کار Bul.ABCGHM : کاری KLN
[531] پس یقین شد MN : پس یقین گشت Bul.ABCGHKL
[532] بیماری Bul.BCGHKLMN : بیداری A
[533] هوش و Bul.BCGHKLMN : هوش A
[534] زاریت Bul.ABCGHKMN : شادیت L
[535] در L این بیت پیش از دو بیت زیر آمده :
بسته در زنجیر شادی چون کند * چوب بشکسته عمادی چون کند
کی گرفتار بلا شادی کند * کی اسیر حبس آزادی کند

638. بسته در زنجیر چون شادی کند — کی اسیر حبس آزادی کند[536]

639. ور تو می‌بینی که پایت بسته‌اند — بر تو سرهنگان شه بنشسته‌اند

640. پس تو سرهنگی مکن با عاجزان — ز آنکه نبود خوی و طبع[537] عاجز آن

641. چون نمی‌بینی مگو از جبر او[538] — ور همی‌بینی نشان دید کو[539]

642. در هر آن کاری که میلستت بدان — قدرت خود را همی‌بینی عیان

643. و اندر آن[540] کاری که میلت نیست و خواست — خویش را جبری کنی[541] کین از خداست

644. انبیا در کار دنیا جبری‌اند — کافران در کار عقبی جبری‌اند

645. انبیا را کار عقبی اختیار — جاهلان را کار دنیا اختیار

646. زانکه هر مرغی بسوی جنس خویش — می‌پرد او در پس و جان پیش پیش

647. کافران چون جنس سجین آمدند — سجن دنیا را خوش آیین آمدند

648. انبیا چون جنس علیین بدند — سوی علیین جان و دل[542] شدند

649. این سخن پایان ندارد لیک ما — باز گوییم آن تمامی[543] قصه را

---

536 L حذف کرده
537 خوی و طبع M : طبع و خوی Bul.ABCGHKLN
538 چون نمی‌بینی مگو از جبر او M : چون تو جبر او نمی‌بینی مگو Bul.ABCGHKLN در حاشیه M
539 نشان دید کو Bul.ABCGHKMN : نشان ده دیده کو L
540 و اندر آن GKM : در هر آن Bul.ABCHLN
541 خویش را جبری کنی GM : اندر آن جبری شدی Bul.ABCHKLN
542 جان و دل ABCGHKLMN : بجان و دل Bul.
543 تمامی Bul.ACHM : تمام BGKLN

نومید کردن وزیر مریدان را از رفض[544] خلوت[545]

650. آن وزیـــــــــــر از انـــــــــــدرون آواز داد — کـــای مریـــدان از مـــن ایـــن معلـــوم بـــاد

651. کـــه مـــرا عیســـی چنـــین پیغـــام کـــرد — کـــز همـــه خویشـــان و یـــاران[546] بـــاش فـــرد

652. روی در دیـــــوار کـــــن تنهـــــا نشـــــین — وز وجـــود خـــویش هـــم خلـــوت گـــزین

653. بعـــد از ایـــن دســـتوری گفتـــار نیســـت — بعـــد از ایـــن بـــا گفـــت و گـــویم کـــار نیســـت

654. الـــــوداع ای دوســـــتان مـــــن مـــــرده‌ام — رخـــت بـــر چـــارم فلـــک بـــر بـــرده‌ام

655. تـــا بزیـــر چـــرخ نـــاری چـــون حطـــب — مـــن نســـوزم[547] در عنـــا و در عطـــب

656. پهلـــوی عیســـی نشـــینم بعـــد از ایـــن — بـــر فـــراز آســـمان چـــارمین

ولی عهد ساختن وزیر هر یک امیر را[548] جدا جدا

657. و آنگهـــانی آن امیـــران را بخوانـــد — یـــک بـــه یـــک تنهـــا بهـــر یـــک حـــرف رانـــد

658. گفتـــه[549] هـــر یـــک را بـــه دیـــن عیســـوی — نایـــب حـــق و خلیفـــهٔ مـــن تـــوی

659. و آن امیـــران دگـــر اتبـــاع تـــو — کـــرد عیســـی جملـــه را اشـــیاع تـــو

660. هـــر امیـــری کـــو کشـــد گـــردن بگیـــر — یـــا بکـــش یـــا خـــود همـــی‌دارش اســـیر

---

[544] رفض Bul.BCGHKLMN : رفتن A
[545] خلوت ABCGHKLMN : خلوت و دفع ایشان .Bul
[546] خویشان و یاران M : یاران و خویشان Bul.ABCGHKLN
[547] نسوزم BCGHKLMN : بسوزم Bul.A
[548] هر یک امیر را Bul.BCGHKLMN : هر یکی را A
[549] گفته M : گفت Bul.ABCGHKLN

661. لیک تا من زنده‌ام این وا مگو[550] تا نمیرم این ریاست را مجو

662. تا نمیرم من تو این پیدا مکن دعوی شاهی و استیلا مکن

663. اینک این طومار و احکام مسیح یک به یک بر خوان تو بر امت فصیح

664. هر امیری را چنین گفت او جدا نیست نایب[551] جز تو در دین خدا

665. هر یکی را کرد او یک یک عزیز هر چه آن را گفت این را گفت نیز

666. هر یکی را او یکی طومار داد هر یکی ضد دگر[552] بود المراد

667. متن آن [553] طومارها بد مختلف همچو شکل حرفها یا تا الف[554]

668. حکم این طومار[555] ضد حکم آن پیش از این کردیم این ضد را بیان

کشتن وزیر خویشتن را در خلوت

669. بعد از آن چل روز دیگر در ببست خویش کشت و از وجود خود برست

670. چونکه خلق از مرگ او آگاه شد بر سر گورش قیامت‌گاه شد

671. خلق چندان جمع شد بر گور او موکنان جامه‌دران در شور او

672. کآن عدد را هم خدا داند شمرد از عرب وز ترک وز رومی[556] و کُرد

---

[550] این وا مگو ABCGHKLMN : این را مگو .Bul

[551] نایب Bul.BCGHKLMN : یا رب A

[552] ضد دگر Bul.BCGHKLMN : ضد دیگر A

[553] متن آن Bul. BGKLMN در حاشیه H : جملگی ACH

[554] همچو شکل حرفها یا تا الف Bul.ABCHKLM : چون حروف آن جمله تا یا از الف GN و پس از این بیت در نسخه L این بیت وجود دارد : ضد همدیگر ز پایان تا بسر * شرح دادستیم این را ای پسر

[555] این طومار Bul.ABCGHKLM : آن طومار N

[556] وز رومی Bul.ABCHKLMN : و از رومی G

673. خـــاک او کردنـــد بـــر ســـرهای خـــویش درد او دیدنـــد درمـــان جـــای خـــویش[557]

674. آن خلایـــق بـــر ســـر گـــورش مهـــی کـــرده خـــون را از دو چشـــم خـــود رهـــی

675. جملـــــه از درد فـــــراقش در فغـــــان هـــم شـــهان و هـــم مهـــان و هـــم کهـــان[558]

طلب کردن امت عیسی علیه السلام از امرا که ولی عهد از شما کدام است

676. بعـــد مـــاهی خلـــق گفتنـــد ای مهـــان [559] از امیـــران کیســـت بـــر جـــایش نشـــان

677. تـــــا بجـــــای او شناســـــیمش امـــــام[560] دســـت و دامـــن را بـــه دســـت او دهـــیم

678. چونکـــه شـــد خورشـــید و مـــا را کـــرد داغ چـــاره نبـــود بـــر مقـــام او چـــراغ[561]

679. چونکـــه شـــد از پـــیش دیـــده وصـــل یـــار نـــــایبی بایـــــد ازو مـــــان یادگـــــار

680. چونکـــه گـــل بگذشـــت و گلشـــن شـــد خـــراب بـــوی گـــل را از کـــه یـــابیم[562] از گـــلاب

681. چـــون خـــدا انـــدر نیایـــد در عیـــان نایـــب حقنـــد ایـــن پیغـــامبران[563]

682. نـــی[564] غلـــط گفـــتم کـــه نایـــب بـــا منـــوب گـــر دو پنـــداری قبـــیح آیـــد نـــه خـــوب

683. نـــی[565] دو باشـــد تـــا تـــوی صـــورت پرســـت یـــک بـــر او[566] گشـــت کـــز صـــورت برســـت

---

[557] درمان جای خویش ABCGHKLMN : درمانهای خویش .Bul

[558] این بیت در ABCGHKLN وجود ندارد.

[559] بعد ماهی خلق گفتند ای مهان ABGHKLMN .Bul : بعد ماهی گفت خلق ای مهتران C

[560] امام ACGHKLMN : امیم Bul. B

[561] چاره نبود بر مقام او چراغ ABCHKM : چاره نبود بر مقامش از چراغ GLN ؛ نیز .Bul که «جز» بجای «از» دارد؛ نیز Fatih که بجای «از» ، «جز» نوشته.

[562] از که یابیم Bul.BCGHKLMN : از کی یابیم A

[563] پیغامبران Bul. ABLM : پیغمبران CGHKN

[564] نی M : نه Bul.ABCGHKLN

[565] نی M : نه Bul.ABCGHKLN

[566] یک بر او M : پیش او یک Bul.ABCGHKLN و در حاشیه M

684. چون به صورت بنگری چشم تو در دست[567] تو بنورش در نگر کز چشم رست[568]

685. نور هر دو چشم نتوان فرق کرد چونکه در نورش نظر انداخت مرد

در بیان انکه جمله پیغامبران بر حقند که لا نفرق بین احد من رسله [569]

686. ده چراغ ار حاضر آید در مکان هر یکی باشد به صورت غیر آن

687. فرق نتوان کرد نور هر یکی چون به نورش روی آری بی‌شکی

688. گر تو صد سیب و صد آبی بشمری صد نماند[570] یک شود چون بفشری

689. در معانی قسمت و اعداد نیست در معانی تجزیه و افراد نیست

690. اتحاد یار با یاران[571] خوش است پای معنی گیر صورت[572] سرکش است

691. صورت سرکش گدازان[573] کن به رنج تا ببینی زیر او وحدت چو گنج

692. ور تو نگدازی[574] عنایتهای او خود گدازد[575] ای دلم مولای او

693. او نماید هم به دلها خویش را او بدوزد[576] خرقهٔ درویش را

---

[567] بنگری چشم تو در دست M : بنگری چشم تو دست CH و در Bul. BGKN «دوست» بجای «دست» : بنگری چشمت دو است AL

[568] در نگر کز چشم رست Bul.BCGHKMN : در نگر چون در تو است A : در نگر کان یک تو است L

[569] در بیان انک جمله پیغامبران بر حقند که لا نفرق بین احد من رسله M : در بیان انکه لانفرق بین احد من رسله که جمله پیغمبران حقند .Bul و این عنوان در نسخه ABCGHKLN وجود ندارد.

[570] صد نماند Bul.BGHKMN : صد نماید AL ،و C «نماند» به «نماید» تغییر یافته.

[571] یار با یاران Bul.ABCGHKMN : یار یارانرا L

[572] صورت Bul.ABGHKLMN : و صورت C

[573] گدازان Bul.BCGHKLMN : گذاران A

[574] نگدازی Bul.BCGHKMN : نگذاری AL

[575] گدازد Bul.BCGHKMN : گذارد AL

[576] او بدوزد Bul.ABCGHKMN : او بدزدد L

694. منبسط بودیم و یک جوهر[577] همه بی‌سر و بی‌پا بدیم[578] آن سر همه

695. یک گهر بودیم همچون آفتاب بی‌گره بودیم و صافی همچو آب

696. چون به صورت آمد آن نور سره شد عدد چون سایهای کنگره

697. کنگره ویران کنید از منجنیق تا رود فرق از میان این فریق

698. شرح این را گفتمی من از مری لیک ترسم تا نلغزد خاطری

[10b]

699. نکتها چون تیغ پولاد است تیز گر نداری تو سپر واپس گریز

700. پیش این الماس بی‌اسپر میا کز بریدن تیغ را نبود حیا

701. زین سبب من تیغ کردم در غلاف تا که کژ خوانی[579] نخواند بر خلاف

702. آمدیم اندر تمامی[580] داستان وز وفاداری جمع راستان

703. کز پس این پیشوا برخاستند بر مقامش نایبی می‌خواستند

جنک کردن امرا در ولی عهدی و تیغ کشیدن بر همدگر [581]

704. یک امیری ز آن امیران پیش رفت پیش آن قوم وفا اندیش رفت

---

[577] و یک جوهر ABCGHKLMN : و یک گوهر .Bul

[578] بدیم Bul.ABGHKLMN : بودیم C

[579] خوانی Bul.ABCGHKMN : نخوانی L

[580] تمامی ABCGHKLMN : تمام .Bul

[581] جنک کردن امرا در ولی عهدی و تیغ کشیدن بر همدگرM : منازعت امرا در ولی عهدی ABCGHKLN : در ولی عهد یک ولی عهد منم دیگر نیست .Bul

705. گفت اینک نایب آن مرد من — نایب عیسی منم اندر زمن

706. اینک این طومار برهان من است — کین نیابت بعد از او آن من است

707. آن امیر دیگر آمد از کمین — دعوی او در خلافت بد همین

708. از بغل او نیز طوماری نمود — تا بر آمد هر دو را خشم جهود

709. آن امیران دگر یک یک قطار — بر کشیده تیغهای آبدار

710. هر یکی را تیغ و طوماری به دست — درهم افتادند چون پیلان مست

711. صد هزاران مرد ترسا کشته شد — تا ز سرهای بریده پشته شد

712. خون روان شد همچو سیل از چپ و راست — کوه کوه اندر هوا[582] زین گرد خاست

713. تخمهای فتنههاکو کشته بود — آفت سرهای ایشان گشته بود

714. جوزها بشکست و آن[583] کآن مغز داشت — بعد کشتن روح پاک نغز داشت

715. کشتن و مردن که بر نقش تن است — چون انار و سیب را بشکستن است

716. آنچه شیرین است[584] او شد نار دانگ[585] — و آنچه[586] پوسیدهست نبود غیر بانگ

717. آنچه با معنی است و خوش[587] پیدا شود — و آنچه پوسیدهست او[588] رسوا[589] شود

---

[582] کوه کوه اندر هوا Bul.BCGHKLMN : کوه بکوه اندر هوا A
[583] و آن ABCGHKLMN : آن .Bul
[584] آنچه شیرین است ABCGHKLMN : آنکه شیرینست .Bul
[585] او شد نار دانگ Bul. AGHKLMN : آن شد نار دانگ C : باشد نار دانگ B
[586] و آنچه M : و آنکه Bul.ABCGHKLN
[587] و خوش M : خود Bul.ABCGHKLN و در حاشیه M
[588] و آنچه پوسیده ست او M : و آنچه پوسیده ست آن ABCGHKLN : وآنکه پوسیده ست آن .Bul
[589] او رسوا Bul. BGHKLMN : آن رسوا C : خود رسوا A

718. رو بـــه معنـــی کـــوش ای صـــورت پرســـت زآنکـــه معنـــی بـــر تـــن[590] صـــورت پرســـت

719. همنشـــــین اهـــــل معنـــــی بـــــاش تـــــا هـــم عطـــا یـــابی و هـــم باشـــی فتـــا

720. جـــان بـــی‌معنـــی دریـــن تـــن بـــی‌خـــلاف هســـت همچـــون تیـــغ چـــوبین در غـــلاف

721. تـــا غـــلاف انـــدر بـــود بـــا قیمـــت اســـت چـــون بـــرون شـــد ســـوختن را آلـــت اســـت

722. تیـــــغ چـــــوبین را مبـــــر در کـــــارزار بنگـــــر اول تـــــا نگـــــردد کـــــار زار

723. گـــر بـــود چـــوبین بـــرو دیگـــر طلـــب ور بـــود المـــاس[591] پـــیش آ بـــا طـــرب

724. تیـــــغ در زرادخانـــــهٔ اولیاســـــت دیـــــدن ایشـــــان شـــــما را کیمیاســـــت

725. جملـــه دانایـــان همـــین گفتـــه همـــین هســـــت دانـــــا رَحْمَـــــةً للعـــــالمین

726. گـــر انـــاری مـــی‌خـــری خنـــدان بخـــر تـــا دهـــد خنـــده ز دانـــهٔ او خبـــر

727. ای مبـــارک خنـــده‌اش کـــو از دهـــان مـــی‌نمایـــد دل چـــو در از درج جـــان

728. نامبـــارک خنـــدهٔ آن لالـــه بـــود کـــز دهـــان او ســـواد[592] دل نمـــود

729. نـــار خنـــدان بـــاغ را خنـــدان کنـــد صـــحبت مردانـــت از مـــردان کنـــد[593]

730. گـــر تـــو ســـنگ صـــخره و مرمـــر شـــوی چـــون بـــه صـــاحب دل رســـی گـــوهر شـــوی

731. مهـــر پاکـــان در میـــان جـــان نشـــان دل مـــده الا بـــه مهـــر دلخوشـــان

732. کـــوی نومیـــدی مـــرو امیدهاســـت[594] ســـوی تـــاریکی مـــرو خورشیدهاســـت

---

[590] تن ABCGHKLMN : سر .Bul

[591] ور بود الماس Bul.BCGHKLMN : گر بود الماس A

[592] سواد M : سیاهی Bul.ABCGHKLN

[593] پس از این بیت در نسخه .Bul این بیت وجود دارد : بی گمان از صحبت مرد خدا * فتح باشد تقویٔ خیر بقا

[594] امیدهاست Bul. M : اومیدهاست ABCGHKN : کامیدهاست L

733. دل تـــرا در کـــوی اهـــل دل کشـــد　　تـــن تـــرا در حـــبس آب و گـــل کشـــد

734. رو[595] غـــذای دل بـــده از همـــدلی　　رو بجـــو اقبـــال را از مقبلـــی[596]

تعظیم نعت مصطفی صلوات الله علیه [597] که مذکور بود در انجیل

735. بـــود در انجیـــل نـــام مصـــطفی　　آن ســـر پیغـــامبران[598] بحـــر صـــفا

736. بـــود ذکـــر حلیـــه‌هـــا و شـــکل او　　بـــود ذکـــر غـــزو و صـــوم و اکـــل او

737. طایفـــه نصـــرانیان بهـــر ثـــواب　　چـــون رســـیدندی بـــدان نـــام و خطـــاب[599]

738. بوســـه دادنـــدی بـــر آن نـــام[600] شـــریف　　رو نهادنـــدی بـــران نـــام[601] لطیـــف

739. انـــدرین فتنـــه کـــه گفتـــیم[602] آن گـــروه　　ایمـــن از فتنـــه بدنـــد و از شـــکوه

740. ایمـــن از شـــر امیـــران و وزیـــر　　در پنـــاه نـــام احمـــد مســـتجیر

741. نســـل ایشـــان نیـــز هـــم بســـیار شـــد　　نـــور احمـــد ناصـــر آمـــد یـــار شـــد

742. و آن گـــروه[603] دیگـــر از نصـــرانیان　　نـــام احمـــد داشـــتندی مســـتهان[604]

---

[595] رو M : هین Bul.ABCGHKLN و در حاشیه M

[596] پس از این بیت در نسخه .Bul این بیت وجود دارد :
باش دامنگیر اهل دل که تا * همتش بخشد ترا عز و علا

[597] مصطفی صلوات الله علیه M : مصطفی علیه السلام Bul.ABCKLN : مصطفی صلی الله علیه و اله وسلم GH

[598] پیغامبران ABCLM: پیغمبران Bul.GHKN

[599] چون رسیدندی بدان نام و خطاب Bul.ABGHKLMN : روی نهادندی بدآن نام و خطاب C ، در حاشیه تصحیح شده

[600] بران نام Bul.ACGHKLMN : بدآن نام B

[601] بران نام M : بدان وصف Bul.ACKL : بر آن وصف BGHN

[602] که گفتیم Bul.ABGHKLMN : کی گفتیم C

[603] و آن گروه ABCGHKLMN : آن گروه .Bul

[604] نام احمد داشتندی مستهان Bul.ABCGHKMN : از پی طومارهای کژ بیان L و پس از این بیت در نسخه L این بیت وجود دارد : نام احمد داشتندی مستهان * هم مخبط دینشان و حکمشان

743. خـــوار و بـــی مقـــدار گشـــتند[605] از فـــتن از وزیـــــر شـــــوم رای شـــــوم فـــــن[606]

744. هـــــم مخـــــبط دینشـــــان و حکمشـــــان از پـــــی طومارهـــــای کـــــژ بیـــــان[607]

745. نـــام احمـــد ایـــن چنـــین یـــاری کنـــد تـــا کـــه نـــورش چـــون نگهـــداری کنـــد[608]

746. نـــام احمـــد چـــون حصـــاری شـــد حصـــین تـــا چـــه باشـــد ذات آن روح الامـــین[609]

747. بعـــد از ایـــن خـــون‌ریـــز درمـــان ناپـــذیر انـــــدر[610] افتـــــاد از بـــــلای آن وزیـــــر

حکایت پادشاه جهود دیگر که در هلاک دین عیسی علیه السلام سعی نمود[611]

748. یـــک شـــه دیگـــر ز نســـل آن جهـــود در هـــــلاک قـــــوم عیســـــی رُو نمـــــود

749. گـــر خبـــر خـــواهی از ایـــن دیگـــر خـــروج ســـوره بـــر خـــوان والســـما ذات البـــروج

750. سُـــنَّت بـــد کـــز شـــه اول بـــزاد ایـــن شـــه دیگـــر[612] قـــدم بـــر وی نهـــاد[613]

751. هـــر کـــه او بنهـــاد نـــاخوش ســـنتی ســـوی او نفـــرین رود هـــر ســـاعتی

752. نیکـــوان رفتنـــد و ســـنتها بمانـــد وز لئیمـــان ظلـــم و لعنتهـــا بمانـــد

753. تـــا قیامـــت هـــر کـــه جـــنس آن بـــدان[614] در وجـــود آیـــد بـــود رویـــش بـــدان

---

[605] خوار و بی مقدار گشتند M : مستهان و خوار گشتند Bul.ACGHKLN : مستهان و خوار گشته B
[606] شوم فن ABCGHKMN : و شوم فن .Bul و در L جای این دو مصراع با هم عوض شده.
[607] L حذف کرده.
[608] C در حاشیه اضافه شده.
[609] روح الامین Bul.CGHKLM : روح امین ABN
[610] اندر ABMN : کاندر Bul.CGKL : که اندر H
[611] هلاک دین عیسی علیه السلام سعی نمود M : هلاک کردن قوم عیسی سعی می نمود A : هلاک دین عیسی سعی نمود GHN : هلاک دین عیسی سعی می نمود Bul.BCKL
[612] این شه دیگر Bul.BCGHKLMN : آن شه دیگر A
[613] بر وی نهاد Bul.BGHKMN : در وی نهاد ACL
[614] جنس آن بدان Bul.ACGHKLMN : جنس این بدان B

754. رگ رگ است این آب شیرین و آب شور[615] در خلایق می‌رود تا نفخ[616] صور

755. نیکوان را هست میراث از خوشاب آن چه میراث است أَوْرَثْنَا الکتاب

756. شد نیاز طالبان ار بنگری شعله‌ها از گوهر پیغامبری[617]

757. شعله‌ها با گوهران گردان بود شعله آن جانب رود هم کان بود

758. نور روزن گرد خانه می‌دود زانکه خور برجی به برجی می‌رود

759. هر که را با اختری پیوستگی است مر ورا با اختر خود[618] هم تگی است

760. طالعش گر زهره باشد در طرب میل کلی دارد و عشق و طلب

761. ور بود مریخی خون‌ریز خو[619] جنگ و بهتان و خصومت جوید او

762. اختران از ورای اختران که احتراق و نحس[620] نبود اندر آن

763. سایران در آسمانهای دگر غیر این هفت آسمان مشتهر[621]

764. راسخان در تاب انوار خدا نی به هم پیوسته نی از هم جدا

765. هر که باشد طالع او زآن[622] نجوم نفس او کفار سوزد در رجوم

766. خشم مریخی[623] نباشد خشم او منقلب رو غالب و مغلوب خو[624]

---

[615] شیرین و آب شور BCGHKLMN : شیرین آب شور Bul. A
[616] نفخ Bul. ABCHKLMN : نفح G
[617] پیغامبری BCM : پیغمبری Bul.AGHKLN
[618] با اختر خود Bul.ABGHKLMN : با اختران خود C
[619] خو Bul. BCGHKLMN : جو A
[620] که احتراق و نحس BCGHKLMN : کاختران نحس A : کاحتراق Bul.
[621] هفت آسمان مشتهر ACHLM : هفت آسمان نامور Fatih Bul.BK : هفت آسمان معتبر GN و «مشتهر» را در حاشیه نسخه بدل داده.
[622] طالع او زآن Bul.AGKMN و به همین صورت در H تصحیح شده. : طالع او آن BCHL
[623] خشم مریخی Bul. BCGHKLMN : چشم مریخی A
[624] مغلوب خو Bul. BCGHKLMN : مغلوب جو A

767. نـــور غالـــب ایمـــن از نقـــص و غســـق[625] در میـــــان اصـــــبعین نـــــور حـــــق

768. حـــق فشـــاند آن نـــور را بـــر جانهـــا مقـــــــبلان برداشـــــــته دامانهـــــا

769. وآن نثـــــار نـــــور را وا یافتـــــه[626] روی از غیـــــر خـــــدا بـــــر تافتـــــه

770. هـــر کـــه را دامـــان عشـــقی نابـــده زان نثـــار نـــور بـــی‌بهـــره شـــده

771. جزوهـــا را رویهـــا ســـوی کـــل اســـت بلـــبلان را عشـــق بـــازی بـــا گـــل اســـت[627]

772. گـــاو را رنـــگ از بـــرون و مـــرد را از درون جـــو[628] رنـــگ ســـرخ و زرد را

773. رنگهـــای نیـــک از خـــم صفاســـت رنـــگ زشـــتان از ســـیاهابهٔ جفاســـت

[11a]

774. صِـــبْغَةَ اللَّـــهِ نـــام آن رنـــگ لطیـــف لَعْنَـــةُ اللَّـــهِ بـــوی ایـــن رنـــگ[629] کثیـــف

775. آنچـــه از دریـــا[630] بـــه دریـــا مـــی‌رود از همانجـــا کآمـــد آنجـــا مـــی‌رود

776. از ســـــر کـــــه ســـــیلهای تیـــــزرو وز تـــــن مـــــا جـــــان عشـــــق آمیـــــز رو[631]

آتش کردن پادشاه جهود و بت نهادن پهلوی آتش که هر که این بت را سجود کرد[632] از آتش برست

---

[625] نقص و غسق ABCGHKLMN : نقص غسق .Bul

[626] وا یافته CGHMN : او یافته Bul.ABKL

[627] بلبلان را عشق بازی با گل است Bul.ABCHKLMN : بلبلان را عشق با روی گلست G و به همین صورت در H تصحیح شده.

[628] جو ABCGHKMN : جون L : دان .Bul

[629] بوی این رنگ Bul.BGHKMN : بوی آن رنگ ACL

[630] آنچه از دریا ABCGHKLMN : آنچه این دریا .Bul

[631] وز تن ما جان عشق آمیز رو Bul.ABCGHKMN : و ز تن ما جانهای خوب نو L

[632] بت را سجود کرد Bul.ABCHLM : بت را سجود کند GKN

777. آن جهـــود ســـگ ببـــین چـــه رای کـــرد پهلـــوی آتـــش بتـــی بـــر پـــای کـــرد

778. کانکـــه ایـــن بـــت را ســـجود آرد برســـت ور نیـــــارد در دل آتـــــش نشســـــت[633]

779. چـــون ســـزای ایـــن بـــت نفـــس او نـــداد[634] از بـــت نفســـش بتـــی دیگـــر[635] بـــزاد

780. مـــــادر بتهـــا بـــت نفـــس شماســـت زآنکـــه آن بـــت مـــار و ایـــن بـــت اژدهاســـت[636]

781. آهـــن و ســـنگ اســـت نفـــس و بـــت شـــرار[637] آن شـــــرار از آب مـــــی‌گیـــــرد قـــــرار

782. ســـنگ و آهـــن ز آب کـــی ســـاکن‌شـــود آدمـــی بـــا ایـــن دو کـــی ایمـــن بـــود

783. ســـــنگ و آهـــــن در درون دارنـــــد نـــــار آبـــــرا بـــــر نارشـــــان نبـــــود گـــــذار[638]

784. آب چـــــو نـــــار بـــــرونین را کشـــــد در درون ســـــنگ و آهـــــن کـــــی رود[639]

785. ســـــنگ و آهـــــن چشـــــمه نارنـــــد ودود فطرهاشـــــان کفـــــر ترســـــا و جهـــــود[640]

786. آب و خـــم و کـــوزه گـــر فـــانی شـــود آب چشـــــمه تـــــازه و بـــــاقی بـــــود[641]

787. بـــت ســـیاهابه‌ســـت[642] در کـــوزه نهـــان[643] نفـــــس مـــــر آب ســـــیه را چشـــــمه دان[644]

---

[633] ور نیارد در دل آتش نشست Bul.BCGHKLMN : ور نه از دود دل آتش نرست A

[634] نداد ABCGHKLMN : بداد Menhec ve Sarı Abd. Bul.

[635] بتی دیگر Bul.BCGHKLMN : بت دیگر A

[636] و این بت اژدهاست Bul.ABGHKLMN : و این نفس اژدهاست C و در بالای «نفس» نوشته «بت»

[637] نفس و بت شرار Bul.BCGHKLMN : و نفس بت شرار A

[638] ABCGHKN این بیت را حذف کرده . جای دو بیت اول L بعد از بیت « آهن و سنگ است... می‌گیرد قرار» آمده. Bul.L بجای « تازه و باقی بود » نوشته «تا ابد باقی بود ».

[639] این بیت در حاشیه نوشته.

[640] این بیت در حاشیه نوشته.

[641] این بیت در حاشیه نوشته.

[642] سیاهابه‌ست ABCGHKMN : سیاه آبست Bul.L

[643] در کوزه نهان Bul.ABGHKMN در حاشیه C : اندر کوزه‌ای CL

[644] چشمه دان Bul.ABGHKMN در حاشیه C : چشمه‌ای CL

788. آن بـــت منحـــوت چـــون ســـیل ســـیاه[645] نفـــس بتگـــر چشـــمه دان بـــر آب راه[646]

789. صـــد ســـبو را بشـــکند یـــک پـــاره ســـنگ و آب چشـــمه مـــی‌زهانـــد[647] بـــی‌درنـــگ

790. بـــت شکســـتن ســـهل باشـــد نیـــک ســـهل ســـهل دیـــدن نفـــس را جهـــل اســـت جهـــل[648]

791. صـــــورت نفـــــس ار بجـــــویی ای پســـــر قصـــــهٔ دوزخ بخـــــوان بـــــا هفـــــت در

792. هـــر نفـــس مکـــری و در هـــر مکـــر ز آن[649] غرقـــه صـــد فرعـــون بـــا فرعونیـــان

793. در خـــــدای موســـــی و موســـــی گریـــــز آب ایمـــــان را ز فرعـــــونی مریـــــز

794. دســـت را انـــدر احـــد و احمـــد بـــزن ای بـــرادر واره از بـــو جهـــل تـــن

آوردن آن پادشاه جهود زنی با طفل و انداختن آن طفل را در آتش و به سخن آمدن طفل و تحریض کردن خلق را در افتادن به آتش[650]

795. یـــک زنـــی بـــا طفـــل آورد آن جهـــود پـــیش آن بـــت[651] و آتـــش انـــدر شـــعله بـــود[652]

---

[645] سیاه Bul.ABCGHKLMN : سیا .Nich

[646] بر آب راه BGHKMN و H «شاه« را نسخه بدل «آب» داده. : پر آب و را .Nich : پر آب و راه A : بر شاه راه Bul.CL و C چنین ضبط کرده : بت درون کوزه چون آب سیا * نفس شومت چشمهٔ آن آب را بیتی که در متن آمده در حاشیه C ضبط شده. و .Bul بعد از این بیت ، بیتی را افزوده که در C آمده؛ .Bul «آ ب سیاه» و «آن آب راه» ضبط کرده.

[647] می‌زهاند Bul.BCGHKMN : می‌رهاند AL

[648] جهل است جهل ABCGHKLMN : جهل است و جهل .Bul

[649] هر نفس مکری و در هر مکر ز آن Bul.BCGHKLMN : هر نفس مکری و هر مکری از آن A، اما در اصل «هر مکر از آن»

[650] آوردن آن پادشاه جهود زنی با طفل و انداختن آن طفل را در آتش و به سخن آمدن طفل و تحریض کردن خلق را در افتادن به آتش M : به سخن آمدن طفل در میان آتش و تحریض کردن خلق را در افتادن به آتش CG : طفل کوچک ABHKN : تحریص A : آوردن پادشاه جهود زنی با طفل کوچک و انداختن آن طفل را در آتش و به سخن آمدن آن طفل و تحریض کردن خلق را در افتادن به آتش Bul.L

[651] پیش آن بت Bul.BCGHKLMN : پیش این بت A

[652] و آتش اندر شعله بود Bul.ACGHLMN : و آتش و افروغ و دود BK و در حاشیه H. پس از این بیت در نسخه L این بیتها وجود دارد :
گفت ای زن پیش این بت سجده کن * ورنه در آتش بسوزی بی سخن
بود آن زن پاک دین مومنه * سجدهٔ بت می نکرد آن موقنه
پس از این بیت در نسخه .Bul این بیتها وجود دارد :
گفت در پیش صنم باش سجده بر * تا ترا ناید ز آتش هیچ ضرر
بود زن ز اصحاب ایمان و یقین * کرد اعراض از سجود آن همین

796. طفـــل از او بســـتد در آتـــش در فکنـــد[653] زن بترســـــید و دل از ایمـــــان بکنـــــد

797. خواســت تــا زن[654] ســجده آرد پــیش بــت بانـــگ زد آن طفـــل إنـــي[655] لـــم أمـــت

798. انـــدر آ ای مـــادر اینجـــا مـــن خوشـــم گـــر چـــه در صـــورت میـــان آتشـــم

799. چشـم‌بنـد اسـت آتـش از بهـر حجـاب[656] رحمـت اسـت ایـن سـر بـر آورده ز جیـب

800. انـــدر آ مـــادر ببـــین برهـــان حـــق تـــا ببینـــی عشـــرت خاصـــان حـــق

801. انـــدر آ و آب بـــین آتـــش مثـــال از جهـــانی کـــآتش اســـت آبـــش مثـــال[657]

802. انـــدر آ اســـرار ابـــراهیم بـــین[658] کـــو در آتـــش یافـــت ســـرو و یاســـمین

803. مـــرگ مـــی‌دیـــدم گـــه زادن ز تـــو ســـخت خـــوفم بـــود افتـــادن ز تـــو

804. چـــون بـــزادم رســـتم از زنـــدان تنـــگ در جهـــان[659] خـــوش هـــوای خـــوب رنـــگ

805. مـــن جهـــان را[660] چـــون رحـــم دیـــدم کنـــون چـــون دریـــن آتـــش بدیـــدم ایـــن ســـکون

806. انـــدر ایـــن آتـــش بدیـــدم عـــالمی ذره ذره انـــــدر او عیســـــی دمـــــی

807. نـــک[661] جهـــان نیســـت شـــکل هســـت ذات و آن جهـــان هســـت شـــکل بـــی‌ثبـــات

808. انـــدر آ مـــادر بـــه حـــق مـــادری بـــین کـــه ایـــن آذر نـــدارد آذری[662]

---

[653] بستد در آتش در فکند Bul.BCGHKLMN : بستاند و در آتش فگند A
[654] تا زن M : تا او Bul.ABCGHKLN
[655] إني Bul.ABGHKLMN : كإني C
[656] حجاب ACGHKLMN : حجيب Bul.B
[657] کآتش است آبش مثال Bul.ABCGHKMN : کآتشست از وی منال L
[658] بین ABCGHKLMN : ببین .Bul
[659] در جهان Bul.ABGHM : در جهانی CKLN
[660] من جهان را ACGHKLMN : این جهان را Bul.B ، نیز C در اصل
[661] نک ACGHKLMN : یک Bul. B
[662] در جای این بیت و بیت پس از آن با هم عوض شده.کهن‌ترین نسخ خطی «ماذر» و «ماذری» ضبط کرده‌اند

809. انـــدر آ مـــادر کـــه اقبـــال آمدســـت انـــدر آ مـــادر مـــده دولـــت ز دســـت

810. قـــدرت آن ســـگ بدیـــدی انـــدر آ تـــا ببینـــی قـــدرت و لطـــف[663] خـــدا

811. مـــن ز رحمـــت مـــی‌کشـــانم[664] پـــای تـــو کـــز طـــرب خـــود نیســـتم پـــروای[665] تـــو

812. انـــدر آ و دیگـــران را هـــم بخـــوان[666] کانـــدر آتـــش شـــاه بنهادســـت خـــوان

813. انـــدر آییـــد ای مســـلمانان همـــه غیـــر عـــذب دیـــن[667] عـــذاب اســـت آن همـــه

814. انـــدر آییـــد ای همـــه پروانـــه‌وار انـــدر ایـــن بهـــره[668] کـــه دارد صـــد بهـــار[669]

815. بانـــگ مـــی‌زد در میـــان آن گـــروه پـــر همـــی‌شـــد جـــان خلقـــان از شـــکوه

816. خلـــق خـــود را بعـــد از آن[670] بـــی‌خویشـــتن مـــی‌فکندنـــد انـــدر آتـــش مـــرد و زن

817. بـــی‌موکـــل بـــی‌کشـــش از عشـــق دوســـت زآنکـــه شـــیرین کـــردن هـــر تلـــخ از اوســـت

818. تـــا چنـــان شـــد کـــآن عوانـــان خلـــق را منـــع مـــی‌کردنـــد کـــآتش در میـــا

819. آن یهـــودی[671] شـــد ســـیه روی[672] و خجـــل شـــد پشـــیمان زیـــن ســـبب بیمـــار دل

820. کانـــدر ایمـــان خلـــق عاشـــق‌تـــر شـــدند در فنـــای جســـم صـــادق‌تـــر شـــدند

821. در فنـــای جســـم صـــادق‌تـــر شـــدند دیـــو هـــم خـــود را[673] ســـیه رو دیـــد شـــکر

---

[663] قدرت و لطف Bul.AGHKLMN : قدرت لطف BC
[664] می‌کشانم Bul.BCGHKMN : می‌گشایم AL
[665] پروای Bul.BCGHKLMN : بر بای A
[666] بخوان Bul.BCGHKLMN : مخوان A
[667] غیر عذب دین Bul.ABGHKLMN در حاشیه C : غیر این عذبی C
[668] اندر این بهره Bul.ABCGHKMN اندر این آتش L
[669] صد بهار Bul.ABGHKLMN صد هزار C
[670] بعد از آن Bul.BCGHKLMN بعد ازین A
[671] آن یهودی Bul.ABCGHKMN آن جهودک L
[672] سیه روی M : سیه رو Bul.BCGHKLN : سیه روز A
[673] دیو هم خود را Bul.BCGKMN : دیو خود را هم AHL

822. آنچـــه مـــی‌مالیـــد در روی کســـان جمـــع شـــد در چهـــرهٔ آن نـــاکس آن[674]

823. آنکـــه مـــی‌دریـــد جامـــهٔ خلـــق چســـت شـــد دریـــده آن او ایشـــان[675] درســـت

کژ ماندن دهان آن مرد که نام محمد را علیه السلام به تسخر بخواند[676]

824. آن دهـــان کـــژ کـــرد و از تســـخر بخوانـــد نـــام احمـــد را دهـــانش[677] کـــژ بمانـــد

825. بـــاز آمـــد کـــای محمـــد عفـــو کـــن ای تـــرا الطـــاف و علـــم[678] مِـــن لَـــدُن

826. مـــن تـــرا افســـوس مـــی‌کـــردم ز جهـــل مـــن بـــدم افســـوس را منســـوب و اهـــل

827. چـــون خـــدا خواهـــد کـــه پـــردهٔ کـــس دَرَد مـــیلش انـــدر طعنـــهٔ پاکـــان بـــرد[679]

828. ور خـــدا[680] خواهـــد کـــه پوشـــد عیـــب کـــس کـــم زنـــد در عیـــب معیوبـــان نفـــس

829. چـــون خـــدا خواهـــد کـــه‌مـــان یـــاری کنـــد میـــل مـــا را جانـــب زاری کنـــد

830. ای خنـــک چشـــمی کـــه آن گریـــان اوســـت وای همـــایون[681] دل کـــه آن بریـــان اوســـت

831. آخـــر هـــر گریـــه آخـــر خنـــده‌ایســـت مـــرد آخـــر بـــین مبـــارک بنـــده‌ایســـت[682]

832. هـــر کجـــا آب روان ســـبزه بـــود[683] هـــر کجـــا اشـــک روان[684] رحمـــت شـــود

---

[674] ناکس آن Bul.ABCGHKMN : ناکسان L

[675] او ایشان Bul.ACGHKMN : و ایشان B : و آنها L

[676] محمد را علیه السلام به تسخر بخواند M : محمد را علیه السلام به تسخر خواند Bul.ABGHKLN : محمد را صلی الله علیه و آله و سلم به تسخر خواند C

[677] نام احمد را دهانش CM : مر محمد را دهانش Bul.ABGHKLN ؛ به همین صورت در C تصحیح شده.

[678] الطاف و علم BGM ، به همین صورت در H تصحیح شده. : الطاف علم Bul.ACHKLN

[679] CL در حاشیه : دست اندر طعنهٔ پاکان زند

[680] ور خدا Bul.ABGHKLMN و به همین صورت در C تصحیح شده. : چون خدا C

[681] وای همایون M : ای همایون ABCGHKLN : وی همایون .Bul

[682] A «است» بجای «ایست» ، در هر دو مصراع.

[683] هر کجا آب روان سبزه بود Bul.BCGHKLMN : هر کجا آن رو و آن سیرت بود A

[684] اشک روان Bul.ABGHKMN : اشکی روان CL

833. باش چون دولاب نالان چشم تر — تا ز صحن جانت بر روید خضر[685]

834. اشک[686] خواهی رحم کن[687] بر اشکبار — رحم خواهی بر ضعیفان رحم آر

عتاب کردن آن پادشاه جهود مر آتش را [688]

835. رو به آتش کرد شه کای تندخو[689] — آن جهان سوز طبیعی[690] خوت کو

836. چون نمی‌سوزی چه شد خاصیتت — یا ز بخت ما دگر شد نیتت

837. می‌نبخشایی تو بر آتش پرست — آنکه نپرستد ترا او چون برست[691]

838. هرگز ای آتش تو صابر نیستی — چون نسوزی چیست قادر نیستی

839. چشم بند است این عجب یا هوش بند — چون نسوزاند چنین شعلهٔ [692] بلند

840. جادوی[693] کردت کسی یا سیمیاست — یا خلاف طبع تو از بخت ماست

841. گفت آتش من همانم ای شمن[694] — اندر آ تا تو ببینی تاب من[695]

842. طبع من دیگر نگشت و عنصرم — تیغ حقم هم بدستوری برم

---

[685] پس از این بیت در نسخه L این بیت وجود دارد :
مرحمت فرمود سید عفو کرد * پس ز جرأت توبه کرد آن روی زرد

[686] اشک Bul.ABCGHKMN : رحم L

[687] رحم کن Bul.ABCGHKMN : لطف کن L

[688] عتاب کردن آن پادشاه جهود مر آتش را M : عتاب کردن آتش را آن پادشاه جهود Bul.ABCGHKLN

[689] شه کای تندخو Bul.ABCGHKMN : شاه تندخو L

[690] آن جهان سوز طبیعی Bul. CGHKM : ای جهان سوز و طبیعی A ؛ نیز L که «و» را حذف کرده. : وی جهان سوز B : ای جهان سوز H ، در بالا تصحیح کرده : وای N

[691] C در حاشیه : «آنک او نپرستدت او چون برست»

[692] چون نسوزاند چنین شعلهٔ Bul.ABGHKLMN و در حاشیه C : چون نسوزد آتش افروز C

[693] جادوی ABCGHKLMN جادویی .Bul

[694] ای شمن Bul.ABGKMN به همین نحو در H تصحیح شده : آتشم CHL

[695] تا تو ببینی تاب من Bul.ABGKMN : تا تو ببینب تابشم CH : تو تا به بینی L

843. بـــــر در خرگـــــه ســـــگان ترکمـــــان چاپلوســـــی کـــــرده پـــــیش میهمـــــان

844. ور بخرگـــــه بگـــــذرد بیگانـــــه رو حملـــــه بینـــــد از ســـــگان شـــــیرانه او

845. مـــن ز ســـگ کـــم نیســـتم در بنـــدگی کـــم ز ترکـــی نیســـت حـــق در زنـــدگی

846. آتـــش طبعـــت اگـــر غمگـــین کنـــد ســـوزش از امـــر ملیـــک دیـــن کنـــد[696]

847. آتـــش طبعـــت اگـــر شـــادی دهـــد انـــدر او شـــادی ملیـــک دیـــن نهـــد[697]

848. چونکـــه غـــم بینـــی تـــو اســـتغفار کـــن غـــم بـــه امـــر خـــالق آمـــد کـــار کـــن

[11b]

849. چـــون بخواهـــد عـــین غـــم شـــادی شـــود عـــــین بنـــــد پـــــای آزادی شـــــود

850. بـــاد و خـــاک و آب و آتـــش بنـــده‌انـــد بـــا مـــن و تـــو مـــرده بـــا حـــق زنـــده‌انـــد

851. پـــیش حـــق آتـــش همیشـــه در قیـــام همچـــو عاشـــق روز و شـــب پیچـــان[698] مـــدام

852. ســـنگ بـــر آهـــن زنـــی بیـــرون جهـــد هـــم بـــه امـــر حـــق قـــدم بیـــرون نهـــد

853. آهـــن و ســـنگ ســـتم بـــر هـــم مـــزن[699] کـــین دو مـــی‌زاینـــد همچـــون[700] مـــرد و زن

854. ســـنگ و آهـــن خـــود ســـبب آمـــد و لیـــک تـــو بـــه بـــالاتر نگـــر ای مـــرد نیـــک

855. کـــین ســـبب را آن ســـبب[701] آورد پـــیش بـــی‌ســـبب کـــی شـــد ســـبب هرگـــز ز خـــویش

---

[696] B حذف کند.

[697] ملیک دین نهد Bul.ABCGHKMN : ز شاه دین جهد L

[698] پیچانGHKMN همچنانکه در متن است؛ این کلمه در A بی نقطه است و ضبط BC نیز مشکوک است : بی جان L : بیجان Menhec Fatih Bul.

[699] آهن و سنگ ستم بر هم مزن CGLMN : آهن نفس و هوا بر هم مزن Bul.ABHK و G «هوا» را در حاشیه نسخه بدل داده.

[700] همچون Bul. BCGHKLMN : همچو A

[701] کین سبب را آن سبب Bul. CGHKLMN : کین سبب را زآن سبب AB

856. و آن سببها کانبیا را رهبرند[702] آن سببها زین سببها برترند[703]

857. این سبب را آن سبب عامل کند باز گاهی بی‌بر و[704] عاطل کند[705]

858. این سبب را محرم آمد عقلها و آن سببها راست محرم انبیا

859. این سبب چه بود به تازی گو رسن اندر این چه این رسن آمد بفن

860. گردش چرخه[706] رسن را علت است چرخه[707] گردان را ندیدن زلت است[708]

861. این رسنهای سببها در جهان هان و هان[709] زین[710] چرخ سر گردان مدان

862. تا نمانی صفر و سر گردان چو چرخ تا نسوزی تو ز بی‌مغزی چو مرخ

863. باد آتش می‌شود[711] از امر حق هر دو سرمست آمدند از خمر حق

864. آب حلم و آتش خشم ای پسر هم ز حق بینی چو بگشایی بصر

865. گر نبودی واقف از حق جان باد فرق کی کردی میان قوم عاد

قصهٔ باد که در عهد هود علیه السلام قوم عاد را هلاک کرد[712]

866. هود گرد مومنان خطی کشید نرم می‌شد باد کانجا می‌رسید

---

[702] رهبرند Bul.ABGKM درH به همین صورت تصحیح شده : رهبرست CHLN
[703] برترند Bul.ABGKM درH به همین صورت تصحیح شده : برترست CHLN
[704] بی‌بر و ABCGHKMN : بی‌پر و L : میبرد .Bul
[705] در .Bul بیت «این سبب را محرم...محرم انبیا» مقدم بر بیت «این سبب را ان سبب...عاطل کند» است.
[706] چرخه Bul.ABCGHKMN : چرخ L
[707] چرخه Bul.ABCGHKMN : چرخ L
[708] زلت است ABCGHKLMN : ذلت است .Bul
[709] هان و هان ABCGHKLMN : هان هان .Bul
[710] زین Bul.BCGHKLMN : این A
[711] باد آتش می‌شود Bul. ABCHKLMN : باد آتش می خورد G ، در حاشیه تصحیح شده
[712] GN حذف کرده و این عنوان در حاشیهٔ C اضافه شده. HK هود پیغمبر

867. هـــر کـــه بیـــرون بـــود زآن خـــط جملـــه را | پـــاره پـــاره مـــی‌گسســـت[713] انـــدر هـــوا

868. همچنـــین[714] شـــیبان راعـــی مـــی‌کشـــید | گـــرد بـــر گـــرد رمـــه خطـــی پدیـــد

869. چـون بـه جمعـه مـی‌شـد او وقـت[715] نمـاز | تـــا نیـــارد گـــرگ آنجـــا تـــرک تـــاز[716]

870. هـــیچ گرگـــی در نرفتـــی[717] انـــدر آن | گوســـفندی هـــم نگشـــتی زآن نشـــان

871. بـــاد حـــرص گـــرگ و حـــرص گوســـفند | دایـــرهٔ مـــرد خـــدا را بـــود بنـــد

872. همچنـــین بـــاد اجـــل بـــا عارفـــان | نـــرم و خـــوش همچـــون نســـیم گلســـتان[718]

873. آتـــش ابـــراهیم را دنـــدان نـــزد | چـــون گزیـــدهٔ حـــق بـــود چـــونش گـــزد

874. ز آتـــش شـــهوت نســـوزد[719] اهـــل دیـــن | باقیـــان را بـــرده تـــا قعـــر زمـــین

875. مـــوج دریـــا چـــون بـــه امـــر حـــق بتاخـــت[720] | اهـــل موســـی را ز قبطـــی واشـــناخت[721]

876. خـــاک قـــارون را چـــو فرمـــان در رســـید | بـــا زر و تخـــتش بـــه قعـــر خـــود کشـــید

877. آب و گـــل چـــون از دم عیســـی چریـــد | بـــال و پـــر بگشـــاد مرغـــی شـــد پریـــد[722]

878. هســـت تســـبیحت بخـــار آب و گـــل | مـــرغ جنـــت شـــد ز نفـــخ[723] صـــدق دل

879. کـــوه طـــور از نـــور موســـی شـــد بـــه رقـــص | صـــوفی کامـــل شـــد و رســـت او ز نقـــص

---

[713] می‌گسست ABGHLMN : می‌سگست CK : می شکست.Bul
[714] همچنین ABGHKLMN : همچنان Bul.C
[715] می‌شد او وقت Bul. BCGHKLMN : می‌شد از وقت A
[716] ترک تاز BCGHKLMN : گرگ تاز A : ترک و تاز .Bul
[717] نرفتی Bul.ABGHKMN : در C قرائت اصلی «نیامد» است. اما در بالای آن «نرفتی» نوشته. : نیامد L
[718] گلستان LM : یوسفان ABCGHKN : بوستان .Bul
[719] نسوزد Bul.ABKLMN : نزورید GH: نروزید C ، و در حاشیه «نسوزید»
[720] به امر حق بتاخت Bul.ABGHKLMN : بامر حق بتافت C
[721] واشناخت Bul.ABGHKLMN : واشتافت C
[722] مرغی شد پرید Bul. CGHKLMN : و مرغی شد بدید A : و مرغی شد برید B
[723] ز نفخ Bul.ABKLMN : زنفح CGH

880. چـه عجـب گـر کـوه صـوفی شـد عزیـز　　جسـم موسـی از کلـوخی بـود نیـز

طنز و انکار کردن پادشاه جهود و قبول ناکردن نصیحت ناصحان خویش[724]

881. ایـن عجایـب دیـد آن شـاه جهـود　　جـز کـه طنـز و جـز کـه انکـارش نبـود

882. ناصـحان گفتنـد از حـد مگـذران　　مرکـب اسـتیزه را چنـدین مـران

883. ناصـحان را دسـت بسـت و بنـد کـرد　　ظلـم را پیونـد در پیونـد کـرد

884. بانـگ آمـد کـار چـون اینجـا رسـید　　پـای دار ای سـگ کـه قهـر مـا رسـید

885. بعـد از آن آتـش چهـل گـز بـر فروخـت　　حلقـه گشـت و آن جهـودان را بسـوخت

886. اصـل ایشـان بـود آتـش ز ابتـدا[725]　　سـوی اصـل خـویش رفتنـد انتهـا

887. هـم ز آتـش زاده بودنـد آن فریـق　　جزوهـا را سـوی کـل باشـد طریـق[726]

888. آتشـی بودنـد مـومن سـوز و بـس[727]　　سـوخت خـود را آتـش ایشـان[728] چـو خـس

889. آنـک بودسـت امـه الهاویـه　　هاویـه آمـد مـر او را زاویـه[729]

890. مـادر فرزنـد جویـان وی اسـت　　اصـلها مـر فرعهـا را در پـی اسـت

---

[724] C «جهود» را حذف کرده. «جهود» در G اضافه شده. L «ناصحان خویش» ؛ KLN «ناصحان و خاصان».این عنوان در B پس از بیت « این عجایب دید...انکارش نبود» آمده. در C پس از بیت «بانگ آمد... ما رسید» ضبط شده، اما این اشتباه در حاشیه رفع شده؛ این عنوان در N پس از بیت «بانگ آمد... ما رسید» آمده.

[725] آتش ز ابتدا GHKMN : ز آتش ابتدا C : بود آتش Bul.ABL

[726] باشد طریق ABGHKLMN و در C به همین نحو تصحیح شده : آمد طریق Bul.C

[727] و بس Bul.ABCGHKMN : و پس L

[728] سوخت خود را آتش ایشان Bul.ABCGHKMN: سوخت خود آتش مرایشانرا L

[729] در CL جای مصراع اول و دوم این بیت با هم عوض شده، اما در حاشیهٔ C تصحیح شده.

891. آب انـــدر حـــوض[730] اگـــر زنـــدانی اســـت بـــاد نشـــفش مـــی‌کنـــد کـــار کـــانی اســـت[731]

892. مـــی‌زهانـــد[732] مـــی‌بـــرد تـــا معـــدنش انـــدک انـــدک تـــا نبینـــی بـــردنش

893. ویـــن نفـــس جانهـــای مـــا را همچنـــان انـــدک انـــدک دزدد از حـــبس جهـــان

894. تـــا إلیـــه یصـــعد[733] أطیـــاب الکلـــم صـــاعدا منـــا إلـــی حیـــث علـــم

895. ترتقـــي[734] أنفاســـنا بـــالمنتقی متحفـــا منـــا إلـــی دار البقـــا[735]

896. ثـــم تاتینـــا مکافـــات المقـــال ضـــعف ذاک رحمـــة مـــن ذی الجـــلال

897. ثـــم یلجینـــا الـــی امثالهـــا کـــی ینـــال العبـــد ممـــا نالهـــا

898. هکـــذا[736] تعـــرج و تنـــزل دایمـــا ذا فـــلا زلـــت علیـــه قایمـــا

899. پارســـی گـــوییم یعنـــی ایـــن کشـــش ز آن طـــرف آیـــد کـــه آمـــد ایـــن[737] چشـــش

900. چشـــم هـــر قـــومی بـــه ســـویی مانده‌اســـت کـــآن طـــرف یـــک روز ذوقـــی رانده‌اســـت

901. ذوق جـــنس از جـــنس خـــود باشـــد یقـــین[738] ذوق جـــزو از کـــل خـــود باشـــد ببـــین

902. یـــا مگـــر[739] آن قابـــل جنســـی بـــود چـــون بـــدو پیوســـت جـــنس او[740] شـــود

903. همچـــو آب و نـــان کـــه جـــنس مـــا نبـــود گشـــت جـــنس مـــا و انـــدر مـــا فـــزود

---

730 آب اندر حوض CM : آبها در حوض Bul.ABGHKLN نیز C در حاشیه
731 باد نشفش می‌کند کار کانی است Bul.BCGHKMN : باد نیستش می‌کند کان کانیست A : کان گانیست L
732 می‌زهاند M : می‌رهاند Bul.ABCGHKLN
733 یصعد Bul.ABCGKLMN : تصعد H
734 ترتقي Bul.ABCGHKMN : یرتقي L
735 دار البقا Bul.ABGHKLMN : دار الفنا C ، در حاشیه تصحیح شده
736 هکذا Bul.ABGHKLMN : هکذی C ، در حاشیه تصحیح شده
737 این M : آن Bul.ABCGHKLN
738 خود باشد یقین Bul.ACGHKLM : باشد خود یقین BN
739 یا مگر Bul.BCGHKLMN : تا مگر A
740 جنس او Bul.BCGHKLMN : جنسی او A

904. نقش جنسیت ندارد آب و نان ز اعتبار آخر آن را جنس دان

905. ور ز غیر جنس[741] باشد ذوق ما آن مگر مانند باشد جنس را

906. آن که مانندست[742] باشد[743] عاریت عاریت باقی نماند عاقبت

907. مرغ را گر ذوق آید از صفیر چونکه جنس خود نیابد شد نفیر

908. تشنه را گر ذوق آید از سراب چون رسد در وی[744] گریزد جوید آب

909. مفلسان گر[745] خوش شوند از زر قلب لیک آن رسوا شود در دار ضرب

910. تا زر اندودیت از ره نفگند[746] تا خیال کژ ترا چه نفگند[747]

911. از کلیله باز خوان آن[748] قصه را و اندر آن قصه طلب کن حصه را

بیان توکل و ترک جهد گفتن نخچیران به شیر[749]

912. طایفهٔ نخچیر در وادی خوش بودشان از شیر دایم[750] کش مکش

913. بس که آن شیر از کمین درمی‌ربود[751] آن چرا بر جمله ناخوش گشته بود

914. حیله کردند آمدند ایشان به شیر کز وظیفه ما ترا داریم سیر

---

[741] ز غیر جنس Bul.BCGHKMN : ز بهر جنس A : بغیر جنس L
[742] مانندست Bul.ACGHKLMN : مانندمست B
[743] باشد Bul.BCGHKLMN : و باشد A
[744] چون رسد در وی Bul.ABGHKLMN : چون بدید از وی C ، در حاشیه تصحیح شده
[745] گر Bul.ACHLM : هم BGKN
[746] نفگند Bul.ABCHKLMN : نفکند G
[747] نفگند Bul.ABCHKLMN : نفکند G
[748] خوان آن Bul.M : جو آن ACGHKLN : بازگو B
[749] در .Bul این عنوان مقدم بر بیت «از کلیله باز...حصه را» است
[750] بودشان از شیر ABGHKLMN : دایم بوده اند از شیر اندر Bul.C
[751] درمی‌ربود Bul.CM : می در ربود ABGHKLN

915. جز وظیفه در پی صیدی میا[752] تا نگردد تلخ بر ما این گیا

جواب گفتن شیر[753] نخچیران را و فایدهٔ جهد گفتن

916. گفت آری گر وفا بینم نه مکر مکرها بس دیده‌ام از زید و بکر

917. من هلاک فعل و مکر مردمم من گزیدهٔ زخم مار و کزدمم[754]

918. مردم نفس از درونم در کمین از همه مردم بتر در مکر و کین

919. گوش من لا یلدغ المؤمن شنید قول پیغامبر[755] بجان و دل گزید

ترجیح نهادن نخچیران توکل را بر جهد و اکتساب

920. جمله گفتند ای حکیم با خبر الحذر دع لیس یغنی عن قدر

921. در حذر شوریدن شور و شر است رو توکل کن توکل بهتر است

[12a]

922. با قضا پنجه مزن ای تند و تیز تا نگیرد هم قضا با تو ستیز

923. مرده باید بود پیش حکم حق[756] تا نیاید زخم از رب الفلق

---

[752] جز وظیفه در پی صیدی میا Bul.ABCHKLMN : بعد ازین اندر پی صیدی میا G
[753] جواب گفتن شیر Bul.ABGHKLMN : جواب شیر C
[754] کزدمم GM: کژدمم Bul.ABCHKLN
[755] پیغامبر ABCLM: پیغمبر Bul. GHKN
[756] پیش حکم حق Bul.ACGHKLMN: پیش امر حق B

ترجیح نهادن شیر جهد و اکتساب را بر توکل و تسلیم[757]

924. گفت آری گر توکل رهبر است این سبب هم سنت پیغامبر است[758]

925. گفت پیغامبر[759] بآواز بلند با توکل زانوی اشتر ببند

926. رمز الکاسب حبیب اللّه شنو از توکل در سبب کاهل مشو

ترجیح نهادن نخچیران توکل را بر اجتهاد

927. قوم گفتندش که کسب از ضعف[760] خلق لقمهٔ تزویر دان[761] بر قدر حلق

928. نیست کسبی[762] از توکل خوبتر چیست از تسلیم خود محبوبتر

929. بس گریزند از بلا سوی بلا بس جهند از مار سوی اژدها

930. حیله کرد انسان و حیلهش دام بود آنکه جان پنداشت خون آشام بود

931. در ببست و دشمن اندر خانه بود حیلهٔ فرعون زین افسانه بود

932. صد هزاران طفل کشت آن کینه کش و آنکه او میجست اندر خانهاش

933. دیدهٔ ما چون بسی علت در اوست رو فنا کن دید خود در دید دوست

---

[757] اکتساب را بر توکل و تسلیم Bul.ACGHKLMN: جهد را بر توکل B
[758] پیغامبر است BCM: پیغمبرست Bul. AGHKLN و پس از این بیت در نسخه L این بیت وجود دارد :
در توکل جهد و کسب اولیترست * تا حبیب حق شوی وین بهترست
از این بیت در نسخه Bul. این بیت وجود دارد :
در توکل جهد و کسب خوبتر عیان * که حبیب حق شوی تو بیگمان
[759] پیغامبر ABCM: پیغمبر Bul. GHKLN
[760] کسب از ضعف Bul.ABCGHKMN: سبب از ضعف L
[761] لقمهٔ تزویر دان Bul.ABCGHKMN: لقمهٔ هر شخص L
[762] کسبی Bul.ABCGKLMN: کسپی H

934. دیـــد مـــا را دیـــد او[763] نعـــم العـــوض هســـت[764] انـــدر دیـــد او کـــل غـــرض[765]

935. طفـــل تـــا گیـــرا و تـــا پویـــا نبـــود مـــرکبش جـــز گـــردن بابـــا نبـــود

936. چـون فضـولی گشـت و دسـت[766] و پـا نمـود در عنـــا افتـــاد و در کـــور و کبـــود

937. جانهـــای خلـــق پـــیش از دســـت و پـــا مـــی‌پریدنـــد از وفـــا ســـوی صـــفا[767]

938. چـــون بـــه امـــر اهْبِطُـــوا بنـــدی شـــدند حـــبس خشـــم و حـــرص و خرســـندی شـــدند

939. مـــا عیـــال حضـــرتیم و شـــیر خـــواه گفـــت الخلـــق عیـــال للالـــه

940. آنکـــه او از آســـمان بـــاران دهـــد هـــم توانـــد کـــو ز رحمـــت نـــان دهـــد

ترجیح[768] نهادن شیر جهد را بر توکل

941. گفـــت شـــیر آری ولـــی رب العبـــاد نردبـــانی پـــیش پـــای مـــا نهـــاد

942. پایـــه پایـــه رفـــت بایـــد ســـوی بـــام هســـت جبـــری بـــودن اینجـــا طمـــع خـــام

943. پـــای داری چـــون کنـــی خـــود را تـــو لنـــگ دســـت داری چـــون کنـــی پنهـــان تـــو چنـــگ

944. خواجـــه چـــون بیلـــی بـــه دســـت بنـــده داد بـــی‌زبـــان معلـــوم شـــد او را مـــراد

945. دســـت همچـــون بیـــل اشـــارتهای اوســـت آخـــر اندیشـــی عبارتهـــای اوســـت

946. چـــون اشـــارتهاش را بـــر جـــان نهـــی در وفـــای آن اشـــارت جـــان دهـــی

---

[763] دید ما را دید او Bul.ABCGHKMN: دید ما را کرد او L
[764] هست M: یابی Bul.ABCGHKLN
[765] کل غرض ABCGHKLMN: کلی غرض .Bul
[766] گشت و دست ABCGHKLMN: گشت دست .Bul
[767] سوی صفا Bul.M : اندر صفا ABCGHKLN
[768] ترجیح Bul.ABGHKMN : باز ترجیح CL

947. بس[769] اشارتهای اسرارت دهد — بار بر دارد ز تو کارت دهد

948. حاملی محمول گرداند ترا — قابلی مقبول گرداند ترا

949. قابل امر ویی قایل شوی[770] — وصل جویی بعد از آن واصل شوی

950. سعی شکر نعمتش[771] قدرت بود — جبر تو انکار آن نعمت بود

951. شکر قدرت قدرتت افزون کند — جبر نعمت از کفت بیرون کند

952. جبر تو خفتن بود در ره مخسب[772] — تا نبینی آن در و درگه مخسب[773]

953. هین[774] مخسب[775] ای جبری[776] بی‌اعتبار — جز به زیر آن درخت میوه‌دار

954. تا که شاخ افشان کند هر لحظه باد — بر سرت دایم بریزد[777] نقل و زاد[778]

955. جبر و خفتن[779] در میان ره زنان — مرغ بی‌هنگام کی یابد امان

956. ور اشارتهاش را بینی زنی — مرد پنداری و چون بینی زنی

957. این قدر عقلی که داری گم شود — سر که عقل از وی بپرّد[780] دم شود

958. زآنکه بی‌شکری بود شوم و شنار — می‌برد بی‌شکر را در قعر نار[781]

---

[769] بس Bul.ABCKLMN : پس GH
[770] قایل شوی Bul. CGHKLMN : قابل شوی AB
[771] سعی شکر نعمتش Bul. ACGHKLMN : سعی شکر نعمتت B : شکر نعمت قدرت، Fatih , Menhec ve Sarı Abd.
[772] مخسب Bul.ABCGHKLMN : مخسپ Nich.
[773] مخسب Bul.ABCGHKLMN : مخسپ Nich.
[774] هین M : هان Bul.ABCGHKLN
[775] مخسب Bul.ABCGHKLMN : مخسپ Nich.
[776] جبری Bul.BCM : کاهل AGHKLN و در حاشیه C، و G «جبری» را نسخه بدل داده.
[777] بر سرت دایم بریزد Bul.LM : بر سر خفته بریزد ABCGHK : بر سر خفته‌ات بریزد N
[778] نقل و زاد Bul. BCGHKLMN : نقل و ناد A
[779] جبر و خفتن ABGHKMN : جبر خفتن Bul.CL
[780] بپرّ د GHLMN و B با ضمه ضبط کرده، همانطور که در متن است. ببرّ د Bul.ACK
[781] در قعر نار Bul. BCGHKLMN : تا قعر نار B ، و در C به همین صورت تصحیح شده.

959. گـــر توکـــل مـــی‌کنـــی در کـــار کـــن کشـــت کـــن بـــس[782] تکیـــه بـــر جبـــار کـــن

باز ترجیح نهادن نخچیران توکل را بر جهد

960. جملـــــه بـــــا وی بانگهـــــا برداشـــــتند کـــآن حریصـــان کـــه ســـببها کاشـــتند

961. صـــد هـــزار انـــدر هـــزار از مـــرد و زن[783] پـــس چـــرا محـــروم ماندنـــد از زمـــن

962. صـــد هـــزاران قـــرن ز آغـــاز جهـــان همچـــو اژدرهـــا گشـــاده صـــد دهـــان

963. مکرهـــــا کردنـــــد آن دانـــــا گـــــروه کـــه ز بـــن بـــر کنـــده شـــد ز آن مکـــر کـــوه

964. کـــــرد وصـــــف مکرهاشـــــان ذو الجـــــلال لتـــــزول منـــــه اقـــــلال الجبـــــال

965. غیـــر[784] آن قســـمت کـــه رفـــت انـــدر ازل روی ننمـــــود از شـــــکار[785] و از عمـــــل

966. جملـــــه افتادنـــــد از تـــــدبیر و کـــــار مانـــــد کـــــار و حکمهـــــای کردگـــــار[786]

967. کســـب[787] جـــز نـــامی مـــدان[788] ای نامـــدار جهـــد جـــز وهمـــی مپنـــدار ای عیـــار[789]

---

[782] بس M : پس Bul.ABCGHKLN
[783] هزار از مرد و زن Bul.BCGHKMN : هزاران مرد و زن AL
[784] غیر M : جز که Bul.BCGHKLN : چونک A
[785] شکار Bul.ABCGHKMN : شکال L
[786] B بجای مصراع دوم این بیت مصراع دوم بیت بعد را ضبط کرده.
[787] کسب Bul.ACHKLMN : کسپ G
[788] مدان ACGHKLMN : مدار .Bul
[789] B حذف کرده.

نگریستن[790] عزرائیل بر مردی و گریختن آن مرد در سرای سلیمان علیه السلام[791] و تقریر ترجیح[792] توکل بر جهد و قلت فایدهٔ جهد

968. زاد مـــــردی[793] چاشـــــتگاهی در رســـــید — در ســـــرا[794] عـــــدل ســـــلیمان در دویـــــد

969. رویـــش از غـــم زرد[795] و هـــر دو لـــب کبـــود — پـــس ســـلیمان گفـــتش[796] ای خواجـــه چـــه بـــود

970. گفـــت عزرائیـــل در مـــن ایـــن چنـــین — یـــک نظـــر انـــداخت پـــر از خشـــم و کـــین

971. گفـــت هـــین اکنـــون چـــه مـــی‌خـــواهی بخـــواه — گفـــت فرمـــا بـــاد را ای جـــان پنـــاه

972. تـــا مـــرا زینجـــا بـــه هندســـتان بـــرد — بوکـــه بنـــده کـــآن طـــرف شـــد جـــان بـــرد

973. نـــک ز درویشـــی گریزاننـــد خلـــق — لقمـــهٔ حـــرص و امـــل ز آننـــد خلـــق

974. تـــرس درویشـــی مثـــال آن هـــراس — حـــرص و کوشـــش را تـــو هندســـتان شـــناس

975. بـــاد را فرمـــود تـــا او را شـــتاب — بـــرد ســـوی خـــاک[797] هندســـتان بـــر آب

976. روز دیگـــر وقـــت دیـــوان و لقـــا — پـــس ســـلیمان گفـــت عزرائیـــل را[798]

977. کـــآن مســـلمان را بـــه خشـــم از بهـــر آن[799] — بنگریـــدی تـــا شـــد آواره ز خـــان[800]

---

[790] نگریستن CGHKLMN : نگرستن Bul.AB
[791] سلیمان علیه السلام M : سلیمان Bul.ABCGHKLN
[792] ترجیح Bul.ACGHKLMN : ترجیح نهادن B
[793] زاد مردی ABCGMN : رادمردی HK : ساده مردی Bul.L
[794] سرا Bul.ABCGHKMN : سرای L
[795] رویش از غم زرد Bul.ABCGHKMN : رویش از غم زرد L
[796] گفتش Bul.M : گفت ABCGHKLN
[797] سوی خاک M : سوی قعر Bul.ABCGHKLN
[798] و پس از این بیت در نسخه .Bul این بیت وجود دارد :
کان مسلمانرا نگاه پر ستیز * غربتی شد از دیارش بس عزیز
[799] به خشم از بهر آن Bul.ABCGHKMN : بخشم از چه سبب L
[800] بنگریدی تا شد آواره ز خان ABCGHKMN : بنگریدی بازگو ای پیک رب L : بنگریدی تا شد آواره ز جان .Bul

978. ای عجـــب ایـــن کـــرده باشـــی بهـــر آن تـــا شـــود آواره او از خـــان و مـــان[801]

979. گفـــتش ای شـــاه جهـــان بـــی زوال فهـــم کـــژ کـــرد و نمـــود او را خیـــال[802]

980. گفـــت مـــن از خشـــم[803] کـــی کـــردم نظـــر از تعجـــب دیـــدمش بـــر رهگـــذر[804]

981. کـــه مـــرا فرمـــود حـــق کـــامروز[805] هـــان جـــان او را تـــو[806] بـــه هندســـتان[807] ســـتان

982. از عجـــب گفـــتم گـــر او را صـــد پـــر اســـت او بـــه هندســـتان[808] شـــدن دور انـــدر اســـت[809]

983. تـــو همـــه کـــار جهـــان را همچنـــین کـــن قیـــاس و چشـــم بگشـــا و ببـــین

984. از کـــه[810] بگریـــزیم از خـــود ای محـــال[811] از کـــه[812] بربـــاییم از حـــق[813] ای وبـــال[814]

باز ترجیح‌نهادن شیر جهد را بر توکل و فواید جهد را بیان کردن

985. شـــیر گفـــت آری و لـــیکن هـــم ببـــین جهـــــدهای انبیـــــا و مـــــومنین

986. حـــق تعـــالی جهدشـــان[815] را راســـت کـــرد آنچـــه دیدنـــد از جفـــا و گـــرم و ســـرد

---

[801] این بیت در ABCGHKLN وجود ندارد. در .Bul بجای « خان و مان » نوشته « خانمان ».
[802] این بیت در ABCGHKN وجود ندارد. در .Bul بجای «بی زوال» نوشته «بی مثال».
[803] من از خشم Bul.ABCGHKMN : من درو از خشم L
[804] بر رهگذر M : در رهگذر Bul.ABCGHKLN
[805] کامروز Bul. BLM : که امروز ACGHKN
[806] تو ABCGHKLMN : رو .Bul
[807] به هندستان Bul.BCGHKLMN : بهندوستان A
[808] به هندستان Bul.BCGHKLMN : بهندوستان A
[809] و پس از این بیت در نسخه L این بیت وجود دارد :
چون بامر حق بهندوستان شدم * دیدمش آنجا و جانش بستدم
و در نسخه .Bul این بیت وجود دارد :
چون شدم با امر حق هند را روان * قبض جانش کردم اندر آن مکان
[810] از که Bul. BKLM : از کی ACGHN
[811] ای محال Bul.ABCGHKMN : این محال L
[812] از که Bul. BKLM : از کی ACGHN
[813] برباییم از حق Bul.CGHKMN : برتاییم از حق ABL
[814] ای وبال Bul.ABCGHKMN : این وبال L
[815] جهدشان Bul. CGHKLMN : جهدهاشان AB ؛ نیز H که در بالا تصحیح کرده.

987. حیله‌هاشان جمله حال[816] آمد لطیف — کل شیء من ظریف هو ظریف

988. دامهاشان مرغ گردونی گرفت — نقصهاشان جمله افزونی گرفت

989. جهد می‌کن تا توانی ای کیا — در طریق انبیا و اولیا

990. با قضا پنجه زدن نبود جهاد — زآنکه این را هم قضا بر ما نهاد

991. کافرم من گر زیان کردست کس — در ره ایمان و طاعت یک نفس

992. سر شکسته نیست این سر را[817] مبند — چند روزی[818] جهد کن باقی بخند

993. بد محالی جست کو دنیا بجست — نیک حالی جست کو عقبی بجست

994. مکرها در کسب دنیا بارد است — مکرها در ترک دنیا وارد است

995. مکر آن باشد که زندان حفره کرد — آنکه حفره بست آن مکری است سرد[819]

996. این جهان زندان و ما زندانیان — حفره کن زندان و خود را وا رهان

[12b]

997. چیست دنیا از خدا غافل بدن — نی قماش و نقره و میزان و زن[820]

998. مال را کز بهر دین باشی حمول — نعم مال صالح خواندش رسول

999. آب در کشتی هلاک کشتی است — آب اندر زیر کشتی پشتی است

1000. چونکه مال و ملک را از دل براند — ز آن سلیمان خویش جز مسکین نخواند

---

[816] حال Bul.ABCGHKMN : خوب L

[817] سر شکسته نیست این سر را ABCGHKLMN : سر شکسته نیستی سر را .Bul

[818] چند روزی M : یک دو روزی BCK : یک دو روزک GN : یک دو روزه Bul.AL و H «روزه» را به صورت «روزک» تصحیح کرده.

[819] مکری است سرد Bul.BCGHKLMN : مکرست سرد A

[820] میزان و زن ABCGHKLMN : فرزند و زن .Bul، در کلمه «فرزند» به قلمی جدیدتر در بالای «میزان» نوشته شده.

1001. ب کـــوزهٔ ســـر بســـته انـــدر آب زفـــت[821] از دل پـــــر بـــــاد فـــــوق آب رفـــــت

1002. بـــاد درویشـــی چـــو در بـــاطن بـــود بـــر ســـر آب جهـــان ســـاکن شـــود[822]

1003. گـر چـه ایـن جملـه جهـان[823] ملـک وی است ملـــک در چشـــم دل او لا شـــی اســـت

1004. پـــس دهـــان دل ببنـــد و مُهـــر کـــن پُـــر کـــنش از بـــاد کبـــر مـــن لـــدن[824]

1005. جهـد حـق اسـت و دوا حـق اسـت و درد منکـر انـدر نفـی جهـدش[825] جهـد کـرد

مقرر شدن ترجیح جهد بر توکل

1006. زیـــن نمـــط بســـیار برهـــان گفـــت شـــیر کـــز جـــواب آن جبریـــان گشـــتند ســـیر

1007. روبـــه و آهـــو و خرگـــوش و شـــگال[826] جبـــر را بگذاشـــتند و قیـــل و قـــال

1008. عهـــدها کردنـــد بـــا شـــیر ژیـــان کانـــدرین[827] بیعـــت نیفتـــد در زیـــان

1009. قســـم هـــر روزش بیایـــد بـــی‌جگـــر[828] حـــاجتش نبـــود تقاضـــای دگـــر

1010. قرعـــه بـــر هـــر کـــو فتـــادی[829] روز روز ســـوی آن شـــیر او دویـــدی همچـــو یـــوز

1011. چـــون بخرگـــوش آمـــد ایـــن ســـاغر بـــدور بانـــگ زد خرگـــوش کـــآخر[830] چنـــد جـــور

---

[821] اندر آب زفت BCGHKMN : اندر آب رفت Bul.AL
[822] ساکن شود M : ساکن بود Bul.ABCGHKLN
[823] این جمله جهان N : جمله این جهان Bul.ABCGHKLN
[824] باد کبر من لدن GKMN : بادگیر من لدن Bul.ABCL یاد مهر من لدن H، «طم من لَدُن» را نسخه بدل داده.
[825] نفی جهدش Fatih Bul.ABGHKLMN و در حاشیه C : جحد جهدش C
[826] خرگوش و شگال MN : خرگوش و شغال Bul.ABCGHKL
[827] کاندرین Bul.BCGHKLMN : کندرین A
[828] بی‌جگر Bul.ABCGHKMN : بی‌ضرر L
[829] بر هر کو فتادی M : بر هرک اوفتادی Bul.ABCGHKLN : بر هر که فتادی G
[830] کآخر ABGHKLMN : آخر Bul.C

انکار کردن نخچیران بر خرگوش در تاخیر رفتن بر شیر

1012. قـــوم گفتنـــدش کـــه چنـــدین گـــاه مـــا جـــان فـــدا کـــردیم در عهـــد و وفـــا[831]

1013. تـــو مجـــو بـــد نـــامی مـــا ای عنـــود تـــــا نرنجـــــد شـــــیر رو رو زود زود

جواب دادن خرگوش ایشان را[832]

1014. گفـــت ای یـــاران مـــرا مهلـــت دهیـــد تـــا بـــه مکـــرم از بـــلا بیـــرون جهیـــد

1015. تـــا امـــان یابـــد بـــه مکـــرم جانتـــان مانـــــد ایـــــن میـــــراث فرزنـــــدانتان

1016. هـــر پیمبـــر امتـــان را در جهـــان[833] همچنـــین تـــا مخلصـــی مـــی‌خواندشـــان

1017. کـــز فلـــک[834] راه بـــرون شـــو دیـــده بـــود[835] در نظـــر چـــون مردمـــک پیچیـــده بـــود[836]

1018. مـــردمش چـــون مردمـــک دیدنـــد خـــرد در بزرگـــی مردمـــک کـــس ره نبـــرد

اعتراض نخچیران بر سخن خرگوش[837]

1019. قـــوم گفتنـــدش کـــه ای خـــر گـــوش دار خـــــویش را انـــــدازۀ خرگـــــوش دار

1020. هـین چـه لاف اسـت ایـن کـه از تـو بهتـران در نیاوردنـــــد انـــــدر خـــــاطر آن

1021. معجبـی یـا خـود قضـامان[838] در پـی اسـت ور نـه ایـن دم لایـق چـون تـو کـی اسـت

---

[831] عهد و وفا Bul.ABCGHKLM : عهد وفا N

[832] جواب دادن خرگوش ایشان را M و در Bul.ABGHKN بجای «دادن» نوشته «گفتن» : جواب خرگوش نخچیران را CL

[833] امتان را در جهان Fatih Bul.ABGHKLMN : در میان امتان C

[834] کز فلک Bul.ABCGHKLM : از فلک N

[835] دیده بود ABCGHKLMN : دیده‌اند Bul.

[836] پیچیده بود ABCGHKLMN : پیچیده‌اند Bul.

[837] Bul. حذف کرده.

[838] قضامان Bul.ABCGHKMN : قضاتان L

جواب[839] خرگوش نخچیران را

1022. گفت ای یاران حقم الهام داد — مر ضعیفی را قوی رایی فتاد

1023. آن چه حق آموخت مر زنبور را — نبود آن در شیر و بیل و اژدها[840]

1024. خانه‌ها سازد پر از حلوای تر — حق بر او آن علم را بگشاد در

1025. آن چه حق آموخت کرم پیله را — هیچ پیلی داند آن گون حیله را

1026. آدم خاکی ز حق آموخت علم — تا به هفتم آسمان افروخت علم

1027. نام و ناموس ملک را در شکست — کوری آن کس که با حق[841] درشک است

1028. زاهد شصد[842] هزاران ساله را — پوز بندی ساخت آن گوساله را

1029. تا نتاند[843] شیر علم دین[844] کشید — تا نگردد گرد آن قصر مشید

1030. علمهای اهل حس شد پوز بند — تا نگیرد شیر ز آن علم بلند

1031. قطرهٔ دل را یکی گوهر فتاد — کان به دریاها و گردونها نداد

1032. چند صورت آخر ای صورت پرست — جان بی‌معنیت[845] از صورت نرست

1033. گر به صورت آدمی انسان بدی — احمد و بو جهل خود یکسان بدی

---

[839] جواب CGKLMN : باز جواب Bul.ABH

[840] نبود آن در شیر و بیل و اژدها M : آن نباشد شیر را و گور را Bul.ABCGHKLN

[841] با حق M : در حق Bul.ABCGHKLN

[842] شصد M : چندین C : ششصد Bul.ABGHKLN و در C به همین صورت تصحیح شده.

[843] تا نتاند Bul.BGHKLMN و در C به همین صورت تصحیح شده. : تا نتواند A : نداند C

[844] علم دین Bul.ABCGHKMN : علم و دین L

[845] جان بی‌معنیت Bul. BCGHKLMN : جان که بی‌معنیت A اما «که» در بالای این مصراع به قلم فردی نوشته شده که «بی معنیست» قرائت کرده.

1034. نقش بر دیوار مثل آدم است[846] بنگر از صورت چه چیز او[847] کم است[848]

1035. جان کم است آن صورت با تاب را[849] رو بجو آن گوهر کمیاب را

1036. شد سر شیران عالم جمله پست چون سگ اصحاب را دادند دست

1037. چه زیانستش از آن نقش نفور چون که جانش غرق شد در بحر نور

1038. وصف صورت نیست اندر خامه‌ها عالم و عادل بود در نامه‌ها[850]

1039. عالم و عادل همه معنی است بس[851] کش نیابی در مکان و پیش و پس[852]

1040. می‌زند بر تن ز سوی لامکان می‌نگنجد در فلک خورشید جان

ذکر دانش خرگوش و بیان فضیلت و منافع دانستن[853]

1041. این سخن پایان ندارد هوش دار گوش[854] سوی قصهٔ خرگوش دار

1042. گوش خر بفروش و دیگر[855] گوش خر کین سخن را در نیابد گوش خر

1043. رو تو روبه بازی خرگوش بین مکر و شیر اندازی[856] خرگوش بین

1044. خاتم ملک سلیمان است علم جمله عالم صورت و جان است علم

---

[846] نقش بر دیوار مثل آدم است Bul.ABCGHKMN : نقش بر دیوار نقش آدمست L

[847] او ACGHKLMN او را Bul.B

[848] بنگر از صورت چه چیز او کم است Bul.ABCGHKMN : بنگر اندر صورت او چه کمست L

[849] با تاب را Bul.ACGHKLMN : نا یاب را B

[850] L حذف کرده.

[851] معنی است بس GM : معنی است و بس Bul.ABCHKN

[852] L حذف کرده.

[853] منافع دانستن AGHM : منافع دانش Bul.BCKLN

[854] گوش CLM و در K تصحیح شده. : هوش Fatih Bul.ABGHKN

[855] و دیگر Bul.ABCGHKLM : دیگر N

[856] مکر و شیر اندازی ABGHKLMN و در حاشیه C و .Bul که «و» را حذف کرده: شیر گیری سازی C. ترکیب استثنایی « شیر گیری سازی» تنها در C آمده.

1045. آدمـــی را زیـــن هنـــر بیچـــاره گشـــت　　خلـــق دریاهـــا و خلـــق کـــوه و دشـــت

1046. زو پلنـــگ و شـــیر ترســـان همچـــو مـــوش　　زو شـــده پنهـــان بدشـــت و کـــه و خـــوش[857]

1047. زو پـــــری و دیـــــو ســـــاحلها گرفـــــت　　هـــر یکـــی در جـــای پنهـــان جـــا گرفـــت

1048. آدمـــی را دشـــمن پنهـــان بســـی اســـت　　آدمـــی بـــا حـــذر عاقـــل کســـی اســـت

1049. خلـق زشـت و خـوب هسـت از مـا نهـان[858]　　مـــی‌زنـــد بـــر دل[859] بـــه هـــر دم کوبشـــان

1050. بهـــــر غســـــل ار در روی در جویبـــــار[860]　　بـــــر تـــــو آســـــیبی زنـــــد در آب خـــــار

1051. گـــر چـــه پنهـــان خـــار در آب اســـت پســـت　　چـون کـه در تـو مـی‌خلـد[861] دانـی کـه هسـت

1052. خـــــار خـــــار وحیلهـــــا[862] و وسوســـــه　　از هـــزاران کـــس بـــود نـــی یـــک کســـه

1053. بـــاش تـــا حســـهای تـــو مبـــدل شـــود　　تـــا ببینیشـــان و مشـــکل حـــل شـــود

1054. تـــــا ســـــخنهای کیـــــان رد کـــــرده‌ای　　تـــــا کیـــــان را ســـــرور خـــــود کـــــرده‌ای

باز طلبیدن نخچیران از خرگوش سر اندیشهٔ او را

1055. بعـد از آن گفتنـد کـای[863] خرگـوش چسـت　　در میـــان نـــه آن چـــه[864] در ادراک تســـت

1056. ای کـــه بـــا شـــیری تـــو در پیچیـــده‌ای　　بـــاز گـــو رایـــی[865] کـــه اندیشـــیده‌ای

---

[857] زو شده پنهان بدشت و که و خوش M : زو نهنگ بحر در صفرا و جوش Bul.CK و در ABGHLN «نهنگ و بحر»
[858] خلق زشت و خوب هست از ما نهان M : خلق پنهان زشتشان و خوبشان Bul.ABCGHKLN و در حاشیه M
[859] بر دل Bul.ABCHKMN : در دل GL
[860] در جویبار ABCGHKLMN : بر جویبار .Bul
[861] در تو می‌خلد ABCGHKLMN : بر تو می‌خلد .Bul
[862] خار خار وحیلها LM : خار خار وحیها Bul.ABCGHKN
[863] کای ABCGHKLMN : ای .Bul
[864] در میان نه آن چه M : در میان آر آن چه Bul.ABCGHKLN
[865] باز گو رایی Bul.ABCGHKMN : باز گو رازی L

1057. مشـــــورت ادراک و هشـــــیاری دهـــــد　　عقلهـــا مـــــر عقـــــل را یـــــاری دهـــــد

1058. گفـــــت پیغـــــامبر[866] بکـــــن ای رای زن　　مشـــــــورت کالمستشـــــــار مـــــــوتمن

منع کردن خرگوش از راز ایشان را[867]

1059. گفـــت هـــر رازی نشـــاید بـــاز گفـــت　　جفـت طـاق آیـد گهـی گـه طـاق جفـت

1060. از صـــفا گـــر دم زنـــی بـــا آینـــه　　تیـــره گـــردد زود بـــا مـــا آینـــه

1061. در بیـــان ایـــن ســـه[868] کـــم جنبـــان لبـــت　　از ذهـــــاب و از ذهـــــب وز مـــــذهبت

1062. کـــین ســـه را بســـیار خصمســـت[869] و عـــدو　　در کمینـــــت ایســـــتد چـــــون دانـــــد او

1063. ور بگـــــویی بـــــا یکـــــی دو الـــــوداع　　کـــــل ســـــر جـــــاوز الاثنـــــین شـــــاع

1064. گـــر دو ســـه پرنـــده را بنـــدی بـــه هـــم　　بـــــر زمـــــین ماننـــــد محبـــــوس از الـــــم

1065. مشـــــورت دارنـــــد سرپوشـــــیده خـــــوب　　در کنایـــــت بـــــا غلـــــط افکـــــن مشـــــوب

1066. مشـــــورت کـــــردی پیمبـــــر بســـــته ســـــر　　گفتـــــه ایشـــــانش جـــــواب و بـــــی‌خبـــــر

[13a]

1067. در مثـــــال[870] بســـــته گفتـــــی رای را　　تـــــا ندانـــــد خصـــــم از ســـــر پـــــای را

---

[866] پیغامبر ABCLM : پیغمبر Bul.GHKN
[867] از راز ایشان را Bul.ABGHMN : راز را از ایشان CKL
[868] در بیان این سه Bul. BGHKLMN : در میان این سه AC
[869] بسیار خصمست Bul.M : خصمست بسیار ABCGHKLN
[870] در مثال AM : در مثالی Bul.BCGHKLN

1068. او جـــــواب خـــــویش بگرفتـــــی از او وز ســـؤالش مـــی‌نبـــردی غیـــر بـــو[871]

قصهٔ مکر خرگوش

1069. ســـاعتی تـــاخیر کـــرد انـــدر شـــدن بعـــد از آن شـــد پـــیش شـــیر پنجـــه زن

1070. ز آن ســـبب کانـــدر شـــدن او مانـــد دیـــر خـــاک را مـــی‌کنـــد و مـــی‌غریـــد شـــیر

1071. گفـــت مـــن گفـــتم کـــه عهـــد آن خســـان خـــام باشـــد خـــام سســـت[872] و نارســـان

1072. دمدمـــهٔ ایشـــان مـــرا از خـــر فگنـــد چنـــد بفریبـــد مـــرا ایـــن دهـــر چنـــد

1073. ســـخت درمانـــد امیـــر سســـت ریـــش چـون نـه پـس بینـد[873] نـه پـیش از احمقـیش

1074. راه همـــوار اســـت و زیـــرش[874] دامهـــا قحـــط معنـــی در میـــان نامهـــا

1075. لفظهـــا و نامهـــا چـــون دامهاســـت لفـــظ شـــیرین ریـــگ آب عمـــر ماســـت

1076. آن یکـــی ریگـــی کـــه جوشـــد آب ازو ســـخت کمیـــاب اســـت رو آن را بجـــو

1077. منبـــع حکمـــت شـــود حکمـــت طلـــب فـــارغ آیـــد او ز تحصـــیل و ســـبب[875]

1078. هســـت آن ریـــگ ای پســـر مـــرد خـــدا کـــو بـــه حـــق پیوســـت وز خـــود شـــد جـــدا[876]

1079. آب عـــذب دیـــن همـــی جوشـــد از او طالبـــان را زآن حیـــات اســـت و نمـــو

---

[871] و پس از این بیت در نسخه .Bul این بیتها وجود دارند :
نیست پایان این سخن را کن رجوع * شیر را خرگوش کرد در درد جوع
ما حصل خرگوش کرد مکرش نهان * قومرا اندیشه‌اش ناید عیان

[872] سست CM : دست A : و سست Bul.BGHKLN

[873] بیند Bul.ABCGKLMN : داند H ، که در بالا آن را تصحیح کرده.

[874] و زیرش ABCHKLMN : زیرش Bul.G

[875] ز تحصیل و سبب ABCGHKLMN : ز تحصیل ادب .Bul

[876] ABCGHLNاین بیت و سه بیت بعد از آن را حذف کرده . این چهار بیت در حاشیه M نوشته. در Bul.K این چهار بیت پس از بیت « آن یکی ریگی که جوشد آب ازو*سخت کمیاب است رو آن را بجو » آمده.

1080. غیـــر مـــرد حـــق چـــو ریـــگ خشـــک دان　　کـــآب عمـــرت را خـــورد او هـــر زمـــان

1081. طالـــب حکمـــت شـــو از مـــرد حکـــیم　　تـــا از او گـــردی تـــو بینـــا و علـــیم

1082. لـــوح حـــافظ لـــوح محفـــوظی شـــود　　عقـــل او از روح محظـــوظی شـــود

1083. چـــون معلـــم بـــود عقلـــش ز ابتـــدا[877]　　بعـــد از آن[878] شـــد عقـــل شـــاگردی و را

1084. عقـــل چـــون جبریـــل گویـــد احمـــدا　　گـــر یکـــی گـــامی نهـــم ســـوزد مـــرا

1085. تـــو مـــرا بگـــذار زیـــن پـــس پـــیش ران　　حـــد مـــن ایـــن بـــود ای ســـلطان جـــان

1086. هـــر کـــه مانـــد از کـــاهلی بـــی‌شـــکر و صـــبر　　او همـــین دانـــد کـــه گیـــرد پـــای جبـــر

1087. هـــر کـــه جبـــر آورد خـــود رنجـــور کـــرد　　تـــا همـــان رنجـــوریش در گـــور کـــرد

1088. گفـــت پیغـــامبر[879] کـــه رنجـــوری بـــه لاغ　　رنـــج آرد تـــا بمیـــرد چـــون چـــراغ

1089. جبـــر چـــه بـــود بســـتن اشکســـته را　　یـــا بپیوســـتن رگ[880] بگسســـته را

1090. چـــون در ایـــن ره پـــای خـــود نشکســـته‌ای　　بـــر کـــه[881] مـــی‌خنـــدی چـــه پـــا را[882] بســـته‌ای

1091. و آن کـــه پـــایش در ره کوشـــش شکســـت　　در رســـید او را بـــراق و بـــر نشســـت

1092. حامـــل دیـــن بـــود او محمـــول[883] شـــد　　قابـــل فرمـــان بـــد او مقبـــول شـــد

---

[877] عقلش ز ابتدا GKLMN و در حاشیه C و به همین نحو در H تصحیح شده : عقلش مرد را Bul.ABCH
[878] بعد از آن M : بعد از این Bul.ABCGHKLN
[879] پیغامبر BCLM : پیغمبر Bul.AGHKN
[880] رگ Bul.M : رگی ABCGHKLN
[881] بر که Bul.BKLM : بر کی ACGHN
[882] چه پا را Bul.ABCGHKMN : چو پا را L
[883] او محمول Bul.BCGHKMN : و او محمول AL

1093. تـــا کنـــون فرمـــان پـــذیرفتی ز شـــاه بعـــد از ایـــن فرمـــان رســـاند[884] بـــر ســـپاه[885]

1094. تـــا کنـــون اختـــر اثـــر کـــردی در او بعـــد از ایـــن باشـــد امیـــر اختـــر او

1095. گـــر تـــرا اشـــکال آیـــد در نظـــر پـــس تـــو شـــک داری در انْشَـــقَّ القمـــر

1096. تـــازه کـــن ایمـــان نـــه از گفـــت زبـــان ای هـــوا را تـــازه کـــرده در نهـــان

1097. تـــا هـــوا تـــازه ســـت ایمـــان[886] تـــازه نیســـت کـــین هـــوا جـــز قفـــل آن دروازه نیســـت

1098. کـــردهای تاویـــل حـــرف بکـــر را خـــویش[887] را تاویـــل کـــن نـــی ذکـــر را

1099. بـــر هـــوا تاویـــل قـــرآن مـــیکنـــی پســـت و کـــژ شـــد از تـــو معنـــی ســـنی

زیافت تاویل رکیک مگس

1100. مانـــد احوالـــت بـــدان طرفـــه مگـــس کـــو همـــی پنداشـــت خـــود را هســـت کـــس[888]

1101. از خـــود او سرمســـت گشـــته بـــیشـــراب ذرهٔ خـــــود را بدیـــــده آفتـــــاب[889]

1102. وصـــف بـــازان را شـــنیده دربیـــان گفتـــه مـــن عنقـــای وقـــتم بـــیگمـــان[890]

1103. آن مگـــس[891] بـــر بـــرگ کـــاه و بـــول خـــر همچـــو کشـــتیبـــان همـــیافراشـــت ســـر

---

[884] رساند ABCGHKLMN : رسانده Bul.

[885] پس از این بیت افتادگی دارد که تا بیت «در ره آمد..یک دو راز» ادامه یافته.

[886] ایمان Bul.BCGHKLMN : و ایمان A

[887] خویش Bul.ABCGHKMN : خویشتن L

[888] در حاشیه نوشته. ABCGHKN این بیت را حذف کرده. L بجای «کو همی» نوشته «که همین (همی) ».

[889] در حاشیه نوشته. ABCGHKN این بیت را حذف کرده. این بیت در.Bul به این صورت ضبط شده : « مست پر جوش بود بی کیف شراب * ذرّه ذاتش بدید چون آفتاب»

[890] در حاشیه نوشته. ABCGHKN این بیت را حذف کرده. L بجای « بیگمان » نوشته «در زمان». این بیت در.Bul به این صورت ضبط شده : « گوش کرد او وصف شهبازان همان * گفت من عنقای وقتم بیگمان »

[891] آن مگس Bul.ABCGHKMN : کان مگس L

1104. گفت من دریا و کشتی خوانده‌ام مدتی در فکر آن می‌مانده‌ام

1105. اینک این دریا و این کشتی و من مرد کشتیبان و اهل و رایزن

1106. بر سر دریا همی‌راند او عمد می‌نمودش آن قدر بیرون ز حد

1107. بود بی‌حد آن چمین نسبت بدو آن نظر کو بیند آن را راست کو

1108. عالمش چندان بود کش بینش است چشم چندین بحر هم چندینش است

1109. صاحب تاویل باطل چون مگس وهم او[892] بول خر و تصویر خس

1110. گر مگس تاویل بگذارد به رای آن مگس را بخت گرداند همای

1111. آن مگس نبود کش این عبرت بود[893] روح او نی در خور صورت بود

رنجیدن[894] شیر از دیر آمدن خرگوش

1112. همچو آن خرگوش کو بر شیر زد روح او کی بود اندر خورد قد

1113. شیر می‌گفت از سر تیزی و خشم[895] کز ره گوشم عدو بر بست چشم

1114. مکرهای جبریانم بسته کرد تیغ چوبینشان تنم را خسته کرد

1115. زین سپس[896] من نشنوم[897] آن دمدمه بانگ دیوان است و غولان آن همه[898]

---

[892] وهم او Bul.ABCGHKMN : فهم او L
[893] کش این عبرت بود Bul.ABCGHKMN : کش این غیرت بود L
[894] رنجیدن M : تولیدن Bul.ABCGHKLN
[895] و خشم Bul.BCGHKLMN : زخشم A
[896] زین سپس Bul.BCGHKLMN : زین سبب A
[897] نشنوم Bul.ABCGHKMN : بشنوم L
[898] و غولان آن همهABCGHKLMN : و غولانست همه .Bul

1116. بـــردران ای دل تـــو ایشـــان را مـــه‌ایســـت[899] پوستشـان بـر کـن کشـان جـز پوسـت نیسـت

1117. پوســـت چـــه بـــود گفتهـــای رنـــگ رنـــگ چـــون زره بـــر آب کـــش نبـــود درنـــگ

1118. ایـن سـخن چـون پوسـت و معنـی مغـز دان این سخن چـون نقـش و معنـی[900] همچـو جـان

1119. پوســـت باشـــد مغـــز بـــد را عیـــب پـــوش مغـــز نیکـــو را ز غیـــرت غیـــب پـــوش

1120. چـــون ز بادســـتت قلـــم[901] دفتـــر ز آب هـــر چـــه بنویســـی[902] فنـــا گـــردد شـــتاب

1121. نقـــش آب اســـت ار وفـــا جـــویی از آن بـــاز گـــردی دســـتهای خـــود گـــزان

1122. بـــاد در مـــردم هـــوا و آرزوســـت چـــون هـــوا بگذاشـــتی پیغـــام هوســـت

1123. خـــوش بـــود پیغامهـــای کردگـــار کـــان[903] ز ســـر تـــا پـــای باشـــد پایـــدار

1124. خطبـــهٔ شـــاهان بگـــردد و آن کیـــا جـــز کیـــا و خطبـــه‌هـــای انبیـــا

1125. زانکـــه فـــر[904] پادشـــاهان از هواســـت بـــار نامـــهٔ انبیـــا از کبریاســـت

1126. از درمهـــا نـــام شـــاهان بـــر کننـــد نـــام احمـــد تـــا ابـــد بـــر مـــی‌زننـــد

1127. نـــام احمـــد نـــام جملـــهٔ انبیاســـت چونکـه صـد آمـد نـود هـم پـیش ماسـت[905]

هم در بیان مکر خرگوش[906]

---

[899] مه‌ایستABCGHKLMN : مایست .Bul

[900] چون نقش و معنی Bul.BCGHKLMN : چون نقش معنی A

[901] چون ز بادستت قلم M : چون قلم از باد بد Bul.ABCGHKLN

[902] بنویسی Bul.ABCGHKMN : بنوشتی L

[903] کان M : کو Bul.ABCGHKLN و در M بعدا در بالای «کان» نوشته «کو»

[904] زانکه فر M : ز آنکه بوش Bul.ABCGHKLN

[905] و پس از این بیت در نسخه L این بیت وجود دارد :
ایم سخن پایان ندارد ای پسر * قصهٔ خرگوش گو و شیر نر ، و نیز .Bul که «شیر و خرگوش بود قصه سربسر» ضبط کرده.

[906] هم در بیان مکر خرگوش ABCGHKLMN : هم در بیان مکر خرگوش و تاخیر کردن در رفتن .Bul

1128. در شـــدن خرگـــوش بـــس تـــاخیر کـــرد مکـــر را[907] بـــا خویشـــتن تقریـــر کـــرد[908]

1129. در ره آمـــــد بعـــــد تـــــاخیر دراز[909] تـــا بـــه گـــوش شـــیر گویـــد یـــک دو راز

1130. تـــا چـــه عالمهاســـت در ســـودای عقـــل تـــا چـــه بـــا پهناســـت ایـــن دریـــای عقـــل[910]

1131. صـــورت مـــا انـــدر ایـــن بحـــر عـــذاب مـــی‌دود[911] چـــون کاســـه‌هـــا بـــر روی آب[912]

1132. تـــا نشـــد پـــر بـــر ســـر دریـــا ســـت[913] طشـــت چونکـــه پـــر شـــد طشـــت در وی غـــرق گشـــت

1133. عقـــل پنهـــان اســـت و ظـــاهر عـــالمی صـــورت مـــا مـــوج و یـــا[914] از وی نمـــی

1134. هـــر چـــه صـــورت مـــی وســـیلت ســـازدش ز آن وســـــیلت بحـــــر دور انـــــدازدش

1135. تـــــا نبینـــــد دل دهنـــــدهٔ راز را تـــــا نبینـــــد تیـــــر[915] دورانـــــداز را[916]

1136. اســـب خـــود را یـــاوه دانـــد وز ســـتیز[917] مـــی‌دوانـــد اســـب خـــود در راه تیـــز[918]

1137. اســـب خـــود را یـــاوه دانـــد آن جـــواد و اســـب[919] خـــود او را کشـــان کـــرده چـــو بـــاد

1138. در فغـــان و جســـت و جـــو[920] آن خیـــره‌ســـر هـــر طـــرف جویـــان و پرســـان[921] در بـــه در

---

[907] مکر را GHKMN : مکر ها Bul.ABCL
[908] تقریر کرد Bul.BCGHKLMN : تقدیر کرد A
[909] در ره آمد بعد تاخیر دراز Bul.ABCGHKMN : بعد از آن شد بعد تاخیر دراز L
[910] و پس از این بیت در نسخه .Bul این بیت وجود دارد :
بود بحر بیکران عقل بشر * باید آن یم را چو غواص ای پسر
[911] می‌دود ABCGHKLMN : می‌رود .Bul
[912] بر روی آب ABCGHKLMN : در روی آب .Bul
[913] دریا ست M : دریا چو Bul.ABCGHKLN
[914] موج و یا CM : موج یا Bul.ABGHKLN
[915] تیر Bul.BCGHKLMN : نیز A
[916] در L پس از این بیت بلافاصله بیت «در فغان و جست...جویان دربدر» آمده.
[917] وز ستیز Bul.BCGHKLMN : و ستیز A
[918] در L جای این بیت و بیت پس از آن با هم عوض شده.
[919] و اسب ABCHKLMN : و اسپ G : اسب .Bul
[920] در فغان و جست و جو Bul.BCGHKLM : در فغان جست جو A : در فغان و جست جو N
[921] جویان و پرسان MN : پرسان و جویان Bul.ABCGHKL

1139. کآنکه دزدید[922] اسب ما را کو و کیست — این که زیر ران تست ای خواجه چیست[923]

1140. آری این اسب است لیک این اسب[924] کو — با خود آ[925] ای شهسوار اسب جو

1141. جان ز پیدایی و نزدیکی است گم — چون شکم پر آب و لب خشکی چو خم

1142. کی ببینی سرخ و زرد [926] و فور را[927] — تا نبینی پیش از این سه نور را

1143. لیک چون در رنگ گم شد هوش تو — شد ز نور آن رنگها رو پوش تو

1144. چونکه شب[928] آن رنگها مستور بود — پس بدیدی دید رنگ از نور بود

1145. نیست دید رنگ بی‌نور برون — همچنین رنگ خیال اندرون

1146. این برون از آفتاب و از سها — و اندرون از عکس انوار علا[929]

1147. نور نور چشم خود نور دل است — نور چشم از نور دلها حاصل است

[13b]

1148. باز نور نور دل نور خداست — کو ز نور عقل و حس پاک و جداست

1149. شب نبد نور و ندیدی رنگها[930] — پس به ضد نور پیدا شد ترا

1150. دیدن نور است و آنگه[931] دید رنگ — وین به ضد نور دانی بی‌درنگ

---

[922] کآنکه دزدید Bul.BCGHKLMN : آنک دزدید A
[923] چیست Bul.BCGHKLMN : کیست A
[924] لیک این اسب ABGHKMN : لیکن اسب Bul.CL
[925] با خود آ Bul.CGHKMN : با خود آی ABL
[926] کی ببینی سرخ و زرد M : کی ببینی سرخ و سبز Bul.BCGHKLN : که ببینی سرخ سبز A
[927] فور را Bul.ACGHKLMN : بوررا B
[928] شب Bul.BCGHKLMN : شد A
[929] علا M : علی Bul.ABCGHKLN
[930] نور و ندیدی رنگها Bul.ABGHKLMN و در حاشیه C «رنگها» : نوری ندیدی رنگ را C
[931] و آنگه AM : آنگه Bul.BCGHKLN

1151. رنج و غم را حق پی آن آفرید تا بدین ضد خوش دلی آید پدید

1152. پس نهانیها[932] به ضد پیدا شود چونکه حق را نیست ضد پنهان بود

1153. که نظر[933] بر نور بود آنگه به رنگ ضد به ضد پیدا بود چون روم و زنگ

1154. پس به ضد نور دانستی تو نور ضد ضد را می‌نماید در صدور

1155. نور حق را نیست ضدی در وجود تا به ضد او را توان پیدا نمود

1156. لاجرم ابصارما[934] لا تدرکه و هو یدرک بین تو از موسی و که

1157. صورت از معنی چو شیر از بیشه دان یا چو آواز و سخن[935] ز اندیشه دان

1158. این سخن و آواز از اندیشه خاست تو ندانی بحر اندیشه کجاست

1159. لیک چون موج سخن دیدی لطیف بحر آن دانی که باشد هم شریف

1160. چون ز دانش موج اندیشه بتاخت از سخن و آواز او صورت بساخت

1161. از سخن صورت بزاد و باز مرد موج خود را[936] باز اندر بحر برد

1162. صورت از بی‌صورتی آمد برون باز شد کانا[937] الیه راجعون[938]

1163. پس ترا[939] هر لحظه مرگ و رجعتی است مصطفی فرمود دنیا ساعتی است

1164. فکر ما تیری است از هو در هوا در هوا کی پاید آید تا خدا

---

[932] پس نهانیها Bul.ABCGHKMN : بس نهانیها L
[933] که نظر Bul.ABCGHKMN : گر نظر L
[934] ابصارما GHMN : ابصارنا Bul.ABCKL
[935] و سخن CGHKLMN : سخن Bul.AB
[936] خود را Bul.BCGHKLMN : خون را A
[937] کانا Bul.ABM : که انا CGHKLN
[938] الیه راجعون Bul.ABGHKLMN : الینا راجعون C
[939] پس ترا Bul.ABCGHKMN : که ترا L

1165. هـــر نفـــس نـــو مـــی‌شـــود دنیـــا و مـــا بـــی‌خبـــر از نـــو شـــدن انـــدر بقـــا

1166. عمـــر همچـــون جـــوی نـــو نـــو مـــی‌رســـد مســـتمری مـــی‌نمایـــد در جســـد

1167. آن ز تیـــزی مســـتمر شـــکل آمـــده‌ســـت چـــون شـــرر کـــش تیـــز جنبـــانی بـــه دســـت

1168. شـــاخ آتـــش را بجنبـــانی بســـاز در نظـــر آتـــش نمایـــد بـــس دراز

1169. ایـــن درازی مـــدت[940] از تیـــزی صـــنع مـــی‌نمایـــد ســـرعت انگیـــزی صـــنع[941]

1170. طالـــب ایـــن ســـر اگـــر علامـــه ایســـت نـــک حســـام الـــدین کـــه ســـامی نامـــه اســـت

آمدن خرگوش نزد شیر[942] و خشم شیر بر وی

1171. شـــیر انـــدر آتـــش و در خشـــم و شـــور[943] دیـــد کـــان خرگـــوش مـــی‌آیـــد[944] ز دور

1172. مـــی‌دود بـــی‌دهشـــت و گســـتاخ او خشـــمگین و تنـــد و تیـــز[945] و تـــرش رو

1173. کـــز شکســـته آمـــدن تهمـــت بـــود وز دلیـــری دفـــع هـــر ریبـــت بـــود

1174. چـــون رســـید او پیشـــتر نزدیـــک صـــف بانـــگ بـــر زد شـــیرهای[946] ای نـــاخلف[947]

1175. مـــن کـــه گـــاوان را[948] ز هـــم بدریـــده‌ام مـــن کـــه گـــوش شـــیر نـــر[949] مالیـــده‌ام

---

[940] این درازی مدت ABCGHKLMN : این دراز و مدت .Bul

[941] Fatih در اینجا دو بیت زیر را گنجانیده که در هیچ یک از نسخ خطی من نیامده، .Sarı Abd و Menhec نیز این دو بیت را حذف کرده :

جمله عالم می شود هر دم فنا * باز پیدا می نماید در بقا

هست عالم دائما در سیر و جلس * نیست خالی یک نفس از خلق و بس

[942] آمدن خرگوش نزد شیر CM : رسیدن خرگوش بشیر Bul.ABGHKLN ، و آنچه در پی و در نسخهٔ C آمده حذف کرده.

[943] در خشم و شور Bul.BCGHKLMN : در خشم شور A

[944] می‌آید Bul.ABCGHKMN : می‌آمد L

[945] تند و تیز Bul.BCGHKLMN : تند تیز A

[946] های Bul.ABCGHKMN : هان L

[947] ای ناخلف Bul.ABGHKLMN : ناخلف C

[948] گاوان را ABCKMN : پیلانرا Bul.GHL

[949] شیر نر Bul.ABGHKLMN و در C به همین نحو تصحیح شده : پیل نر C

1176. نیم خرگوشی که باشد کو[950] چنین امر ما را افگند او بر زمین[951]

1177. ترک خواب و[952] غفلت خرگوش کن غرهٔ این شیر ای خرگوش کن

عذر گفتن خرگوش و لابه کردن مر شیر را[953]

1178. گفت خرگوش الامان عذریم هست گر دهد عفو[954] خداوندیت دست

1179. گفت چه عذر ای قصور ابلهان این زمان آیند در پیش شهان

1180. مرغ بی وقتی سرت باید برید عذر احمق را نمی شاید شنید

1181. عذر احمق بدتر از جرمش بود[955] عذر نادان زهر هر دانش شود[956]

1182. عذرت ای خرگوش از دانش تهی من نه خرگوشم[957] که در گوشم نهی

1183. گفت ای شه ناکسی را کس شمار عذر استم دیده‌ای را گوش دار

1184. خاص[958] از بهر زکات[959] جاه خود گمرهی را تو مران از راه خود

1185. بحر کو آبی به هر جو می‌دهد[960] هر خسی را بر سر و رو[961] می‌نهد

1186. کم نخواهد گشت دریا زین کرم از کرم دریا نگردد بیش و کم

---

[950] کو Bul.ABCHKLMN : که G
[951] او بر زمین Bul.ABGHKLMN : اندر زمین C
[952] خواب و Bul.ABCHKLMN : خواب G
[953] عذر گفتن خرگوش و لابه کردن مر شیر را Bul.M و در حاشیهC : عذر گفتن خرگوش ABCGHKLN
[954] عفو Bul.ABCGHKMN : عذر L
[955] عذر احمق بدتر از جرمش بود Bul.M : عذر احمق بتر از جرمش بود ABCGHKN : عذر احمق نیز از حمقش بود L
[956] زهر هر دانش شود M : زهر هر دانش بود Bul.ABGHKLN : زهر دانش کش بود C
[957] نه خرگوشم Fatih Bul.ABKMN نیز در حاشیه C : چه خرگوشم CGHL
[958] خاص Bul.ABGHKLMN : خاصه C
[959] زکات Bul.ABM : زکوة CGHKLN
[960] به هر جو می‌دهد Bul.ABCGHKMN : بهر جوئی دهد L
[961] سر و رو Bul. BCGHKLMN : سر رو A

1187. گفت دارم من کرم بر جای او — جامهٔ هر کس برم بالای او

1188. گفت بشنو گر نباشم جای لطف — سر نهادم پیش اژدرهای عنف

1189. من به وقت چاشت در راه آمدم — با رفیق خود سوی شاه آمدم

1190. با من از بهر تو خرگوشی[962] دگر — جفت و[963] همره کرده بودند آن نفر[964]

1191. شیری اندر راه قصد بنده کرد — قصد هر دو همره آینده کرد[965]

1192. گفتمش ما بندهٔ شاهنشهیم — خواجه‌تاشان که آن درگهیم[966]

1193. گفت شاهنشه که باشد[967] شرم دار — پیش من تو یاد هر ناکس میار[968]

1194. هم ترا و هم شهت را بر درم — گر تو با یارت بگردید از درم

1195. گفتمش بگذار تا بار دگر — روی شه بینم برم از تو خبر

1196. گفت همره را گرو نه[969] پیش من — ورنه قربانی تو اندر کیش من

1197. لابه کردیمش بسی سودی نکرد — یار من بستد مرا بگذاشت فرد

1198. یارم از زفتی سه چندان[970] بد که من — هم به لطف و هم به خوبی هم به تن

1199. بعد از این ز آن شیر این ره بسته شد — حال ما این بود با تو گفته شد[971]

---

[962] خرگوشی GHKM : خرگوش Bul.ABCLN
[963] جفت و Bul.ABGHKLMN : جفت C
[964] در حاشیه A اضافه شده.
[965] در حاشیه A اضافه شده.
[966] که آن درگهیم Bul. BCGHKLMN : و که آن درگهیم A
[967] که باشد Bul. BCKLMN : کی باشد AGH
[968] میار Bul.CGKMN : مه آر ABHL
[969] نه ABCGHKLM : کن .Bul
[970] سه چندان Bul.ABCHKMN : دو چندان، GL و به همین نحو در H تصحیح شده.
[971] حال ما این بود با تو گفته شد Bul.AHLM ،نیز C در حاشیه و همچنین است BGN که پیش از «با» «و» گنجانده : حال ما این بود بر تو K : رشته ایمان ما بگسسته شد C.

1200. از وظیفه بعد از این اومید[972] بر — حق همی‌گویم[973] ترا و الحق مر

1201. گر وظیفه بایدت ره پاک کن — هین بیا[974] و دفع آن بی‌باک[975] کن

جواب گفتن شیر خرگوش را و روان شدن با او

1202. گفت بسم اللّه بیا تا او کجاست — پیش در شو[976] گر همی‌گویی تو راست

1203. تا سزای او و صد چون او دهم — ور دروغ است این سزای تو دهم

1204. اندر آمد چون قلاوزی به پیش — تا برد او را به سوی دام خویش

1205. سوی چاهی کو نشانش کرده بود — چاه مغ را دام جانش کرده بود

1206. می‌شدند این هر دو تا نزدیک چاه — اینت خرگوشی چو آبی زیر کاه

1207. آب کاهی را به هامون می‌برد — آب[977] کوهی را عجب چون می‌برد

1208. دام مکر او کمند شیر بود[978] — طرفه خرگوشی که شیری می‌ربود

1209. موسي فرعون را با رود نیل[979] — می‌کشد با لشکر[980] جمع ثقیل

1210. پشه‌ای نمرود را با نیم پر — می‌شکافد بی‌محابا درز سر[981]

---

[972] اومید ABCGHKMN : امید Bul.L
[973] همی‌گویم ABGHKLMN : همی‌گوید Bul.C
[974] هین بیا Bul. BCGHKLMN : هم بیا A
[975] آن بی‌باک Bul. BCGHKMN : این بی‌باک AL
[976] پیش در شو ABCGHKLMN : پیشتر شو .Bul
[977] آب Bul.ABGHKLMN ، و در C به همین نحو تصحیح شده : کاه C
[978] دام مکر او کمند شیر بود ABCGHKLMN : مکر او دام کمند شیر بود .Bul
[979] با رود نیل ABCGHKMN : تا رود نیل .Bul : در رود نیل L
[980] با لشکر M : با لشکر و Bul.ABCGHKLN
[981] می‌شکافد بی‌محابا درز سر Bul.BCGHKMN : می‌شکافد می رود در مغز سر A نیز L که بجای «در» «تا» ضبط کرده.

1211. حال ان کو قول دشمن را شنود — بین جزای آنکه شد یار حسود

1212. حال فرعونی[982] که هامان را شنود[983] — حال نمرودی که شیطان را شنود[984]

1213. دشمن ار چه دوستانه گوید — دام دان گر چه ز دانه گوید

1214. گر ترا قندی دهد آن زهر دان — گر به تن لطفی کند آن قهر دان

1215. چون قضا آید نبینی غیر پوست — دشمنان را باز نشناسی ز دوست

1216. چون چنین شد ابتهال آغاز کن — ناله و تسبیح و روزه ساز کن

1217. ناله می‌کن کای تو علام الغیوب — زیر سنگ مکر بد ما را مکوب[985]

1218. گر سگی کردیم ای شیر آفرین — شیر را مگمار بر ما زین کمین[986]

1219. آب خوش را صورت آتش مده — اندر آتش صورت آبی منه[987]

1220. از شراب قهر[988] چون مستی دهی — نیستها را صورت هستی دهی[989]

1221. چیست مستی بند چشم از دید چشم — تا نماید سنگ گوهر پشم یشم[990]

1222. چیست مستی حسها مبدل شدن — چوب گز[991] اندر نظر صندل شدن

[14a]

---

[982] حال فرعونی Bul.ACGHKLMN : حال فرعونی B
[983] شنود Bul.ABCGHKMN : ستود L
[984] شنود Bul.ABCGHKMN : ستود L
[985] زیر سنگ مکر بد ما را مکوب ABCGHKMN و در .Bul « امتحان» بجای «مکر بد» : انتقام از ما مکش اندر ذنوب L
[986] و پس از این بیت در نسخه .Bul این بیت وجود دارد :
با کریم العفو و ستار العیوب * انتقام از ما مکش اندر ذنوب
[987] در حاشیه A اضافه شده.
[988] قهر Bul.ACGHKLMN : حق B
[989] در حاشیه A اضافه شده.
[990] سنگ گوهر پشم یشم Bul. ABCGHKLM : سنگ و گوهر پشم و یشم N
[991] چوب گز ABCGHKLMN : چوب گژ .Bul

قصهٔ هدهد و سلیمان در بیان آن که چون قضا آید چشمهای روشن بسته شود[992]

1223. چون سلیمان را سراپرده زدند — جمله مرغانش به خدمت آمدند[993]

1224. هم زبان و محرم خود یافتند — پیش او یک یک به جان بشتافتند

1225. جمله مرغان ترک کرده چیک چیک[994] — با سلیمان گشته افصح من اخیک

1226. هم زبانی خویشی و پیوندی است — مرد با نامحرمان چون[995] بندی است

1227. ای بسا هندو و ترک هم زبان — و ای بسا[996] دو ترک چون بیگانگان

1228. پس زبان محرمی خود دیگر است — هم دلی از هم زبانی بهتر است

1229. غیر نطق و غیر ایما و سجل — صد هزاران ترجمان خیزد ز دل[997]

1230. جمله مرغان هر یکی اسرار خود — از هنر از[998] دانش و از کار خود

1231. با سلیمان یک به یک وامی‌نمود — و از[999] برای عرضه[1000] خود را می‌ستود

1232. از تکبر نی و از هستی خویش — بهر آن تا ره دهد او را به پیش

1233. چون بباید برده را از خواجه‌ای[1001] — عرضه دارد از هنر دیباجه‌ای

1234. چونکه دارد از خریداریش ننگ — خود کند بیمار و کر و شل[1002] و لنگ

---

[992] روشن بسته شود Bul.BCGHKLMN : تاریک شود A
[993] جمله مرغانش به خدمت آمدند AGHKM : پیش او مرغان به خدمت آمدند Bul.BCN : جمله مرغان پیش او می آمدند L
[994] چیک چیک Bul.GHKLMN : جیک جیک ABC
[995] در M «چون» بعدا با قلم قرمز نوشته
[996] و ای بسا M : ای بسا Bul.ABCGHKLN
[997] در C این بیت پس از بیت « جمله مرغان ترک...من احیک» آمده.
[998] از هنر از M : از هنر وز Bul.ABCGHKLN
[999] و از M : از Bul.ABCGHKLN
[1000] عرضه Bul.ABGHKLMN : عرض C
[1001] چون بباید برده را از خواجه‌ای Bul.BCGHKLMN : چو بباید برده راه از خواجهٔ A
[1002] بیمار و کر و شل Bul.ABM : بیمار و شل و کر CGHKLN

1235. نوبت هدهد رسید و پیشه‌اش و آن بیان صنعت و اندیشه‌اش[1003]

1236. گفت ای شه یک هنر کان کهتر است باز گویم گفت کوته بهتر است

1237. گفت بر گو تا کدام است آن هنر گفت من آن گه که باشم اوج بر[1004]

1238. بنگرم از اوج با چشم یقین من ببینم[1005] آب در قعر زمین

1239. تا کجای است[1006] و چه عمقستش چه رنگ[1007] از چه می‌جوشد ز خاکی یا ز سنگ

1240. ای سلیمان بهر لشکرگاه را در سفر می‌دار این آگاه را

1241. پس سلیمان گفت ای نیکو رفیق در بیابانهای بی‌آب عمیق[1008]

1242. تا بیابی بهر لشکر آب را در سفر سقا شوی اصحاب را[1009]

طعنهٔ زاغ در دعوی هدهد

1243. زاغ چون بشنود آمد از حسد[1010] با سلیمان گفت کو کژ گفت و بد

1244. از ادب نبود به پیش شه مقال خاصه خود لاف دروغین و محال

1245. گر مر او را این نظر بودی مدام چون ندیدی زیر مشتی خاک دام

1246. چون گرفتار آمدی در دام او چون قفص[1011] اندر شدی ناکام او

[1003] صنعت و اندیشه‌اش Bul.ABGHKLMN : صنعت اندیشه‌اش C
[1004] اوج بر Bul.ACGHKLMN : اوج در B
[1005] من ببینم Bul.ABCGHKMN : من می بینم L
[1006] تا کجای است GHKMN : تا کجا است Bul.ABCL
[1007] و چه عمقستش چه رنگ ABCGHKLM : و چه عمقست و چه رنگ Bul.N
[1008] بی‌آب عمیق ABCGHKLMN : بی‌آب و عمیق .Bul
[1009] این بیت در ABCGHKN وجود ندارد.
[1010] از حسد Bul. BCGHKLMN : در حسد A
[1011] قفص ABCGHKLMN : قفس .Bul

1247. پس سلیمان گفت کای[1012] هدهد رواست کز تو در اول[1013] قدح این درد خاست

1248. چون نمایی مستی ای خورده تو دوغ پیش من لافی زنی آنگه[1014] دروغ[1015]

جواب گفتن هدهد طعنهٔ زاغ را

1249. گفت ای شه بر من عور[1016] گدای[1017] قول دشمن مشنو از بهر خدای[1018]

1250. گر به بطلان است دعوی کردنم[1019] نک نهادم[1020] سر ببر این گردنم

1251. زاغ کو حکم قضا را منکر است گر هزاران[1021] عقل دارد کافر است

1252. در تو تا کافی بود[1022] از کافران جای گند و شهوتی[1023] چون کاف ران

1253. من ببینم دام را اندر هوا گر نپوشد چشم و عقلم را[1024] قضا

1254. چون قضا آید شود دانش به خواب مه سیه گردد بگیرد آفتاب

1255. از قضا این تعبیه کی نادر است از قضا دان کو قضا را منکر است

قصهٔ آدم علیه السلام و بستن قضا نظر او را از مراعات صریح نهی و ترک تاویل

[1012] کای M : ای Bul.ABCGHKLN
[1013] در اول Bul.ABCGHKLM : از اول N
[1014] آن گه Bul.ACGHKLM : و آنگه BN
[1015] این بیت در حاشیه M است.
[1016] بر من عور Bul.BCGHKLMN : بر من ای عور A
[1017] گدای Bul.ABGHKMN : گدا CL
[1018] خدای Bul.ABGHKMN : خدا CL
[1019] گر به بطلان است دعوی کردنم Bul.ABGHKM : گر نباشد اینکه دعوی می کنم CLN
[1020] نک نهادم M : من نهادم Bul.BCGHKLN : پس نهادم A
[1021] هزاران Bul. BCGHKLMN : هزارش A
[1022] تا کافی بود Bul. BCGHKLMN : تا کامی بود A
[1023] شهوتی Bul. BCGHKLMN : شهوت A
[1024] چشم و عقلم را CKMN : چشم عقلم را Bul.ABGHL

1256. بـو البشـر کـو علـم الاسـما بـگ اسـت[1025] صـد هـزاران علمـش انـدر هـر رگ اسـت

1257. اسـم هـر چیـزی[1026] چنـان کـان چیـز هسـت تـا بـه پایـان جـان او را داد دسـت

1258. هـر لقـب کـو داد آن مبـدل نشـد آن کـه چسـتش خوانـد او کاهـل نشـد

1259. هـر کـه آخـر مـومن اسـت اول بدیـد هـر کـه آخـر کـافر او را شـد پدیـد

1260. اسـم هـر چیـزی تـو از دانـا شـنو سـر رمـز علـم الاسـما شـنو

1261. اسـم هـر چیـزی بـر مـا ظـاهرش اسـم هـر چیـزی بـر خـالق سـرش

1262. نـزد موسـی نـام چـوبش بـد عصـا نـزد خـالق بـود نـامش اژدهـا

1263. بـد عمـر را نـام اینجـا[1027] بـت پرسـت لیـک نـامش بـود مـومن[1028] در الست

1264. آن کـه بـد نزدیـک مـا نـامش منـی پـیش حـق ایـن نقـش بـد کـه بـا منـی[1029]

1265. صـورتی[1030] بـود[1031] ایـن منـی انـدر عـدم پـیش حـق موجـود نـه بـیش و نـه کـم[1032]

1266. حاصـل آن آمـد[1033] حقیقـت نـام مـا پـیش حضـرت کـان بـود انجـام مـا

1267. مـرد را بـر عاقبـت نـامی نهـد نـی بـر آن کـو عاریـت نـامی نهـد[1034]

[1025] بگ است Bul.ABCGHKMN : بدست L

[1026] اسم هر چیزی Bul. ABCGHKMN : علم هر چیزی L

[1027] اینجا Bul.ABCGHKLMN : اول Fatih

[1028] لیک نامش بود مومن M : لیک مومن بود نامش Bul.ABCGHKLN

[1029] پیش حق این نقش بد که با منی Fatih Bul.GLM و Sarı Abd. ve Menhec ، و در حاشیه H : پیش حق بودی تو کین دم با منی ABK، و در C «که این» بجای «کین»؛ و «تو» در بالا اضافه شده : این بد پیش حق تو با منی N و «تو» را در بالای مصراع نوشته است.

[1030] صورتی Bul.ABCGHKMN : صورتش L

[1031] بود ACGHKLMN : بد Bul.B

[1032] در حاشیه CN اضافه شده.

[1033] آن آمد Bul.ABCGHKMN : آمد آن L

[1034] نامی نهد Bul.ACGHKLMN : کامی نهد B

1268. چشم آدم چون به نور پاک دید — جان و سر نامها گشتش پدید

1269. چون ملک انوار حق بر وی[1035] بیافت[1036] — در سجود افتاد و در خدمت شتافت

1270. چون ملایک نور حق دیدند ازو — جمله افتادند در سجده برو[1037]

1271. این چنین آدم که نامش می‌برم — گر ستایم تا قیامت قاصرم[1038]

1272. این همه دانست و[1039] چون آمد قضا[1040] — دانش یک نهی شد بر وی خطا

1273. کای عجب نهی از پی تحریم بود — یا به تاویلی[1041] بد و توهیم بود

1274. در دلش تاویل چون ترجیح یافت — طبع در حیرت سوی گندم شتافت

1275. باغبان را خار چون بر پای[1042] رفت — دزد فرصت یافت کالا[1043] برد تفت

1276. چون ز حیرت رست باز آمد به راه[1044] — دید برده دزد رخت از کارگاه

1277. ربّنا إنا ظلمنا گفت و آه — یعنی آمد ظلمت و گم گشت راه

1278. پس قضا[1045] ابری بود خورشید پوش — شیر و اژدرها شود زو همچو موش

1279. من اگر دامی نبینم گاه حکم — من نه تنها[1046] جاهلم در راه حکم

[1035] بر وی AM : در وی Bul.BCGHKLN
[1036] بیافت Bul.ABGHKLMN : بتافت C
[1037] این بیت در نسخ دیگر وجود ندارد.
[1038] Fatih Bul.ABGK «مدح این آدم که نامش می برم * قاصرم گر تا قیامت بشمرم» ، نیز H در مصراع اول.در مصراع دوم ، H همان ضبط متن را دارد، اما ضبط Bul.ABGK را در حاشیه آورده.
[1039] دانست و BCGHKLMN : دانست Bul.A
[1040] چون آمد قضا ABCGHKLMN : آمد چون قضا .Bul
[1041] یا به تاویلی Bul.ABCGHKMN : تا بتاویلی L
[1042] بر پای M : در پای Bul.ABCGHKLN
[1043] یافت کالا Bul.ABGKLMN : یافت و کالا CH
[1044] ز حیرت رست باز آمد به راه Bul.ABCGHKMN : ز حیرت باز آمد شد براه L
[1045] پس قضا Bul.AGHMN : این قضا BCKL ، که در G تصحیح شده و در حاشیه M نوشته «این»
[1046] من نه تنها Bul.BCGHKLMN : من بتنها A

1280. ای خنـــک آن کـــو نکـــو کـــاری گرفـــت　　زور را بگذاشـــــــــت او زاری گرفـــــــــت

1281. گـــر قضـــا پوشـــد ســـیه همچـــون شـــبت　　هـــم قضـــا دســـتت بگیـــرد عاقبـــت

1282. گـــر قضـــا صـــد بـــار قصـــد جـــان کنـــد　　هـــم قضـــا جانـــت دهـــد درمـــان کنـــد

1283. ایـــن قضـــا صـــد بـــار اگـــر راهـــت زنـــد　　بـــر فـــراز چـــرخ[1047] خرگاهـــت زنـــد

1284. از کـــرم دان ایـــن کـــه مـــی‌ترســـاندت　　تـــا بـــه ملـــک ایمنـــی بنشـــاندت

1285. ایـــن ســـخن پایـــان نـــدارد گشـــت دیـــر　　گـــوش کـــن تـــو قصـــهٔ خرگـــوش و شـــیر

پا واپس کشیدن[1048] خرگوش از شیر چون نزدیک چاه رسید

1286. چونکـــه نـــزد چـــاه آمـــد شـــیر دیـــد　　کـــز ره آن خرگـــوش پـــا واپـــس کشـــید[1049]

1287. گفـــت پـــا واپـــس کشـــیدی تـــو چـــرا　　پـــای را واپـــس مکـــش پـــیش انـــدر آ

1288. گفـــت کـــو پـــایم کـــه دســـت و پـــای رفـــت　　جـــان مـــن لرزیـــد و دل از جـــای[1050] رفـــت

1289. رنـــگ رویـــم را نمـــی‌بینـــی چـــو زر　　ز انـــدرون خـــود مـــی‌دهـــد رنگـــم خبـــر

1290. حـــق چـــو ســـیما را معـــرف خوانـــده اســـت　　چشـــم عـــارف ســـوی ســـیما مانـــده اســـت

1291. رنـــگ و بـــو غمـــاز[1051] آمـــد چـــون جـــرس　　از فـــرس آگـــه کنـــد بانـــگ فـــرس

1292. بانـــگ هـــر چیـــزی رســـاند زو خبـــر　　تـــا بـــدانی بانـــگ خـــر از بانـــگ در[1052]

[1047] بر فراز چرخ Bul.ABGHKLMN : بر فراز بخت C ، در حاشیه تصحیح شده، نیز N که در زیر تصحیح شده
[1048] پا واپس کشیدن Bul.ABCGHKLM : پای بر کشیدن N
[1049] پا واپس کشید M : ماند و پا کشید Bul.ABCGHKLN
[1050] جای Bul.BCGHKLMN : پای A
[1051] رنگ و بو غماز CGHKLMN : رنگ رو غماز Bul.AB
[1052] بانگ خر از بانگ در Bul.ABGHKLMN : بانگ در از بانگ خر C ، در بالا تصحیح شده

1293. گفت پیغامبر[1053] به تمییز کسان — مرء مخفی لدی طی اللسان[1054]

1294. رنگ رو از حال دل دارد نشان[1055] — رحمتم کن مهر من در دل نشان

1295. رنگ روی سرخ دارد بانگ شکر — بانگ روی زرد[1056] دارد[1057] صبر و نکر

[14b]

1296. در من آمد آن که دست و پا برد — رنگ رو[1058] و قوت و سیما[1059] برد

1297. آنکه[1060] در هر چه در آید بشکند — هر درخت از بیخ و از بن[1061] بر کند

1298. در من آمد آنکه از وی گشت مات — آدمی و جانور جامد نبات

1299. این خود اجزاند کلیات[1062] ازو — زرد کرده رنگ و فاسد کرده بو

1300. تا جهان گه صابرست و گه شکور — بوستان گه حله پوشد گاه عور

1301. آفتابی کو بر آید نارگون — ساعتی دیگر شود او سر نگون

1302. اخترانی[1063] تافته بر چار طاق — لحظه لحظه مبتلای احتراق

1303. ماه کو افزود ز اختر[1064] در جمال — شد ز رنج دق او همچون خیال[1065]

[1053] پیغامبر BCM : پیغمبر Bul.AGHKLN
[1054] اللسان Bul.ABCGHKMN : لسان L
[1055] رنگ رو از حال دل دارد نشان Bul.BCGHKLMN : رنگ رو از جان دارد صد نشان A
[1056] بانگ روی زرد Bul.ABCGHKMN : رنگ روی زرد L
[1057] دارد Bul.ABGKLM و به همین نحو در C تصحیح شده : باشد CHN
[1058] رنگ رو ABCGHKLMN : رنگ روی Bul.
[1059] قوت و سیما Bul.BCGHKMN : قوت سیما AL
[1060] آنکه ABCGHKLMN : آنچه Bul.
[1061] و از بن M : و بن او Bul.ABCGHKLN
[1062] کلیات Bul.ACGHKLMN : و کلیات B
[1063] اخترانی Bul.ABCHKLMN : اختران G
[1064] ز اختر Bul.ABGHKLMN : اختر C
[1065] دق او همچون خیال GKLM ، و به همین صورت در H تصحیح شده: دق مانند خیال Bul.C : دق او همچون خلال ABHN

1304. این زمین با سکون با ادب[1066] اندر آرد زلزله‌ش در لرزو تب[1067]

1305. ای بسا که زین بلای مردریگ[1068] گشته است اندر جهان او خرد و ریگ

1306. این هوا با روح آمد مقترن چون قضا آید[1069] وبا گشت[1070] و عفن

1307. آب خوش کو روح را[1071] همشیره شد در غدیری زرد و تلخ و تیره شد

1308. آتشی کو باد دارد در بروت هم یکی بادی برو خواند یموت

1309. حال دریا ز[1072] اضطراب و جوش او فهم کن تبدیلهای هوش او

1310. چرخ سر گردان که اندر جست وجوست حال او چون حال فرزندان[1073] اوست

1311. گه حضیض و گه میانه گاه اوج[1074] اندر او از سعد و نحسی فوج فوج

1312. از خود ای جزوی ز کلها مختلط فهم می‌کن حالت هر منبسط[1075]

1313. چون که کلیات را رنجست و درد جزو ایشان چون نباشد روی زرد

1314. خاصه جزوی کو ز اضدادست جمع ز آب و خاک و آتش و بادست جمع

1315. این عجب نبود که میش از گرگ جست این عجب کین میش دل در گرگ[1076] بست

[1066] با ادب BCGHKLMN : و با ادب Bul.A
[1067] لرزو تب ABKMN : لرز تب Bul.CGHL
[1068] مردریگ ABCGHKLMN : مرده‌ریگ .Bul
[1069] چون قضا آید ABCGHKLMN : چون قضا آمد .Bul
[1070] وبا گشت Bul.ABGHKLMN : شود زشت C
[1071] کو روح را Bul.ABCGHKLM : گر روح را N. و «کر» را نسخه بدل داده.
[1072] دریا ز Bul.BCGHKLMN : دریا و ز A
[1073] چون حال فرزندان Bul.ABCGHKMN : همچون که فرزندان L
[1074] گه حضیض و گه میانه گاه اوج Bul.ABGHKLMN که به همین صورت در C تصحیح شده : گه حضیض و گاه اوسط گاه اوج C
[1075] فهم می‌کن حالت هر منبسط Bul.ABCGKLMN و در حاشیه تصحیح شده : فهم می‌کن جزوهلی منبسط H
[1076] دل در گرگ Bul.ABCGHKLM : دل بر گرگ N

1316. زنـــــدگانی آشـــــتی[1077] ضدهاســـــت مرگ آن کانـدر[1078] میانشـان[1079] جنـگ خاسـت

1317. لطـــف حـــق ایـــن شـــیر را[1080] و گـــور را الـــــف دادســـــت ایـــــن دو ضـــــد دور را

1318. چـــون جهـــان رنجـــور و[1081] زنـــدانی بـــود چـــه عجـــب رنجـــور اگـــر فـــانی بـــود

1319. خوانـــد بـــر شـــیر او ازیـــن رو پنـــدها گفـــت مـــن پـــس مانـــده‌ام زیـــن بنـــدها

پرسیدن شیر بحد از سبب پای واپس کشیدن خرگوش[1082]

1320. شـــیر گفـــتش تـــو ز اســـباب مـــرض ایـن سـبب گـو خـاص کاینسـتم[1083] غـرض[1084]

1321. گفـت آن شـیر انـدر ایـن چـه سـاکن اسـت انـــدر ایـــن قلعـــه ز آفـــات ایمـــن اســـت

1322. قعـر چـه بگزیـد هـر کـو[1085] عاقـل اسـت ز آن کـــه در خلـــوت صـــفاهای دل اســـت

1323. ظلمـــت چـــه بـــه کـــه ظلمتهـــای خلـــق ســـر نبـــرد آن کـــس کـــه گیـــرد پـــای خلـــق

1324. گفـــت پـــیش آ زخمـــم او را قـــاهر اســـت تـو ببـین کـآن شـیر[1086] در چـه حاضـر اسـت

1325. گفـــت مـــن ســـوزیده‌ام ز آن آتشـــی تـــو مگـــر انـــدر بـــر خویشـــم کشـــی

1326. تـــا بـــه پشـــت تـــو مـــن ای کـــان کـــرم چشـــم بگشـــایم بـــه چـــه در بنگـــرم

[1077] زندگانی آشتی CGKMN : زندگانی ز آشتی Bul.ABHL
[1078] مرگ آن کاندر ACGHKLMN : مرگ ز آنکه اندر B : مرگ دان کاندر .Bul
[1079] کاندر میانشان Bul.CKLMN : کاندر میانش ABGH
[1080] لطف حق این شیر را Bul.BCGHKLMN : لطف حق چون شیر را A
[1081] رنجور و Bul.BCGHKLMN : رنجور A
[1082] پرسیدن شیر بحد از سبب پای واپس کشیدن خرگوش M این عنوان در حاشیه M : پرسیدن شیر از سبب پا واپس کشیدن خرگوش Bul.ABCGHKLN : پای GH : A«باز» بجای «واپس». در .Bul این عنوان پس از بیت «چون جهان رنجور...اگر فانب بود» آمده.
[1083] کاینستم Bul.ABGHLM : که اینستم CKN
[1084] و پس از این بیت در نسخه L این بیت وجود دارد :
پای را واپس کشیدی تو چرا * میدهی بازیچه ای داهی مرا
[1085] هر کو Bul.ALM : هر که BCGHKN
[1086] کآن شیر ABCGHKLMN : آن شیر .Bul

نظر کردن شیر در چاه و دیدن عکس خود را[1087] و آن خرگوش را[1088]

1327. چونکه شیر اندر بر خویشش کشید — در پناه شیر تا چه می‌دوید

1328. چونکه در چه بنگریدند اندر آب — اندر آب از شیر و او در تافت تاب

1329. شیر عکس خویش دید از آب تفت — شکل شیری در برش خرگوش زفت

1330. چونکه خصم خویش را در آب دید — مر و را بگذاشت و اندر چه جهید

1331. در فتاد اندر چهی کو کنده بود — ز آنکه ظلمش بر سرش[1089] آینده بود

1332. چاه مظلم گشت ظلم ظالمان — این چنین گفتند جمله عالمان

1333. هر که ظالم‌تر چهش با هول‌تر — عدل فرمودست بدتر را[1090] بتر

1334. ای که تو از ظلم چاهی می‌کنی — از برای خویش دامی می‌کنی[1091]

1335. گرد خود چون کرم پیله بر متن[1092] — بهر خود چه می‌کنی اندازه کن

1336. مر ضعیفان را تو بی‌خصمی مدان — از نبی ذا[1093] جاء نصر اللّه خوان[1094]

[1087] عکس خود را Bul.ABCGHKLM : عکس خرگوش را N

[1088] آن خرگوش را Bul.ABGHKLMN : آن خرگوش را در آب C

[1089] بر سرش LM : در سرش Bul.ABCGHKN

[1090] بدتر را Bul.AKLMN : بتر را BCGH

[1091] قرائت اصلی C،«ای که تو از ظلم جاهی مبکّنی»، و در مصراع دوم «چاهی میکَنی»؛ KN نیز همین قرائت را دارد؛ «ای که تو از جاه ظلمی میکنی»؛ و به همین نحو در C تصحیح شده؛ Bul. «چاهی» بجای «دامی»؛ G در مصراع اول، «ای که تو از جاه ظلمی می کَنی»، و به همین صورت در H تصحیح شده، چنین بنظر می رسد که کلمات «چاه ظلمی» در نسخه G تغییر پذیرفته؛ G در مصراع دوم، «دانک بهر خویش چاهی می کَنی»، دارد؛ و به همین نحو در H تصحیح شده؛ H چنین ضبط کرده : ای که تو از ظلم چاهی می کنی * از برای خویش دامی می کنی. در حاشیه H «دانک اندر قعر چاه بی بنی» به صورت نسخه بدل مصراع دوم آمده.نسخ خطی HN با متن مصحح موافق اند اما G چنین نوشته است : ای که تو از جاه ظلمی می کنی * دانک بهر خویش چاهی می کنی. Fatih همین مصراع نخستین G را نوشته و در مصراع دوم با قرار دادن «چاهی» بجای «دامی» با متن اختلاف پیدا کرده و به این ترتیب جناس (جاه - چاه) را که در G آمده حفظ کرده.این بیت خارج از قاعده است.

[1092] بر متن Bul.ABCGHKMN : در متن L

[1093] ذا Bul.BCGHKLMN : اذ A

[1094] خوان ABCGHKMN : بخوان Bul.L

1337. گـــر تـــو پیلـــی خصـــم تـــو از تـــو رمیـــد — نـــک جـــزا طیـــرا ابابیلـــت رســـید

1338. گـــر ضـــعیفی در زمـــین خواهـــد امـــان — غلغـــل افتـــد در ســـپاه آســـمان

1339. گـــر بدنـــدانش گـــزی پـــر خـــون کنـــی — درد دنـــدانت بگیـــرد چـــون کنـــی

1340. شـــیر خـــود را دیـــد در چـــه وز غلـــو[1095] — خـــویش را نشـــناخت آن دم از عـــدو

1341. عکـــس خـــود را او عـــدو خـــویش دیـــد — لا جـــرم بـــر خـــویش شمشـــیری کشـــید

1342. ای بســا[1096] ظلمـــی کـــه بینـــی در کســـان — خـــوی تـــو باشـــد در ایشـــان ای فـــلان

1343. انـــدر ایشـــان تافتـــه هســـتی تـــو — از نفـــاق و ظلـــم[1097] و بـــد مســـتی تـــو

1344. آن تـــویی و آن زخـــم بـــر خـــود مـــی‌زنـــی — بـــر خـــود آن دم تـــار لعنـــت مـــی تنـــی[1098]

1345. در خـــود آن بـــد را نمـــی‌بینـــی عیـــان — ور نـــه دشـــمن بـــودیی[1099] خـــود را بـــه جـــان

1346. حملـــه بـــر خـــود مـــی‌کنـــی ای ســـاده مـــرد — همچـــو آن شـــیری کـــه بـــر خـــود حملـــه کـــرد

1347. چـــون بـــه قعـــر خـــوی خـــود انـــدر رســـی — پـــس بـــدانی کـــز تـــو بـــود[1100] آن ناکســـی

1348. شـــیر را در قعـــر پیـــدا شـــد کـــه بـــود — نقـــش او[1101] آن کـــش دگـــر کـــس مـــی‌نمـــود

1349. هـــر کـــه دنـــدان ضـــعیفی مـــی‌کنـــد — کـــار آن شـــیر غلـــط بـــین مـــی‌کنـــد

[1095] وز غلو Bul.BCGHKLMN : از غلو A
[1096] ای بسا Bul.ABGHLMN : ای بسی CK
[1097] نفاق و ظلم Bul.BCGHKLMN : نفاق ظلم A
[1098] بر خود آن دم تار لعنت می تنی Bul.GM ، و به همین صورت درH تصحیح شده و نیز B بجای «تار» نوشته «بار» : بر خود آن ساعت تو لعنت می‌کنی ACHKLN
[1099] بودیی AGHKLMN : بودیی C : بودتی B : بودئ .Bul
[1100] بود Bul.ABCGHKLM : بد N
[1101] نقش او Bul.ABCGHKLM : نفس او N

1350. ای بدیـــده خـــال[1102] بـــد بـــر روی عـــم[1103] عکـــس خـــال تســـت آن از عـــم مـــرم[1104]

1351. مومنـــــــان آیینـــــــهٔ همدیگرنـــــــد[1105] ایـــــن خبـــــر نـــــی[1106]از پیمبـــــر آورنـــــد

1352. پـــــیش چشـــــمت داشـــــتی شیشـــــهٔ کبـــــود ز آن ســـــبب عـــــالم کبـــــودت مـــــی‌نمـــــود[1107]

1353. گـــر نـــه کـــوری ایـــن کبـــودی[1108] دان ز خـــویش خـــویش را بـــد گـــو مگـــو کـــس را تـــو بـــیش

1354. مـــــومن ار ینظـــــر بنـــــور اللّـــــه نبـــــود غَیـــــب[1109] مـــــومن را برهنـــــه چـــــون نمـــــود

1355. چـــون کـــه تـــو ینظـــر بنـــار اللّـــه[1110] بـــدی نیکـــــــوی را وا ندیـــــــدی از بـــــــدی[1111]

1356. انـــدک انـــدک نـــور را بـــر نـــار زن[1112] تـــا شـــود نـــار تـــو نـــور ای بـــو الحـــزن[1113]

1357. هـــم تـــو زن یـــا رب از آن[1114] آب طهـــور تـــا شـــود ایـــن نـــار عـــالم جملـــه نـــور

1358. آب دریـــا[1115] جملـــه در فرمـــان تســـت آب و آتـــــش ای خداونـــــد آن تســـــت

1359. گـــر تـــو خـــواهی آتـــش آب خـــوش شـــود ور نخـــــواهی آب هـــــم آتـــــش شـــــود

[1102] ای بدیده خال Bul.ABHKM : ای بدیده عکس CGLN

[1103] بر روی عم Bul.ABCGHKLM : در روی عم N

[1104] عکس خال تست آن از عم مرم Bul.AHKM ، و نیز BL که «حال تست» دارد و در L در هر دو مصراع «غم» بجای «عم» : بد نه عم است آن تویی از خود مرم CGN

[1105] همدیگرند ABCGHKLMN : یکدیگرند .Bul

[1106] نی M : می Bul.ABCGHKLN

[1107] ABH بجای این بیت، بیت زیر را ضبط کرده : جام روزن ساختی شیشهٔ کبود * نور خورشیدی کبودت می نمود. در حاشیه C به همین نحو تصحیح شده ولی بجای «ساختی»، «داشتی» ضبط شده؛ بیتی که در متن آمده در حاشیه اضافه شده، اما بجای «ساختی»، «داشتی» ضبط کرده. و پس از این بیت در نسخه .Bul این بیت وجود دارد :
روزنت را جام باشد گر کبود * ندو مهر آنرا همان تابع نمود

[1108] این کبودی ABCGHKLMN : آن کبودی .Bul

[1109] غَیب Bul.BCGHKMN : عیب AL

[1110] لِنار اللهً Bul.ABGHKLMN بِنور اللهً C

[1111] نیکوی را وا ندیدی از بدی Bul.ABGHKLMN : در بدی از نیکوی غافل شدی C

[1112] اندک اندک نور را بر نار زن Bul.ABHKM Menhec ve Sarı Abd., Fatih ، و به همین صورت در C تصحیح شده : اندک اندک آب بر آتش بزن GLN

[1113] پس از این بیت در .Bul و در حاشیه CM ، عنوان «مناجات» را افزوده‌اند.

[1114] هم تو زن یا رب از آن Bul.ABHKM ، نیز C در حاشیه : تو بزن یا ربنا CGLN

[1115] آب دریا Bul.ABGHKLMN : آب و دریا C

1360. ایـــن طلـــب در مـــا هـــم از ایجـــاد تســـت　　رســـــتن از بـــــی‌داد یـــــا رب داد تســـــت

1361. بـــی‌طلـــب تـــو ایـــن طلبمـــان[1116] داده‌ای　　بـــــی شـــــمار و حـــــد عطاهـــــا داده‌ای[1117]

مژده بردن خرگوش سوی نخچیران که شیر در چاه افتاد

1362. چونکـــه خرگـــوش از رهـــایی شـــاد گشـــت　　سوی نخچیـران دوان[1118] شـد تـا بـه دشـت[1119]

1363. شـــیر را چـــون دیـــد در چـــه کشـــته زار　　چـــــرخ مـــــی‌زد شـــــادمان تـــــا مرغـــــزار

1364. دســت مــی‌زد چــون رهیــد از دســت مــرگ　　ســبز و رقصــان در هــوا چــون شــاخ و بــرگ

1365. شـــاخ و بـــرگ از حـــبس خـــاک آزاد شـــد　　ســـــر بـــــر آورد و حریـــــف بـــــاد شـــــد

1366. برگهـــا چـــــون شـــــاخ را[1120] بشـــــکافتند　　تـــــا بـــــه بـــــالای درخـــــت اشـــــتافتند

1367. بـــــا زبـــــان شـــــطاه شـــــکر خـــــدا　　مـــــی‌ســـــراید هـــــر بـــــر و برگـــــی جـــــدا

1368. کـــه بپـــرورد اصـــل مـــا را ذو العطـــا[1121]　　تـــــا درخـــــت اســـــتغلظ آمـــــد و اســـــتوی

1369. جانهـــــای بســـــته انـــــدر آب و گـــــل　　چـــــون رهنـــــد از آب و گلهـــــا[1122] شـــــاد دل

1370. در هـــــوای عشـــــق حـــــق رقصـــــان شـــــوند　　همچـــــو قـــــرص بـــــدر بـــــی‌نقصـــــان شـــــوند

1371. جسمشان[1123] در رقص[1124] و جانها خـود مپـرس　　و آنکـه گـردد[1125] جـان از آنهـا خـود مپـرس

[1116] این طلبمان Bul.ABCGHKMN : این طلب را L
[1117] بی شمار و حد عطاها داده‌ای CKM : گنج احسان بر همه بگشادهٔ Bul.BGKN ، که در حاشیه AC نیز اضافه شده و در H تصحیح شده.
[1118] دوان Bul.BCGHKLMN : روان A
[1119] و پس از این بیت در نسخه L این بیت وجود دارد :
شیر را چون دید کشتهٔ ظلم خود * می دوید او شادمان و با رشد
[1120] شاخ را ABCGHKLMN : شاخها .Bul
[1121] ذو العطا Bul.BCGHKLMN : ذا العطا A
[1122] آب و گلها Bul.BCGHKLMN : آب گلها A
[1123] جسمشان Bul.BCGHKLMN : چشمشان A
[1124] در رقص Bul.ABGHKLMN : رقصان C
[1125] گردد Menhec ve Sarı Abd., LM : گرد ABCGHKN : شاد .Bul : گیرد Fatih

[15a]

1372. شـــیر را خرگـــوش در زنـــدان نشـــاند ننـــگ شـــیری کـــو ز خرگوشـــی بمانـــد

1373. در چنـــین ننگـــی[1126] و آنگـــه ایـــن عجـــب فخـــر دیـــن خواهـــد کـــه گوینـــدش لقـــب

1374. ای تـــو شـــیری[1127] در تـــک ایـــن چـــاه فـــرد نفس چون خرگـوش خونـت ریخـت و خـورد[1128]

1375. نفـــس خرگوشـــت بـــه صـــحرا در چـــرا تـــو بـــه قعـــر ایـــن چـــه چـــون و چـــرا

1376. ســـوی نخچیـــران دویـــد آن شـــیر گیـــر کابشـــروا یـــا قـــوم إذ جـــاء البشـــیر

1377. مـــژده مـــژده ای گـــروه عـــیش‌ســـاز کـــان ســـگ دوزخ بـــه دوزخ رفـــت بـــاز

1378. مـــژده مـــژده کـــان عـــدو جانهـــا کنـــد قهـــر خـــالقش دنـــدانها[1129]

1379. آن کـــه از پنجـــه بســـی ســـرها بکوفـــت همچـو خـس جـاروب مـرگش هـم بروفـت[1130]

جمع شدن نخچیران پیش[1131] خرگوش و ثنا گفتن او را[1132]

1380. جمـــع گشـــتند آن زمـــان جملـــه وحـــوش شـــاد و خنـــدان خـــوش ببوســـید بـــدرو[1133]

1381. حلقـــه کردنـــد او چـــو شـــمعی در میـــان ســـجده کردنـــدش همـــه صـــحراییان[1134]

[1126] چنین ننگی M : چنان ننگی Bul.ABCGHKL : چنین تنگی N
[1127] ای تو شیری Bul.ACGHKLMN : ای چو شیری B
[1128] ریخت و خورد Bul.ABCGHKLM : ریخت خورد N
[1129] و پس از این بیت در نسخه L این بیت وجود دارد :
مژده مژده کز قضا ظالم بچاه * اوفتاد از عدل و لطف پادشاه
[1130] و پس از این بیت در نسخه L این بیت وجود دارد :
آنک جز ظلمش دگر کاری نبود * آه مظلومش گرفت و سوخت زود پ
گردنش بشکست و مغزش بر درید * جان ما از قید محنت وار رهید
[1131] پیش M : گرد Bul.ABCGHKL : بر N
[1132] گفتن او را Bul.ABCGHKLM : گفتن نخچیران خرگوش را N
[1133] خوش ببوسید بدرو M : از طرب در ذوق و جوش Bul.BCGHKLN ، و در حاشیه M : از طرب در ذوق جوش A
[1134] سجده کردندش همه صحراییان CM : سجده آوردند و گفتندش که هان Bul.ABGHLN و نیز K «و» را حذف کرده

1382. تو فرشتهٔ آسمانی یا پری نی تو عزرائیل شیران نری[1135]

1383. هر چه هستی جان ما قربان تست دست بردی دست و بازویت[1136] درست

1384. راند حق این آب را در جوی تو آفرین بر دست و بر بازوی تو

1385. باز گو تا چون سگالیدی به مکر آن عوان را چون بمالیدی[1137] به مکر

1386. باز گو تا قصه درمانها شود باز گو تا مرهم جانها شود

1387. باز گو کز ظلم آن استم نما صد هزاران زخم دارد جان ما[1138]

1388. گفت تایید خدا بود[1139] ای مهان ور نه خرگوشی که باشد در جهان

1389. قوتم بخشید و دل را نور داد نور دل مر دست و پا را زور داد

1390. از بر حق می‌رسد تفضیلها باز هم از حق رسد تبدیلها

پند دادن خرگوش نخچیران را که بدین شاد مشوید[1140]

1391. حق به دور و نوبت[1141] این تایید را می‌نماید اهل ظن و دید را[1142]

1392. هین به ملک نوبتی شادی مکن ای تو بستهٔ نوبت آزادی مکن

[1135] شیران نری Bul.ABCGHKMN : شیران نری L

[1136] دست و بازویت Bul.BCGHKLMN : دست بازویت A

[1137] آن عوان را چون بمالیدی Bul.ABCGHKLM : گوش او را چون بمالیدی N

[1138] و پس از این بیت در نسخه L این بیت وجود دارد :
بازگو آن قصه کوشادی فزاست * روح ما را قوت و دل را جان فزاست

[1139] بود ABCHKLMN : بد Bul.G

[1140] و این عنوان در MN اینجا وجود می دارد. و این عنوان Bul.ABGHKL و همه نسخ چاپی پس از بیت « حق به دور و نوبت... ظن و دید را» آمده. در پس از «میشود» چنین آمده : «که آن مجرد عون حقست نه از قدرت ما».

[1141] و نوبت Bul.ABCGKLM : نوبت NH

[1142] و پس از این بیت در نسخه .Bul این بیت وجود دارد :
چونکه با نوبت شده دولت ترا * پس چیست در نفس خود عجب و ریا

1393. آنکه ملکش برتر از نوبت تنند[1143] برتر از هفت انجمش نوبت زنند

1394. برتر از نوبت ملوک باقیند دور دایم روحها را ساقیند[1144]

1395. ترک این شرب ار بگویی یک دو روز در کنی اندر شراب خلد پوز[1145]

تفسیر رجعنا من الجهاد[1146] الاصغر الی الجهاد[1147] الاکبر

1396. ای شهان کشتیم ما خصم برون ماند خصمی زو بتر در اندرون

1397. کشتن این کار عقل و هوش نیست شیر باطن سخرهٔ خرگوش نیست

1398. دوزخ است این نفس و دوزخ اژدهاست کو به دریاها نگردد کم و کاست

1399. هفت دریا را در آشامد هنوز کم نگردد سوزش آن خلق سوز

1400. سنگها و کافران سنگدل اندر آیند اندر او زار و خجل

1401. هم نگردد ساکن از چندین غدا[1148] تا ز حق آید مر او را این ندا

1402. سیر گشتی سیر گوید نی هنوز اینت آتش اینت تابش اینت سوز

[1143] برتر از نوبت تنند Bul.ABCGHKMN : برتر از نوبت زنند L
[1144] روحها را ساقیند Bul.ABCGHKMN : روحها با ساقیند L
[1145] و پس از این بیت در نسخه L این بیت وجود دارد :
یک دو روز چه که دنیا ساعتست * هر که ترکش کرد اندر راحتست
معنیٔ الترک راحة گوش کن * بعد ازین جام بقا را نوش کن
بر سگان بگذار این مردار را * خرد بشکن شیشهٔ پندار را.
و پس از این بیت در نسخه .Bul این بیت وجود دارد :
دانکه این دنیا دون یکساعتست * ترک آن کردن همیشه راحتست
ترک راحت بودنی را گوش کن * بعد از آن جام بقا را نوش کن
جیفهٔ دنیا بکن بخش کلاب * جام پندار را بکن کسر و خراب
[1146] الجهاد Bul.ABLM : جهاد CGHKN
[1147] الجهاد Bul.ABLM : جهاد CGHKN
[1148] غدا Menhec, Fatih Bul.AM : غذا BCGHKLN

1403. عـــالمی را لقمـــه کـــرد و در کشـــید معـــده‌اش نعـــره زنـــان هَـــلْ مِـــنْ مزیـــد

1404. حـــق قـــدم بـــر وی نهـــد از لا مکـــان آن گـــه او ســـاکن شـــود از کـــن فکـــان

1405. چونکـــه جـــزو دوزخ اســـت ایـــن نفـــس مـــا طبـــع کـــل دارنـــد دایـــم جزوهـــا[1149]

1406. ایـــن قـــدم حـــق را بـــود کـــو را کشـــد غیـــر حـــق خـــود کـــی کمـــان[1150] او کشـــد

1407. در کمـــــان ننهنـــــد الا تیـــــر راســـــت ایـــن کمـــان را بـــازگون کـــژ تیرهاســـت

1408. راســـت شـــو چـــون تیـــر و[1151] وا ره از کمـــان کـــز کمـــان هـــر[1152] راســـت بجهـــد[1153] بـــی‌گمـــان

1409. چونکـــه واگشـــتم ز بیکـــار[1154] بـــرون روی آوردم بـــــــه بیکـــــــار[1155] درون

1410. قـــد رجعنـــا مـــن جهـــاد الاصـــغریم بـــا نبـــی انـــدر جهـــاد اکبـــریم

1411. قـــوت از حـــق خـــواهم و توفیـــق و لاف[1156] تـــا بـــه ســـوزن بـــر کـــنم ایـــن کـــوه قـــاف

1412. ســـهل شـــیری دان کـــه صـــفها بشـــکند شـــیر آن اســـت آن کـــه خـــود را بشـــکند

1413. در بیـــان ایـــن شـــنو یـــک قصـــه تـــابری از ســـر گفـــتم حصـــه[1157]

آمدن رسول روم تا امیر[1158] المومنین عمر رضی اللّٰه **عنه و دیدن او کرامات عمر را[1159] رضی** اللّٰه **عنه**

[1149] دارند دایم جزوها MN در H به همین صورت اضافه شده و در حاشیه C «دایم» نوشته بجای «جمله». : دارند جمله جزوها C : دارد همیشه جزوها Bul.ABGHKL
[1150] کی کمان ACGHKMN : که کمان Bul.BL
[1151] تیر و ABCGHKLMN : تیر Bul.
[1152] هر ABCGHKLMN : جز Bul.
[1153] بجهد BCGHKLMN : نجهد Bul.A
[1154] بیکار M : پیکار Bul.ABCGHKLN
[1155] به بیکار M : به پیکار Bul.ABCGHKLN
[1156] توفیق و لاف Bul. BCGHKLMN : توفیق لاف A
[1157] این بیت در M حاشیه است.و در Bul. بعد از عنوان نوشته شده. این بیت در Fatih و دیگر چاپهای شرقی نیز در K آمده.
[1158] تا امیر ABCGHKLM : بامیر Bul.N
[1159] کرامات عمر را Bul.ABCKLMN : کرامات عمر را GH

1414. تـــا عمـــر[1160] آمـــد ز قیصـــر یـــک رســـول در مدینـــــــه از بیابـــــــان نغـــــــول

1415. گفـــت کـــو قصـــر خلیفـــه ای حشـــم تـــا مـــن اســـب و رخـــت را آنجـــا کشـــم

1416. قـــوم گفتنـــدش کـــه او را قصـــر نیســـت مـــر عمـــر را قصـــر جـــان روشنیســـت

1417. گرچـــــه از میـــــری و را آوازه ایســـــت همچـــو درویشـــان مـــر او را کـــازه‌ایســـت

1418. ای بـــرادر چـــون ببینـــی قصـــر او چونکـــه در چشـــم دلـــت رستســـت مـــو

1419. چشـــم دل از مـــو و علـــت پـــاک آر و آنگهـــان[1161] دیـــدار قصـــرش چشـــم دار

1420. هـــر کـــه را هســـت[1162] از هوســـها جـــان پـــاک زود بینـــد حضـــرت و[1163] ایـــوان پـــاک

1421. چـــون محمـــد پـــاک شـــد زیـــن نـــار و دود[1164] هـــر کجـــا رو کـــرد وجـــه اللّـــه بـــود

1422. چـــون رفیقـــی وسوســـهٔ بـــد خـــواه را کـــی بـــدانی ثـــم وجـــه اللّـــه را

1423. هـــر کـــه را باشـــد ز ســـینه فـــتح بـــاب بینـــد او بـــر جـــرخ دل صـــد آفتـــاب[1165]

1424. حـــق پدیـــد اســـت از میـــان دیگـــران همچـــو مـــاه انـــدر میـــان اختـــران

1425. دو ســـر انگشـــت بـــر دو چشـــم[1166] نـــه هـــیچ بینـــی از جهـــان انصـــاف ده

1426. ور نبینـــی[1167] ایـــن جهـــان معـــدوم نیســـت عیـــب جـــز ز انگشـــت[1168] نفـــس شـــوم نیســـت

[1160] تا عمر Bul.CGHKLMN : با عمر AB
[1161] و آنگهان Bul.ABHKM : و آنگه ان CGLN
[1162] هست Bul.ABCGHKMN : رست L
[1163] حضرت و Bul.ABCGHKMN : حضرت L
[1164] نار و دود Bul.ABGHKLMN : نار دود C
[1165] بیند او بر جرخ دل صد آفتاب M : او ز هر شهری بیند آفتاب Bul.ABCGHKLN در .Bul بجای «شهری» نوشته «ذره».
[1166] انگشت بر دو چشم Bul.ABCGHKMN : انگشت را بر چشم L
[1167] ور نبینی MN : گر نبینی Bul.ABCGHKL
[1168] جز ز انگشت Bul.BCGHKLMN : جز انگشت A

1427. تـــو ز چشـــم انگشـــت را بـــر دار هـــین و آنگهـــانی هرچـــه مـــی‌خـــواهی ببـــین

1428. نـــوح را گفتنـــد امـــت کـــو ثـــواب گفـــت او ز آن ســـوی و استغشـــوا ثیـــاب

1429. رو و ســـر در جامـــه‌هـــا پیچیـــده‌ایـــد[1169] لا جـــرم بـــا دیـــده و نادیـــده‌ایـــد[1170]

1430. آدمـــی دیـــد اســـت و بـــاقی پوســـت اســـت دیـــد آن اســـت[1171] آن کـــه دیـــد دوســـت اســـت

1431. چونکـــه دیـــد دوســـت نبـــود کـــور بـــه دوســـت کـــو بـــاقی نباشـــد دور[1172] بـــه[1173]

1432. چـــون رســـول روم ایـــن الفـــاظ تـــر در ســـماع آورد شـــد[1174] مشـــتاق‌تـــر

1433. دیـــده را بـــر جســـتن عمـــر گماشـــت رخـــت را و اســـب را ضـــایع گذاشـــت

1434. هـــر طـــرف انـــدر پـــی آن مـــرد کـــار مـــی‌شـــدی پرســـان او دیوانـــه‌وار

1435. کـــین چنـــین مـــردی بـــود انـــدر جهـــان وز جهـــان ماننـــد جـــان باشـــد نهـــان

1436. جســـت او را تـــا ز جـــان بنـــده شـــود[1175] لا جـــرم جوینـــده یابنـــده بـــود[1176]

1437. دیـــد اعرابـــی زنـــی او را دخیـــل گفـــت عمـــر نـــک بـــه زیـــر آن نخیـــل

یافتن رسول روم[1177] امیر المومنین عمر را رضی اللّٰه **عنه خفته به زیر درخت[1178]**

[1169] پیچیده‌اید Bul.ABCGHKM : پیچیده‌اند L : پیچیده‌ایت N
[1170] نادیده‌اید Bul.ABCGHKM : نادیده‌اند L : نادیده‌ایت N
[1171] دید آن است ACGHKLMN : دیده آنست Bul.B
[1172] دور Bul.BCGHKLMN : کور A
[1173] در M در حاشیه این مصراع «گر سلیمانست از وی مور به» نوشته شده.
[1174] آورد شد ABCGHKLMN : آورد و شد Bul.
[1175] تا ز جان بنده شود M : تاش چون بنده بود Bul.ABCGHKLN
[1176] بود ABCGHKLMN : شود Bul.
[1177] رسول روم Bul.ABCGHKLM : رسول N
[1178] به زیر درخت HM : زیر درخت GN : در زیرنخل Bul.ABCKL

1438. زیـــر خرمـــا بـــن ز خلقـــان او جـــدا زیـــر ســـایه خفتـــه بـــین ســـایهٔ خـــدا[1179]

1439. آمـــــد او آنجـــــا و از دور ایســـــتاد مـــر عمـــر را دیـــد و در لـــرز افتـــاد[1180]

1440. هیبتـــی ز آن خفتـــه آمـــد بـــر رســـول حـــالتی خـــوش کـــرد بـــر جـــانش[1181] نـــزول

1441. مهـــر و هیبـــت هســـت ضـــد همـــدگر ایـــن دو ضـــد را دیـــد جمـــع انـــدر جگـــر

1442. گفـــت بـــا خـــود مـــن شـــهان را دیـــده‌ام پـــیش ســـلطانان مـــه و بگزیـــده‌ام[1182]

1443. از شـــهانم هیبـــت و ترســـی نبـــود هیبـــت ایـــن مـــرد هوشـــم را ربـــود

1444. رفتـــه‌ام در بیشـــهٔ شـــیر و پلنـــگ روی مـــن زیشـــان نگردانیـــد رنـــگ

[15b]

1445. بـــس شدســـتم[1183] در مصـــاف و کـــارزار همچـــو شـــیر آن دم کـــه باشـــد کـــار زار

1446. بـــس کـــه خـــوردم بـــس زدم زخـــم گـــران دل قـــوی‌تـــر بـــوده‌ام از دیگـــران

1447. بـــی‌ســـلاح[1184] ایـــن مـــرد خفتـــه بـــر زمـــین مـــن بـــه هفـــت انـــدام لـــرزان چیســـت ایـــن

1448. هیبـــت حـــق اســـت ایـــن از خلـــق نیســـت هیبـــت ایـــن مـــرد صـــاحب دلـــق نیســـت

1449. هـــر کـــه ترســـید از حـــق و تقـــوی گزیـــد ترســـد از وی جـــن و انـــس و هـــر کـــه دیـــد

1450. انـــدر ایـــن فکـــرت بـــه حرمـــت دســـت بســـت بعـــد یـــک ســـاعت عمـــر از خـــواب جســـت

[1179] در Bul.ABCGHKL این بیت پیس از عنوان آمده. و در N جای دو مصراع با هم عوض شده، اما این اشتباه مشخص شده.
[1180] افتاد M : اوفتاد Bul.ABCGHKLN
[1181] بر جانش Bul.ABGHKLMN و در CN به همین نحو تصحیح شده: در جانش C
[1182] مه و بگزیده‌ام Bul.BCGHKLMN: و مه بگزیده‌ام A
[1183] بس شدستم Bul.ABCGHKMN: پس شدستم L
[1184] بی‌سلاح Bul.AGKMN ، و در H به همین صورت تصحیح شده: بی‌سلیح BCHL

سلام کردن رسول روم به امیر المومنین عمر رضی اللّٰه عنه[1185]

1451. کـــرد خـــدمت مـــر عمـــر را و ســـلام — گفـــت بیغـــامبر[1186] ســـلام انگـــه کـــلام

1452. پـس علـیکش گفـت و او را[1187] پـیش خوانـد — ایمـــنش کـــرد و بـــه پـــیش خـــود نشـــاند

1453. لا تخـــــافوا هســـــت نـــــزل خایفـــــان — هســـــت در خـــــور از بـــــرای خـــــایف آن[1188]

1454. هـــر کـــه ترســـد مـــر و را ایمـــن کننـــد — مـــــر دل ترســـــنده را ســـــاکن کننـــــد

1455. آن دل از جـــا رفتـــه را دلشـــاد کـــرد — خـــــاطر ویـــــرانش را آبـــــاد کـــــرد[1189]

1456. بعـــد از آن گفـــتش ســـخنهای دقیـــق — وز صـــفات پـــاک حـــق نعـــم الرفیـــق

1457. وز نوازشـــــــهای حـــــــق ابـــــــدال را — تـــــا بدانـــــد او مقـــــام و حـــــال را

1458. حـال چـون جلـوه‌سـت ز آن زیبـا عـروس — خلـوت انـدر شـاه باشـد بـا عـروس[1190]

1459. جلـــوه بینـــد شـــاه و غیـــر شـــاه نیـــز — وقـــت خلـــوت نیســـت جـــز شـــاه عزیـــز[1191]

1460. جلـوه کـرده عـام و خاصـان را[1192] عـروس — ویـــن مقـــام آن خلـــوت آمـــد[1193] بـــا عـــروس

1461. هســـت بســـیار اهـــل حـــال از صـــوفیان[1194] — نـــادر اســـت اهـــل مقـــام انـــدر میـــان

[1185] GL حذف کرده. روم به امیرالمومنین عمر رضی اللهً عنه M: به امیر المومنین را رضی اللهً عنه HN : امیر المومنین را رضی‌اللهً عنه Bul.ABCK

[1186] پیغامبر ABCM : بیغمبر Bul.GHKLN

[1187] گفت و او را Bul.ABM : گفت او را CGHKLN

[1188] در N جای این بیت و بیت پس از آن با هم عوض شده.

[1189] Bul.ABCGHKLN جای این بیت و بیت « آن که خوفش نیست چون گویی مترس * درس چه دهی نیست او محتاج درس » با هم عوض شده.

[1190] Bul.ABCGHKLN جای این مصراع و مصراع « وین مقام آن خلوت آمد با عروس » با هم عوض شده.

[1191] شاه عزیز Bul.BCGHKLMN : شاه و عزیز A

[1192] عام و خاصان را CLMN : خاص و عامان را Bul.ABGHK

[1193] آمد Bul.ACGHKLMN : افتد B

[1194] حال از صوفیان Bul.ABCGHKMN : حال صوفیان L

1462. از منازلهـــــای جـــــانش یـــــاد داد وز ســـــفرهای روانـــــش یـــــاد داد

1463. وز زمـــانی کـــز زمـــان خـــالی بدســـت وز مقـــام قـــدس کـــه اجلالـــی[1195] بدســـت

1464. وز هـــــوایی کانـــــدر او ســـــیمرغ روح پـــیش از ایـــن دیدســـت پـــرواز و فتـــوح[1196]

1465. هـــر یکـــی پـــروازش از آفـــاق بـــیش وز امیـــد و نهمـــت مشـــتاق[1197] بـــیش

1466. چـــون عمـــر اغیـــار رو را یـــار یافـــت جـــان او را طالـــب اســـرار یافـــت

1467. شـــیخ کامـــل بـــود و طالـــب مشـــتهی مـــرد چابـــک بـــود و مرکـــب درگهـــی

1468. دیـــد آن مرشـــد کـــه او ارشـــاد داشـــت تخـــم پـــاک انـــدر زمـــین پـــاک کاشـــت

1469. آن که خـوفش[1198] نیسـت چـون گـویی متـرس درس چـه دهـی نیسـت او محتـاج درس[1199]

سؤال کردن رسول روم از امیر المومنین عمر رضی اللّه **عنه** [1200]

1470. مـــرد گفـــتش کـــای امیـــر[1201] المـــؤمنین جـــان ز بـــالا چـــون در آمـــد [1202] در زمـــین

1471. مـــرغ بـــی‌انـــدازه چـــون شـــد در قفـــص گفـت حـق بـر جـان فسـون خوانـد و قصـص

1472. بـــر عـــدمها کـــان نـــدارد چشـــم و گـــوش چـــون فســـون خوانـــد همـــی‌آیـــد بـــه جـــوش

1473. از فســـــــــون او عـــــــــدمها زود زود خـــوش معلـــق مـــی‌زنـــد ســـوی وجـــود

[1195] که اجلالی Bul.CGHKMN : کاجلالی ABL
[1196] پرواز و فتوح BCGHKLMN : پرواز فتوح Bul.A
[1197] نهمت مشتاق Bul.ABCGHKMN : تهمت مشتاق L
[1198] آن که خوفش ABCGHKLMN : هر که خوفش .Bul
[1199] محتاج درس Bul.BCGHKLMN : محتاج ترس A ،و در بالای کلمه «درس» اول مصراع دوم نوشته «ترس».
[1200] از امیر المومنین عمر رضی لله عنه M : از امیر المومنین رضی لله عنه Bul.ABCGHKLN
[1201] کای امیر BuL.ABGHKLMN : ای امیر C
[1202] چون در آمد BuL.ABGHKLMN : چون بیامد C

1474. بـــاز بـــر موجـــود افســـونی چـــو خوانـــد — زو دو اســـپه[1203] در عـــدم موجـــود رانـــد

1475. گفـــت در گـــوش گـــل و خنـــدانش[1204] کـــرد — گفـــت بـــا ســـنگ و عقیـــق کـــانش[1205] کـــرد

1476. گفـــت بـــا جســـم آیتـــی تـــا جـــان شـــد او — گفـــت بـــا خورشـــید تـــا رخشـــان شـــد او

1477. بـــاز در گوشـــش دمـــد[1206] نکتـــهٔ مخـــوف — در رخ خورشـــــید افتـــــد صـــــد کســـــوف

1478. تـــا بـــه گـــوش ابـــر آن گویـــا چـــه خوانـــد — کـــو چـــو مشـــک از دیـــدهٔ خـــود اشـــک رانـــد

1479. تـــا بـــه گـــوش خـــاک حـــق چـــه خوانـــده اســـت — کـــو مراقـــب گشـــت و خـــامش مانـــده اســـت

1480. در تـــــردد هـــــر کـــــه او آشـــــفته اســـــت — حـــق بـــه گـــوش او معمـــا[1207] گفتـــه اســـت

1481. تـــــا کنـــــد محبوســـــش انـــــدر دو گمـــــان — آن کـــنم کـــو [1208]گفـــت یـــا خـــود ضـــد آن

1482. هـــم ز حـــق تـــرجیح یابـــد یـــک طـــرف — ز آن دو یـــــک را بـــــر گزینـــــد ز آن کنـــــف

1483. گـــــر نخـــــواهی در تـــــردد هـــــوش جـــــان — وحـــی چـــه بـــود گفتنـــی از حـــس نهـــان[1209]

1484. تـــــا کنـــــی فهـــــم آن معماهـــــاش را — تـــــا کنـــــی ادراک رمـــــز و فـــــاش را[1210]

1485. پـــس محـــل وحـــی گـــردد گـــوش جـــان — کـــم فشـــار آن پنبـــه[1211] انـــدر گـــوش جـــان

1486. گوش جان و چشم جان[1212] جز این حـس اسـت — گوش عقل و گوش حس [1213] زیـن مفلـس اسـت

[1203] زو دو اسپه M : زود اسپه .Bul : زو دو اسبه ABCGHKLN
[1204] گل و خندانش BuL.BCGHKLMN : و گل خندانش A
[1205] و عقیق کانش BuL.BCGHKLM : و عقیق و کانش A : عقیق و کانش N
[1206] در گوشش دمد GHKMN : در گوشش دهد Bul.ABC : در گوشش زند L
[1207] معما Bul.ABM : معمی CGHKLN
[1208] آن کنم کو CKLMN : کآن کنم کو Bul.ABC و در C حاشیه «آن» بجای «کو» : آن کنم آن G : آن کنم او H
[1209] Bul.ABCGHKLN جای این مصراع و مصراع « کم فشار آن پنبه اندر گوش جان » با هم عوض شده.
[1210] رمز و فاش را Bul.ABCGHKMN : رمز فاش را L
[1211] آن پنبه M : این پنبه Bul.ABCGHKLN
[1212] جان و چشم جان Bul.ABGHKMN : جان و چشم و جان C : و حس جان L
[1213] گوش حس Bul.ABHKM و در حاشیه C : گوش ظن CGLN

1487. لفـــظ جبـــرم عشـــق را بـــی‌صـــبر کـــرد و آن که[1214] عاشق نیست حبس جبر[1215] کرد

1488. ایـــن معیـــت بـــا حـــق اســـت و جبـــر نیســـت ایـــن تجلـــی مـــه اســـت ایـــن ابـــر نیســـت

1489. ور بـــود ایـــن جبـــر جبـــر عامـــه نیســـت جبـــــر آن امـــــارهٔ خودکامـــــه نیســـــت

1490. جبـــر را ایشـــان شناســـند ای بســـر[1216] کـــه خـــدا بگشادشـــان در دل بصـــر

1491. غیـــب و آینـــده[1217] بـــر ایشـــان گشـــت فـــاش ذکـــر ماضـــی بـــیش[1218] ایشـــان گشـــت لاش

1492. اختیـــار و جبـــر ایشـــان دیگـــر اســـت قطـــره‌هـــا انـــدر صـــدفها گـــوهر اســـت[1219]

1493. هســـت بیـــرون قطـــرهٔ خـــرد و بـــزرگ در صـــدف آن دُرّ[1220] خردســـت و ســـترگ

1494. طبـــع نـــاف آهوســـت آن قـــوم را از بـــرون خـــون و درونشـــان[1221] مشـــکها

1495. تـــو مگـــو کـــین نافـــه [1222] بیـــرون خـــون بـــود چـــون رود در نـــاف مشـــکی چـــون شـــود[1223]

1496. تـــو مگـــو کـــین مـــس بـــرون بـــد محتقـــر در دل اکســـیر چـــون گیـــرد گهـــر[1224]

1497. اختیـــار و جبـــر در تـــو بـــد خیـــال چـــون دریشـــان رفـــت شـــد نـــور جـــلال

1498. نـــان چـــو در ســـفره‌ســـت باشـــد آن جمـــاد[1225] در تـــن مـــردم شـــود آن روح[1226] شـــاد

[1214] و آن که ABCGHKLMN : هر که Bul.
[1215] حبس جبر Bul.ABGHKLMN : حبس جبر C
[1216] ای بسر M : ای پسر Bul.ABCGHKLN
[1217] غیب و آینده Bul.ABGHKLMN : غیب آینده C
[1218] بیش M : پیش Bul.ABCGHKLN
[1219] صدفها گوهر است Bul.BCGHKLMN : صدفها دیگرست A
[1220] آن دُرّ CGLMN و در حاشیه H : درها Bul.ABHK
[1221] از برون خون و درونشان Bul.ABGHKMN : از برون خوذ و درونشان C : از برون خون وز درونشان L
[1222] کین نافه M : کین مایه Bul.ABCGHKLN
[1223] مشکی چون شود ABCGHKLMN : مشکی چون بود Bul.
[1224] چون گیرد گهر ABCGHKMN : چون گشتست زر Bul.L
[1225] باشد آن جماد CGKM : باشد او جماد Bul.ABHLN
[1226] آن روح M : او روح Bul.ABCGHKLN

1499. در دل ســـــــفره نگـــــــردد مســـــــتحیل　　مســـــتحیلش جـــــان کنـــــد از سلســـــبیل

1500. قــوت جــان اســت ایــن ای راســت خــوان　　تـــا چـــه باشـــد قـــوت آن جـــان جـــان

1501. گوشـــت پـــارهٔ آدمـــی از زور جـــان [1227]　　مـــی‌شـــکافد کـــوه را بـــا بحـــر و کـــان

1502. زور جـــان کـــوه کـــن شـــق حجـــر [1228]　　زور جـــــان جـــــان در انْشَـــــقَّ القمـــــر

1503. گـــــر گشـــــاید دل ســـــر انبـــــان راز　　جـان بـه سـوی عـرش سـازد [1229] تـرک تـاز [1230]

اضافت کردن آدم علیه السلم [1231] آن زلت را به خویشتن که رَبَّنا ظَلَمْناو اضافت کردن ابلیس گناه خود به خدا [1232] که بِما أَغْوَيْتَنِي

1504. کـــرد حـــق و کـــرد مـــا [1233] هـــر دو ببـــین　　کـــرد مـــا را هســـت دان [1234] پیداســـت ایـــن [1235]

1505. گـــر نباشـــد فعـــل خلـــق انـــدر میـــان　　پـــس مگـــو کـــس را چـــرا کـــردی چنـــان

1506. خلـــق حـــق افعـــال مـــا را موجـــد اســـت　　فعـــل مـــا آثـــار خلـــق ایـــزد اســـت

1507. زانـک نـاطق حـرف [1236] بینـد یـا عـرض [1237]　　کـــی شـــود یـــک دم محـــیط دو غـــرض [1238]

[1227] آدمی از زور جان Bul.ABHKLM : آدمی با عقل و جان CGN و در H تصحیح شده
[1228] شق حجر Bul.ABCGHKLM : شق الحجر N
[1229] سازد Bul.ABGHKLMN : آرد C
[1230] و پس از این بیت در نسخه L این بیت وجود دارد :
گر زبان گوید ز اسرار نهان * آتش افروزد بسوزد این جهان
و پس از این بیت در نسخه .Bul این بیت وجود دارد :
گر بگفتار آمده سر نهان * دانکه میسوزد از آن بیشک جهان
[1231] آدم علیه السلم M : آدم Bul.ABCGHKLN
[1232] خود به خدا M : خود را بخدا Bul.ABCHKLN : خود را بخدای تعالی G
[1233] کرد حق و کرد ما Bul.ABGHKLMN : کرد ما و کرد حق C
[1234] هست دان Bul.ABCGHKMN : نیست دان L
[1235] Fatih در تمامی ایت بجای «کرد» نوشته «فعل».
[1236] زانک ناطق حرف AHKM ، و در حاشیه C : ناطقی یا حرف Bul.BCGLN
[1237] یا عرض ACLM : یا غرض Bul.BGHKN
[1238] دو غرض Fatih CLM : دو عرض Bul.ABGHKN

1508. گـر بـه معنـی رفـت شـد غافـل[1239] ز حـرف پـیش و پـس یـک دم نبینـد هـیچ طـرف

1509. آن زمـان کـه پـیش بینـی آن زمـان تـو پـس خـود کـی ببینـی ایـن بـدان

1510. چـون محـیط حـرف و معنـی نیسـت جـان چـون بـود جـان خـالق ایـن هـر دوان[1240]

1511. حـق محـیط جملـه [1241] آمـد ای پسـر وآن دارد کـارش از کـار دگـر

1512. گفـت شـیطان کـه بِمـا أغـویتني کـرد فعـل خـود نهـان دیـو دنـی[1242]

1513. گفـت آدم کـه ظلمنـا نفسـنا او ز فعـل حـق[1243] نبـد غافـل چـو مـا

1514. در گنـه[1244] او از ادب پنهـانش کـرد ز آن گنـه بـر خـود زدن او بـر بخـورد

1515. بعـد توبـه گفـتش ای آدم نـه مـن آفریـدم در تـو آن جـرم و محـن

1516. نـی کـه[1245] تقـدیر و قضـای مـن بـد آن چـون بـه وقـت عـذر کـردی آن نهـان

1517. گفـت ترسـیدم ادب نگذاشـتم گفـت مـن هـم[1246] پـاس آنـت داشـتم

1518. هـر کـه آرد حرمـت او حرمـت بـرد هـر کـه آرد قنـد لوزینـه خـورد

[16a]

1519. طیبـات از بهـر کـی[1247] للطیبـین یـار را خـوش کـن[1248] برنجـان و ببـین[1249]

[1239] رفت شد غافل BCGHKLMN : رفت غافل A : غافل شد Bul.
[1240] هر دوان ABGHKLMN : هر دو ان Fatih Bul.C
[1241] حق محیط جمله Bul. BGHKLMN و در C به همین نحو تصحیح شده : چون محیط جمله A : حق محیط هر دو C
[1242] نهان دیو دنی Bul.BCGHKLMN : نهان در بودنی A
[1243] ز فعل حق Bul.ACGHKLMN : ز فعل خود B
[1244] در گنه Bul.BCGHKLMN : در گناه A
[1245] نی که M : نه که Bul.ABCGHKLN
[1246] گفت من هم ACHKLMN : گفت هم من Bul.BG
[1247] بهر کی AGHKMN : بهر که Bul.BCL
[1248] یار را خوش کن Bul.ABGHKLMN نیز در حاشیه C : یار را برکش C
[1249] برنجان و ببین Bul.ABCGHKLM : بیازار و ببین N

1520. یـــک مثـــال[1250] ای دل پـــی فرقـــی بیـــار تـــــا بـــــدانی جبـــــر را از اختیـــــار

1521. دســـت کـــان لـــرزان بـــود[1251] از ارتعـــاش وآنکـــه دســـتی را تـــو لرزانـــی[1252] ز جـــاش

1522. هـــر دو جنـــبش آفریـــدهٔ حـــق شـــناس لیـــک نتـــوان کـــرد ایـــن بـــا آن قیـــاس

1523. زآن پشـــیمانی[1253] کـــه لرزانیـــدیش[1254] مـــرتعش را کـــی پشـــیمان دیـــدیش[1255]

1524. بحث عقل است[1256] این چه بحث آن حیلـه‌گر[1257] تـــا ضـــعیفی ره بـــرد آنجـــا مگـــر

1525. بحـــث عقلـــی گـــر در و مرجـــان بـــود آن دگـــر باشـــد کـــه بحـــث جـــان بـــود

1526. بحـث جـان[1258] انـدر مقـامی[1259] دیگـر اسـت بـــادهٔ جـــان را قـــوامی دیگـــر اســـت

1527. آن زمـــان کـــه بحـــث عقلـــی ســـاز بـــود ایـــن عمـــر بـــا بـــو الحکـــم همـــراز بـــود

1528. چـــون عمـــر از عقـــل آمـــد ســـوی جـــان بـــو الحکـــم بـــو جهـــل شـــد در بحـــث[1260] آن

1529. ســـوی حـــس و ســـوی عقـــل او کامـــل اســـت گـــر چـــه او[1261] نسـبت بـه جـان او جاهـل اسـت

1530. بحـــث عقـــل و حـــس اثـــر دان یـــا ســـبب بحـــث جـــانی یـــا عجـــب یـــا بـــو العجـــب

[1250] یک مثال Bul.ABCGHKLM : یک مثل N

[1251] دست کان لرزان بود Bul.ABCGHKLM : دست کو لرزان بود N

[1252] دستی را تو لرزانی Bul.ABCKLMN : دستی تو بلرزانی G : دستی را تو بلرزانی H

[1253] زآن پشیمانی Bul.ABGHKLM : زین پشیمانی CN

[1254] که لرزانیدیش Bul.ACGHLMN : که دادی لرزه‌اش BK، و در حاشیه A و در H همین صورت تصحیح شده؛ اما N قرائت B را نسخه بدل داده.

[1255] مرتعش را کی پشیمان دیدیش GM : مرتعش را چون پشیمان دیدیش Bul.L : چون پشیمان نیست مرد مرتعش ABCHKN

[1256] بحث عقل است Bul.ABGHKLMN : بحث عقلش C

[1257] این چه بحث آن حیله‌گر M : این چه بحث ای حیله‌گر C : این چه عقل آن حیله‌گر Bul.ABGHKLN

[1258] بحث جان Bul.CGHKLMN : بحث عقل AB نیز در H حاشیه تصحیح شده

[1259] مقامی Bul.BGHKLMN : مقام AC

[1260] بحث Bul.ABCHKLMN : حکم G که نسخه بدل داده

[1261] گر چه او M : گر چه خود Bul.ABCGHKLN

1531. ضـوء جـان آمـد[1262] نمانـد ای[1263] مستضـی لازم و ملـــــزوم و نـــــافی[1264] مقتضـــــی

1532. ز آنکـه بینـایی[1265] کـه نـورش بـارغ اسـت از دلـیلش چـون عصـا بـس فـارغ اسـت[1266]

تفسیر وَ هُوَ مَعَکمْ أَیْنَما کنْتُمْ

1533. بـــار دیگـــر مـــا بـــه قصـــه آمـــدیم مـــا از آن قصـــه بـــرون خـــود کـــی شـــدیم

1534. گـــر بـــه جهـــل آیـــیم آن زنـــدان ماســـت[1267] ور بـــه علـــم آیـــیم آن ایـــوان ماســـت[1268]

1535. گـــر بـــه خـــواب آیـــم[1269] مســـتان ویـــیم ور بـــه بیـــداری بـــه دســـتان ویـــیم

1536. گـــر بگـــرییم[1270] ابـــر پـــر زرق[1271] ویـــم[1272] ور بخنـــدیم آن زمـــان بـــرق ویـــم[1273]

1537. گر به خشم[1274] و جنگ عکس قهـر هوسـت[1275] ور بـــه صـــلح و عـــذر عکـــس مهـــر اوســـت

1538. مـــا کیـــیم انـــدر جهـــان پـــیچ پـــیچ چـــون الـــف او خـــود نـــدارد[1276] هـــیچ هـــیچ

سؤال کردن رسول روم از عمر[1277] رضی لله عنه از سبب ابتلای ارواح با این آب و گل[1278] جسم

[1262] ضوء جان آمد Bul.ABCGHKMN : ذوق جان آمد L
[1263] ای Bul.ABCGHKLM : این N
[1264] ملزوم و نافی Bul.CGKMN : ملزوم نافی H : ملزوم باقی L : ملزوم و ناقی AB
[1265] ز آنکه بینایی Bul.ABGHM : ز آنکه بینا را CKLN
[1266] از دلیلش چون عصا بس فارغ است BCGHKM : از دلیل و از عصا کش فارغست Fatih Bul.AN : از عصا و از عصا کش L
[1267] ماست MN : اوست Bul.ABCGHKL و در M در بالای «ماست» نوشته «اوست»
[1268] ماست MN : اوست Bul.ABCGHKL و در M در بالای «ماست» نوشته «اوست»
[1269] گر به خواب آیم M : گر به خواب آییم .Bul : ور به خواب آییم ABCGHKLN
[1270] گر بگرییم M : ور بگرییم Bul.ABCGHKLN
[1271] پر زرق GHKLM : پر رزق Bul.ABCN
[1272] ویم M : وییم Bul.ABCGHKLN
[1273] ویم M : وییم Bul.ABCGHKLN
[1274] گر به خشم M : ور به خشم Bul.ABCGHKLN
[1275] قهر هوست BLMN : قهر اوست Bul.ACGHK
[1276] او خود ندارد Bul.M : او خود چه دارد ABCGHKLN : ندارد Fatih
[1277] رسول روم از عمر KM در H به همین صورت تصحیح شده : رسول از عمر Bul.ABCGHLN
[1278] ارواح با این آب و گل ABGHKLMN در C کلمه پس از «گل» ناخواناست : روح باین آب و گل .Bul

1539. از عمر چون آن رسول این را شنید[1279] روشنی[1280] در دلش آمد بدید[1281]

1540. محو شد پیش سوال و هم جواب گشت فارغ از خطا و از صواب[1282]

1541. اصل را در یافت بگذشت از فروع بهر حکمت کرد در پرسش شروع[1283]

1542. با عمر گفت او[1284] چه حکمت بود و سر حبس آن صافی[1285] درین جای کدر

1543. آب صافی در گلی[1286] پنهان شده جان صافی بستهٔ ابدان شده

1544. گفت تو بحثی[1287] شگرفی می‌کنی معنی را بند حرفی می‌کنی

1545. حبس کردی معنی آزاد را بند حرفی کردهٔ تو باد را[1288]

1546. از برای فایده این کرده‌ای تو که خود از فایده در پرده‌ای

1547. آنکه از وی فایده زاینده[1289] شد چون نبیند آنچه[1290] ما را دیده شد

1548. صد هزاران فایده‌ست و هر یکی صد هزاران پیش آن یک اندکی

1549. آن دم نطقت که جزو جزوهاست فایده شد کل کل خالی چراست

1550. تو که جزوی کار تو با فایده‌ست پس چرا در طعن کل آری تو دست

[1279] از عمر چون آن رسول این را شنید M : چون ز عمر آن رسول آنرا شنید .Bul
[1280] روشنی M : روشنیی L
[1281] این بیت در ABCGHKN وجود ندارد. در Fatih پیش از عنوان آمده.
[1282] این بیت در ABCGHKN وجود ندارد. در Fatih پیش از عنوان آمده.
[1283] این بیت در ABCGHKN وجود ندارد. در Fatih پیش از عنوان آمده.
[1284] با عمر گفت او M : گفت یا عمر Bul.ABCGHKLN
[1285] آن صافی Bul.ABCGHKMN : این صافی L
[1286] گلی Bul.ABCGHKMN : گلش L
[1287] بحثی CGHKLMN : بحث Bul.AB
[1288] کردهٔ تو باد را Bul.ABCHKLMN : کردهٔ تو یاد را G
[1289] زاینده M : زاییده Bul.ABCGHKLN
[1290] آنچه ABCGHKLMN : آنکه .Bul

1551. گفت را گر فایده نبود مگو ور بود هل اعتراض و شکر جو

1552. شکر یزدان طوق هر گردن بود[1291] نی جدال و رو ترش کردن بود

1553. گر ترش رو بودن آمد شکر و بس[1292] پس چو سرکه[1293] شکر گویی نیست کس

1554. سرکه را گر راه باید در جگر گو برو[1294] سرکنگبین شو او[1295] از شکر

1555. معنی اندر شعر جز با خبط نیست چون قلاسنگ است[1296] و اندر ضبط[1297] نیست

در معنی آنکه[1298] من أراد أن یجلس مع اللّه فلیجلس مع أهل التصوف

1556. آن رسول از خود بشد زین یک دو جام نی رسالت یاد ماندش نی پیام[1299]

1557. واله اندر قدرت اللّه شد آن رسول اینجا رسید[1300] و شاه شد

1558. سیل چون آمد به دریا بحر گشت دانه چون آمد به مزرع گشت کشت[1301]

1559. چون تعلق یافت نان با بوالبشر[1302] نان مرده زنده گشت و با خبر[1303]

1560. موم و هیزم چون فدای نار شد ذات ظلمانی او انوار شد

[1291] شکر یزدان طوق هر گردن بود Bul.ABCGHKLM : شکر طوق حق درین گردن بود N

[1292] شکر و بس Bul.ABCGHKLM : شکر بس N

[1293] پس چو سرکه Bul.ABCGHKLM : همچو سرکه N

[1294] گو برو Bul.M : گو بشو ABCGHKLN : در C حاشیه «تا شود» بجای « گو بشو».

[1295] سرکنگبین شو او Bul.M : سرکنگبین او ABCGHKLN

[1296] چون قلاسنگ است GHM : چون فلاسنگ است Bul.ABCKLN

[1297] و اندر ضبط MN : اندر ضبط Bul.ABCGHKL

[1298] در معنی آنکه Bul.ABGHKMN : در سر آنکه CL و در C بالای «سر» نوشته شده «بیان».

[1299] نی پیام M : نه پیام Bul.ABCGHKLN

[1300] اینجا رسید Bul.ABCGHKMN : آنجا رسید L

[1301] به مزرع گشت کشت Bul.ACGKM : به مزرع کشت گشتBL : بخاک او کشت گشت N : به مزرع کشت کشت H

[1302] با بوالبشر Bul.ABGHKLMN ، و به همین صورت در C تصحیح شده : با جانور C

[1303] زنده گشت و با خبر Bul.ABCGHKLM : گشت زنده و با خبر N ،در زیر تصحیح شده.

1561. سنگ[1304] سرمه چونکه شد در دیدگان گشت بینایی شد[1305] آنجا دیدبان

1562. ای خنک آن مرد کز خود رسته شد در وجود زنده‌ای پیوسته شد

1563. وای آن زنده که با مرده نشست مرده گشت و زندگی از وی بجست

1564. چون تو[1306] در قرآن حق بگریختی با روان انبیا آمیختی

1565. هست قرآن حالهای انبیا ماهیان پاک بحر[1307] کبریا[1308]

1566. ور بخوانی و نه‌ای[1309] قرآن پذیر انبیا و اولیا را دیده گیر

1567. ور پذیرایی چو بر خوانی قصص مرغ جانت تنگ آید در قفص

1568. مرغ کو اندر قفص زندانی است می‌نجوید رستن از نادانی است

1569. روحهایی کز قفصها رسته‌اند انبیای رهبر شایسته‌اند

1570. از برون آوازشان آید ز دین که ره رستن ترا این است این[1310]

1571. ما بذین[1311] رستیم زین تنگین قفص[1312] غیر این[1313] ره نیست چارهٔ این قفص

1572. خویش را رنجور سازی زار زار تا ترا بیرون کنند از اشتهار

[1304] G «سنگ»، و «معا» در بالای آن.
[1305] گشت بینایی شد Bul.ABGHKLMN : سنگ بینایی شد C ، و در بالا تصحیح شده.
[1306] چون تو Bul.ABGHKMN ، و به همین صورت در C تصحیح شده : چون که CL
[1307] پاک بحر M : بحر پاک Bul.ABCGHKLN
[1308] در N جای این بیت و بیت پس از آن با هم عوض شده.
[1309] و نه‌ای ABCGHKLMN : ور نهٔ Bul.
[1310] این است این CGHKLM : این است و این Bul.ABN
[1311] ما بذین GHKLMN : ما به دین Bul.ABC
[1312] تنگین قفص Bul.ABCGKLM : ننگین قفص HN
[1313] غیر این M : جز که این Bul.ABCGHKLN

1573. کاشـــتهار[1314] خلـــق بنـــد محکـــم اســـت در ره ایـــن از بنـــد آهـــن کـــی کـــم اســـت[1315]

قصهٔ بازرگان که طوطی محبوس او بود و او را[1316] پیغام داد به طوطیان هندوستان هنگام رفتن به تجارت

1574. تـــاجری را بـــود کویـــا طـــوطیی[1317] در قفـــص محبـــوس زیبـــا[1318] طـــوطیی

1575. چونکـــه بازرگـــان ســـفر را ســـاز کـــرد ســـوی هندســـتان شـــدن آغـــاز کـــرد

1576. هـــر غـــلام و هـــر کنیـــزک را ز جـــود گفـــت بهـــر تـــو چـــه آرم گـــوی زود

1577. هـــر یکـــی از وی مـــرادی خواســـت کـــرد جملـــه را وعـــده بـــداد آن نیـــک مـــرد

1578. گفـــت طـــوطی را چـــه خـــواهی ارمغـــان کآرمـــــــت از خطـــــــهٔ هندوســـــــتان

1579. گفـتش[1319] آن طـوطی کـه آنجـا[1320] طوطیـان چـــون ببینـــی کـــن ز حـــال مـــن بیـــان

1580. کـــآن فـــلان طـــوطی کـــه مشـــتاق شماســـت از قضـــای آســـمان در حـــبس ماســـت

1581. بـــر شـــما کـــرد او ســـلام و داد خواســـت وز شـــما چـــاره و ره ارشـــاد خواســـت

1582. گفـــت مـــی‌شـــاید کـــه مـــن در اشـــتیاق جـــان دهـــم اینجـــا بمیـــرم در فـــراق

1583. ایـــن روا باشـــد کـــه مـــن در بنـــد ســـخت گـــه شـــما بـــر ســـبزه گـــاهی بـــر درخـــت

[1314] کاشتهار Bul.CGHKMN : کاشنهار ABL
[1315] پس از این بیت در نسخه L این بیت وجود دارد :
یک حکایت بشنو ای زیبا رفیق * تا بدانی شرط این بحر عمیق
و پس از این بیت در نسخه .Bul این بیت وجود دارد :
گوشداری این حکایت ای رفیق * پس بیاموزد ترا رمز دقیق
[1316] طوطی محبوس او بود و او را M : طوطی محبوس او او را Bul.ABGHN : طوطی او را CKL
[1317] تاجری را بود کویا طوطیی M : بود بازرگان و او را طوطئ Bul.ABCGHKLN
[1318] محبوس زیبا Bul.ABCGHKLM : محبوس و زیبا N
[1319] گفتش Bul.ABGHKMN : گفت CL
[1320] که آنجا Bul.BCGHKLMN : کانجا A

1584. ایـــن چنـــین باشـــد وفـــای دوســـتان[1321] مـــن در ایـــن حـــبس و شـــما در گلســـتان

1585. یـــاد آریـــد[1322] ای مهـــان زیـــن مـــرغ زار یـــک صـــبوحی در میـــان مرغـــزار

1586. یـــاد یـــاران یـــار را میمـــون بـــود خاصـــه کـــان لیلـــی و ایـــن مجنـــون بـــود

1587. ای حریفـــان بـــت مـــوزون[1323] خـــود مـــن قـــدحها مـــی‌خـــورم پـــر خـــون ز خـــود[1324]

1588. یـــک قـــدح مـــی نـــوش کـــن بـــر یـــاد مـــن گـــر نمـــی خـــواهی[1325] کـــه بـــدهی داد مـــن

1589. یـــا بـــه یـــاد ایـــن فتـــادهٔ خـــاک بیـــز چونکـــه خـــوردی جرعـــه‌ای بـــر خـــاک ریـــز

1590. ای عجـــب آن عهـــد و آن ســـوگند کـــو وعـــده‌هـــای آن لـــب چـــون قنـــد کـــو

[16b]

1591. گـــر فـــراق بنـــده از بـــد بنـــدگی ســـت چـــون تـــو بـــا بـــد بـــد کنـــی پـــس فـــرق چیســـت

1592. ای بـــدی کـــه تـــو کنـــی در خشـــم و جنـــگ بـــا طـــرب‌تـــر از ســـماع و بانـــگ چنـــگ

1593. ای جفـــای تـــو ز دولـــت خـــوب‌تـــر و انتقـــام تـــو ز جـــان محبـــوب‌تـــر

1594. نـــار تـــو ایـــن اســـت نـــورت[1326] چـــون بـــود مـــاتم ایـــن تـــا خـــود کـــه ســـورت چـــون بـــود[1327]

1595. از حلاوتهـــا کـــه دارد جـــور تـــو وز لطافـــت کـــس نیابـــد غـــور تـــو

1596. نـــالم و ترســـم کـــه او بـــاور کنـــد وز کـــرم آن جـــور را کمتـــر کنـــد

[1321] در C بخش اعظم مصراع اول محو شده.
[1322] یاد آرید Bul.ABCGHKMN : یاد دارید L
[1323] بت موزون Bul.BCGHKLMN : با بت موزون A
[1324] پر خون ز خود M : پر خون خود Bul.ABCGHKLN
[1325] نمی خواهی AGHLM : همی خواهی Bul.BCKN
[1326] نورت Bul.BCGHKLMN : و نورت A
[1327] در .Bul جای ابیات این و پس از آن با هم عوض شده.

1597. عاشقم بر لطف و بر قهرش[1328] به جد — بو العجب[1329] من عاشق این هر دو ضد

1598. و الله ار زین خار در بستان شوم — همچو بلبل زین سبب نالان شوم

1599. این عجب بلبل که بگشاید دهان — تا خورد او خار را با گلستان

1600. این چه بلبل این نهنگ آتشی است[1330] — جمله ناخوشها ز عشق او را خوشی است[1331]

1601. عاشق کل است خود کل است او — عاشق خویش است و عشق خویش جو

صفت اجنحهٔ طیور عقول الهی

1602. قصهٔ طوطی جان زین سان بود — کو کسی کو محرم مرغان بود[1332]

1603. کو یکی مرغی ضعیفی[1333] بی‌گناه[1334] — و اندرون او سلیمان با سپاه

1604. چون بنالد از بی‌شکر[1335] و گله — در زمین و چرخ افتد زلزله[1336]

1605. هر دمش صد نامه صد پیک از خدا — یا ربی زو شصت لبیک از خدا

1606. زلت[1337] او به ز طاعت نزد حق — پیش کفرش جمله ایمانها خلق[1338]

1607. هر دمی او را یکی معراج خاص — بر سر تاجش نهد صد تاج خاص

[1328] عاشقم بر لطف و بر قهرش M عاشقم بر قهر و بر لطفش Bul.ABCGHKLN
[1329] بو العجب Bul.ABCGHKMN : و العجب L
[1330] آتشی است BCGHKLMN : آتشست Bul.A
[1331] خوشی است BCGHKMN : خوشست Bul.A : او خوشیست L
[1332] در .Bul این بیت مقدم بر عنوان آمده.
[1333] مرغی ضعیفی ABCGHKLMN : مرغ ضعیف .Bul
[1334] بی‌گناه Bul.ABCGHKMN : بی‌گیاه L
[1335] بنالد از بی‌شکر M : بنالد زار بی‌شکر Bul.ABCGHKN : بنالد از پی‌شکر L
[1336] در زمین و چرخ افتد زلزله M : افتد اندر هفت گردون غلغله Bul.ABCGHKLN
[1337] زلت ABCGHKLMN : ذلت .Bul
[1338] ایمانها خلق BCGKLMN : ایمانهای خلق Bul.AH

1608. صورتش بر خاک و جان بر لامکان — لامکانی فوق وهم سالکان

1609. لامکانی نی که در فهم آیدت — هر دمی از[1339] وی خیالی زایدت

1610. بل مکان و لامکان در حکم او — همچو در حکم بهشتی چارجو

1611. شرح این کوته کن و رخ زین بتاب — دم مزن و الله اعلم بالصواب

1612. باز می‌گردیم ازین[1340] ای دوستان — سوی مرغ و تاجر و هندوستان[1341]

1613. مرد بازرگان پذیرفت این پیام — کو رساند سوی جنس از وی سلام[1342]

دیدن خواجه طوطیان هندوستان را در دشت و پیغام رسانیدن از آن طوطی

1614. چونکه تا[1343] اقصای هندستان رسید — در بیابان طوطی چندی بدید

1615. مرکب استانید پس آواز داد — آن سلام و آن امانت باز داد

1616. طوطیی ز آن طوطیان لرزید و بس[1344] — اوفتاد و مرد و بگسستش[1345] نفس

1617. شد پشیمان خواجه از گفت خبر — گفت رفتم در هلاک جانور

1618. این مگر خویش است با آن طوطیک — این مگر دو جسم بود و روح یک

1619. این چرا کردم چرا دادم پیام — سوختم بی‌چاره را زین گفت خام

[1339] هر دمی از Bul.M : هر دمی در ABCGHKLN

[1340] ازین CMN : ما Bul.ABGHKL و به همین صورت در C تصحیح شده.

[1341] تاجر و هندوستان ABCGHKLMN : تاجر هندوستان .Bul

[1342] جنس از وی سلام Bul.ABGKLMN ، H«او» را نسخه بدل «از وی» داده : جنس خود سلام C ، در بالا تصحیح شده.

[1343] تا Bul.ACGHKMN : با BL

[1344] لرزید و بس Bul.ABCGHKLM : لرزید پسN

[1345] مرد و بگسستش Bul.ABCGHKLM : مرد بگسستشN

1620. این زبان چون سنگ[1346] و هم آهن[1347] وش است — و آنچه بجهد از زبان چون آتش است

1621. سنگ و آهن را مزن بر هم گزاف — گه ز روی نقل[1348] و گاه از روی لاف[1349]

1622. ز آنکه تاریک است و هر سو پنبه زار — در میان پنبه چون باشد شرار

1623. ظالم آن قومی که چشمان دوختند — ز آن سخنها عالمی را سوختند

1624. عالمی را یک سخن ویران کند — روبهان مرده را شیران کند

1625. جانها در اصل خود عیسی دمند[1350] — یک زمان زخمند و گاهی مرهمند[1351]

1626. گر حجاب از جانها برخاستی — گفت هر جانی مسیح آساستی

1627. گر سخن خواهی که گویی چون شکر — صبر کن از حرص و این حلوا مخور

1628. صبر باشد مشتهای زیرکان — هست حلوا آرزوی کودکان

1629. هر که صبر آورد گردون بر رود — هر که حلوا خورد واپس‌تر رود[1352]

تفسیر[1353] قول فرید الدین عطار[1354] قدس اللّه روحه [1355]

تو صاحب نفسی ای غافل میان خاک خون می‌خور — که صاحب دل اگر زهری خورد آن انگبین باشد

[1346] این زبان چون سنگ Bul.ABCGHKLM : این زبان هم سنگ N
[1347] و هم آهن GHLMN : و هم آتش Bul.ABCK
[1348] گه ز روی نقل Bul.ABCGHKMN : گه ز روی نقل L
[1349] و گاه از روی لاف CKMN : و گه از روی لاف Bul.ABGH : و گه از روی لاف L
[1350] عیسی دمند Bul.ABGHKMN ، و به همین نحو در C تصحیح شده. : عیسی دمست CL
[1351] یک زمان زخمند و گاهی مرهمند Bul.ABGHKMN ،نیز C در حاشیه.: یک دمش زخم است و دیگر مرهم است CL
[1352] واپس‌تر رود Bul.ABGHKLMN : واپس‌تر شود C
[1353] تفسیر CGHKMN : تقریر Bul.ABL
[1354] فرید الدین عطار GHM : فرید الدین العطار Bul. ABCKL : العطار N
[1355] اللهً روحه GHM ؛اللهً سره Bul.ABCKLN

1630. صـــــاحب دل را نـــــدارد آن زیـــــان | گـــر خـــورد[1356] او زهـــر قاتـــل را عیـــان

1631. ز آنکـــه صـــحت یافـــت و از پرهیـــز رســـت | طالـــب مســـکین میـــان تـــب در اســـت

1632. گفـــت پیغـــامبر[1357] کـــه ای مـــرد جـــری[1358] | هـــین مکـــن[1359] بـــا هـــیچ مطلـــوبی مـــری

1633. در تـــو نمـــرودی اســـت آتـــش در مـــرو[1360] | رفـــــت خـــــواهی اول ابـــــراهیم شـــــو

1634. چـــون نـــه‌ای ســـباح و نـــی دریـــایی | در مـــیفکن خـــویش از خـــود رایـــی

1635. او ز آتـــــــش ورد احمـــــــر [1361] آورد | از زیانهـــا ســـود بـــر ســـر آورد[1362]

1636. کـــاملی گـــر خـــاک گیـــرد زر شـــود | نـــاقص ار زر بـــرد خاکســـتر شـــود

1637. چـــون قبـــول حـــق بـــود آن مـــرد راســـت | دســـت او در کارهـــا دســـت خداســـت

1638. دســـت نـــاقص دســـت شـــیطان اســـت و دیـــو | ز آنکـــه انـــدر دام تکلیـــف اســـت و ریـــو

1639. جهـــل آیـــد پـــیش او[1363] دانـــش شـــود | جهـــل شـــد علمـــی کـــه در نـــاقص[1364] رود

1640. هرچـــه گیـــرد علتـــی علـــت شـــود | کفـــر گیـــرد کـــاملی ملـــت شـــود[1365]

1641. ای مـــری کـــرده پیـــاده بـــا ســـوار | ســـر نخـــواهی بـــرد اکنـــون پـــای دار

[1356] گر خورد Bul.BCGHKLMN : که خورد A

[1357] پیغامبر ABCLM : پیغمبر Bul.GHKN

[1358] مرد جری GMN ، در H به همین نحو تصحیح شده.: مردی جری A : طالب جری Bul.BCHKL

[1359] هین مکن M : هان مکن Bul.ABCGHKLN

[1360] آتش در مرو ABCGHKLMN : در آتش مرو .Bul

[1361] او ز آتش ورد احمر Bul.ABGKM ، در H به همین صورت تصحیح شده.: او ز قعر بحر گوهر CHL، H « سینه» بجای «بحر»، در بالا تصحیح شده.

[1362] از زیانها سود بر سر آورد ABCGHKLMN: او ز قعر بحر گوهر آورد .Bul

[1363] او Bul.ABCGHKLM : آن N

[1364] ناقص Bul.ABHKLMN بِمُنکِر CG ؛ G «ناقص» را در بالا افزوده. H «منکر» را نسخه بدل داده.

[1365] در L این بیت بلافاصله پس از بیت «چون قبول حق بود ... کارها دست خداست» آمده.

تعظیم ساحران مر موسی[1366] را علیه السلام که چه فرمایی اول تو اندازی عصا[1367]

1642. ساحران در عهد فرعون لعین — چون مری کردند با موسی به کین

1643. لیک موسی را مقدم داشتند — ساحران او را مکرم داشتند

1644. ز آنکه گفتندش که فرمان آن تست — گر همی خواهی عصا[1368] تو فکن[1369] نخست

1645. گفت نی اول شما ای ساحران — افکنید آن مکرها را در میان

1646. این قدر تعظیم دینشان را خرید — کز مری[1370] آن دست و پاهاشان برید

1647. ساحران چون حق او بشناختند — دست و پا در جرم آن[1371] درباختند

1648. لقمه و نکته است کامل را حلال — تو نه‌ای کامل مخور می‌باش لال

1649. چون تو گوشی او زبان نی جنس تو — گوشها را حق بفرمود أَنْصِتُوا

1650. کودک اول چون بزاید[1372] شیر نوش — مدتی خامش بود او[1373] جمله گوش

1651. مدتی می‌بایدش لب دوختن — از سخن تا او سخن آموختن

1652. ور ندارد[1374] گوش تی‌تی[1375] می‌کند — خویشتن را گنگ گیتی می‌کند

[1366] ساحران مر موسی Bul.ABCGHKLM : ساحران موسی N

[1367] عصا GM : عصا یا ما Bul.ABCHKLN، C بعد از «یاما» در حاشیه افزوده «موسی گفت اول شما». Bul.، «موسی علیه السلام گفت نی اول شما».

[1368] گر همی خواهی عصا Bul.ABGMN : خواهی اول آن عصا CHK : خواهی اول تو عصا L

[1369] تو فکن ABCGHKMN : افگن L : بفگن Bul.

[1370] کز مری Bul.ABCGHKMN : گر مری L

[1371] در جرم آن Bul.ABCGHKMN : در جرم او L

[1372] چون بزاید Bul.ABCGHKMN : چون برآید L

[1373] خامش بود او Bul.ABGHKLMN : خاموش باشد C

[1374] ور ندارد ABHM، در C ندارد در بالا نوشته شده : ور نباشد Bul.CGKLN

[1375] گوش تی‌تی Bul.M : گوش و تی‌تی ABCGHKLN

1653. کـــر اصـــلی کـــش نبـــود[1376] آغـــاز گـــوش — لال باشـد کـی[1377] کنـد در نطـق جـوش[1378]

1654. ز آنکـــــه اول ســـــمع بایـــــد نطـــــق را — ســـوی منطـــق از ره ســـمع[1379] انـــدر آ

1655. وادخلـــــوا[1380] الأبیـــــات مـــــن أبوابهـــــا — و اطلبـــوا الاغـــراض[1381] فـــي أســـبابها

1656. مبـــدع اســـت او تـــابع اســـتاد نـــی[1382] — مســـند[1383] جملـــه و را اســـناد نـــی[1384]

1657. نطـــق کـــان موقـــوف راه ســـمع نیســـت — جـــز کـــه نطـــق خـــالق بـــی‌طمـــع نیســـت

1658. باقیـــان هـــم در حـــرف هـــم در مقـــال — تـــابع[1385] اســـتاد و محتـــاج مثـــال

1659. زیـــن ســـخن گـــر نیســـتی[1386] بیگانـــه‌ای — دلـــق و اشـــکی گیـــر در ویرانـــه‌ای

1660. ز آنکـــه آدم ز آن عتـــاب از اشـــک رســـت — اشـــک تـــر باشـــد دم توبـــه پرســـت

1661. بهـــر گریـــه آمـــد آدم[1387] بـــر زمـــین — تـــا بـــود گریـــان و نـــالان و حـــزین[1388]

1662. آدم از فـــــردوس و از بـــــالای هفـــــت — پـــای ماچـــان از بـــرای عـــذر رفـــت

1663. گـــــر ز پشـــــت آدمـــــی وز صـــــلب او — در طلـــب مـــی‌بـــاش هـــم[1389] در طلـــب او

[17a]

[1376] نبود Bul.ABCHKLMN : نبد G و در H به همین صورت اصلاح شده
[1377] کی Bul.BCGHKLMN : که A
[1378] در نطق جوش Bul.ACGHKLMN : در نطق نوش B
[1379] از ره سمع Bul.ABCGKLMN : از ره گوش H ، در بالا تصحیح شده
[1380] وادخلوا Bul.ABGHKLM : ادخلوا CN
[1381] الاغراض Bul.ABCGHKMN : الاعراض L
[1382] نی ABCGHKLMN : نست .Bul در هر دو مصراع
[1383] مسند Bul.ABGHKLMN : مستند C
[1384] در Bul.ABCGHKLN جای ابیات این و پس از آن باهم عوض شده.
[1385] در A بالای «تابع» نوشته «طالب».
[1386] Fatih، «کر نیستی» را جایز می‌داند که قافیه را معیوب و مفهوم را پر تکلف می‌کند.
[1387] آمد آدم Bul.BCGHKMN : آدم آمد AL
[1388] در L این بیت بعد از بیت « ز آتش دل و آب... خورشید است باز » آمده.
[1389] می‌باش هم Bul.ABCGHLM : می‌باش و هم KN

1664. ز آتـــش دل و آب دیـــده نقـــل ســـاز بوســتان از ابــر و خورشــید اســت بــاز[1390]

1665. تـــو چـــه دانـــی ذوق[1391] آب دیـــدگـــان عاشـــق نـــانی تـــو چـــون نادیـــدگان

1666. گـــر تـــو ایـــن انبـــان ز نـــان[1392] خـــالی کنـــی پـــــر ز گوهرهـــــای اجلالـــــی کنـــــی

1667. طفـــل جـــان از شـــیر شـــیطان بـــاز کـــن بعـــد از آنـــش بـــا ملـــک انبـــاز کـــن

1668. تـــا تـــو تاریـــک و ملـــول و تیـــره‌ای دان کـــه بـــا دیـــو لعـــین همشـــیره‌ای

1669. لقمـــه‌ای کـــو[1393] نـــور افـــزود و کمـــال آن بـــــود آورده از کســـــب[1394] حـــــلال

1670. علـــم و حکمـــت زایـــد از لقمـــهٔ حـــلال عشـق و رقـت زایـد [1395] از لقمـهٔ حـلال[1396]

1671. روغنـــــی کایـــد چـــراغ مـــا کشـــد آب خـــوانش چـــون[1397] چراغـــی را کشـــد

1672. چـــون ز لقمـــه تـــو حســـد بینـــی و دام جهـــل و غفلـــت زایـــد آن را دان حـــرام

1673. هـــیچ گنـــدم کـــاری و جـــو بـــر دهـــد دیـــده‌ای اســـپی[1398] کـــه کـــرهٔ خـــر دهـــد

1674. لقمـــه تخـــم اســـت و بـــرش اندیشـــه‌هـــا لقمـــــه بحـــــر و گـــــوهرش اندیشـــــه‌هـــــا

1675. زایـــد از لقمـــهٔ حـــلال انـــدر دهـــان میـــل خـــدمت[1399] عـــزم رفـــتن آن جهـــان[1400]

[1390] خورشید است باز Bul.BCGHKLMN : خورشید است تاز A
[1391] در G در بالای «ذوق» کلمه «قدر» اضافه شده.
[1392] انبان ز نان Bul.BCGHKLMN : انبان نان A
[1393] کو Bul.ABGHKMN : کان CL
[1394] کسب Bul.ABCGKLMN : کسپ H
[1395] زاید Bul.M : آید ABCGHKLN
[1396] در Bul.ABCGHKLN جای ابیات این و پس از ان باهم عوض شده.
[1397] چون Bul.ABCGHKLM : کو N
[1398] اسپی M : اسبی Bul.ABCGHKLN
[1399] میل خدمت ABCGHKLMN : میل و خدمت .Bul
[1400] پس از این بیت در .Bul این بیت وجود دارد :
این سخنرا نیست پایان کن همان * بحث بازرگان و طوطی را بیان

باز گفتن بازرگان با طوطی آنچه دید از طوطیان هندوستان

1676. کـــرد بازرگـــان تجـــارت را تمـــام بـــاز آمـــد ســـوی منـــزل دوســـتکام[1401]

1677. هـــر غلامـــی را بیـــاورد ارمغـــان هـــر کنیـــزک را ببخشـــید[1402] او نشـــان

1678. گفـــت طـــوطی ارمغـــان بنـــده کـــو آن چـه دیـدی و آن چـه گفتـی[1403] بـاز گـو

1679. گفـــت نـــی مـــن خـــود پشـــیمانم از آن دســـت خـــود خایـــان و انگشـــتان گـــزان

1680. مـــن چـــرا[1404] پیغـــام خـــامی از گـــزاف بـــردم از بـــی‌دانشـــی و از نشـــاف[1405]

1681. گفـــت ای خواجـــه پشـــیمانی ز چیســـت چیسـت آن کـین خشـم و غـم را مقتضـی ست

1682. گفـــت گفـــتم آن شـــکایتهای تـــو بـــا گروهـــی[1406] طوطیـــان همتـــای تـــو

1683. آن یکـــی طـــوطی ز دردت بـــوی بـــرد زهـــره‌اش بدریـــد و لرزیـــد و بمـــرد

1684. مـن پشـیمان گشـتم ایـن گفـتن چـه بـود لیـک چـون گفـتم پشـیمانی چـه سـود[1407]

1685. نکتـــه‌ای کـــان جســـت ناگـــه از زبـــان همچـو تیـری دان کـه جسـت آن[1408] از کمـان

1686. وا نگـــردد از ره آن تیـــر ای پســـر بنـــد بایـــد کـــرد ســـیلی را ز ســـر

1687. چـــون گذشـــت از ســـر جهـــانی را گرفـــت گـــر جهـــان ویـــران کنـــد نبـــود شـــگفت

[1401] دوستکام Bul.ABGHKLMN، و در C به همین نحو تصحیح شده.: شادکام C

[1402] ببخشید Bul.ABCGHKLM : ببخشود N

[1403] آن چه دیدی و آن چه گفتی Bul.ABGHKLMN : آن چه گفتی و آن چه دیدی C

[1404] من چرا Bul.ABCGHKLM : من که چرا N

[1405] نشاف Bul.ABCGHKLM : نژاف N، در حاشیه تصحیح شده.

[1406] گروهی ABCGHKLMN : گروه .Bul

[1407] در C جای ابیات این و پس از آن باهم عوض شده.

[1408] که جست آن ABCHKLMN : که جست او .Bul : که آن جست G

1688. فعـــل را در غیـــب اثرهـــا زادنـــی اســـت و آن موالیـــدش بـــه حکـــم[1409] خلـــق نیســـت

1689. بـــی‌شـــریکی جملـــه مخلـــوق خداســـت آن موالیـــد ار چـــه نسبتشـــان بـــه ماســـت

1690. زیـــد پرانیـــد تیـــری ســـوی عمـــرو[1410] عمـــر را[1411] بگرفـــت تیـــرش همچـــو نمـــر

1691. مـــدت[1412] ســـالی همـــی‌زایـــد[1413] درد دردهـــا را آفرینـــد حـــق نـــه مـــرد[1414]

1692. زیـــد رامـــی آن دم ار مـــرد از وجـــل دردهـــا مـــی‌زایـــد آنجـــا تـــا اجـــل

1693. ز آن موالیـــد وجـــع چـــون مـــرد او زیـــد را ز اول ســـبب[1415] قتـــال گـــو

1694. آن وجعهـــا را بـــدو منســـوب دار گـــر چـــه هســـت آن جملـــه صـــنع کردگـــار

1695. همچنـــین کســـب[1416] و دم و دام و جمـــاع آن موالیـــد اســـت حـــق را مســـتطاع

1696. اولیـــا را هســـت قـــدرت از الـــه تیـــر جســـته بـــاز آرنـــدش[1417] ز راه

1697. بســـته درهـــای موالیـــد از ســـبب چـون پشـیمان شـد ولـی ازدسـت[1418] رب[1419]

1698. گفتـــه ناگفتـــه کنـــد از فـــتح بـــاب تـــا از آن[1420] نـــی ســـیخ ســـوزد نـــی کبـــاب

[1409] به حکم Bul.ABCHKMN : ز حکم L
[1410] عمرو Bul.M : عمر ABCGHKLN
[1411] عمر را ABCGHKLMN : عمرو را Bul.
[1412] مدت BGHKM : مدتی Bul.ACLN
[1413] زاید M : زایید Bul.ABCGHKLN
[1414] نه مرد Bul.BCGHKLMN : نمرد A .در N ابیات « مدت سالی... آفریند حق نه مرد » - « همچنین کسب و دم ... حق را مستطاع» پس از بیت « پیشه‌ها و خلقها همچون ... روز رستخیز » ضبط شده، و جای ابیات با هم عوض شده.
[1415] زید را ز اول سبب Bul.ABGHKLMN ؛ به همین نحو در C تصحیح شده : زید رامی زین سبب C
[1416] همچنین کسب M : همچنین کشت Bul.ABCGHKLN
[1417] باز آرندش ABCGHKLMN : باز گرداند Bul.
[1418] ازدست M : ز آن دست Bul.ABCGHKLN
[1419] در N این بیت پس از بیت « چون به نسیان... ور باشد هنر » آمده.
[1420] تا از آن ABCGHKLMN : که از آن Bul.

1699. از همـــه دلهـــا کـــه آن نکتـــه شـــنید — آن ســـخن را کـــرد محـــو و نابدیـــد[1421]

1700. گـــرت برهـــان بایـــد و حجـــت مهـــا — بـــاز خـــوان مِـــنْ آیَـــةٍ أَوْ ننســـها

1701. آیـــت أَنْسَـــوْکمْ ذِکـــرِي بخـــوان — قـــدرت نســـیان نهادنشـــان بـــدان

1702. چـــون بـــه تـــذکیر و بـــه نســـیان قادرنـــد — بـــر همـــه دلهـــای خلقـــان قاهرنـــد

1703. چـــون بـــه نســـیان بســـت او راه نظـــر — کـــار نتـــوان کـــرد ور باشـــد هنـــر

1704. خلتمـــوا[1422] ســـخریه اهـــل الســـمو — از نبـــی خوانیـــد [1423] تـــا أنســـوکم

1705. صـــاحب ده پادشـــاه جسمهاســـت — صـــاحب دل شـــاه دلهـــای شماســـت

1706. فـــرع دیـــد آمـــد عمـــل بـــی‌هـــیچ شـــک — پـــس نباشـــد مـــردم الا مردمـــک [1424]

1707. مـــن تمـــام ایـــن نیـــارم گفـــت از آن — منـــع مـــی‌آیـــد ز صـــاحب مرکـــزان[1425]

1708. چـــون فراموشـــی خلـــق و یادشـــان — بـــا وی اســـت و او رســـد فریادشـــان

1709. صـــد هـــزاران نیـــک و بـــد را آن بهـــی[1426] — مـــی‌کنـــد هـــر شـــب ز دلهاشـــان تهـــی

1710. روز دلهـــا را از آن پـــر مـــی‌کنـــد — آن صـــدفها را پـــر از دُر مـــی‌کنـــد[1427]

1711. آن همـــه اندیشـــهٔ پیشـــانها — مـــی‌شناســـد[1428] از هـــدایت جانهـــا[1429]

[1421] نابدید M : ناپدید Bul.ABCGHKLN

[1422] خلتموا Bul.LM ، و در حاشیه N اضافه شده. Veli Muhammed، «خَتموا» ضبط کرده که تردید ندارم حق با اوست.: خلتم ABCGHKN

[1423] از نبی خوانید Bul.BM : از نبی بر خوان تو ACHLN : از نبی خوانید تو GK ، و در H به همین صورت تصحیح شده.

[1424] در حاشیه A اضافه شده

[1425] در حاشیه A اضافه شده

[1426] آن بهی ACGHKMN : آن مهی B : از بهی Bul.L

[1427] در حاشیه A اضافه شده. H «دلهاشان»، در حاشیه تصحیح شده.

[1428] می‌شناسد Bul.ABCLM : می‌شناسند GHKN

[1429] در حاشیه A اضافه شده.

1712. پیشـــه و فرهنـــگ تـــو آیـــد بـــه تـــو تـــا در اســـباب بگشـــاید بـــه تـــو

1713. پیشـــهٔ زرگـــر بـــه آهنگـــر نشـــد خوی ایـن خـوش‌خـو[1430] بـدان[1431] منکـر نشـد

1714. پیشـــه‌هـــا و خلقهـــا همچـــون جهـــاز[1432] ســـوی خصـــم آینـــد روز[1433] رســـتخیز[1434]

1715. پیشـــه‌هـــا و خلقهـــا[1435] از بعـــد خـــواب واپـــس آیـــد هـــم بـــه خصـــم خـــود شـــتاب

1716. پیشـــه‌هـــا و اندیشـــه‌هـــا در وقـــت صـــبح هم بدانجا[1436] شد کـه بـد آن حسـن و قـبح[1437]

1717. چـــون[1438] کبوترهـــای پیـــک از شـــهرها ســـوی شـــهر خـــویش آرد بهرهـــا[1439]

شنیدن آن طوطی حرکت آن طوطیان و مردن آن طوطی در قفص و نوحهٔ[1440] خواجه بر وی

1718. چـون شـنید آن مـرغ کـان طـوطی چـه کـرد هـم بلرزیـد[1441] اوفتـاد[1442] و گشـت سـرد[1443]

1719. خواجـــه چـــون دیـــدش فتـــاده همچنـــین بـــر جهیـــد و زد کلـــه را بـــر زمـــین

1720. چـــون بـــدین رنـــگ و بـــدین حـــالش بدیـــد خواجـه بـر جسـت[1444] و گریبـان[1445] را دریـد

[1430] این خوش‌خو Bul.ABGHLM : آن خوش‌خو CKN
[1431] بدان M ، بعدا نوشته شده : به آن Bul.ABCHKLN : با آن G
[1432] جهاز ACGHKMN : جهیز Bul.BL
[1433] آیند روز Bul.ABCGHKLM : آیند چو روز N
[1434] در حاشیه C اضافه شده.
[1435] پیشه‌ها و خلقها ABCGHKLMN : پیشها و اندیشها .Bul
[1436] هم بدانجا Bul.ABCGHKMN : هم ازآنجا L
[1437] که بد آن حسن و قبح Bul. BCGHKLMN : که بود آن وقت قبح A
[1438] چون Bul.ACGHKLMN : چو B
[1439] پس از این بیت در نسخه Bul.L این بیت وجود دارد :
هر چه بینی سوی اصل خود رود * جزو سوی کل خود راجع شود
[1440] و نوحهٔ Bul.ABCGHKLM : و نوحه کردن N
[1441] هم بلرزید Bul.ABHKLM : پس بلرزید CN : بس بلرزید G؛ به همین صورت در H تصحیح شده.
[1442] اوفتاد ABCGHKLMN : و فتاد .Bul
[1443] گشت سرد Bul.BCGHKLMN : گشت زرد A
[1444] بر جست Bul.ABGHKM : در جست CLN
[1445] گریبان Bul.ACGHKLMN : گریبانش B

1721. گفت ای طوطی خوب خوش حنین[1446] این چه بودت[1447] این چرا گشتی[1448] چنین

1722. ای دریغا مرغ خوش آواز من ای دریغا هم دم و هم راز من

1723. ای دریغا مرغ خوش الحان من راح روح و روضه و ریحان من[1449]

1724. گر سلیمان را چنین مرغی بدی کی خود او مشغول آن مرغان شدی

1725. ای دریغا مرغ کارزان یافتم زود روی از روی او بر تافتم

1726. ای زبان تو بس زیانی مر مرا[1450] چون توی گویا چه گویم مر ترا[1451]

1727. ای زبان هم آتش و هم خرمنی چند این آتش در این خرمن زنی

1728. در نهان جان[1452] از تو افغان می‌کند گرچه هر چه گوییش آن می‌کند

1729. ای زبان هم گنج بی‌پایان توی ای زبان هم رنج بی‌درمان توی

1730. هم صفیر و خدعهٔ مرغان توی هم انیس وحشت هجران[1453] توی[1454]

1731. چند امانم می‌دهی ای بی‌امان ای تو زه کرده به کین من[1455] کمان

1732. نک بپرانیده‌ای مرغ مرا در چراگاه ستم کم کن چرا

[1446] خوش حنین ABCGHKLMN : و خوش حنین .Bul
[1447] بودت Bul.ABCGHKLM : بودست N
[1448] این چرا گشتی Bul.ABCGHKMN : این چرا کردی L
[1449] روضه و ریحان من ABCGHKLMN : روضهٔ ریحان من .Bul
[1450] زیانی مر مرا Bul.ABHKLMN : زیانی مر دری C : زیانی بر وری G
[1451] چه گویم مر ترا ABHKLMN : چه گویم من ترا Bul.CG
[1452] در نهان جان Bul.BCGHKLMN : در زمان جان A
[1453] وحشت هجران Bul.ABCGHKMN : وحشت و هجران L
[1454] پس از این بیت در نسخه .Bul این بیت وجود دارد :
آدمیرا ظلمت و کفران تویی * هم دلیل و رهبر یاران تویی
[1455] به کین من Bul.ABGHKLMN : بکین ما C

1733. یـــا جـــواب مـــن بگـــو[1456] یـــا داد ده | یـــا مـــرا ز اســـباب[1457] شـــادی یـــاد ده

1734. ای دریغـــا صـــبح[1458] ظلمـــت ســـوز مـــن | ای دریغـــا صـــبح نـــور افـــروز[1459] مـــن

1735. ای دریغـــا مـــرغ خـــوش پـــرواز مـــن | ز انتهـــا پریـــده تـــا آغـــاز مـــن

1736. عاشـــق رنـــج اســـت نـــادان تـــا ابـــد | خیـــز لا أُقْسِـــمُ بخـــوان تـــا فِـــي کبـــد

1737. از کبـــد فـــارغ بـــدم بـــا روی تـــو | وز زبـــد صـــافی بـــدم در جـــوی تـــو[1460]

1738. ایـــن دریغاهـــا[1461] خیـــال دیـــدن اســـت | وز وجـــود نقـــد خـــود ببریـــدن اســـت

[17b]

1739. غیـرت حـق بـود و بـا حـق[1462] چـاره نیسـت | کـو دلـی کـز عشـق حـق[1463] صـد پـاره نیسـت

1740. غیرت آن باشـد[1464] کـه او غیـر[1465] همـه اسـت | آن کـــه افـــزون از بیـــان و دمدمـــه اســـت

1741. ای دریغـــا اشـــک مـــن دریـــا بـــدی | تـــا نثـــار دلبـــر[1466] زیبـــا بـــدی

1742. طـــوطی مـــن مـــرغ زیرکســـار مـــن | ترجمـــان فکـــرت و اســـرار[1467] مـــن

1743. هرچـــه روزی داد و نـــاداد آیـــدم | او ز اول گفتـــه تـــا یـــاد آیـــدم

[1456] بگو Bul.ACGHKLMN : بده B
[1457] ز اسباب Bul.ABGHKLMN : اسباب C
[1458] صبح Bul.ABCHKLMN : نور G ، نیز H در حاشیه.
[1459] صبح نور افروز LM : نور روز افروز Bul.CN : صبح افروز ABGHK ؛ H «روز» نسخه بدل داده.
[1460] در C جای ابیات این، پس از ان بیت با هم عوض شده.
[1461] این دریغاها Bul.ABCGHKLM : این دریغ من N
[1462] بود و با حق ABCGHKLMN : بود با حق .Bul
[1463] کز عشق حق CGKLM : کز حکم حق Bul.AB ، و به همین صورت در C تصحیح شده : حکم حق HN ، و به همین صورت در G تصحیح شده : عشق او H به صورت نسخه بدل آمده.
[1464] غیرت آن باشد Bul.BCGKLMN : غیرت آن بود A: غیرتِ آن بود کاو غیر همه ست H ، در حاشیه تصحیح شده
[1465] که او غیر Bul.ABCGHKMN : که آن غیر L
[1466] دلبر Bul.ABGHKLMN : دلبری C
[1467] فکرت و اسرار Bul.CGHKLMN : فکرت اسرار AB

1744. طـــــوطی کایـــــد ز وحـــــی آواز او مـــی‌پـــذیری ظلـــم را چـــون داد از او[1468]

1745. انـــدرون تســـت آن طـــوطی[1469] نهـــان عکـــس او را دیـــده تـــو بـــر[1470] ایـــن و آن

1746. مـــی‌بـــرد شـــادیت را تـــو شـــاد از او پـــیش از آغـــاز وجـــود آغـــاز او

1747. ای کـه جـان را[1471] بهـر تـن مـی‌سـوختی ســـوختی جـــان را و تـــن افروختـــی

1748. ســـوختم مـــن ســـوخته خواهـــد کســـی تـــا ز مـــن آتـــش زنـــد انـــدر خســـی

1749. ســـوخته چـــون قابـــل آتـــش بـــود ســـوخته بســـتان کـــه آتـــش کـــش بـــود

1750. ای دریغـــــا ای دریغـــــا ای دریـــــغ کانچنـــان مـــاهی نهـــان شـــد زیـــر میـــغ

1751. چـــون زنـــم دم کـــآتش دل تیـــز شـــد شـــیر هجـــر آشـــفته و خـــون ریـــز شـــد

1752. آنکـــه او هشـــیار خـــود تنـــد اســـت و مســـت چـــون بـــود چـــون او[1472] قـــدح گیـــرد بـــه دســـت

1753. شـــیر مســـتی کـــز صـــفت بیـــرون بـــود از بســـیط مرغـــزار[1473] افـــزون بـــود

1754. قافیـــــه اندیشـــــم و دلـــــدار مـــــن گویـــدم منـــدیش جـــز دیـــدار مـــن[1474]

1755. خـــوش نشـــین ای قافیـــه انـــدیش مـــن قافیـــهٔ دولـــت تـــوی در پـــیش مـــن[1475]

1756. حـــرف چـــه بـــود تـــا تـــو اندیشـــی از آن حـــرف چـــه بـــود خـــار دیـــوار رزان

1757. حـــرف و صـــوت و گفـــت را بـــر هـــم زنـــم تـــا کـــه بـــی‌ایـــن هـــر ســـه بـــا تـــو دم زنـــم

[1468] Bul.ABCGHKLN جای این مصراع و مصراع « پیش از آغاز وجود آغاز او » با هم عوض شده.
[1469] آن طوطی Bul.BCGHKLMN : ای طوطی A
[1470] دیده تو بر Bul.ABCGHKMN : دیده بر تو L
[1471] ای که جان را Bul.ABGHKLMN : آنکه جان را C، در حاشیه تصحیح شده.
[1472] چون بود چون او Bul.ABCGHKLM : چون بود او چون N : H «او» را نسخه بدل «خود» داده.
[1473] مرغزار Bul.ABCGHKMN : و مرغزار L
[1474] و دیدار من Bul.BCGHKLMN : جز دلدار من A
[1475] در حاشیه C اضافه شده.

1758. آن دمـــی کـــز آدمـــش کـــردم نهـــان — بـــا تـــو گـــویم ای تـــو اســـرار جهـــان

1759. آن دمـــی را کـــه نگفـــتم بـــا خلیـــل — و آن غمـــی را کـــه[1476] ندانـــد جبرئیـــل

1760. آن دمـــی کـــز وی مســـیحا دم نـــزد — حـــق ز غیـــرت نیـــز بـــی‌مـــا هـــم نـــزد

1761. مـــا چـــه باشـــد در لغـــت اثبـــات و نفـــی — مـــن نـــه اثبـــاتم مـــنم بـــی‌ذات و نفـــی[1477]

1762. مـــن کســـی در ناکســـی دریـــافتم[1478] — پـــس[1479] کســـی در ناکســـی دربـــافتم[1480]

1763. جملـــه شـــاهان پســـت پســـت[1481] خـــویش را — جملـــه خلقـــان مســـت مســـت خـــویش را[1482]

1764. جملـــه خلقـــان[1483] بنـــدهٔ بنـــدهٔ خودنـــد — جملـــه خلقـــان مـــردهٔ مـــردهٔ خودنـــد[1484]

1765. مـــی‌شـــود صـــیاد مرغـــان را شـــکار — تـــا کنـــد ناگـــاه ایشـــان را شـــکار[1485]

1766. بـــی‌دلان را دلبـــران جســـته بـــه جـــان[1486] — جملـــه معشـــوقان شـــکار عاشـــقان

1767. هـــر کـــه عاشـــق دیـــدیش معشـــوق دان — کـــو بـــه نســـبت هســـت هـــم ایـــن و هـــم آن

1768. تشـــنگان گـــر آب جوینـــد از جهـــان — آب هـــم جویـــد[1487] بـــه عـــالم تشـــنگان

1769. چونکـــه عاشـــق اوســـت تـــو خـــاموش بـــاش — او چـــو گوشـــت مـــی‌کشـــد تـــو گـــوش بـــاش

[1476] و آن غمی را که CGHKLMN : و آن دمی را که Bul.AB
[1477] بی‌ذات و نفی BCGHKLMN : بی‌ذات نفی Bul.A
[1478] دریافتم Bul.ABCGKLMN : دربافتم H
[1479] پس Bul.ABCGHKMN : بس L
[1480] دربافتم ABCGKMN : دریافتم Bul.HL
[1481] پست پست Bul.ABCGHKMN : بست بست L
[1482] در Bul.BCHKN جای این بیت و بیت پس از آن باهم عوض شده. در حاشیه G اضافه شده.
[1483] جمله خلقان M : جمله شاهان Bul.ABCGHKLN
[1484] در حاشیه CN اضافه شده.
[1485] در حاشیه N اضافه شده.
[1486] بی‌دلان را دلبران جسته به جان Bul.ABGHKM ، و به همین صورت در حاشیه C. : دلبران را دل اسیر بی‌دلان CLN
[1487] آب هم جوید MN : آب جوید هم Bul.ABCGHKL

1770. بنـــد کـــن چـــون ســـیل ســـیلانی کنـــد ور نـــــه رســـــوایی و ویرانـــــی کنـــــد

1771. مـــن چـــه غـــم دارم کـــه ویرانـــی بـــود زیـــــر ویـــــران گـــــنج ســـــلطانی بـــــود

1772. غـــرق حـــق خواهـــد کـــه باشـــد غـــرق‌تـــر همچـــو مـــوج بحـــر جـــان زیـــر و زبـــر

1773. زیـــر دریـــا خوشـــتر آیـــد یـــا زبـــر تیـــر او دلکـــش‌تـــر آیـــد یـــا ســـپر

1774. پـــاره کـــردهٔ وسوســـه باشـــد دلا[1488] گـــر طـــرب را بـــاز دانـــی از بـــلا

1775. گـــر مـــرادت را مـــذاق[1489] شـــکر اســـت بـــی‌مـــرادی نـــی مـــراد دلبـــر اســـت

1776. هـــر ســـتاره‌ش خونبهـــای صـــد هـــلال خـــون عـــالم ریخـــتن او را حـــلال

1777. مـــا بهـــا و خونبهـــا را[1490] یـــافتیم جانـــب جـــان بـــاختن بشـــتافتیم

1778. ای حیـــات عاشـــقان در مردگـــی دل نیـــابی جـــز کـــه در دل بردگـــی

1779. مـــن دلـــش جســـته[1491] بـــه صـــد نـــاز و دلال او بهانـــه کـــرده[1492] بـــا مـــن از مـــلال

1780. گفـــتم آخـــر غـــرق تســـت ایـــن عقـــل و جـــان گفـــت رو رو بـــر مـــن ایـــن افســـون مخـــوان

1781. مـــن نـــدانم آنچـــه اندیشـــیده‌ای ای دو دیـــده دوســـت را چـــون دیـــده‌ای

1782. ای گـــران جـــان خـــوار دیـــدســـتی ورا[1493] ز آنکـــه بـــس ارزان خریـــدســـتی ورا[1494]

1783. هـــر کـــه او ارزان خـــرد ارزان دهـــد گـــوهری طفلـــی بـــه قرصـــی نـــان دهـــد

[1488] پاره کردهٔ وسوسه باشد دلا M : پاره کردهٔ وسوسه باشی دلا Bul.ABCGHKN : بس زبون وسوسه گردی دلا L
[1489] مذاق Bul.ABGHKLMN : مذاقی C
[1490] ما بها و خونبها را Bul.ABCGHKMN : ما بهای خون بها را L
[1491] جسته ABCGHKLMN : جستم .Bul
[1492] بهانه کرده Bul.BCGHKLMN : بهانه کرد A
[1493] ورا Bul.ABGHKLMN : مرا C
[1494] ورا Bul.ABGHKLMN : مرا C

1784. غـــرق عشـــقی‌ام کـــه غرقنـــد انـــدرین[1495] عشـــــــــقهای اولـــــــــین و آخـــــــــرین

1785. مجملـــش گفـــتم نکـــردم ز آن بیـــان[1496] ور نـــه هـــم افهـــام ســـوزد هـــم زبـــان

1786. مـــن چـــو لـــب گـــویم لـــب دریـــا بـــود مـــن چـــو لا گـــویم مـــراد الا بـــود

1787. مـــن ز شـــیرینی نشســـتم رو تـــرش مـــن ز بســـیاری ســـخن باشـــم خمـــش[1497]

1788. تـــا کـــه شـــیرینی مـــا از دو جهـــان در حجـــاب رو تـــرش[1498] باشـــد نهـــان

1789. تـــا کـــه در هـــر گـــوش نایـــد ایـــن ســـخن یـــک همـــی‌گـــویم ز صـــد ســـر لـــدن[1499]

تفسیر قول حکیم[1500]

به هرچه از راه وامانی چه کفر آن نقش[1501] و چه ایمان به هرچه از دوست دور افتی چه زشت آن نقش و چه زیبا[1502]

در معنی قوله علیه[1503] السلم إن سعدا لغیور و أنا أغیر من سعد و اللَّه أغیر مني و من غیرته حرم الْفَواحِشَ ما ظَهَرَ مِنْها وَ ما بَطَنَ

1790. جملـــه عـــالم ز آن غیـــور آمـــد کـــه حـــق بـــرد در غیـــرت بـــر ایـــن عـــالم ســـبق

[1495] غرقند اندرین MN : غرق است اندرین Bul.ABCGHKL

[1496] نکردم ز آن بیان GHKMN : نگفتم ز آن بیان C : نکردم آن بیان Bul.ABL ، و به همین صورت در C تصحیح شده.

[1497] من ز بسیاری سخن باشم خمش AHLMN ، و به همین صورت در CH تصحیح شده.: من ز پری سخن باشم خمش C : من ز بسیاری گفتارم خمش Bul.BGK G، بسیاری سخن

[1498] حجاب رو ترش Bul.ABGHKLMN : حجاب و رو ترش C

[1499] ز صد سر لدن Bul.ABCGHKM : ز سر من لدن L . در حاشیه N اضافه شده.

[1500] حکیم ABCGHKLMN : حکیم سنایی رحمة الله علیه .Bul

[1501] آن نقش M : آن حرف Bul.ABCGHKLN

[1502] L این بیت را حذف کرده.

[1503] در معنی قوله علیه CGLM : و در معنی قوله علیه Bul.ABK ، و در H اضافه شده. : کلمات «و در معنی الخ» در حاشیه N اضافه شده.

1791. او چو جان است و جهان[1504] چون کالبد — کالبد از جان پذیرد نیک و بد[1505]

1792. هر که محراب نمازش گشت عین — سوی ایمان رفتنش می‌دان تو شین

1793. هر که شد مر شاه را او جامه‌دار — هست خسران بهر شاهش اتجار

1794. هر که با سلطان شود او[1506] همنشین — بر درش شستن بود حیف[1507] و غبین

1795. دست‌بوسش چون رسید[1508] از پادشاه — گر گزیند بوس پا باشد گناه

1796. گر چه سر بر پا نهادن خدمت است — پیش آن خدمت خطا و زلت است[1509]

1797. شاه را غیرت بود بر هر که او — بو گزیند[1510] بعد از آن که دید رو

1798. غیرت حق بر مثل گندم بود — کاه خرمن غیرت مردم بود

1799. اصل غیرتها بدانید از الله — آن خلقان فرع حق بی‌اشتباه

1800. شرح این بگذارم و گیرم گله — از جفای آن نگار ده دله[1511]

1801. نالم ایرا نالەها خوش آیدش — از دو عالم ناله و غم بایدش

1802. چون ننالم تلخ از دستان او — چون نیم در حلقهٔ مستان او

1803. چون نباشم[1512] همچو شب بی‌روز او — بی‌وصال روی روز افروز او

[1504] و جهان ABCGHKLMN : دو جهان Bul.

[1505] در L جای این بیت و بیت پس از آن باهم عوض شده.

[1506] با سلطان شود او Bul.BCGKLMN : با سلطان بود او AH

[1507] شستن بود حیف Bul.ABLM، نیز C در حاشیه : بودن بود عیب C: شِستن و حیف و غبین GHKN

[1508] رسید ABCGKLMN : رسد Bul.H

[1509] زلت است ABCGHKLMN : نلتست Bul.

[1510] بو گزیند ABCGHKLMN : پا گزیند Bul.

[1511] N از بیت « شرح این بگذارم و گیرم گله * از جفای آن نگار ده دله » تا بیت « دل همی‌گوید ازو رنجیده‌ام * وز نفاق سست می‌خندیده‌ام» را که در حاشیه اضافه شده، بجز بیت «عاشقم بر رنج خویش و درد خویش*بهر خشنودی شاه فرد خویش»، حذف کرده.

[1512] چون نباشم Bul.ABGHKM : چون ننالم CLN

1804. ناخوش او خوش بود در جان من — جان فدای یار دل رنجان من

1805. عاشقم بر رنج خویش و درد خویش — بهر خشنودی شاه فرد خویش

1806. خاک غم را سرمه سازم بهر چشم — تا ز گوهر پر شود دو بحر چشم

1807. اشک کآن از بهر او بارند خلق — گوهر است و اشک پندارند خلق

1808. من ز جان شکایت می‌کنم — من نیم شاکی روایت می‌کنم

1809. دل همی‌گوید ازو[1513] رنجیده‌ام — وز نفاق سست[1514] می‌خندیده‌ام

1810. راستی کن ای تو فخر راستان — ای تو صدر و من درت را آستان

1811. آستانه[1515] و صدر در معنی کجاست — ما و من کو آن طرف کان[1516] یار ماست

[18a]

1812. ای رهیده جان تو از ما و من — ای لطیفهٔ روح اندر مرد و زن

1813. مرد و زن چون یک شود[1517] آن یک توی — چونکه یکها محو شد آنک[1518] توی

1814. این من و ما بهر آن بر ساختی — تا تو با خود نرد خدمت باختی[1519]

1815. تا من و توها[1520] همه یک جان[1521] شوند — عاقبت مستغرق جانان شوند

[1513] ازو Bul.BCKLMN : کزو AGH
[1514] سست Bul.BCGHKLMN : پست A
[1515] آستانه ABGHKMN : آستان Bul.CL
[1516] کان ABCGHKLMN : که .Bul
[1517] یک شود Bul.ABCGHKLM : یک شوند N
[1518] آنک Bul.BCGHKMN : آن یک AL
[1519] پس از این بیت در نسخه L این بیت افزوده:
تا تو با ما و تو یک جوهر شوی * عاقبت محو چنان دلبر شوی
[1520] تا من و توها Bul.ABCGHKMN : این من و توها L
[1521] یک جان ABCGHKLMN : یکسان .Bul Fatih

1816. ایـــن همـــه هســـت و بیـــا ای امـــر کـــن ای منـــــزه از بیـــــا[1522] و از ســـــخن

1817. جســـــم جســـــمانه توانـــــد دیـــــدنت در خیـــــال آرد غـــــم و خندیـــــــدنت

1818. دل کـــه او بســـتهٔ غـــم[1523] و خندیـــدن اســـت تـــو مگـــو کـــو لایـــق آن دیـــدن اســـت

1819. آنکـــــه او بســـــتهٔ غـــــم و خنـــــده بـــــود او بـــــدین دو عاریـــــت زنـــــده بـــــود

1820. بـــاغ ســـبز عشـــق کـــو بـــی‌منتهاســـت جـــز غـــم و شـــادی درو بـــس[1524] میـــوه‌هاســـت

1821. عاشـــقی زیـــن هـــر دو حالـــت برتـــر اســـت بـــی‌بهـــار و بـــی‌خـــزان ســـبز و تـــر اســـت

1822. ده زکـــــات روی خـــــوب ای خـــــوب رو[1525] شـــــرح جـــــان شـــــرحه شـــــرحه بـــــاز گـــــو

1823. کـــــز کرشـــــم[1526] غمـــــزه‌ای غمـــــازه‌ای بـــــر دلـــــم بنهـــــاد داغـــــی[1527] تـــــازه‌ای[1528]

1824. مـــــن حلالـــــش کـــــردم ار خـــــونم بریخـــــت مـــــن همـــــی‌گفـــــتم حـــــلال او مـــــی‌گریخـــــت

1825. چـــــون گریزانـــــی ز نالـــــهٔ خاکیـــــان غـــــم چـــــه ریـــــزی بـــــر دل غمناکیـــــان

1826. ای کـــه هـــر صـــبحی کـــه از مشـــرق بتافـــت همچـــو چشـــمهٔ مشـــرقت در جـــوش یافـــت

1827. چـــــون بهانـــــه دادی ایـــــن شـــــیدات را ای بهـــــا نـــــه شـــــکرین لبهـــــات[1529] را

1828. ای جهـــــان کهنـــــه را تـــــو جـــــان نـــــو از تـــــن بـــــی‌جـــــان و دل افغـــــان شـــــنو

[1522] منزه از بیا Bul.ABCGHKMN : منزه از بیان L ، در Kبالای الفِ آخر کلمه «بیا» حرف «ن» نوشته شده. و در A به همین صورت تصحیح شده. هیچ نسخه معتبری وجود ندارد که به استناد آن «بیان» خوانیم.

[1523] بستهٔ غم Bul.ABCGHKMN : پست غم L ، که در بالای آن «بند» نوشته شده.

[1524] درو بس Bul.ABCHKLMN : درو بش G، نقطه ای هم روی حرف ما قبل آخر آن است: درونش.

[1525] ای خوب رو Bul.ABGHKLMN : ای خوب روی C

[1526] کرشم ABCGHKMN : کرشمهٔ Bul.L

[1527] داغی ACGHKLMN : داغ Bul.B

[1528] C بعد از این بیت افتادگی دارد که تا بیت « گفت طوطی کو به فعلم پند داد*که رها کن لطف آواز و گشاد » ادامه یافت.

[1529] شکرین لبهات KLMN : شکرین لبهات Bul.ABCGH

1829. شـــرح گـــل بگـــذار از بهـــر خـــدا شـــرح بلبـــل گـــو کـــه شـــد از گـــل جـــدا

1830. از غـــم و شـــادی نباشـــد جـــوش مـــا بـــا خیـــال و وهـــم نبـــود هـــوش مـــا

1831. حـــالتی دیگـــر بـــود کـــآن نـــادر اســـت تـــو مشـــو منکـــر کـــه حـــق بـــس قـــادر اســـت

1832. تـــو قیـــاس از حالـــت انســـان مکـــن منـــزل انـــدر جـــور و در احســـان مکـــن

1833. جـــور و احســـان رنـــج و شـــادی حـــادث اســـت حادثـــان میرنـــد و حقشـــان[1530] وارث اســـت

1834. صـــبح شـــد ای صـــبح را پشـــت و پنـــاه[1531] عـــذر مخـــدومی حســـام الـــدین بخـــواه

1835. عـذر خـواهی[1532] عقـل کـل و جـان[1533] تـوی جـــان جـــان و تـــابش مرجـــان تـــوی

1836. تافـــت نـــور صـــبح و مـــا[1534] از نـــور تـــو در صـــبوحی بـــا مـــی[1535] منصـــور تـــو

1837. دادهٔ تـــو چـــون چنـــین دارد مـــرا بـــاده کـــی بـــود[1536] کـــو طـــرب آرد مـــرا

1838. بـــاده در جوشـــش گـــدای جـــوش مـــا چـــرخ در گـــردش گـــدای هـــوش مـــا[1537]

1839. بـــاده از مـــا مســـت شـــد نـــی مـــا از او قالـــب از مـــا هســـت شـــد نـــی مـــا از او

1840. مـــا چـــو زنبـــوریم و قالبهـــا چـــو مـــوم خانـــه خانـــه کـــرده قالـــب را چـــو مـــوم

1841. بـس دراز اسـت ایـن حـدیث خواجـه[1538] گـو تـــا چـــه شـــد احـــوال آن مـــرد نکـــو[1539]

[1530] و حقشان Bul.BGHKLMN : حقشان AC

[1531] پشت و پناه Bul.ABCKLM : صبح و پناه GHN، در H تصحیح شده.

[1532] خواهی M : خواه Bul.ABCGHKLN

[1533] عقل کل و جان Bul.ABCGKLMN : عقل و کل جان H

[1534] تافت نور صبح و ما Bul.ABCGHKM : نور صبح آمد و ما LN

[1535] با می Bul.BCGHKLMN : باقی A

[1536] کی بود ACGHKMN : که بود Bul.BL

[1537] در G مصححی بعد از «ما» در هر دو مصراع، «ست» افزوده.

[1538] حدیث خواجه Bul.ABCGHKMN : حدیث ای خواجه L

[1539] H در حاشیه «تا شود پیدا که چون شد حال او». و درBul.ABCGKLN این بیت بعد از عنوان آمده. در H جای این بیت با بیت پس از آن با هم عوض شده، اما این اشتباه تصحیح شده.

رجوع به حکایت خواجهٔ تاجر[1540]

1842. خواجه اندر آتش و درد و حنین[1541] صد پراکنده همی‌گفت این چنین

1843. گه تناقض گاه ناز و گه نیاز گاه سودای حقیقت گه مجاز

1844. مرد غرقه گشته جانی می‌کند دست را در هر گیاهی[1542] می‌زند

1845. تا کدامش دست گیرد در خطر دست و پایی می‌زند از بیم سر

1846. دوست دارد یار این آشفتگی کوشش بیهوده به از خفتگی

1847. آنکه او شاه است او بی‌کار نیست ناله از وی طرفه کو بیمار نیست

1848. بهر این فرمود رحمان ای پسر کلَّ یَوْمٍ هُوَ فِي شان ای پسر

1849. اندر این ره می‌تراش و می‌خراش تا دم آخر دمی فارغ مباش

1850. تا دم آخر دمی آخر بود که عنایت با تو صاحب سر بود

1851. هر چه کوشد جان که در مرد و زن است[1543] گوش و چشم شاه جان بر روزن است[1544]

بیرون انداختن مرد تاجر طوطی را از قفص و پریدن طوطی مرده[1545]

1852. بعد از آنش از قفص بیرون فکند طوطیک پرید تا شاخ بلند

[1540] در N اضافه شده.
[1541] درد و حنین Bul.ABCGHKLM : درد و غبین N
[1542] در هر گیاهی Bul.ABCGHKMN : بر هر گیاهیL
[1543] هر چه کوشد جان که در مرد و زن است Bul.ABCHKLM : هر چه می کوشند اگر مرد و زنست GN ، و به همین صورت در حاشیه H.
[1544] بر روزن است ABCGHKLMN : در روزنست .Bul . و این بیت در M مکرر نوشته.
[1545] بیرون انداختن M : برون انداختن مرد تاجر طوطی را از قفص و پریدن طوطی مرده Bul.ABCGHKL : برون افکندن خواجه طوطی مرده را از قفص N

1853. طـــوطی مـــرده چنـــان پـــرواز کـــرد کافتـــاب از شـــرق تـــروک[1546] تـــاز کـــرد

1854. خواجـــه حیـــران گشـــت انـــدر کـــار مـــرغ بـــی‌خبـــر ناگـــه بدیـــد[1547] اســـرار مـــرغ

1855. روی بـــالا کـــرد و گفـــت ای عنـــدلیب از بیـــان حـــال خودمـــان ده نصـــیب

1856. او چـــه کـــرد آنجـــا کـــه تـــو آمـــوختی ســـاختی مکـــری و مـــا را ســـوختی

1857. گفـــت طـــوطی کـــو بـــه فعلـــم پنـــد داد کـــه رهـــا کـــن لطـــف آواز و گشـــاد[1548]

1858. ز آنکـــه آوازت تـــرا[1549] در بنـــد کـــرد خویشـــتن مـــرده پـــی ایـــن پنـــد کـــرد

1859. یعنـــی ای مطـــرب شـــده بـــا عـــام و خـــاص مـــرده شـــو چـــون مـــن کـــه تـــا یـــابی خـــلاص

1860. دانـــه باشـــی مرغکانـــت بـــر چننـــد غنچـــه باشـــی کودکانـــت بـــر کننـــد

1861. دانـــه پنهـــان کـــن بـــه کلـــی دام شـــو غنچـــه پنهـــان کـــن گیـــاه بـــام[1550] شـــو

1862. هـــر کـــه داد او حســـن خـــود را در مـــزاد صـــد قضـــای بـــد ســـوی او رو نهـــاد

1863. چشـــمها و خشـــمها[1551] و رشـــکها بـــر ســـرش ریـــزد چـــو آب از مشـــکها[1552]

1864. دشـــمنان او را ز غیـــرت مـــی‌درنـــد دوســـتان هـــم روزگـــارش مـــی‌برنـــد

1865. آنکـــه غافـــل بـــود از کشـــت و بهـــار[1553] او چـــه دانـــد قیمـــت ایـــن روزگـــار

[1546] از شرق تروک M : شرق ترکی ABCGHKLN ، «از چرخ» در G بالای «شرق» افزوده شده. : ترک و .Bul

[1547] ناگه بدید ABCGHKLMN : تا که بدید .Bul

[1548] لطف آواز و گشاد KMN ، و به همین صورت در GH تصحیح شده : لطف آواز و وداد ABCGHL : لطف و آواز گشاد .Bul : آواز گشاد Fatih

[1549] آوازت ترا Bul.BCGHKLMN : آواز ترا A

[1550] گیاه بام Bul.ABCGHKMN : گیاه تام L

[1551] چشمها و خشمها Bul.ABGHKLMN : حیله‌ها و خشمها C

[1552] بر سرش ریزد چو آب از مشکها Bul.BCGHKLMN : بر سرش ریزان شده چون مشکها A

[1553] کشت و بهار ABCGHKLMN : کشت بهار .Bul

1866. در پنـــاه لطـــف حـــق بایـــد گریخـــت کـــو هـــزاران لطـــف بـــر ارواح ریخـــت

1867. تـــا پنـــاهی یـــابی آن گـــه چـــون پنـــاه آب و آتـــش مـــر تـــرا گـــردد ســـپاه

1868. نـــوح و موســـی را نـــه دریـــا یـــار شـــد نـــی بـــر اعداشـــان[1554] بـــه کـــین قهـــار شـــد

1869. آتـــش ابـــراهیم را نـــی قلعـــه بـــود تـــا بـــر آورد از دل نمـــرود دود

1870. کـــوه یحیـــی را نـــه ســـوی خـــویش خوانـــد قاصـــدانش را بـــه زخـــم ســـنگ رانـــد

1871. گفـــت ای یحیـــی بیـــا در مـــن گریـــز تـــا پناهـــت باشـــم از شمشـــیر تیـــز

وداع کردن طوطی خواجه را و پریدن[1555]

1872. یـــک دو پنـــدش داد طـــوطی پـــر مـــذاق[1556] بعـــد از آن گفـــتش ســـلام الفـــراق[1557]

1873. خواجـــه گفـــتش فـــی أمـــان اللـــه بـــرو مـــر مـــرا اکنـــون نمـــودی راه نـــو

1874. خواجـه بـا خـود گفـت کـین پنـد مـن اسـت راه او گیـــرم کـــه ایـــن ره روشـــن اســـت

1875. جـــان مـــن کمتـــر ز طـــوطی کـــی بـــود جـــان چنـــین بایـــد کـــه[1558] نیکـــو پـــی بـــود

مضرت تعظیم خلق و انگشت نمای شدن

1876. تن قفـص شـکل اسـت تـن شـد[1559] خـار جـان در فریـــــب داخـــــلان و خارجـــــان

[1554] نی بر اعداشان M : نه بر اعداشان Bul. ABCGHKN : تا بر اعداشان L

[1555] و پریدن Bul.ABCGHKLM : و بر پریدن N

[1556] طوطی پر مذاق Bul.ABCHKLM : طوطی بی نفاق GN، و به همین صورت در H تصحیح شده. «پر مذاق» در G به صورت نسخه بدل آمده.

[1557] سلام الفراق ABCGHKMN : سلام و الفراق Bul.L و پس از این بیت در نسخه Bul.L این بیت وجود دارد اما در .Bul جای آنها را باهم عوض شده.: الوداع ای خواجه کردی مرحمت * کردی آزادم ز قید مظلمت
الوداع ای خواجه رفتم با وطن *هم شوی آزاد روزی همچو من.

[1558] باید که Bul.BCGHKLMN : باید کی A

[1559] تن شد ABCGHKLMN : و تن شد .Bul

1877. اینش گوید من شوم همراز تو و آنش گوید نی منم انباز تو[1560]

1878. اینش گوید نیست چون تو در وجود در جمال و فضل و در احسان و جود

1879. آنش گوید هر دو عالم آن تست جمله جانهامان طفیل جان تست[1561]

1880. او چو بیند خلق را سرمست خویش از تکبر می‌رود از دست خویش

1881. او نداند که هزاران را چو او دیو افکند اندر آب جو

1882. لطف و سالوس[1562] جهان خوش لقمه‌ایست کمترش خور کان پر آتش لقمه‌ایست

1883. آتش پنهان و ذوقش آشکار دود او ظاهر شود پایان کار

1884. تو مگو آن مدح را من کی خورم[1563] از طمع می‌گوید او پی[1564] می‌برم

[18b]

1885. مادحت گر هجو گوید بر ملا روزها سوز[1565] دلت ز آن[1566] سوزها

1886. گر چه دانی کو ز حرمان گفت آن کان طمع که داشت از تو شد زیان

1887. آن اثر می‌ماندت در اندرون در مدیح این حالتت هست آزمون

1888. آن اثر هم روزها باقی بود مایهٔ کبر و خداع[1567] جان شود

[1560] منم انباز تو Bul.ABCGHKLM : منم همباز تو N
[1561] پس از این بیت در نسخه L این بیت وجود دارد.:
آنش خواند گاه عیش و خرمی * اینش گوید گاه نوش و مرهمی
و پس از این بیت در نسخه .Bul این بیت وجود دارد.:
اینش خواند گاه نوش و خرمی *آنش خواند گاه عیش و همدمی
[1562] لطف و سالوس ABCGHKLMN : لطف سالوس .Bul
[1563] من کی خورم ABCGHKLMN : من کی خرم .Bul
[1564] پی Bul.BCGHKLMN : نی A
[1565] سوز M : سوزد Bul.ABCGHKLN
[1566] ز آن ABCGHKLMN : آن .Bul
[1567] کبر و خداع Bul.ACGHKLMN : کبل و خداع B

1889. لیک ننماید چو شیرین است مدح — بد نماید ز آنکه تلخ افتاد قدح

1890. همچو مطبوخ است و حب کان را خوری — تا به دیری شورش و رنج اندری

1891. ور خوری حلوا بود ذوقش دمی — این اثر چون آن نمی‌پاید همی[1568]

1892. چون نمی‌پاید همی‌پاید نهان[1569] — هر ضدی را تو به ضد او بدان

1893. چون شکر پاید همی[1570] تاثیر او — بعد حینی[1571] دمل آرد[1572] نیش جو[1573]

1894. نفس از بس مدحها[1574] فرعون شد — کن ذلیل النفس هونا لا تسد

1895. تا توانی بنده شو سلطان مباش — زخم کش چون گوی شو چوگان مباش

1896. ور نه چون لطفت نماند وین جمال[1575] — از تو آید آن حریفان را ملال

1897. آن جماعت کت[1576] همی‌دادند ریو — چون ببینندت بگویندت که دیو

1898. جمله گویندت چو بینندت به در — مرده‌ای از گور خود بر کرد سر

1899. همچو امرد که خدا نامش کنند — تا بدین سالوس بد نامش[1577] کنند

1900. چونکه در بد نامی آمد ریش او — دیو را ننگ آید از تفتیش او

1901. دیو سوی آدمی شد بهر شر — سوی تو ناید که از دیوی بتر

[1568] این اثر چون آن نمی‌پاید همی Bul.ABCGHKMN : این اثر چون شد نمی‌ماند همی L

[1569] همی‌پاید نهان Bul.ABCGHKMN : نمی‌ماند نهان L

[1570] پاید همی ACGHLM : پاید نهان Bul.BKN ، در GH به همین صورت تصحیح شده.

[1571] حینی ABCGHKLMN : چندین .Bul

[1572] دمل آرد Bul.ABCGHM : دنبل آرد KLN

[1573] پس از این بیت در نسخه L این بیت وجود دارد.:
و رحب و مطبوخ خوردی ای ظریف * اندرون شد پاک ز اخلاط کثیف

[1574] نفس از بس مدحها Bul.BGKMN ، نیز A در حاشیه : از وفور مدحها ACHL

[1575] وین جمال BLM : و این جمال Bul.ACGHKN

[1576] کت ABCGHKLMN : که .Bul

[1577] بد نامش Bul.BCLMN : در دامش AGHK، که در A در بالا تصحیح شده، این ضبط قافیه را اصلاح می‌کند.

1902. تـــا تـــو بـــودی آدمـــی دیـــو از پیـــت مـــی‌دویـــد و مـــی‌چشـــانید او میـــت

1903. چـــون شـــدی در خـــوی دیـــوی اســـتوار مـــی‌گریـــزد از تـــو دیـــو ای[1578] نابکـــار[1579]

1904. آنکـــه انـــدر[1580] دامنـــت آویخـــت او [1581] چـــون چنـــین گشـــتی همـــه بگریخـــت او[1582]

تفسیر ما شاء اللّه کان[1583]

1905. ایـــن همـــه گفتـــیم لیـــک انـــدر بســـیچ بـــی‌عنایـــات خـــدا هیچـــیم هـــیچ[1584]

1906. بـــی‌عنایـــات حـــق و خاصـــان حـــق گـــر ملـــک باشـــد سیاهســـتش ورق

1907. ای خـــدا ای فضـــل تـــو حاجـــت روا بـــا تـــو یـــاد هـــیچ کـــس نبـــود روا

1908. ایـــن قـــدر ارشـــاد تـــو بخشـــیده‌ای[1585] تـــا بـــدین[1586] بـــس عیـــب مـــا پوشـــیده‌ای

1909. قطـــره‌ای دانـــش کـــه بخشـــیدی ز پـــیش متصـــل گـــردان بـــه دریاهـــای خـــویش

1910. قطـــره‌ای علـــم اســـت انـــدر جـــان مـــن وارهـــانش از هـــوا وز خـــاک تـــن

1911. پـــیش از آن کـــین خاکهـــا خســـفش کننـــد[1587] پـــیش از آن کـــاین بادهـــا نشـــفش[1588] کننـــد[1589]

1912. گـــر چـــه چـــون کردنـــد نشـــفش[1590] قـــادری کـــش از ایشـــان واســـتانی واخـــری

[1578] تو دیو ای Bul. KMN : تو ای C : تو دیو ABGHL ،در A ای به قلمی متاخر تر اضافه شده.
[1579] در C جای این بیت و بعد از آن بیت باهم عوض شده.
[1580] آنکه اندر ABCGHKMN : آنگه اندر Bul.L
[1581] آویخت او ABGHM : آویختند Bul.CKLN
[1582] بگریخت او ABM : بگریختند CLN : ز تو بگریخت او GH : ز تو بگریختند Bul.K
[1583] تفسیر ما شاء اللهً کان Bul.ABCGHKLM تفسیر ما شاء اللهً کان و مالم یشاء لم یکن N
[1584] هیچیم هیچ Bul.ABGHKLMN : هیچیم و هیچ C
[1585] ارشاد تو بخشیده‌ای Bul.BCGHKLMN : ارشاد را بخشیده‌ای A
[1586] تا بدین ABCGHKLMN : که بدین Bul.
[1587] کنند Bul.GKM : کند ABCHLN
[1588] نشفش Bul.BGKLM : نسفش ACHN
[1589] کنند Bul.GKM : کند ABCHLN
[1590] کردند نشفش M : نسفش کند تو ACN : نشفش کند تو Bul.BGHKL

1913. قطره‌ای کان در هوا شد یا که ریخت[1591] از خزینهٔ قدرت تو کی گریخت

1914. گر در آید در عدم یا صد[1592] عدم چون بخوانیش او کند از سر قدم

1915. صد هزاران ضد ضد را می‌کشد بازشان حکم تو بیرون می‌کشد

1916. از عدمها سوی هستی هر زمان هست یا رب کاروان در کاروان

1917. خاصه هر شب جمله افکار و عقول نیست گردد غرق در بحر[1593] نغول

1918. باز وقت صبح آن اللهیان[1594] بر زنند از بحر سر چون ماهیان

1919. در خزان آن صد هزاران شاخ و برگ از هزیمت[1595] رفته در دریای مرگ

1920. زاغ[1596] پوشیده سیه چون نوحه‌گر در گلستان نوحه کرده بر خضر

1921. باز فرمان آید از سالار ده مر عدم را کآنچه خوردی باز ده

1922. آنچه خوردی وا ده ای مرگ سیاه از نبات و دارو[1597] و برگ گیاه[1598]

1923. ای برادر عقل یک دم با خود آر دم به دم در تو خزان است[1599] و بهار

1924. باغ دل را سبز و تر[1600] و تازه بین پر ز غنچه و ورد و سرو[1601] و یاسمین

[1591] کان در هوا شد یا که ریخت M : کو در هوا شد یا بریخت CN : کو در هوا شد تا که ریخت AL : کو در هوا شد یا که ریخت Bul.BGHK

[1592] یا صد ABCGHKLMN : با صد .Bul

[1593] گردد غرق در بحر Bul.ABCGHKLM : غرق می‌گردند در بحر N

[1594] آن اللهیان Bul.ABGHKLMN : چون اللهیان C

[1595] از هزیمت Bul.ABGHKLM : در هزیمت CN

[1596] زاغ Bul.ABGHKLMN : راغ C

[1597] نبات و دارو Bul.BCGHKLMN : نبات دارو A

[1598] برگ گیاه Bul.AM : برگ و گیاه BCGHKLN

[1599] دم به دم در تو خزان است Bul.BCGHKLMN : دم به دم باد خزانست A

[1600] سبز و تر Bul.BCGHKLMN : سبز تر A

[1601] غنچه و ورد و سرو Bul.BGHKMN : غنچه ورد و سرو AL : غنچه و سرو و ورد C

1925. ز انبهی برگ پنهان گشته شاخ ز انبهی گل نهان صحرا و کاخ

1926. این سخنهایی[1602] که از عقل کل است بوی آن گلزار و سرو[1603] و سنبل است

1927. بوی گل دیدی که آنجا گل نبود جوش مل دیدی که آنجا مل نبود

1928. بو قلاووز است و رهبر مر ترا می‌برد تا خلد[1604] و کوثر مر ترا

1929. بو دوای چشم باشد نور ساز شد ز بویی دیدهٔ یعقوب باز

1930. بوی بد مر دیده را تاری کند بوی یوسف دیده را یاری کند

1931. تو که یوسف نیستی یعقوب باش همچو او با گریه[1605] و آشوب باش[1606]

1932. بشنو این پند از حکیم غزنوی تا بیابی در تن کهنه نوی

1933. ناز را رویی بیاید[1607] همچو ورد چون نداری گرد بد خویی مگرد

1934. زشت باشد روی نازیبا و ناز[1608] زشت[1609] باشد چشم نابینا و درد[1610]

1935. پیش یوسف نازش و خوبی مکن جز نیاز و آه یعقوبی مکن

1936. معنی مردن ز طوطی بد نیاز در نیاز و فقر خود را مرده ساز

1937. تا دم عیسی ترا زنده کند همچو خویشت خوب و فرخنده کند

[1602] این سخنهایی Bul.ABGHKLMN : آن سخنهایی C
[1603] گلزار و سرو Bul.BCGHKLMN : گلزار سرو A
[1604] تا خلد Bul.ABCGHKMN : در خلد L
[1605] با گریه ABCGHKLMN : در گریه .Bul
[1606] پس از این بیت در نسخه .Bul این بیت وجود دارد.:
چو تو شیرین نیستی فرهاد باش * چون نه لیلی چو مجنون گرد فاش
[1607] ناز را رویی بیاید Bul.ABGHKLMN : تاز را رویی نباید C
[1608] نازیبا و ناز ABGHKLMN : نازیبا و زرد C ، در بالا تصحیح شده. : نازیبا و سرد .Bul
[1609] زشت M ، در بالا نوشته «سخت»: سخت Bul.ABCGHKLN
[1610] نابینا و درد Bul.BCGHKLM : نابینا و ناز A : نابینا و آز N و در H «زرد» به صورت نسخه بدل «درد» ضبط شده.

1938. از بهـــاران کـــی شـــود ســـر ســـبز ســـنگ　　خـــاک شـــو تـــا گـــل برویـــی[1611] رنـــگ رنـــگ

1939. ســـالها تـــو ســـنگ بـــودی دل خـــراش　　آزمـــون[1612] را یـــک زمـــانی خـــاک بـــاش

داستان پیر چنگی که در عهد عمر رضی الله عنه از بهر خدا روز بی‌نوایی چنگی زد میان گورستان[1613]

1940. آن شنیدســـتی کـــه در عهـــد عمـــر　　بـــود چنگـــی مطربـــی بـــا کـــر و فـــر

1941. بلبـــل از آواز او بـــی‌خـــود شـــدی　　یـــک طـــرب ز آواز خـــوبش صـــد شـــدی

1942. مجلـــس و مجمـــع دمـــش آراســـتی　　وز نـــوای او قیامـــت خاســـتی

1943. همچـــو اســـرافیل کـــاوازش بـــه فـــن　　مردگـــان را جـــان در آرد در بـــدن

1944. یـــا رســـایل[1614] بـــود اســـرافیل را　　کـــز ســـماعش پـــر برســـتی فیـــل را

1945. ســـازد اســـرافیل روزی نالـــه را　　جـــان دهـــد پوســـیدهٔ صـــد ســـاله را

1946. انبیـــا را در درون هـــم نغمـــه‌هاســـت　　طالبـــان را ز آن حیـــات بـــی‌بهاســـت

1947. نشـــنود آن نغمـــه‌هـــا را گـــوش حـــس　　کـــز ســـتمها گـــوش حـــس باشـــد نجـــس

1948. نشـــنود نغمـــهٔ پـــری را آدمـــی　　کـــو بـــود ز اســـرار پریـــان اعجمـــی

1949. گرچـه هـم نغمـهٔ پـری[1615] زیـن عـالم است　　نغمـــهٔ دل برتـــر از هـــر دو دم اســـت

[1611] تا گل برویی ABCHKLM : تا گل بروید .Bul : تا گل نمایی GN ، در G «برویی» به صورت نسخه بدل آمده.
[1612] آزمون ABGHKLMN : آزمون کن .Bul
[1613] Bul.ABCGHKLN چنگ زد. N از «در عهد» را تا «عنه» حذف کرده. Bul.AB «روزی نوای چنک زد». N «روزی ز بی نوایی». N «در میان». L «گورستان مدینه».
[1614] یا رسایل Bul.ABCHKMN : یا رسیلی GL ، که L در حاشیه تصحیح کرده.
[1615] گرچه هم نغمهٔ پری Bul.ABCGHKMN : گرچه نغمه از پری L

1950. که پری[1616] و آدمی زندانیند هر دو در زندان این نادانیند

1951. معشر الجن سورهٔ رحمان بخوان تستطیعوا تنفذوا را باز دان

1952. نغمه‌های اندرون اولیا اولا گوید که ای اجزای لا[1617]

1953. هین ز لای نفس[1618] سرها بر زنید زین خیال و وهم سر بیرون کنید[1619]

1954. ای همه پوسیده در کون و فساد جان باقیتان نرویید و نزاد

1955. گر بگویم شمه‌ای ز آن نغمه‌ها[1620] جانها سر بر زنند از دخمه‌ها

1956. گوش را نزدیک کن کان دور نیست لیک نقل آن به تو دستور نیست

1957. هین[1621] که اسرافیل وقتند اولیا مرده را زیشان حیات است و نما[1622]

1958. جانهای مرده اندر گور تن[1623] بر جهد ز آوازشان اندر کفن

1959. گوید این آواز[1624] ز آواها جداست[1625] زنده کردن کار آواز خداست

[19a]

1960. ما بمردیم و به کلی کاستیم بانگ حق آمد همه برخاستیم

[1616] که پری ACGHKMN : گر پری BL، نیز در حاشیه. : هم پری .Bul

[1617] که ای اجزای لا Bul.BCGHKMN : کای اجزای لا AL

[1618] نفس MN، در M دربالای «نفس» نوشته « نفی » : نفی Bul.ABCGHKL

[1619] زین خیال و وهم سر بیرون کنید MN : این خیال و وهم یکسو افکنید Bul.GBK، که به همین صورت در H تصحیح شده و در حاشیه A نیز به همین صورت آمده ولی به جای «این»، «زین» ضبط شده.: سر ها برکنید L

[1620] ز آن نغمه‌ها CGHKLMN : ز آن زخمها Bul.AB

[1621] هین Bul.BCGHKLMN : این A

[1622] حیات است و نما Bul.BKLMN ، نیز ACH در حاشیه.: حیات است و حیا ACGH

[1623] جانهای مرده اندر گور تن Bul.ACHLM : جان هر یک مرده از گور تن BGKN، نیز در حاشیه H.

[1624] این آواز ACHLM : این آوا B

[1625] ز آواها جداست ABCGHKM : ز آوازها جداست .Bul : ز آنها خود جداست L : این آوازها از وی جداستN

1961. بانگ حق اندر حجاب و بی‌حجاب[1626] آن دهد کو داد مریم را ز جیب

1962. ای فناتان نیست کرده[1627] زیر پوست باز گردید از عدم ز آواز دوست

1963. مطلق آن آواز خود از شه بود گرچه از حلقوم عبد الله بود

1964. گفته او را من زبان و چشم تو من حواس و من رضا و خشم تو

1965. رو که بی‌یسمع و بی‌یبصر توی سر توی چه جای صاحب سر توی

1966. چون شدی من کان لله از وله من ترا باشم که کان اللّٰه له

1967. گه توی گویم ترا گاهی منم هر چه گویم آفتاب روشنم

1968. هر کجا تابم ز مشکات[1628] دمی حل شد آنجا مشکلات عالمی

1969. ظلمتی را کافتابش بر نداشت از دم ما گردد آن ظلمت چو چاشت[1629]

1970. آدمی را او به خویش اسما نمود دیگران را ز آدم اسما می‌گشود

1971. خواه از آدم[1630] گیر نورش خواه از او خواه از خم گیر می‌خواه از کدو

1972. کین کدو با خم پیوستست[1631] سخت نی چو تو شاد آن[1632] کدوی نیکبخت[1633]

[1626] بی حجاب ABCGHKLMN : بی حجیب .Bul

[1627] ای فناتان نیست کرده Bul.BGKLMN ، نیز ACH در حاشیه : ای فنا پسیدگان ACH

[1628] ز مشکات Bul.ABCGHKMN : ز مشکاتی L نیز Fatih و Menhec

[1629] L (و به همین نحو Bul.) بعد از این بیت افزوده:
هر کجا تاریکی آمد ناسزا * از فروغ ما شود شمس الضحی

[1630] خواه از آدم ACHKLM : خواه ز آدم Bul.BGN

[1631] با خم پیوستست ACKLMN : با خم بپیوستست .Bul : با خنب پیوستست B : خنب GH

[1632] شاد آن GHM : شاذ آن Bul.ABCKLN

[1633] پس از این بیت در نسخه L این بیت وجود دارد :
آب خواه از جو بجو خواه از سبو * کین سبو را هم مدد باشد ز جو
نور خواه از مه بجو خواهی ز خور* نور مه هم ز آفتابست ای پسر
.Bul همین ابیات را دارد و بیت سومی هم افزوده:
مقتبس شو زود چون یابی نجوم * گفت پیغمبر که اصحابی نجوم

1973. گفت طوبی من رآنی مصطفی و الذی یبصر[1634] لمن وجهی رأی[1635]

1974. چون چراغی نور شمعی را کشید هر که دید آن را[1636] یقین آن شمع دید[1637]

1975. همچنین تا صد چراغ ار نقل شد دیدن آخر[1638] لقای اصل شد

1976. خواه از نور پسین بستان تو آن[1639] هیچ فرقی نیست خواه از شمع جان[1640]

1977. خواه بین نور از چراغ آخرین خواه بین نورش ز شمع غابرین[1641]

در بیان این حدیث که إن لربکم في أیام دهرکم نفحات ألا فتعرضوا لها[1642]

1978. گفت پیغامبر[1643] که نفحتهای حق اندر این ایام می‌آرد سبق

1979. گوش و هش دارید این اوقات را در ربایید این چنین نفحات را

1980. نفحه[1644] آمد مر شما را دید و رفت هر که را می خواست جان بخشید و رفت

1981. نفحهٔ[1645] دیگر رسید آگاه باش تا از این هم وانمانی[1646] خواجه‌تاش

[1634] یبصر Bul.BCGHKLMN : ینصر A

[1635] پس از این بیت در نسخه .Bul این بیت وجود دارد :
گفت پیغمبر زهی عزت ورا * دید آن صحب مرا یا خود مرا

[1636] آن را Bul.ABCGHKLM : او را N

[1637] پس از این بیت در نسخه .Bul این بیت وجود دارد :
گر فروزند یک چراغی از دگر * لمعه دارد هر کسی زآن در نظر

[1638] دیدن آخر ABCGHKLMN : دید آن آخر .Bul

[1639] تو آن Bul.ABGKLMN : به جان CH

[1640] شمع جان Bul.ABGKLMN ، که در H به همین صورت تصحیح شده : شمع دان CH

[1641] غابرین Bul.ABGHKLMN : غایرین C

[1642] N تفسیر حدیث پیغامبر علیه السلم ان الخ. A نفخات

[1643] پیغامبر ABCM : پیغمبر Bul.GHKLN

[1644] نفحه CGHKLMN : نفخه Bul.AB

[1645] نفحهٔ CGHKLMN : نفخهٔ Bul.AB

[1646] از این هم وانمانی Bul.BCGHKLMN : ازاین هم ره نمانی A

1982. جـــان نـــاری[1647] یافـــت زو آتـــش کشـــی جـــان مـــرده یافـــت از وی[1648] جنبشـــی[1649]

1983. جـــــان نـــــاری یافـــــت از وی انطفـــــا مـــــرده پوشـــــید از بقـــــای او قبـــــا[1650]

1984. تـــازگی[1651] و جنـــبش طـــوبی اســـت ایـــن همچـــو جنبشـــهای خلقـــان[1652] نیســـت ایـــن

1985. گـــــر در افتـــــد در زمـــــین و آســـــمان زهـــــرهاشـــــان آب گـــــردد در زمـــــان

1986. خـــــود ز بـــــیم ایـــــن دم بـــــیمنتهـــــا بـــــاز خـــــوان فَـــــأَبَیْنَ أَنْ یحملنهـــــا

1987. ور نـــه خـــود أَشْـــفَقْنَ مِنْهـــا چـــون بـــدی[1653] گرنـــه از بـــیمش دل کـــه خـــون شـــدی

1988. دوش دیگـــر لـــون[1654] ایـــن مـــیداد دســـت لقمـــــهٔ چنـــــدی در آمـــــد ره ببســـــت

1989. بهـــر لقمـــه گشـــته[1655] لقمـــانی گـــرو وقـــت لقمـــان اســـت[1656] ای لقمـــه بـــرو[1657]

1990. از هـــوای[1658] لقمـــهٔ ایـــن[1659] خـــار خـــار از کـــف لقمـــان بـــرون آریـــد خـــار[1660]

1991. در کـــف او خـــار و ســـایهش نیـــز نیســـت[1661] لیکتـــــان از حـــــرص آن تمییـــــز نیســـــت

1992. خـــــار دان آن را کـــــه خرمـــــا دیـــــدهای ز آنکـــه بـــس نـــان کـــور و بـــس نادیـــدهای

[1647] جان ناری Bul.BMN : جان آتش ACGHKL
[1648] از وی Bul.LM : در خود ABCGHKN
[1649] در حاشیه AGH اضافه شده.
[1650] GH این بیت را بجای « جان ناری یافت زو آتش کشی*جان مرده یافت از وی جنبشی » ضبط کرده . L بجای «قبا»، «بقا» ضبط کرده.CN این بیت را حذف کرده.
[1651] تازگی ABCGHKLMN : نازکی Bul.
[1652] جنبشهای خلقان Bul.ABHKMN ، و به همین صورت در G اضافه شده : جنبشهای حیوان CGL
[1653] چون بدی ABCGHKLMN : کی بدی Bul.
[1654] دیگر لون Bul.ABCGHKM : دیگر گون LN
[1655] گشته Bul.ABCGKLMN : گشت H، در بالا تصحیح شده
[1656] وقت لقمان است ABCGHKLM : وقت لقمانیست Bul.N
[1657] در حاشیه C اضافه شده
[1658] از هوای Bul.GHMN، که در H تصحیح شده : از برای ABCKL
[1659] لقمهٔ این Bul.ABCGHKLM: لقمه و این N
[1660] برون آرید خار Bul.ABCKLM: همی جویید خار GHN، که در H تصحیح شده
[1661] و سایهش نیز نیست ABCGKLMN : و سایش تیز نیست Bul. : و سایهش تیز نیست Fatih H

1993. جـــان لقمـــان کـــه[1662] گلســـتان خداســـت پـــای جـــانش خســـتهٔ خـــاری چراســـت

1994. اشـــتر آمـــد ایـــن وجـــود خـــار خـــوار مصـــطفی زادی بـــرین[1663] اشـــتر ســـوار

1995. اشـــترا تنـــگ گلـــی[1664] بـــر پشـــت تســـت کـــز نســـیمش در تـــو صـــد گلـــزار رســـت

1996. میـــل تـــو ســـوی مغـــیلان اســـت و ریـــگ تـــا چـــه گـــل چینـــی ز خـــار مردریـــگ

1997. ای بگشـــته زیـــن طلـــب از کـــو بـــه کـــو چنـــد گـــویی ایـــن[1665] گلســـتان کـــو و کـــو

1998. پـــیش از آن کـــین[1666] خـــار پـــا بیـــرون کنـــی چشـــم تاریـــک اســـت جـــولان چـــون کنـــی

1999. آدمـــی کـــو مـــی‌نگنجـــد در جهـــان در ســـر خـــاری همـــی‌گـــردد نهـــان

2000. مصـــطفی آمـــد کـــه ســـازد هـــم دمـــی کلمینـــی یـــا حمیـــرا کلمـــی

2001. ای حمیـــرا آتـــش انـــدر نـــه تـــو نعـــل تـــا ز نعـــل تـــو شـــود ایـــن کـــوه لعـــل

2002. ایـــن حمیـــرا لفـــظ تانیـــث اســـت و جـــان نـــام تـــانیثش نهنـــد ایـــن تازیـــان

2003. لیـــک از تانیـــث جـــان را بـــاک نیســـت روح را بـــا مـــرد و زن اشـــراک نیســـت

2004. از مونـــث وز مـــذکر برتـــر اســـت ایـن نـه آن جـان اسـت کـز خشـک و تـر اسـت

2005. ایـــن نـــه آن جـــان اســـت کافزایـــد ز نـــان یـــا گهـــی باشـــد چنـــین گـــاهی چنـــان

2006. خـــوش کننـــده‌ســـت و خـــوش و عـــین خوشـــی بـــی‌خوشـــی نبـــود خوشـــی ای مرتشـــی

2007. چـــون تـــو شـــیرین از شـــکر باشـــی بـــود کـــان شـــکر گـــاهی ز تـــو غایـــب شـــود

[1662] که ABCGHKLMN : کآن .Bul

[1663] برین Bul.BCGHKMN : برو A : بدان L

[1664] اشترا تنگ گلی Bul.ABCGHKM : اشترا اینک گلی L : اشتری N

[1665] این M : کاین Bul.ABCGHKLN

[1666] پیش از آن کین Bul.BCGHKLMN : پیش ازین کین A

2008. چون شکر گردی ز تاثیر[1667] وفا — پس شکر کی از شکر باشد جدا

2009. عاشق از خود چون غذا[1668] یابد رحیق — عقل آنجا گم شود گم ای رفیق[1669]

2010. عقل جزوی عشق را منکر بود — گرچه بنماید[1670] که صاحب سر بود

2011. زیرک و داناست اما نیست نیست — چون که طوعا لا نشد کرها بسی است[1671]

2012. او به قول و فعل یار ما بود — چون به حکم حال آیی لا بود

2013. لا بود چون او نشد از هست نیست — تا فرشته لا نشد اهرمنی است

2014. جان کمال است و ندای او کمال — مصطفی گویان[1672] ارحنا یا بلال

2015. ای بلال افراز بانگ سلسلت — زآن دمی کاندر دمیدم در دلت

2016. زآن دمی[1673] کادم از آن مدهوش گشت — هوش اهل آسمان بی‌هوش گشت

2017. مصطفی بی‌خویش شد زآن خوب صوت — شد نمازش از شب تعریس[1674] فوت

2018. سر از آن خواب مبارک بر نداشت — تا نماز صبحدم آمد به چاشت

2019. در شب تعریس پیش آن عروس — یافت جان پاک ایشان دستبوس

2020. عشق و جان هر دو نهانند و ستیر — گر عروسش خوانده‌ام[1675] عیبی مگیر

[1667] ز تاثیر Bul.BGKM، نیز H در حاشیه و این قرائت به قلمی متاخرتر در A وارد شده.: ز بسیاری ACHL : ببسیاری N

[1668] عاشق از خود چون غذا GHKLMN : عاشق از خود چون غدا Bul.C : عاشق از خود چون غذی B : عاشق آنجا چون غذا A

[1669] عقل آنجا گم شود گم ای رفیق ABGHLM و همچنین است .Bul که بجای «گم شود»، «می‌شود» ضبط کرده.: عقل آنجا گم بماند بی رفیق CKN

[1670] بنماید Bul.ABCGHKMN : ننماید L

[1671] Bul.ABCGHKLN جای این مصراع و مصراع « تا فرشته لا نشد اهرمنی است » با هم عوض شده.

[1672] گویان BCGHKLMN : گویا Bul.A

[1673] زآن دمی Bul.ABCGHKMN : وآن دمی L

[1674] از شب تعریس ACGHKLMN : در شب تعریس Bul.B

[1675] خوانده‌ام Bul.ABCGHKLM : خواندم N

2021. از ملـــــولی یـــــار خـــــامش کردمـــــی گـــر همـــو[1676] مهلـــت بـــدادی یـــک دمـــی

2022. لیـــک مـــی‌گویـــد بگـــو هـــین عیـــب نیســـت جـــز تقاضـــــای قضـــــای غیـــــب نیســـــت

2023. عیـــب باشـــد کـــو نبینـــد جـــز کـــه عیـــب عیـــب کـــی بینـــد روان پـــاک غیـــب[1677]

2024. عیـــب شـــد نســـبت بـــه مخلـــوق جهـــول نـــی بـــه نســـبت بـــا خداونـــد قبـــول

2025. کفـــر هـــم نســـبت بـــه خـــالق حکمـــت اســـت چـــون بـــه مـــا نســـبت کنـــی کفـــر آفـــت اســـت

2026. ور یکـــی[1678] عیبـــی بـــود بـــا صـــد حیـــات بـــر مثـــال چـــوب باشـــد در نبـــات[1679]

2027. در تـــــرازو هـــــر دو را یکســـــان کشـــــند زآنکـــه آن هـــر دو چـــو جســـم و جـــان خوشـــند

2028. پـــس بزرگـــان ایـــن نگفتنـــد از گـــزاف جســـم پاکـــان عـــین جـــان افتـــاد صـــاف

2029. گفتشـــــان و نفسشـــــان و نقششـــــان جملـــه جـــان مطلـــق آمـــد بـــی‌نشـــان

2030. جـان دشـمن دارشـان جسـم اسـت صـرف[1680] چـون زیـاد[1681] از نـرد او اسـم اسـت صـرف[1682]

2031. آن بـــه خـــاک انـــدر شـــد و کـــل خـــاک شـــد ایـــن نمـــک[1683] انـــدر شـــد و کـــل پـــاک شـــد

2032. آن نمـــک کـــز وی محمـــد املـــح اســـت زآن حـــدیث بـــا نمـــک او افصـــح اســـت

2033. ایـــن نمـــک بـــاقی اســـت از میـــراث او بـــا تونـــد[1684] آن وارثـــان او بجـــو

[1676] گر همو ABCGHKLMN : گر هم او .Bul

[1677] در C جای این بیت و بعد از آن بیت باهم عوض شده، اما در حاشیه تصحیح شده.

[1678] ور یکی Bul.ACGHKLMN : در یکی B

[1679] C پس از این بیت، بیت « بر گشا از نور پاک شه نظر*تا نپنداری تو چون کوته نظر » را آورده، که در حاشیه نیز پس از بیت « زیر و بالا پیش و پس وصف تن است*بی‌جهتها پاک جان روشن است» اضافه شده.

[1680] صرف Bul.ABGHKLMN : و صرف C (درهر دو مصراع)

[1681] چون زیاد Bul.ABCGHKMN : چون زبان L

[1682] در حاشیه C اضافه شده.

[1683] این نمک Bul.ABCHKLMN : وین نمک G

[1684] با توند CGHKLMN : با تو اند Bul.AB

2034. پیش تو شسته ترا خود پیش کو پیش هستت جان پیش اندیش کو

2035. گر تو جان را[1685] پیش و پس داری گمان بستهٔ جسمی و محرومی ز جان[1686]

2036. زیر و بالا پیش و پس وصف تن است بی‌جهتها پاک[1687] جان روشن است

[19b]

2037. بر گشا از نور پاک شه نظر تا نپنداری تو چون کوته نظر[1688]

2038. تا همینی در غم[1689] و شادی و بس ای عدم کو مر عدم را پیش و پس[1690]

2039. روز باران است می‌رو تا به شب نی ازین باران از آن باران رب

قصهٔ سؤال کردن عایشه رضی الله عنها از مصطفی علیه السلم که امروز باران بارید چون تو سوی گورستان رفتی جامه‌های تو چون تر نیست[1691]

2040. مصطفی روزی به گورستان برفت با جنازهٔ مردی[1692] از یاران برفت

2041. خاک را در گور او آگنده کرد زیر خاک آن دانه‌اش[1693] را زنده کرد

2042. این درختانند همچون خاکیان دستها بر کرده‌اند از خاکدان

[1685] گر تو جان را M : گر تو خود را Bul.ABCGHKLN

[1686] این بیت و بیت پس از آن در حاشیه N اضافه شده.

[1687] بی‌جهتها پاک M : بی‌جهت آن ذات CGHKN : بی‌جهتها ذات Bul.B، و به همین صورت در C تصحیح شده.: کی جهتها AL

[1688] در حاشیه C اضافه شده. رک. ذیل بیت « ور یکی عیبی بود با صد حیات*بر مثال چوب باشد در نبات »

[1689] تا همینی در غم M : تا همینی ای غم BC : گر همینی در غم L : که همینی در غم Bul.AGHKN

[1690] در حاشیه C اضافه شده.

[1691] A در اصل، تفسیر عایشه. Gمصطفی صلی الله علیه و سلّم. A و ه چون تو. A «چون» را قبل از «تر نیست» حذف کرده.

[1692] مردی Bul.ABCGKLM : مرد HN

[1693] آن دانه‌اش ABCGHKLMN : آن دانه او .Bul

2043. سوی خلقان صد اشارت می‌کنند وآنکه[1694] گوشستش عبارت می‌کنند[1695]

2044. با زبان سبز و با دست دراز از ضمیر خاک می‌گویند راز

2045. همچو بطان سر فرو برده به آب گشته طاوسان و بوده چون غراب

2046. در زمستانشان اگر محبوس کرد آن غرابان را خدا طاوس کرد

2047. در زمستانشان اگر چه داد مرگ زنده‌شان کرد از بهار و داد برگ

2048. منکران گویند خود هست این قدیم این چرا بندیم بر رب کریم[1696]

2049. کوری ایشان درون دوستان حق برویانید باغ و بوستان

2050. هر گلی کاندر درون بویا بود آن گل از اسرار کل[1697] گویا بود

2051. بوی ایشان رغم انف منکران گرد عالم می‌رود[1698] پرده دران[1699]

2052. منکران همچون جعل ز آن بوی گل[1700] یا چو نازک مغز در بانگ[1701] دهل

2053. خویشتن مشغول می‌سازند و غرق[1702] چشم می‌دزدند از این لمعان و برق[1703]

[1694] وآنکه CGHKLMN : انک Bul.AB
[1695] پس از این بیت در نسخه L این بیت وجود دارد :
تیزگوشان رازها را بشنوند * غافلان آوازها را نشنوند (بشنوند)
و پس از این بیت در نسخه .Bul این بیت وجود دارد :
اهل عبرت رازها را گوش کند * غافلان آوازها را گوش کند
[1696] پس از این بیت در نسخه .Bul این بیت وجود دارد :
جمله پندارد که این خود دائمست * در قدم این جمله عالم قائمست
[1697] اسرار کل Bul.ABCHKLMN : اسرار گل G
[1698] می‌رود BCGHKLMN : می‌دود Bul.A
[1699] پرده دران Bul.BCGHKLMN : پرده در آن A
[1700] ز آن بوی گل BCGKLMN : از بوی گل Bul.AH
[1701] در بانگ ABCGHKLMN : از بانگ .Bul
[1702] می‌سازند و غرق Bul.BCGHKLMN : می‌سازند غرق A
[1703] لمعان و برق ABCHM : لمعان برق Bul.GKLN

2054. چشم می‌دزدند و آنجا[1704] چشم نی — چشم آن باشد که بیند مأمنی

2055. چون ز گورستان پیمبر باز گشت — سوی صدیقه شد و همراز گشت

2056. چشم صدیقه چو بر رویش فتاد — پیش آمد دست بر وی می‌نهاد

2057. بر عمامه و[1705] روی او و موی او[1706] — بر گریبان و بر و بازوی او[1707]

2058. گفت پیغامبر[1708] چه[1709] می‌جویی شتاب — گفت باران آمد امروز از سحاب

2059. جامهااات[1710] می‌بجویم در طلب — تر نمی‌بینم ز باران ای عجب

2060. گفت چه بر سر فکندی از ازار — گفت کردم آن ردای تو خمار

2061. گفت بهر آن نمود ای پاک جیب — چشم پاکت را[1711] خدا باران غیب

2062. نیست آن باران ازین ابر شما — هست ابری دیگر و دیگر سما

تفسیر بیت حکیم رضی الله عنه[1712]

آسمانهاست در ولایت جان — کارفرمای آسمان جهان

در ره روح پست و بالاهاست — کوههای بلند و دریاهاست

[1704] می‌دزدند و آنجا Bul.ABCGHKLM : می‌دزدند آنجا N
[1705] بر عمامه و Bul.ABCGHKMN : بر عمامه L
[1706] روی او و موی او Bul.ABCGHKLM : موی او و روی او N
[1707] بر و بازوی او Bul.ABGHKM : تن و بازوی او CLN
[1708] پیغامبر Bul.GHKMN : پیغمبر ABCL
[1709] چه Bul.BCGHKLMN : چو A
[1710] جامهاات M : جامه‌هایت Bul.BCGHKLN : جامهایت A
[1711] چشم پاکت را Bul.BCGHKLMN : جسم پاکت را A
[1712] بیت حکیم رضی الله عنه M : بیت حکیم ABCGHKLN : بیت حکیم سنایی رحمة الله علیه .Bul

2063. غیب را ابری و آبی دیگر است — آسمان و آفتابی دیگر است[1713]

2064. ناید آن الا که بر خاصان بدید[1714] — باقیان فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جدید

2065. هست باران از پی پروردگی — هست باران از پی پژمردگی

2066. نفع باران بهاران بو العجب — باغ را باران پاییزی چو تب

2067. آن بهاری ناز پروردش کند — وین خزانی ناخوش و زردش کند

2068. همچنین سرما و باد و آفتاب — بر تفاوت دان و سر رشته بیاب

2069. همچنین در غیب انواع است این — در زیان و سود و در رنج و غبین[1715]

2070. این دم ابدال باشد ز آن بهار — در دل و جان روید از وی سبزه‌زار[1716]

2071. فعل باران بهاری با درخت — آید از انفاسشان در نیکبخت[1717]

2072. گر درخت خشک باشد در مکان — عیب آن از باد جان افزا مدان

2073. باد کار خویش کرد و بر وزید[1718] — آنکه جانی داشت بر جانش گزید

در معنی این حدیث که اغتنموا برد الربیع الی آخره[1719]

[1713] پس از این بیت در نسخه Bul.L این بیت وجود دارد :
این چنین باران ز ابر دیگرست * رحمت حق در نزولش مضمرست

[1714] بدید M : پدید Bul.ABCGHKLN

[1715] رنج و غبین Bul.ABCKMN : ربح و غبین GH : رنج و حنین L

[1716] سبزه‌زار Bul.BCGHKLMN : سبززار A

[1717] B حذف کرده.

[1718] کرد و بر وزید Bul.ABCGHKMN : کرده و پرورید L

[1719] .Bul، «بیان» بجای «معنی». C «کی» را حذف کرده. پس از «حدیث» ، .Bul چنین ادامه داده: «که اغتنموا برد الربیع فانه یعمل بابدانکم کما یعمل باشجارکم واجتنبوا برد الخریف فانه یعمل بابد انکم کما یعمل باشجارکم». هیچ یک از نسخ خطی من بیش از سه کلمه اول این حدیث را نقل نکرده‌اند.

2074. گفت پیغامبر[1720] ز سرمای بهار — تن مپوشانید یاران زینهار

2075. زآنکه با جان شما آن می‌کند — کان بهاران با درختان می‌کند

2076. لیک بگریزید از سرد خزان — کان کند کو کرد با باغ و رزان

2077. راویان این را به ظاهر برده‌اند — هم بر آن صورت قناعت کرده‌اند

2078. بی‌خبر بودند از حال آن گروه[1721] — کوه را دیده ندیده کان به کوه[1722]

2079. آن خزان نزد خدا نفس و هواست — عقل و جان[1723] عین بهار است و بقاست

2080. مر ترا عقلی است جزوی در نهان — کامل العقلی بجو اندر جهان

2081. جزو تو از کل او کلی شود — عقل کل بر نفس چون غلی شود

2082. پس به تاویل این بود کانفاس پاک — چون بهار است و حیات برگ و تاک

2083. از حدیث اولیا[1724] نرم و درشت — تن مپوشان[1725] ز آنکه دینت راست پشت

2084. گرم گوید سرد گوید خوش بگیر — تا ز گرم[1726] و سرد بجهی وز سعیر

2085. گرم و سردش نو بهار زندگی است[1727] — مایهٔ صدق و یقین و بندگی است

2086. زآن کز او بستان جانها زنده است — زین جواهر بحر دل آگنده است

[1720] پیغامبر ABCLM : پیغمبر Bul.GHKN

[1721] بی‌خبر بودند از حال آن گروه M : بی‌خبر بودند از جان آن گروه Bul.BCGKN : برده‌اند این را بظاهر آن گروه AHL، که H در حاشیه تصحیح کرده.

[1722] به کوه Bul.BCGHKLMN : گروه A

[1723] عقل و جان Bul.ABGHKLMN : عقل جان C

[1724] از حدیث اولیا Bul.ABGHKMN، در C به همین نحو تصحیح شده: گفته‌های اولیا CL

[1725] در B «رو مگردان» نوشته شده در بالای «تن مپوشان».

[1726] تا ز گرم Bul.ABGHKMN ،و به همین نحو در C تصحیح شده: زآن گرم CL

[1727] نو بهار زندگی است Bul.BCGHKLMN : نو بهار و زندگی است A

2087. بـــر دل عاقـــل هـــزاران غـــم بـــود گـــر ز بـــاغ دل خلالـــی کـــم شـــود[1728]

پرسیدن صدیقه از مصطفی علیه السلام که[1729] سر باران امروزینه[1730] چه بود[1731]

2088. گفـــت صـــدیقه کـــه ای زبـــدۀ وجـــود[1732] حکمـــت بـــاران امـــروزین[1733] چـــه بـــود

2089. ایـــن ز بارانهـــای رحمـــت بـــود یـــا بهـــر تهدیـــد اســـت و عـــدل کبریـــا

2090. ایـــن از آن لطـــف بهاریـــات بـــود یـــا ز پـــاییزی پـــر آفـــات[1734] بـــود

2091. گفـــت ایـــن از بهـــر تســـکین غـــم اســـت کـــز مصـــیبت بـــر نـــژاد[1735] آدم اســـت

2092. گـــر بـــر آن آتـــش بمانـــدی آدمـــی بـــس خرابـــی در فتـــادی و کمـــی

2093. ایـــن جهـــان ویـــران شـــدی انـــدر زمـــان حرصـــها بیـــرون شـــدی از مردمـــان

2094. اســـتن ایـــن عـــالم ای جـــان غفلـــت اســـت هوشـــیاری ایـــن جهـــان را آفـــت اســـت

2095. هوشـــیاری ز آن جهـــان اســـت و چـــو آن غالـــب آیـــد پســـت گـــردد ایـــن جهـــان

2096. هوشـــیاری آفتـــاب و حـــرص یـــخ هوشـــیاری آب و ایـــن عـــالم وســـخ

[1728] کم شود ABGHKLMN : کم بود Bul.C

[1729] پرسیدن صدیقه از مصطفی علیه السلام که M : پرسیدن صدیقه رضی الله عنها از مصطفی صلعم که Bul.C : پرسیدن صدیقه از پیغامبر که ABGHKLN

[1730] امروزینه ABCGHKLMN : امروزین .Bul

[1731] L پس از این عنوان افزوده:
پس سوالش کرد صدیقه ز صدق * با خشوع و با ادب از جوش عشق
.Bul پس از این عنوان افزوده:
عایشه کان گوهر درج کمال * کرد او فخر دو عالم را سوال

[1732] گفت صدیقه که ای زبدۀ وجود Bul.ABCGHKMN : کای خلاصه هستی و زبده وجود L

[1733] امروزین Bul.ABCGHKMN : امروزی L

[1734] پر آفات Bul.ABCGHKLM : ناخوش ذات N

[1735] بر نژاد Bul.ABCGHKLM : پر نژاد N

2097. ز آن جهـــان انـــدک ترشـــح[1736] مـــی‌رســـد تـــا نغـــرد در جهـــان حـــرص و حســـد

2098. گـــر ترشـــح[1737] بیشـــتر گـــردد ز غیـــب نـــی هنـــر مانـــد دریـــن عـــالم نـــه عیـــب

2099. ایـــن نـــدارد حـــد ســـوی آغـــاز رو ســـوی قصـــهٔ مـــرد مطـــرب بـــاز رو

بقیهٔ قصهٔ پیر چنگی و بیان مخلص آن[1738]

2100. مطربـــی کـــز وی جهـــان شـــد پـــر طـــرب رســـــته ز آوازش خیـــــالات عجـــــب

2101. از نـــــوایش مـــــرغ دل پـــــران شـــــدی وز صـــدایش هـــوش جـــان[1739] حیـــران شـــدی

2102. چـــون بـــر آمـــد روزگـــار و پیـــر شـــد بـــاز جـــانش از عجـــز پشـــه‌گیـــر شـــد

2103. پشـــت او خـــم گشـــت همچـــون پشـــت خـــم ابـــروان بـــر چشـــم همچـــون پالـــدم

2104. گشـــــت آواز لطیـــــف جـــــان فـــــزاش زشـــت و نـــزد کـــس نیرزیـــدی بـــه لاش

2105. آن نـــــوای غیـــــرت زهـــــره بـــــده[1740] همچـــــو آواز خـــــر پیـــــری شـــــده

2106. خود کـدامین خـوش کـه آن نـاخوش[1741] نشـد یـــا کـــدامین ســـقف کـــان مفـــرش نشـــد

[20a]

2107. غیـــــــر آواز عزیـــــــزان در صـــــــدور کـــه بـــود از عکـــس دمشـــان نفـــخ[1742] صـــور

[1736] اندک ترشح Bul.ABCGHKMN : اندر ترشحL

[1737] گر ترشح Bul.ABCGHKLM : ور ترشح N

[1738] بقیهٔ قصهٔ پیر چنگی و بیان مخلص آن BGHKM : بقیه پیر چنگی و قصه او در بیان C : قصه مطرب و بیان کردن N : در A پیر اضافه شده.: مخلص او Bul.L

[1739] هوش جان Bul.ABGHKMN : هوش جن C، در حاشیه تصحیح شده : هوش دلL

[1740] آن نوای غیرت زهره بده M : آن نوای رشک زهره آمده Bul.ABCGHKLN

[1741] که آن ناخوش CKMN : که او ناخوش Bul.ABGHL

[1742] نفخ Bul.BHLMN : نفح ACGK

2108. انـــدرونی کانـــدرونها مســـت از اوســـت نیســـتی کـــین هســـتهامان هســـت از اوســـت

2109. کهربـــــای فکـــــر و هـــــر[1743] آواز او لـــــذت الهـــــام و وحـــــی و راز او

2110. چونکـــه مطـــرب پیرتـــر گشـــت و ضـــعیف شـــد ز بـــی‌کســـبی[1744] رهـــین یـــک رغیـــف

2111. گفـــت عمـــر و مهلـــتم[1745] دادی بســـی لطفهـــا کـــردی خـــدایا بـــا خســـی

2112. معصـــیت ورزیـــده‌ام هفتـــاد ســـال بـــاز نگرفتـــی ز مـــن روزی نـــوال[1746]

2113. نیســـت کســـب[1747] امـــروز مهمـــان تـــوم[1748] چنـــگ بهـــر تـــو زنـــم کـــان[1749] تـــوم[1750]

2114. چنـــگ را برداشـــت شـــد[1751] اللـــه جـــو ســـوی گورســـتان یثـــرب آه گـــو

2115. گفـــت خـــواهم از حـــق ابریشـــم بهـــا کـــو بـــه نیکـــویی پـــذیرد قلبهـــا

2116. چنـــگ زد بســـیار[1752] و گریـــان ســـر نهـــاد چنـــگ بـــالین کـــرد و بـــر[1753] گـــوری فتـــاد

2117. خواب بـردش مـرغ جـانش[1754] از حـبس رسـت چنـــگ و چنگـــی را رهـــا کـــرد و بجســـت

2118. گشـــت آزاد از تـــن و رنـــج جهـــان در جهـــان ســـاده و صـــحرای جـــان

2119. جـــان او آنجـــا ســـرایان مـــاجرا کانـــدر اینجـــا گـــر بمانـــدی[1755] مـــرا

[1743] فکر و هر Bul.ACGHKLMN : فکر هر B
[1744] ز بی‌کسبی Bul.ABCGKLMN : ز بی‌کسپی H
[1745] عمر و مهلتم Bul.ABGHKLMN : عمر مهلتم C
[1746] در C اضافه شده
[1747] کسب Bul.ABCGKLMN : کسپ H
[1748] توم ABCGHKLMN : توام .Bul
[1749] کان Bul.ABGHKLM : آن CN
[1750] توم ABCGHKLMN : توام .Bul
[1751] برداشت شد AM : برداشت و شد Bul. BCGHKLN
[1752] چنگ زد بسیار Bul.ABCHKLMN : چونک زد بسیار G و به همین صورت در H تصحیح شده.
[1753] کرد و بر Bul.BCGHKLMN : کرد بر A
[1754] مرغ جانش BCGHKLMN : مرغ جان Bul.A
[1755] بمانندی M : بماندندی Bul.ABCGHKLN

2120. خوش بدی جانم در این باغ و بهار — مست این صحرا و غیبی[1756] لاله‌زار

2121. بی‌پر[1757] و بی‌پا سفر می‌کردمی — بی‌لب و دندان شکر می‌خوردمی

2122. ذکر و فکری فارغ از رنج دماغ[1758] — کردمی با ساکنان چرخ لاغ

2123. چشم بسته عالمی می‌دیدمی — ورد و ریحان بی‌کفی می‌چیدمی

2124. مرغ آبی غرق دریای عسل — عین ایوبی شراب مغتسل[1759]

2125. که بدو ایوب از پا تا به فرق — پاک شد از رنجها چون نور شرق[1760]

2126. مثنوی در حجم[1761] گر بودی چو چرخ — درنگنجیدی در او زین نیم برخ[1762]

2127. کان زمین و آسمان بس فراخ — کرد از تنگی دلم را شاخ شاخ

2128. وین جهانی کاندر[1763] این خوابم نمود[1764] — از گشایش پر و بالم را گشود

2129. این جهان[1765] و راهش ار پیدا بدی — کم کسی یک لحظه‌ای آنجا بدی[1766]

2130. امر می‌آمد که نی طامع مشو — چون ز پایت خار بیرون شد برو

2131. مول مولی[1767] می‌زد آنجا جان او — در فضای رحمت و احسان او

[1756] مست این صحرا و غیبی Bul.AGHKLM : هست این صحرا و غیبی BC : مست بر صحرا و عقبی N
[1757] بی‌پر GHKLMN : بی سر Bul.ABC
[1758] رنج دماغ BCGKLMN : رنج و دماغ Bul.AH
[1759] شراب مغتسل Bul.CLM : شراب و مغتسل ABGHKN
[1760] در حاشیه C اضافه شده.
[1761] حجم Bul.ABCGHKLM : طول N
[1762] جای این دو مصراع در N باهم عوض شده.
[1763] کاندر Bul.ACGHKLMN : کاندرو B
[1764] خوابم نمود Bul.ABCGHKMN : خوابم نبود L
[1765] این جهان Bul.ABCGHKMN : آن جهان L
[1766] آنجا بدی Bul.ABCGHKMN : اینجا بدی L
[1767] مول مولی ABCGHKMN : مولی مولی .Bul : مول و مولی L

در خواب گفتن هاتف مر عمر را رضی الله عنه که چندین زر از بیت المال به آن مرد ده که در گورستان خفته است

2132. آن زمـــان حـــق بـــر عمـــر خـــوابی گماشـــت تـــا کـــه خـــویش از خـــواب نتوانســـت داشـــت

2133. در عجـــب افتـــاد کـــین معهـــود نیســـت ایـــن ز غیـــب افتـــاد بـــی‌مقصـــود نیســـت

2134. ســـر نهـــاد و خـــواب بـــردش خـــواب دیـــد کآمـــدش از حـــق نـــدا جـــانش شـــنید

2135. ایـــن نـــدایی[1768] کاصـــل هـــر بانـــگ و نواســـت خـــود نـــدا آن اســـت و ایـــن بـــاقی صداســـت

2136. تـــرک و کـــرد و پارســـی گـــو[1769] و عـــرب فهـــم کـــرده آن نـــدا بـــی‌گـــوش و لـــب

2137. خود چه جای ترک و تاجیک است[1770] و زنگ[1771] فهـــم کردســـت آن نـــدا را چـــوب و ســـنگ

2138. هـــر دمـــی از وی همـــی‌آیـــد الســـت جـــوهر و اعـــراض مـــی‌گردنـــد هســـت[1772]

2139. گـــر نمـــی‌آیـــد بَلـــی زیشـــان ولـــی آمدنشـــان از عـــدم باشـــد بلـــی

2140. زآنچه گفتم[1773] من ز فهم[1774] چوب و سنگ[1775] در بیـــانش قصـــه بشـــنو بـــی درنـــگ[1776]

نالیدن استون حنّانه چون برای پیغمبر علیه السلم منبر ساختند که جماعت انبوه شد گفتند ما روی مبارکت ترا به هنگام وعظ نمی‌بینیم و شنیدن رسول علیه السلم و صحابه آن ناله را و سؤال و جواب مصطفی علیه

[1768] این ندایی M : آن ندایی Bul.ACGHKLN : کان ندایی B
[1769] پارسی گو ABCGHKLMN : فارسی گو .Bul
[1770] تاجیک است Bul.ABCGHKM : تازیکست L : تاژیکست N
[1771] زنگ Bul.BCGHKLMN : چنگ A
[1772] هست Bul.ABGKLMN : مست C، و H «مست» را نسخه بدل «هست» داده.
[1773] زآنچه گفتم Bul.ACGHKLM : آنچ گفتم BN
[1774] من ز فهم Bul.ABGHKM ، و همچنین است C در حاشیه: ز آشنایی CLN
[1775] چوب و سنگ LM : سنگ و چوب Bul.ABCGHKN
[1776] قصه بشنو بی درنگ LM : قصه‌ای هش دار خوب Bul.ABCGHKN
پس از این بیت در نسخه .Bul این بیت وجود دارد :
آنچه گفتم ز آگهی چوب و سنگ * در بیانش قصه بشنو بی درنگ
نیز دیگر نسخ چاپی، که از سندیت معتبری برخوردار نیست.

سلم با ستون صریح[1777]

2141. استن حنانه از هجر رسول — ناله می‌زد همچو ارباب عقول[1778]

2142. گفت خواهی که[1779] ترا نخلی کنند — شرقی و غربی ز تو میوه برند[1780]

2143. گفت پیغامبر[1781] چه خواهی ای ستون — گفت جانم از فراقت گشت خون[1782]

2144. مسندت من بودم از من تاختی — بر سر منبر تو مسند ساختی[1783]

2145. یا در آن[1784] عالم حقت[1785] سروی کند — تا تر و تازه بمانی تا ابد[1786]

2146. گفت آن خواهم که دایم شد بقاش — بشنو ای غافل کم از چوبی مباش

2147. آن ستون را دفن کرد اندر زمین — تا چو مردم حشر گردد یوم دین[1787]

2148. تا بدانی هر که را یزدان بخواند — از همه کار جهان بی‌کار ماند

2149. هر که را باشد ز یزدان کار و بار — یافت بار آنجا و بیرون شد ز کار

2150. آنکه او را نبود از اسرار داد — کی کند تصدیق او نالهٔ جماد

[1777] Bul.ABCGHKL ستن حنانه. Gپیغامبر صلی الله و علیه و سلّم. Bul.ABCHKLNپیغامبر علیه السلا ّ م. Bul.ABCL انبوه شده بود. N «گفتند» را حذف کرده. Bul.ABCLN مبارکت را. Bul.ABCGHKLN رسول و صحابه . Gمصطفی صلّی الله علیه و سلّم. Bul.ABCHKLN مصطفی با ستون. N با آن استن صریح و روشن.

[1778] پس از این بیت در نسخه Bul.L این بیت وجود دارد :
در میان مجلس وعظ آنچنان * کز وی آگه گشت هم پیر و جوان
در تحیّر مانده اصحاب رسول * کز چه می‌نالد ستون با عرض و طول

[1779] خواهی که BGKLM : می خواهی Bul.ACHN

[1780] میوه برند CM : میوه چند Bul.ABGHKLN . در Bul.ABCGHKLN بجای این بیت بیت « گفت پیغامبر ... فراقت گشت خون » آمده.

[1781] پیغامبر ABCLM : پیغمبر Bul.GHKN

[1782] در Bul.ABCGHKLN بجای این بیت بیت « مسندت من بودم ... مسند ساختی » آمده.

[1783] در Bul.ABCGHKLN بجای این بیت بیت « گفت خواهی ... تو میوه برند » آمده.
پس از این بیت در نسخه .Bul این بیت وجود دارد :
پس رسولش گفت ای نیکو درخت * ای شده با سرّ تو همراه بخت

[1784] یا در آن Bul.ABGHKLMN : یا بر آن C

[1785] حقت Bul.ABGHKM : تو را CLN

[1786] تا ابد Bul.ABLM : در ابد CGHKN

[1787] یوم دین Bul.ABCGHKLM : روز دین N

2151. گویـــد آری نـــی ز دل بهـــر وفـــاق تـــا نگوینـــدش کـــه هســـت اهـــل نفـــاق

2152. گـــر نینـــدی واقفـــان امـــر کـــن در جهـــان رد گشـــته بـــودی ایـــن ســـخن

2153. صـــد هـــزاران ز اهـــل تقلیـــد[1788] و نشـــان افکنـــد در قعـــر یـــک آسیبشـــان[1789]

2154. کـــه بـــه ظـــن[1790] تقلیـــد و استدلالشـــان قـــایم اســـت و جملـــه پـــر و بالشـــان

2155. شـــبههای انگیـــزد آن شـــیطان دون در فتنـــد ایـــن جملـــه کـــوران ســـرنگون

2156. پـــای اســـتدلالیان چـــوبین بـــود پـــای چـــوبین ســـخت بـــیتمکـــین بـــود

2157. غیـــر آن قطـــب زمـــان دیـــدهور کـــز ثبـــاتش کـــوه گـــردد خیـــرهســـر

2158. پـــای نابینـــا عصـــا باشـــد عصـــا تـــا نیفتـــد ســـر نگـــون او بـــر حصـــا

2159. آن ســـواری کـــو ســـپه را شـــد ظفـــر اهـــل دیـــن را کیســـت ســـلطان[1791] بصـــر

2160. بـــا عصـــا کـــوران اگـــر ره دیـــدهانـــد در پنـــاه خلـــق روشـــن دیـــدهانـــد

2161. گرنـــه بینایـــان بدنـــدی[1792] و شـــهان جملـــه کـــوران مـــردهانـــدی در جهـــان

2162. نـــی ز کـــوران کشـــت آیـــد نـــی درود[1793] نـــی عمـــارت نـــی تجارتهـــا[1794] و ســـود

2163. گـــر نکـــردی رحمـــت[1795] و افضالشـــان[1796] در شکســـتی چـــوب استدلالشـــان[1797]

[1788] ز اهل تقلید ABGHKM : اهل تقلید Bul.CLN

[1789] افکند در قعر یک آسیبشان ACHM : افکندشان نیم وهمی در گمان Bul.BGKLN و در H به همین صورت تصحیح شده و همچنین است در حاشیه AM

[1790] که به ظن Bul.ABGHKLMN : گر بدو C، که در حاشیه تصحیح شده.

[1791] سلطان Bul.ABGHKMN : رباب CL، که در C به همین صورت اصلاح شده.

[1792] بدندی ABCGHKLMN : بودندی Bul.

[1793] نی درود M : نه درود Bul.ABCGHKLN

[1794] نی عمارت نی تجارتها M : نه عمارت نه تجارتها Bul.ABCGHKLN

[1795] رحمت Bul. BCGHKLMN : رحمتی A

[1796] و افضالشان M : و افضالتان Bul.ABCGHKLN

[1797] استدلالشان M : استدلالتان Bul.ABCGHKLN

2164. ایـــن عصـــا چـــه بـــود قیاســـات و دلیـــل — آن عصـــا کـــه[1798] دادشـــان بینـــا جلیـــل

2165. چـــون عصـــا شـــد آلـــت جنـــگ و نفیـــر — آن عصـــا را خـــرد بشـــکن ای ضـــریر

2166. او عصـــاتان داد تـــا پـــیش آمـــدیت[1799] — آن عصـــا از خشـــم هـــم بـــر وی زدیـــت[1800]

2167. حلقـــهٔ کـــوران بـــه چـــه کـــار اندریـــد — دیـــــدبان را در میانـــــه آوریـــــد

2168. دامـــــن او گیـــــر کـــــو دادت عصـــــا — در نگـــر کـــادم چـــه‌هـــا دیـــد از عصـــا[1801]

2169. معجـــزهٔ[1802] موســـی و احمـــد را نگـــر — چـــون عصـــا شـــد مـــار و اســـتن بـــا خبـــر

2170. از عصـــا مـــاری و از اســـتن [1803]حنـــین — پـــنج نوبـــت مـــی‌زننـــد از بهـــر دیـــن

2171. گرنـــه نـــامعقول بـــودی ایـــن مـــزه — کـــی بـــدی حاجـــت بـــه چنـــدین معجـــزه

2172. هـــر چـــه معقـــول اســـت عقلـــش مـــی‌خـــورد — بـــی‌بیـــان معجـــزه[1804] بـــی‌جـــزر و مـــد[1805]

2173. ایـــن طریـــق بکـــر نـــامعقول بـــین — در دل هـــر مقبلـــی مقبـــول بـــین

2174. همچنـــان کـــز بـــیم آدم دیـــو و دد — در جزایرهـــا رمیدنـــد[1806] از حســـد

2175. هـــم ز بـــیم معجـــزات انبیـــا — ســـر کشـــیده منکـــران زیـــر گیـــا

2176. تـــا بـــه نـــاموس مســـلمانی زینـــد — در تســـلس تـــا نـــدانی کـــه کینـــد

[1798] که M : کی Bul.ABCGHKLN
[1799] آمدیت ABCGHKMN : آمدید Bul.L
[1800] زدیت ABCGHKMN : زدید Bul.L
همه نسخ خطی سده هفتم و هشتم ضبط متن را دارند. جای این بیت و بیت پس از آن در N باهم عوض شده.
[1801] دید از عصا Bul.ALM : دید از عصی BCGHKN
[1802] معجزهٔ Bul.BCGHKLMN : معجز A
[1803] ماری و از استن Bul.AGHKMN : ماری و از استون CL : مار و ز استونی B
[1804] بی‌بیان معجزه Bul.ABCGHKMN : بی‌بیان و معجزه L
[1805] بی‌جزر و مد Bul.LM : بی‌جر و مد ABCGHKN
[1806] در جزایرها رمیدند ACHLMN : در جزایر در رمیدند Bul.BGK ، در C حرف «در» در بالای«ها» نوشته شده.

2177. همچـــو قلابـــان بـــر آن نقـــد تبـــاه نقـــره مـــی‌مالنـــد و نـــام پادشـــاه

2178. ظـــاهر الفاظشـــان توحیـــد و شـــرع بـــاطن آن همچـــو در نـــان تخـــم صـــرع

2179. فلســـفی را زهـــره نـــی تـــا دم زنـــد دم زنـــد دیـــن حقـــش بـــر هـــم زنـــد

[20b]

2180. دســـت و پـــای او جمـــاد و جـــان او هـــر چـــه گویـــد آن دو در فرمـــان او

2181. بـــا زبـــان گـــر چـــه کـــه تهمـــت مـــی‌نهنـــد دســـت و پاهاشـــان گـــواهی مـــی‌دهنـــد

اظهار معجزهٔ پیغامبر علیه السلم به سخن آمدن سنگریزه در دست ابو جهل علیه اللعنه و گواهی دادن سنگریزه بر حقیقت محمد علیه السلم[1807]

2182. ســـنگها انـــدر کـــف بـــو جهـــل بـــود گفـــت ای احمـــد بگـــو ایـــن چیســـت[1808] زود

2183. گـــر رســـولی چیســـت در مشـــتم نهـــان چـــون خبـــر داری ز راز آســـمان

2184. گفـت چـون خـواهی بگـویم آن چـه‌هاسـت[1809] یـا بگوینـد[1810] آن کـه مـا حقـیم و راسـت

2185. گفـــت بـــو جهـــل ایـــن دوم نـــادرتر اســـت گفـــت آری حـــق از آن قـــادرتر اســـت

2186. از میـــان مشـــت[1811] او هـــر پـــاره ســـنگ در شـــهادت گفـــتن آمـــد بـــی‌درنـــگ

2187. لا الـــه گفـــت و الا اللّـــه[1812] گفـــت گـــوهر احمـــد رســـول اللّـــه ســـفت

[1807] Gصلی الله علیه و سلّم، در هر دو جا. .Bulو در پایان این عنوان افزوده «و بر سالت او».
[1808] این چیست Bul.ABCGHKMN : تا چیست L
[1809] آن چه‌هاست Bul.ABGHKLMN : کآن چه‌هاست C
[1810] یا بگویند Bul.ABGHKLMN : یا بگوید C
[1811] A «از میان بشت»، و بالای آن نوشته «دست».
[1812] و الا اللهً ABGHKLMN ؛الا اللهً Bul.C

2188. چون شنید از سنگها بو جهل این زد ز خشم آن سنگها را بر زمین[1813]

بقیهٔ قصهٔ مطرب و پیغام رسانیدن امیر المومنین عمر رضی اللّٰه عنه با او[1814] آنچه هاتف آواز داد

2189. باز گرد و حال مطرب گوش دار زآنکه عاجز گشت مطرب ز انتظار

2190. بانگ آمد مر عمر را کای عمر بندهٔ ما را ز حاجت باز خر

2191. بندهای داریم خاص و محترم سوی گورستان تو رنجه کن قدم

2192. ای عمر بر جه[1815] ز بیت المال عام هفتصد دینار بر کف[1816] نه تمام

2193. پیش او بر کای تو ما را اختیار این قدر بستان کنون معذور دار

2194. این قدر از بهر ابریشم‌بها خرج کن چون خرج شد اینجا بیا

2195. پس عمر زآن هیبت آواز جست تا میان را بهر این خدمت ببست

2196. سوی گورستان عمر بنهاد رو[1817] در بغل همیان دوان در جست و جو[1818]

2197. گرد گورستان[1819] دوانه شد بسی غیر آن پیر او ندید[1820] آنجا کسی

2198. گفت این نبود دگر باره دوید مانده گشت و غیر آن پیر او ندید

[1813] پس از این بیت در نسخه L این بیت وجود دارد :
گفت نبود مثل تو ساحر دگر * ساحرانرا سر تویی و تاج سر
خاک بر فرقش که بد کور و لعین* چشم او ابلیسی آمد خاک بین

[1814] با او Bul.ABCHKLMN : باو G

[1815] بر جه ABCGHKLMN : بر چه Bul.

[1816] بر کف M : در کف Bul.ABCGHKLN

[1817] رو Bul.BCGHKMN : روی AL

[1818] جست و جو Bul.BCGHKMN : جست و جوی AL

[1819] گرد گورستان Bul.ACGHKLMN : سوی گورستان B

[1820] غیر آن پیر او ندید Bul.ABGHKLMN : غیر آن پیرو نبود C، و در C به همین صورت تصحیح شده.

2199. گفت حق فرمود ما را بنده‌ایست[1821] صافی و شایسته و فرخنده‌ایست[1822]

2200. پیر چنگی کی بود خاص خدا حبذا ای سر پنهان حبذا

2201. بار دیگر گرد گورستان بگشت همچو آن شیر شکاری گرد دشت[1823]

2202. چون یقین گشتش که غیر پیر نیست گفت در ظلمت دل روشن بسی است[1824]

2203. آمد او[1825] با صد ادب آنجا نشست بر عمر عطسه فتاد و پیر جست

2204. مر عمر را[1826] دید ماند[1827] اندر شگفت عزم رفتن کرد و لرزیدن گرفت

2205. گفت در باطن خدایا از تو داد محتسب بر پیرک[1828] چنگی فتاد

2206. چون نظر اندر رخ آن پیر کرد دید او را شرمسار و روی‌زرد

2207. پس عمر گفتش مترس از من مرم کت بشارتها ز حق[1829] آورده‌ام

2208. چند یزدان مدحت خوی تو کرد تا عمر را عاشق روی تو کرد

2209. پیش من بنشین و مهجوری مساز تا به گوشت گویم از اقبال راز

2210. حق سلامت می‌کند می‌پرسدت چونی از رنج و غمان بی‌حدت

2211. نک قراضهٔ چند ابریشم بها خرج کن این را و باز اینجا بیا

[1821] بنده‌ایست Bul.ABGHKLMN : بنده‌است C
[1822] فرخنده‌ایست Bul.ABGHKLMN : فرخنده‌است C
[1823] A حذف کرده.
[1824] A حذف کرده.
[1825] آمد او Bul.ABLM : آمد و CGHKN
[1826] مر عمر را ABCGHKLMN : چون عمر را Bul.
[1827] دید ماند Bul.GKMN : دید و ماند ABCHL
[1828] پیرک BM : پیرکی Bul.ACGHKLN
[1829] بشارتها ز حق Bul.ABCGHKMN : بشارتهای حق L

2212. پیـــر لـــرزان گشـــت چـــون ایـــن را شـــنید دســـت مـــی‌خاییـــد و بـــر خـــود مـــی‌طپیـــد[1830]

2213. بانـــگ مـــی‌زد کـــای[1831] خـــدای بـــی‌نظیـــر بـــس کـــه از شـــرم آب شـــد بیچـــاره پیـــر

2214. چـــون بســـی بگریســـت و از حـــد رفـــت درد چنـــگ را زد بـــر زمـــین و خـــرد کـــرد

2215. گفـــــت ای بـــــوده حجـــــابم از الـــــه ای مـــــرا تـــــو راه زن از شـــــاه راه

2216. ای بخـــورده خـــون مـــن هفتـــاد ســـال ای ز تـــو رویـــم ســـیه پـــیش کمـــال

2217. ای خـــدای بـــا عطـــای بـــا وفـــا[1832] رحـــم کـــن بـــر عمـــر رفتـــه در جفـــا[1833]

2218. داد حـــق عمـــری کـــه هـــر روزی از آن[1834] کـــس ندانـــد قیمـــت آن در جهـــان[1835]

2219. خـــرج کـــردم عمـــر خـــود را دم بـــه دم در دمیـــدم جملـــه را در زیـــر و بـــم

2220. آه کـــز یـــاد ره و پـــردهٔ عـــراق رفـــت از یـــادم[1836] دم تلـــخ فـــراق

2221. وای کـــز تـــری زیـــر افکنـــد[1837] خـــرد خشـــک شـــد کشـــت دلمـــن[1838] دل بمـــرد

2222. وای کـــز آواز ایـــن بیســـت و چهـــار کـــاروان بگذشـــت و بیگـــه شـــد نهـــار

2223. ای خـــدا فریـــاد زیـــن فریـــادخواه داد خـــواهم نـــی[1839] ز کـــس زیـــن داد خـــواه[1840]

[1830] پیر لرزان گشت چون این را شنید * دست می‌خایید و بر خود می‌طپید Bul.BGKMN ،در H به همین صورت تصحیح شده. N، در مصراع اول، «می‌تنید» ضبط کرده بجای «می طپی» و «می‌طپید» را در حاشیه نسخه بدل داده. : پیر این بشنید و بر خود می تپید*دست می خایید و جامه می درید ACHL

[1831] کای Bul.ABGHKLMN : که C

[1832] با عطای با وفا BCGHKLM : با عطای و با وفا A : با عطا و با وفا Bul.N

[1833] در جفا Bul.ABCGHKLM : بر جفا N

[1834] روزی از آن Bul.ABGHKM : روزی ازو CLN

[1835] قیمت آن در جهان Bul.ABGHKM : قیمت آن را جز او CLN

[1836] رفت از یادم ABCGHKLMN : رفته از یادم .Bul

[1837] تری زیر افکند ABCGHKLMN : تیزی زیر افگند .Bul

[1838] دلمن ACGHM : دل من Bul.BKLN

[1839] نی M : نه Bul.ABCGHKLN

[1840] پس از این بیت در نسخه L این بیت وجود دارد :
داد کس چون می ندادم در جهان * عمر شد هفتاد سال از من جهان

2224. داد خـــود از کـــس نیـــابم جـــز مگـــر زآنکـــه او از مـــن بـــه مـــن نزدیکتـــر

2225. کـــین منـــی از وی رســـد دم دم مـــرا پـــس و را بیـــنم چـــو ایـــن کـــم شـــد[1841] مـــرا

2226. همچـــو آن کـــو بـــا تـــو باشـــد[1842] زر شـــمر ســـوی او داری نـــه ســـوی خـــود نظـــر[1843]

گردانیدن عمر رضی الله عنه نظر او را از مقام گریه که هستی است به مقام استغراق [1844]

2227. پـــس عمـــر گفـــتش کـــه ایـــن زاری تـــو هســـت هـــم آثـــار هشـــیاری تـــو

2228. راه فـــانی گشـــته راهـــی دیگـــر اســـت زآنکـــه هشـــیاری گنـــاهی[1845] دیگـــر اســـت

2229. هســـت هشـــیاری ز یـــاد[1846] مـــا مضـــی[1847] ماضـــی و مســـتقبلت پـــردهٔ خـــدا

2230. آتـــش انـــدر زن[1848] بـــه هـــر دو تـــا بـــه کـــی پـــر گـــره باشـــی از ایـــن هـــر دو چـــو نـــی

2231. تـــا گـــره بـــا نـــی بـــود[1849] همـــراز نیســـت همنشـــین آن لـــب و آواز نیســـت

2232. چـــون بـــه طـــوفی خـــود بـــه طـــوفی مرتـــدی چـــون بـــه خانـــه آمـــدی هـــم بـــا خـــودی

2233. ای خبرهـــات از خبـــر ده بـــی‌خبـــر توبـــهٔ تـــو از گنـــاه تـــو بتـــر

[1841] چو این کم شد M : چو این شد کم Bul.CGHKLN : چو آن شد کم AB

[1842] با تو باشد Bul.CGHKLMN : یا تو باشد AB

[1843] پس از این بیت در نسخه L این بیت وجود دارد :
همچنین در گریه و در ناله او * می‌شمردی چند جرم تو بتو
Bul. همین را دارد، اما در مصراع دوم «می شمردی جرم چندین ساله او» ضبط کرده.

[1844] A «کرم» بجای «گریه». ABL «که نیستیست» را حذف کرده. این دو کلمه، که در حاشیه N اضافه شده، در GHN محذوف است. K «که مستیست».

[1845] گناهی ABCGHKLMN : گناه Bul.

[1846] یاد ABCGHKLMN : راه Bul.

[1847] مضی Bul.ABGHKLMN : مضا C

[1848] آتش اندر زن Bul.ABCGHKLM : آتشی در زن N

[1849] تا گره با نی بود Bul.ABCGHKMN : تا گره باقی بود L

2234. ای تـــو از حـــال[1850] گذشـــته توبـــه جـــو — کـــی کنـــی توبـــه از ایـــن توبـــه بگـــو

2235. گـــاه بانـــگ زیـــر را قبلـــه کنـــی — گـــاه گریـــهٔ زار را قبلـــه زنـــی[1851]

2236. چونکـــه فـــاروق آینـــهٔ اســـرار شـــد — جـــان پیـــر از انـــدرون بیـــدار شـــد[1852]

2237. همچـــو جـــان بـــی‌گریـــه و بـــی‌خنـــده شـــد — جـــانش رفـــت و جـــان[1853] دیگـــر زنـــده شـــد

2238. حیرتـــی آمـــد درونـــش آن زمـــان — کـــه بـــرون شـــد از زمـــین و آســـمان

2239. جســـت و جـــویی[1854] از ورای جســـت و جـــو — مـــن نمـــی‌دانـــم تـــو مـــی‌دانـــی بگـــو[1855]

2240. حـــال و قـــالی از[1856] ورای حـــال و قـــال — غرقـــه گشـــته در جمـــال ذو الجـــلال

2241. غرقـــه‌ای نـــی کـــه خلاصـــی باشـــدش — یـــا بجـــز دریـــا کســـی بشناســـدش[1857]

2242. عقـــل جـــزو از کـــل گویـــا نیســـتی — گـــر تقاضـــا بـــر تقاضـــا نیســـتی

2243. چـــون تقاضـــا بـــر تقاضـــا مـــی‌رســـد — مـــوج آن دریـــا[1858] بـــدینجا مـــی‌رســـد[1859]

2244. چونکـــه قصـــهٔ حـــال پیـــر اینجـــا رســـید — پیـــر و حـــالش روی در پـــرده کشـــید

2245. پیـــر دامـــن را ز گفـــت‌وگـــو فشـــاند — نـــیم گفتـــه در دهـــان مـــا[1860] بمانـــد

[1850] C «از حال»، که در بالای «از» نوشته شده «بر».
[1851] زار را قبله زنی Bul.ABGHKLMN : زار را قبله کنی C
[1852] بیدار شد Bul.ABCGHKMN : بیزار شد L
[1853] رفت و جان Bul.ABGHKLMN : رفت جان C
[1854] جست و جویی Bul.BCGHKLMN : جست جویی A
[1855] در حاشیه C اضافه شده.
[1856] حال و قالی از Bul.ABGHKLMN : قال و حالی از C
[1857] بشناسدش Bul.BCGHKLMN : نشناسدش A
[1858] آن دریا Bul.ACGHKMN : این دریا L
[1859] B حذف کرده.
[1860] دهان ما Bul.ABCGHKMN : دهان او L

2246. از پـــی ایـــن عـــیش و عشـــرت ســـاختن صـــد هـــزاران جـــان بباییـــد[1861] بـــاختن

2247. در شـــکار بیشـــهٔ جـــان بـــاز بـــاش همچـــو خورشـــید جهـــان جـــان‌بـــاز بـــاش

2248. جـــان فشـــان افتـــاد خورشـــید بلنـــد هـــر دمـــی تـــی[1862] مـــی‌شـــود پـــر مـــی‌کننـــد

2249. جـــان فشـــان ای آفتـــاب معنـــوی مـــر جهـــان کهنـــه را بنمـــا نـــوی[1863]

2250. در وجـــــود آدمـــــی جـــــان و روان مـــی‌رســـد[1864] از غیـــب چـــون آب روان[1865]

تفسیر دعای آن دو فرشته که هر روز بر سر بازاری منادی می‌کنند که اللَّهم أعط کل منفق خلفا اللَّهم أعط کل ممسک تلفا و بیان کردن

[21a]

که آن منفق مجاهد راه حق است نه مسرف راه هوا[1866]

2251. گفـــت پیغـــامبر[1867] کـــه دایـــم بهـــر پنـــد دو فرشـــته خـــوش منـــادی مـــی‌کننـــد

2252. کـــای خـــدایا[1868] منفقـــان را ســـیر دار هـــر درمشـــان را عـــوض ده صـــد هـــزار

2253. ای خـــــدایا[1869] ممســـــکان را در جهـــــان تـــــو مـــــده الا زیـــــان انـــــدر زیـــــان

[1861] جان بباید LM : جان بشاید BCGHKN : جان نشاید A : جان بیاید .Bul
[1862] تی ABCGHKLMN : نی .Bul
[1863] در L جای این بیت و بیت پس از آن باهم عوض شده.
[1864] می‌رسد Bul.ABCGHKLM : می‌رسند N
[1865] پس از این بیت در نسخه L این بیت وجود دارد :
هر زمان از غیب نو نو میرسند * وز جهان تن برون شو میرسند
.Bul همین را دارد، اما در مصراع دوم «می شمردی جرم چندین ساله او» ضبط کرده.
[1866] در غیر از M « هر بازاری». C «سر» را حذف کرده. N بهر بازاری. N «که» را قبل از «اللهمّ » حذف کرده. .Bul، بیان کردن آن که منفق.
[1867] پیغامبر ABCM : پیغمبر Bul.GHKLN
[1868] کای خدایا Bul.ABCGHKLM : ای خدایا N
[1869] ای خدایا Bul.ABCGHKLM : کای خدایا N

2254. ای بســـــا امســـــاک کـــــز انفـــــاق بـــــه | مـــال حـــق را جـــز بـــه امـــر حـــق مـــده

2255. تـــا عـــوض یـــابی[1870] تـــو گـــنج بـــی‌کـــران | تـــــا نباشـــــی از عـــــداد کـــــافران[1871]

2256. کاشـــتران[1872] قربـــان همـــی‌کردنـــد تـــا | چیـــره گـــردد تیغشـــان بـــر مصـــطفی

2257. امـــر حـــق را بـــاز جـــو از واصـــلی[1873] | امـــر حـــق را در نیابـــد هـــر دلـــی

2258. چـــون غـــلام یـــاغیی[1874] کـــو عـــدل کـــرد | مـــال شـــه[1875] بـــر یاغیـــان او[1876] بـــذل کـــرد[1877]

2259. در نبـــی انـــذار اهـــل غفلـــت اســـت | کـــان همـــه انفاقهاشـــان حســـرت اســـت

2260. عـــدل ایـــن یـــاغی[1878] و دادش نـــزد شـــاه | چـــــه فزایـــــد دوری و روی ســـــیاه

2261. ســـــروران مکـــــه در حـــــرب رســـــول | بودشـــان قربـــان بـــه اومیـــد[1879] قبـــول[1880]

2262. بهـــر ایـــن مـــومن همـــی‌گویـــد ز بـــیم | در نمـــاز اهـــد الصـــراط[1881] المســـتقیم[1882]

[1870] یابی Bul.ABCHKLMN : بینی G بالای «بینی» نوشته شده «یابی»

[1871] ترتیب ابیات بعد از این بیت در K به این صورت است:
« امر حق را باز جو از واصلی*امر حق را در نیابد هر دلی »
« در نبی انذار اهل غفلت است*کان همه انفاقهاشان حسرت است »
« سروران مکه در حرب رسول*بودشان قربان به اومید قبول »
« کاشتران قربان همی‌کردند تا*چیره گردد تیغشان بر مصطفی »
« چون غلام یاغیی کو عدل کرد*مال شه بر یاغیان او بذل کرد »
« عدل این یاغی و دادش نزد شاه*چه فزاید دوری و روی سیاه»

« بهر این مومن همی‌گوید ز بیم*در نماز اهد الصراط المستقیم » توالی منطقی اندیشه همین است، اما نمی‌توان گفت که مولانا این ترتیب را رعایت کرده است. Menhec, Fatih و Bul. با K و Sarı Abd. موافقند، جز آنکه محل بیت « کاشتران قربان همی‌کردند تا*چیره گردد تیغشان بر مصطفی » را تغییر نداده‌اند.

[1872] کاشتران Bul.ABGHKM : اشتران CLN

[1873] از واصلی Bul.ABCGHKMN : گر واصلی L

[1874] یاغیی ABCGHKLMN : باغی Bul.

[1875] مال شه CGHKMN : مال حق Bul.ABL

[1876] یاغیان او GHKMN : باغیانش C : باغیان او Bul.AB : یاغیانش L

[1877] در Bul. جای بیت این و پس از آن با هم عوض شده و بیت « بنده پندارد که او خود عدل کرد * مال شه را بر مساکین بذل کرد » پس از این بیت وارد شده:

[1878] یاغی ABCGHKLMN : باغی Bul.

[1879] اومید ABCGHKMN : امید Bul.L

[1880] در Bul. این بیت پس از بیت « در نبی انذار اهل غفلت است*کان همه انفاقهاشان حسرت است» آمده.

[1881] الصراط ABCHKLMN : صراط Bul.G

[1882] المستقیم Bul.ABCGHKMN : مستقیم L

2263. آن درم دادن سخی را لایق است | جان سپردن خود سخای عاشق است

2264. نان دهی از بهر حق نانت دهند | جان دهی از بهر حق جانت دهند

2265. گر بریزد برگهای این چنار | برگ بی‌برگیش بخشد کردگار

2266. گر نماند از جود در دست تو مال | کی کند فضل الهت پای مال

2267. هر که کارد گردد انبارش تهی | لیکش[1883] اندر مزرعه باشد بهی

2268. و آنکه در انبار ماند و صرفه کرد | اشپش[1884] و موش حوادثهاش[1885] خورد

2269. این جهان نفی است[1886] در اثبات[1887] جو | صورتت صفر است در معنیت[1888] جو

2270. جان شور و تلخ[1889] پیش تیغ بر | جان چون دریای شیرین را بخر[1890]

2271. ور نمی دانی[1891] شدن زین آستان | باری از من گوش کن[1892] این داستان

قصهٔ خلیفه که در کرم در زمان خود از حاتم طایی گذشته بود و نظیر خود نداشت[1893]

2272. یک خلیفه بود در ایام پیش | کرده حاتم را غلام جود خویش

[1883] لیکش Bul.ABGHLMN : لیک CK

[1884] اشپش ABCHKLMN : اسپش .Bul : اشپس G

[1885] و موش حوادثهاش HLM : و موش و حوادثهاش Bul.AC : وموش حوادث پاک B : وموش و حوادث پاک GKN، و به همین صورت در H تصحیح شده

[1886] این جهان نفی است Bul.BCGHKLMN : این جهان نقلیست A

[1887] در اثبات Bul.ABGHKLM : و در اثبات CN

[1888] در معنیت ABGHKMN : و در معنیت CL : معانت .Bul

[1889] شور و تلخ Bul.BM : شور تلخ ACGHKLN

[1890] بخر Bul.ABGHKLMN : مخر C، در حاشیه تصحیح شده.

[1891] ور نمی دانی Bul.ABGHLMN : ور می توانی C : ور نمی تانی K

[1892] باری از من گوش کن Bul.ABGHKLM : باری از من گوش دار C : گوش کن باری ز من N

[1893] A «کی در کرم» را حذف کرده. N امیر المومنین خلیفه.N نداشت در عالم

2273. رایـــــت اکـــــرام و داد[1894] افراشـــــته فقـــــر و حاجـــــت از جهـــــان برداشـــــته

2274. بحـــر و دُر[1895] از بخشـــش[1896] صـــاف آمـــده داد او از قـــــاف تـــــا قـــــاف آمـــــده

2275. در جهـــــان خـــــاک ابـــــر و آب بـــــود مظهـــــر بخشـــــایش وهـــــاب بـــــود

2276. از عطـــــااش[1897] بحـــــر و کـــــان در زلزلـــــه ســـــوی جـــــودش قافلـــــه بـــــر قافلـــــه

2277. قبلـــــــــــۀ حاجـــــــــــت در و دروازه‌اش رفتـــــه در عـــــالم بـــــه جـــــود آوازه‌اش

2278. هـــم عجـــم هـــم روم هـــم تـــرک[1898] و عـــرب مانـــده از جـــود و ســـخااش[1899] در عجـــب[1900]

2279. آب حیـــــوان بـــــود و دریـــــای کـــــرم زنـــده گشـــته هـــم عـــرب زو هـــم عجـــم[1901]

قصۀ اعرابی درویش و ماجرای زن او با او به سبب قلت و درویشی[1902]

2280. یـــک شـــب اعرابـــی زنـــی مـــر شـــوی را گفـــت و از حـــد بـــرد گفـــت‌وگـــوی را

2281. کـــین همـــه فقـــر و جفـــا مـــا مـــی‌کشـــیم جملـــه عـــالم در خوشـــی مـــا ناخوشـــیم

2282. نـــان‌مـــان نـــی نـــان خورشـــمان درد و رشـــک کـــوزه‌مـــان نـــی[1903] آب‌مـــان از دیـــده اشـــک

2283. جامـــــۀ مـــــا روز تـــــاب آفتـــــاب شـــــب نهـــــالین[1904] و لحـــــاف از ماهتـــــاب

[1894] داد ABCGHKLMN : جود .Bul

[1895] بحر و دُر BM : بحر گوهر GHKN : بحر دُر Bul.AL و C «در» را ضبط کرده که در بالای آن نوشته شده «گوهر»

[1896] از بخشش ABLM : بخشش C: از بخشش اش .Bul: از بخششش GHKN

[1897] از عطااش CGHLM : از عطایش Bul.ABKN

[1898] هم ترک CGHKLMN : و هم ترک Bul.AB

[1899] سخااش ABCGHKLMN : سخایش .Bul

[1900] در L جای این بیت و بیت پس از آن باهم عوض شده.

[1901] زنده گشته هم عرب زو هم عجم Bul.ABCGHKMN : هم عرب زنده ازو و هم عجم L

در L جای دو مصراع این بیت باهم عوض شده.

[1902] N ماجرا کردن. GHN «او» را پس از «زن» حذف کرده. HN «و» را پیش از «قلت» حذف کرده.

[1903] کوزه‌مان نی M : کوزه‌مان نه Bul.ABCGHKLN

[1904] نهالین Bul.ACGHKLMN : نهالی B

2284. قـــرص مـــه را قـــرص نـــان پنداشـــته دســـت ســـوی آســـمان برداشـــته

2285. ننـــگ درویشـــان[1905] ز درویشـــی مـــا روز و شـــب[1906] از رزق[1907] اندیشـــی مـــا

2286. خـــویش و بیگانـــه[1908] شـــده از مـــا رمـــان بـــر مثـــال ســـامری از مردمـــان

2287. گر بخواهم[1909] از کسی یک مشت[1910] نسک مـر مـرا گویـد خمـش کـن مـرگ و جسـک

2288. مـــر عـــرب را فخـــر غـــزو اســـت و عطـــا در عـــرب تـــو همچـــو انـــدر خـــط خطـــا

2289. چـــه غـــزا مـــا بـــی‌غـــزا خـــود کشـــته‌ایـــم مـــا بـــه تیـــغ فقـــر بـــی[1911] ســـر گشـــته‌ایـــم[1912]

2290. چـــه عطـــا مـــا بـــر گـــدایی مـــی‌تنـــیم مـــر مگـــس را در هـــوا رگ مـــی‌زنـــیم

2291. گـــر کســـی مهمـــان رســـد گـــر مـــن مـــنم شـــب بخســـبد قصـــد دلـــق ان کـــنم[1913]

[1905] ننگ درویشان Bul.ACGHKLMN : نیک درویشان B
[1906] روز و شب CHKLMN : روز شب Bul.ABG
[1907] از رزق M : از روزی Bul.ABCGHKLN
[1908] خویش و بیگانه Bul.AGHKMN : خویش بیگانه BCL
[1909] بخواهم Bul.BCGHKLMN : نخواهم A
[1910] مشت Bul.BCGHKLMN : شب A
[1911] ما به تیغ فقر بی Bul.ABGHKM ، و همچنین است C در حاشیه : ما به شمشیر عدم CLN
[1912] پس از این بیت در نسخه L این بیت وجود دارد :
چه خطا ما بی خطا در آتشیم * چه دوا ما درد و غم را مفرشیم
و همچنین است .Bul که «نوا» ضبط کرده بجای «دوا»
[1913] شب بخسبد قصد دلق ان کنم M : چون بخسپد قصد دلق او کنم A : شب بخسپد دلقش از تن بر کنم Bul.BGK و در حاشیه A؛ در به همین نحو تصحیح شده. : دلق او را بر کنم L : شب بخسبد قصد دلق او کنم CHN
پس از این بیت در نسخه L این بیت وجود دارد :
قحط ده سال ار ندیدی در صور * چشم را بگشا و اندر ما نگر
زین نمط در (زن) ماجرا و گفت وگو * برد از حدّ عبارت پیش شو
کز عنا و فقر ما گشتیم خوار * سوختیم از اضطراب و اضطرار
تا بکی ما این همه خواری کشیم * غرقه اندر بحر ژرف آتشیم
ناگه ار روزی درآید میهمان * شرمساریها بریم از وی بجان
لیک مهمان چون در آید بی ثبوت * دانک کفش میهمان سازیم قوت
.Bul افزوده :
چون ازینسان ماجرا و گفتگو * شوهرش راکرد وضع ترش رو
گشته ایم با فقر دائم خوار و زار * بوده ایم سوزان نار اضطرار
تا بکی با این عنا محنت کشیم * غرقه بحر عمیق آتشیم
میهمانی گر برآید ناگهان * شرم بسیار آمد از وی بیگمان
گر برآمد میهمانی بی ثبوت * دانکه ما را کفش مهمانست قوت

مغرور شدن مریدان محتاج به مدعیان مزور و ایشان را شیخ و محتشم و واصل پنداشتن و نقل را از نقد فرق نا دانستن و بر بسته را از بر رسته[1914]

2292. بهر این گفتند دانایان به فن — میهمان محسنان[1915] باید شدن

2293. تو مرید و میهمان آن کسی — کو ستاند[1916] حاصلت را از خسی

2294. نیست چیره چون ترا چیره کند — نور ندهد مر ترا تیره کند

2295. چون ورا نوری نبود اندر قران — نور کی یابند از وی دیگران

2296. همچو اعمش کو کند داروی چشم — چه کشد در چشمها الا که یشم[1917]

2297. حال ما این است در فقر و عنا[1918] — هیچ مهمانی مبا مغرور ما[1919]

2298. قحط ده سال ار ندیدی در صور — چشمها بگشا و اندر ما نگر[1920]

2299. ظاهر ما چون درون مدعی — در دلش ظلمت زبانش[1921] شعشعی

2300. از خدا بویی نه او را نه اثر[1922] — دعویش افزون ز شیث و بو البشر

2301. دیو ننموده[1923] ورا هم نقش خویش — او همی‌گوید ز ابدالیم و بیش[1924]

[1914] پس از «مدّعیان» A «و درویشانران شیخ الخ» ضبط کرده. N محتاج بمدّعیان.B فرق نداشتن. N و بر در بسته را.
[1915] میهمان محسنان Bul.ABGHKLM : میزبان محسنان CN
[1916] کو ستاند Bul.ABGHKLMN ، و در حاشیه C نیز: کو رباید C
[1917] یشم ABCHKLM : پشم Bul.GHN
[1918] در فقر و عنا Bul.ABCGHKMN : در فقر ای خدا L
[1919] مهمانی مبا مغرور ما Bul.ABCGHKMN : مهمان خود مبا L
[1920] L این بیت را حذف کرده، اما بنگرید ابیاتی که در L بعد از بیت « گر کسی مهمان رسد گر من منم * شب بخسبد قصد دلق ان کنم » آمده. در N این بیت پس از بیت « چون ورا نوری نبود اندر قران * نور کی یابند از وی دیگران » آمده.
[1921] زبانش ABCGHKLMN : برونش .Bul
[1922] از خدا بویی نه او را نه اثر M : از خدا بویی نه او را نی اثر ABCGHKLN: از خدا او را نه بویی نی اثر .Bul
[1923] ننموده Bul.ABCGHKMN : بنموده L
[1924] و بیش Bul.CKMN : بیش ABGHL

2302. حـــرف درویشـــان بدزدیـــده بســـی تـا گمـان آیـد کـه هسـت او خـود[1925] کسـی

2303. خـــرده گیـــرد در ســـخن بـــر بایزیـــد ننـــــــگ دارد از درون[1926] او یزیـــــــد

2304. بـــی‌نـــوا از خـــوان و نـــان[1927] آســـمان پـیش او ننـداخت[1928] حـق یـک اسـتخوان

2305. او نـــدا کـــرده کـــه خـــوان بنهـــاده‌ام[1929] نایـــــب حقـــــم[1930] خلیفـــــه زاده‌ام[1931]

2306. الصـــلا ســـاده دلان[1932] پـــیچ پـــیچ تـا خوریـد از خـوان جـودم سـیر هـیچ[1933]

2307. ســـالها بـــر وعـــدهٔ فـــردا کســـان گـــرد آن در گشـــته فـــردا[1934] نارســـان

2308. دیـــر بایـــد تـــا کـــه[1935] ســـر آدمـــی آشـــکارا گـــردد از بـــیش[1936] و کمـــی

2309. زیـــر دیـــوار بـــدن[1937] گـــنج اســـت[1938] یـــا خانـــهٔ مـــار اســـت و مـــور و اژدهـــا

2310. چونکـــه پیـــدا گشـــت کـــو چیـــزی نبـــود عمـــر طالـــب رفـــت[1939] آگـــاهی چـــه ســـود

در بیان آنکه نادر افتد که مریدی در مدعی مزور اعتقاد به صدق بندد که او کسی است و بدین اعتقاد به مقامی برسد که شیخش در خواب ندیده باشد و آب و آتش او را گزند نکند و شیخش را گزند کند و لیکن به نادر نادر[1940]

[1925] که هست او خود Bul.ABCGHKLM : که خود هست او N
[1926] درون ABGHKLMN : وجود Bul.C
[1927] خوان و نان M : نان و خوان Bul.ABCGHKLN
[1928] ننداخت Bul.ABCGHKMN : بنداخت L
[1929] بنهاده‌ام Bul.ABCGHKLM : بنهاده‌ایم N
[1930] حقم Bul.ABCGHKLM : حق و N
[1931] زاده‌ام Bul.ABCGHKLM : زاده‌ایم N
[1932] دلان M : دلان Bul.ABCGHKLN
[1933] جودم سیر هیچ Bul.ACGHKMN : جودم هیچ هیچ BL
[1934] گشته فردا Bul.ABCGHKMN : کشته فردا L
[1935] تا که Bul.BCGHKLMN : تا کی A
[1936] از بیش Bul.ABGHKM ، نیز C در حاشیه : افزون CN : از فضل L
[1937] دیوار بدن Bul.ABCGHKLM : دیوار تنش N
[1938] گنج است ACGHKLMN : گنجیست Bul.B
[1939] رفت BCGKLMN : رفته Bul.AH
[1940] N بصدقی ببندد. GHN ببندد. N که آن را شیخش.C بنادر باشد. .Bul بنادر باشد نادر

2311. لیـــک نـــادر طالـــب آیـــد کـــز فـــروغ — در حـــــق او نـــــافع آیـــــد آن دروغ

2312. او بـــه قصـــد نیـــک خـــود جـــایی رســـد — گرچـــه جـــان پنداشـــت و آن[1941] آمـــد جســـد

2313. چـــون تحـــری در دل شـــب قبلـــه را — قبلـــــــه نـــــــی و آن نمـــــــاز او روا

2314. مـــدعی را قحـــط جـــان انـــدر ســـر اســـت — لیـــک مـــا را قحـــط نـــان بـــر ظـــاهر اســـت

2315. مـــا چـــرا چـــون مـــدعی پنهـــان کنـــیم — بهـــر نـــاموس مـــزور جـــان کنـــیم

صبر فرمودن اعرابی زن خود را و فضیلت صبر و فقر گفتن با زن[1942]

2316. شـوی گفـتش چنـد جـویی[1943] دخـل و کشـت — خـود چـه مانـد از[1944] عمـر افـزون‌تـر گذشـت

[21b]

2317. عاقـــل[1945] انـــدر بـــیش و نقصـــان ننگـــرد — زآنکـــه هـــر دو همچـــو ســـیلی بگـــذرد

2318. خـــواه صـــاف و خـــواه ســـیل تیـــره رو — چـــون نمـــی‌پایـــد دمـــی[1946] از وی مگـــو

2319. انـــدر ایـــن عـــالم هـــزاران جـــانور — مـــی‌زیـــد خـــوش عـــیش بـــی‌زیـــر و زبـــر

2320. شـــکر مـــی‌گویـــد خـــدا را فاختـــه — بـــر درخـــت و بـــرگ شـــب ناســـاخته

2321. حمـــد مـــی‌گویـــد[1947] خـــدا را عنـــدلیب — کاعتمـــاد[1948] رزق بـــر تســـت ای مجیـــب

[1941] پنداشت و آن ABCGHKMN : پنداشت آن Bul.L

[1942] Bul.ABCL زن را. کلمات «صبر و» در G اضافه شده. G فقر بیان کردن با زن. Bul.ABCL با زن خود.

[1943] چند جویی ABCGHKLMN : چند گویی .Bul

[1944] C «از» را حذف کرده، که در زیر این مصراع اضافه شده.

[1945] عاقل Bul.BCGHKLMN : عقل A

[1946] نمی‌پاید دمی Bul.ABCGHKLM، در AH «چو برق» در بالای «دمی» اضافه شده: نمی‌ماند دمی N

[1947] حمد می‌گوید Bul.BCGHKLMN : عهد می گویدA ، اما «حمد» در بالای آن نوشته شده

[1948] کاعتماد ABGHM : که اعتماد Bul.CKLN

2322. باز دست شاه را کرده نوید — از همه مردار ببریده امید

2323. همچنین از[1949] پشه‌گیری تا به پیل[1950] — شد عیال اللّه و حق[1951] نعم المعیل[1952]

2324. این همه غمها که اندر سینه‌هاست — از بخار و گرد باد و بود[1953] ماست

2325. این غمان بیخ کن چون داس ماست — این چنین شد[1954] و آنچنان وسواس ماس

2326. دان که هر رنجی ز مردن پاره‌ایست — جزو مرگ از خود بران گر چاره‌ایست

2327. چون ز جزو مرگ نتوانی گریخت — دان که کلش بر سرت خواهند ریخت

2328. جزو مرگ ار گشت شیرین مر ترا — دان که شیرین می‌کند کل زا[1955] خدا

2329. دردها از مرگ می‌آید رسول — از رسولش رو مگردان ای فضول

2330. هر که شیرین می‌زید او تلخ مرد — هر که او تن را پرستد جان نبرد

2331. گوسفندان را ز صحرا می‌کشند — آنکه فربه تر مر آونرا[1956] می‌کشند

2332. شب گذشت و صبح آمد ای تمر[1957] — چند گیری این فسانهٔ[1958] زر ز سر

2333. تو جوان بودی و قانع‌تر بدی — زر طلب گشتی خود اول زر بدی

[1949] از GHKMN : ار Bul.ABCL

[1950] به پیل ABCGHKLMN : بفیل .Bul

[1951] الله و حق Bul.ABCGHKMN ؛الله حق L

[1952] A در حاشیه، «الوکیل» بجای «المعیل»

[1953] گرد باد و بود Bul.BM : گرد بود و باد CGL : گرد و باد و بود A : گرد و بود H : باد و بود ماست KN

[1954] چنین شد Bul.ABCGHKMN : چنین L

[1955] زا M : را Bul.ABCGHKLN

[1956] مر آونرا M : مر سبکتر AHLN : مر آن را BGK، و به همین نحو در H تصحیح شده، AC نیز در حاشیه «مرآنرا» نوشته : مر او را .Bul

[1957] ای تمر ACGKHMN: ای ثَمَر .Bul Fatih و Menhec : بعضی دیگر، ای سمر ضبط کرده‌اند : ای قمر L : ای پسر B، H در بالای «ثَمَر» نوشته «نام زن»

[1958] این فسانهٔ ABGHKLMN : آفسانهٔ C : این فسانه را .Bul

2334. رز بـدی[1959] پـر میـوه چـون کاسـد شـدی — وقـت میـوه پختنـت فاسـد شـدی[1960]

2335. میـوه‌ات بایـد کـه شـیرین‌تـر شـود — چـون رسـن تابـان نـه واپـس‌تـر رود

2336. جفـت مـایی جفـت بایـد هـم صـفت — تـا بـر آیـد کارهـا بـا مصـلحت[1961]

2337. جفـت بایـد بـر مثـال همـدگر — در دو جفـت کفـش و مـوزه در نگـر

2338. گـر یکـی کفـش از دو تنـگ آیـد بـه پـا — هـر دو جفـتش کـار نایـد مـر تـرا

2339. جفـت در یـک خـرد و آن دیگـر بـزرگ — جفـت شـیر بیشـه دیـدی هـیچ گـرگ

2340. راسـت نایـد بـر شـتر جفـت جـوال — آن یکـی حـالی و ایـن پـر مـال مـال[1962]

2341. مـن روم سـوی قناعـت دل قـوی — تـو چـرا سـوی شـناعت مـی‌روی

2342. مـرد قـانع از سـر اخـلاص و سـوز — زیـن نسـق مـی‌گفـت بـا زن تـا بـه روز

نصیحت کردن زن مر شوی را که سخن افزون از قدم و از مقام خود مگو لِمَ تَقُولُونَ ما لا تَفْعَلُونَ که این سخنها اگر چه راست است این مقام توکل ترا نیست و این سخن گفتن فوق مقام و معاملهٔ خود زیان دارد و کَبُرَ مَقْتاً عِنْدَ اللَّهِ باشد[1963]

2343. زن بـر او زد بانـگ کـای نـاموس کـیش — مـن فسـون تـو نخـواهم خـورد بـیش

[1959] رز بدی Bul.ABCGHKLM : وربُدی N

[1960] در A ابیات « جفت مایی جفت باید هم صفت*تا بر آید کارها با مصلحت » و « جفت باید بر مثال همدگر*در دو جفت کفش و موزه در نگر » مقدم بر ابیات « رز بدی پر میوه چون کاسد شدی*وقت میوه پختنت فاسد شدی » و « میوه‌ات باید که شیرین‌تر شود*چون رسن تابان نه واپس‌تر رود » است، اما در حاشیه تصحیح شده.

[1961] کارها با مصلحت Bul.ABCGHKM : در مصالح مصلحت LN

[1962] آن یکی حالی و این پر مال مال Bul.ABGHLM، و همچنین C در حاشیه و همچنین N که جای «آن» و «این» را باهم عوض کرده : آن یکی کوچک و آن دیگر کمال CKN

[1963] N مر شوهر را. N از قدم خود و مقام مگو. .Bul بعد از مگو افزوده: که حق جل و علا می‌فرماید.

2344. ترهـــات از دعـــوی و دعـــوت[1964] مگـــو رو ســـخن از کبـــر و از نخـــوت مگـــو

2345. چنـــد حـــرف طمطـــراق و کـــار و بـــار کـــار و حـــال[1965] خـــود ببـــین و شـــرم دار

2346. کبـــر زشـــت و از گـــدایان زشـــت‌تـــر روز ســـرد و بـــرف وآنگـــه[1966] جامـــه تـــر

2347. چنـــد دعـــوی و دم و بـــاد و بـــروت[1967] ای تـــرا خانـــه چـــو بیـــت العنکبـــوت

2348. از قناعـــت کـــی تـــو جـــان افروختـــی از قناعتهـــا تـــو نـــام آمـــوختی

2349. گفـــت پیغـــامبر[1968] قناعـــت چیســـت گـــنج گـــنج را تـــو وا نمـــی‌دانـــی ز رنـــج

2350. ایـــن قناعـــت نیســـت جـــز گـــنج روان تـــو مـــزن لاف ای غـــم و رنـــج روان

2351. تـــو مخـــوانم جفـــت کمتـــر زن بغـــل جفـــت انصـــافم نـــیم جفـــت دغـــل

2352. چـــون قـــدم بـــا میـــر و بـــا بـــگ مـــی‌زنـــی چـــون ملـــخ را[1969] در هـــوا[1970] رگ مـــی‌زنـــی

2353. بـــا ســـگان بـــر اســـتخوان[1971] در چالشـــی چـــون نـــی اشـــکم تهـــی در نالشـــی[1972]

2354. سوی مـن[1973] منگـر بـه خـواری سسـت سسـت تـــا نگـــویم آنچـــه در رگهـــای تســـت[1974]

2355. عقـــل خـــود را از مـــن افـــزون دیـــده‌ای مـــر مـــن کـــم عقـــل را چـــون دیـــده‌ای

[1964] دعوی و دعوت Bul.ABGHKLMN : دعوی دعوت C
[1965] کار و حال Bul.BCHKLMN : کار حال A : کار بار G
[1966] وآنگه Bul.BCGHKLMN : آنگه A
[1967] باد و بروت ABGHKLMN : باد بروت Bul.C
[1968] پیغامبر ABCM : پیغمبر Bul.GHKLN
[1969] ملخ را Bul.ACGHKMN : مگس را BL
[1970] در هوا Bul.ABGHKLMN : بر هوا C
[1971] با سگان بر استخوان M : با سگان از استخوان C : با سگان بهر حدث N : با سگان زین استخوان Bul.BGHKL
[1972] A حذف کرده.
[1973] سوی من Bul.BCGHKLM : سوی ما N
[1974] A حذف کرده.

2356. همچـــو گـــرگ غافـــل انـــدر مـــا مجـــه[1975] ای ز ننـــگ عقـــل تـــو بـــی‌عقـــل بـــه[1976]

2357. چونکـــه عقـــل تـــو عقیلـــهٔ مـــردم اســـت آن نه عقل است آن که مار[1977] و کزدم است[1978]

2358. خصـــم ظلـــم و مکـــر تـــو اللـــه بـــاد فضـــل عقـــل[1979] تـــو ز مـــا کوتـــاه بـــاد

2359. هـــم تـــو مـــاری هـــم فســـونگر ای عجـــب[1980] مـــــارگیر و مـــــاری ای ننـــــگ عـــــرب

2360. زاغ اگـــــر زشـــــتی خـــــود بشـــــناختی همچـــــو بـــــرف از درد و غـــــم بگـــــداختی

2361. مـــرد افســـونگر بخوانـــد[1981] چـــون عـــدو او فســـون بـــر مـــار و مـــار[1982] افســـون بـــر او

2362. گـــــر نبـــــودی دام او افســـــون مـــــار کـــی فســـون مـــار را گشـــتی شـــکار[1983]

2363. مـــرد افســـونگر ز حـــرص کســـب[1984] و کـــار در نیابـــد آن زمـــان افســـون مـــار

2364. مـــار گویـــد ای فســـون‌گـــر هـــین و هـــین[1985] آن خـــود دیـــدی فســـون مـــن ببـــین

2365. تـــو بـــه نـــام حـــق فریبـــی مـــر مـــرا تـــا کنـــی رســـوای شـــور[1986] و شـــر مـــرا

2366. نـــام حقـــم بســـت نـــی آن رای تـــو نـــام حـــق را دام کـــردی وای تـــو[1987]

2367. نـــام حـــق بســـتاند از تـــو داد مـــن مـــن بـــه نـــام حـــق ســـپردم جـــان و تـــن

[1975] مجه Bul.ABCGHKMN : مچه L
[1976] بی‌عقل به Bul.ABCGHKLM : کم عقل به N
[1977] آن که مار Bul.BCGHKLMN : او که مار A
[1978] کزدم است GHM : کژدم است Bul.ABCKLN
[1979] فضل عقل M : فضل و عقل GHK : مکر عقل Bul.CLN : مکر و عقل AB : دست و عقل B و در C «دست» بالای «مکر» نوشته شده
[1980] ای عجب CM : این عجب Bul.ABGHKLN
[1981] بخواند Bul.ABGHKLMN : نخواند C
[1982] مار و مار Bul.ABGHKLMN : مار مار C
[1983] کی فسون مار را گشتی شکار Bul.ABCGHKMN : کی فسون مار گشتی آشکار L
[1984] ز حرص کسب Bul.BGKLM : ز حرص و کسب ACHN
[1985] هین و هین ABCGHKLMN : هین هین .Bul
[1986] رسوای شور Bul.ABGHKLMN : رسوای و شور C
[1987] در M این بیت بین ستون نوشته.

2368. یـــا بـــه زخـــم مـــن رگ جانـــت بـــرد یـــا تـــرا چـــون مـــن بـــه زنـــدانت بـــرد[1988]

2369. زن از ایـــن گونـــه خشـــن گفتارهـــا خوانـــد بـــر شـــوی جـــوان طومارهـــا[1989]

نصیحت کردن مرد مر زن را که در فقیران به خواری منگر و در کار حق به گمان کمال نگر و طعنه مزن در فقیر و فقیران[1990] به خیال و گمان بی‌نوایی خویشتن

2370. گفـــت ای زن تـــو زنـــی یـــا بـــو الحـــزن فقـــر فخـــر آمـــد مـــرا[1991] بـــر ســـر مـــزن

2371. مـــال و زر ســـر را بـــود[1992] همچـــون کـــلاه کـــل بـــود او کـــز کلـــه[1993] ســـازد پنـــاه

2372. آنکـــه زلـــف جعـــد و رعنـــا باشـــدش چـــون کلاهـــش رفـــت خوشـــتر آیـــدش

2373. مـــرد حـــق باشـــد بـــه ماننـــد بصـــر پـــس برهنـــه بـــه کـــه پوشـــیده نظـــر

2374. وقـــت عرضـــه کـــردن آن بـــرده[1994] فـــروش بـــر کنـــد از بنـــده جامـــهٔ عیـــب پـــوش

2375. ور بـــود عیبـــی برهنـــه‌ش[1995] کـــی کنـــد بـــل بـــه جامـــه خدعـــه‌ای بـــا وی کنـــد

2376. گویـــد ایـــن شـــرمنده اســـت از نیـــک و بـــد از برهنـــه کـــردن او از تـــو رمـــد

2377. خواجـــه در عیـــب اســـت غرقـــه تـــا بـــه گـــوش خواجـــه را مـــال اســـت و مـــالش عیـــب پـــوش

2378. کـــز طمـــع عیـــبش نبینـــد طـــامعی گشـــت دلهـــا را طمعهـــا جـــامعی

[1988] یا ترا چون من به زندانت برد M : یا ترا چون من به زندانی برد ACHLN : یا که همچون من بزندانت برد Bul.BGK، و به همین صورت در AHL تصحیح شده.

[1989] جوان طومارها ACGHKLMN : خود آن طومارها Bul.B

[1990] مزن در فقیر و فقیران M : مزن بر فقر و در فقیران CL : مزن در فقر و فقیران Bul.AHKN : مزن در فقیران و فقر B : مزن بر فقر و فقیران G

[1991] فقر فخر آمد مرا Bul.ABGHKMN : فقر فخر است و مرا CL

[1992] مال و زر سر را بود Bul.BCGHLMN : مال و زر را سر بود A

[1993] کل بود او کز کله Bul.BCGHLMN : کل بود کو از کله A

[1994] کردن آن برده Bul.ABCGHMN : کردن برده L

[1995] برهنه‌ش BGHLMN : برهنه CK : برهنش A : برهنه اش .Bul

2379. ور گـــدا گویـــد ســـخن چـــون زر کـــان ره نیابـــــــد کالـــــــهٔ او در دکـــــــان

2380. کـــــار درویشـــــی ورای فهـــــم تســـــت ســـوی درویشـــی بمنگـــر ســـست ســـست[1996]

2381. زآنکـــه درویشـــان ورای ملـــک و مـــال روزیـــــی دارنـــــد ژرف از ذو الجـــــلال

2382. حـــق تعـــالی عـــادل اســـت و عـــادلان کـــی کننـــد اســـتمگری بـــر بـــی‌دلان

2383. آن یکـــی را نعمـــت و کـــالا دهنـــد[1997] ویـــن دگـــر را بـــر ســـر آتـــش نهنـــد[1998]

2384. آتشـــش ســـوزا[1999] کـــه دارد ایـــن گمـــان بـــر خـــدا و خـــالق[2000] هـــر دو جهـــان

2385. فقـــر فخـــری از گـــزاف اســـت و مجـــاز نـــی هـــزاران عـــز پنهـــان اســـت و نـــاز

2386. از غضـــب بـــر مـــن لقبهـــا رانـــدی یـــارگیرم و مـــار گیـــرم[2001] خوانـــدی

2387. گـــر بگیـــرم مـــار دنـــدانش کـــنم تـــاش از ســـر کـــوفتن ایمـــن کـــنم[2002]

2388. ز آنکـــه آن دنـــدان عـــدو جـــان اوســـت مـــن عـــدو را مـــی‌کـــنم زیـــن علـــم دوســـت

2389. از طمـــع هرگـــز نخـــوانم مـــن فســـون[2003] ایـــن طمـــع را کـــرده‌ام مـــن ســـرنگون

[22a]

[1996] پس از این بیت L افزوده:
زانک درویشی ورای کارهاست * دم بدم از حق مریشانرا عطاست

[1997] دهند ABCGHKLMN : دهد .Bul

[1998] بر سر آتش نهند ABCGHKMN : بر سرش آتش نهد .Bul : بر لب آتش نهند L

[1999] آتشش سوزا GHKM : آتشش سوزد Bul.ABCL : سوزان N

[2000] خدا و خالق Bul.ABGHKLMN : خدای خالق C

[2001] یارگیرم و مار گیرم M : یارگیر مارگیرم CN : یارگیرم مارگیرم .Bul : یارگیر و مارگیرم ABGHKL

[2002] گر بگیرم مار دندانش کنم * تاش از سر کوفتن ایمن کنم ACHLMN ، در N «ور بگیرم» بجای «گر بگیرم» : گر بگیرم برکنم دندان مار* تاش از سر کوفتن نبود ضرار Menhec, Sarı Abd., Fatih Bul.BGK ، نیز A در حاشیه. در H نیز به همین صورت تصحیح شده.

[2003] نخوانم من فسون Bul.BCGHKLMN : نخواهم من فسون A

2390. حـــاش للـــه طمـــع مـــن از خلـــق نیســـت از قناعـــت در دل مـــن[2004] عـــالمی اســـت

2391. از ســـــر[2005] امـــــرودبن بینـــــی چنـــــان زیـــن[2006] فـــرود آ تـــا نمانـــد آن گمـــان

2392. چون تـو بـر گـردی و تـو سـر گشـته[2007] شـوی خانـــه را گردنـــده بینـــی[2008] و آن تـــوی

در بیان آن که جنبیدن هر کسی از آنجا که وی است هر کس را از چنبرهٔ وجود خود بیند، تابهٔ کبود آفتاب را کبود و سرخ سرخ نماید چون تابه‌ها از رنگها بیرون آید سپید شود از همه تابه‌های دیگر او راست‌گوتر باشد و امام باشد[2009]

2393. دیـــد احمـــد را ابـــو جهـــل و بگفـــت زشـــت نقشـــی کـــز بنـــی هاشـــم شـــگفت

2394. گفـــت احمـــد مـــر ورا کـــه راســـتی راســـت گفتـــی گـــر چـــه کـــار افراســـتی[2010]

2395. دیـــد صـــدیقش بگفـــت ای آفتـــاب نـــی ز شـــرقی نـــی ز غربـــی خـــوش بتـــاب

2396. گفـــت احمـــد راســـت گفتـــی ای عزیـــز ای رهیـــده[2011] تـــو ز دنیـــای نـــه چیـــز

2397. حاضـــران گفتنـــد ای صـــدر الـــوری [2012] راســـت گـــو گفتـــی دو ضـــد گـــو را چـــرا

2398. گفـــت مـــن آیینـــه‌ام مصـــقول دســـت تـــرک و هنـــدو در مـــن آن بینـــد کـــه هســـت

2399. ای زن ار طمـــاع مـــی‌بینـــی مـــرا[2013] زیـــن تحـــری زنانـــه برتـــر آ

[2004] در دل من Bul.ABGHKLMN : در دلمن C

[2005] از سر HLMN : بر سر Bul.ABCGK

[2006] زین M : ز آن Bul.ABCGHKLN

[2007] چون تو بر گردی و تو سر گشته M : چونک برگردی تو سرگشته Bul.ABGHK : چون تو بر گردی و سر گشته CLN

[2008] گردنده بینی ABCGHKMN : گردان بینی .Bul : گردیده L

[2009] B «خود» را حذف کرده.در Bul.ABCGHKLN پس از «آفتاب را کبود» «نماید» ضبط کرده. Bul ABGHKL.، چون تابها از رنگها . GHK راست گوتر. N امام همه باشد.

[2010] گر چه کار افراستی BM : گر چه کارافزاستی Bul.CGHKN : که چه کار افراشتی L ، در A همه نقطه‌های متمایز کننده حروف حذف شده.

[2011] ای رهیده Bul. ABCGHKMN : ای رمیده L

[2012] ای صدر الوری Bul.ABGHKMN ، نیز در حاشیه C : ای شه هر دو را CL

[2013] می‌بینی مرا Bul. ABCGHKMN : بینی مرمرا L

2400. آن طمع را[2014] ماند و رحمت بود — کو طمع آنجا که آن نعمت بود

2401. امتحان کن فقر را روزی دو تو — تا به فقر اندر غنا بینی دو تو

2402. صبر کن با فقر و بگذار این ملال — زآنکه در فقر است عز[2015] ذو الجلال

2403. سرکه مفروش و هزاران جان ببین — از قناعت غرق بحر انگبین

2404. صد هزاران جان تلخی کش نگر — همچو گل آغشته اندر گلشکر

2405. ای دریغا مر ترا گنجا بدی — تا ز جانم شرح دل پیدا شدی

2406. این سخن شیر است در پستان جان — بی‌کشنده[2016] خوش نمی‌گردد روان

2407. مستمع چون تشنه و جوینده شد — واعظ ار مرده بود گوینده شد

2408. مستمع چون تازه آمد[2017] بی‌ملال — صد زبان گردد به گفتن گنگ و لال

2409. چونکه نامحرم در آید از درم — پرده در پنهان شوند[2018] اهل حرم

2410. ور در آید محرمی دور از گزند — بر گشایند آن ستیران روی‌بند

2411. هرچه را خوب و خوش و زیبا کنند — از برای دیدهٔ بینا کنند

2412. کی بود آواز چنگ[2019] و زیر و بم — از برای گوش بی‌حس اصم[2020]

[2014] آن طمع را Bul. ABKLMN : این طمع را CGH
[2015] عز Bul.ABGHKLM : نور CN
[2016] کشنده Bul.ABCGHKLM : کشندهٔ N
[2017] تازه آمد ABCGHKLMN : تازه آید .Bul
[2018] شوند Bul.CGHKLMN : شود AB
[2019] آواز چنگ BuL.ABGHKMN : آواز لحس C : آواز و لحس L
[2020] حس اصم ABCGHKLMN : حس و اصم .Bul

2413. مشک را بیهوده حق[2021] خوش دم نکرد — بهر حس کرد و پی[2022] اخشم[2023] نکرد[2024]

2414. حق زمین و آسمان بر ساخته‌ست[2025] — در میان بس نار و نور[2026] افراخته‌ست

2415. این زمین را از برای خاکیان — آسمان را مسکن افلاکیان

2416. مرد سفلی[2027] دشمن بالا بود — مشتری هر مکان پیدا بود

2417. ای ستیره هیچ تو برخاستی — خویشتن را بهر کور آراستی

2418. گر جهان را پر در مکنون کنم — روزی تو چون[2028] نباشد چون کنم

2419. ترک جنگ و ره زنی ای زن بگو — ور نمی‌گویی به ترک من بگو

2420. مر مرا چه جای جنگ نیک و بد[2029] — کین دلم از صلحها هم می‌رمد

2421. گر خمش کردی و گرنی آن کنم — که همین دم ترک خان و مان کنم[2030]

مراعات کردن زن شوهر را و استغفار کردن[2031] از گفتهٔ خویش

2422. زن چو دید او را که تند[2032] و توسن است — گشت گریان گریه خود دام زن است

[2021] مشک را بیهوده حق ABCGHKMN : مشک را حق بیهوده Bul.L
[2022] کرد و پی Bul.ABMN : کرد او پی CGHKL
[2023] اخشم Bul.BGHKLMN : احشم AC
[2024] در .Bul جای این بیت و پس از آن بیت باهم عوض شده است.
[2025] آسمان بر ساخته‌ست Bul.ABCGHKMN : آسمانی ساختست L
[2026] بس نار و نور Bul.ACGHKLMN : بس نور و نار B
[2027] مرد سفلی Bul.BCGHKLMN : مرده سفلی A
[2028] چون Bul.ABCGHKLM : گر N
[2029] جنگ نیک و بد ABCGHKMN : جنگ و نیک و بد Bul.L
[2030] پس از این بیت .Bul افزوده:
پا تهی گشتن بهست از کفش تنگ * رنج غربت به که اندر خانه جنگ
[2031] استغفار کردن GHKMN : استغفار نمودن Bul.ABCL
[2032] تند Bul.ABCGHKMN : تر L

2423. گفت از تو کی چنین پنداشتم | از تو من اومید[2033] دیگر داشتم

2424. زن در آمد از طریق نیستی | گفت من خاک شماام[2034] نی ستی[2035]

2425. جسم و جان و هر چه[2036] هستم آن تست | حکم و فرمان جملگی فرمان تست

2426. گر ز درویشی دلم از صبر جست | بهر خویشم نیست آن بهر توست[2037]

2427. تو مرا در دردها بودی دوا | من نمی‌خواهم که باشی بی‌نوا

2428. جان تو کز بهر[2038] خویشم نیست این | از برای تستم[2039] این ناله[2040] و حنین

2429. خویش من و الله که بهر خویش تو | هر نفس خواهد که میرد پیش تو

2430. کاش جانت کش روان من فدا[2041] | از ضمیر جان من واقف بدی

2431. چون تو با من این چنین بودی به ظن | هم ز جان بیزار گشتم هم ز تن

2432. خاک را پر سیم[2042] و زر کردیم چون | تو چنینی با من ای جان را سکون

2433. تو که در جان و دلم جا[2043] می‌کنی | زین قدر[2044] از من تبرا می‌کنی

2434. تو تبرا کن که هستت دستگاه | ای تبرای ترا جان[2045] عذر خواه

[2033] اومید BCGHKMN : امید Bul.AL
[2034] شماام ABCGHKLM : شمایم Bul.N
[2035] نی ستی Bul.ABCGHKMN : نه ستی L
[2036] و جان و هر چه Bul.ABCGHKMN : و جانم هر چه L
[2037] آن بهر توست CGHKLMN : آن از بهر تست B : بهر تو است Bul.A
[2038] جان تو کز بهر Bul.BGHKMN : جان و سر کز بهر .Nich : جان تو گر بهر AL : جان و سر گر بهر C
[2039] از برای تستم Bul.BGHKMN : از برای تست ACL
[2040] این ناله Bul.BCGHKLMN : ناله A
[2041] فدا GKM : فدی Bul.ABCHLN
[2042] پر سیم CLMN : بر سیم Bul.ABGHK
[2043] تو که در جان و دلم جا Bul.ABGHKMN : تو کی در جان و دلم جا C : بر جان و دلم جان L
[2044] زین قدر GHKMN : این قدر Bul.ABCL
[2045] تبرای ترا جان Bul.ABCGHKMN : تبرای تو جانرا Fatih L

2435. یاد می‌کن آن زمانی را که من — چون صنم بودم تو بودی چون شمن

2436. بنده بر وفق تو دل افروختست — هر چه گویی تخت گوید[2046] سوختست

2437. من سپاناخ[2047] تو با هر چم پزی — یا ترش با یا که شیرین[2048] می‌سزی

2438. کفر گفتم نک به ایمان آمدم — پیش حکمت از سر جان آمدم

2439. خوی شاهانهٔ ترا نشناختم — پیش تو گستاخ در تاختم[2049]

2440. چون ز عفو تو چراغی ساختم — توبه کردم اعتراض انداختم

2441. می‌نهم[2050] پیش تو شمشیر و کفن — می‌کشم پیش تو گردن را بزن

2442. از فراق تلخ می‌گویی سخن — هر چه خواهی کن و لیکن این مکن[2051]

2443. در تو از من عذر خواهی هست سر — با تو بی‌من او شفیعی مستمر[2052]

2444. عذر خواهم در درونت خلق تست — ز اعتماد او دل من جرم[2053] جست

2445. رحم کن پنهان ز خود ای خشمگین — ای که خلقت به ز صد من انگبین

2446. زین نسق می‌گفت با لطف و گشاد — در میانه گریه‌ای بر وی فتاد

2447. گریه چون از حد گذشت و های های — زو که[2054] بی‌گریه بد او خود دلربای[2055]

[2046] هر چه گویی تخت گوید M: هر چه گویی پخت گوید Bul.ABCGHKN : هر چه گویم پخته گوئی Fatih L

[2047] سپاناخ Bul.ABGHKLMN : سفاناخ C

[2048] یا ترش با یا که شیرین Bul.BGHKM : با ترش یا باکه شیرین A : یا بشیرین CN : با ترش یا با بشیرین L

[2049] گستاخ خر در تاختم Bul.ABGHKMN : گستاخ مرکب تاختم C : گستاخ اندر تاختم L

[2050] می‌نهم Bul.ABCGHKMN : من‌نهم L ، نیز H که در بالا تصحیح کرده

[2051] این مکن Bul.ABCGHKLM : آن مکن N

[2052] مستمر ABCGHKLMN : مستتر .Bul

[2053] دل من جرم Bul.ABGHKMN : دلمن جرم C : دلم زین جرم L

[2054] زو که Bul.ABGHKMN : زآنکه .Nich : آنک C : L به این صورت ضبط کرده: گریه چون از حد گذشت و های های * از حنینش مرد را شد دل ز جای

[2055] L افزوده: چون قرارش ماند و صبرش بجای * زو که بی گریه بد او خود دلربای

2448. شـــد از آن بـــاران یکـــی برقـــی پدیـــد زد شـــــراری در دل[2056] مـــــرد وحیـــــد

2449. آنکـــه بنـــدهٔ روی خـــوبش بـــود مـــرد چـــون بـــود چـــون بنـــدگی آغـــاز کـــرد

2450. آنکـــه از کبـــرش دلـــت لـــرزان بـــود چـون شـوی چـون پـیش تـو گریـان شـود[2057]

2451. آنکـــه از نـــازش دل و جـــان خـــون بـــود چونکـــه آیـــد در نیـــاز او چـــون بـــود

2452. آنکه در جـور[2058] و جفـاش[2059] دام ماسـت[2060] عـذر مـا چـه بـود چـو او در عـذر خاسـت[2061]

2453. زُیِّـــــنَ لِلنَّـــــاسِ حـــــق آراستســـــت زآنکـه[2062] حـق آراسـت چـون داننـد جسـت[2063]

2454. چـــون پـــی یســـکن الیهـــاش آفریـــد کـــی توانـــد آدم از حـــوا بریـــد

2455. رســـتم زال ار بـــود وز حمـــزه بـــیش[2064] هســـت در فرمـــان اســـیر زال خـــویش

2456. آنکـــه عـــالم مســـت گفـــتش آمـــدی[2065] کلمینـــی یـــا حمیـــرا مـــی‌زدی

2457. آب غالـــب شـــد بـــر آتـــش از نهیـــب زآتـش او[2066] جوشـد چـو باشـد در حجـاب[2067]

2458. چونکـــه دیگـــی حایـــل آمـــد هـــر دو را[2068] نیســـت کـــرد آن آب را کـــردش هـــوا

[2056] در دل Bul.ABCGHKMN : بر دل L

[2057] چون شوی چون پیش تو گریان شود Bul.ABCGHKMN : چون شوی چون پیش تو گریان بود L و B بالای «شوی» نوشته «بود».
در .Bul جای این بیت و پس از آن بیت باهم عوض شده.

[2058] در جور ABCGHKLMN : از جور .Bul

[2059] جفاش ABCGHKM : جفایش Bul.LN

[2060] دام ماست Bul.ABCGHKMN : دامهاست L

[2061] L چو او خود عذر خواست، و همچنین است A که «خود» را حذف کرده. پس از این بیت L افزوده:
آنک جز خون ریزیش کاری نبود * چون نهد گردن زهی سودا و سود
آنک جز گردن کشی نآمد ازو * خوش درآید با تو چون باشد بگو

[2062] زآنکه BM : زآنچه Bul.ACGHKLN

[2063] چون دانند جست Bul.ABCGHKMN : چون تانند رست L

[2064] وز حمزه بیش Bul.ABCGHKLM : وز حمزه پیش N

[2065] آنکه عالم مست گفتش آمدی BGKM ،و در H به همین صورت تصحیح شده : آنکه عالم بنده گفتش بدی Bul.ACHLN

[2066] زآتش او BGKM ،که در A در بالای سطر نوشته شده و در H نیز به همین صورت تصحیح شده : آتشش Bul.ACHL : ز آتشش N

[2067] حجاب ABCGHKLMN : حجیب .Bul

[2068] چونکه دیگی حایل آمد هر دو را Bul.BGKMN نیز در حاشیه H: چونکه دیگی در میان آید شها ACHL

2459. ظـــاهرا بـــر زن چـــو آب ار غـــالبی باطنـــا مغلـــوب و زن را طـــالبی

2460. ایـــن چنـــین خاصـــیتی در آدمـــی اســـت مهـــر حیـــوان را کـــم اســـت آن از کمـــی اســـت

در بیان این خبر که انهن یغلبن العاقل و یغلبهن الجاهل

2461. گفـــت پیغـــامبر[2069] کـــه زن بـــر عـــاقلان غالـــب آیـــد ســـخت بـــر[2070] صـــاحب دلان

[22b]

2462. بـــاز بـــر زن جـــاهلان چیـــره شـــوند[2071] زآنکـــه ایشـــان تنـــد و بـــس خیـــره رونـــد[2072]

2463. کـــم بودشـــان رقـــت و لطـــف و وداد زآنکـــه حیـــوانی اســـت[2073] غالـــب بـــر نهـــاد[2074]

2464. مهـــر و رقـــت وصـــف انســـانی بـــود خشـــم و شـــهوت وصـــف حیـــوانی بـــود

2465. پرتـــو حـــق اســـت آن معشـــوق نیســـت خـــالق اســـت آن گـــویی[2075] مخلـــوق نیســـت

تسلیم کردن مرد خود را به آنچه التماس زن بود از طلب معیشت و آن اعتراض[2076] زن را اشارت حق[2077] دانستن

بنزد عقل هر داننده‌ای هست که با گردنده گرداننده‌ای هست

[2069] پیغامبر ABCLM : پیغمبر Bul.GHKN

[2070] سخت بر Bul.M : سخت و بر ABCGHKLN

[2071] چیره شوند Bul.ABGHKLM ،در C به همین صورت تصحیح شده : غالب شوند CN

[2072] زآنکه ایشان تند و بس خیره روند Bul.ABGHKLM در C به همین صورت تصحیح شده : کاندر ایشان تندی خیوانست بند C : زانک ایشان تند و بس حیوانیند N ضبط کرده.

[2073] حیوانی است Bul.ABCGHKMN : حیوانست L

[2074] در حاشیه N اضافه شده.

[2075] گویی M : گوییا Bul.BCGK : گوئی A : گوییی HN که در H به صورت «گوییا» تغییر یافته : گوئیش L

[2076] آن اعتراض GHKMN : این اعتراض Bul.ABCL

[2077] زن را اشارت حق Bul.ABCGHKLM : زن را حق N

2466. مـــرد ز آن گفـــتن[2078] پشـــیمان شـــد چنـــان کـــــز عـــــوانی ســـــاعت مـــــردن عـــــوان

2467. گفت خصم جان جان من چون شدم[2079] بـــر ســـر جـــان مـــن[2080] لگـــدها چـــون زدم

2468. چـــون قضـــا آیـــد[2081] فـــرو پوشـــد بصـــر[2082] تـــــا ندانـــــد عقـــــل مـــــا پـــــا را ز ســـــر

2469. چـــون قضـــا بگذشـــت خـــود را مـــی‌خـــورد پـــــرده بدریـــــده گریبـــــان[2083] مـــــی‌درد

2470. مـــرد گفـــت ای زن پشـــیمان مـــی‌شـــوم[2084] گـــــر بـــــدم کـــــافر مســـــلمان مـــــی‌شـــــوم

2471. مـــن گنـــه‌کـــار تـــوم[2085] رحمـــی بکـــن بـــر مکـــن یـــک بـــارگیم از بـــیخ و بـــن[2086]

2472. کـــــافر پیـــــر ار پشـــــیمان مـــــی‌شـــــود چونکـــــه عـــــذر آرد مســـــلمان مـــــی‌شـــــود

2473. حضـــرت[2087] پـــر رحمـــت اســـت و پـــر کـــرم عاشـــــق او هـــــم وجـــــود و هـــــم عـــــدم

2474. کفـــــر و ایمـــــان عاشـــــق آن کبریـــــا مـــــس و نقـــــره بنـــــدهٔ آن کیمیـــــا

در بیان آن که موسی و فرعون هر دو مسخر مشیتند چنان که زهر و پازهر و ظلمات[2088] و نور و مناجات کردن فرعون به خلوت تا ناموس نشکند

[2078] گفتن ABCGHKLMN : گفته .Bul
[2079] جان جان من چون شدم CMN : جان جان چون آمدم Bul.ABL : جان چون آمدم GHK
[2080] بر سر جان من Bul.ABGHKLMN : بر سر جانم C
[2081] آید ABCGHKLMN : آمد .Bul
[2082] پوشد بصر Bul.ABCGHKMN : پوشد نظر L
از این بیت L افزوده:
زآن امام المتقین داد این خبر * که اذا جاء القضا عمّی البصر
[2083] گریبان Bul.ACGHKLMN : گریبا B
[2084] ای زن پشیمان می‌شوم Bul.ABCGHKLM : ای زن گنه کار توم N
[2085] گنه‌کار توم Bul.ABCGHKMN : گنه‌کارم L
[2086] در حاشیه C اضافه شده.
[2087] حضرت ABCGHKLMN : حضرتت .Bul
[2088] زهر و پازهر و ظلمات ABGHKLM : پازهر و زهر و ظلمات C : زهر و پادزهر و ظلمات .Bul : پازهر و زهر و ظلمت N

2475. موسی و فرعون معنی را رهی ظاهر آن ره دارد و این بی‌رهی[2089]

2476. روز موسی پیش حق نالان شده نیمشب فرعون هم گریان بده [2090]

2477. کین چه غل است ای خدا بر گردنم[2091] ور نه غل باشد که گوید من منم

2478. زآنکه موسی را منور کرده‌ای مر مرا هم ز آن[2092] مکدر کرده‌ای

2479. زآنکه موسی را تو مه رو کرده‌ای ماه جانم را سیه رو کرده‌ای[2093]

2480. بهتر از ماهی نبود استاره‌ام چون خسوف آمد[2094] چه باشد چاره‌ام

2481. نوبتم گر رب و سلطان می‌زنند مه گرفت و خلق پنگان می‌زنند

2482. می‌زنند آن طاس و غوغا می‌کنند ماه را ز آن زخمه رسوا می‌کنند

2483. من که فرعونم ز خلق ای وای من[2095] زخم طاس آن ربي الاعلای من

2484. خواجه تاشانیم اما تیشه‌ات می‌شکافد شاخ را[2096] در بیشه‌ات

2485. باز شاخی را موصل می‌کنند شاخ دیگر را معطل می‌کنند

2486. شاخ را بر تیشه دستی هست نی هیچ شاخ از دست تیشه جست[2097] نی

2487. حق آن قدرت که آن تیشه تراست از کرم کن این کژیها را تو راست

[2089] در حاشیه N اضافه شده. پس از این بیت L بیت « ز آنکه موسی را منور... آن مکدر کرده‌ای» را ضبط کرده.
[2090] هم گریان بده BGM : گریان آمده CN : هم گریان شده Bul.AHKL
[2091] بر گردنم Bul.ABCGHKLM : در گردنم N
[2092] هم ز آن Bul.ABCGHKLM : ز آن هم N
[2093] در C جای این بیت و پس از آن بیت باهم عوض شده.
[2094] خسوف آمد ABCGHKLMN : خسوف آید Bul.
[2095] فرعونم ز خلق ای وای من Bul.ACGHLMN : فرعونم ز شهرت وای من BK نیز چنین است در AM در بالای سطر و در حاشیه C و در GH به همین صورت تصحیح شده.
[2096] شاخ را Bul.BGHKLMN ،در C در بالای سطر نیز به همین نحو نوشته شده : شاخ تر AC
[2097] جست Bul.ABCGHKMN : رست L

2488. بـاز بـا خـود گفتـه[2098] فرعـون ای عجـب — مـن نـه در یـا ربنـاام جملـه شـب

2489. در نهـان[2099] خـاکی و مـوزون مـی‌شـوم — چـون بـه موسـی مـی‌رسـم چـون مـی‌شـوم

2490. رنـگ زر[2100] قلـب ده‌تـو مـی‌شـود — پـیش آتـش چـون سـیه رو مـی‌شـود

2491. نـی کـه قلـب و قـالبم در حکـم اوسـت — لحظـه‌ای مغـزم کنـد یـک لحظـه پوسـت

2492. سـبز گـردم چـون کـه گویـد کشـت بـاش — زرد گـردم چـون کـه گویـد زشـت بـاش[2101]

2493. لحظـه‌ای مـاهم کنـد یـک دم سـیاه — خـود چـه باشـد غیـر ایـن کـار الـه

2494. پـیش چوگانهـای حکـم کـن فکـان — مـی‌دویـم انـدر مکـان و لامکـان

2495. چـون کـه بـی‌رنگـی اسـیر رنـگ شـد — موسـی بـا موسـی در جنـگ شـد

2496. چـون بـه بـی‌رنگـی رسـی کـان داشـتی — موسـی و فرعـون دارنـد[2102] آشـتی

2497. گـر تـرا آیـد بـر ایـن نکتـه[2103] سـؤال — رنـگ کـی خـالی بـود از قیـل و قـال

2498. ایـن عجـب کـین رنـگ از بـی‌رنـگ خاسـت — رنـگ بـا بـی‌رنـگ[2104] چـون در جنـگ خاسـت

2499. اصـل روغـن ز آب افـزون مـی شـود — اقبـت بـا آب ضـد چـون مـی شـود[2105]

2500. چـون کـه روغـن را ز آب اسرشـته‌انـد — آب بـا روغـن چـرا ضـد گشـته‌انـد[2106]

[2098] گفته CGHKLMN : گفت Bul.AB
[2099] در نهان Bul.ABGHKLM : چون نهان CN
[2100] رنگ زر Bul.ABGHKLMN : زانک زر C
[2101] در N جای این بیت با بیت پس از آن عوض شده.
[2102] دارند Bul.GKM ، و در BC به همین صورت تصحیح شده : دارد ABCHLN
[2103] بر این نکته GHKMN : بدین نکته Bul.ABCL
[2104] رنگ با بی‌رنگ Bul.ABGHKMN : رنگ در بی‌رنگ CL
[2105] این بیت در ACN حذف شده. GK نیز این بیت را بعد از بیت « این عجب کین... چون در جنگ خاست» گنجانیده‌اند و در H در حاشیه اضافه شده.
[2106] BG حذف کرده. تصحیح کننده ای آنرا در حاشیه G اضافه کرده.

2501. چون گل از خار است و خار از گل چرا — هر دو در جنگند و اندر ماجرا

2502. یا نه جنگ است این برای حکمت است — همچو جنگ خر فروشان صنعت است

2503. یا نه این است و نه آن حیرانی است — گنج باید جست این ویرانی است[2107]

2504. آن چه تو گنجش توهم می‌کنی — ز آن توهم گنج را گم می‌کنی

2505. چون عمارت دان تو وهم و رایها — گنج نبود در عمارت جایها

2506. در عمارت هستی و جنگی بود — نیست را از هستها ننگی بود[2108]

2507. نی که هست از نیستی فریاد کرد — بلکه نیست آن هست را واداد[2109] کرد

2508. تو مگو که من گریزانم ز نیست[2110] — بلکه او از تو گریزان است بیست[2111]

2509. ظاهرا می‌خواندت او سوی خود — وز درون می‌راندت با چوب رد

2510. نعلهای بازگونه ست[2112] ای سلیم — نفرت فرعون[2113] می‌دان از کلیم[2114]

سبب حرمان اشقیا از دو[2115] جهان که خَسِرَ الدُّنْیا وَ الْأخِرَةَ

2511. چون حکیمک[2116] اعتقادی کرده است — کآسمان بیضه زمین چون زرده است

[2107] Fatih، «گنج را جو گنج در ویرانیست»، هیچ نسخه خطی آن را تایید نمی‌کنند.
[2108] از هستها ننگی بود Bul.BCGHKLMN : از هستها تنگی بود A
[2109] واداد Bul.ABCGHKMN : ایجاد L
[2110] نیست Bul.ACGHKLMN : بیست B
[2111] گریزان است بیست Bul. BCGHKMN : گریزان است نیست AL
[2112] بازگونه ست GHKM : باژگونه ست Bul.ABCLN
[2113] نفرت فرعون Bul.BGKMN ، و همچنین AH در حاشیه: سرکشی فرعون ACHL
[2114] پس از این بیت L افزوده :
قومی اندر آتش سوزان چو ورد * قومی اندر گلستان بر رنج و درد
[2115] از دو Bul.ABCGHKLM : از هر دو N
[2116] حکیمک Bul.ACGHKLMN : طبیعی B، و «حکیمک» در بالای آن.

2512. گفت سایل چون بماند این خاکدان — در میان این محیط آسمان

2513. همچو قندیلی[2117] معلق در هوا[2118] — نی به اسفل می‌رود نی بر علا[2119]

2514. آن حکیمش گفت کز جذب سما — از جهات شش بماند اندر هوا

2515. چون ز مقناطیس قبهٔ ریخته — در میان ماند آهنی آویخته

2516. آن دگر گفت آسمان پر صفا[2120] — کی کشد در خود زمین تیره را

2517. بلکه دفعش می‌کند از شش جهات — زآن بماند اندر میان عاصفات

2518. پس ز دفع خاطر[2121] اهل کمال — جان فرعونان بماند اندر ضلال

2519. پس ز دفع این جهان و آن جهان — مانده‌اند این بی‌رهان بی‌این و آن[2122]

2520. سرکشی از بندگان ذو الجلال — دان که دارند از وجود تو ملال

2521. کهربا دارند چون پیدا کنند — کاه هستی ترا شیدا کنند

2522. کهربای خویش چون پنهان[2123] کنند — زود تسلیم ترا طغیان کنند

2523. آن چنان که مرتبهٔ حیوانی است — کو اسیر و سغبهٔ انسانی است

2524. مرتبهٔ انسان به دست اولیا — سغبه چون حیوان شناسش ای کیا

2525. بندهٔ خود خواند احمد در رشاد — جمله عالم را بخوان قُلْ یا عباد

[2117] قندیلی Bul.BCGHKLMN : قندیل A
[2118] در هوا Bul.ACGHKLMN : بر هوا B
[2119] علا ABM : علی Bul.CGHKLN
[2120] پر صفا M : با صفا Bul.ABCGHKLN
[2121] خاطر Bul.ABGHKLMN : ظاهر C ، که در حاشیه تصحیح شده
[2122] مانده‌اند این بی‌رهان بی‌این و آن Bul.ABGHKLMN : مانده‌اند بی این و آن این بی رهان C، در بالا تصحیح شده
[2123] خویش چون پنهان Bul.ABCGHKMN : خویش را پنهان L

2526. عقل تو همچون شتربان تو شتر — می‌کشاند[2124] هر طرف در حکم مر

2527. عقل عقلند اولیا و عقلها — بر مثال اشتران تا انتها

2528. اندر ایشان بنگر آخر ز اعتبار — یک قلاووز است جان[2125] صد هزار

2529. چه قلاووز و چه اشتربان بیاب — دیده‌ای کان دیده بیند آفتاب

2530. نک جهان[2126] در شب بمانده میخ دوز — منتظر موقوف خورشید است روز[2127]

2531. اینت خورشیدی[2128] نهان در ذره‌ای — شیر نر در پوستین بره‌ای

2532. اینت دریایی[2129] نهان در زیر کاه — پا بر این که هین منه در اشتباه[2130]

2533. اشتباهی و گمانی در درون[2131] — رحمت حق است بهر رهنمون

[23a]

2534. هر پیمبر فرد آمد در جهان — فرد بود و صد جهانش در نهان[2132]

2535. عالم[2133] کبری به قدرت سحر کرد — کرد خود را در کهین نقشی نورد[2134]

2536. ابلهانش فرد دیدند و ضعیف — کی[2135] ضعیف است آن که با شه شد حریف

[2124] می‌کشاند Bul.ABCGHKMN : می‌گشاید L
[2125] جان Bul.ABCGHKMN : و جان L
[2126] نک جهان Bul.ABCHMN : یک جهان GKL
[2127] روز Bul.ACHKLM : و روز BGN، و در H به همین صورت تصحیح شده.
[2128] خورشیدی Bul.ABCGHKLM : خورشید N
[2129] دریایی GHM : دریای Bul.ABCKLN
[2130] د در اشتباه CLMN : با اشتباه Bul.ABGHK، و در C به همین صورت تصحیح شده.
[2131] گمانی در درون Bul.CKLMN : گمانی را درون ABGH، که در G تصحیح شده.
[2132] فرد بود و صد جهانش در نهان Bul.ACHLMN : فرد بود آن رهنمایش در نهانBGK ؛ نیز در H در حاشیه
[2133] عالم Bul.BCGHKLMN : عالمی A
[2134] در حاشیه HN اضافه شده.
[2135] کی Bul.BCGHKLMN : که A

2537. ابلهـــان گفتنـــد مـــردی بـــیش نیســـت وای آن کـــو[2136] عاقبـــت انـــدیش نیســـت

حقیر و بی‌خصم دیدن دیده‌های حس صالح و ناقهٔ صالح را چون خواهد که حق تعالی لشکری را هلاک کند در نظر ایشان حقیر نماید خصمان راو اندک اگر چه غالب باشد آن خصم وَ يُقَلِّلُكمْ فِي أَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْراً كانَ مَفْعُولاً[2137]

2538. ناقـــهٔ صـــالح بـــه صـــورت بـــد شـــتر پـــی بریدنـــدش ز جهـــل آن قـــوم مـــر

2539. از بـــرای آب چـــون خصـــمش شـــدند نـــان کـــور و آب کـــور[2138] ایشـــان بدنـــد

2540. ناقـــة اللـــه آب خـــورد از جـــو و میـــغ[2139] آب حـــق را داشـــتند از حـــق دریـــغ

2541. ناقهـــهٔ صـــالح چـــو جســـم صـــالحان شـــد کمینـــی در هـــلاک طالحـــان

2542. تـــا بـــر آن امـــت ز حکـــم مـــرگ و درد ناقَـــةَ اللَّـــهِ وَ سُـــقْیاها چـــه کـــرد

2543. شـــحنهٔ قهـــر خـــدا زیشـــان بجســـت خونبهـــای اشـــتری شـــهری درســـت[2140]

2544. روح همچـــون صـــالح[2141] و تـــن ناقـــه اســـت روح انـــدر وصـــل و تـــن در فاقـــه اســـت[2142]

2545. روح صـــالح قابـــل آفـــات نیســـت زخـــم بـــر ناقـــه بـــود بـــر ذات نیســـت[2143]

2546. روح صـــالح قابـــل آزار نیســـت نـــور یـــزدان ســـغبهٔ کفـــار نیســـت[2144]

[2136] وای آن کو Bul.ACGHKLMN : وای او کو B

[2137] Bul.، «و ناقه صالح» را حذف کرده. N حس صالح را. Bul، «چون خدا خواهد که لشکری را» و ABCGHKLN «چون خواهد که حق لشکری را». N چشمشان را اندک نماید.

[2138] نان کور و آب کور Bul.ABCGHKLM : آب کور و نان کور N

[2139] جو و میغ Bul.ALM : جوی و میغ Sarı Abd. BCGHKN جود میغ. مثنوی 668 ه به گفته Sarı Abdullah جوی میغ ضبط کرده.

[2140] پس از این بیت L افزوده:
روح صالح ناقه تن اشترست * نفس گمره مر ورا چون پی برست

[2141] روح همچون صالح Bul.ABGHKLMN : روح او چون صالح C

[2142] در C این بیت پس از بیت « کس نیابد بر دل ... ضرر نی بر گهر » ضبط شده.

[2143] در L جای این بیت و بیت « روح صالح قابل آزار ... کفار نیست » عوض شده.

[2144] در Bul.ABCGHKLN این بیت بعد از بیت « کس نیابد بر دل ... ضرر نی بر گهر » ضبط شده.

2547. حق از آن پیوست با جسمی نهان [2145] تا بیازارند [2146] و بینند امتحان

2548. بی‌خبر کآزار این آزار اوست آب این خم متصل با آب جوست

2549. ز آن تعلق کرد با جسمی اله تا که گردد جمله عالم را پناه [2147]

2550. کس نیابد بر دل ایشان ظفر بر صدف آید ضرر نی بر گهر [2148]

2551. ناقهٔ جسم ولی را بنده باش تا شوی با روح صالح خواجه‌تاش

2552. گفت صالح چون که کردیت [2149] این حسد بعد سه روز از خدا نقمت رسد

2553. بعد سه روز دگر از جانستان آفتی آید که دارد سه نشان

2554. رنگ روی جمله تان [2150] گردد دگر رنگ رنگ مختلف اندر نظر

2555. روز اول رویتان چون زعفران در دوم رو سرخ همچون ارغوان

2556. در سوم گردد [2151] همه روها سیاه بعد از آن اندر رسد قهر اله

2557. گر نشان خواهید از من زین وعید کرهٔ ناقه به سوی که دوید

2558. گر توانیدش گرفتن چاره هست ور نه خود مرغ امید از دام جست [2152]

2559. کس نتانست اندر آن کره رسید رفت در کهسارها شد ناپدید

[2145] حق از آن پیوست با جسمی نهان AGHMN : جسم خاکی از بدو پیوست جان ح Bul.BCKL

[2146] تا بیازارند Bul.ABCHKLM : تاش آزارند GN، و در H به همین صورت تصحیح شده

[2147] در حاشیه C اضافه شده. پس از این بیت، .Bul بیت « کس نیابد بر دل ... ضرر نی بر گهر » را ضبط کرده و در مصراع دوم آن بیت بجای آمد، آید نوشته.

[2148] Bul. ABGHKLN، حذف کرده، رک: ذیل بیت « ز آن تعلق کرد... جمله عالم را پناه»

[2149] کردیت Bul.ABCGHKMN : کردند L

[2150] رنگ روی جمله تان Bul.BLM : روز روی جملتان C ، در بالا تصحیح شده : رنگ روی جملتان AGHKN

[2151] در سوم گردد Bul.BCGHKLMN : در سیم گردد A

[2152] پس از این بیت L افزوده:
چون شنیدند این ازو جلمه بتگ * در پی اشتر دویدند همچو سگ

2560. همچـــو روح پـــاک کـــو از ننـــگ تـــن — مـــــی گریـــــزد جانـــــب رب المـــــنن[2153]

2561. گفـت دیـدیت آن قضـا[2154] مبـرم[2155] شدسـت — صـــــورت اومیـــــد را[2156] گـــــردن زدســـــت

2562. کـــــرۀ ناقـــــه چـــــه باشـــــد خـــــاطرش — کـــه بجـــا آریـــد[2157] ز احســـان[2158] و بـــرش

2563. گـــــر بجـــــا آیـــــد دلـــــش رســـــتید از آن — ور نـــه نومیـــدیت[2159] و ســـاعد هـــا[2160] گـــزان

2564. چـــــون شـــــنیدند ایـــــن وعیـــــد منکـــــدر — چشـــــــم بنهادنـــــــد و آن را منتظـــــــر

2565. روز اول روی[2161] خـــــــود دیدنـــــــد زرد — مـــــی‌زدنـــــد از ناامیـــــدی آه ســـــرد

2566. ســـــــرخ شـــــــد روی همـــــــه روز دوم — نوبـــــت اومیـــــد و توبـــــه گشـــــت گـــــم

2567. شـــــد ســـــیه روز ســـــوم[2162] روی همـــــه — حکـــم صـــالح راســـت شـــد بـــی‌ملحمـــه

2568. چـــــون همـــــه در ناامیـــــدی ســـــر زدنـــــد[2163] — همچـــــو مرغـــــان[2164] در دو زانـــــو آمدنـــــد

2569. در نبـــــــی آورد جبریـــــــل[2165] امـــــــین — شـــــرح ایـــــن زانـــــو زدن را جـــــاثمین

2570. زانـــــو آن دم زن کـــــه تعلیمـــــت کننـــــد — وز چنـــــین زانـــــو زدن بیمـــــت کننـــــد

2571. منتظـــــــر گشـــــــتند زخـــــــم قهـــــــر را — قهـــــر آمـــــد نیســـــت کـــــرد آن شـــــهر را[2166]

[2153] در ABCGHKLN این بیت را حذف کرده. در .Bul «تنگ» بجای «ننگ»

[2154] آن قضا Bul.ACGHKLMN : این قضا B

[2155] Gمُبرَم را نسخه بدل داده. آن ضبط کرده،

[2156] اومید را BCGHKMN : امید را Bul.AL

[2157] که بجا آرید Bul.BCGHKLMN : که بجان آرید A

[2158] در C «ز» پیش از «احسان» اضافه شده.

[2159] نومیدیت Bul.ABCGKM : نومیدید HLN

[2160] ساعد ها BCKLM : ساعد را Bul.AGN، و در H به همین صورت تصحیح شده. H «بُرو ساعد گزان» نوشته.

[2161] روی Bul.ABCGHKLM : رنگ N

[2162] روز سوم Bul.ABCHLMN : روز سیم GK

[2163] در ناامیدی سر زدند Bul.ABGHKMN ، و به همین صورت در C تصحیح شده : در ناامیدی رد شدند CL

[2164] همچو مرغان Bul.ABCGHKMN : همچو شیخان L

[2165] جبریل Bul.ABGHKLMN : جبرئیل C

[2166] آن شهر را Bul.ABGHKLMN : این شهر را C

2572. صالح از خلوت[2167] به سوی شهر رفت — شهر دید اندر میان دود و نفت[2168]

2573. ناله از اجزای ایشان می‌شنید — نوحه پیدا نوحه گویان ناپدید

2574. ز استخوانهاشان شنید او ناله‌ها — اشک خون از جانشان[2169] چون ژاله‌ها

2575. صالح آن بشنید و گریه ساز کرد — نوحه بر نوحه گران آغاز کرد

2576. گفت ای قومی[2170] به باطل زیسته — وز شما من پیش حق بگریسته

2577. حق بگفته صبر کن بر جورشان — پندشان ده بس نماند از دورشان

2578. من بگفته پند شد بند از جفا — شیر پند از مهر جوشد وز صفا

2579. بس که کردید[2171] از جفا بر جای من — شیر پند افسرد در رگهای من

2580. حق مرا گفته ترا لطفی دهم — بر سر آن زخمها مرهم نهم

2581. صاف کرده حق دلم را چون سما — روفته از خاطرم جور شما

2582. در نصیحت من شده بار دگر — گفته امثال و سخنها چون شکر

2583. شیر تازه از شکر انگیخته — شیر و شهدی با سخن آمیخته

2584. در شما چون زهر گشته آن سخن — زآنکه زهرستان بدیت از بیخ و بن

2585. چون شوم غمگین که غم شد سرنگون — غم شما بودیت ای قوم حرون

[2167] صالح از خلوت Bul.BCGHKLMN : صالح از خانه A ، در بالا تصحیح شده

[2168] دود و نفت GHMN : دود و تفت Bul.ABCKL

[2169] اشک خون از جانشان Bul.ABCHKLM : اشک ریز از جانشان N : اشک ریز ان جانشان G ، و به همین صورت در H تصحیح شده. Fatih با G موافق است.

[2170] قومی ABCGHKLMN : قوم Bul.

[2171] کردید Bul.BGHM ؛ نیز Fatih ,Menhec, Sarı Abd. : کردند ACKLN

2586. هیچ کس بر مرگ غم نوحه کند ریش سر چون شد کسی مو بر کند

2587. رو به خود کرد و بگفت ای نوحه‌گر نوحه‌ات را می‌نیرزند[2172] آن نفر[2173]

2588. کژ مخوان ای راست خوانندهٔ مبین[2174] کیف آسی خلف قوم[2175] ظالمین

2589. باز اندر چشم و دل[2176] او گریه یافت رحمتی بی‌علتی در وی بتافت

2590. قطره می‌بارید و حیران گشته بود قطره‌ای بی‌علت از دریای جود

2591. عقل او می‌گفت کین گریه[2177] ز چیست بر چنان افسوسیان شاید گریست

2592. بر چه می‌گریی بگو بر فعلشان بر سپاه کینه بدفعلشان[2178]

2593. بر دل تاریک پر زنگارشان بر زبان زهر همچون مارشان

2594. بر دم و دندان سگسارانه‌شان بر دهان و چشم کزدم[2179] خانه‌شان

2595. بر ستیز و تسخر و افسوسشان شکر کن چون کرد حق محبوسشان

2596. دستشان کژ پایشان کژ چشم کژ مهرشان کژ صلح‌شان کژ خشم کژ

2597. از پی تقلید و از رایات نقل[2180] پا نهاده بر جمال پیر عقل[2181]

[2172] می‌نیرزند Bul.ABCGHKMN : می نیر زد L

[2173] در حاشیه CN اضافه شده.

[2174] کژ مخوان ای راست خوانندهٔ مبین Bul.ABGHKLM ،C به همین صورت در حاشیه تصحیح کرده : کژ مخوان ای راست خوانندهٔ ببین N : راست خوان کژ خوانی ما را مبین C

[2175] کیف آسی خلف قوم Bul.ABLM ، نیز C در حاشیه : کیف آسی قل لقوم CGHKN

[2176] چشم و دل Bul.ABGHKMN : جسم و دل CL

[2177] کین گریه Bul.ABCGHKLM : این گریه N

[2178] بدفعلشان M : بدنعلشان Bul.BCKLN : تو ز بدنشان AGH

[2179] کزدم M : کژدم Bul.ABCGHKLN

[2180] تقلید و از رایات نقل Bul. BGHKLMN : تقلید وز رایات و نقل C : تقلید و معقولات نقل A، و به همین صورت در C تصحیح شده

[2181] بر جمال پیر عقل BCGHKMN : بر جمال این پیر عقل .Bulبر سر ِ این پیر ِ عقل AL

2598. پیـر خـر نـی[2182] گشـته جملـه پیـر خـر[2183] از ریـــای چشـــم[2184] و گـــوش همـــدگر

2599. از بهشـــــت آورد یـــــزدان بنـــــدگان تـــا نمایدشـــان ســـقر پروردگـــان

در معنی آن که مَرَجَ الْبَحْرَیْنِ یَلْتَقِیانِ بَیْنَهُما بَرْزَخٌ لا یَبْغِیانِ[2185]

2600. اهـــل نـــار و خلـــد را بـــین هـــم دکـــان در میانشـــــان بَـــــرْزَخٌ لا یبغیـــــان

2601. اهـــل نـــار و اهـــل نـــور آمیختـــه در میانشـــان کـــوه قـــاف انگیختـــه

2602. همچـــو در کـــان خـــاک و زر کـــرد اخـــتلاط در میانشـــان صـــد بیابـــان و ربـــاط

2603. همچنانکـــــه عقـــــد در در و شـــــبه مخـــتلط چـــون میهمـــان یـــک شـــبه

2604. بحـــر را نیمـــیش شـــیرین چـــون شـــکر طعـــم شـــیرین رنـــگ روشـــن چـــون قمـــر

2605. نـــیم دیگـــر تلـــخ همچـــون زهـــر مـــار[2186] طعـــم تلـــخ و رنـــگ مظلـــم قیـــروار[2187]

2606. هـر دو بـر هـم مـی‌زننـد[2188] از تحـت[2189] و اوج بـــر مثـــال آب دریـــا مـــوج مـــوج

[23b]

2607. صـــورت بـــر هـــم زدن از جســـم تنـــگ[2190] اخـــتلاط جانهـــا در صـــلح و جنـــگ

2608. موجهـــای صـــلح بـــر هـــم مـــی‌زنـــد کینـــه‌هـــا از ســـینه‌هـــا بـــر مـــی‌کنـــد

[2182] پیر خر نی Bul.ABGHKMN : پیر حرنی C : پیر خر به L

[2183] گشته جمله پیر خر M :جمله گشته پیر خر Bul.ABCGHKN : جمله گشته پیره خر L، Fatih حُرّ ، کاملاً ناصواب است.

[2184] از ریای چشم Bul.ABCGHKMN : از زبان و چشم L

[2185] ABH «لایبغیان» را حذف کرده.

[2186] زهر مار Bul.BCGKLMN : زهر و مار AH

[2187] مظلم قیروار Bul.ABCHKLMN : مظلم همچو قار G، نیز H در حاشیه

[2188] می‌زنند Bul.BCGHKLMN : می‌زند A

[2189] از تحت ABCGHKLMN : از تخت .Bul

[2190] از جسم تنگ Bul.ABCGHKMN : از چشم تنگ L

2609. موجهـــای جنـــگ بـــر شـــکل[2191] دگـــر — مهرهـــا را مـــی‌کنـــد زیـــر و زبـــر

2610. مهـــر تلخـــان را بـــه شـــیرین مـــی‌کشـــد — زآنکـــه اصـــل مهرهـــا باشـــد رشـــد

2611. قهـــر شـــیرین را بـــه تلخـــی مـــی‌بـــرد — تلـــخ بـــا شـــیرین کجـــا انـــدر خـــورد

2612. تلـــخ و شـــیرین زیـــن نظـــر نایـــد پدیـــد — از دریچـــهٔ عاقبـــت داننـــد دیـــد

2613. چشـــم آخـــر بـــین توانـــد دیـــد راســـت — چشـــم آخـــر بـــین غـــرور اســـت و خطاســـت

2614. ای بســـا شـــیرین کـــه چـــون شـــکر بـــود — لیـــک زهـــر انـــدر شـــکر مضـــمر بـــود

2615. آن کـــه زیـــرک‌تـــر بـــه بـــو بشناســـدش — و آن دگـــر چـــون بـــر لـــب و دنـــدان زدش

2616. پـــس لـــبش ردش کنـــد پـــیش از گلـــو — گـــر چـــه نعـــره مـــی‌زنـــد شـــیطان کلـــو[2192]

2617. و آن دگـــــر را در گلـــــو پیـــــدا کنـــــد — و آن دگـــــر را در بـــــدن رســـــوا کنـــــد

2618. و آن دگـــــر را در حـــــدث ســـــوزش دهـــــد — ذوق آن زخـــــم جگـــــر دوزش دهـــــد[2193]

2619. و آن دگـــــر را بعـــــد ایـــــام و شـــــهور — و آن دگـــــر را بعـــــد مـــــرگ از قعـــــر گـــــور[2194]

2620. ور دهنـــــدش مهلـــــت انـــــدر قعـــــر گـــــور — لا بـــــد آن پیـــــدا شـــــود یـــــوم النشـــــور

2621. هـــــر نبـــــات و شـــــکری را[2195] در جهـــــان — مهلتـــــی پیداســـــت از دور زمـــــان

2622. ســـــالها بایـــــد کـــــه انـــــدر آفتـــــاب — لعـــــل یابـــــد رنـــــگ و رخشـــــانی و تـــــاب

[2191] بر شکل ABCGHKLMN : در شکل Bul.

[2192] شیطان کلو ACLM : شیطان کلوا Bul.BGHKN

[2193] ذوق آن زخم جگر دوزش دهد Bul.BGKLMN ، نیز AH در حاشیه : خرج آن در دخل آموزش دهد AH : خرج آن ار دخل آموزش دهد C

[2194] مرگ از قعر گور Bul.ABCGHKMN : مرگ و نفخ صور L

[2195] نبات و شکری را Bul.ABCGHKLM : نبات و گوهری را N

2623. بـــاز تـــره در دو مـــاه[2196] انـــدر رســـد　　بـــاز تـــا ســـالی گـــل احمـــر رســـد

2624. بهـــر ایـــن فرمـــود حـــق عـــز و جـــل　　ســـورة الانعـــام[2197] در ذکـــر اجـــل

2625. ایـــن شـــنیدی مـــو بـــه مویـــت گـــوش بـــاد　　آب حیـــوان اســـت خـــوردی نـــوش بـــاد

2626. آب حیـــوان خـــوان مخـــوان ایـــن را ســـخن　　روح نـــو بـــین در تـــن حـــرف کهـــن

2627. نکتـــهٔ دیگـــر تـــو بشـــنو ای رفیـــق　　همچـــو جـــان او ســـخت پیـــدا و دقیـــق

2628. در مقـامی هسـت ایـن هـم زهـر و مـار[2198]　　از تصـــاریف خـــدایی خـــوش گـــوار

2629. در مقـــــامی زهـــــر و در جـــــایی دوا　　در مقـــــامی کفـــــر و در جـــــایی روا[2199]

2630. گـــر چـــه آن جـــا او گزنـــد جـــان بـــود　　چـون بـدین جـا در رسـد[2200] درمـان بـود[2201]

2631. آب در غـــوره تـــرش باشـــد و لیـــک　　چـــون بـــه انگـــوری رســـد شـــیرین و نیـــک

2632. بـــاز در خـــم او شـــود تلـــخ و حـــرام　　در مقـــــام ســـــرکگی نعـــــم الادام

در معنی آنکه آنچه ولی کامل کند مرید را نشاید گستاخی کردن و همان فعل کردن که حلوا طبیب را زیان ندارد اما

[2196] دو ماه Bul.ACGHKLMN : دو مه B

[2197] سورة الانعام Bul.ABCGHKMN : سورهٔ انعام L

[2198] هست این هم زهر و مار LM : هست هم این زهر و مار BCGKN : هست هم این زهر مار .Bul : هست این چون زهر AH ، و در زیر چون، در H «هم» اضافه شده

[2199] پس از این بیت L افزوده:
در مقامی خار و در جائی چو گل * در مقامی سرکه در جائی چو مل
در مقامی خوف و در جائی رجا * در مقامی بخل و در جائی سخا
در مقامی فقر و در جائی غنا* در مقامی قهر و در جائی رضا
در مقامی جور و در جائی وفا* در مقامی منع و در جائی عطا
در مقامی درد و در جائی صفا * در مقامی خاک و جائی کیمیا
در مقامی عیب و در جائی هنر * در مقامی سنگ و در جائی گهر
در مقامی حنظل و جائی شکر * در مقامی خشکی و جائی مطر
در مقامی ظلم و جائی محض عدل * در مقامی جهل و جائی عین عقل

[2200] در رسد Bul.ABCGHLMN : می رسد K

[2201] درمان بود Bul.ABGHKLMN : درمان شود C

بیمار را زیان دارد و سرما و برف انگور را زیان ندارد اما غوره را زیان دارد که در راهست کی لِیَغْفِرَ لَک اللَّهُ ما تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِک وَ ما تَأَخَّرَ[2202]

2633. گـــر ولـــی زهـــری خـــورد نوشـــی شـــود ... ور خـــورد طالـــب ســـیه هوشـــی[2203] شـــود

2634. رب هَـــبْ لِـــي از ســـلیمان آمدســـت ... کـــه مـــده غیـــر مـــرا ایـــن ملـــک دســـت[2204]

2635. تـــو مکـــن بـــا غیـــر مـــن ایـــن لطـــف و جـــود ... ایـــن حســـد را مانـــد امـــا آن نبـــود[2205]

2636. نکتـــهٔ لا یَنْبَغِـــي مـــی‌خـــوان بـــه جـــان ... ســـر مِـــنْ بَعْـــدِي ز بخـــل او مـــدان

2637. بلکـــه انـــدر ملـــک دیـــد او صـــد خطـــر ... مـــو بـــه مـــو ملـــک جهـــان بـــد بـــیم ســـر[2206]

2638. بـــیم ســـر بـــا بـــیم ســـر بـــا بـــیم دیـــن ... امتحـــانی نیســـت مـــا را مثـــل ایـــن

2639. پـــس ســـلیمان همتـــی بایـــد کـــه او ... بگـــذرد زیـــن صـــد هـــزاران رنـــگ و بـــو

2640. بـــا چنـــان قـــوت کـــه او را بـــود هـــم ... مـــوج آن ملکـــش فرومـــی‌بســـت دم

2641. چـــون بـــر او بنشســـت زیـــن انـــدوه گـــرد ... بـــر همـــه شـــاهان عـــالم رحـــم کـــرد

2642. شـــد شـــفیع و گفـــت ایـــن ملـــک و لـــوا[2207] ... بـــا کمـــالی ده کـــه دادی مـــر مـــرا

2643. هـــر کـــه را بـــدهی و بکنـــی آن کـــرم[2208] ... او ســـلیمان اســـت و آن کـــس[2209] هـــم مـــنم

[2202] C «آنکه» را حذف کرده. BCGHLN بجای «ولی کامل کند» نوشته «ولی کند». .Bul، مریدانرا. G بیماران را. N رنجور را بجای بیمار را. N «و»را پیش از «سرما» حذف کرده. CN، «انگور رسیده را» . Bul.CK بعد از «ما تَأَخَّرَ» «نشده است» را ضبط کرده.

[2203] سیه هوشی Bul.ABCGHKLM : سیه گوشی N

[2204] ملک دست HMN : ملک و دست Bul.BCGKL : مال و دست A

[2205] آن نبود Bul.BCGHKLMN :این نبود A

[2206] بیم سر Bul.BGHKLMN :نیم سر AC

[2207] شد شفیع و گفت این ملک و لوا Bul.ABGHKM ، نیز در حاشیه C : پس شفاعت کرد و گفت این ملک را CLN

[2208] بکنی آن کرم Bul.ABCGHKMN : بخشی آن کرم L

[2209] و آن کس Bul.ABCGHKMN : آن کسL

2644. او نباشد بعد او[2210] باشد معنی — خود معنی چه بود منم بی‌مدعی

2645. شرح این فرض است گفتن لیک من — باز می‌گردم به قصهٔ مرد و زن

مخلص ماجرای عرب و جفت او

2646. ماجرای مرد و زن را مخلصی — باز می‌جوید درون مخلصی

2647. ماجرای مرد و زن افتاد نقل — آن مثال نفس خود می‌دان و عقل

2648. این زن و مردی که نفس است و خرد — نیک بایستند[2211] بهر نیک و بد

2649. وین دو بایسته در این خاکی سرا — روز و شب در جنگ و اندر ماجرا

2650. زن همی‌خواهد حویج[2212] خانگاه[2213] — یعنی آب رو و نان و خوان و جاه

2651. نفس همچون زن پی[2214] چاره‌گری — گاه خاکی گاه جوید سروری

2652. عقل خود زین فکرها آگاه نیست — در دماغش جز غم الله نیست

2653. گرچه سر قصه این دانه‌ست[2215] و دام — صورت قصه شنو اکنون تمام

2654. گر بیان معنوی کافی شدی — خلق عالم عاطل و باطل[2216] بدی

2655. گر محبت فکرت و معنیستی — صورت روزه و نمازت[2217] نیستی

[2210] بعد او M : بعدی او Bul.ABCGHKLN
[2211] بایستند MN : بایسته ست Bul.ABCGHKL
[2212] حویج ABCGHKLMN : حوایج Bul.
[2213] خانگاه ABGHLMN : خانقاه Bul.C : جایگاه K
[2214] زن پی Bul.ABGHKLMN : زن که پی C
[2215] دانه‌ست ABGHKLMN : دان‌ست Bul.C
[2216] عاطل و باطل Bul.ABGHKLMN : باطل و عاطل C
[2217] روزه و نمازت Bul.ABGHKMN : روزه نمازت C : صوم نمازت L

2656. هدیـــــه‌هـــــای دوســـــتان بـــــا همـــــدگر نیســـــت انـــــدر دوســـــتی الا صـــــور

2657. تـــــا گـــــواهی داده باشـــــد هدیـــــه‌هـــــا بـــــر محبتهـــــای مضـــــمر در خفـــــا[2218]

2658. زآنکـــــه احســـــانهای ظـــــاهر شـــــاهدند بـــــر محبتهـــــای ســـــر ای ارجمنـــــد[2219]

2659. شـــاهدت گـــه راســـت باشـــد[2220] گـــه دروغ مســـت گـــاهی از مـــی و گـــاهی ز دوغ[2221]

2660. دوغ خـــــورده مســـــتی پیـــــدا کنـــــد هـــــای و هـــــوی[2222] ســـــر گرانیهـــــا کنـــــد

2661. آن مرایـــــی در صـــــیام و در صلاســـــت تـــا گمـــان آیـــد کـــه او مســـت خداســـت[2223]

2662. حاصـــل افعـــال[2224] برونـــی دیگـــر اســـت تـــا نشـــان باشـــد بـــر آنچـــه[2225] مضـــمر اســـت

2663. یـــا رب ایـــن[2226] تمییـــز ده مـــا را بـــه خواســـت تـــا شناســـیم آن نشـــان کـــژ ز راســـت[2227]

2664. حـــــس را تمییـــــز دانـــــی چـــــون شـــــود آنکـــــه حـــــس ینظـــــر بنـــــور اللّـــــه بـــــود

2665. ور اثـــر نبـــود ســـبب هـــم مظهـــر اســـت همچـــو خویشـــی کـــز محبـــت مخبـــر اســـت

2666. نبـــود آنکـــه نـــور حقـــش شـــد امـــام مـــر اثـــر را یـــا ســـببها را غـــلام [2228]

[2218] در خفا Bul.ABGKLMN : بر خفا C : در جفا H

[2219] سر ای ارجمند Bul.ABGHKMN : سر ارجمند CL

[2220] باشد ABCGHKLMN : گوید .Bul

[2221] مست گاهی از می و گاهی ز دوغ Bul.ABCGHKLM : مست گاه از وی بودگاهی ز دوغ N

[2222] های و هوی Bul.GLMN : های و هو CK : های هوی AB : های هو H

[2223] خداست M : ولاست Bul.ABCGHKLN ، و M زیر کلمه بعدا نوشته «ولاست»

[2224] حاصل افعال Bul.ABCGHKMN : حاصل افعل L

[2225] بر آنچه Bul.ABCGHKMN : در آنچه L

[2226] یا رب این Bul.ABHKM : یا رب آن CGLN

[2227] کژ ز راست Bul.BGHKLMN : کژ و راست A : کژ راست C

[2228] نبود آنکه نور حقش شد امام * مر اثر را یا سببها را غلام Bul.AGHKMN ، و C در حاشیه : چون که نور الله در آید در مشام * مر اثر را یا سببها را غلام BCL . مر اثر را یا سببها را غلام Bul.AGHKM : مر اثر را یا سبب نبوی غلام BC : مر اثر را یا سبب نبود غلام L : مر سبب را یا اثر را او غلام N. در B پس از بیت « چون که نور الله در آید در مشام * مر اثر را یا سببها را غلام » به صورتی که در متن است، همان بیتی آمده که در Bul AGHK. می‌بینیم.

2667. یـــا محبـــت[2229] در درون شـــعله زنـــد زفـــت گـــردد وز اثـــر فـــارغ کنـــد[2230]

2668. حـــاجتش نبـــود[2231] پـــی اعـــلام مهـــر چـــون محبـــت نـــور خـــود زد بـــر ســـپهر

2669. هســـت تفصـــیلات[2232] تـــا گـــردد تمـــام ایـــن ســـخن لـــیکن بجـــو تـــو و الســـلام

2670. گـر چـه شـد معنـی[2233] در ایـن صـورت بدیـد صـــورت از معنـــی قریـــب اســـت و بعیـــد

2671. در دلالـــت همچـــو آبنـــد و درخـــت چـــون بـــه ماهیـــت روی دورنـــد ســـخت

2672. تـــرک ماهیـــات و خاصـــیات گـــو شـــرح کـــن احـــوال آن دو مـــاه رو[2234]

دل نهادن عرب[2235] بر التماس دلبر[2236] خویش و سوگند خوردن که در این تسلیم مرا حیلتی و امتحانی نیست

2673. مـــرد گفـــت اکنـــون گذشـــتم از خـــلاف حکـــم داری تیـــغ بـــر کـــش از غـــلاف

2674. هرچـــه گـــویی مـــن تـــرا فرمـــان‌بـــرم در بـــد و نیـــک آمـــد آن[2237] ننگـــرم

2675. در وجـــود تـــو شـــوم مـــن منعـــدم چـــون محـــبم حـــب یعمـــی و یصـــم

2676. گفـــت زن آیـــا عجـــب یـــار منـــی[2238] یـــا بـــه حیلـــت کشـــف ســـرم مـــی‌کنـــی

2677. گفـــت و اللـــه عـــالم الســـر الخفـــی کآفریـــد از خـــاک آدم را صـــفی

[2229] یا محبت CGHKMN : تا محبت Menhec, Fatih Bul.AL
[2230] B حذف کرده.
[2231] حاجتش نبود Bul.ABCGHKLM : حاجتش نآید N
[2232] تفصیلات Bul.ABCGHKLM : تفضیلات N
[2233] گر چه شد معنی Bul.ABGHKM : و آنکه آن معنی CN : و آنکه این معنی L
[2234] آن دو ماه رو Bul.ABCGHLMN : آن دو رزق جو K، نیز در حاشیه G و M در بالای کلمه
[2235] عرب ABCGHKLMN : مرد عرب .Bul ، در C مرد در بالا اضافه شده
[2236] دلبر ABCGHKLMN : زن .Bul
[2237] آن ABCGHKLMN : وی .Bul
[2238] گفت زن آیا عجب یار منی CLMN : گفت زن آهنگ برم می کنی Bul.ABGHK ، نیز C در حاشیه

[24a]

2678. در سه گز قالب که دادش وانمود — هرچه در الواح و در ارواح[2239] بود

2679. تا ابد هرچه بود او پیش پیش — درس کرد از علم الاسماء خویش

2680. تا ملک بی‌خود شد از تدریس او — قدس دیگر یافت از تقدیس او

2681. آن گشادیشان[2240] کز آدم رو نمود — در گشاد آسمانهاشان نبود

2682. در فراخی عرصهٔ[2241] آن پاک جان — تنگ آمد عرصهٔ هفت آسمان

2683. گفت پیغامبر[2242] که حق فرموده است — من نگنجم هیچ[2243] در بالا و پست

2684. در زمین و آسمان و عرش نیز — من نگنجم این یقین دان ای عزیز

2685. در دل مومن بگنجم ای عجب[2244] — گر مرا جویی در آن دلها طلب

2686. گفت ادخل فی عبادی تلتقی — جنة من رؤیتی یا متقی

2687. عرش با آن نور با پهنای خویش — چون بدید آن را[2245] برفت از جای خویش

2688. خود بزرگی عرش باشد بس مدید[2246] — لیک صورت کیست چون معنی رسید

2689. هر ملک[2247] می‌گفت ما را پیش از این — الفتی می‌بود بر روی زمین[2248]

[2239] الواح و در ارواح Bul.BCGHKLM : الواح در ارواح A : ت ارواح و در الواح N
[2240] گشادیشان ABCGHKLMN : گشاد ایشان Bul.
[2241] در فراخی عرصهٔ Bul.ABCGHKMN : در فضای عرصهٔ L
[2242] پیغامبر ABCLM : پیغمبر Bul.GHKN
[2243] من نگنجم هیچ Bul.ABGHKM ، و به همین صورت در C تصحیح شده : من نگنجم در خم CLN، در B در خم در بالای سطر نوشته شده
[2244] ای عجب ABCGHKLMN : این عجب Bul.
[2245] بدید آن را Bul.ABCGHKMN : بدید او را L
[2246] مدید ABCGHKLMN : بدید Bul.
[2247] هر ملک Bul.ABGHKLMN ، و به همین نحو در C تصحیح شده : پس ملک C
[2248] بر روی زمین Bul.ABGHKLMN ، و به همین نحو در C تصحیح شده : بر گرد زمین C

2690. تخـــم خـــدمت در زمـــین[2249] مـــی‌کاشـــتیم ز آن[2250] تعلـــق مـــا عجـــب مـــی‌داشـــتیم

2691. کـــین تعلـــق چیســـت بـــا ایـــن[2251] خاکمـــان چـــون سرشـــت مـــا بدســـت از آســـمان

2692. الـــف مـــا انـــوار بـــا ظلمـــات[2252] چیســـت چـــون توانـــد نـــور بـــا ظلمـــات زیســـت

2693. آدمـــا آن الفـــت[2253] از بـــوی تـــو بـــود زآنکـه جسـمت را[2254] زمـین بـد[2255] تـار و پـود

2694. جســـم خاکـــت را از اینجـــا بافتنـــد[2256] نـــور پاکـــت را در اینجـــا[2257] یافتنـــد

2695. ایـــن کـــه جـــان مـــا ز روحـــت یافتســـت پـــیش پـــیش از خـــاک آن مـــی‌تافتســـت

2696. در زمـــین بـــودیم و غافـــل[2258] از زمـــین[2259] غافـــل از گنجـــی کـــه در وی بـــد دفـــین

2697. چـــون ســـفر فرمـــود مـــا را ز آن مقـــام تلـــخ شـــد مـــا را از آن تحویـــل کـــام

2698. تـــا کـــه حجتهـــا همـــی‌گفتـــیم مـــا کـــه بجـــای مـــا کـــی آیـــد[2260] ای خـــدا

2699. نـــور ایـــن تســـبیح و ایـــن تهلیـــل را مـــی‌فروشـــی بهـــر قـــال و قیـــل را

2700. حکـــم حـــق گســـترد[2261] بهـــر مـــا بســـاط کـــه بگوییـــد از طریـــق انبســـاط

2701. هرچـــه آیـــد بـــر زبانتـــان بـــی‌حـــذر همچـــو طفـــلان یگانـــه بـــا پـــدر

[2249] در زمین Bul.ABHKLMN : بر زمین CG
[2250] ز آن GHKMN : آن Bul.ABCL
[2251] با این Bul.ABGHKLMN : با آن C
[2252] با ظلمات Bul.ABCGHKLM : و این ظلمات N
[2253] الفت M : الف Bul.ABCGHKLN
[2254] جسمت را Bul.BCGHKLMN : جسمش را A
[2255] بد ABCGHKLMN : بود Bul.
[2256] بافتند Bul.BCGHKMN : یافتند AL
[2257] در اینجا Bul. ABCGHKMN : در انجا L
[2258] بودیم و غافل ABCGHKLMN : بودیم غافل Bul.
[2259] از زمین Bul. ABCGHKMN : در زمین L
[2260] کی آید ACGHKMN : که آید Bul.BL
[2261] گسترد Bul.BCGHKLMN : گسترده A

2702. زآنکه این دمها چه گر[2262] نالایق است رحمت من بر غضب هم سابق است

2703. از پی اظهار این سبق ای ملک در تو بنهم داعیهٔ اشکال و شک

2704. تا بگویی و نگیرم بر تو من منکر حلمم نیارد دم زدن

2705. صد پدر صد مادر اندر حلم ما هر نفس زاید در افتد در فنا

2706. حلم ایشان کف بحر حلم ماست کف رود آید ولی دریا به جاست

2707. خود چه گفتم[2263] پیش آن در این صدف نیست الا کف کف کف

2708. حق آن کف حق آن دریای صاف کامتحانی[2264] نیست این گفت و نه لاف

2709. از سر مهر و صفا[2265] است و خضوع حق آنکس که بدو دارم رجوع[2266]

2710. گر به پیشت امتحان است این هوس امتحان را امتحان کن یک نفس

2711. سر مپوشان تا پدید آید سرم امر کن تو هرچه بر وی قادرم

2712. دل مپوشان تا پدید آید دلم تا قبول آرم هر آنچه قابلم

2713. چون کنم در دست من چه چاره است در نگر تا جان من چه کاره است

تعیین کردن زن طریق طلب[2267] روزی کدخدای خود را و قبول کردن او

2714. گفت زن یک آفتابی تافتست عالمی زو روشنایی یافتست

[2262] چه گر Bul.ACGHKLMN : اگر B
[2263] گفتم MN : گویم Bul.ABCGHKL
[2264] کامتحانی Bul.ABGHLM : که امتحانی CKN
[2265] مهر و صفا Bul.ABGHKLMN : مهر صفا C
[2266] دارم رجوع Bul.ABCGHKMN : دادم رجوع L
[2267] طریق طلب ABCGHKLMN : طلب Bul.

2715. نایب رحمان خلیفهٔ کردگار — شهر بغداد است از وی چون بهار

2716. گر بپیوندی بدان شه شوی — سوی هر ادبیر[2268] کو تا کی روی[2269]

2717. همنشینی مقبلان[2270] چون کیمیاست — چون نظرشان کیمیایی خود کجاست

2718. چشم احمد بر ابو بکری زده — او ز یک تصدیق صدیق آمده[2271]

2719. گفت من شه را پذیرا چون شوم — بی‌بهانه سوی او من چون روم

2720. نسبتی باید مرا یا حیلتی — هیچ پیشه راست شد بی‌آلتی

2721. همچو مجنونی[2272] که بشنید از یکی — که مرض آمد به لیلی اندکی

2722. گفت آوه بی‌بهانه چون روم — ور بمانم از عیادت چون شوم

2723. لیتني کنت طبیبا حاذقا — کنت أمشي نحو لیلی سابقا

2724. قل تعالوا گفت حق ما را بدان — تا بود شرم اشکنی ما را نشان[2273]

2725. شب پران را گر نظر و آلت بدی — روزشان جولان و خوش حالت بدی[2274]

2726. گفت چون شاه کرم میدان رود — عین هر بی‌آلتی آلت شود

2727. زآنکه آلت دعوی است و هستی است — کار در بی‌آلتی و پستی است

2728. گفت کی بی‌آلتی سودا کنم — تا نه من بی‌آلتی پیدا کنم

[2268] سوی هر ادبیر AGHM : سوی هر در C ، شاید اصل آن، «هر درویش»، بوده : سوی هر ادبار Bul.BKLN، و به همین صورت در C تصحیح شده.

[2269] کو تا کی روی M : تا کی می‌روی Bul.ABCGHKLN

[2270] همنشینی مقبلان Bul.ABCHKLMN : همنشینی با شهان G، نیز در حاشیه G . H «مقبلان» را نسخه بدل داده.

[2271] صدیق آمده Bul.ABGHKLM ، نیز در حاشیه C: صدیقی شده CN

[2272] همچو مجنونی ABGHKLMN : همچو آن مجنون Bul.C

[2273] A حذف کرده.

[2274] A حذف کرده.

2729. پـــس گـــواهی بایـــدم بـــر مفلســـی تـــا شـــهی رحمـــم کنـــد بـــا مونســـی[2275]

2730. تـــو گـــواهی غیـــر گفـــتوگـــو و رنـــگ وانمـــا تـــا رحـــم آرد شـــاه شـــنگ

2731. کـــین گـــواهی کـــه ز گفـــت و رنـــگ بـــد[2276] نـــزد آن قاضـــی القضـــاة آن جـــرح شـــد

2732. صـــدق مـــیخواهـــد[2277] گـــواه حـــال او تـــا بتابـــد نـــور او بـــیقـــال او[2278]

هدیه بردن عرب سبوی آب باران از میان بادیه سوی بغداد به امیر المومنین بر پنداشت آنکه آنجا قحط آب است[2279]

2733. گفـــت زن صـــدق آن بـــود کـــز بـــود خـــویش پـــاک برخیزنـــد[2280] از مجهـــود خـــویش[2281]

2734. آب بـــاران اســـت مـــا را در ســـبو ملکـــت و ســـرمایه و اســـباب تـــو

2735. ایـــن ســـبوی آب را بـــردار و رو[2282] هدیـــه ســـاز و پـــیش شاهنشـــاه شـــو

2736. گـــو کـــه مـــا را غیـــر ایـــن اســـباب نیســـت در مفـــازه هـــیچ بـــه زیـــن آب نیســـت

2737. گر خزینـهش پـر زرسـت[2283] و گـوهر سـت[2284] ایـــن چنـــین آبـــش نباشـــد [2285] نـــادر اســـت

2738. چیســـت آن کـــوزه تـــن محصـــور مـــا انـــدر او آب حـــواس شـــور مـــا

[2275] تا شهی رحمم کند با مونسی Fatih Bul.M : تا مرا رحمی کند در مفلسی CK : تا مرا رحمی کند شاهِ غنی AGHL، نیز N در حاشیه : تا مرا رحمی کند با مونسیB : تا مرا رحمی کند در مغلسی H : N در حاشیه، تا شهم رحمم کند یامونسی.

[2276] کین گواهی که ز گفت و رنگ بد Bul.ABCGHKMN : کین گواهان کش ز گفت و رنگ بد L

[2277] میخواهد Bul.ABCGHKMN : میخواهی L

[2278] قال او Bul.ABCHKLMN : حال او G

[2279] N باران را. N «خلیفه» بعد از «امیرالمونین». .Bul، «با خلیفه» بجای «بامیرالمونین».Bul.ABCL پنداشت که. A که آنجا الخ را حذف کرده.

[2280] برخیزند CLM : برخیز تو Bul.ABGHKN ، و به همین صورت در C تصحیح شده

[2281] در L جای این بیت و بیت پس از آن باهم عوض شده.

[2282] بردار و رو Bul.ABCGHKLM : دار رو N

[2283] خزینهش پر زرست ABGHKMN : خزینش پر زرست Bul.C : خزینه پر ز زر L

[2284] پر زرست و گوهر ست ACHMN : پُر متاع فاخرست Bul.BGK، نیز AC در حاشیه، و به همین صورت در H تصحیح شده.

[2285] نباشد Bul.ABGHKLMN : نیاید C

2739. ای خداونـــد ایـــن خـــم و کـــوزۀ مـــرا — در پـــــذیر از فضـــــل اللّـــــه اشـــــتری

2740. کـــوزه‌ای بـــا پـــنج لولـــۀ پـــنج[2286] حـــس — پـــاک دار ایـــن آب را از هـــر نجـــس[2287]

2741. تـــا شـــود زیـــن کـــوزه منفـــذ ســـوی بحـــر — تـــا بگیـــرد کـــوزۀ مـــن خـــوی بحـــر

2742. لولـــه‌هـــا بـــر بنـــد و پـــر دارش ز خـــم — گفـــت غضـــوا عـــن هـــوا[2288] ابصـــارکم[2289]

2743. ریـــش او پـــر بـــاد کـــین هدیـــه کراســـت — لایـــق چـــون او شـــهی ایـــن اســـت راســـت[2290]

2744. زن نمـــی‌دانســـت کانجـــا بـــر گـــذر[2291] — هسـت جـاری دجلـه‌ای همچـون [2292] شـکر[2293]

2745. بـــی‌نهایـــت گـــردد آبـــش بعـــد از آن — پـــر شـــود از کـــوزۀ مـــن صـــد جهـــان[2294]

2746. تـــا چـــو هدیـــه پـــیش ســـلطانش بـــری — پـــاک بینـــد باشـــدش شـــه مشـــتری[2295]

2747. در میـــان شـــهر چـــون دریـــا روان — پـــر ز کشـــتیها و شســـت[2296] ماهیـــان

2748. رو بـــر ســـلطان و کـــار و بـــار بـــین — حـــس تَجْـــرِي تَحْتَهَـــا الأنهـــار بـــین

2749. ایـــن چنـــین حســـها و ادراکـــات مـــا — قطـــره‌ای باشـــد در آن نهـــر صـــفا[2297]

[2286] لولۀ پنج Bul.ABCGHKLM : لولۀ و پنج N

[2287] آب را از هر نجس Bul.ABGHKLMN : آب را کوز هر نجس، وزیر «کوز» نوشته «از» C

[2288] عن هوا Bul.ABCGHKMN : عن هوی L

[2289] بجای این بیت در Bul.ABCGHKLN بیت« تا چو هدیه... شه مشتری» وجود دارد

[2290] بجای این بیت در Bul.ABCGHKLN بیت« بی‌نهایت گردد... صد جهان » وجود دارد

[2291] بر گذر Bul.ABCGHKMN : در گذر L

[2292] هست جاری دجله‌ای همچون Bul.ABGHKM ، نیز در حاشیه C: جوی جیحون است شیرین چون L : جسر جیحونست شیرین چون C : جسر جیحون است شیرین چون N

[2293] بجای این بیت در Bul.ABCGHKLN بیت« لوله‌ها بر بند... ابصارکم » وجود دارد

[2294] بجای این بیت در Bul.ABCGHKLN بیت« ریش او پر باد... این است راست » وجود دارد

[2295] بجای این بیت در Bul.ABCGHKLN بیت« زن نمی‌دانست... همچون شکر » وجود دارد

[2296] شست Bul.BCGKLM : شصت AHN

[2297] در آن نهر صفا BGKMN ، نیز C در حاشیه، و به همین صورت در H تصحیح شده.: آن انهارها C : در آن بحر صفا : Bul.ALH

در نمد دوختن زن عرب سبوی آب باران را و مهر نهادن بر وی از غایت اعتقاد عرب[2298]

2750. مـــرد گفـــت آری ســـبو را ســـر ببنـــد　　هـین کـه ایـن هدیـه سـت مـا را سـودمند

[24b]

2751. در نمـــد در دوز تـــو ایـــن کـــوزه را　　تـــا گشـــاید شـــه بـــه هدیـــه روزه را

2752. کـین چنـین انـدر همـه آفـاق نیسـت　　جـز رحیـق و مایـهٔ اذواق نیسـت[2299]

2753. زآنکـه ایشـان ز آبهـای تلـخ و شـور[2300]　　دایمـا پـر علتنـد و نـیم کـور

2754. مـرغ کـآب شـور باشـد مسـکنش　　او چـه دانـد جـای آب روشـنش

2755. ای کـه انـدر چشـمهٔ شـور اسـت جـات　　تـو چـه دانـی شـط و جیحـون و فـرات

2756. ای تـو نارسـته از ایـن فـانی ربـاط　　تـو چـه دانـی محـو و سـکر و انبسـاط

2757. ور بـدانی نقلـت از اب و جـد اسـت　　پـیش تـو ایـن نامهـا چـون ابجـد اسـت

2758. ابجـد و هـوز چـه فـاش اسـت و پدیـد　　بـر همـه طفـلان[2301] و معنـی بـس بعیـد

2759. پـس سـبو برداشـت آن مـرد عـرب　　در سـفر شـد مـی‌کشـیدش روز[2302] و شـب

2760. بـر سـبو لـرزان بـد از آفـات دهـر　　مـی کشـیدش[2303] از بیابـان تـا بـه شـهر

2761. زن مصـلا بـاز کـرده از نیـاز　　رب سـلم ورد کـرده در نمـاز

[2298] CKN، پس از «نمد» «در» را ضبط کرده. کلمات «از غایت اعتقاد عرب» در C محو و در .Bul حذف شده.
[2299] جز رحیق و مایهٔ اذواق نیست Bul.ABGHKLM ، نیز C در حاشیه : هیچ آبی این چنین راواق نیست C
[2300] تلخ و شور Bul.BCGHKLMN : تلخ شور A
[2301] بر همه طفلان Bul.BCGKLMN : بر همه خلقان AH ، و «طفلان» را در بالا نوشته
[2302] می‌کشیدش روز Bul.ABGHKLMN : می‌کشید این روز C
[2303] می کشیدش M : هم کشیدش Bul.ABCGHKLN

2762. که نگه‌دار[2304] آب ما را از خسان — یا رب آن گوهر[2305] بدان دریا رسان

2763. گرچه شویم آگه است و پر فن است — لیک گوهر را هزاران دشمن است

2764. خود چه باشد گوهر آب کوثر است — قطره‌ای زین است کاصل گوهر است

2765. از دعاهای زن و زاری او — وز غم و مرد[2306] و گرانباری او

2766. سالم از دزدان و از آسیب سنگ — برد تا دار الخلافه بی‌درنگ

2767. دید درگاهی پر از انعامها — اهل حاجت گسترده دامها

2768. دم به دم هر سوی صاحب حاجتی — یافته ز آن در عطا و خلعتی

2769. بهر گبر و مومن و زیبا و زشت — همچو خورشید و مطر بل[2307] چون بهشت

2770. دید قومی در نظر آراسته — قوم دیگر منتظر برخاسته

2771. خاص و عامه[2308] از سلیمان تا به مور — زنده گشته چون جهان از نفخ صور

2772. اهل صورت در جواهر بافته[2309] — اهل معنی بحر[2310] معنی یافته

2773. آنکه بی‌همت چه با همت شده — و آنکه با همت چه بر نعمت زده[2311]

در بیان آنکه چنانکه گدا عاشق کرم است و عاشق کریم، کرم کریم هم عاشق گداست اگر گدا را صبر بیش بود کریم

[2304] که نگه‌دار ABCGHKLMN : هم نگه‌دار .Bul
[2305] یا رب آن گوهر Bul.ABCGHKMN : یا رب این دُر را L
[2306] وز غم و مرد M : وز غم مرد Bul.ABCGHKLN
[2307] و مطر بل ABCHLM : و مطر نی Bul.GK اما چنین بنظر می‌رسد که این کلمه در G تغییر یافته.: و مطهر N
[2308] خاص و عامه Bul.ABGHKLMN : عام و خاص C
[2309] در جواهر بافته Bul.ABCGHKMN : در و جواهر بافته L
[2310] بحر Bul.BCGHKLMN : مهر A
[2311] بر نعمت زده MN : با نعمت شده Bul.ABCGKL : و H « بُده» را نسخه بدل «شده» داده

بر در او آید و اگر کریم را صبر بیش باشد گدا بر در او آید اما صبر گدا کمال گداست و صبر کریم نقصان اوست[2312]

2774. بانگ می‌آمد[2313] که ای[2314] طالب بیا — جود محتاج گدایان چون گدا

2775. جود می‌جوید گدایان و ضعاف[2315] — همچو خوبان کاینه جویند صاف

2776. روی خوبان ز آینه زیبا شود — روی احسان از گدا پیدا شود

2777. پس از این فرمود حق در و الضحی — بانگ کم زن ای محمد بر گدا

2778. چون گدا آیینهٔ جود است هان — دم بود بر روی[2316] آیینه زیان

2779. آن یکی جودش گدا آرد پدید — و آن دگر بخشد گدایان را مزید

2780. پس گدایان آیت[2317] جود حقند — و آنکه با حقند جود مطلقند

2781. و آنکه جز این دوست او خود مرده‌ایست[2318] — او بر این در نیست نقش پرده‌ایست[2319]

فرق میان آنکه درویش است به خدا و تشنهٔ خدا و میان آنکه درویش است از خدا و تشنهٔ غیر است[2320]

2782. نقش درویش است او نی اهل نان[2321] — نقش سگ را تو مینداز استخوان

[2312] AH «و عاشق کریم» را حذف کرده. Bul.ABCGHKLN بجای «باشد» نوشته «بود». N «اما» را حذف کرده. N نقصان کریمست

[2313] می‌آمد Bul.ABGHKLMN : می‌آید C

[2314] که ای Bul.ACGHKLMN : کای B

[2315] گدایان و ضعاف Bul.ABCGHKMN : گدایان ضعاف L

[2316] بر روی Bul.ABCGHKLM : در روی N

[2317] آیت GHMN : آینه Bul.ABCKL

[2318] و آنکه جز این دوست او خود مرده‌ایست Bul.ABCGHKMN : و آنک جز این دو بود خود مرده است L

[2319] پرده‌ایست Bul.ABCGHKMN : پرده‌است L

پس از این بیت .Bul افزوده:

آنکه درویش خدا شد بی ریا * بود دلبند رضای کبریا

[2320] غیر است ABCGHKLMN : غیر اوست .Bul

[2321] او نی اهل نان Bul.ABCGHKMN: و نی او اهل جان . L ،Fatih ،Menhec, Sarı Abd ،Veli Muhammed ،«اهل جان» ضبط کرده که هیچ نسخه معتبری آن را تایید نمی‌کند. پس از این بیت L افزوده:

لیک درویشی که بسته غیر شد * او حقیر و ابله و بی خیر شد

2783. فقـــر لقمـــه دارد او نـــی فقـــر حـــق پـــیش نقـــش مـــرده‌ای کـــم نـــه طبـــق

2784. مـــاهی خـــاکی بـــود درویـــش نـــان شـــکل مـــاهی لیـــک از دریـــا رمـــان

2785. مـــرغ خانـــه ســـت او نـــه ســـیمرغ هـــوا لـــوت نوشـــد او ننوشـــد از خـــدا

2786. عاشـــق حـــق اســـت او بهـــر نـــوال نیســـت جـــانش عاشـــق حســـن و جمـــال

2787. گـــر تـــوهم مـــی‌کنـــد او عشـــق ذات ذات نبـــود وهـــم اســـما و صـــفات

2788. وهـــم مخلـــوق اســـت و مولـــود آمدســـت[2322] حـــق نزاییدســـت او لَـــمْ یولـــد اســـت

2789. عاشـــق تصـــویر و وهـــم[2323] خویشـــتن کـــی بـــود از عاشـــقان ذو المـــنن

2790. عاشـــق آن وهـــم اگـــر صـــادق بـــود آن مجـــازش تـــا حقیقـــت مـــی کشـــد[2324]

2791. شـــرح مـــی‌خواهـــد بیـــان ایـــن ســـخن لیـــک مـــی‌ترســـم ز افهـــام کهـــن

2792. فهمهـــای کهنـــهٔ کوتـــه نظـــر صـــد خیـــال بـــد در آرد در فکـــر

2793. بـــر ســـماع راســـت هـــر کـــس چیـــر نیســـت لقمـــهٔ هـــر مرغکـــی انجیـــر نیســـت

2794. خاصـــه مرغـــی[2325] مـــرده‌ای پوســـیده‌ای[2326] پـــر خیـــالی[2327] اعمیـــی بـــی‌دیـــده‌ای[2328]

2795. نقـــش مـــاهی را چـــه دریـــا و چـــه خـــاک رنـــگ هنـــدو را چـــه صـــابون و چـــه زاک

[2322] وهم مخلوق است و مولود آمدست Bul.ABGHKMN ، جز M «و» را حذف کرده و نیز در حاشیه C : وهم زاییده ز اوصاف حدست CL

[2323] تصویر و وهم Bul.CGHKLMN : تصویر وهم Bul.AB

[2324] آن مجازش تا حقیقت می کشد CHMN : آن مجازش با حقیقتL : می کشد آن‌مجاز او حقیقت کِش شود Bul.ABGK،نیز در حاشیه C

[2325] مرغی Bul.ABCGHKLM : مرغ N

[2326] مرده‌ای پوسیده‌ای ABCGHKLMN : مرده و پوسیدهٔ .Bul

[2327] پر خیالی Bul.BCGHKLMN : بر خیالA

[2328] بی‌دیده‌ای Bul.ABGHKLMN : نادیدهٔ C ، در حاشیه تصحیح شده

2796. نقش اگر غمگین نگاری بر ورق[2329] او ندارد از غم و شادی سبق[2330]

2797. صورتش غمگین و او فارغ از آن صورتش خندان و او ز آن بی‌نشان

2798. وین غم و شادی که اندر دل خطی‌ست[2331] پیش آن شادی و غم جز نقش نیست

2799. صورت غمگین[2332] نقش از بهر تست[2333] تا از آن صورت شود معنی[2334] درست

2800. صورت غمگین نقش از بهر ماست تا که ما را یاد آید راه راست[2335]

2801. نقشهایی کاندر این گرمابه‌هاست[2336] از برون جامه کن چون جامه‌هاست

2802. تا برونی جامه‌ها[2337] بینی و بس جامه بیرون کن در آ ای هم نفس

2803. زآنکه با جامه درون سو راه نیست تن ز جامه جان ز تن[2338] آگاه نیست

پیش آمدن نقیبان و دربانان خلیفه از بهر اکرام اعرابی و پذیرفتن هدیهٔ او را

2804. آن عرابی از بیابان بعید بر در دار الخلافه چون رسید[2339]

2805. پس نقیبان پیش اعربی شدند[2340] بس گلاب لطف بر جیبش زدند[2341]

[2329] بر ورق Bul.ABCGHKMN : در ورق L
[2330] در حاشیه C اضافه شده
[2331] اندر دل خطی‌ست Bul.ACHKLMN : اندر دل خفیست B : اندر دل حظیست G
[2332] صورت غمگین CHLM : صورت خندان Bul.ABGKN
[2333] تست Bul.ABGHKLMN : ماست C
[2334] شود معنی Bul.ABCGHKMN : شوی معنی L
[2335] K این بیت را دارد که نخستین بار در K و سپس در نسخ چاپی آمده. Bul. نیز این بیت را دارد. و در حاشیه M این بیت را تصحیح کننده ای در حاشیه G اضافه کرده؛ نیز در حاشیه C که بجای «غمگین» ، «خندان» و بجای «ماست»، «توست» ضبط شده.
[2336] گرمابه‌هاست Bul.ABCGHKMN : حمامهاست L
[2337] تا برونی جامه‌ها Bul. BGHKLMN : تا برون جامها AC
[2338] تن ز جامه جان ز تن M : تن ز جان جامه ز تن Bul.ABCGHKLN
[2339] در حاشیه N اضافه شده.
[2340] پیش اعربی شدند Bul.ACGHKLMN : پیش او باز آمدند B، نیز C در حاشیه
[2341] بر جیبش زدند Bul.ABCGHKMN : بر رویش زدند L

2806. حاجت او فهمشان شد بی‌مقال کار ایشان بد عطا پیش از سؤال

2807. پس بدو گفتند یا وجه العرب از کجایی چونی از راه و تعب[2342]

2808. گفت وجهم گر مرا وجهی دهید بی‌وجوهم چون پس پشتم نهید

2809. ای که در روتان نشان مهتری فرتان خوشتر ز زر جعفری

2810. ای که یک دیدارتان دیدارها ای نثار دیدتان[2343] دینارها

2811. ای همه ینظر بنور اللّٰه شده بهر بخشش از بر شاه [2344] آمده

2812. تا زنید آن کیمیاهای نظر بر سر مسهای اشخاص بشر[2345]

2813. من غریبم از بیابان آمدم بر امید لطف سلطان آمدم

2814. بوی لطف او بیابانها گرفت ذره‌های ریگ هم جانها گرفت

2815. تا بدین جا بهر دینار آمدم چون رسیدم مست دیدار آمدم

2816. بهر نان شخصی سوی نانبا[2346] دوید داد جان چون حسن نانبا را بدید

2817. بهر فرجه شد یکی تا گلستان فرجهٔ او شد جمال باغبان

2818. همچو اعرابی که آب از چه کشید آب حیوان از رخ یوسف چشید[2347]

2819. رفت موسی کاتش آرد او به دست آتشی دید او که از آتش برست

[2342] راه و تعب Bul.ABCGHKMN : رنج و تعب L

[2343] نثار دیدتان CGHKLMN : نثار دینتان AB : دیده تان .Bul

[2344] بهر بخشش از بر شاه M : بهر بخشش از بر شه ABGHK، نیز C در حاشیه : بهر بخشش در بر شه .Bul: از بر حق بهر بخشش CLN

[2345] بشر Bul.BCGHKLMN : نظر A

[2346] سوی نانبا Bul.ABGHKLMN : سوی نانوا C

[2347] در مصراع دوم، C مصراع دوم بیت « بهر فرجه شد ... جمال باغبان» را تکرار کرده، در حاشیه تصحیح شده. در L جای این بیت و بیت پس از آن باهم عوض شده است.

2820. جست عیسی تا رهد از دشمنان بردش آن جستن به چارم آسمان

2821. دام آدم خوشهٔ گندم شده تا وجودش خوشهٔ مردم شده

2822. باز آید سوی دام از بهر خور ساعد شه یابد و اقبال و فر

2823. طفل شد مکتب پی کسب و هنر[2348] بر امید مرغ با لطف[2349] پدر

[25a]

2824. پس ز مکتب آن یکی صدری شده ماهگانه[2350] داده و بدری شده

2825. آمده عباس حرب از بهر کین بهر قمع احمد و استیز دین

2826. گشته دین را تا قیامت پشت و رو در خلافت او و فرزندان او[2351]

2827. من بر این در[2352] طالب چیز آمدم صدر گشتم چون به دهلیز آمدم

2828. آب آوردم به تحفه بهر نان بوی نانم برد تا صدر جنان[2353]

2829. نان برون راند آدمی را از بهشت نان مرا اندر بهشتی در سرشت

2830. رستم از آب و ز نان همچون ملک بی‌غرض[2354] گردم بر این در[2355] چون فلک

[2348] کسب و هنر AM : کسب هنر Bul.BCGKLN : کسپ هنر H
[2349] با لطف Bul.ACGHKLMN : یا لطف B
[2350] ماهگانه Bul.ABCGHKMN : ماهیانه L، در حاشیه تصحیح شده
[2351] پس از این بیت L افزوده:
آمده عمر بقصد مصطفا * تیغ در کف بسته او میثاقها
گشته اندر شرع امیرالمونین * پیشوا و مقتدای اهل دین
آن علف کش سوی ویرانها شده * بیخبر بر گنج ناگه ره زده
تشنه آمد سوی جوی آب در * دید اندر جوی خود عکس قمر
[2352] من بر این در ABCGKLMN : من درین در .Bul : بدین در H
[2353] تا صدر جنان Bul.BCGHKMN : تا صدر جهان AL
[2354] بی‌غرض Bul.ABGHKMN : بی عرض CL
[2355] بر این در ABCGHKM : درین در Bul.LN

2831. بـــی‌غـــرض[2356] نبـــود بـــه گـــردش در جهـــان غیـــــر جســـــم و غیـــــر جـــــان عاشـــــقان

در بیان آنکه عاشق دنیا بر مثال عاشق دیواری است که بر او تاب آفتاب زند و جهد و جهاد نکرد تا فهم کند که آن تاب و رونق از دیوار نیست از قرص آفتاب است در آسمان چهارم لاجرم کلی دل بر دیوار نهاد چون پرتو آفتاب به آفتاب پیوست او محروم ماند ابدا وَ حِیلَ بَیْنَهُمْ وَ بَیْنَ ما یَشْتَهُونَ[2357]

2832. عاشـــقان کـــل نـــه ایـــن عشـــاق[2358] جـــزو مانـــد از کـــل آن کـــه شـــد مشـــتاق جـــزو

2833. چـــون کـــه جـــزوی عاشـــق جـــزوی شـــود زود معشـــــوقش بـــــه کـــــل خـــــود رود

2834. ریـــش گـــاو[2359] بنـــدهٔ غیـــر آمـــد او[2360] غرقـــه شـــد[2361] کـــف در ضـــعیفی در زد او

2835. نیســـــت حـــــاکم تـــــا کنـــــد تیمـــــار او کـــــار خواجـــــهٔ خـــــود کنـــــد یـــــا کـــــار او

مثل عرب إِذا زنیت فازن بالحرة و إِذا سرقت فاسرق الدرة[2362]

2836. فـــازن بـــالحره پـــی ایـــن شـــد مثـــل فاســـرق الـــدر[2363] بـــدین شـــد منتقـــل

2837. بنـــده ســـوی خواجـــه شـــد او مانـــد زار بـــوی گـــل شـــد ســـوی گـــل او مانـــد خـــار[2364]

2838. او بمانـــــــده دور از مطلـــــــوب خـــــــویش ســـعی ضـــایع رنـــج باطـــل[2365] پـــای ریـــش

[2356] بی‌غرض Bul.ABCGHKMN : بی عرض L
[2357] Bul. KN «تافت» بجای «زند». Bul.، «کلّی» را حذف کرده. در H «ابداً» اضافه شده .
[2358] نه این عشاق LMN : نی عشاق Bul.ABCGHK
[2359] ریش گاو Bul.BCGKMN : ریش گاوی AHL
[2360] غیر آمد او Bul.ABGHKMN ، نیز در حاشیه C: غیری شد او C : غیر آید او L
[2361] غرقه شد Bul.ABGHKLMN : غرق شد C
[2362] در حاشیه N اضافه شده، اما همه این عنوان، «جز مثل العرب»، در متن N به صورت شعر پس از بیت « فازن بالحرة... بدین شد منتقل» آمده.
[2363] الدر AM : الدره Bul.BCGHKLN
[2364] بوی گل شد سوی گل او ماند خار Bul. GHKLMN : ماند و خار C : ماند خوار A : بوی گل سوی گل آمد خار B
[2365] سعی ضایع رنج باطل Bul.ABCGHKMN : سعی باطل رنج ضایع L

2839. همچو صیادی که گیرد سایه‌ای — سایه کی گردد و را سرمایه‌ای[2366]

2840. سایهٔ مرغی گرفته مرد سخت — مرغ حیران گشته بر شاخ درخت

2841. کین مدمغ بر که[2367] می‌خندد عجب — اینت باطل اینت پوشیده[2368] سبب

2842. ور تو گویی جزو پیوسته کل است — خار می‌خور خار پیوسته گل است[2369]

2843. جز ز یک رو[2370] نیست پیوسته به کل — ور نه خود باطل بدی بعث رسل

2844. چون رسولان از پی پیوستند — پس چه پیوندندشان[2371] چون یک تنند[2372]

2845. این سخن پایان ندارد ای غلام — روز بی‌گه شد حکایت کن[2373] تمام

سپردن عرب هدیه را یعنی سبو را به غلامان خلیفه

2846. آن سبوی آب را در پیش داشت — تخم خدمت را در آن حضرت بکاشت

2847. گفت این هدیه بدان سلطان برید — سایل شه را ز حاجت واخرید

2848. آب شیرین و سبوی سبز و نو — ز آب بارانی که جمع آمد[2374] به گو

2849. خنده می‌آمد نقیبان را از آن — لیک پذرفتند آن را همچو جان

2850. زآنکه لطف شاه خوب با خبر — کرده بود اندر همه ارکان اثر

[2366] سرمایه‌ای Bul.ABGHKLMN : همسایهٔ C
[2367] که Bul.BKLM : کی ACGHN
[2368] پوشیده BLM : پوسیده Bul.ACGHKN
[2369] خار پیوسته گل است CLMN : خار مقرون گلست Bul.ABGHK
[2370] جز ز یک رو Bul.ABGHKLMN : جزو یک رو C
[2371] پیوندندشان Bul.ABGHKLMN : پیوندیدشان C
[2372] یک تنند Bul.ABGHKLMN : یک اند C
[2373] کن Bul.ABCGHKLM : گو N
[2374] جمع آمد Bul.ABGHKLMN : جمع آید C

2851. خـــوی شـــاهان در رعیـــت جـــا کنـــد　　چـــرخ اخضـــر خـــاک را خضـــرا کنـــد

2852. شـه چـو حوضـی دان حشـم چـون لولـه‌هـا [2375]　　آب از لولـــــه روان در کولـــــه‌هـــــا [2376]

2853. چونکـه آب جملـه از حوضـی ست پـاک　　هـــر یکـــی آبـــی دهـــد خـــوش ذوقنـــاک

2854. ور در آن حـــوض آب شـــور اســـت و پلیـــد　　هـــر یکـــی لولـــه همـــان آرد پدیـــد

2855. زآنکـه پیوسـته سـت هـر لولـه بـه حـوض　　خـوض کـن در معنـی ایـن حـرف خـوض

2856. لطـــف شاهنشـــاه جـــان بـــی‌وطـــن　　چـون اثـر کـرد[2377] سـت بـین در[2378] کـل تـن

2857. لطـف عقـل خـوش نهـاد خـوش نسـب[2379]　　چـــون همـــه تـــن را در آرد در ادب

2858. عشـــق شـــنگ بـــی‌قـــرار بـــی‌ســـکون[2380]　　چـــون در آرد کـــل تـــن را در جنـــون

2859. لطـــف آب بحـــر کـــو چـــون کـــوثر اســـت　　ســـنگ ریـــزه‌ش[2381] جملـه در و گـوهر اسـت

2860. هـــر هنـــر کاســـتا[2382] بـــدان معـــروف شـــد　　جـــان شـــاگردان[2383] بـــدان موصـــوف شـــد

2861. پـــیش اســـتاد اصـــولی هـــم اصـــول　　خوانـــد آن شـــاگرد چســـت بـــا حصـــول

2862. پـــیش اســـتاد فقیـــه آن فقـــه خـــوان　　فقـــه خوانـــد نـــی اصـــول انـــدر بیـــان

2863. پـــیش اســـتادی[2384] کـــه او نحـــوی بـــود　　جـــان شـــاگردش از او نحـــوی شـــود

[2375] حشم چون لوله‌ها GHKMN : و هر سو لوله‌ها Bul.ABCL
[2376] آب از لوله روان در کوله‌ها Bul.ABGHKLM ،نیز C در حاشیه: وز همه آب روان چون دولها CN
[2377] اثر کرد Bul.ABCGHKMN : اثرها کرد L
[2378] بین در BKMN : اندر Bul.ACGHL
[2379] خوش نسب Bul.BCGHKLM : و خوش نسب A : خوش سبب N
[2380] بی‌سکون ABCGHKLMN : و بی‌سکون .Bul
[2381] ریزه‌ش BGHKM : ریزش Bul.ACLN
[2382] کاستا Bul.BLM : که استا ACGHKN
[2383] C در حاشیه، «شاگردش»
[2384] پیش استادی Bul.ABGHKLMN : باز استادیC

2864. بـــاز اســـتادی کـــه او محـــو ره اســـت جـــان شـــاگردش از او محـــو شـــه اســـت

2865. زیـــن همـــه انـــواع دانـــش روز مـــرگ دانـــش فقـــر اســـت ســـاز راه و بـــرگ

حکایت ماجرای نحوی و کشتیبان

2866. آن یکـــی نحـــوی بـــه کشـــتی درنشســـت رو بـــه کشـــتیبان نهـــاد آن خـــود پرســـت

2867. گفـــت هـــیچ از نحـــو خوانـــدی گفـــت لا گفـــت نـــیم[2385] عمـــر تـــو شـــد در فنـــا

2868. دل شکســـته گشـــت کشـــتیبان ز تـــاب لیـــک آن دم کـــرد خـــامش[2386] از جـــواب

2869. بـــاد کشـــتی را بـــه گردابـــی فگنـــد گفـــت کشـــتیبان بـــدان نحـــوی بلنـــد

2870. هـــیچ دانـــی آشـــنا کـــردن بگـــو گفـــت نـــی از مـــن تـــو ســـباحی مجـــو [2387]

2871. گفـــت کـــل عمـــرت[2388] ای نحـــوی فناســـت زآنکـــه کشـــتی غـــرق ایـــن گردابهاســـت

2872. محـــو مـــی‌بایـــد نـــه نحـــو اینجـــا بـــدان گـــر تـــو محـــوی بـــی‌خطـــر در آب ران

2873. آب دریـــا مـــرده را بـــر ســـر نهـــد ور بـــود زنـــده ز دریـــا کـــی رهـــد

2874. چـــون بمـــردی تـــو ز اوصـــاف بشـــر بحـــر اســـرارت نهـــد بـــر فـــرق ســـر

2875. ای کـــه خلقـــان را تـــو خـــر مـــی‌خوانـــده‌ای ایـــن زمـــان چـــون خـــر بـــر ایـــن یـــخ[2389] مانـــده‌ای

2876. گـــر تـــو علامـــهٔ زمـــانی در جهـــان نـــک فنـــای ایـــن جهـــان بـــین ویـــن و زمـــان[2390]

[2385] نیم Bul.ABCGHKMN : نیمی L

[2386] کرد خامش ABCGHKLMN : گشت خاموش .Bul

[2387] در حاشیه AH اضافه شده. گفت نی از من تو سباحی مجو LM : گفت نی ای خوش جواب خوب رو Bul.ABCGHKN و در حاشیه M

[2388] کل عمرت GHKMN : کلی عمرت Bul.ABCL

[2389] بر این یخ Bul.BCGHKLMN : درین یخ A ،در A در بالای «یخ» کلمه «گل» نوشته شده

[2390] وین و زمان M : وین زمان Bul.ABCGHKLN

2877. مـــــرد نحـــــوی را از آن در دوختـــــیم تـــا شـــما را محـــو نحـــو[2391] آمـــوختیم

2878. فقـــه فقـــه و نحـــو نحـــو و صـــرف صـــرف در کـــم آمـــد یـــابی ای یـــار شـــگرف

2879. آن ســـــبوی آب دانشـــــهای ماســـــت و آن خلیفـــــه دجلـــــهٔ علـــــم خداســـــت

2880. مـــا ســـبوها پـــر بـــه دجلـــه[2392] مـــی‌بـــریم گـــر نـــه خـــر دانـــیم خـــود را مـــا خـــریم[2393]

2881. آن اعـــراب بـــاری [2394] بـــدان معـــذور بـــود کـــو ز دجلـــه غافـــل و بـــس دور بـــود [2395]

2882. گـــر ز دجلـــه بـــا خبـــر بـــودی چـــو مـــا او نبـــردی آن ســـبو را جـــا بـــه جـــا

2883. بلکـــه از دجلـــه اگـــر واقـــف بـــدی[2396] آن ســـبو را بـــر ســـر ســـنگی[2397] زدی

قبول کردن خلیفه هدیه را و عطا فرمودن با کمال بی‌نیازی از آن هدیه و از آن سبو[2398]

2884. چـــون خلیفـــه دیـــد و احـــوالش[2399] شـــنید آن ســـبو را پـــر ز زر کـــرد و مزیـــد

2885. آن عـــرب را کـــرد از فاقـــه[2400] خـــلاص داد بخششـــها و خلعتهـــای خـــاص

2886. پـــس نقیبـــی را بفرمـــود آن قبـــاد آن جهـــان بخشـــش و آن بحـــر داد[2401]

[2391] محو نحو M : نحو محو Bul.ABCGHKLN

[2392] ما سبوها پر به دجله Bul.ABCGHKLM : ما سبوها را بدجله N

[2393] خود را ما خریم Bul.ABGHLMN : ما خود را خریم CK

[2394] آن اعراب باری M : باری اعرابی Bul.ABCGHKLN

[2395] کو ز دجله غافل و بس دور بود M: کو ز دجله غافل و بس کور بود Bul.ABGHLN ، نیز C در حاشیهٔ کو ز دجله بی‌خبر بود و ز رود CK

[2396] از دجله اگر واقف بدی ACHLMN : از دجله چو واقف آمدی Bul.BGK؛ و به همین در C و در حاشیه A تصحیح شده

[2397] بر سر سنگی Bul.ABCGHKLM : بر یکی سنگیN

[2398] C در بالای «عطا» نوشته «خلعت». L خلعت و عطا. A «و از آن سبو» را حذف کرده. N هدیه راو خلعت و عطا.

[2399] دید و احوالش Bul.ABGHKLMN : دید احوالشC

[2400] کرد از فاقه Bul.ABGHKLMN : داد از فاقه C، و به همین صورت در C تصحیح شده
پس از این بیت .Bul افزوده:
پس نقیبانرا بفرمود آن قباد * آن جهان بخشش و آن بحر داد. نیز در حاشیه BCM ، در M «نقیبی را» بجای « نقیبانرا »

[2401] AGHKLN حذف کرده. .Bul و در حاشیه BCM ، .Bul «نقیبانرا» بجای « نقیبی را » نوشته.

2887. کین سبو پر زر به دست او دهید — چونکه واگردد سوی دجله‌ش[2402] برید

2888. از ره خشک آمدست او[2403] از سفر — از ره دجله‌ش بود[2404] نزدیکتر

2889. چون به کشتی درنشست و دجله دید — سجده می‌کرد از حیا و می‌خمید

2890. کای عجب لطف این شه[2405] وهاب را — و این عجبتر[2406] کو ستد آن آب را

2891. چون پذیرفت از من آن دریای جود — آن چنان[2407] نقد دغل را زود زود

2892. کل عالم را سبو دان ای پسر — پر[2408] بود از علم و خوبی تا به سر

2893. قطره‌ای از دجلهٔ خوبی اوست[2409] — کان نمی‌گنجد ز پری زیر پوست[2410]

2894. گنج مخفی بد ز پری چاک کرد — خاک را تابان تر از افلاک کرد

[25b]

2895. گنج مخفی بد ز پری جوش کرد — خاک را سلطان اطلس پوش کرد[2411]

2896. ور بدیدی شاخ[2412] از دجلهٔ خدا — آن سبو را او فنا کردی فنا

2897. آنکه دیدندش همیشه بی‌خود — بی‌خودانه بر سبو سنگی زدند

[2402] دجله‌ش ABGHKLMN : دجلش Bul.C
[2403] او M : و Bul.ABCGHKLN
[2404] از ره دجله‌ش بود Bul.AGHKMN ، و به همین نحو در C تصحیح شده : از ره آبش بود C : از ره دجله‌ش رود L : از ره دجله بودB
[2405] این شه Bul.ABGHKMN : آن شه CL
[2406] و این عجبتر CGHKMN : و آن عجبتر Bul.ABL
[2407] آن چنان Bul.ABGHKLMN : این چنین C
[2408] پر M : کو Bul.ABCGHKL : کان N
[2409] قطره‌ای از دجلهٔ خوبی اوست Bul.ABCGHKMN : قطرهٔ از آب دجلهٔ خوی اوست L
[2410] زیر پوست Bul.ABCGHKMN : سوی پوستL
[2411] در B جای ابیات این و قبل از این بیت با یکدیگر عوض شده.
[2412] شاخ M و بالای «شاخ» نوشته «قطره» : شاخی Bul.ABCGHKLN

2898. ای ز غیـــرت بـــر ســـبو ســـنگی زده — و آن ســـبو ز اشکســـت کـــاملتر شـــده[2413]

2899. خـــم شکســـته آب از او ناریختـــه — صـــد درســـتی زیـــن شکســـت انگیختـــه[2414]

2900. جزو جـزو خـم بـه رقـص اسـت و بـه حـال[2415] — عقـــل جـــزوی را نمـــوده ایـــن[2416] محـــال

2901. نـــه ســـبو[2417] پیـــدا در ایـــن حالـــت نـــه آب — خـــوش ببـــین و اللّـــه اعلـــم بالصـــواب

2902. چـــون در معنـــی زنـــی بـــازت کننـــد — پـــر فکـــرت زن کـــه شـــهبازت کننـــد

2903. پـــر فکـــرت شـــد گـــل آلـــود و گـــران — زآنکـه گـل خـواری تـرا گـل شـد چـو نـان[2418]

2904. نـان گـل اسـت و گـوش[2419] کمتـر خـور ازیـن — تـــا نمـــانی همچـــو گـــل انـــدر زمـــین

2905. چـون گرسـنه مـی‌شـوی سـگ مـی‌شـوی — تنـد و بـد پیونـد و بـد رگ[2420] مـی‌شـوی

2906. چـون شـدی تـو سـیر مـرداری[2421] شـدی — بـی‌خبـر بـی‌حـس[2422] چـو دیـواری شـدی[2423]

2907. پـــس دمـــی مـــردار و دیگـــر دم ســـگی — چـــون کنـــی در راه شـــیران خـــوش تگـــی

2908. آلـــت اشـــکار خـــود جـــز ســـگ مـــدان — کمتـــرک انـــداز ســـگ را اســـتخوان

2909. زآنکـه سـگ چـون سـیر شـد سـرکش شـود — کـــی ســـوی صـــید و شـــکار خـــود دود[2424]

[2413] و آن سبو ز اشکست کاملتر شده ACHLM: و این سبو ز اشکست کاملتر شده .Bul : و آن شکستت خود درستی آمده BGK، نیز AH در حاشیه : وین سبو ز اشکست کاملتر شده N

[2414] زین شکست انگیخته Bul.ABGHKLMN : زین شکسته انگیخته C

[2415] به رقص است و به حال Bul.ABCGHLMN : دررقص است و حال K

[2416] نموده این Bul.ABCGKMN : نبوده این L ، و H «او» را نسخه بدل «این» داده

[2417] نه سبو M : نی سبو Bul.ABCGHKLN

[2418] زآنکه گل خواری ترا گل شد چو نان Bul.BCGKLMN : زآنک گل خواری ترا شد همچو نان A، نیز H در حاشیه.: زآنکه گل خواری ترا گل شد چو جان H

[2419] گوش M : گوشت Bul.ABCGHKLN ، و در M بالای «گوش» نوشته «گوشت»

[2420] بد رگ Bul.BCGHKLMN : بد دل A ، و در بالای آن نوشته «رگ»

[2421] مرداری Bul.BCGHKLMN : و مرداری A

[2422] بی‌خبر بی‌حس M : بی‌خبر بی‌پا Bul.ABCGHKLN ، و در A بالای «پا» نوشته «حس»

[2423] شدی ABCGHKLMN : شوی .Bul ، در هر دو مصراع

[2424] خود دود M : خوش دود Bul.ABCGHK : خوش رود LN

2910. آن عـــرب را بـــی‌نـــوایی مـــی‌کشـــید تـــا بـــدان درگـــاه و آن دولـــت رســـید[2425]

2911. در حکایـــت گفتـــه‌ایـــم احســـان شـــاه در حـــق آن بـــی‌نـــوای بـــی‌پنـــاه

2912. هرچـــه گویـــد مـــرد عاشـــق بـــوی عشـــق از دهـــانش مـــی‌جهـــد در کـــوی عشـــق

2913. گـــر بگویـــد فقـــه فقـــر آیـــد همـــه بـــوی فقـــر آیـــد از آن خـــوش دمدمـــه

2914. ور بگویـــد کفـــر دارد بـــوی دیـــن آیـــد از گفـــت شـــکش بـــوی یقـــین [2426]

2915. گـــر بگویـــد[2427] کـــژ نمایـــد راســـتی ای کـــژی کـــه راســـت را آراســـتی[2428]

2916. کـــف کـــژ[2429] کـــز بحـــر صـــدقی خاستســـت اصـــل صـــاف آن تیـــره را آراستســـت[2430]

2917. آن کفـــــش را صـــــافی و محقـــــوق دان همچـــو دشـــنام لـــب معشـــوق دان[2431]

2918. گشـــــته آن دشـــــنام نـــــامطلوب او خـــوش ز بهـــر عـــارض محبـــوب او[2432]

2919. از شـــکر گـــر شـــکل نـــانی مـــی‌پـــزی طعـم قنـد آیـد نـه نـان چـون مـی‌پـزی[2433]

2920. ور بیابـــد مـــومنی زریـــن وثـــن کـــی هلـــد آن را بـــرای هـــر شـــمن[2434]

2921. بلکـــه گیـــرد انـــدر آتـــش افکنـــد صـــورت عـــاریتش را بـــر کنـــد[2435]

[2425] دولت رسید Bul.ABGHKLMN : دولت بدید C

[2426] آید از گفت شکش بوی یقین Bul.ABHKLM ، نیز در حاشیه.C : ور به شک گوید شکش گردد یقین CGN

[2427] گر بگوید Bul.ABCGHKM : ور بگوید N

[2428] L حذف کرده. بجای این بیت در Bul.ABCGHK بیت« کف کژ کز بحر... تیره را آراستست » وجود دارد

[2429] کف کژ Bul.ABCGHKMN : گفت کژ L

[2430] تیره را آراستست CKLM : فرع را آراسته ست Bul.ABGHN در حاشیهC «تیر را»
بجای این بیت در Bul.ABCGHKLN بیت« آن کفش را صافی... لب معشوق دان » وجود دارد

[2431] بجای این بیت در Bul.ABCGHKLN بیت« گشته آن دشنام... عارض محبوب او » وجود دارد

[2432] بجای این بیت در Bul.ABCGHKLN بیت« گر بگوید... راست را آراستی » وجود دارد

[2433] می‌پزی M : می مزی Bul.ABGHKLN : می بری C

[2434] ور بیابد مومنی زرین وثن * کی هلد آن را برای هر شمن Bul.ABGHKLM ، نیز C در حاشیه : گر بت زرین بیابد مومنی * کی هلد او را پی سجده کنی C : ور بت زرین بیابد مومنی * کی هلد او را پی سجده کنی N

[2435] بر کند M : بشکند Bul.ABCGHKLMN
این بیت و بیت پس از آن در حاشیه N اضافه شده.

2922. تـــا نمانـــد بـــر ذهـــب نقـــش[2436] وثـــن — زآنکـــه صـــورت مـــانع اســـت و راهـــزن

2923. ذات زرش ذات دربانیـــــــت اســـــــت[2437] — نقـــش بـــت بـــر نقـــد[2438] زر عاریـــت اســـت

2924. بهـــر کیکـــی تـــو گلیمـــی را مســـوز — وز صـــداع[2439] هـــر مگـــس مگـــذار روز

2925. بـــت پرســـتی چـــون بمـــانی در صـــور — صـــورتش بگـــذار و در معنـــی نگـــر

2926. مـــرد حجـــی همـــره حـــاجی طلـــب — خـــواه هنـــدو خـــواه تـــرک و یـــا عـــرب

2927. منگـــر انـــدر نقـــش و انـــدر رنـــگ او — بنگـــر انـــدر عـــزم و در آهنـــگ او

2928. گـــر ســـیاه اســـت او هـــم آهنـــگ توســـت — تـــو ســـپیدش خـــوان کـــه هـــم رنـــگ توســـت

2929. ایـــن حکایـــت گفتـــه شـــد زیـــر و زبـــر — همچـــو فکـــر[2440] عاشـــقان بـــی‌پـــا و ســـر

2930. ســـر نـــدارد چـــون ز ازل[2441] بودســـت پـــیش — پـــا نـــدارد بـــا ابـــد[2442] بودســـت خـــویش

2931. بلکـــه چـــون آب اســـت هـــر قطـــره از آن — هـــم سرســـت و پـــا و هـــم بـــی‌هـــردوان[2443]

2932. حـــاش للـــه ایـــن حکایـــت نیســـت هـــین — نقـــد حـــال مـــا و تســـت ایـــن خـــوش ببـــین

2933. زآنکـــه صـــوفی بـــا کـــر و بـــا فـــر[2444] بـــود — هرچـــه آن ماضـــی اســـت لا یـــذکر بـــود

2934. هـــم عـــرب مـــا هـــم ســـبو مـــا هـــم ملـــک — جملـــه مـــا یُؤْفَـــک عَنْـــهُ مَـــنْ أفـــک

[2436] نقش Bul.ABHKM ، و به همین صورت در C تصحیح شده : شکل CGLN

[2437] ذات دربانیت است M : داد ربانیتست BGKL ، و به همین صورت در C تصحیح شده : ذات ربانیتست Bul.ACHN و GN Fatih و .Menhec ve Sarı Abd نیز «دادِ ربّانیتست» ضبط کرده‌اند که مرجّح بنظر می‌رسد.

[2438] نقد Bul.ACGHKLMN : روی B

[2439] صداع ABCGHKLMN : صدا ی .Bul

[2440] همچو فکر Bul.ABGHKLM و به همین صورت در حاشیه C تصحیح شده : همچو کار CN

[2441] ز ازل ABCGHKLMN : ازل .Bul

[2442] با ابد Bul.ABCGHKLM : تا ابد N

[2443] هردوان ABCGKLM : هردو آن Bul.HN

[2444] با کر و با فر Bul.ABCGHKMN : بافر و باکر L

2935. عقل را شو دان و زن[2445] را نفس و طمع[2446] این دو ظلمانی و منکر عقل شمع

2936. بشنو اکنون اصل انکار از چه خاست زآنکه کل را گونه گونه جزوهاست

2937. جزو کل نی جزوها[2447] نسبت به کل نی چو بوی گل که باشد جزو گل

2938. لطف سبزه جزو لطف گل بود بانگ قمری جزو آن بلبل بود

2939. گر شوم مشغول اشکال و جواب تشنگان را کی توانم داد آب

2940. گر تو اشکالی به کلی و حرج صبر کن کالصبر[2448] مفتاح الفرج

2941. احتما کن احتما[2449] ز اندیشه‌ها فکر شیر و گور و دلها بیشه‌ها[2450]

2942. احتماها بر دواها سرور است[2451] زآنکه خاریدن فزونی گر است

2943. احتما اصل[2452] دوا آمد یقین احتما کن قوت جانت[2453] ببین

2944. قابل این گفته‌ها شو گوش‌وار[2454] تا که از زر سازمت من گوشوار

2945. گوشوار چه که کان زر شوی [2455] تا به ماه و ثریا بر شوی

2946. اولا بشنو که خلق مختلف مختلف جانند از یا تا الف[2456]

[2445] و زن Bul.ABCHLMN : و این زن GK

[2446] نفس و طمع Bul.GHKLMN : حرص و طمع C : نفس و طبع AB

[2447] نی جزوها Bul.ABCGHKMN : بی جزوها L

[2448] کالصبر LM : الصبر Bul.ABCGHKN

[2449] احتما کن احتما Bul.BGKM : احتمی کن احتمی ACHLN

[2450] در N ابیات « احتمی کن احتمی ز اندیشه‌ها*فکر شیر و گور و دلها بیشه‌ها » و « وا رهانم چرخ را از ننگتان*تا بماند در جهان این داستان » به قلمی متاخرتر اضافه شده. از آنجا که این ابیات نادرست نوشته شده است و متنی دیگر را پیش نظر می‌آورد، قرائتهای مختلف محتوی آن را ثبت نکردم.

[2451] احتماها بر دواها سرور است Bul.ABGHKM : احتمیها بر دواها سرور است CN : احتمی اصل دواها آمدست L

[2452] احتما اصل Bul.BGKM : احتمی اصل ACHLN

[2453] قوت جانت Bul.ABM، و به همین صورت در C تصحیح شده : قوت جان را CGHKLN

[2454] گفته‌ها شو گوش‌وار Bul.ABCGHKMN : گفتها شو گوش دار L

[2455] گوشوار چه که کان زر شوی LM : حلقه در گوش مه زرگر شوی Bul.ABCGHKN

[2456] از یا تا الف Bul.CLMN ، در C بالای «از» نوشته «چون» : تا یا از الف AGH : چون یا تا الف BK، نیز A در زیر سطر

2947. در حروف مختلف شور و شکی ست — گرچه از یک رو ز سر تا پا[2457] یکی ست

2948. از یکی رو ضد و یک رو متحد[2458] — از یکی رو هزل و دیگر[2459] روی جد

2949. پس قیامت روز عرض اکبر است — عرض او خواهد که با زیب و فر است[2460]

2950. هر که چون هندوی بد سودایی است — روز عرضش نوبت رسوایی است

2951. چون ندارد روی همچون آفتاب — او نخواهد جز شبی همچون نقاب

2952. برگ یک گل چون ندارد خار او — شد بهاران دشمن اسرار او

2953. وآنکه سر تا پا گل است و سوسن است — پس بهار او را دو چشم روشن است

2954. خار بی‌معنی خزان خواهد خزان — تا زند پهلوی خود با گلستان[2461]

2955. تا بپوشد حسن آن و ننگ این — تا نبینی رنگ آن و زنگ این[2462]

2956. پس خزان او را بهار است و حیات — یک نماید سنگ و یاقوت و زکات[2463]

2957. باغبان هم داند آن را در خزان — لیک دید یک به[2464] از دید جهان

2958. خود جهان آن یک کس است او ابله است[2465] — هر ستاره بر فلک[2466] جزو مه است

2959. پس همی‌گویند هر نقش و نگار — مژده مژده نک همی‌آید بهار

[2457] رو ز سر تا پا Bul.ABCGHKMN : روی سرتا پا L
[2458] و یک رو متحد Bul.ABGHKLMN :و دیگر متّحد C، در حاشیه تصحیح شده.
[2459] و دیگر M : و از یک Bul.ABCGHKLN
[2460] با زیب و فر است Bul.ABGHKLM ، و به همین صورت در C تصحیح شده : با کر و فر است CN، در L جای این دو مصراع باهم عوض شده.
[2461] با گلستان Bul.ABCGHKMN : بر گلستان L
[2462] رنگ آن و زنگ این GHKM : ننگ آن و رنگ این B : ننگ آن و ژنگ این .Fatih Bul : رنگ آن و رنگ این ACLN
[2463] یاقوت و زکات M : یاقوت زکات Bul.ABCGHKLN
[2464] به Bul.BCGHKLMN : نبه A
[2465] آن یک کس است او ابله است Bul.ABCGHKMN : آن یک کس است و او مه است L
[2466] هر ستاره بر فلک BulABGHKM ، نیز C در حاشیه : اختران هر یک همه N : آخر این هر یک C : اختر آن هر یک همه L

2960. تـــا بـــود تابـــان شـــکوفه چـــون زره | کـــی کننـــد[2467] آن میـــوه‌هـــا پیـــدا گـــره

2961. چـــون شـــکوفه ریخـــت میـــوه ســـر کنـــد | چونکـه تـن بشکسـت جـان سـر بـر کنـد[2468]

2962. میـــوه معنـــی و شـــکوفه صـــورتش | آن شـــکوفه مـــژده میـــوه نعمـــتش

2963. چـــون شـــکوفه ریخـــت میـــوه شـــد پدیـــد | چونکـــه آن کـــم شـــد شـــد ایـــن انـــدر مزیـــد

2964. تـــا کـــه نـــان نشکســـت قـــوت کـــی دهـــد | ناشکســـته خوشـــه‌هـــا کـــی مـــی‌دهـــد

2965. تـــا هلیلـــه نشـــکند بـــا[2469] ادویـــه | کـــی شـــود خـــود صـــحت افـــزا ادویـــه[2470]

در صفت[2471] پیر و مطاوعت وی

2966. ای ضـــیا الحـــق حســـام الـــدین بگیـــر | یـــک دو کاغـــذ بـــر فـــزا در وصـــف پیـــر

2967. گـــر چـــه جســـم نازکـــت را زور نیســـت | لیـــک بـــی‌خورشـــید مـــا را نـــور نیســـت

2968. گرچـــه مصـــباح و زجاجـــه گشـــته‌ای | لیـــک ســـر خیـــل دلـــی[2472] ســـر رشـــته‌ای

2969. چـــون ســـر رشـــته بـــه دســـت و کـــام[2473] تســـت | درهـــای عقـــد دل ز انعـــام[2474] تســـت

2970. بـــر نـــویس احـــوال پیـــر راه‌دان | پیـــر را بگـــزین و عـــین راه دان

2971. پیـــر تابســـتان و خلقـــان تیـــر مـــاه | خلـــق ماننـــد شـــب‌انـــد و پیـــر مـــاه

[2467] کنند AGHM : کند Bul.BCKLN

[2468] بر کند LM : بر زند Bul.ABGHKN : بر نهد C

[2469] با Bul.BCGHKLMN : یا A

[2470] کی شود خود صحت افزا ادویه Bul.ABGHKLMN : کی شود کی صحّت افزا ادویه C، در بالا تصحیح شده. A در حاشیه، کی فزاید تن درستی ادویه

[2471] در صفت ABCGHKLMN : بیان صفت .Bul C در حاشیه، «بیان صفت پیر که پیر کدامست»

[2472] سر خیل دلی Bul.ABGHKLMN : سرجیل دل C

[2473] به دست و کام Bul.BCGHKLMN : به دست کام A

[2474] درهای عقد دل ز انعام Bul.ABGHKM نیز C در حاشیه : مهرهای عقد دل ز انعام CN : مهرهای عقل در انعام L

[26a]

2972. کـــرده‌ام بخـــت جـــوان را نـــام پیـــر — کـــو ز حـــق پیـــر اســـت نـــه از ایـــام پیـــر

2973. او چنـــان پیـــر اســـت[2475] کـــش آغـــاز نیســـت — بـــا چنـــان[2476] در یتـــیم انبـــاز نیســـت

2974. خـــود قـــوی‌تـــر مـــی‌شـــود[2477] خمـــر کهـــن — خاصـــه آن خمـــری کـــه باشـــد مـــن لـــدن[2478]

2975. پیـــر را بگـــزین کـــه بـــی‌پیـــر ایـــن ســـفر — هســـت بـــس پـــر آفـــت و خـــوف و خطـــر

2976. آن رهـــی کـــه[2479] بارهـــا تـــو رفتـــه‌ای — بـــی‌قـــلاوز انـــدر آن آشـــفته‌ای

2977. پـــس رهـــی را کـــه ندیدســـتی تـــو هـــیچ — هـــین مـــرو تنهـــا ز رهبـــر ســـر مپـــیچ

2978. گـــر نباشـــد ســـایهٔ او بـــر تـــو گـــول — پـــس تـــرا[2480] ســـر گشـــته دارد بانـــگ غـــول

2979. غولـــت از ره [2481]افکنـــد انـــدر گزنـــد — از تـــو داهـــی‌تـــر دریـــن ره بـــس بدنـــد

2980. از نبـــی بشـــنو ضـــلال رهـــروان — کـــه چـــه شـــان کـــرد[2482] آن بلـــیس بـــد روان[2483]

2981. صـــد هـــزاران ســـاله راه از جـــاده دور — بردشـــان و کردشـــان دبیـــر و عـــور[2484]

2982. استخوانهاشـــان ببـــین و مویشـــان — عبرتـــی گیـــر و مـــران خـــر سویشـــان

[2475] پیر است BM : پیریست Bul.ACGHKLN

[2476] چنان Bul.ABGHKM : چنین CLN در هر دو مصراع

[2477] قوی‌تر می‌شود Bul.ABCGHKMN : شهی‌تر می‌شود L

[2478] خاصه آن خمری که باشد من لدن Bul.ABGHKM ، نیز C در حاشیه : خود شهی‌تر می بدی زر کهن CLN

[2479] که Bul.ABGHKLMN : گر C

[2480] پس ترا Bul.ABCGHKMN : بس ترا L

[2481] از ره Bul.ABGKLMN : از راه CH؛ C «ره» را در بالا نوشت

[2482] چه شان کرد ABCGHKLMN : چه سان کرد .Bul

[2483] در L جای ابیات « از نبی بشنو ضلال رهروان*که چه شان کرد آن بلیس بد روان » و « صد هزاران ساله راه از جاده دور * بردشان و کردشان دبیر و عور » با هم عوض شده و پس این بیت بیت « غولت از ره افکند اندر گزند*از تو داهی‌تر درین ره بس بدند » آمده.

[2484] دبیر و عور M : ادبار و عور BCKN : ادبیر و عور Bul.AGH : ادبار عورL. در L این بیت پس از بیت « گر نباشد سایهٔ ... دارد بانگ غول » آمده.

2983. گـــردن خـــر گیـــر و ســـوی راه کـــش ســـــوی ره‌بانـــــان و ره دانـــــان خـــــوش

2984. هـــین مهـــل خـــر را و دســـت از وی مـــدار زآنکـــه عشـــق[2485] اوســـت ســـوی ســـبزه‌زار

2985. گـــر یکـــی دم تـــو بـــه غفلـــت واهلـــیش او رود فرســـــــنگها ســـــــوی حشـــــــیش

2986. دشـــمن راه اســـت خـــر مســـت علـــف ای کـــه بـــس[2486] خـــر بنـــده را کـــرد او تلـــف

2987. گـــر نـــدانی ره هـــر آنچـــه خـــر بخواســـت عکـــس آن کـــن خـــود بـــود آن راه راســـت[2487]

2988. شـــــــاوِروهُنَّ و آنگـــــــه[2488] خـــــــالفوا إن مـــــــن لـــــــم یعصـــــــهن تـــــــالف

2989. بـــا هـــوا و آرزو کـــم بـــاش دوســـت چـــون یضـــلک عـــن ســـبیل اللـــه اوســـت

2990. ایـــن هـــوا را نشـــکند انـــدر جهـــان هـــیچ چیـــزی همچـــو ســـایهٔ همرهـــان

وصیت کردن رسول علیه السلم مر علی را کرم الله وجه که چون هر کسی به نوع در طاعتی تقرب جوید به حق تو تقرب جوی به صحبت عاقل و بندهٔ خاص تا ازیشان همه پیش قدم تر باشی[2489]

2991. گفـــت پیغـــامبر[2490] علـــی را کـــای علـــی شـــیر حقـــی پهلـــوان[2491] پـــر دلـــی

2992. لیـــک بـــر شـــیری مکـــن هـــم اعتمـــاد[2492] انـــــدر آ در ســـــایهٔ نخـــــل امیـــــد

[2485] عشق ABCGHKLMN : میل .Bul

[2486] که بس ABCGHKLMN : بسا .Bul

[2487] آن راه راست Bul.ABCGHKMN : این راه راست L

[2488] و آنگه Bul.ABGHKLM : پس آنکه CN

[2489] Gرسول صلّی الله علیه و سلّم مرعلی را. Bul.ABCHKLN قبل از «علی» «مر» را حذف کرده. Bul.ABCGHKLN Bدر» را قبل از «طاعتی» حذف کرده. تو تقرب در سایه مرد (؟) عاقل. Bul.ABCGLN بجای «تا ازیشان همه» نوشته «تا از همه» ؛ A پیش قدم تو باشی. Bul. BHL، «تر» را پس از «پیش قدم» حذف کرده.

[2490] پیغامبر BCLM : پیغمبر Bul.AGHKN

[2491] پهلوان M : پهلوانی Bul.ABCGHKLN

[2492] اعتماد ABCGHKLMN : اعتمید .Bul

2993. انـــــدر آ در ســـــایهٔ آن عـــــاقلی کـــش نتوانـــد[2493] بـــرد از ره نـــاقلی

2994. ظـــل او انـــدر زمـــین چـــون کـــوه قـــاف روح او ســـیمرغ بـــس عـــالی طـــواف

2995. گـــر بگـــویم تـــا قیامـــت نعـــت او هـــیچ آن را مقطـــع و غایـــت مجـــو

2996. در بشـــر رو پـــوش کردســـت آفتـــاب فهـــم کـــن و اللـــه اعلـــم بالصـــواب[2494]

2997. یـــا علـــی از جملـــهٔ طاعـــات راه بـــر گـــزین تـــو ســـایهٔ خـــاص[2495] الـــه

2998. هـــر کســـی در طـــاعتی بگریختنـــد خویشـــتن را مخلصـــی انگیختنـــد

2999. تـــو بـــرو در ســـایهٔ عاقـــل گریـــز تـــا رهـــی ز ایـــن[2496] دشـــمن پنهـــان ســـتیز

3000. از همـــه طاعـــات اینـــت بهتـــر اســـت ســـبق یـــابی بـــر هـــر آن ســـابق کـــه هســـت

3001. چـــون گرفتـــت[2497] پیـــر هـــین تســـلیم شـــو همچـــو موســـی زیـــر حکـــم خضـــر رو

3002. صـــبر کـــن در کـــار[2498] خضـــری بـــی‌نفـــاق[2499] تـــا نگویـــد[2500] خضـــر رو هـــذا فـــراق

3003. گرچـــه کشـــتی بشـــکند تـــو دم مـــزن گرچـــه طفلـــی را کشـــد تـــو مـــو مکـــن

3004. دســـت او را حـــق چـــو دســـت خـــویش خوانـــد تـــا یَـــدُ اللَّـــهِ فَـــوْقَ أَیْـــدِیهِمْ برانـــد

3005. دســـت حـــق میرانـــدش زنـــدش کنـــد[2501] زنـــده چـــه بـــود جـــان پاینـــده‌ش[2502] کنـــد

[2493] کش نتواند M : نداند ABCGHKLN : کش نتاند Bul.

[2494] پس از این بیت، Bul. افزوده:
آفتاب روح نی آن فلک * که ز نورش زنده‌اند انس و ملک

[2495] سایهٔ خاص Bul.ABGHKLM : سایهٔ بنده CN

[2496] ز این M : ز آن Bul.ABCGHKLN

[2497] گرفتت ABCGHKLMN : گرفتی Bul. Fatih و Sarı Abd.

[2498] در کار M : بر کار Bul.ABCGHKLN

[2499] خضری بی‌نفاق Bul.BCGKLMN : خضر ای بی نفاق AH

[2500] نگوید Bul.ABGHKLMN : بگوید C

[2501] زندش کند Bul.M : زنده کند A : زندهش کند BCGHKLN

[2502] پایندهش Bul.BGHKLMN : پایندش AC

3006. هـــر کـــه تنهـــا نـــادرا ایـــن ره[2503] بریـــد هـــم بعـــون همـــت [2504] پیـــران رســـید

3007. دســـت پیـــر از غایبـــان کوتـــاه نیســـت دســـت او جـــز قبضـــهٔ اللـــه نیســـت

3008. غایبـــان را چـــون چنـــین خلعـــت دهنـــد پـــیش مهمـــان[2505] تـــا چـــه نعمتهـــا نهنـــد[2506]

3009. کـــو کســـی کـــو پـــیش شـــه[2507] بنـــدد کمـــر تـــا کســـی[2508] کـــو هســـت از بیـــرون[2509] در[2510]

3010. غایبـــان را چـــون نوالـــه مـــی‌دهنـــد حاضـــران از غایبـــان لا شـــک بهنـــد[2511]

3011. چـــون گزیـــدی پیـــر نـــازک دل مبـــاش ســـست و ریزیـــده چـــو آب و گـــل[2512] مبـــاش

3012. ور[2513] بهـــر زخمـــی تـــو پـــر کینـــه شـــوی ب پـــس کجـــا بـــی‌صـــیقل آیینـــه شـــوی شـــنو

کبودی زدن قزوینی بر شانگاه صورت شیر و پشیمان شدن او به سبب زخم سوزن

3013. ایـــن حکایـــت بشـــنو از صـــاحب بیـــان در طریـــق و عـــادت[2514] قزوینیـــان

3014. بـــر تـــن و دســـت و کتفهـــا بـــی‌گزنـــد از ســـر ســـوزن کبودیهـــا زننـــد[2515]

3015. ســـوی دلاکـــی بشـــد قزوینیـــی کـــه کبـــودم زن بکـــن شـــیرینیی

[2503] هم بعون همت Bul.ABGHKM ، نیز Cدر حاشیه : هم به یار دل CLN

[2504] نادرا این ره Bul.ABCGHKMN : نادر این ره را L

[2505] پیش مهمان Bul.ABGHKLM : پیش حاضر CN

[2506] Bul.ABCGHKLN جای این مصراع و مصراع « حاضران از غایبان لا شک بهند » با هم عوض شده.

[2507] کو پیش شه GLM ، در H به همین صورت تصحیح شده : کو پیششان Bul.ABCHKN

[2508] تا کسی Bul.ABCGHKMN : یا کسی L

[2509] از بیرون M : بیرون سوی Bul.ABCGHKLN

[2510] Bul.ABCGHKLN جای بیت «کو کسی کو پیش شه بندد کمر* تا کسی کو هست از بیرون در» و بیت « غایبان را چون نواله می‌دهند*حاضران از غایبان لا شک بهند » با هم عوض شده.

[2511] L « پیش مهمان تا چه نعمتها نهند *غایبان را چون نواله می‌دهند »

[2512] آب و گل Bul.BCGHKMN : آب گل AL

[2513] ور Bul.ABLM ، نیز C در حاشیه : گر CGHLN

[2514] در طریق و عادت ABCGHKLMN : در طریق عادت .Bul

[2515] زنند Bul.ABGHKLMN : زدند C

3016. گفت چه صورت زنم ای پهلوان — گفت بر زن صورت شیر ژیان

3017. طالعم شیر است نقش[2516] شیر زن — جهد کن رنگ کبودی سیر زن

3018. گفت بر چه موضعت صورت زنم — گفت بر شانه گهم زن آن رقم [2517]

3019. چونکه او سوزن فرو بردن گرفت — درد آن در شانه گه[2518] مسکن گرفت

3020. پهلوان در ناله آمد کای سنی — مر مرا کشتی چه صورت می‌زنی

3021. گفت آخر شیر فرمودی مرا — گفت از چه عضو[2519] کردی ابتدا

3022. گفت از دمگاه آغازیده‌ام — گفت دم بگذار ای دو دیده‌ام

3023. از دم و دمگاه شیرم دم گرفت — دمگه او دمگهم محکم گرفت

3024. شیر بی‌دم باش گو ای شیر ساز — که دلم سستی گرفت از زخم گاز

3025. جانب دیگر گرفت آن شخص زخم — بی‌محابا و مواسا یی‌و رحم [2520]

3026. بانگ کرد او کین[2521] چه اندام است ازو — گفت این گوش است ای مرد نکو

3027. گفت تا گوشش نباشد ای حکیم — گوش را بگذار و کوته[2522] کن گلیم

3028. جانب دیگر خلش آغاز کرد — باز قزوینی فغان را ساز کرد

[2516] نقش ABCGHKMN : و نقش Bul.L

[2517] گفت بر شانه گهم زن آن رقم Bul.M ، و C در حاشیه : گفت بر شانگهم زن آن رقم ABGHK : گفت بر شانه زن آن رقم صنم CLN

پس از این بیت، L افزوده:

تا شود پشتم قوی در رزم و بزم * باچنین شیر ژیان در عزم و حزم

[2518] شانه گه Bul.M : شانگه ABCGHKLN

[2519] گفت از چه عضو Bul.ABGHKLM ، نیز C در حاشیه: گفت از چه اندام N : گفت بچه اندام C

[2520] بی‌محابا و مواسا یی‌و رحم Bul.ABGHM : بی‌محابا بی‌مواسا بی‌ز رحم CN : بی‌محابا و مواسا تی‌و رحم KL

[2521] کین Bul.BCGHKLMN : این A

[2522] بگذار و کوته Bul.BCGHKLMN : بگذار کوته A

3029. کین سوم جانب چه اندام است نیز — گفتش[2523] این است اشکم شیر ای عزیز

3030. گفت تا اشکم نباشد شیر را — چه شکم باید نگار شیر را[2524]

3031. خیره شد دلاک و پس[2525] حیران بماند — تا به دیر انگشت در دندان بماند

3032. بر زمین زد سوزن از خشم اوستاد[2526] — گفت در عالم کسی را این فتاد

3033. شیر بی‌دم و سر و اشکم که دید[2527] — این چنین شیری خدا خود نافرید[2528]

3034. ای برادر صبر کن بر درد نیش — تا رهی از نیش نفس[2529] گبر خویش

3035. کان گروهی[2530] که رهیدند از وجود — چرخ و مهر[2531] و ماهشان آرد سجود

3036. هر که مرد اندر تن او نفس گبر — مر و را فرمان برد خورشید و ابر

3037. چون دلش آموخت شمع افروختن — آفتاب او را نیارد سوختن

3038. گفت حق در آفتاب منتجم — ذکر تزاور کذا[2532] عن کهفهم

3039. خار جمله لطف چون گل می‌شود — پیش جزوی کو سوی کل می‌رود[2533]

3040. چیست تعظیم خدا افراشتن — خویشتن را خوار و خاکی[2534] داشتن

[2523] گفتش M : گفت Bul.ABCGHKLN

[2524] چه شکم باید نگار شیر را M : چه شکم باید نگار سیر را N : چه شکم باید بکار سیر را C: گشت افزون درد کم زن زخمها Bul.ABGHK: گشت افزون درد کم کن زخم را L

[2525] پس GLM : بس Bul.ABCHKN

[2526] از خشم اوستاد Bul.BGM ، به همین صورت در C در بالای سطر نوشته و در حاشیه A اضافه شده : آن دم اوستاد ACHKLN

[2527] که دید Bul.ABCKLMN : کی دید GH

[2528] پس از این بیت L افزوده:
چون نداری طاقت سوزن زدن * از چنین شیر ژیان تو دم مزن

[2529] نیش نفس Bul.ABCGHKMN : پیش نفس L

[2530] کان گروهی ABCGHKLMN : آن گروهی .Bul

[2531] چرخ و مهر Bul.BCGHKLMN : چرخ مهر A

[2532] کذا Bul.M : کذی ABCGHKLN

[2533] سوی کل می‌رود Bul.ABGHKLMN : سوی کل می‌شود C

[2534] خوار و خاکی Bul.ABCGHKMN : خار و خاکی L

3041. چیســـــت توحیـــــد خـــــدا آمـــــوختن　　خویشـــــتن را پـــــیش واحـــــد ســـــوختن

3042. گـــر همـــی‌خـــواهی کـــه بفـــروزی چـــو روز　　هســـتی همچـــون[2535] شـــب خـــود را بســـوز

3043. هســـــتیت در هســـــت آن هســـــتی نـــــواز　　همچـــــو مـــــس در کیمیـــــا انـــــدر گـــــداز

3044. در مـــن و مـــا ســـخت کردســـتی دو دســـت[2536]　　هســـــت ایـــــن جملـــــهٔ خرابـــــی از دو هســـــت

[26b]

رفتن گرگ و روباه[2537] در خدمت شیر به شکار

3045. شـــــیر و گـــــرگ و روبهـــــی بهـــــر شـــــکار　　رفتـــــه بودنـــــد از طلـــــب در کوهســـــار

3046. هـــر ســـه بـــا هـــم انـــدر آن صـــحرای ژرف[2538]　　صـــیدها گیرنـــد[2539] بســـیار و شـــگرف[2540]

3047. تـــا بـــه پشـــت همـــدگر بـــر صـــیدها　　ســـخت بـــر بندنـــد بـــار[2541] قیـــدها

3048. گـــر چـــه ز یشـــان شـــیر نـــر را ننـــگ بـــود　　لیـــک کـــرد اکـــرام و همراهـــی نمـــود[2542]

3049. ایـــن چنـــین شـــه را ز لشـــکر زحمـــت اســـت　　لیـــک همـــره شـــد جماعـــت رحمـــت اســـت

3050. ایـــن چنـــین مـــه را ز اختـــر ننگهاســـت[2543]　　او میـــــان اختـــــران بهـــــر سخاســـــت

3051. امـــــر شـــــاوِرْهُمْ پیمبـــــر را رســـــید　　گـــر چـــه رایـــی نیســـت رایـــش را ندیـــد

[2535] همچون Bul.ABCGKLMN : همچو H
[2536] کردستی دو دست ABCGHKLMN : کردستی تو دست .Bul
[2537] روباه Bul.ABCGLMN : روبه HK
[2538] صحرای ژرف Bul.ABCGHKMN : کهسار ژرف L
[2539] صیدها گیرند Bul.ABCGHKMN : صیدها کردند L
[2540] در Bul.ABCGHKLN جای این بیت و پس از آن بیت با هم عوض شده. در حاشیه C اضافه شده.
[2541] بر بندند بار AGHM : بر بندند بند و CN : بار و قید ما Bul.BKL، و به همین صورت در C تصحیح شده.
[2542] در حاشیه C اضافه شده.
[2543] ز اختر ننگهاست Bul.ABCGHKMN : زاختر زخمهاست L

3052. در تـــــرازو جـــــو رفیـــــق زر شدســـــت نـــی از آنکـــه جـــو چـــو زر جـــوهر[2544] شدســـت

3053. روح قالـــــب را کنـــــون همـــــره شدســـــت مـــــدتی ســـــگ حـــــارس درگـــــه شدســـــت

3054. چـــون کـــه رفتنـــد ایـــن جماعـــت ســـوی کـــوه در رکـــــاب شـــــیر بـــــا فـــــر و شـــــکوه

3055. گـــــاو کـــــوهی و بـــــز و خرگـــــوش زفـــــت یافتنـــــد و کـــــار ایشـــــان پـــــیش رفـــــت

3056. هـــــر کـــــه باشـــــد در پـــــی شـــــیر حـــــراب کـــــم نباشـــــد روز و شـــــب او را کبـــــاب

3057. چـــــون ز کـــــه در بیشـــــه آوردندشـــــان کشـــــته و مجـــــروح و انـــــدر[2545] خـــــون کشـــــان

3058. گـــــرگ و روبـــــه را طمـــــع بـــــود انـــــدر آن کـــــه رود قســـــمت بـــــه عـــــدل خســـــروان

3059. عکـــس طمـــع هـــر دوشـــان بـــر شـــیر زد شـــــیر دانســـــت آن طمعهـــــا را ســـــند

3060. هـــــر کـــــه باشـــــد شـــــیر اســـــرار و امیـــــر او بدانـــــد هـــــر چـــــه اندیشـــــد ضـــــمیر[2546]

3061. هـــــین نگـــــه دار ای دل اندیشـــــه خـــــو[2547] دل ز اندیشـــــهٔ بـــــدی[2548] در پـــــیش او

3062. دانـــــد و خـــــر را[2549] همـــــی‌رانـــــد خمـــــوش در رخـــــت خنـــــدد بـــــرای روی‌پـــــوش

3063. شـــــیر چـــــون دانســـــت آن وسواســـــان وا نگفـــــت و داشـــــت آن دم پاســـــان

3064. لیـــــک بـــــا خـــــود گفـــــت بنمـــــایم ســـــزا مـــــر شـــــما را ای خسیســـــان گـــــدا[2550]

3065. مـــــر شـــــما را بـــــس نیامـــــد رای مـــــن ظنتـــــان ایـــــن اســـــت در اعطـــــای مـــــن[2551]

[2544] زر چو جوهر M : چو زر گوهر Bul.ABCGHKLN
[2545] مجروح و اندر Bul.ABCGHKMN : مجروح اندر L
[2546] اندیشد ضمیر Bul.ABCGHKMN : آید در ضمیر L
[2547] اندیشه خو Bul.BCGHKMN : اندیشه جو AL
[2548] بدی Bul.ABCGHKMN : خطا L
[2549] داند و خر را ABCGHKLMN : داند او خر را Bul.
[2550] خسیسان گدا ABCGHKLMN : خسیسان و گدا Bul.
[2551] بجای مصراع دوم این بیت، B مصراع دوم بیت بعد را آورده.

3066. ای عقـــول و رایتـــان[2552] از رای مـــن — از عطاهـــای جهـــان آرای مـــن

3067. نقـش بـا نقـاش چـه سـگالد[2553] دگـر — چـون سـگالش اوش بخشـید و خبـر

3068. ایـن چنـین ظـن خسیسـانه بـه مـن — مـر شـما را بـود ننگـان زمـن

3069. ظـانین باللـه ظـن السـوء را — گـر نبـرم سـر بـود عـین خطـا [2554]

3070. وا رهـانم چـرخ را از ننگتـان — تـا بمانـد در جهـان ایـن داسـتان

3071. شـیر بـا ایـن فکـر مـی‌زد خنـده فـاش — بـر تبسـمهای شـیر ایمـن مبـاش[2555]

3072. مـال دنیـا شـد تبسـمهای حـق — کـرد مـا را مسـت و مغـرور و خلـق

3073. فقـر و رنجـوری بهسـتت ای سـند — کـان تبسـم دام خـود را بـر کنـد

امتحان کردن شیر گرگ را و گفتن که پیش آی ای گرگ بخش کن صیدها را میان ما

3074. گفـت شـیر ای گـرگ ایـن را بخـش کـن — معـدلت را نـو کـن ای گـرگ کهـن

3075. نایـب مـن بـاش در قسـمت‌گـری — تـا پدیـد آیـد کـه تـو چـه گـوهری

3076. گفـت ای شـه گـاو وحشـی بخـش تسـت — آن بـزرگ و تـو بـزرگ و زفـت و چسـت[2556]

3077. بـز مـرا کـه بـز میانـه سـت[2557] و وسـط — روبهـا خرگـوش بسـتان بـی‌غلـط

3078. شـیر گفـت ای گـرگ چـون گفتـی بگـو — چـون کـه مـن باشـم تـو گـویی مـا و تـو

[2552] ای عقول و رایتان Bul.ABGHKLM ، به همین صورت در C تصحیح شده : ای خرد و رایتان CN

[2553] چه سگالد Bul.ABGHKLM : چه اسگالد CN

[2554] گر نبرم سر بود عین خطا Bul.ABGHKM ، نیز C در حاشیه: چون منافق سر بیندازم جدا CN : چون منافق سر نیندازم چرا L

[2555] این بیت و دو بیت پس از آن در حاشیه N اضافه شده.

[2556] زفت و چست Bul.ABGHKLM : زفت چست CN

[2557] بز میانه ست Bul.ABCGHKMN : بر میانست L

3079. گرگ خود چه سگ[2558] بود کو خویش دید — پیش چون من شیر بی‌مثل و ندید

3080. گفت پیش آ ای خری کی خود خرید[2559] — پیشش آمد پنجه زد[2560] او را درید

3081. چون ندیدش مغز و تدبیر رشید[2561] — در سیاست پوستش از سر کشید

3082. گفت چون دید منت از خود نبرد[2562] — این چنین جان را بباید زار مرد

3083. چون نبودی فانی اندر پیش من — فضل آمد مر تو را گردن زدن

3084. کل شیء هالک جز وجه او — چون نه‌ای در وجه او هستی مجو

3085. هر که اندر وجه ما باشد فنا — کلُّ شَیْءٍ هالِک نبود ورا[2563]

3086. ز آنکه در الاست او از لا[2564] گذشت — هر که در الاست او فانی نگشت

3087. هر که بر در او ما و من[2565] می‌زند — رد باب است او و بر لا می‌تند[2566]

قصهٔ آنکس که در یاری بکوفت از درون گفت کیست آن که در می زند گفت منم گفت چون تو تویی در نمی‌گشایم هیچ کس را از یاران نمی‌شناسم که او من باشد برو[2567]

3088. آن یکی آمد در یاری بزد — گفت یارش کیستی ای معتمد

[2558] چه سگ Bul.BCGHKLMN : چو سگ A

[2559] کی خود خرید M : کو خود خرید Bul.ABGHKLN در حاشیه C به همین صورت تصحیح شده : کو خود بدید C

[2560] پنجه زد Bul.BCGHKLMN : پنجه رود A

[2561] مغز و تدبیر رشید Bul.ABGHKMN : مغز تدبیر رشید C : مغز و تدبیرش رسید L

[2562] نبرد GHKMN : ببرد Bul.ABCL

[2563] نبود ورا M : نبود جزا Bul.ABCGHKLN

[2564] او از لا Bul.ABCGHKMN : او کز لا L

[2565] هر که بر در او ما و من Bul.ABGHKLMN : هر که او بر در من و ما C

[2566] و بر لا می‌تند Bul.ABCGHKMN : و بر لا میزند L

[2567] عنوان نسخه C «صفت توحید» است، در حاشیه تصحیح شده. GHKN «قصه آنکس کی» و Bul.ABL «قصه آنکه» . N «بزد» بجای «بکوفت» و در M تصحیح شده. G کیست این. Bul.ABLN کیست. N کی (که) او من باشد را حذف کرده N برو پس از نمی‌شناسم.

3089. گفت من گفتش برو هنگام نیست — بر چنین خوانی مقام خام نیست

3090. خام[2568] را جز آتش هجر و فراق[2569] — کی پزد[2570] کی وا رهاند از نفاق[2571]

3091. رفت آن مسکین و سالی در سفر — در فراق دوست سوزید از شرر[2572]

3092. پخته گشت[2573] آن سوخته پس باز گشت — باز گرد خانهٔ انباز[2574] گشت

3093. حلقه زد بر در به صد ترس و ادب — تا بنجهد بی‌ادب لفظی ز لب

3094. بانگ زد یارش که بر در کیست آن — گفت بر درهم توی ای دلستان

3095. گفت اکنون چون منی ای من در آ[2575] — نیست گنجایی دو من را در سرا

3096. نیست سوزن را سر رشتهٔ دو تا — چونکه یکتایی درین سوزن در آ

3097. رشته را با سوزن آمد[2576] ارتباط — نیست در خور با جمل سم الخیاط

3098. کی شود باریک هستی جمل — جز به مقراض ریاضات و عمل

3099. دست حق باید مر آن را ای فلان — کو بود بر هر محالی کن فکان

3100. هر محال از دست او ممکن شود — هر حرون از بیم او ساکن شود

3101. اکمه و ابرص چه باشد مرده نیز — زنده گردد از فسون آن عزیز

[2568] خام Bul.BCGHKLMN : خانه A

[2569] هجر و فراق Bul.BCGHKLMN : هجر فراق A

[2570] کی پزد Bul.ABCHKLMN : کی بزد G، و در بالا نوشته «معا»

[2571] پس از این بیت L افزوده؛ نیز .Bul که «نار و نفت» ضبط کرده:
چون تویی تو هنوز از تو نرفت* سوختن باید ترا در نار و تفت

[2572] در فراق دوست سوزید از شرر Bul.BCGHKLMN : در فراق دوست او میبرد سر A

[2573] پخته گشت Bul.BGHKMN ، و در C در زیر سط به همین صورت نوشته شده : پخته شد ACL

[2574] خانهٔ انباز Bul.CLM : خانهٔ همباز ABGHKN، در C همباز در زیر نوشته شده

[2575] چون منی ای من در آ Bul.BCGHKLMN : چون شناسی من درآ A

[2576] رشته را با سوزن آمد BGKMN ، و به همین صورت در C تصحیح شده : رشته را باشد به سوزن Bul.ACHL

3102. و آن عـــدم کـــز مـــرده مـــرده‌تـــر بـــود — در کـــف ایجـــاد او[2577] مضـــطر بـــود

3103. کـــلَّ یَـــوْمٍ هُـــوَ فِـــي شَـــأنٍ بخـــوان — مـــر و را بـــی‌کـــار و بـــی‌فعلـــی مـــدان

3104. کمتـــرین کـــاریش هـــر روز آن بـــود — کـــو ســـه لشـــکر را روانـــه کنـــد[2578]

3105. لشـــکری ز اصـــلاب ســـوی امهـــات — بهـــر آن تـــا در رحـــم رویـــد نبـــات

3106. لشـــکری ز ارحـــام ســـوی خاکـــدان — تـــا ز نـــر و مـــاده پـــر گـــردد جهـــان

3107. لشـــکری از خـــاک ز آن ســـوی اجـــل — تـــا ببینـــد[2579] هـــر کســـی حســـن عمـــل[2580]

3108. ایـــن ســـخن پایـــان نـــدارد هـــین بتـــاز — ســـوی آن دو یـــار پـــاک پـــاک بـــاز

پشیمان شدن آن گوینده که منم و بر یا ضت غربت آن کشیدن او یکی سال جهت استغفار و باز گشتن آن مستغفر بدر خانه و پرسیدن صاحب خانه که کیست بر در و جواب گفتن آن مستغفر که توی بر در[2581]

3109. گفـــت یـــارش کانـــدر آ[2582] ای جملـــه مـــن — نـــی مخـــالف چـــون گـــل و خـــار چمـــن[2583]

3110. رشـــته یکتـــا شـــد غلـــط کـــم شـــو[2584] کنـــون — گـــر دو تـــا بینـــی حـــروف کـــاف و نـــون

3111. کـــاف و نـــون همچـــون کمنـــد آمـــد جـــذوب — تـــا کشـــاند[2585] مـــر عـــدم را در خطـــوب

[2577] در کف ایجاد او Bul.ABGHKLM ، نیز در حاشیه C: وقت ایجادش عدم CN

[2578] کمترین کاریش هر روز آن بود * کو سه لشکر را روانه کند Bul.LM و در N « کارش بهر روز » : کمترین کاریش هر روزست آن * کو سه لشکر را کند این سو روان ABGK ، نیز در حاشیه CH

[2579] تا ببیند Bul.ABCGHKMN : تا نه بیند L

[2580] حسن عمل Bul.BCGHKLMN : حسن و عمل A

[2581] ABGHK حذف کرده. N باز آمدن بر در یار سال دوم. .Bul، «پشیمان شدن آن شخص از گفتن منم»، نیز L که این عنوان را بسیار طولانی کرده.«صفت توحید»، فقط در C آمده. Fatih Bul. N، عنوانهای دیگری نوشته‌اند که به حکایت سابق مربوط می‌شود.

[2582] کاندر آ Bul.CGKLMN : اندر آ ABH

[2583] خار چمن Bul.ABCGHLM : خار و چمن KN

[2584] غلط کم شو ACGHKLMN : غلط کم زن B : غلط کم شد .Bul

[2585] تا کشاند Bul.ABGHKLMN : تا گشاید C

3112. پس دو تا باید[2586] کمند اندر صور — گرچه یکتا باشد آن دو در اثر

3113. گر دو پا گر چار پا ره را برد[2587] — همچو مقراض دو تا یکتا برد

3114. آن دو همبازان[2588] گازر را ببین — هست در ظاهر خلافی[2589] آن و این[2590]

[27a]

3115. آن یکی کرباس را در آب زد — و آن دگر انباز[2591] خشکش می‌کند

3116. باز او آن خشک را تر می‌کند — گوییا ز استیزه بر ضد می‌تند[2592]

3117. لیک این دو ضد استیزه نما[2593] — یکدل و یک کار باشد در رضا

3118. هر نبی و هر ولی را مسلکی است — لیک تا حق[2594] می‌برد جمله یکی است[2595]

3119. چونکه جمع مستمع را خواب برد — سنگهای آسیا را آب برد

3120. رفتن این آب فوق آسیاست — رفتنش در آسیا بهر شماست

3121. چون شما را حاجت طاحون نماند — آب را در جوی اصلی[2596] باز راند

[2586] دو تا باید Bul.ABGHKLMN : دو تا یابد C

[2587] گر دو پا گر چار پا ره را برد Bul.ABGHKM ، و به همین صورت در C تصحیح شده : گر دو پا گر چار پا یک را برد C : گر دو تا گر چارتا یک ره برد L : یک ره برد N

[2588] همبازان ABGHKLMN : انبازان Bul.C

[2589] خلافی Bul.BGHKLMN : خلاف AC

[2590] و این M : و ز این CGHKN : و زین Bul.ABL

[2591] انباز Bul.LM : همباز ABCGHKN

[2592] گوییا ز استیزه بر ضد می‌تند Bul.MN : همچو ز استیزه بضد بر می‌تند H : همچو استیزه ضد تر می‌کند C، و قبل از استیزه حرف «ز» را داخل کرده : همچو استیزه بضد بر می‌تند AL و در حاشیه A، گوییا ز ستیزه و ضد می‌زند : گوییا ز ستیزه ضد بر می‌تند BGK، نیز CH در حاشیه

[2593] ضد استیزه نما ABCGHKLMN : همباز ضد و استیزه نما .Bul

[2594] تا حق Bul.ABGHKMN : با حق CL

[2595] پس از این بیت N این عنوان را نوشته: رو در کشیدن سخن بسبب ملالت مستمعان

[2596] اصلی Bul.ABGHKLMN : اصل C ، در حاشیه تصحیح شده

3122. ناطقه سوی دهان تعلیم راست[2597] ور نه خود آن نطق[2598] را جویی جداست[2599]

3123. می‌رود بی‌بانگ و بی‌تکرارها تَحْتَهَا الأَنْهارُ تا گلزارها[2600]

3124. ای خدا جان را تو بنما آن مقام که در و بی‌حرف[2601] می‌روید کلام

3125. تا که سازد جان پاک از سر قدم سوی عرصهٔ دور پهنای[2602] عدم

3126. عرصه‌ای بس با گشاد و با فضا[2603] وین خیال و هست یابد زو نوا

3127. تنگتر آمد خیالات از عدم ز آن سبب باشد خیال اسباب غم

3128. باز هستی تنگتر بود از خیال ز آن شود در وی قمر همچون[2604] هلال

3129. باز هستی جهان حس و رنگ[2605] تنگتر آمد که زندانی است تنگ

3130. علت تنگی است ترکیب و عدد جانب ترکیب حسها می‌کشد

3131. ز آن سوی حس عالم[2606] توحید دان گر یکی خواهی بدان جانب بران

3132. امر کن یک فعل بود و نون و کاف در سخن افتاد و معنی بود صاف

3133. این سخن پایان ندارد باز گرد تا چه شد احوال گرگ اندر نبرد

[2597] تعلیم راست Bul.BCGHKLMN : تعظیم راست A
[2598] ور نه خود آن نطق Bul.BCGHKLMN : ور نه آن نطق A
[2599] جویی جداست Bul.BCGHKMN : جوی خداست AL
[2600] تا گلزارها Bul.ABGHKMN : با گلزارها CL
در L جای این بیت و بیت پس از آن باهم عوض شده.
[2601] که در و بی‌حرف Bul.ABCHKLMN : کاندرو بی حرف G
[2602] دور پهنای ABCGHMN : دور و پهنای Bul.KL ، در G به همین صورت تصحیح شده.
[2603] با فضا Bul.ABGHKLMN : با قضا C
[2604] قمر همچون Bul.ABGHKMN : قمرها چون CL
[2605] حس و رنگ Bul.BCGHKLMN : و حس و رنگ A
[2606] عالم Bul.ABGHKLMN : عالمی C

ادب کردن شیر گرگ را که در قسمت بی‌ادبی کردی[2607]

3134. گـــرگ را بـــر کنـــد ســـر آن ســـر فـــراز — تـــــا نمانـــــد دو ســـــری و امتیـــــاز

3135. فَانْتَقَمْنَـــا مِـــنْهُمْ اســـت ای گـــرگ پیـــر — چـــون نبـــودی مـــرده در پـــیش امیـــر[2608]

3136. بعـــد از آن رو شـــیر بـــا روبـــاه کـــرد — گفـــت ایـــن را بخـــش کـــن از بهـــر خـــورد[2609]

3137. ســجده کــرد و گفــت ایــن گــاو[2610] ســمین — چاشـــت خـــوردت باشـــد ای شـــاه گـــزین[2611]

3138. وآن بـــــز[2612] از بهـــــر میـــــان روز را — یخنیـــــی باشـــــد شـــــه پیـــــروز را

3139. و آن دگـــر خرگـــوش بهـــر شـــام هـــم — شـــب چـــرهٔ ایـــن شـــاه بـــا لطـــف و کـــرم

3140. گفـــت ای روبـــه تـــو عـــدل افروختـــی — ایـــن چنـــین قســـمت ز کـــی آمـــوختی[2613]

3141. از کجـــا آمـــوختی ایـــن ای بـــزرگ — گفـــت ای شـــاه جهـــان از حـــال گـــرگ

3142. گفـــت چـــون در عشـــق مـــا گشـــتی گـــرو — هـــر ســـه را برگیـــر و بســـتان و بـــرو[2614]

3143. روبهـــا چـــون جملگـــی مـــا را شـــدی — چونـــت آزاریـــم چـــون تـــو مـــا شـــدی

3144. مـــا تـــرا و جملـــه[2615] اشـــکاران تـــرا — پـــای بـــر گـــردون هفـــتم نـــه بـــر آ

3145. چـــون گرفتـــی عبـــرت از گـــرگ دنـــی — پـــس تـــو روبـــه نیســـتی شـــیر منـــی[2616]

[2607] بی‌ادبی کردی Bul.BKLM : بی‌ادبی کرده بود CG : بی ادبی کرد AHN، نیز C در حاشیه
[2608] در پیش امیر Bul.BCGHKLMN : در پیش کبیر A
[2609] گفت این را بخش کن از بهر خورد Bul.ABGHKLMN ، نیز C در حاشیه : گفت بخشش کن برای چاشت خورد C
[2610] این گاو ACHLMN : کین گاو Bul.BGK
[2611] شاه گزین Bul.ABCGHKMN : شاه زمین L
[2612] وآن بز Bul.ABGHKLMN : وین بز C
[2613] ز کی آموختی ACGHKMN : ز که آموختی Bul.BL
[2614] بستان و برو Bul.ABCGHKLM : بستان و برگیر N
[2615] ما ترا و جمله Bul.BCGHKLMN : ما ترا این جمله A
[2616] در C بیت پس از این بیت مقدم بر این بیت است.

3146. عاقـــل آن باشـــد کـــه عبـــرت گیـــرد از [2617] مـــــرگ یـــــاران در بـــــلای محتـــــرز

3147. روبـــه آن دم بـــر زبـــان صـــد شـــکر رانـــد کـــه مـــرا شـــیر از پـــس آن گـــرگ خوانـــد [2618]

3148. گـــــر مـــــرا اول بفرمـــــودی کـــــه تـــــو بخـــش کـــن ایـــن را کـــه بـــردی جـــان ازو[2619]

3149. پـــس ســـپاس او را کـــه مـــا را در جهـــان کـــــرد پیـــــدا[2620] از پـــــس پیشـــــینیان

3150. تـــــا شـــــنیدیم آن سیاســـــتهای حـــــق بـــــر قـــــرون ماضـــــیه انـــــدر ســـــبق

3151. تـــا کـــه مـــا از حـــال آن گرگـــان پـــیش همچـــو روبـــه پـــاس خـــود داریـــم بـــیش[2621]

3152. امـــت مرحومـــه[2622] زیـــن رو خوانـــدمان آن رســـول حـــق و صـــادق[2623] در بیـــان

3153. اســـتخوان و پشـــم آن گرگـــان عیـــان بنگریـــد و پنـــد گیریـــد ای مهـــان

3154. عاقـــل از ســـر بنهـــد ایـــن هســـتی و بـــاد چـــون شـــنید انجـــام آن فرعـــون[2624] و عـــاد

3155. ور بننهـــــد دیگـــــران از حـــــال او عبرتـــــی گیرنـــــد از اضـــــلال او

تهدید کردن نوح علیه السلام مر قوم را که با من مپیچید که من روی پوشم با خدا می‌پیچید در میان این به حقیقت ای مخذولان[2625]

[2617] عبرت گیرد از GHM : گیرد عبرت از Bul.ABCKLN

[2618] روبه آن دم بر زبان صد شکر راند * که مرا شیر از پس آن گرگ خواند Bul.ABGHKLMN ،نیز در حاشیه C : گفت روبه صد سپاس آن شیر را * کز پس آن گرگ وا خواند او مرا C

[2619] بردی جان ازو Bul.ABCGHKLM : جان بردی ازو N

[2620] کرد پیدا Bul.BCGHKLMN : کرده پیدا A

[2621] پاس خود داریم بیش Bul.ABGHKLMN : پاس را(؟) داریم خویش C ، و در بالا نوشته «خود»

[2622] مرحومه Bul.ABGHKLMN : مرحوم C ، در بالا تصحیح شده

[2623] حق و صادق Bul.CGKM : حق صادق ABHLN

[2624] آن فرعون M : فرعونان Bul.ABCGHKLN

[2625] Bul.ABCGHKLN با خدای می‌پیچید . G رو پوشم. N از «در میان» تا آخر را حذف کرده. B «این بحقیقت» را حذف کرده. AC حقیقت. C در حاشیه، «در حقیقت» بجای «در میان این بحقیقت»

3156. گفت نوح ای سرکشان من من نیم — من ز جان مردم[2626] به جانان می‌زیم

3157. چون بمردم از حواس بو البشر — حق مرا شد سمع و ادراک و بصر

3158. چونکه من من نیستم این دم ز هوست — پیش این دم هر که دم زد کافر اوست

3159. هست اندر نقش این روباه شیر — سوی این روبه[2627] نشاید شد[2628] دلیر

3160. گر ز روی صورتش می‌نگروی — غرهٔ شیران[2629] از او می‌نشنوی

3161. گر نبودی نوح را از حق یدی[2630] — پس جهانی را چرا بر هم زدی

3162. صد هزاران شیر بود او در تنی — او چو آتش بود و عالم خرمنی[2631]

3163. چونکه خرمن پاس عشر او نداشت — او چنان[2632] شعله بر آن خرمن گماشت

3164. هر که او در پیش این شیر نهان — بی‌ادب چون گرگ بگشاید دهان

3165. همچو گرگ آن شیر بردرّاندش — فَانْتَقَمْنا مِنْهُمْ بر خواندش

3166. زخم یابد همچو گرگ از دست شیر — پیش شیر ابله[2633] بود کو شد دلیر

3167. کاشکی آن زخم بر جسم[2634] آمدی — تا بدی کایمان[2635] و دل سالم بدی

[2626] مردم Bul.ABGHKLMN : مرده C
[2627] سوی این روبه Bul.ABCGHKMN : پیش این روبه L
[2628] نشاید شد Bul.ABCGHKLM : نباید شد N
[2629] غرهٔ شیران Bul.ABCGHKMN :غرّ ش شیران L
[2630] گر نبودی نوح را از حق یدی Bul.AGHKMN ، نیز C در حاشیه : گر نبودی نوح شیر سرمدی BCL
[2631] او چو آتش بود و عالم خرمنی Bul.ABCGHKMN : او برون رفته بد از ما و منی L
L افزوده:
او دو عالم را همی دید ارزنی * او چو آتش بود و عالم خرمنی
[2632] چنان Bul.ABLM : چنین CGHKN
[2633] ابله Bul.BCGHKLMN : انکه A
[2634] جسم Bul.ACHLMN : تن BGK
[2635] کایمان ABGHLMN : که ایمان Bul.CK

3168. قـــوتم بکســـت[2636] چـــون اینجـــا رســـید چـــون تـــوانم کـــردن[2637] ایـــن ســـر را پدیـــد

3169. همچـــو آن روبـــه کـــم اشـــکم کنیـــد پـــیش او روبـــاه بـــازی کـــم کنیـــد

3170. جملـــه مـــا و مـــن بـــه پـــیش او نهیـــد ملـــک ملـــک اوســـت[2638] ملـــک او را دهیـــد

3171. چـــون فقیـــر آییـــد[2639] انـــدر راه راســـت شـــیر و صـــید شـــیر[2640] خـــود آن شماســـت

3172. زآنکـه او پـاک اسـت و سـبحان وصـف اوسـت بـــی‌نیـــاز اســـت او ز نغـــز و مغـــز و پوســـت

3173. هـــر شـــکار و هـــر کرامـــاتی کـــه هســـت از بـــرای بنـــدگان آن شـــه اســـت[2641]

3174. نیســـت شـــه را طمـــع بهـــر خلـــق ســـاخت ایـــن همـــه دولـــت خنـــک آنکـــو شـــناخت

3175. آنکـــه دولـــت آفریـــد و دو ســـرا ملـــک و دولتهـــا[2642] چـــه کـــار آیـــد و را

3176. پـــیش ســـبحان پـــس[2643] نگـــه داریـــد دل تـــا نگردیـــد از گمـــان بـــد خجـــل

3177. کـو ببینـد سـر و فکـر[2644] و جسـت و جـو[2645] همچـــو انـــدر شـــیر خـــالص تـــار مـــو

3178. آنکـــه او بـــی‌نقـــش ســـاده ســـینه[2646] شـــد نقشـــهای غیـــب را آیینـــه شـــد

3179. ســـر مـــا را بـــی‌گمـــان مـــوقن شـــود زآنکـــه مـــومن آینـــهٔ مـــومن بـــود[2647]

[2636] بکست Bul.ABGHKM : بشکست CLN
[2637] کردن M : کرد Bul.ABGHKLN : گفت C، در حاشیه تصحیح شده
[2638] ملک ملک اوست Bul.ABCGHKMN : مالک ملک اوست L
[2639] فقیر آیید Bul.GHKLM : فقیرانند A : فقیرانید BCN
[2640] شیر و صید شیر Bul.BCGHKLMN : شیر صید و شیر A
[2641] آن شه است Bul.BCGHKLMN : این شهست A
[2642] ملک و دولتها Bul.BLM : ملك دولتها ACGHKN
[2643] پس Bul.GHLMN : بس ABCK
[2644] سر و فکر Bul.BCGKMN : سر فکر AHL
[2645] جست و جو Bul.ACGHKLMN : جست جو B
[2646] ساده سینه Bul.ABCGHKMN : و ساده سینه L
[2647] مومن بود Bul.ABCGHKMN : مومن شود L

3180. چـــون زنـــد او نقـــد مـــا را[2648] بـــر محـــک پـــس یقـــین را بـــاز دانـــد او ز شـــک[2649]

3181. چـــون شـــود جـــانش محـــک نقـــدها پـــس ببینـــد نقـــد را و قلـــب را[2650]

نشاندن پادشاهان صوفیان عارف را در پیش روی خویش تا چشمشان بدیشان روشن شود[2651]

3182. پادشـــاهان را چنـــان[2652] عـــادت بـــود ایـــن شـــنیده باشـــی ار یـــادت بـــود

3183. دســـت چپشـــان پهلوانـــان ایســـتند زآنکـــه دل پهلـــوی چـــپ باشـــد بـــه بنـــد

3184. مشـــرف و اهـــل قلـــم[2653] بـــر دســـت راســـت زآنکـــه علـــم خـــط و ثبـــت آن دســـت[2654] راســـت

3185. صـــوفیان را پـــیش رو موضـــع دهنـــد کاینـــهٔ جاننـــد و ز آیینـــه بهنـــد

3186. ســـینه صـــیقلها زده[2655] در ذکـــر و فکـــر[2656] تـــا پـــذیرد آینـــهٔ دل نقـــش بکـــر

3187. هـــر کـــه او از صـــلب فطـــرت[2657] خـــوب زاد آینـــه در پـــیش او بایـــد نهـــاد

[27b]

3188. عاشـــق آیینـــه باشـــد روی خـــوب صـــیقل جـــان آمـــد و تَقْـــوَی القلـــوب

[2648] نقد ما را Bul.ABGHKLMN : فقر ما را C
[2649] مصراع دوم در C محو شده و درحاشیه اضافه شده.
[2650] نقد را و قلب را Sarı Abd., Fatih M : قلب را و قلب را ABCGHKLN : قلب را و نقد را .Bul
[2651] در Bul.ABCGHKLN کلمه «در» قبل از « پیش روی » حذف شده. کلمات پس از «خویش» در C محو شده است.
[2652] چنان Bul.ABGKLMN : چنین CH
[2653] مشرف و اهل قلم Bul.BCGHKLMN : مشرف اهل قلم A
[2654] آن دست Bul.ABGHKLMN : این دست C
[2655] سینه صیقلها زده Bul.BCGHKLMN : سینهٔ صیقل زده A
[2656] در ذکر و فکر Bul.BCGKLMN : در فکر و ذکر AH
[2657] از صلب فطرت Bul.ABCGHKMN : از اصل فطرت L

آمدن مهمان پیش یوسف علیه السلم و تقاضا کردن یوسف علیه السلم[2658] از او تحفه و ارمغان

3189. آمـــد از آفـــاق یـــار[2659] مهربـــان — یوســـف صـــدیق را شـــد میهمـــان

3190. کآشـــنا بودنـــد وقـــت کـــودکی — بـــر وســـادهٔ آشـــنایی متکـــی

3191. عـــار نبـــود شـــیر را از سلســـله — نیســـت مـــا را از قضـــای حـــق گلـــه[2660]

3192. یـــاد دادش جـــور اخـــوان و حســـد — گفـــت کـــان زنجیـــر بـــود و مـــا اســـد

3193. شـــیر را بـــر گـــردن ار زنجیـــر بـــود — بـــر همـــه زنجیـــر ســـازان میـــر بـــود

3194. گفـــت چـــون بـــودی ز زنـــدان و ز چـــاه — گفـــت همچـــون در محـــاق و کاســـت مـــاه

3195. در محـــاق ار مـــاه نـــو گـــردد دو تـــا — نـــی در آخـــر بـــدر گـــردد بـــر ســـما[2661]

3196. گـــر چـــه دُردانـــه بـــه هـــاون[2662] کوفتنـــد — نـــور چشـــم و دل شـــد و بینـــد بلنـــد[2663]

3197. گنـــدمی را زیـــر خـــاک انداختنـــد — پـــس ز خـــاکش خوشـــه‌هـــا بـــر ســـاختند

3198. بـــار دیگـــر کوفتنـــدش ز آســـیا — قیمـــتش افـــزود و نـــان شـــد جـــان فـــزا

3199. بـــاز نـــان را زیـــر دنـــدان کوفتنـــد — گشـــت عقـــل و جـــان و فهـــم[2664] هوشـــمند

3200. بـــاز آن جـــان چونکـــه محـــو عشـــق گشـــت — یُعْجِـــبُ الـــزُّرَّاعَ آمـــد بعـــد کشـــت

3201. ایـــن ســـخن پایـــان نـــدارد بـــاز گـــرد — تـــا کـــه بـــا یوســـف چـــه گفـــت آن نیـــک مـــرد

[2658] کردن یوسف علیه السلم GHMN : کردن یوسف Bul.ABCKL
[2659] یار ABCGHKLMN : یاری .Bul
[2660] در Bul.ABCGHKLN جای این بیت و پس از آن بیت با هم عوض شده.
[2661] بر سما Bul.ABCGHKMN : در سما L
[2662] به هاون Bul.ABGHKLMN : بهاوان C
[2663] نور چشم و دل شد و بیند بلند Bul.ABCGHKMN : نور چشم و دل ازو افروختند L
[2664] عقل و جان و فهم Bul.ABCGHKMN : عقل و فهم جان L

طلب کردن یوسف صدیق علیه السلام ارمغان از میهمان[2665]

3202. بعد قصه گفتنش گفت ای فلان — هین چه آوردی تو ما را ارمغان[2666]

3203. بر در یاران تهی دست آمدن — هست بی‌گندم[2667] سوی طاحون شدن[2668]

3204. حق تعالی خلق را گوید به حشر — ارمغان کو از برای روز نشر

3205. جئتمونا و فرادی بی‌نوا — هم بدان سان که خلقناکم کذا

3206. هین چه آوردید دست آویز را — ارمغانی[2669] روز رستاخیز را

3207. یا امید باز گشتنتان نبود — وعدهٔ امروز باطلتان نمود[2670]

3208. وعدهٔ مهمانیش را منکری[2671] — پس ز مطبخ خاک و خاکستر بری

3209. ور نه‌ای منکر چنین دست تهی — بر در آن[2672] دوست چون پا می‌نهی

3210. اندکی صرفه بکن از خواب و خور — ارمغان بهر ملاقاتش[2673] ببر

3211. شو قلیل النوم مما یهجعون — باش در اسحار از یستغفرون

3212. اندکی جنبش[2674] بکن همچون جنین — تا ببخشندت حواس نور بین

[2665] در ABCGHKN این عنوان حذف کرده. Bul.L نوشته «مهمان» بجای «میهمان».
[2666] آوردی تو ما را ارمغان Bul.ABCGHKMN : آوردی ره آورد ارمغان L
[2667] هست بی‌گندم Bul.AHKLMN : همچو بی‌گندم C
[2668] بر در یاران تهی دست آمدن*هست بی‌گندم سوی طاحون شدن Bul.ACHKLMN : بر در یاران تهی دست ای فتی*هست چون بی گندمی در آسیا BG،در حاشیه H به همین صورت تصحیح شده.
[2669] ارمغانی Bul.ABCGHKM : ارمغان LN
[2670] امروز باطلتان نمود Bul.ABCGHKMN : امروزتان باطل نمود L
در A ابیات « یا امید باز... باطلتان نمود» و « وعدهٔ مهمانیش... و خاکستر بری» پس از ابیات « ور نه‌ای منکر... چون پا می‌نهی» و « اندکی صرفه بکن... ملاقاتش ببر» آمده، اما این اشتباه در حاشیه مشخص شده.
[2671] وعدهٔ مهمانیش را منکری AHLMN ، و این مصراع (که در C محو شده و در حاشیه اضافه شده) : منکری مهمانیش را از خری Bul.BGK
[2672] بر در آن AHMN : در در آن Bul.BCGKL
[2673] ارمغان بهر ملاقاتش Bul.BCGHKLMN : ارمغانی بر ملاقاتش A
[2674] اندکی جنبش Bul.ABGHKMN ، نیز C در حاشیه : جنبشی اندک CL

3213. وز جهـان[2675] چـون رحـم بیـرون روی[2676] از زمـــین در عرصـــهٔ واســـع شـــوی[2677]

3214. آن کـــه ارض اللّـــه واســـع گفتـــه‌انـــد عرصـــه‌ای دان کانبیـــا در رفتـــه‌انـــد[2678]

3215. دل نگـردد تنـگ[2679] ز آن عرصـهٔ[2680] فـراخ نخـل تـن[2681] آنجـا نگـردد خشـک شـاخ

3216. حـــاملی تـــو مـــر حواســـت را کنـــون کنـــد و مانـــده مـــی‌شـــوی و ســـر نگـــون

3217. چونکـه محمـولی نـه حامـل وقـت خـواب مانـدگی رفـت و شـدی بـی‌رنـج و تـاب

3218. چاشـــنیی دان تـــو حـــال خـــواب را پـــیش محمـــولی حـــال اولیـــا

3219. اولیـــا اصـــحاب کهفنـــد ای عنـــود در قیـــام و در تقلـــب[2682] هُـــمْ رقـــود

3220. مـــی‌کشدشـــان بـــی‌تکلـــف در فعـــال بـــی‌خبـــر ذات الیمـــین ذات الشـــمال

3221. چیســـت آن ذات الیمـــین فعـــل حســـن چیســـت آن ذات الشـــمال اشـــغال تـــن

3222. مـــی‌رود ایـــن هـــر دو کـــار از انبیـــا[2683] بـــی‌خبـــر زیـــن هـــر دو ایشـــان چـــون صـــدا

3223. گـــر صـــدایت بشـــنواند خیـــر و شـــر ذات کـــه باشـــد ز هـــر دو بـــی‌خبـــر

گفتن مهمان یوسف را علیه السلام که آیینه آوردمت ارمغان تا هر باری که در وی نگری روی خوب خویش را بینی مرا یاد کنی[2684]

[2675] وز جهان ABCGHKLMN : وز جهانی .Bul

[2676] بیرون روی Bul.ABGHKLMN : بیرون سوی C

[2677] عرصهٔ واسع شوی Bul.ABCGHKMN : عرصهٔ هامون شوی L

[2678] عرصه‌ای دان کانبیا در رفته‌اند Bul.ABHLMN ، و به همین صورت در C تصحیح شده : عرصه دان انبیا را بس بلند GK، که H آن را نسخ بدل آورده : عرصه‌ای دان کاولیا در رفته‌اند C

[2679] تنگ Bul.ABGHKLMN : نیک C

[2680] ز آن عرصهٔ Bul.ABCGHKMN : و آن عرصه L

[2681] نخل تن M ، H «تن» را صورت تصحیح شده «تر» داده : نخل تر Bul.ABCGHKLN

[2682] تقلب Bul.BCGHKLMN : تقلد A

[2683] کار از انبیا Bul.ABGHMN : کار از اولیا CK : کار انبیا L

[2684] Bul.ABCHKLN یوسف را که. A ارمغانی. در H ارمغان اضافه شده H «کی» بجای «تا». Bul.ABCKLN هر بار که. Bul.ABCL «خود» بجای «خویش را». HN و مرا

3224. گفت یوسف هین بیاور ارمغان | او ز شرم این تقاضا زد فغان

3225. گفت من چند ارمغان جستم ترا | ارمغانی در نظر نامد مرا[2685]

3226. حبه‌ای را جانب کان چون برم | قطره‌ای را سوی عمان چون برم

3227. زیره را من سوی کرمان آورم | گر به پیش تو دل و جان آورم

3228. نیست تخمی[2686] کندرین[2687] انبار نیست | غیر حسن تو که آن را یار نیست

3229. لایق آن دیدم که من آیینه‌ای | پیش تو آرم چو نور سینه‌ای

3230. تا ببینی روی خوب خود در آن | ای تو چون خورشید شمع[2688] آسمان

3231. آینه آوردمت ای روشنی | تا چو بینی[2689] روی خود یادم کنی

3232. آینه بیرون کشید او از بغل | خوب را آیینه باشد مشتغل

3233. آیینهٔ هستی چه باشد[2690] نیستی | نیستی بگزین[2691] تو ابله نیستی

3234. هستی اندر نیستی بتوان[2692] نمود | مال داران بر فقیر آرند جود

3235. آینهٔ صافی نان خود گرسنه‌ست | سوخته هم آینهٔ[2693] آتش زنه‌ست

3236. نیستی و نقص هر جایی که خاست | آینهٔ خوبی جمله پیشه‌هاست[2694]

[2685] نامد مرا ACGKLMN : نآمد سزا Bul.B، و به همین صورت در A تصحیح شده. H «سزا» را نسخه بدل «مرا» داده
[2686] نیست تخمی Bul.CGHKLM : هست تخمی ABN
[2687] کندرین M : کاندر این Bul.ABCGHKLN
[2688] شمع Bul.ABCGHKMN : و شمع L
[2689] تا چو بینی Bul.BCGKLMN : چون ببینی AH
[2690] چه باشد Bul.ABCGHKMN : چو باشد L
[2691] نیستی بگزین M : نیستی بر گر Bul.ABCGHKLN
[2692] بتوان Bul.ABCGHKMN : نتوان L
[2693] آینهٔ Bul.ABCGHKMN : آیینهٔ L
[2694] جمله پیشه‌هاست Bul.ABCGHKMN : جمله نقشهاست L

3237. چون که جامه جست[2695] و دوزیده بود[2696] مظهر فرهنگ درزی چون شود[2697]

3238. ناتراشیده همی‌باید جذوع تا دروگر اصل سازد یا فروع

3239. خواجهٔ اشکسته بند آنجا رود که در آنجا پای اشکسته بود

3240. کی شود چون نیست رنجور نزار[2698] آن جمال صنعت طب آشکار

3241. خواری و دونی و مسها[2699] بر ملا گر نباشد کی نماید کیمیا

3242. نقصها آیینهٔ وصف کمال و آن حقارت[2700] آینهٔ عز و جلال

3243. زآنکه ضد را ضد کند پیدا یقین[2701] زآنکه با سرکه پدید است انگبین

3244. هر که نقص خویش را دید و شناخت اندر استکمال خود دو اسپه[2702] تاخت[2703]

3245. ز آن نمی‌پرد به سوی ذو الجلال کو گمانی می‌برد خود را کمال

3246. علتی بدتر[2704] ز پندار کمال نیست اندر جان تو ای ذو دلال[2705]

3247. از دل و از دیده‌ات[2706] بس خون رود تا ز تو این معجبی بیرون شود[2707]

3248. علت ابلیس انا خیری بدست وین مرض در نفس هر مخلوق هست[2708]

[2695] جست M : چست Bul.ABCGHKLN
[2696] و دوزیده بود Bul.BCGHKLMN : و دزدیده بود A
[2697] فرهنگ درزی چون شود Bul.ABCGHKMN : فرهنگ درزیی شود L
[2698] رنجور نزار ABCGHKMN : رنجور و نزار Bul.L
[2699] و مسها M : مسها Bul.ABCGHKLN
[2700] و آن حقارت Bul.BCGHKLMN : آن حقارت A
[2701] پیدا یقین Bul.ABGHKLM : ظاهر یقین CN
[2702] دو اسپه M : دو اسبه C : ده اسبه Bul.ABGHKLN، و به همین صورت در C تصحیح شده.
[2703] در L جای این بیت با بیت پس از آن عوض شده.
[2704] علتی بدتر Bul.M : علتی بتر ABGHKLN : علت بتر C
[2705] در L جای این بیت با بیت پس از آن عوض شده.
[2706] و از دیده‌ات Bul.ABGHKLMN : وز دیده‌ات C
[2707] بیرون شود Bul.ABGHKM : بیرون رود CLN
[2708] در L جای این بیت با بیت پس از آن عوض شده.

3249. گرچه خود را بس شکسته بیند او — آب صافی دان و سرگین زیر جو

3250. چون بشوراند ترا در امتحان — آب سرگین رنگ گردد در زمان

3251. در تگ جو هست سرگین ای فتی — گر چه جو صافی نماید مر ترا

3252. هست پیر راه دان پر فطن — باغهای نفس کل را[2709] جوی کن

3253. جوی خود را کی تواند پاک کرد — نافع از علم خدا شد علم مرد[2710]

3254. کی تراشد تیغ دستهٔ خویش را — رو به جراحی سپار این ریش را

3255. بر سر هر ریش جمع آمد مگس — تا نبیند قبح[2711] ریش خویش کس

3256. آن مگس اندیشه‌ها و آن مال تو — ریش تو آن ظلمت احوال تو

3257. ور نهد مرهم بر آن ریش تو پیر — آن زمان ساکن شود درد و نفیر

3258. تا که پندارد[2712] که صحت یافتست — پرتو مرهم بر آنجا تافتست

3259. هین ز مرهم سر مکش ای پشت ریش — و آن ز پرتو دان مدان از اصل خویش

مرتد شدن کاتب وحی به سبب آنکه پرتو وحی بر او زد آن آیت را پیش از پیغامبر علیه السلم بخواند گفت پس من هم محل وحیم[2713]

[2709] باغهای نفس کل را Bul.ABGHKM ،و به همین صورت در حاشیه C تصحیح شده : جویهای نفس و تن را Cنفس ِ و (کذا) کُل را N : باغهای نفس و تن را L. (Fatihنفوس ِ گِل» ضبط کرده«نفوس ِ خاکی» را نسخه بدل داده).

[2710] جوی خود را کی تواند پاک کرد*نافع از علم خدا شد علم مرد Bul.ABGHKLMN ، و به همین نحو در حاشیه C تصحیح شده. در C «بروبد» بدون نقطه‌های تمایز دهنده نوشته شده : آب جو سرگین تواند پاک کرد*جهل نفسش را بروبد علم مرد C

[2711] قبح Bul.AGHKMN : فتح L ، در BC حرف دوم کلمه قبح نقطه ندارد. Veli Muhammed قَبِحَ» خوانده که شاید قرائت درست باشد.

[2712] پندارد Bul.ABGHKLMN : پنداری C

[2713] GH پیغامبر صلی الله علیه و سلم. N و گفت. N «هم» را حذف کرده.

[28a]

3260. پیش از عثمان یکی نساخ بود — کو به نسخ وحی جدی می‌نمود

3261. چون نبی از وحی فرمودی سبق[2714] — او همان را وا نبشتی بر ورق[2715]

3262. پرتو آن وحی بر وی تافتی — او درون خویش حکمت یافتی

3263. عین آن حکمت بفرمودی رسول — زین قدر گمراه شد آن بو الفضول

3264. کانچه می‌گوید رسول مستنیر — مر مرا هست آن حقیقت مستنیر[2716]

3265. پرتو اندیشه‌اش زد بر رسول — قهر حق آورد بر جانش نزول[2717]

3266. هم ز نساخی بر آمد هم ز دین — شد عدو مصطفی و دین به کین[2718]

3267. مصطفی فرمود کای گبر عنود — چون سیه گشتی اگر نور از تو بود[2719]

3268. گر تو ینبوع الهی بودیی — این چنین آب سیه نگشودیی[2720]

3269. تا که ناموسش به پیش این و آن — نشکند بر بست این او را دهان

3270. اندرون می سوختش هم زین سبب — توبه کردن می‌نیارست ای عجب[2721]

3271. آه می‌کرد و نبودش آه سود — چون در آمد تیغ و سر را در ربود

[2714] چون نبی از وحی فرمودی سبق Bul.ABGHKLMN، و به همین صورت در حاشیه C تصحیح شده : وحی پیغمبر چون خواندی در سبق C و در C «پیغامبر»

[2715] نبشتی بر ورق Bul.ACGHKLM: نوشتی بر ورق B : بر نوشتی در ورق N

[2716] مستنیر M : در ضمیر Bul.ABCGHKLN و در M بالای کلمه « مستنیر» نوشته « در ضمیر»

[2717] بجای مصراع دوم این بیت، C مصراع دوم بیت پس از این بیت را نوشته

[2718] مصراع اول در حاشیه C اضافه شده.

[2719] اگر نور از تو بود Bul.AGHKLMN : اگر نور تو بود B : اگر نور از بود C

[2720] در CL جای این بیت و پس از آن بیت با هم عوض شده،و در حاشیه تصحیح شده.

[2721] اندرون می سوختش هم زین سبب*توبه کردن می‌نیارست ای عجب Fatih Bul.ABGHKMN ، در C به صورت اندرون می سوختش تصحیح شده. L می سوزدش : اندرون می شوردش هم زین سبب*او نیارد توبه کردن این عجب C

3272. کـــرده حـــق نـــاموس را صـــد مـــن حدیـــد ای بســـا[2722] بســـته بـــه بنـــد ناپدیـــد

3273. کبـــر و کفـــر آن ســـان[2723] ببســـت آن راه را کـــــو[2724] نیـــــارد کـــــرد ظـــــاهر آه را

3274. گفـــت اغـــلالا فهـــم بـــه مقمحـــون نیســـت آن اغـــلال بـــر مـــا از بـــرون

3275. خلفهـــــــم ســـــــدا فأغشـــــــیناهم مـــی‌نبینـــد بنـــد را پـــیش و پـــس او[2725]

3276. رنـــگ صـــحرا دارد آن ســـدی کـــه خاســـت او نمـــی‌دانـــد کـــه آن ســـد قضاســـت

3277. شـــاهد تـــو ســـد روی شـــاهد اســـت مرشـــد تـــو ســـد روی[2726] مرشـــد اســـت

3278. ای بســـا کفـــار را ســـودای دیـــن بندشـــان[2727] نـــاموس و کبـــر و آن[2728] و ایـــن

3279. بنـــد پنهـــان لیـــک از آهـــن بتـــر بنـــد آهـــن را کنـــد پـــاره تبـــر[2729]

3280. بنـــد آهـــن را تـــوان کـــردن جـــدا بنـــد غیبـــی را ندانـــد کـــس دوا

3281. مـــرد را زنبـــور[2730] اگـــر[2731] نیشـــی زنـــد طبـــع او آن لحظـــه بـــر دفعـــی تنـــد [2732]

3282. زخـــم نـــیش امـــا چـــو از هســـتی تســـت غـــم قـــوی باشـــد[2733] نگـــردد درد سســـت[2734]

[2722] ای بسا Bul.ABGHKLMN ، و به همین صورت در C تصحیح شده : ای بسی C

[2723] کفر آن سان ACGHKLMN : کفرانشان B : کفر آسان .Bul

[2724] کو M : که Bul.ABCGHKLN

[2725] می‌نبیند بند را پیش و پس او Bul.ABGHKMN ، نیز L که «بند از پیش» ضبط کرده، و C حاشیه : پیش و پس سد را نمی بیند عمو C

[2726] روی M : گفت Bul.ABCGHKLN و در M بالای کلمه «روی» نوشته «گفت»

[2727] بندشان Bul.ABGHKMN و به همین صورت در C تصحیح شده : بند او CL

[2728] کبر و آن Bul.ABCHKLMN : کبر آن G

[2729] کند پاره تبر Bul.ABGHKLMN ، نیز در حاشیه C: بدراند تبر C

[2730] مرد را زنبور Bul.ABGHKLMN : غیر را (؟) زنبور C، در حاشیه تصحیح شده

[2731] اگر Bul.BGKMN : گر ACHL

[2732] طبع او آن لحظه بر دفعی تند Bul.ABGHKLM ، نیز در حاشیه C : نیش آن زنبور از خود می کند C : طبع درد نیش را دفعی کند N

[2733] قوی باشد Bul.ACGHKLMN : قوی گردد B

[2734] در حاشیه C اضافه شده.

3283. شـــرح ایـــن از ســـینه بیـــرون مـــی‌جهـــد لیـــک مـــی‌ترســـم کـــه نومیـــدی دهـــد

3284. نـــی مشـــو نومیـــد و خـــود را[2735] شـــاد کـــن پـــیش آن فریـــادرس فریـــاد کـــن

3285. کـــای محـــب عفـــو از مـــا عفـــو کـــن ای طبیـــب رنـــج ناســـور کهـــن

3286. عکـــس حکمـــت آن شـــقی را یـــاوه کـــرد خـــود مبـــین تـــا بـــر نیـــارد[2736] از تـــو گـــرد

3287. ای بـــرادر بـــر تـــو حکمـــت جاریـــه اســـت آن ز ابـــدال اســـت و بـــر تـــو[2737] عاریـــه اســـت

3288. گـــر چـــه در خـــود خانـــه نـــوری یافتـــه ســـت آن ز همســـایهٔ منـــور تافتـــه ســـت[2738]

3289. شـــکر کـــن[2739] غـــره مشـــو بینـــی مکـــن گـــوش دار و هـــیچ خـــود بینـــی مکـــن

3290. صـــد دریـــغ و درد کـــین عـــاریتی امتـــان را دور کـــرد[2740] از امتـــی

3291. مـــن غـــلام آنکـــه او در هـــر ربـــاط[2741] خـــویش را واصـــل نداند[2742] بـــر ســـماط

3292. بـــس ربـــاطی کـــه ببایـــد تـــرک کـــرد تـــا بـــه مســـکن در رســـد یـــک روز مـــرد

3293. گـــر چـــه آهـــن ســـرخ شـــد او ســـرخ نیســـت پرتـــو عاریـــت آتـــش زنیســـت

3294. گـــر شـــود پـــر نـــور روزن یـــا ســـرا تـــو مـــدان روشـــن مگـــر خورشـــید را

3295. هـــر در و دیـــوار گویـــد روشـــنم پرتـــو غیـــری نـــدارم ایـــن مـــنم

[2735] و خود را GHKM : خود را Bul.ABCLN
[2736] تا بر نیارد Bul.ABCGHKLM : تا بر نیآید N
[2737] و بر تو Bul.BCGKLMN : بر تو AH
[2738] آن ز همسایهٔ منور تافته ست Bul.ABCGHKMN : آن ز شمع پادشاهان یافتست L
[2739] شکر کن Bul.BCGHKLMN : شکر ان A
[2740] دور کرد Bul.ACGHKLMN : کرد دور B
[2741] او در هر رباط Bul.ABGHKLMN : اندر هر رباط C
[2742] واصل نداند Bul.ABCGHKM : واصل ندارد LN

3296. پس بگوید آفتاب ای نارشید[2743] چون که من غایب[2744] شوم آید پدید

3297. سبزه‌ها گویند ما سبز از خودیم شاد و خندانیم و بس زیبا خدیم[2745]

3298. فصل تابستان بگوید کای امم[2746] خویش را بینید چون من بگذرم

3299. تن همی‌نازد[2747] به خوبی و جمال روح پنهان کرده فر و پر و بال

3300. گویدش ای مزبله[2748] تو کیستی یک دو روز از پرتو من زیستی

3301. غنج و نازت می‌نگنجد در جهان باش تا که من شوم از تو جهان[2749]

3302. گرم‌دارانت ترا گوری کنند طعمهٔ موران و مارانت کنند[2750]

3303. بینی از گند تو گیرد آن کسی کو به پیش تو همی‌مردی بسی[2751]

3304. پرتو روح است نطق و چشم و گوش پرتو آتش بود در آب جوش

3305. آنچنان که پرتو جان بر تن است پرتو ابدال بر جان من است

3306. جان جان چون واکشد پا را ز جان جان چنان گردد[2752] که بی‌جان تن بدان

3307. سر از آن رو می‌نهم من بر زمین تا گواه من بود در روز دین[2753]

3308. یوم دین که زلزلت زلزالها این زمین باشد گواه حالها

[2743] ای نارشید Bul.BCGHKLMN : ای نارسید A

[2744] غایب M : غارب Bul.ABGHKLN در C مصراع دوم با «شاد و خندانیم» شروع می‌شود. بنگرید بیت بعدی.

[2745] و بس زیبا خدیم Bul.ABGHKMN ، در C به همین صورت تصحیح شده : و ما عالی قدیم C : و ما زیبا خدیم L

[2746] کای امم Bul.CKLMN : ای امم ABGH

[2747] تن همی‌نازد Bul.ACGHKLMN : تن بخود نازد B

[2748] ای مزبله ABGHLM : کای مزبله Bul.CKN

[2749] از تو جهان Bul.ABCGHKMN : از تو نهان L

[2750] طعمهٔ موران و مارانت کنند ACGHKLMN : طعمهٔ ماران و مورانت کنند .Bul : کش کشانت در تک گوری کنند B

[2751] همی‌مردی بسی Bul.BCGHKLMN : همی‌مردی نسی A

[2752] چنان گردد ACGHKLMN : چنان ماند Bul.B

[2753] در روز دین Bul.ABGHLMN : در یوم دین CK

3309. کـــــو تحـــــدث جهـــــرة أخبارهـــــا در ســـخن آیـــد زمـــین و خـــارههـــا[2754]

3310. فلســـفی منکـــر شـــود در فکـــر و ظـــن گـــو بـــرو ســـر را بـــر آن دیـــوار[2755] زن

3311. نطـــق آب و نطـــق خـــاک و نطـــق گـــل هســـت محســـوس حـــواس اهـــل دل

3312. فلســـفی کـــو منکـــر حنانـــه اســـت از حـــواس اولیـــا[2756] بیگانـــه اســـت

3313. گویـــد او کـــه پرتـــو ســـودای خلـــق بـــس خیـــالات[2757] آورد در رای خلـــق

3314. بلکـــه عکـــس آن فســـاد و کفـــر او ایـــن خیـــال منکـــری را زد بـــر او

3315. فلســـفی مـــر دیـــو را منکـــر شـــود در همـــان دم ســـخرهٔ دیـــوی بـــود

3316. گـــر ندیـــدی دیـــو را خـــود را ببـــین بـــیجنـــون نبـــود کبـــودی بـــر جبـــین[2758]

3317. هـــر کـــه را در دل شـــک و پیچـــانی اســـت[2759] در جهـــان او فلســـفی پنهـــانی اســـت

3318. مـــیٔنمایـــد اعتقـــاد و گـــاه گـــاه آن رگ فلســـف[2760] کنـــد رویـــش ســـیاه

3319. الحـــذر ای مومنـــان کـــان در شماســـت در شـــما بـــس عـــالم بـــیمنتهاســـت[2761]

3320. جملـــه هفتـــاد و دو ملـــت در توســـت وه کـــه روزی[2762] آن بـــر آرد از تـــو دســـت

3321. هـــر کـــه او را بـــرگ ایـــن ایمـــان[2763] بـــود همچـــو بـــرگ از بـــیم ایـــن لـــرزان بـــود

[2754] پس از این بیت L افزوده:
فلسفی گوید ز معقولات دون * عقل از دهلیز میماند برون

[2755] آن دیوار Bul.ABGHKMN : این دیوار CL

[2756] حواس اولیا Bul.ABCGHKMN : حواس انبیا L

[2757] بس خیالات Bul.ABGHKLMN : پس خیالات C

[2758] بر جبین Bul.ABLM ؛ و به همین صورت از C تصحیح شده : در جبین CGHKN

[2759] شک و پیچانی است Bul.ABCGHKMN : شک و بی جا نیست L

[2760] آن رگ فلسف Bul.BCGHKLMN : آن دل فلسف A

[2761] بس عالم بیمنتهاست Bul.BCGHKLMN : آن عالمی بی منتهاست A

[2762] روزی Bul.ABGHKLMN : دوری C

[2763] این ایمان Bul.ABCHKLM : آن ایمان GN

3322. بـــر بلـــیس و دیـــو زآن[2764] خندیـــده‌ای — کـــه تـــو خـــود را نیـــک مـــردم دیـــده‌ای

3323. چـــون کنـــد جـــان بازگونـــه پوســـتین — چنـــد وا ویلـــی بـــر آیـــد[2765] ز اهـــل دیـــن

3324. بـــر دکـــان هـــر زرنمـــا[2766] خنـــدان شدســـت — زآنکـــه ســـنگ امتحـــان پنهـــان شدســـت

3325. پـــرده ای ســـتار از مـــا بـــر مگیـــر — بـــاش انـــدر امتحـــان مـــا را[2767] مجیـــر

3326. قلـــب پهلـــو مـــی‌زنـــد بـــا زر بـــه شـــب — انتظـــار روز مـــی‌دارد ذهـــب

3327. بـــا زبـــان حـــال گویـــد زر[2768] کـــه بـــاش — ای مـــزور تـــا بـــر آیـــد روز فـــاش

3328. صـــد هـــزاران ســـال ابلـــیس لعـــین — بـــود ز ابـــدال[2769] و امیـــر المـــؤمنین

3329. پنجـــه زد بـــا آدم از نـــازی کـــه داشـــت — گشـــت رسـوا همچـــو سـرگین وقـت چاشـت

دعا کردن بلعم باعور که موسی و قومش را از این شهر که حصار داده‌اند بی‌مراد باز گردان مستجاب شدن دعای او[2770]

3330. بلعـــم بـــاعور را خلـــق جهـــان — ســـغبه شـــد ماننـــد عیســـی زمـــان

3331. ســـجده ناوردنـــد کـــس را دون او — صـــحت رنجـــور بـــود افســـون او

3332. پنجـــه زد بـــا موســـی از کبـــر و کمـــال — آن چنـــان شـــد کـــه شنیدســـتی تـــو حـــال

3333. صـــد هـــزار ابلـــیس و بلعـــم در جهـــان — همچنـــین بودســـت پیـــدا و نهـــان

[2764] زآن Bul.ABGHKLMN : از آن C
[2765] بر آید Bul.ABGHKLMN : بر آرد C
[2766] زرنما Bul.BCGHKLMN : رونما A
[2767] امتحان ما را Bul.AM ،و به همین صورت از C تصحیح شده: امتحان ما BCGHKLN
[2768] گوید زر M : زر گوید Bul.ABCGHKLN
[2769] بود ز ابدال Bul.BGHM و به همین صورت در N تصحیح شده : بود ابدال ACKLN
[2770] C «مستجاب شدن دعای او» را حذف کرده.

3334. ایـــن دو را مشـــهور گردانیـــد الـــه تـا کـه[2771] باشـند[2772] ایـن دو بـر بـاقی گـواه

3335. ایـــن دو دزد آویخـــت از دار بلنـــد[2773] ور نـــه انـــدر قهـــر[2774] بـــس دزدان بدنـــد

[28b]

3336. ایـــن دو را پـــرچم بـــه ســـوی شـــهر بـــرد کشـــتگان قهـــر را[2775] نتـــوان شـــمرد[2776]

3337. نـــازنینی تـــو ولـــی در حـــد خـــویش اللّـــه اللـــه پـــا منـــه از حـــد خـــویش[2777]

3338. گـــر زنـــی بـــر نـــازنین تـــر از خـــودت در تـــگ هفـــتم زمـــین زیـــر آردت[2778]

3339. قصـــهٔ عـــاد و ثمـــود از بهـــر چیســـت تـــا بـــدانی کانبیـــا را نازکیســـت

3340. ایـن نشـان خسـف[2779] و قـذف و صـاعقه[2780] شـد بیـان[2781] عـز نفـس ناطقـه[2782]

3341. جملـــه حیـــوان را پـــی انســـان بکـــش جملـــه انســـان را بکـــش از بهـــر هـــش

3342. هـــش چـــه باشـــد عقـــل کـــل هوشـــمند هـــوش جـــزوی هـــش بـــود امـــا نژنـــد

3343. جملـــه حیوانـــات وحشـــی ز آدمـــی باشـــد از حیـــوان انســـی در کمـــی

[2771] تا که Bul.BCGHKLMN : تا کی A
[2772] باشند CLMN : باشد Bul.ABGHK
[2773] از دار بلند ABGHKLM ،وبه همین صورت در C تصحیح شده : بر دار بلند Bul.CN
[2774] اندر قهر Bul.ABCGHKMN : اندر دهر L
[2775] کشتگان قهر را Bul.ACGHKLMN : بستگان قهر را B
[2776] M جاهای هست که نمی توان خواند.
[2777] خویش M : بیش Bul.ABCGHKLN
[2778] M جاهای هست که نمی توان خواند.
[2779] این نشان خسف Bul.ABCGHKMN : این بیان خسف L
[2780] قذف و صاعقه Bul.BCGHKLN : قذف صاعقه A . M جاهای هست که نمی توان خواند.
[2781] بیان Bul.ABCGHKLM : نشان N
[2782] M جاهای هست که نمی توان خواند.

3344. خـــون آنهـــا خلـــق را باشـــد ســـبیل زانکـــه وحشـــی‌انـــد از عقـــل جلیـــل[2783]

3345. عـــزت وحشـــی بـــدین افتـــاد پســـت[2784] کـــه مـــر انســـان را[2785] مخـــالف آمدســـت

3346. پـــس چـــه عـــزت باشـــدت ای نـــادره چـــون شـــدی تـــو حُمُـــرٌ مســـتنفره

3347. خـــر نشـــاید[2786] کشـــت از بهـــر صـــلاح چـــون شـــود وحشـــی شـــود خـــونش مبـــاح

3348. گرچـــه خـــر را دانـــش زاجـــر نبـــود هـــیچ معـــذورش نمـــی‌دارد ودود

3349. پـــس چـــو وحشـــی شـــد از آن دم آدمـــی کـــی بـــود معـــذور ای یـــار ســـمی

3350. لاجـــرم کفـــار را خـــون شـــد[2787] مبـــاح همچـــو وحشـــی پـــیش نشـــاب و رمـــاح

3351. جفـــت و فرزندانشـــان جملـــه ســـبیل زآنکـــه بـــی‌عقلنـــد و مـــردود و ذلیـــل[2788]

3352. بـــاز عقلـــی کـــو رمـــد از عقـــل عقـــل کـــرد از عقلـــی بـــه حیوانـــات نقـــل

اعتماد کردن هاروت و ماروت بر عصمت خویش و امیری دنیا خواستن و در فتنه افتادن[2789]

3353. همچـــو هـــاروت و چـــو مـــاروت شـــهیر کـــز[2790] بطـــر خوردنـــد زهـــر آلـــود تیـــر

[2783] زانکه وحشی‌اند از عقل جلیل Bul.ABGHKLMN ، نیز C در حاشیه : چون نشد اعمال انسان را قبیل C
پس از این بیت L افزوده:
خون ایشان خلق را باشد روا * زآنک ایشانرا نیند ایشان سزا
HN نیز همین بیت را افزوده اما در مصراع دوم بجای «ایشانرا»، «انسان را»، ضبط کرده.

[2784] بدین افتاد پست Bul.ABGHKM ، و به همین صورت در C تصحیح شده : بدین ساقط شده ست CN : بدین افتاده است L

[2785] که مر انسان را Bul.ABCGHKLM بکامر انسان را N

[2786] خر نشاید Bul. BCGHKLMN : چون نشاید A

[2787] خون شد M : شد خون Bul.ABCGHKLN

[2788] زآنکه بی‌عقلند و مردود و ذلیل Bul.ABGHKM ، نیز در حاشیه CN، نیز L که «مطرود و ذلیل» ضبط کرده : زآنکه وحشی اند از عقل جلیل CN

[2789] در Bul.ABCGHKLN بجای «امیری دنیا» نوشته «آمیزی اهل دنیا». N خواستن از حق تعالی

[2790] کز M : از Bul.ABCGHKLN

3354. اعتمـــادی بودشـــان بـــر قـــدس خـــویش چیســـت بـــر شـــیر[2791] اعتمـــاد گـــاومیش

3355. گرچـــه او بـــا شـــاخ صـــد چـــاره کنـــد شـــاخ شـــاخش شـــیر نـــر پـــاره کنـــد

3356. گـــر شـــود پـــر شـــاخ همچـــون خـــار پشـــت شـــیر خواهـــد گـــاو را ناچـــار کشـــت

3357. گـــر چـــه صرصـــر بـــس درختـــان مـــی‌کنـــد بـــا گیـــاه تـــر وی احســـان مـــی کنـــد [2792]

3358. بـــر ضـــعیفی گیـــاه آن بـــاد تنـــد رحـــم کـــرد ای دل تـــو از قـــوت ملنـــد

3359. تیشـــه را ز انبـــوهی شـــاخ[2793] درخـــت کـــی هـــراس[2794] آیـــد ببـــرد لخـــت لخـــت

3360. لیـــک بـــر برگـــی نکوبـــد خـــویش را جـــز کـــه بـــر نیشـــی[2795] نکوبـــد نـــیش را

3361. شـــعله را ز انبـــوهی هیـــزم[2796] چـــه غـــم کـــی رمـــد قصـــاب از خیـــل غـــنم [2797]

3362. پـــیش معنـــی چیســـت صـــورت بـــس زبـــون چـــرخ را معنـــیش مـــی‌دارد[2798] نگـــون

3363. تـــو قیـــاس از چـــرخ دولابـــی بگیـــر گردشـــش از کیســـت[2799] از عقـــل مشـــیر

3364. گـــردش ایـــن قالـــب همچـــون ســـپر هســـت از روح مســـتر ای پســـر

3365. گـــردش ایـــن بـــاد از معنـــی اوســـت همچـــو چرخـــی کـــان اســـیر آب جوســـت[2800]

[2791] بر شیر Bul.BCGKLMN : با شیر A، نیز H، که در زیر تصحیح کرده

[2792] با گیاه تر وی احسان می کند Bul.BGKM، نیز CH در حاشیه : هر گیاهی را منضر می‌کند CH : با گیاه سبز احسان می‌کند AHL : با گیاه تر محابا می‌کند N

[2793] ز انبوهی شاخ Bul.ACGHKLMN : از انبهی شاخ B

[2794] کی هراس Bul.BCGHKLMN : که هراس A

[2795] جز که بر نیشی Bul.ACGHKLMN : جز که بر بیشی B

[2796] ز انبوهی هیزم Bul.ACGHKLMN : از انبهی هیزم B

[2797] از خیل غنم Fatih BGKM ، نیز H در حاشیه : ز انبوهی غنم Bul.ACHLN

[2798] می‌دارد Bul.BCGHKLMN : می داری A

[2799] گردشش از کیست Bul.ACGHKLMN : گردشش از چیست B

[2800] همچو چرخی کان اسیر آب جوست Bul.BM : همچو چرخی کو اسیر آب جوست AGHKLN : همچنان کو حاکم انفاس اوست C، در حاشیه تصحیح شده

3366. جـر و مـد[2801] و دخـل و خـرج ایـن نفـس — از کـه باشـد[2802] جـز ز جـان[2803] پـر هـوس[2804]

3367. گـاه جـیمش مـی‌کنـد گـه حـا و دال — گـاه صـلحش مـی‌کنـد گـاهی جـدال

3368. گـه یمیـنش مـی بـرد گـاهی یسـار — گـه گلسـتانش کنـد گـاهیش خـار[2805]

3369. همچنـان ایـن بـاد را[2806] یـزدان مـا — کـرده بـد بـر عـاد همچـون اژدهـا

3370. بـاز هـم آن بـاد را بـر مومنـان — کـرده بـد صـلح و مراعـات و امـان[2807]

3371. گفـت المعنـی هـو اللّـه شـیخ دیـن — بحـر معنیهـای رب العـالمین

3372. جملـه اطبـاق زمـین و آسـمان — همچـو خاشـاکی در آن بحـر روان

3373. حملـه‌هـا و رقـص خاشـاک انـدر آب — هـم ز آب آمـد بـه وقـت اضـطراب[2808]

3374. چـون کـه سـاکن خواهـدش کـرد از مـرا — سـوی سـاحل افکنـد خاشـاک را

3375. چـون کشـد از سـاحلش در مـوج گـاه — آن کنـد بـا او کـه آتـش بـا گیـاه[2809]

3376. ایـن حـدیث آخـر نـدارد بـاز ران — جانـب هـاروت و مـاروت ای جـوان[2810]

[2801] جر و مد CGHKMN : جزر و مد Bul.ABL
[2802] از که باشد Bul.BGHKLMN : از کی باشد AC
[2803] جز ز جان Bul.BCGHKLMN : جزو جان A
[2804] پر هوس Bul.ACGHKLMN : بوالهوس B
[2805] این بیت در M در حاشیه با قلم دیگر نوشته و نیز Bul.K، افزوده که «گلستان میکند» ضبط کرده و در حاشیهGH .
[2806] همچنان این باد را Bul.ABKLMN : همچنین این باد را CGH
[2807] پس از این بیت L افزوده:
همچنین این ابر را یزدان پاک * کرده بر فرعون خون سهمناک
[2808] در C این بیت پس از بیت « چون کشد از ساحلش... آتش با گیاه» آمده. ابیات از بیت « حمله‌ها و رقص ... به وقت اضطراب » تا بیت « این حدیث آخر ... و ماروت ای جوان » در حاشیه B اضافه شده.
[2809] که آتش با گیاه ABGHLMN ،و به همین صورت در C تصحیح شده : که صر صر با گیاه Bul.CK
[2810] در C این بیت پس از عنوان آمده.

باقی قصهٔ هاروت و ماروت و نکال و عقوبت ایشان هم در دنیا به چاه بابل[2811]

3377. چون گناه و فسق[2812] خلقان جهان — می‌شدی بر هر دو روشن آن زمان[2813]

3378. دست‌خاییدن گرفتندی ز خشم — لیک عیب خود ندیدندی به چشم[2814]

3379. خویش در آیینه دید آن زشت مرد — رو بگردانید از آن و خشم کرد[2815]

3380. خویش بین چون از کسی جرمی بدید — آتشی در وی ز دوزخ شد پدید

3381. حمیت دین خواند او آن کبر را — ننگرد در خویش نفس گبر را[2816]

3382. حمیت دین را نشانی دیگر است — که از آن آتش جهانی اخضر است[2817]

3383. گفت حقشان که[2818] شما روشن‌گرید — در سیه کاران مغفل منگرید

3384. شکر گویید ای سپاه و چاکران — رسته‌اید از شهوت و از چاک ران[2819]

3385. گر از آن معنی نهم من بر شما — مر شما را بیش نپذیرد سما

3386. عصمتی که مر شما را در تن است[2820] — آن ز عکس عصمت و حفظ من است

3387. آن ز من بینید نه از خود[2821] هین و هین[2822] — تا نچربد بر شما دیو لعین

[2811] Bul. L، بقیه قصه. N باقیء حکایت. A پس از «ماروت» چنین ادامه داده: «بر عصمت خویش و آمیزی اهل دنیا خواستن و در فتنه افتادن».

[2812] گناه و فسق Bul.BCGHKLMN : گناه فسق A

[2813] می‌شدی بر هر دو روشن آن زمان Bul.ABGHKLMN ، نیز C در حاشیه : می‌شد از شباکه بر هر دو عیان C

[2814] خود ندیدندی به چشم Bul.ABGHKLMN : خویش بین (خویش بینی بخوانید) خویش بین را کرد چشم (خشم بخوانید) C در حاشیه تصحیح شده

[2815] در حاشیه C اضافه شده.

[2816] گبر را Bul.GHKLM : کبر یا AC : گبر ما BN

[2817] اخضر است Bul.ABGHKLMN : احقرست C

[2818] که M : گر Bul.ABCGHKLN

[2819] شهوت و از چاک ران Bul.ABCGHKMN : شهوت و از مثل آن L

[2820] در تن است Bul.BCGKLMN : بر تنست AH

[2821] نه از خود Bul.AGHKLMN : نه ز خود B : از خود C

[2822] هین و هین Bul.ABCGHKLM هین هین N

3388. آنچنـــان کـــان[2823] کاتـــب وحـــی رســـول — دیـــد حکمـــت در خـــود و نـــور اصـــول

3389. خـــویش را هـــم صـــوت[2824] مرغـــان خـــدا — مـــی‌شـــمرد آن بـــد صـــفیری[2825] چـــون صـــدا

3390. لحـــن مرغـــان را اگـــر واصـــف شـــوی — بـــر مـــراد مـــرغ کـــی واقـــف شـــوی

3391. گـــر بیـــاموزی صـــفیر[2826] بلبلـــی — تـــو چـــه دانـــی کـــو چـــه دارد بـــا گلـــی

3392. ور بـــدانی باشـــد آن هـــم از گمـــان[2827] — چـــون ز لـــب جنبـــان گمانهـــای کـــران[2828]

به عیادت رفتن کر بر همسایهٔ رنجور خویش

3393. آن کـــری را گفـــت[2829] افـــزون مایـــه‌ای — ب کـــه تـــرا رنجـــور شـــد همســـایه‌ای شـــنو

3394. گفـــت بـــا خـــود کـــر کـــه بـــا گـــوش گـــران — مـــن چـــه دریـــابم ز گفـــت آن جـــوان

3395. خاصـــه رنجـــور و ضـــعیف آواز شـــد — لیـــک بایـــد رفـــت آنجـــا نیســـت بـــد

3396. چـــون ببیـــنم کـــان لـــبش[2830] جنبـــان شـــود — مـــن قیاســـی گیـــرم آن را هـــم ز خـــود

3397. چـــون بگـــویم چـــونی ای محنـــت کشـــم — او بخواهـــد[2831] گفـــت نـــیکم یـــا خوشـــم[2832]

3398. مـــن بگـــویم شـــکر چـــه خـــوردی ابـــا[2833] — او بگویـــد شـــربتی یـــا ماشـــبا

[2823] آنچنان کان M : آنچنان که Bul.ACGHKN : آنچنانک BL

[2824] هم صوت BGKLM ، و به همین صورت در C در بالا نوشته شده،و در H به همین صورت تصحیح شده : هم لحن Bul.ACHN

[2825] صفیری Bul.ABCGHKLM صفیر N

[2826] صفیر Bul.ABGHKLMN صفیری C

[2827] ور بدانی باشد آن هم از گمان Bul.ABGHKLMN ، نیز در حاشیه C : ور بدانی از قیاس و از گمان C

[2828] این بیت در حاشیه نوشته.

[2829] گفت Bul.ABGHKLMN یافت C

[2830] کان لبش ABCGHKLMN ان لبش .Bul

[2831] بخواهد Bul.ABCGHKMN نخواهد L

[2832] نیکم یا خوشم Bul.BCGHKLMN نیکم ناخوشم A

[2833] خوردی ابا Bul.BGHKLMN خوردی ایا AC

3399. مـــن بگـــویم صـــحه نوشـــت[2834] کیســـت آن | از طبیبـــــان پـــــیش تـــــو گویـــــد فـــــلان

3400. مـــن بگـــویم بـــس مبـــارک پاســـت او | چـــون کـــه او آمـــد شـــود کـــارت نکـــو[2835]

3401. پـــــــای او را آزمودســـــــتیم مـــــــا | هـــر کجـــا شـــد مـــی‌شـــود حاجـــت روا

3402. ایـــن جوابـــات قیاســـی راســـت کـــرد | پـــیش آن رنجـــور شـــد آن نیـــک مـــرد

3403. گفـــت چـــونی گفـــت مـــردم گفـــت شـــکر | شـــد ازیـــن رنجـــور پـــر آزار و نکـــر

3404. کـین چـه شـکر اسـت او عـدو مـا بدسـت[2836] | کـــر قیاســـی کـــرد و آن کـــژ آمدســـت

3405. بعـد از آن گفـتش چـه خـوردی گفـت زهـر | گفـت نوشـت بـاد[2837] افـزون گشـت قهـر

3406. بعـــد از آن گفـــت از طبیبـــان کیســـت او | ب کـو همـی‌آیـد[2838] بـه چـاره پـیش تـو شـنو

3407. گفـــت عزراییـــل مـــی‌آیـــد بـــرو | گفـــت پـــایش بـــس مبـــارک شـــاد شـــو

3408. کـــر بـــرون آمـــد بگفـــت او شـــادمان[2839] | شـــکر کـــش کـــردم مراعـــات ایـــن زمـــان[2840]

3409. گفـــت رنجـــور ایـــن عـــدو جـــان ماســـت | مـــا ندانســـتیم کـــو کـــان جفاســـت

3410. خـــاطر رنجـــور جویـــان صـــد[2841] ســـقط | تـــا کـــه پیغـــامش کنـــد از هـــر نمـــط

[2834] صحه نوشت ABGHKLM : صح نوشت Sarı Abd. Fatih CN : صح و نوشت .Bul

[2835] پس از این بیت L افزوده:
کر درآمد پیش رنجور و نشست * بر سر او خوش همی مالید دست
گوییا رنجور را خاطر زکر * اندکی رنجیده بود ای پر هنر

[2836] کین چه شکر است او عدو ما بدست BCGKLMN و در M در بالای «او عدو ما» نوشته «این مکر ما» : گفت چه شکر او عدو ما بدست Bul.AH : کین چه شکرست او مگر با ما بَدست Sarı Abd. BGK Fatih ، که در C در بالا و در حاشیه A نوشته شده

[2837] باد Bul.BGKMN ، و به همین صورت در CH تصحیح شده : صحه ACHL

[2838] کو همی‌آید CGHM : که همی آید Bul.ABKN : که بیاید او L

[2839] بگفت او شادمان Bul.BCGKLMN : ز پیشش شادمان AH

[2840] شکر کش کردم مراعات این زمان BuL.ABGHKLMN ، و به همین صورت در حاشیه C تصحیح شده : شکر آن از پیش گردم این زمان C

[2841] صد Bul.ABCHKLMN : شد G، و به همین ترتیب در H تصحیح شده

3411. چون کسی کو خورده[2842] باشد آش بد — می‌بشوراند دلش تا قی کند

3412. کظم غیظ این است آن را قی مکن — تا بیابی در جزا شیرین سخن

[29a]

3413. چون نبودش صبر می‌پیچید او — کین سگ ملعون کژ گفتار کو[2843]

3414. تا بریزم بر وی آنچه گفته بود — کان زمان شیر ضمیرم خفته بود

3415. چون عیادت بهر دل آرامی است — این عیادت نیست دشمن کامی است

3416. تا ببیند دشمن خود را نزار — تا بگیرد خاطر زشتش قرار

3417. بس کسان کایشان عبادتها کنند[2844] — دل به رضوان و ثواب آن نهند[2845]

3418. خود حقیقت معصیت باشد خفی — بس کدر کان را تو[2846] پنداری صفی

3419. همچو آن کر که همی‌پنداشته ست — کو نکویی کرد و آن بر عکس جست[2847]

3420. او نشسته خوش که خدمت کرده‌ام — حق همسایه به جا[2848] آورده‌ام

3421. بهر خود او آتشی افروخت — در دل رنجور و خود را سوخت

3422. فاتقوا النار التي أوقدتم[2849] — إنكم في المعصية ازددتم[2850]

[2842] کو خورده Bul.CGHKLMN : که خورده AB

[2843] کین سگ ملعون کژ گفتار کو M در حاشیه تصحیح شده : کین سگ زن روسپی حیز کو Bul.ABCGHKLN

[2844] بس کسان کایشان عبادتها کنند Bul.ALM : بس کسان که ایشان عبادتها کنند CHN : بس کسان کایشان ز طاعت گمر هند Sarı Abd. Fatih BGK و Veli Muhammed ، نیز AC در حاشیه

[2845] و ثواب آن نهند ACHLM : و ثواب او دهند .Bul : و ثواب آن دهند BGKN

[2846] بس کدر کان را تو Bul.ABGHKMN ، نیز در حاشیه C: آن کدر باشد که CL

[2847] بر عکس جست ABCGHKLMN : بر عکس بست .Bul

[2848] به جا ABCGHKMN : بجای Bul.L

[2849] أوقدتم Bul.ABGHKLM : أوقدتموا CN

[2850] ازددتم Bul.ABGHKLM : ازددتموا CN

3423. گفت پیغامبر[2851] به یک صاحب ریا[2852] صل إنک لم تصل یا فتی

3424. از برای چارهٔ این خوفها آمد اندر هر نمازی اهدنا

3425. کین نماز را میامیز ای خدا با نماز ضالین و اهل ریا

3426. از قیاسی که بکرد آن کر گزین[2853] صحبت ده ساله باطل شد[2854] بدین[2855]

3427. خاصه ای خواجه قیاس حس دون اندر آن وحیی که هست از حد فزون[2856]

3428. گوش حس تو به حرف ار در خورست[2857] دان که گوش غیب گیر[2858] تو کر است

اول کسی که در مقابلهٔ نص قیاس آورد ابلیس بود[2859]

3429. اول آن کس کین قیاسکها نمود پیش انوار خدا ابلیس بود

3430. گفت نار از خاک بیشک بهتر است من ز نار و او ز خاک اکدر است[2860]

3431. پس قیاس فرع بر اصلش کنیم او ز ظلمت ما ز نور روشنیم

3432. گفت حق نی بلکه لا انساب شد زهد و تقوی فضل را محراب شد

[2851] پیغامبر ABCLM : پیغمبر Bul.GHKN

[2852] به یک صاحب ریا Bul.ABGHKMN نیز C در حاشیه : به اعرابی ما CL

[2853] آن کر گزین Bul.ABCGHKMN : آن کرحنین L

[2854] باطل شد ABCGHKMN : شد باطل Bul.L

[2855] پس از این بیت L افزوده:
خواجه پندارد که طاعت می‌کند * بیخبر کز معصیت جان می‌کند
این قیاس خویش را رو ترک کن * کز قیاس تو شود ریشت کهن

[2856] از حد فزون Bul.ACGHKMN : از حد برون BL

[2857] ار در خورست Bul.ABCGHKMN : اند رخورست L

[2858] غیب گیر GHKMN : عیب گیر Bul.ABCL

[2859] C «در» را حذف کرده

[2860] خاک اکدر است Bul.ABCGHKMN : خاک ابترست L

3433. این نه میراث جهان فانی است که به انسابش بیابی جانی است[2861]

3434. بلکه این میراثهای انبیاست وارث این[2862] جانهای اتقیاست

3435. پور آن بو جهل شد مومن عیان پور آن نوح نبی[2863] از گمرهان

3436. زادهٔ خاکی منور شد چو ماه زادهٔ آتش تو روی رو سیاه

3437. این قیاسات و تحری روز ابر یا به شب[2864] مر قبله را کردست حبر

3438. لیک با خورشید و کعبه پیش رو[2865] این قیاس و این تحری را مجو

3439. کعبه نادیده مکن رو زو متاب از قیاس اللّٰه أعلم بالصواب

3440. چون صفیری بشنوی از مرغ حق ظاهرش را یاد گیری چون سبق

3441. وانگهی از خود قیاساتی کنی مر خیال[2866] محض را ذاتی کنی

3442. اصطلاحاتی است مر ابدال را که نباشد ز آن خبر اقوال را

3443. منطق الطیری به صوت آموختی صد قیاس و صد هوس افروختی

3444. همچو آن رنجور دلها از تو خست کر به پندار اصابت گشته مست

3445. کاتب آن وحی زآن[2867] آواز مرغ برده ظنی کو بود انباز مرغ[2868]

[2861] که به انسابش بیابی جانی است Bul.ABGHKLMN : وارث این جانهای جانیست C، در حاشیه تصحیح شده
[2862] وارث این Bul.ABCGHKMN : وارثش هم L
[2863] پور آن نوح نبی Bul.ABGHKLMN ، در C به همین نحو تصحیح شده : پورهٔ آن نوح شد C
[2864] یا به شب Bul.ABGHKLMN : تا بشب C
[2865] پیش رو Bul.ABGHKLMN : پیش او C
[2866] خیال Bul.ABCGHKMN : خیالی L
[2867] زآن Bul.ACGHKLMN : و آن B
[2868] انباز مرغ Bul.ACM : همباز مرغ GHKLN : همساز مرغ B، نیز در حاشیه C

3446. مرغ پری زد مر او را کور کرد نک فرو بردش به قعر مرگ و درد[2869]

3447. هین به عکسی یا به ظنی هم شما در میفتید از مقامات سما

3448. گرچه هاروتید[2870] و ماروت و فزون از همه بر بام نحن الصافون

3449. بر بدیهای بدان رحمت کنید بر منی و خویش بین لعنت کنید[2871]

3450. هین مبادا غیرت اند از کمین[2872] سر نگون افتید در قعر زمین

3451. هر دو گفتند ای خدا فرمان تراست بی‌امان تو امانی خود کجاست

3452. این[2873] همی[2874] گفتند و دلشان می‌طپید بد کجا آید ز ما نعم العبید

3453. خار خار دو فرشته هم نهشت[2875] تا که تخم خویش بینی را نکشت[2876]

3454. پس همی‌گفتند کای ارکانیان بی‌خبر از پاکی روحانیان[2877]

3455. ما برین گردون تتقها می‌تنیم بر زمین آییم و شادُروان زنیم

3456. عدل توزیم[2878] و عبادت آوریم باز هر شب سوی گردون بر پریم[2879]

3457. تا شویم اعجوبهٔ دور زمان تا نهیم اندر زمین امن و امان

[2869] کلمات «بقعر مرگ و درد»، در C محو و در حاشیه اضافه شده.
[2870] هاروتید Bul.ABCGHKMN : هاروتیت L
[2871] بر منی و خویش بین لعنت کنید Bul.BGKM ، نیز AH در حاشیه، C «خویش بین» ضبط کرده. اما بقیه این مصراع تقریباً محو شده، و «لعنت کنید» در حاشیه اضافه شده : بر منی و خویش بینی کم تنید AHLN
[2872] غیرت اند از کمین M : غیرت آید از کمین Bul.ABCGHKLN
[2873] این Bul.ABGHLM : آن CKN
[2874] همی Bul.BCGMN : همه AHKL، که در H تصحیح شده
[2875] نهشت Bul.BCGHKMN : بهشت L
[2876] A حذف کرده
[2877] A حذف کرده. در حاشیه C اضافه شده.
[2878] عدل توزیم Bul.ABCGHKM : عدل ورزیم LN
[2879] در حاشیه C اضافه شده.

3458. بـش آن قیـاس حـال گـردون بـر زمـین نـو راســـت نآیـــد فـــرق دارد در کمـــین

در بیان آنکه حال خود و مستی خود پنهان باید داشت از جاهلان[2880]

3459. بشـــنو الفـــاظ حکـــیم[2881] پـــرده‌ای ســـر همانجـــا نـــه کـــه بـــاده خـــورده‌ای

3460. چونکـــه از میخانـــه مســـتی[2882] ضـــال شـــد تســـخر و بازیچـــۀ اطفـــال شـــد

3461. مـی‌فتـد او سـو بـه سـو بـر[2883] هـر رهـی[2884] در گـــل و مـــی‌خنـــددش هـــر ابلهـــی

3462. او چنـــین و کودکـــان انـــدر پـــیش بـــی‌خبـــر از مســـتی و ذوق مـــیش

3463. خلـــق اطفـــال‌انـــد جـــز مســـت خـــدا نیســـت بـــالغ جـــز رهیـــده از هـــوا

3464. گفـــت دنیـــا لعـــب و لهـــو اســـت و شـــما کودکیـــت[2885] و راســـت فرمایـــد خـــدا

3465. از لعـــب بیـــرون نرفتـــی کـــودکی بـــی‌ذکـــات روح[2886] کـــی باشـــی ذکـــی[2887]

3466. چـــون جمـــاع طفـــل دان ایـــن شـــهوتی کـــه همـــی‌راننـــد[2888] اینجـــا ای فتـــی

3467. آن جمـــاع طفـــل چـــه بـــود بـــازیی بـــا جمـــاع رســـتمی و غـــازیی

3468. جنـــگ خلقـــان همچـــو جنـــگ کودکـــان جملـــه بـــی‌معنـــی و بـــی‌مغـــز و مهـــان

3469. جملـــه بـــا شمشـــیر چـــوبین جنگشـــان جملـــه در لاینفعـــی آهنگشـــان

[2880] پنهان باید داشت از جاهلان Bul.ABCGHKLM : از جاهلان پنهان باید داشتن N
[2881] بشنو الفاظ حکیم ABCGHKLMN : بشنو این پند از حکیم .Bul
[2882] چونکه از میخانه مستی Bul.BGKMN ، نیز در حاشیه H : مست از میخانه ای چون CL و در AH «مستی»
[2883] می‌فتد او سو به سو بر AGHKMN ، نیز L که بجای «او» ، «از» ضبط کرده : می‌فتد این سو و آن سو Bul.BC
[2884] هر رهی ABCGHKMN : در رهی Bul.L
[2885] کودکیت ABCGHKLMN : کودکید .Bul
[2886] ذکات روح ABCGHKMN : ذکای روح L : زکات روح .Bul
[2887] باشی ذکی ACHKMN : باشد ذکی BGL : باشی زکی .Bul
[2888] همی‌رانند ABCGHKLMN : همی رانید .Bul

3470. جملـــه‌شـــان گشـــته ســـواره بـــر نیـــی کـــین بـــراق ماســـت یـــا دلـــدل پیـــی

3471. حامـــل‌انـــد و خـــود[2889] ز جهـــل افراشـــته راکـــب و محمـــول[2890] ره[2891] پنداشـــته

3472. بـــاش تـــا روزی کـــه محمـــولان حـــق اســـب تـــازان بگذرنـــد از نـــه طبـــق

3473. تعـــرج الـــروح إلیـــه و الملـــک مـــن عـــروج الـــروح یهتـــز الفلـــک

3474. همچـــو طفـــلان جملـــه‌تـــان دامـــن ســـوار گوشـــهٔ دامـــن گرفتـــه اســـپوار[2892]

3475. از حـــق إِنَّ الظَّـــنَّ لا یُغْنِـــي رســـید مرکـــب ظـــن بـــر فلـــک‌هـــا کـــی دویـــد

3476. اغلـــب الظنـــین فـــی تـــرجیح ذا لا تمـــاری الشـــمس فـــی توضـــیحها

3477. آن گهـــی بینیـــد مرکبهـــای خـــویش مرکبـــی ســـازیده‌ایـــت[2893] از پـــای خـــویش

3478. وهـــم و حـــس و فکـــر[2894] و ادراک شـــما همچـــو نـــی دان مرکـــب کـــودک هـــلا

3479. علمهـــای اهـــل دل حمالشـــان علمهـــای اهـــل تـــن احمالشـــان

3480. علـــم چـــون بـــر دل زنـــد یـــاری شـــود علـــم چـــون بـــر تـــن زنـــد بـــاری شـــود

3481. گفـــت ایـــزد یحمـــل اســـفاره بـــار باشـــد علـــم کـــان نبـــود ز هـــو

3482. علـــم کـــان نبـــود ز هـــو بـــی‌واســـطه آن نپایـــد همچـــو رنـــگ ماشـــطه

3483. لیـــک چـــون ایـــن بـــار را نیکـــو کشـــی بـــار بـــر گیرنـــد و بخشـــندت خوشـــی

[2889] «و خود» در C محو و در حاشیه اضافه شده.
[2890] راکب و محمول Bul.ABGHKLMN : راکب محمول C
[2891] ره Bul.ABCGHKLM : و ره N
[2892] اسپوار M : اسب وار Bul.ABCGHKLN
[2893] سازیده‌ایت ABGHKLMN : سازیده‌اید Bul.C
[2894] حس و فکر M : فکر و حس Bul.ABCGHKLN

3484. هین مکش بهر هوا آن بار علم[2895] تا شوی راکب تو بر رهوار علم[2896]

3485. تا که بر رهوار علم آیی سوار بعد از آن افتد ترا از دوش بار[2897]

3486. از هواها کی رهی بی‌جام هو ای ز هو قانع شده با نام هو

3487. از صفت و ز نام چه زاید[2898] خیال و آن خیالش هست دلال وصال

3488. دیده‌ای دلال بی‌مدلول هیچ تا نباشد جاده نبود غول هیچ

[29b]

3489. هیچ نامی بی‌حقیقت دیده‌ای یا ز گاف و لام گل گل چیده‌ای

3490. اسم خواندی رو مسما[2899] را بجو مه به بالا دان مدان در آب جو[2900]

3491. گر ز نام و حرف[2901] خواهی بگذری پاک کن خود را ز خود هین یک سری

3492. همچو آهن[2902] ز آهنی بی‌رنگ شو در ریاضت آینهٔ بی‌زنگ[2903] شو

3493. خویش را صافی کن از اوصاف خود تا ببینی ذات پاک صاف[2904] خود

3494. بینی اندر دل علوم انبیا بی‌کتاب و بی‌معید و اوستا

3495. گفت پیغامبر[2905] که هست از امتم کو بود هم گوهر و هم همتم

[2895] آن بار علم GHM : این بار علم Bul.ABCKLN

[2896] تا شوی راکب تو بر رهوار علم CHLMN : تا ببینی در درون انبار علم Bul.BGK، نیز ACH در حاشیه : رهوار بر رهوار علم A

[2897] در حاشیه CHN اضافه شده. L حذف کرده. اکثر نسخ خطی این بیت را حذف کرده اند.

[2898] چه زاید Bul.BCGHKLMN : چه آید A

[2899] مسما M : مسمی Bul.ABCGHKLN

[2900] دان مدان در آب جو HM : دان نه اندر آب جو Bul.ABCGKLN

[2901] گر ز نام و حرف Bul.ABCGHKLM : گر ز حرف و نام N

[2902] همچو آهن Bul.ABCGHLM : همچو آتش KN

[2903] زنگ ABGHKLMN : ژنگ Bul.C

[2904] پاک صاف ABCGHKLMN : پاک و صاف .Bul

[2905] پیغامبر ABCLM : پیغمبر Bul.GHKN

3496. مـــر مـــرا زآن نـــور بینـــد جانشـــان کـــه مـــن ایشـــان را همـــی‌بیـــنم از آن[2906]

3497. بـــی‌صـــحیحین و احادیـــث و رواة[2907] بلکـــه انـــدر مشـــرب آب حیـــات[2908]

3498. ســـر امســـینا لکردیـــا بـــدان راز اصـــبحنا عرابیـــا بخـــوان[2909]

3499. ور مثـــالی خـــواهی از علـــم نهـــان قصـــه گـــو از رومیـــان و چینیـــان[2910]

قصهٔ مری کردن رومیان و چینیان در علم نقاشی و صورتگری[2911]

3500. چینیـــان گفتنـــد مـــا نقـــاش‌تـــر رومیـــان گفتنـــد مـــا را کـــر و فـــر

3501. گفـــت ســـلطان امتحـــان خـــواهم بـــرین[2912] کـــز شـــماخود[2913] کیســـت در دعـــوی گـــزین[2914]

3502. اهـــل چـــین و روم چـــون حاضـــر شـــدند رومیـــان در علـــم واقفتـــر بدنـــد[2915]

3503. چینیـــان گفتنـــد یـــک خانـــه بـــه مـــا خـــاص[2916] بســـپارید و یـــک آن شـــما

3504. بـــود دو خانـــه مقابـــل دربـــه در ب ز آن یکـــی چینـــی ســـتد رومـــی دگـــر شـــنو

[2906] بینم از آن CM : بینم بدان Bul.ABGHKLN

[2907] رواة ACGHKMN : روات Bul.BL

[2908] حیات Bul.ABM : حیوة CGHKLN

[2909] پس از این بیت .Bul افزوده:
بوالوفا گر بود کُردی در رواح * لیک با نطق عرب کرده صباح

[2910] در N این بیت پس از عنوان آمده.

[2911] .Bul، مراکردن. N «و صورتگری» را حذف کرده.

[2912] برین M : درین Bul.ABCGHKLN

[2913] کز شماخود ML : کز شماها Bul.ABCGHKN

[2914] در N این بیت پس از بیت « چینیان گفتند یک ... بسپارید و یک آن شما » آمده.

[2915] N حذف کرده. GM «اهل چین و روم چون حاضر شدند * رومیان در علم واقفتر بدند» . K «چینیان و رومیان بحث آمدند * رومیان از بحث در مکث آمدند» . H همین قرائت نسخه G از مصراع دوم را آورده اما در مصراع «اول اهل روم و چین در بحث آمدند» ضبط کرده. برای قرائت متن هیچ سندی جز C وجود ندارد. A در مصراع اول موافق H است. BL در مصراع اول موافق G است، نیز AC در حاشیه. .Bul «چینیان با رومیان بحث آممدند». در مصراع دوم .Bul ABL «رومیان در علم واقف تر بدند». این بیت در حاشیه N به صورتی که در B آمده اضافه شده.

[2916] خاص Bul.ABGHKLMN : خاصه C

3505. چینیـــان صـــد رنـــگ از شـــه خواســـتند پـــس خزینـــه بـــاز کـــرد آن ارجمنـــد[2917]

3506. هـــــر صـــــباحی از خزینـــــه رنگهـــــا چینیـــــان را راتبـــــه بـــــود از عطـــــا

3507. رومیـــان گفتنـــد نـــی نقـــش و نـــه رنـــگ[2918] در خـــور آیـــد کـــار را جـــز دفـــع زنـــگ[2919]

3508. در فـــرو بســـتند و صـــیقل مـــی‌زدنـــد همچـــو گـــردون ســـاده و صـــافی شـــدند[2920]

3509. از دو صـد رنگـی بـه بـی‌رنگـی رهـی اسـت رنـگ چـون ابـر اسـت و بـی‌رنگـی مهـی اسـت

3510. هـــر چـــه انـــدر ابـــر ضـــو بینـــی و تـــاب آن ز اختـــــر دان و مـــــاه و آفتـــــاب

3511. چینیـــان چـــون از عمـــل فـــارغ شـــدند[2921] از پـــی شـــادی دهلهـــا مـــی‌زدنـــد

3512. شـــه در آمـــد دیـــد آنجـــا نقشـــها مـــی‌ربـــود آن عقـــل را و فهـــم را[2922]

3513. بعـــد از آن آمـــد بـــه ســـوی رومیـــان پـــرده را بـــالا کشـــیدند از میـــان[2923]

3514. عکـــــس آن تصـــــویر و آن کردارهـــــا زد بـــر ایـــن [2924]صـــافی شـــده دیوارهـــا

3515. هـــر چـــه آنجـــا دیـــد اینجـــا بـــه نمـــود دیـــده را از دیـــده خانـــه مـــی‌ربـــود

3516. رومیـــــان آن صـــــوفیانند ای پـــــدر بـــی‌ز تکـــرار و کتـــاب و بـــی‌هنـــر

3517. لیـــک صـــیقل کـــرده‌انـــد آن ســـینه‌هـــا پـــاک از آز[2925] و حـــرص و بخـــل و کینـــه‌هـــا

[2917] پس خزینه باز کرد آن ارجمند Bul.ABGHKMN ، نیز C در حاشیه : شه خزینه باز کرد آن تا ستند C : شه خزینه باز کرد اندر پسند L . ضبط متن خاص نسخه C است.

[2918] نی نقش و نه رنگ Bul.BGKMN ، و به همین صورت در C تصحیح شده : نی لون و نه رنگ ACHL

[2919] دفع زنگ ABCGHKLMN : دفع ژنگ .Bul

[2920] و صافی شدند Bul.ABCGHKMN : و صاف آمدند L

[2921] از عمل فارغ شدند Bul.ABCGHKMN : از عمل باز آمدند L

[2922] عقل را و فهم را Bul.ABGHKLMN ، نیز C در حاشیه : عقل را وقت لقا C

[2923] پرده را بالا کشیدند از میان Bul.ABGHKLMN ، نیز C در حاشیه : پرده را برداشت رومی از میان C

[2924] زد بر این Bul.ABGHKMN : زد بر آن CL

[2925] پاک از آز ABCGHKMN : پاک ز آز Bul.L

3518. آن صـــفای آینـــه وصـــف[2926] دل اســـت — صـــورت بـــی منتهـــا را[2927] قابـــل اســـت

3519. صـــورت بـــی‌صـــورت بـــی‌حـــد غیـــب — ز آینـــهٔ دل تافـــت بـــر موســـی ز جیـــب[2928]

3520. گـــر چـــه آن صـــورت نگنجـــد در فلـــک — نـــی بـــه عـــرش و فـــرش و دریـــا وســـمک[2929]

3521. زآنکـــه محـــدود اســـت و معـــدود اســـت آن — آینـــهٔ دل را نباشـــد حـــد بـــدان[2930]

3522. عقـــل اینجـــا ســـاکت آمـــد یـــا مضـــل — زآنکـــه دل بـــا اوســـت یـــا خـــود اوســـت دل[2931]

3523. عکـــس هـــر نقشـــی نتابـــد[2932] تـــا ابـــد — جـــز ز دل هـــم بـــا عـــدد هـــم بـــی‌عـــدد

3524. تـــا ابـــد هـــر نقـــش نـــو کآیـــد در او[2933] — مـــی‌نمایـــد بـــی حجـــابی[2934] انـــدر او[2935]

3525. اهـــل صـــیقل رســـته‌انـــد از بـــو و رنـــگ[2936] — هـــر دمـــی بیننـــد خـــوبی بـــی‌درنـــگ

3526. نقـــش و قشـــر علـــم را بگذاشـــتند — رایـــت عـــین الیقـــین افراشـــتند

3527. رفـــت فکـــر و روشـــنایی یافتنـــد — نحـــر و بحـــر[2937] آشـــنایی[2938] یافتنـــد

3528. مـــرگ کـــز وی[2939] جملـــه از او در وحشـــتند — مـــی‌کننـــد ایـــن قـــوم بـــر وی ریشـــخند

[2926] وصف ABGHKMN ، و به همین صورت در C تصحیح شده : لاشک Bul.CL

[2927] صورت بی منتها را Bul.ABLM ، نیز C در حاشیه : کو نقوش بی‌عدد را CGHKN

[2928] ز آینهٔ دل تافت بر موسی ز جیب Bul.ABGHKMN ، نیز C در حاشیه : ز آینهٔ دل دارد آن موسی به جیب C : آینهٔ دل راست در مضمون جیب L

[2929] نی به عرش و فرش و دریا وسمک Bul.ABGHKLMN ، نیز C در حاشیه : نه به عرش و کرسی و نی بر سمک C

[2930] حد بدان Bul.ABCGHKMN : حد بذان L

[2931] بنظر می‌رسد که G قبل از «اوست» (بجای با) «یا» ضبط کرده. B «دل» را پس از «زان» حذف کرده. C نا (تا) خود

[2932] نتابد Bul. BCGHKMN : بتابد AL

[2933] در او M : برو Bul.ABCGHKLN

[2934] بی حجابی Bul.ABGHKLMN ، نیز C در حاشیه : بی قصوری C

[2935] پس از این بیت L افزوده:
اهل صیقل رسته‌اند از رنگ و بو * جملهٔ اشکال بنماید درو

[2936] بو و رنگ Bul.ABCHKLMN : بوی و رنگ G

[2937] نحر و بحر Bul.AGHKMN : نهر و بحر C، در حاشیه تصحیح شده : بحر و نحر B : قعر بحر L

[2938] آشنایی Bul.BCGHKLMN : و آشنایی A

[2939] مرگ کز وی جمله M : مرگ کین جمله Bul.ABCGHKN : که جمله L

3529. کس نیابد بر دل ایشان ظفر — بر صدف آید ضرر نی بر گهر

3530. گر چه نحو و فقه را بگذاشتند — لیک محو و فقر را[2940] برداشتند

3531. تا نقوش هشت جنت تافتست — لوح دلشان را پذیرا یافتست

3532. برترند از عرش و کرسی و خلا — ساکنان مقعد صدق خدا[2941]

پرسیدن پیغامبر علیه السلام مر زید را که امروز چونی و چون برخاستی و جواب گفتن او که اصبحت مومنا یا رسول اللّٰه[2942]

3533. گفت پیغامبر[2943] صباحی زید را — کیف اصبحت ای رفیق با صفا[2944]

3534. گفت عبدا مومنا باز اوش گفت[2945] — کو نشان از باغ ایمان گر شگفت

3535. گفت تشنه بوده‌ام من روزها — شب نخفتستم ز عشق و سوزها

3536. ب تا ز روز و شب گذر کردم چنان شنو — که ز[2946] اسپر بگذرد نوک سنان

3537. که از آن سو مولد و مادت یکی ست[2947] — صد هزاران سال و یک ساعت یکی ست

3538. هست ازل را و ابد را[2948] اتحاد — عقل را ره نیست آن سو ز[2949] افتقاد

[2940] محو و فقر را Bul.ABHKLMN : محو فقر را GC

[2941] برترند از عرشو کرسی و خلا*ساکنان مقعد صدق خدا Bul.ABM نیز C در حاشیه : صد نشان از عرش و کرسی و خلا *چه نشان بل عین دیدار خدا CGHKLN، و در L «کرسیء خلا». L هر دو بیت را دارد، اما بیت « برترند» الخ مقدم آمده.

[2942] Bul.ABCGHKLN «که» را بعد از « مر زید را» آمده حذف کرده. Gپیغامبر صلی الله علیه و سلّم . .Bul، مومنا حقا

[2943] پیغامبر ABCLM : پیغمبر Bul.GHKN

[2944] رفیق با صفا ABGHKMN ، به همین صورت در C تصحیح شده : صحابی با صفا Bul.CL

[2945] باز اوش گفت Bul.BCGHKLMN : بازوش گفت A

[2946] ز GHM : از Bul.ABCKLN

[2947] که از آن سو مولد و مادت یکی ست CMN : که از آن سو جمله ملت یکیست Bul.ABGHKL، و به همین صورت در C تصحیح شده

[2948] ازل را و ابد را Bul.ABGHKLM : ابد را و ازل را CN

[2949] آن سو ز CGHKLMN : زآن سو ز Bul.B : زآن سو A

3539. گفت از این ره کو ره آوردی بیار — در خور فهم و عقول این دیار[2950]

3540. گفت خلقان چون ببینند[2951] آسمان — من ببینم عرش را با عرشیان[2952]

3541. هشت جنت هفت دوزخ پیش من — هست پیدا همچو بت پیش شمن

3542. یک به یک وا[2953] می‌شناسم خلق را — همچو گندم من ز جو در آسیا

3543. که بهشتی کیست و بیگانه کی است — پیش من پیدا چو مار و ماهی است

3544. این زمان پیدا شده بر این گروه[2954] — یوم تبیض و تسود وجوه

3545. پیش از این هر چند جان پر عیب بود[2955] — در رحم بود و ز خلقان غیب بود

3546. الشقی من شقی فی بطن الام — من سمات الجسم یعرف حالهم [2956]

3547. تن چو مادر طفل جان را حامله — مرگ درد زادن است و زلزله

3548. جمله جانهای گذشته منتظر — تا چگونه زاید آن جان بطر[2957]

3549. زنگیان گویند خود از ماست او — رومیان گویند بس زیباست[2958] او

[2950] در خور فهم و عقول این دیار Bul.ABGHKLMN ، نیز C در حاشیه، اما H «و» را پس از «فهم» حذف کرده : کو نشان یک رهی زآن خوش دیار C

[2951] چون ببینند Bul.ABCGHKLM : چون نبینند N

[2952] من ببینم عرش را با عرشیان Bul.BCGKMN : ما همی بینیم عرض و عرشیان AHL، در حاشیه تصحیح شده، نیز C در حاشیه

[2953] وا Bul.ABCGHKMN : من L

[2954] این زمان پیدا شده بر این گروه Bul.BGKLMN ، نیز ACH در حاشیه : روز زادن روم و زنگ و هر گروه ACH .دو نسخه از کهن ترین نسخ خطی و نسخ چاپی عموماً، «این زمان پیدا شود بر این گروه»

[2955] پیش از این هر چند جان پر عیب بود Bul.ABGHKMN : پیش ازین زادن .... عیب بود C، در بالا تصحیح شده. کلمات پس از زادن ناخواناست.: پیش از این هر چند جان بی عیب بود L

[2956] من سمات الجسم یعرف حالهم Bul.ABGHKLMN ، نیز در حاشیه C : من سمات الله یعرف کلهم C

[2957] جان بطر Bul.ABCGHKMN : طفل بطر L

[2958] گویند بس زیباست Bul.ABGHKLMN : گویند نی زیباست C

3550. چون بزاید[2959] در جهان جان و جود[2960] پس نماند[2961] اختلاف بیض و سود

3551. گر بود زنگی برندش زنگیان روم را رومی برد هم از میان[2962]

3552. تا نزاد او مشکلات عالم است آنکه نازاده شناسد او کم است[2963]

3553. او مگر ینظر بنور الله بود کاندرون پوست او را ره بود

3554. اصل آب نطفه اسپید است و خوش لیک عکس جان رومی و حبش

3555. می‌دهد رنگ احسن التقویم را تا به اسفل می‌برد این نیم را

3556. این سخن پایان ندارد باز ران تا نمانیم از قطار کاروان

3557. یوم تبیض و تسود وجوه ترک و هندو شهره گردد ز آن گروه[2964]

3558. در رحم پیدا نباشد هند و ترک چونکه زاید بیندش زار و سترگ[2965]

3559. جمله را چون روز رستاخیز من فاش می‌بینم عیان از[2966] مرد و زن

3560. هین بگویم یا فرو بندم نفس لب گزیدش مصطفی یعنی که بس

3561. یا رسول اللّه بگویم روز[2967] حشر در جهان پیدا کنم امروز نشر

3562. هل مرا تا پرده‌ها را بر درم تا چو خورشیدی بتابد گوهرم

[2959] چون بزاید Bul.ABGHKMN : چون نزاید C : چون برآید L

[2960] جان و جود Bul.ABCGHKMN : جان از وجود L

[2961] پس نماند Bul.ABCGHKMN : پس نماید L

[2962] روم را رومی برد هم از میان Bul.ABGHKLM ، نیز C در حاشیه : ور بود رومی کشندش رومیان CN

[2963] آنکه نازاده شناسد او کم است Bul.ABCGHKMN : آنک او نازاده بشناسد کم است L

[2964] ترک و هندو شهره گردد ز آن گروه ABGHKLMN ، نیز .Bul، که «آن گروه» ضبط کرده، و C در حاشیه : ترک و هندو را ز کی ماند شکوه C. پس از این بیت L این عنوان را افزوده: جواب زید رسول را صلی الله علیه و سلّم که احوال خلق بر من پوشیده نیست

[2965] ظاهراً این تنها موردی است در مثنوی که ک با گ قافیه شده.

[2966] می‌بینم عیان از Bul.ABGHLMN ، و به همین صورت در C تصحیح شده : می‌بینم چو خلقان CK

[2967] در M در بالای کلمه «روز» نوشته «سر».

3563. تـــا کســـوف آیـــد ز مـــن خورشـــید را تـــا نمـــایم نخـــل را و بیـــد را

[30a]

3564. وا نمـــــایم[2968] راز رســـــتاخیز را نقـــد را و نقـــد قلـــب آمیـــز را

3565. دســـتها ببریـــده اصـــحاب شـــمال[2969] وانمـــایم رنـــگ کفـــر و رنـــگ آل

3566. واگشـــایم هفـــت ســـوراخ نفـــاق در ضـــیای مـــاه بـــی‌خســـف و محـــاق[2970]

3567. وانمـــایم مـــن پـــلاس اشـــقیا بشـــنوانم طبـــل و کـــوس[2971] انبیـــا

3568. دوزخ و جنـــات و بـــرزخ در میـــان پـــیش چشـــم کـــافران آرم عیـــان[2972]

3569. وانمـــایم حـــوض کـــوثر را بـــه جـــوش کـآب بـر روشـان[2973] زنـد بـانگش بـه گـوش

3570. و آن کســان کــه تشــنه بــر گــردش دوان گشـــته‌اند ایـــن دم نمـــایم مـــن عیـــان[2974]

3571. ب و آن کـه تشـنه گـرد کـوثر مـی دونـد شـنو یـــک بـــه یـــک را وانمـــایم تاکینـــد[2975]

3572. مـــی‌بســـاید دوششـــان بـــر دوش مـــن نعـــره‌هاشـــان مـــی‌رســـد در گـــوش مـــن

3573. اهـــل جنـــت پـــیش چشـــمم ز اختیـــار در کشـــــیده یکـــــدگر را در کنـــــار

3574. دســـت همـــدیگر زیـــارت مـــی‌کننـــد وز لبـان[2976] هـم بوسـه غـارت مـی‌کننـد[2977]

[2968] وا نمایم Bul.BCGHKLMN : تا نمایم A
[2969] شمال Bul.ABCGHKLM : الشمال N
[2970] خسف و محاق Bul.ABCGHKMN : خسف محاق L
[2971] طبل و کوس BCGKLMN : طبل کوس Bul.AH
[2972] آرم عیان Bul.ABCGHKMN : دارم عیان L
[2973] بر روشان Bul.ABCGHKMN : بر رویش L
[2974] این بیت در M در حاشیه با قلم دیگر نوشته. و نیز Bul. BGK، وجود دارد و ACH در حاشیه.
[2975] یک به یک را وانمایم تاکیند ALM : یک به یک را نام واگویم کیند Bul.BCGHKN در مصراع اول Nتشنه گِردش و آن کسان که می‌دوند، و در مصراع دوم، H «یک بیک را وا نمامی تا کیند»، ضبط کرده.
[2976] وز لبان CLMN : از لبان Bul.ABGHK
[2977] پس از این بیت B بیت « و آن که تشنه گرد ... وانمایم تاکیند » را داخل کرده و بجای «وآنک»، «آنک»، ضبط کرده

3575. کـــر شـــد ایـــن گوشـــم ز بانـــگ آه آه[2978] — از خســـــــان و نعـــــــرهٔ وا حســـــــرتاه

3576. ایـــــن اشارتهاســـــت گـــــویم از نغـــــول — لیـــــک مـــــی‌ترســـــم ز آزار[2979] رســـــول

3577. همچنـــین مـــی‌گفـــت ســـر مســـت و خـــراب — داد پیغـــــامبر[2980] گریبـــــانش بـــــه تـــــاب

3578. گفـــت هـــین در کـــش کـــه اســـبت گـــرم شـــد — عکـــس حـــق لا یَسْـــتَحْیِي زد شـــرم شـــد

3579. آینـــــهٔ تـــــو جســـــت بیـــــرون از غـــــلاف — ب آینـــه و میـــزان کجـــا گویـــد خـــلاف شـــنو

3580. آینـــــه و میـــــزان کجـــــا بنـــــدد نفـــــس — بهـــــر آزار و حیـــــای هـــــیچ کـــــس

3581. آینـــــه و میـــــزان محکهـــــای ســـــنی — گـــر دو صـــد ســـالش تـــو خـــدمتها کنـــی[2981]

3582. کـــز بـــرای مـــن بپوشـــان راســـتی — بـــر فـــزون بنمـــا و منمـــا کاســـتی

3583. اوت گویـــد[2982] ریـــش و ســـبلت بـــر مخنـــد — آینـــه و میـــزان و آن گـــه ریـــو و بنـــد[2983]

3584. چـــون خـــدا مـــا را بـــرای آن فراخـــت — کـــه بـــه مـــا بتـــوان حقیقـــت را شـــناخت

3585. ایـــن نباشـــد مـــا چـــه ارزیـــم ای جـــوان — کـــی شـــویم آیـــین روی نیکـــوان

3586. لیـــک در کـــش در نمـــد[2984] آیینـــه را — گـــر تجلـــی[2985] کـــرد ســـینا ســـینه را[2986]

3587. گفـــت آخـــر هـــیچ گنجـــد در بغـــل — آفتـــــاب حـــــق و خورشـــــید ازل

[2978] ز بانگ آه آه Bul.ABGHKLM : ز بانگ واه واه CN
[2979] ز آزار Bul.BCGHKLMN : از آزار A
[2980] پیغامبر ABCLM : پیغمبر Bul.GHKN
[2981] خدمتها کنی Bul.ABGHKLMN ، نیز C در حاشیه : خدمت می کنی C
[2982] اوت گوید Bul.ABCGHKMN : اوش گوید L
[2983] ریو و بند BCM : دیو بند A : ریو بند .Bul : ریو و پند GHKLN
[2984] نمد Bul.ABCGHKLM : بغل N
[2985] گر تجلی Bul.AGHKLMN : کز تجلی BC
[2986] در حاشیه C اضافه شده.

3588. هـــم دغـــل را هـــم بغـــل را[2987] بـــر درد — نـــی جنـــون مانـــد بـــه پیشـــش نـــی خـــرد

3589. گفـت یـک اصـبع[2988] چـو بـر چشـمی نهـی — بینـــد[2989] از خورشـــید عـــالم را تهـــی

3590. یـــک[2990] ســـر انگشـــت پـــردهٔ مـــاه شـــد — ویـــن نشـــان ســـاتری شـــاه شـــد[2991]

3591. تـــا بپوشـــاند جهـــان را نقطـــه‌ای — خســـف گـــردد منکســـف[2992] از ســـقطه‌ای

3592. لـــب ببنـــد و غـــور و[2993] دریـــایی نگـــر[2994] — بحـــر را حـــق کـــرد محکـــوم بشـــر

3593. همچـــو چشـــمهٔ زنجبیـــل و سلســـبیل[2995] — هســـت در حکـــم بهشـــتی جلیـــل[2996]

3594. چـــار جـــوی جنـــت انـــدر حکـــم ماســـت — ایـــن نـــه زور مـــا ز فرمـــان خداســـت

3595. هـــر کجـــا خـــواهیم داریمـــش روان — همچـــو ســـحر انـــدر مـــراد ســـاحران

3596. همچـــو ایـــن دو چشـــمهٔ چشـــم روان — هســـت در حکـــم دل و فرمـــان جـــان

3597. گـــر بخواهـــد رفـــت ســـوی زهـــر و مـــار[2997] — ور بخواهـــد رفـــت ســـوی اعتبـــار[2998]

3598. گـــر[2999] بخواهـــد ســـوی محسوســـات رفـــت — ور بخواهـــد ســـوی ملبوســـات رفـــت

[2987] هم دغل را هم بغل را Bul.ABGHKLMN : هم بغل را هم دغل را C
[2988] گفت یک اصبع Bul.ABCGHKMN : لیک یک اصبع L
[2989] بیند ABGHKMN : بینی Bul.CL
[2990] یک Bul.ABCGHKMN : پس L
[2991] وین نشان ساتری شاه شد Bul.BGM : وین نشان ساتری الله شد ACHKL : ؛ G «الله»را در حاشیه نسخه بدل داده. : وین پی ِ ستّاری ء الله شد N
[2992] خسف گردد منکسف Bul.AGHKLMN ، نیز B (که منخسف ضبط کرده) و C در حاشیه : خسف گردد آفتاب C
[2993] غور و M : غور Bul.ABCGHKLN
[2994] دریایی نگر BCGHKLMN : دریا می‌نگر Bul.A
[2995] زنجبیل و سلسبیل M : سلسبیل و زنجبیل Bul.ABCGHKLN
[2996] بهشتی جلیل Bul.ABCGHKMN : بهشتی خلیل L
[2997] زهر و مار ABCGHKLMN : زهر مار .Bul
[2998] در قطعه بعدی (ابیات « گر بخواهد رفت ... رفت سوی اعتبار » - « ور بخواهد کفچه‌ای ... همچو گرز ده منی ») L همه جا «نخواهد» بجای «بخواهد»
[2999] گر Bul.ABCGHKMN : ور L

3599. گـــر[3000] بخواهـــد ســـوی کلیـــات رانـــد ور بخواهـــد حـــبس جزویـــات[3001] مانـــد

3600. همچنـــین هـــر پـــنج حـــس چـــون نـــایزه[3002] بـــر مـــراد و امـــر[3003] دل شـــد جـــایزه

3601. هـــر طـــرف کـــه دل اشـــارت کردشـــان مـــی‌رود هـــر پـــنج حـــس دامـــن کشـــان

3602. دســـت و پـــا در امـــر دل انـــدر مـــلا همچـــو انـــدر دســـت موســـی[3004] آن عصـــا

3603. دل بخواهـــد زو در ایـــد پـــا بـــرقص[3005] یـــا گریـــزد ســـوی افزونـــی ز نقـــص

3604. دل بخواهـــد دســـت آیـــد در حســـاب یـــا اصـــابع[3006] تـــا نویســـد[3007] او کتـــاب

3605. دســـت در دســـت نهـــانی مانـــده اســـت او درون و تـــن[3008] را بـــرون بنشـــانده اســـت

3606. گـــر بخواهـــد بـــر عـــدو مـــاری شـــود ور بخواهـــد بـــر ولـــی یـــاری[3009] شـــود

3607. ور بخواهـــد کفچـــه‌ای در خـــوردنی ور بخواهـــد همچـــو گـــرز[3010] ده منـــی

3608. دل چـــه مـــی‌گویـــد بدیشـــان ای عجـــب طرفـــه وصـــلت طرفـــه پنهـــانی ســـبب

3609. دل مگـــر مهـــر ســـلیمان یافتســـت کـــه مهـــار پـــنج حـــس بـــر تافتســـت

3610. پـــنج حســـی[3011] از بـــرون میســـور او پـــنج حســـی[3012] از درون مـــأمور او[3013]

[3000] گر ABCGHKMN : ور Bul.L
[3001] حبس جزویات Bul.ABGHKLMN : سوی جزویات C
[3002] نایزه Bul.ACGHKLMN : نایژه B
[3003] بر مراد و امر ABCGHKLMN : بر مراد امر .Bul
[3004] دست موسی Bul.ABGHKLMN ، و به همین صورت در C تصحیح شده : کف موسی C
[3005] دل بخواهد زو در اید پا برقص M : دل بخواهد پا در آید زو به رقص Bul.ABCGHKLN
[3006] یا اصابع CM : با اصابع Bul.ABGHKLN
[3007] تا نویسد Bul.ABCGKLMN : یا نویسد H
[3008] او درون و تن M : او درون تن Bul.ABCGHKLN
[3009] یاری Bul.ABGHKLMN : باری C
[3010] گرز Bul.ABCGHKMN :کُند L
[3011] پنج حسی Bul.ABCGHKMN : پنج حس‌اند L
[3012] پنج حسی Bul.ABCGHKMN : پنج حس‌اند L
[3013] از درون مأمور او Bul.ABCGHKMN : از برون منشور او L

3611. ده حس است و هفت اندام و دگر[3014] آنچه اندر گفت ناید می‌شمر

3612. چون سلیمانی دلا در مهتری بر پری و دیو زن انگشتری

3613. گر در این ملکت بری باشی ز ریو خاتم از دست تو نستاند سه دیو

3614. بعد از آن عالم بگیرد اسم تو[3015] دو جهان محکوم تو چون جسم تو

3615. ور ز دستت دیو خاتم را ببرد پادشاهی فوت شد بختت بمرد

3616. بعد از آن یا حسرتا شد یا عباد بر شما محتوم[3016] تا یوم التناد

3617. ور تو دیو خیشتن را منکری[3017] از ترازو و آینه کی جان بری

متهم کردن غلامان و خواجه‌تاشان مر لقمان را که آن میوه‌های تروندە که می‌آوردیم او خورده است[3018]

3618. بود لقمان پیش خواجهٔ خویشتن در میان بندگانش خوار تن

3619. می‌فرستاد او غلامان را به باغ تا که میوه آیدش[3019] بهر فراغ

3620. بود لقمان در غلامان چون طفیل پر معانی تیره صورت همچو لیل

3621. آن غلامان میوه‌های جمع را خوش بخوردند از نهیب طمع را

3622. خواجه را گفتند لقمان خورد آن خواجه بر لقمان[3020] ترش گشت[3021] و گران

[3014] اندام و دگر Bul.BCGHKLM : اندام دگر AN
[3015] اسم تو Bul.ABCGHKMN : ز اسم تو L
[3016] محتوم Bul.ABGHM : مختوم CKLN
[3017] ور تو دیو خیشتن را منکری M ، نیز در CN که بجای «دیو» نوشته «ریو»: مکر خود را گر تو انکار آوری Bul.ABGHKL ، نیز C در حاشیه
[3018] HK «تروندە را»، در G به همین صورت تصحیح شده.
[3019] میوه آیدش ABCGHKLMN : میوه آردش .Bul
[3020] خواجه بر لقمان Bul.ACGHKLMN : خواجهٔ لقمان B
[3021] ترش گشت ABCGHKLMN : ترش کرد .Bul

3623. چـــون تفحـــص کـــرد لقمـــان از ســـبب | در عتـــاب خواجـــه‌اش بگشـــاد لـــب

3624. گفـــت لقمـــان ســـیدا پـــیش خـــدا | بنـــدهٔ خـــاین نباشـــد مرتضـــی

3625. امتحـــان کـــن جملـــه‌مـــان را[3022] ای کـــریم | ســـیرمان [3023]در ده تـــو از آب حمـــیم

3626. بعـد از آن مـا را بـه صـحرای[3024] کـلان[3025] | تـــو ســـواره مـــا[3026] پیـــاده مـــی‌دوان

3627. آن گهـــان بنگـــر تـــو بـــد کـــردار را | صـــنعهای کاشـــف الاســـرار را

3628. گشـــت ســـاقی خواجـــه از آب حمـــیم | مـــر غلامـــان را و خوردنـــد آن ز بـــیم

3629. بعـــد از آن مـــی‌راندشـــان در دشـــتها | مـــی‌دویدنـــدی میـــان کشـــتها[3027]

3630. قـــی در افتادنـــد[3028] ایشـــان از عنـــا | آب مـــی‌آورد زیشـــان میـــوه‌هـــا

3631. چـــون کـــه لقمـــان را در آمـــد قـــی ز نـــاف | مـــی‌برآمـــد از درونـــش آب صـــاف

3632. حکمـــت لقمـــان چـــو دانـــد ایـــن نمـــود | پـــس چـــه باشـــد حکمـــت رب الوجـــود

3633. یَـــوْمَ تُبْلَـــی و السَّـــرایر[3029] کلهـــا | بـــان مـــنکم کـــامن لا یشـــتهی

3634. چـــون سُـــقُوا مـــاءً حَمِیمـــاً قطعـــت | جملـــة الأســـتار حتـــی أفضـــحت[3030]

3635. نـــار زآن[3031] آمـــد عـــذاب کـــافران | کـــه حجـــر را نـــار باشـــد امتحـــان

[3022] جمله‌مان را Bul.BCGHKMN : جمله ما را AL
[3023] سیرمان Bul.ABCGHKMN : سیر ما L
[3024] به صحرای MN : به صحرایی Bul.ABCGHKL
[3025] کلان ABCGHKMN : بران Bul.L
[3026] سواره ما Bul.ABCGHKMN : سوار و ما L
[3027] می‌دویدندی میان کشتها CM : می‌دویدند آن نفر تحت و علا Bul.ABGHKLN، نیز C در M حاشیه و در بالای بیت. پس از این بیت .Bul، افزوده: آنچنان گشتند در صحرا دوان * شد نمایان قی ء و استفراغشان. در N جای دو مصراع این بیت باهم عوض شده.
[3028] در افتادند Bul.ABCGHKLM : بر افتادند N
[3029] و السَّرایر ABCGHLMN : السَّرایر Bul.K
[3030] حتی أفضحت M : مما افظعت .Nich : مما افضعت ABCGHKLN : مما افضحت .Fatih Bul
[3031] زآن M : از آن Bul.ABCGHKLN

3636. آن دل چون سنگ را ما[3032] چند چند — نرم گفتیم و نمی‌پذرفت پند[3033]

3637. ریش بد را داروی بد یافت رگ — مر سر خر را سزد دندان سگ

3638. الخبیثات الخبیثین[3034] حکمت است — زشت را هم زشت جفت و بابت است

3639. پس تو هر جفتی که[3035] می‌خواهی برو — محو و هم شکل و صفات[3036] او بشو[3037]

3640. نور خواهی مستعد نور شو — دور خواهی خویش بین و دور[3038] شو

[30b]

3641. ور رهی خواهی ازین سجن خرب — سر مکش از دوست وَ اسْجُدْ وَ اقترب

بقیهٔ قصهٔ زید در جواب رسول علیه السلام[3039]

3642. این سخن پایان ندارد خیز زید — بر براق ناطقه بر بند قید

3643. ناطقه چون فاضح آمد[3040] عیب را — می‌درند پرده‌های غیب را

3644. غیب مطلوب حق آمد چند گاه — این دهلزن را بران بر بند راه

3645. تک مران در کش عنان مستور به — هر کس از پندار خود مسرور به

3646. حق همی‌خواهد که نومیدان او — زین عبادت هم نگردانند رو[3041]

[3032] آن دل چون سنگ ما را ABCHLMN : آن دل چون سنگ را ما Bul.GK .Fatih Sarı Abd، و در M تصحیح شده.
[3033] نرم گفتیم و نمی‌پذرفت پند Bul.ABCGHKMN : نرم میگفتیم و نپذیرفت پند L
[3034] الخبیثین Bul.ABCGHKLMN : للخبیثین .Nich
[3035] هر جفتی که Bul.ABCGHKMN : هر راهی که L
[3036] هم شکل و صفات Bul.ABCGHKMN : هم شکل صفاتL
[3037] او بشو Bul.ABGHKM : دوست شو CLN
[3038] بین و دور Bul.BCGHKLMN : بین دور A
[3039] G رسول صلی الله علیه و سلم. L بقیه قصه حضرت رسالت صلی الله علیه و سلم در جواب زید رضی الله عنه.
[3040] فاضح آمد ABCGHKLMN : فاضح آید .Bul
[3041] پس از این بیت L افزوده : هم مشرف در عبادتهای او * مشتغل گشته بطاعتهای او

3647. هم برومیدی[3042] مشرف می‌شوند چند روزی در رکابش می‌دوند

3648. خواهد آن رحمت بتابد بر همه[3043] بر بد و نیک از عموم مرحمه

3649. حق همی‌خواهد که هر میر و اسیر با رجا و خوف باشند و حذیر

3650. این رجا و خوف در پرده بود تا پس این پرده پرورده شود[3044]

3651. چون دریدی پرده کو خوف و رجا غیب را شد کر و فری بر ملا[3045]

3652. بر لب جو برد ظنی یک فتی[3046] که سلیمان است ماهی‌گیر[3047] ما

3653. گر وی است این از چه فرد است و خفی است ور نه سیمای سلیمانیش چیست

3654. اندر این اندیشه می‌بود او دو دل تا سلیمان گشت شاه و مستقل[3048]

3655. دیو رفت از ملک و تخت او گریخت تیغ بختش خون آن شیطان بریخت[3049]

3656. کرد در انگشت او[3050] انگشتری جمع آمد لشکر دیو و پری

3657. آمدند از بهر نظاره رجال در میانشان آنکه بد صاحب خیال

3658. چون در انگشتش بدید انگشتری[3051] رفت اندیشه و گمانش[3052] یکسری

[3042] هم برومیدی M : هم بر اومیدی CN : هم باومیدی ABGH : بامیدی Bul.K : بر امیدی L

[3043] بر همه Bul.ABCGHKLM : در همه N

[3044] پرورده شودABCGHKLMN : پرورده بود .Bul

[3045] کر و فری بر ملا Bul.BGHKMN ، نیز Aکه فرّ ضبط کرده، و C در حاشیه: کر و فر و ابتلا Cکرّ و فرّ اندر ملا L

[3046] یک فتی M یک فتا Bul.ABCGHKLN

[3047] ماهی‌گیر Bul.ABGHKLMN و ماهی گیر C

[3048] شاه و مستقل Bul.ABCGHKM : شاه مستقل N : و شاه مستقل L

[3049] در AH جای این دو مصراع باهم عوض شده.

[3050] انگشت او M : انگشت حود Bul.ABCGHKLN

[3051] چون در انگشتش بدید انگشتری Bul.ABGHKLM ، نیز C در حاشیه : چون که کف بگشاد و دید انگشتری CN

[3052] اندیشه و گمانش Bul.ABGHKLM ، و در C به همین نحو تصحیح شده: اندیشه و تحری CN

3659. وهم آنگاه است[3053] کان پوشیده است — این تحری از پی نادیده است

3660. شد خیال غایب[3054] اندر سینه زفت[3055] — چونکه حاضر شد[3056] خیال او برفت

3661. گر سمایی[3057] نور بی‌باریده نیست — هم زمین تار بی‌بالیده نیست

3662. يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ می‌باید مرا — زآن ببستم روزن فانی سرا[3058]

3663. چون شکافم آسمان را در ظهور[3059] — چون بگویم هل تری فیها فطور[3060]

3664. تا در این ظلمت تحری گسترند[3061] — هر کسی رو جانبی می‌آورند

3665. مدتی معکوس باشد کارها — شحنه را دزد آورد بر دارها

3666. تا که بس سلطان و عالی همتی — بندهٔ بندهٔ خود آید مدتی

3667. بندگی در غیب آید[3062] خوب و گش — حفظ غیب آید[3063] در استبعاد[3064] خوش

3668. کو که مدح شاه گوید پیش او — تا که در غیبت بود او شرم رو

3669. قلعه داری کز کنار مملکت — دور از سلطان و سایهٔ سلطنت

3670. پاس دارد قلعه را از دشمنان — قلعه نفروشد به مال بی‌کران[3065]

[3053] و هم آنگاه است Bul.ABGHKLMN، و به همین صورت در C تصحیح شده : باک آنگاه است C

[3054] خیال غایب Bul.BGHKLMN : خیالی غایب C : خیال غیب A

[3055] سینه زفت Bul.ABGHKLMN : سینه تفت C

[3056] حاضر شد Bul.ABGHKLM ، و به همین صورت در C تصحیح شده : شد حاضر CN کلمات بعد از آن در C تغییر یافته. شاید ضبط اصلی آن، «خیال دوست رفت»، بوده.

[3057] سمایی M : سمای Bul.ABCGHKLN

[3058] Aحذف کرده.

[3059] چون شکافم آسمان را در ظهور Bul.BGHKLMN، و به همین صورت در حاشیه C تصحیح شده : گر گشایم روزنش چون روز صور C

[3060] Aحذف کرده.

[3061] تحری گسترند Bul.ABGHKLM ، نیز در حاشیه C: تحریها کنند CN

[3062] آید GHKM : آمد Bul.ABCLN

[3063] آید GHKM : آمد Bul.ABCLN

[3064] استبعاد M : استعباد Bul.ABCGHKLN و در M در زیر این کلمه تصحیح شده

[3065] در L جای دو مصراع این بیت با هم عوض شده.

3671. غایـــــب از شـــــه در کنـــــار ثغرهـــــا همچـــــو حاضـــــر او نگـــــه دارد وفـــــا

3672. پـــیش شـــه او بـــه بـــود[3066] از دیگـــران کـــه بـــه خـــدمت حاضـــرند و جـــان فشـــان

3673. پـــس بـــه غیبـــت نـــیم ذرهٔ حفـــظ کـــار بـــه کـــه انـــدر حاضـــری زآن صـــد هـــزار

3674. طاعـــت و ایمـــان کنـــون محمـــود شـــد بعـــد مـــرگ انـــدر عیـــان مـــردود شـــد

3675. چونکـــه غیـــب و غـــایبی[3067] رو پـــوش بـــه پـس دهـان[3068] بـر بنـد و لـب خـاموش بـه[3069]

3676. ای بـــــرادر دســـــت وا دار از ســـــخن خـــود خـــدا پیـــدا کنـــد علـــم لـــدن

3677. بـــس بـــود خورشـــید را رویـــش گـــواه أي شـــيء أعظـــم الشـــاهد إلـــه

3678. نـی بگـویم[3070] چـون[3071] قـرین شـد در بیـان هـم خـدا و هـم ملـک هـم عالمـان

3679. یشـــهد اللّـــه و الملـــک و اهـــل[3072] العلـــوم انـــــه لا رب إلا مـــــن یـــــدوم

3680. چـــون گـــواهی داد حـــق کـــه بـــود ملـــک تـــا شـــود انـــدر گـــواهی مشـــترک

3681. زآنکـــه شعشـــاع و حضـــور آفتـــاب[3073] بـــر نتابـــد چشـــم و دلهـــای خـــراب

3682. چـــون خفاشـــی کـــو تـــف خورشـــید را بـــر نتابـــد بســـکلد اومیـــد را[3074]

3683. پـــس ملایـــک را چـــو مـــا هـــم یـــار دان[3075] جلـــوه گـــر خورشـــید را بـــر آســـمان

[3066] پیش شه او به بود Bul.ABGHKLM ، نیز در حاشیه C: نزد شه بهتر بود CN
[3067] غایبی M : غایب و Bul.ABCGHKLN
[3068] دهان Bul.ABCHKLMN : لبان G
[3069] بر بند و لب خاموش به Bul.ABGHKMN ، نیز L که «و» را حذف کرده : بر بند ما خاموش به C، در C در بالای «ما» نوشته «لب»
[3070] نی بگویم M : نه بگویم Bul.ABCGHKLN
[3071] چون ABCGHKLMN : خود .Bul
[3072] و اهل Bul.ABCGHKMN : اهل L
[3073] حضور آفتاب BuL.ABGHKLMN ، و در C به همین صورت تصحیح شده : گواهی آفتاب C
[3074] بسکلد اومید را ABCGHKMN : بگسلد امید را Bul.L
[3075] چو ما هم یار دان Bul.ACGHKMN : چو ماهان بار دان B : چو ما هم راز دان L

3684. کین ضیا ما ز آفتابی یافتیم — چون خلیفه بر ضعیفان تافتیم

3685. چون مه نو یا سه روزه[3076] یا که بدر — هر ملک دارد کمال و نور و قدر[3077]

3686. ز اجنحهٔ نوری[3078] ثلاث او رباع — بر مراتب هر ملک را آن شعاع

3687. همچو پرهای عقول انسیان — که بسی فرقستشان اندر میان[3079]

3688. پس قرین هر بشر در نیک و بد — آن ملک باشد که قدر او بود[3080]

3689. چشم اعمش نور خور چون بر نتافت[3081] — اختر او را شمع شد تا ره بیافت[3082]

گفتن پیغامبر علیه السلم مر زید را که این سر را فاش تر از این مگو و متابعت را نگاه دار[3083]

3690. گفت پیغامبر[3084] که اصحابی نجوم — رهروان را شمع و شیطان را رجوم

3691. هر کسی را گر بدی آن چشم و زور — کو گرفتی ز آفتاب چرخ نور

3692. کی ستاره حاجتستی ای ذلیل — که بدی بر نور خورشید او دلیل[3085]

[3076] چون مه نو یا سه روزه Bul.ABLM ، و به همین نحو در C تصحیح شده : ماه نو یا هفت روزه CGHKN

[3077] هر ملک دارد کمال و نور و قدر Bul.BGHKLMN : مرتبه‌ی هر یك ملك در نور و قدر C، AC «نور قدر».

[3078] نوری M : نور Bul.ABCGHKLN

[3079] این بیت در M حاشیه نوشته.

[3080] که قدر او بود M : که هم قدرش بود C : که مانندش بود Bul.ABGHKLN، نیز CM در حاشیه. ترتیب این بیت و دو بیت پس از آن در C چنین است: « پس قرین هر ... که قدر او بود »، « همچو پرهای ... فرقستشان اندر میان »، « ز اجنحهٔ ... ملک را آن شعاع »، و در L به این صورت است: « ز اجنحهٔ ... ملک را آن شعاع »،« پس قرین هر ... که قدر او بود »،« همچو پرهای ... فرقستشان اندر میان ».

[3081] چشم اعمش نور خور چون بر نتافت M : اعمشی کو ماه را هم بر نتافت CL : چشم اعمش چونک خور را بر نتافت Bul.ABGHKN و به همین صورت در C تصحیح شده.

[3082] اختر او را شمع شد تا ره بیافت Bul.ABGHKM و به همین صورت در C تصحیح شده : اختر اندر رهبری بر وی بتافت C : چشم اعمش نور خور چون بر نتافت N : چشم اعمش نور خور را بر نتافت L

[3083] G پیغامبر صلی الله علیه و سلم. N مگوی متابعت را . Bul.ABCGHKL «را» را پس از «متابعات» حذف کرده. G نگهدار. نیز K

[3084] پیغامبر ABCM : پیغمبر Bul.GHKLN

[3085] در A این بیت پس از بیت « هیچ ماه و اختری ... آفتابی چون شهود » آمده .«حاجتستی» بجای «حاجت نبود» ساختمان جمله را اصلاح کرده است... شاید قرائت دیگر حاصل خواست مصحح یا کاتبی باشد برای رفع نقص از جمله ای خلاف رویه دستوری. این بیت در حاشیه C نوشته. Bul.B این بیت را ضبط کرده. در C و کمی در H مخدوش است و در H پس از آن همان بیت آمده که در A پس از آن آمده. GKN تنها بیت این را، که با «کی ستاره آغاز می‌شود آورده»، و N بجای «ذلیل» «خلیل» قرائت کرده.

3693. مـــاه مـــی‌گویـــد بـــه خـــاک و ابـــر و فـــی مـــن بشـــر مـــن مـــثلکم یـــوحی الـــی[3086]

3694. هـــیچ مـــاه و اختـــری حاجـــت نبـــود کـــه بـــدی بـــر آفتـــابی چـــون شـــهود [3087]

3695. چـــون شـــما تاریـــک بـــودم در نهـــاد وحـــی خورشـــیدم چنـــین نـــوری بـــداد

3696. ظلمتـــی دارم بـــه نســـبت بـــا شـــموس نـــور دارم بهـــر ظلمـــات نفـــوس[3088]

3697. زآن ضـــعیفم تـــا تـــو تـــابی آوری کـــه نـــه مـــرد آفتـــاب انـــوری

3698. همچـــو شـــهد و ســـرکه در هـــم بـــافتم تـــا ســـوی رنـــج جگـــر[3089] ره یـــافتم

3699. چـــون ز علـــت وارهیـــدی ای رهـــین ســـرکه را بگـــذار و مـــی‌خـــور انگبـــین

3700. تخـــت دل معمـــور شـــد پـــاک از هـــوا بـــر وی[3090] الـــرَّحْمن علـــی الْعَـــرش اســـتوی

3701. حکـــم بـــر دل بعـــد از ایـــن بـــی‌واســـطه حـــق کنـــد چـــون یافـــت دل ایـــن رابطـــه

3702. ایـــن ســـخن پایـــان نـــدارد زیـــد کـــو تـــا دهـــم پنـــدش کـــه رســـوایی مجـــو

رجوع به حکایت زید[3091]

3703. زیـــد را اکنـــون نیـــابی کـــو گریخـــت جســـت از صـــف نعـــال و نعـــل ریخـــت

3704. تـــو کـــه باشـــی[3092] زیـــد هـــم خـــود را نیافـــت همچـــو اختـــر کـــه بـــر او خورشـــید تافـــت

[3086] در Bul.ABCGHKLN جای این بیت و پس از آن بیت با هم عوض شده. من بشر من مثلکم یوحی الی CLM : من بشر بودم ولی یُوحی الی Bul.ABGHKN، و به همین نحو در CM تصحیح شده. C بابر و خاک

[3087] Bul. BGKN حذف کرده.

[3088] نفوس Bul.ABCGHKLM : النفوس N

[3089] تا سوی رنج جگر Bul.BGKM نیز در حاشیه H و در C به همین صورت تصحیح شده : تا به بیماری جگر AHL : تا بامراض جگر C : تا که من اندر جگر N

[3090] بر وی ABCHKLM : بین که Bul.GN

[3091] رجوع بحکایت زید Bul.ABGHKLMN : باز گشتن به حکایت زید C

[3092] تو که باشی Bul.BCGHKLMN : تو کی باشی A

3705. نـــی از او نقشـــی بیـــانی[3093] نـــی نشـــان نـــی کهـــی یـــابی بـــه راه کهکشـــان

3706. شـــد حـــواس و ناطقـــه تابـــان مـــا [3094] محـــو نـــور دانـــش[3095] ســـلطان مـــا

3707. حســـــــــها و عقلهاشـــــــــان در درون مـــــوج در مـــــوج لـــــدینا[3096] محضـــــرون

3708. چـــون بیایـــد صـــبح [3097] وقـــت بـــار شـــد انجـــم پنهـــان شـــده بـــر کـــار[3098] شـــد

3709. بیهشـــــان را وادهـــــد حـــــق هوشـــــها حلقـــــه حلقـــــه حلقـــــه‌هـــــا در گوشـــــها

3710. پـــای کوبـــان[3099] دســـت افشـــان در ثنـــا نـــــاز نـــــازان ربنـــــا أحییتنـــــا

3711. آن جلـــــود و آن عظـــــام ریختـــــه فارســـــان گشـــــته غبـــــار انگیختـــــه

3712. حملـــه آرنـــد از عـــدم ســـوی وجـــود در قیامـــت هـــم شـــکور و هـــم کنـــود

3713. ســـر چـــه مـــی‌پیچـــی کنـــی[3100] نادیـــده‌ای در عـــدم ز اول[3101] نـــه ســـرپیچیده‌ای

3714. در عـــدم افشـــرده بـــودی پـــای خـــویش کـــه مـــرا کـــه بـــر کنـــد[3102] از جـــای خـــویش

3715. مـــــی‌نبینـــــی صـــــنع ربانیـــــت را کـــــه کشـــــید او[3103] مـــــوی پیشـــــانیت را

[3093] بیانی M : بیابی Bul.ABCGHKLN

[3094] شد حواس و ناطقه تابان ما Bul.ABKM : شد حواس و نطق با پایان ما GL، C «و» را پیش از «نطق» حذف کرده : ناطقه پایان H : نطق در افشان N

[3095] محو نور دانش Bul.ABGHKLMN ، و به همین صورت در C تصحیح شده : محو علم و دانش C

[3096] لدینا Bul.ABGHKLM : و لدینا CN

[3097] چون بباید صبح M و در بالایش «شب آید باز» نوشته : چون شب آمد باز Bul.HL: چون شب باز وفت یار شد A، و در بالای «چون» نوشته «که» و در بالای «وقت» نوشته «ظلمت خود»، به این صورت «چون که شب با ظلمت خود یار شد» : چون بباید صبح وقتِ بار شد BGKN، نیز CH در حاشیه . در C قسمتی از مصراع اول محو شده و اکنون تنها کلمات «وقت بار شد» خواناست.

[3098] بر کار Bul.ABCGKLMN : در کارH

[3099] کوبان Bul.ABCGKLMN : کوپان H

[3100] چه می‌پیچی کنی Bul.ABCGHKMN : چه پیچی میکنی L

[3101] در عدم ز اول ABCGHKLMN : در عدم اول .Bul

[3102] که بر کند Bul.BCGHKLMN : کی بر کند A

[3103] او Bul.BCGHKLMN : از A

3716. تـــا کشـــیدت[3104] انـــدر ایـــن انـــواع حـــال کـــــه نبـــــودت در گمـــــان و در خیـــــال

[31a]

3717. آن عـــدم او را همـــاره بنـــده اســـت[3105] کـــار کـــن دیـــوا ســـلیمان زنـــده اســـت[3106]

3718. دیـــو مـــی‌ســـازد جِفـــانٍ کـــالجواب زهـــره نـــی تـــا دفـــع گویـــد یـــا جـــواب

3719. خـــویش را بـــین چـــون همـــی‌لـــرزی ز بـــیم مـــر عـــدم را نیـــز لـــرزان دان مقـــیم

3720. ور تـــو دســـت انـــدر مناصـــب مـــی‌زنـــی هـــم ز تـــرس اســـت[3107] آن کـــه جـــانی مـــی‌کنـــی

3721. هـــر چـــه جـــز عشـــق خـــدای[3108] احســـن اســـت گر شکر خـواری اسـت[3109]آن جـان کنـدن اسـت

3722. چیســـت جـــان کنـــدن ســـوی مـــرگ آمـــدن دســـــت در آب حیـــــاتی نـــــازدن

3723. خلـــق را دو دیـــده در خـــاک و ممـــات صـــد گمـــان دارنـــد در آب حیـــات

3724. جهـــد کـــن تـــا صـــد گمـــان گـــردد نـــود شـــب بـــرو ور تـــو بخســـبی شـــب رود

3725. در شـــب تاریـــک جـــوی[3110] آن روز را پـــیش کـــن آن عقـــل ظلمـــت ســـوز را

3726. در شـــب بـــد رنـــگ بـــس نیکـــی بـــود آب حیـــوان جفـــت تـــاریکی بـــود

3727. ســـر ز خفـــتن کـــی تـــوان برداشـــتن بـــا چنـــین صـــد تخـــم غفلـــت کاشـــتن[3111]

[3104] تا کشیدت Bul.ACGHKLMN : تا کشیدن B
[3105] بنده است Bul.ABGHKLMN : بنده ایست C
[3106] زنده است Bul.ABGHKLMN : زنده ایست C
[3107] هم ز ترس استABCGHKLMN : هم زترست .Bul
[3108] خدای Bul.ABGHKLMN : خدایی C
[3109] شکر خواری است Bul.ABCGHKMN : شکر خائیست L
[3110] جوی Bul.CGHKMN : جو AB : چون L
[3111] در B این بیت مقدم بر بیت « در شب تاریک ... عقل ظلمت سوز را » امده اما پس از بیت « در شب بد رنگ ... جفت تاریکی بود » تکرار شده.

3728. خواب مرده لقمه مرده یار شد خواجه خفت و دزد شب بر کار شد

3729. تو نمی‌دانی که خصمانت کیند ناریان خصم وجود خاکیند

3730. نار خصم آب و فرزندان اوست همچنانکه آب خصم جان اوست[3112]

3731. آب آتش را کشد زیرا که او خصم فرزندان آب است و عدو

3732. بعد از آن این نار نار شهوت است کاندر او اصل گناه و زلت است[3113]

3733. نار بیرونی به آبی بفسرد نار شهوت تا به دوزخ می‌برد

3734. نار شهوت می‌نیارامد به آب زانکه دارد طبع دوزخ در عذاب

3735. نار شهوت را چه چاره نور دین نورکم اطفاء نار الکافرین[3114]

3736. چه کشد این نار را نور خدا نور ابراهیم را ساز اوستا[3115]

3737. تا ز نار نفس چون نمرود تو وا رهد این جسم همچون عود تو

3738. شهوت[3116] ناری به راندن کم نشد او به ماندن کم شود بی‌هیچ بد

3739. تا که[3117] هیزم می‌نهی بر آتشی کی بمیرد آتش از هیزم کشی[3118]

3740. چونکه هیزم باز گیری نار مرد زانکه تقوی آب سوی نار برد

3741. کی سیه گردد ز آتش روی خوب کو نهد گلگونه از تقوی القلوب

[3112] . پس از این بیت .Bul، افزوده:
آب را هم جنسرا خصمست نار * نار را آبست عدوی جانشکار

[3113] زلت استABCGHKLMN : ذلتست .Bul

[3114] در C جای ابیات این و پس از آن با هم عوض شده، اما در حاشیه تصحیح شده.

[3115] ساز اوستا Bul.ABCGHKLM : کن پیشوا N

[3116] C قرائت اصلی «شهوتی»و احتمالاً «باری»، در بالا تصحیح شده

[3117] تا که Bul.BCGHKLMN : تا کی A

[3118] از هیزم کشی Bul.BCGHKLMN : ار هیزم کشی A

آتش افتادن در شهر به ایام امیر المؤمنین عمر[3119] رضی الله عنه

3742. آتشی افتاد در عهد عمر — همچو چوب خشک می‌خورد آن[3120] حجر[3121]

3743. در فتاد اندر بنا و خانه‌ها — تا زد اندر پر مرغ و لانه‌ها

3744. نیم شهر از شعله‌ها آتش گرفت — آب می‌ترسید از آن و می‌شگفت

3745. مشکهای آب و سرکه می‌زدند — بر سر آتش کسان هوشمند

3746. آتش از استیزه افزون می‌شدی — می‌رسید او را مدد از بی‌حدی

3747. خلق آمد جانب عمر شتاب — کآتش ما می‌نمیرد هیچ از آب

3748. گفت آن آتش ز آیات خداست — شعله‌ای از آتش بخل شماست[3122]

3749. آب و سرکه چیست نان قسمت کنید[3123] — بخل بگذارید اگر آل منید

3750. خلق گفتندش که در بگشوده‌ایم[3124] — ما سخی و اهل فتوت دیده‌ایم[3125]

[3119] امیر المؤمنین عمر HM : عمر Bul.ABCGKLN

[3120] آن M : او Bul.ABCGHKLN

[3121] پس از این بیت L افزوده:
نار پاکانرا ندارد خود زیان* که ز خاشاکی شود دریا نهان
هر که تریاک خدائی را نخورد* گر خورد زهری مگویش کو بمرد
گر طبیبت گوید ای رنجور زار* از زفر پرهیز کن پس هوش دار
گر جوابش گوئی از جهل ای سقیم* پس چرا تو میخوری بی ترس و بیم
آب چشم خویش ریزان شد فزون* آب خم بین خود بخوردن شد نگون
خور کند رنجور را رنجورتر* وآنکه معمورست خود معمورتر
گویدش در دل حکیم مهربان* که قیاسی کردهٔ چون ابلهان
در تو علت می فروزد همچو نار * هین مکن با نار هیزم را تو یار
زین دو آتش خانه ات ویران شود* قالب زنده ازو بی جان شود
در من ار ناریست هست آن همچو نور * نار صبحت در تن افزاید حضور
نور صبحت چون فزاید در وجود* بی زیانی تن برد صد گونه سود

[3122] شعله‌ای از آتش بخل شماست Bul.ABGKLMN ، و به همین صورت در C تصحیح شده : شعله‌ای از آتش ظلم شماست C : شعله آن آتش از بخل شماست H

[3123] آب و سرکه چیست نان قسمت کنید Bul.GM ، نیز AH در حاشیه : آب بگذارید و نان قسمت کنید ACHLN : آب چبود بر عطای نان تنید BK، نیز C در حاشیه

[3124] که در بگشوده‌ایم Bul.ABCGHKLM : که بس بستوده ایم N

[3125] دیده‌ایم M : بوده ایم Bul.ABCGHKLN و نیز در حاشیه M

3751. گفت نان[3126] در رسم و عادت داده‌اید — دست از بهر خدا نگشاده‌اید

3752. بهر فخر و بهر بوش و بهر ناز — نه از برای ترس و تقوی و نیاز

3753. مال تخم است و به هر شوره منه — تیغ را در دست هر ره زن مده

3754. اهل دین را باز دان از اهل کین — همنشین حق بجو با او نشین

3755. هر کسی بر قوم خود ایثار کرد — کاغه پندارد[3127] که او خود کار کرد

خدو انداختن در روی امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه و انداختن علی شمشیر را از دست[3128]

3756. از علی آموز اخلاص عمل — شیر حق را دان مطهر از دغل

3757. در غزا بر پهلوانی دست یافت — زود شمشیری بر آورد و شتافت

3758. او خدو[3129] انداخت بر روی[3130] علی — افتخار هر نبی و هر ولی

3759. آن خدو[3131] زد بر رخی که روی ماه — سجده آرد پیش او در سجده‌گاه

3760. در زمان انداخت شمشیر آن علی — کرد او اندر غزااش[3132] کاهلی

3761. گشت حیران آن مبارز زین عمل[3133] — وز نمودن عفو و رحمت بی‌محل

3762. گفت بر من تیغ تیز افراشتی — از چه افکندی مرا بگذاشتی

[3126] نان Bul.BCGHKLMN : آن A
[3127] کاغه پندارد Bul.ABCGHKMN : خواجه پندارد L
[3128] Bul.ABCHKLN پس از « انداختن » «خصم» را ضبط کرده. L خیو انداختن. G انداختن امیر المونین علی. HN «را» پس از «شمشیر» حذف کرده.
[3129] خدو Bul.ABCGHKMN : خیو L
[3130] بر روی Bul.CLM : در روی ABGHKN
[3131] خدو Bul.ABCGHKMN : خیو L
[3132] غزااش M : غزایش Bul.ABCGHKLN
[3133] زین عمل Bul.ABCGHKLM : در عمل N

3763. آن چـــه دیـــدی بهتـــر از پیکـــار مـــن — تـــا شـــدی تـــو سســـت[3134] در اشـــکار مـــن

3764. آن چـه دیـدی کـه چنـین خشـمت نشسـت — تـــا چنـــان برقـــی نمـــود و بـــاز جســـت

3765. آن چـــه دیـــدی کـــه مـــرا ز آن عکـــس دیـــد — در دل و جـــان شـــعله‌ای آمـــد پدیـــد

3766. آن چـــه دیـــدی برتـــر از کـــون و مکـــان — کـــه بـــه از جـــان بـــود و بخشـــیدیم جـــان

3767. در شـــــجاعت شـــــیر ربانیســـــتی — در مـــروت خـــود کـــه دانـــد[3135] کیســـتی

3768. در مـــروت ابـــر موســـیی بـــه تیـــه — کآمـــد از وی خـــوان و نـــان بـــی‌شـــبیه

3769. ابرهـــا گنـــدم دهـــد کـــان را بـــه جهـــد — پختـــه و شـــیرین کنـــد مـــردم چـــو شـــهد

3770. ابـــر موســـی پـــر رحمـــت بـــر گشـــاد — پختـــه و شـــیرین بـــی‌زحمـــت[3136] بـــداد

3771. از بـــــرای پختـــــه خـــــواران کـــــرم — رحمـــــتش افراخـــــت[3137] در عـــــالم علـــــم

3772. تـــا چهـــل ســـال آن وظیفـــه و آن عطـــا — کـــم نشـــد یـــک روز ز آن اهـــل رجـــا[3138]

3773. تـــا هـــم ایشـــان از خسیســـی خاســـتند — گنـــــدنا و تـــــره و خـــــس خواســـــتند

3774. امـــت احمـــد کـــه هســـتند[3139] از کـــرام — تـــا قیامـــت هســـت بـــاقی آن طعـــام

3775. چـــون ابیـــت عنـــد ربـــی فـــاش شـــد — یطعـــم و یســـقی کنایـــت زاش شـــد

3776. هـــیچ بـــی‌تاویـــل ایـــن را در پـــذیر — تـــا در آیـــد در گلـــو چـــون شـــهد و شـــیر

[3134] تا شدی تو سست Bul.ABGHKLMN : تا شدستی C
[3135] خود که داند Bul.BCGHKLMN : خود کی داند A
[3136] بی‌زحمت ABCGHKLMN : و بی زحمت .Bul
[3137] افراخت Bul.ABM : افراشت CGHKLN
[3138] ز آن اهل رجا Bul.ABGHKLMN : از اهل رجا C، و در بالا نوشته «آن»
[3139] هستند BLM ؛ در C حرف ماقبل آخر این کلمه بی نقطه است و در G حرف ماقبل اخر کلمه «هستند» هم بصورت «ی» نقطه گذاری شده و هم بصورت «ن» : هستید Bul.AHKN

3777. ز آن کـــه تاویـــل اســـت وا داد عطـــا — چـــون کـــه بینـــد آن حقیقـــت را[3140] خطـــا

3778. آن خطـــا دیـــدن ز ضـــعف عقـــل اوســـت — عقـل کـل مغـز است و عقـل خـز و[3141] پوسـت

3779. خـــویش را تاویـــل کـــن نـــه اخبـــار را — مغـــز را بـــد گـــوی نـــی گلـــزار را

3780. ای علـــی کـــه جملـــه عقـــل و دیـــده‌ای — شـــمه‌ای واگـــو از آنچـــه دیـــده‌ای

3781. تیـــغ حلمـــت جـــان مـــا را چـــاک کـــرد — آب علمـــت خـــاک مـــا را پـــاک کـــرد

3782. بـــاز گـــو دانـــم کـــه ایـــن اســـرار هوســـت — زآنکـــه بـــی‌شمشـــیر کشـــتن کـــار اوســـت

3783. صـــانع بـــی‌آلـــت و بـــی‌جارحـــه — واهـــب ایـــن هدیـــه‌هـــای رابحـــه[3142]

3784. صـــد هـــزاران مـــی‌چشـــاند هـــوش را — کـــه خبـــر نبـــود دو چشـــم و گـــوش را

3785. بـــاز گـــو ای بـــاز عـــرش خـــوش شـــکار — تـــا چـــه دیـــدی ایـــن زمـــان از کردگـــار

3786. چشـــم تـــو ادراک غیـــب آموختـــه — چشـــمهای حاضـــران بـــر دوختـــه

3787. آن یکـــی مـــاهی همـــی‌بینـــد عیـــان — و آن یکـــی تاریـــک مـــی‌بینـــد جهـــان

3788. و آن یکـــی ســـه مـــاه مـــی‌بینـــد بـــه هـــم — ایـــن ســـه کـــس بنشســـته یـــک موضـــع نعـــم[3143]

3789. چشـم هـر سـه بـاز و گـوش هـر سـه تیـز[3144] — در تـــو آویـــزان و از مـــن در گریـــز[3145]

[3140] آن حقیقت را Bul.BCGHKLMN : این حقیقت را A

[3141] عقل خز و Bul.ABGHKLMN ، و به همین صورت در C تصحیح شده : عقل ما چو C

[3142] هدیه‌های رابحه Bul.ABCGHKMN : هدیهای فاتحه L پس از این بیت L افزوده:
صد هزاران می چشاند روح را* که خبر نبود دهانرا ای فتی

[3143] نعم Bul.ABCGHKLM : بغم N؛ نیز Veli Muhammed

[3144] هر سه تیز Bul.ABGHKLMN : و هر سه تیز C

[3145] از من در گریز Bul.ABGHKLMN : از وی در گریز C، در بالا تصحیح شده

3790. سحر عین است این عجب[3146] لطف خفی است — بر تو نقش گرگ و بر من[3147] یوسفی است

3791. عالم ار هجده هزار است[3148] و فزون — نیست این هجده به هر چشمی زبون[3149]

[31b]

3792. راز بگشا[3150] ای علی مرتضی — ای پس[3151] سوء القضا حسن القضا[3152]

3793. یا تو واگو آنچه عقلت یافته ست — یا بگویم آنچه بر من تافته ست

3794. از تو بر من تافت چون داری نهان — می‌فشانی نور چون مه بی‌زبان[3153]

3795. لیک اگر در گفت آید قرص ماه — شب روان را زودتر آرد به راه

3796. از غلط ایمن شوند و از ذهول — بانگ مه غالب شود بر بانگ غول

3797. ماه بی‌گفتن چو باشد رهنما — چون بگوید شد ضیا اندر ضیا

3798. چون تو بابی آن مدینهٔ علم را — چون شعاعی آفتاب حلم را

3799. باز باش ای باب بر جویای باب — تا رسد از تو قشور[3154] اندر لباب

3800. باز باش ای باب رحمت تا ابد — بارگاه ما لَهُ کفُواً أحد

[3146] این عجب Bul.BCGHKLMN : ای عجب A
[3147] گرگ و بر من Bul.BCGHKLMN : گرگ بر من A
[3148] هجده هزار است AGHLM : هژده هزارست Bul.BCKN
[3149] نیست این هجده به هر چشمی زبون HLM و AC «چشم زبون»، بصورت تصحیح : هر نظر را نیست این هجده زبون BGKN ، نیز H در حاشیه و .Bul، که «هژده» ضبط کرده
[3150] بگشا Bul.BCGHKLMN : بگشای A
[3151] پس Bul.ABGHKLM : بسی CN
[3152] حسن القضا Bul.ABCKLM : حسن الفَضا GHN
[3153] از تو بر من تافت چون داری نهان * می‌فشانی نور چون مه بی‌زبان Bul.ABGHKLMN ، نیز C در حاشیه : از تو بر من تافت پنهان چون کنی * بی زبان چون ماه پرتو می زنی C
[3154] قشور Bul.ABGHKLMN : قصور C، در حاشیه تصحیح شده.

3801. هـــر هـــوا و ذره‌ای خـــود منظـــری اســـت ناگشـاده کـی[3155] گـود کآنجـا[3156] دری اسـت

3802. تـــــا بنگشـــــاید دری را دیـــــدبان[3157] در درون هرگـــز نجنبـــد ایـــن گمـــان[3158]

3803. چـــون گشـــاده شـــد دری حیـــران شـــود مـــرغ اومیـــد و طمـــع پـــران شـــود[3159]

3804. غـــافلی ناگـــه بـــه ویـــران گـــنج یافـــت سـوی هـر ویـران از آن پـس مـی‌شـتافت[3160]

3805. تـــا ز درویشـــی نیـــابی تـــو گهـــر کـــی گهـــر جـــویی ز درویشـــی دگـــر[3161]

3806. ســـالها گـــر ظـــن دود بـــا پـــای خـــویش نگـــذرد ز اشـــکاف بینیهـــای خـــویش

3807. تـــا بـــه بینـــی نایـــدت از غیـــب بـــو غیـــر بینـــی هـــیچ مـــی‌بینـــی بگـــو[3162]

سؤال کردن آن کافر از علی کرم الله وجهه که بر چون منی مظفر شدی شمشیر از دست چون انداختی[3163]

3808. پـــس بگفـــت آن نـــو مســـلمان ولـــی از ســـر مســـتی و لـــذت بـــا علـــی[3164]

3809. کـــه بفرمـــا[3165] یـــا امیـــر المـــؤمنین تـــا بجنبـــد جـــان بـــه تـــن در چـــون جنـــین

[3155] کی ACGHKMN : که Bul.BL

[3156] کآنجا Bul.ABGHKMN : آنجا CL

[3157] دیدبان ACGHKMN : دیده بان Bul.BL

[3158] این گمان Bul.ABCGHKLM : بی گمان N

[3159] مرغ اومید و طمع پران شود ABGHKMN ، نیز Bul. L، که «امید» ضبط کرده، و C در حاشیه : پر بروید بر گمان پران شود C

[3160] در حاشیه C اضافه شده.

[3161] در حاشیه C اضافه شده.

[3162] تا به بینی نایدت از غیب بو* غیر بینی هیچ می‌بینی بگو Bul.ABGHKMN ، نیز L که بجای «تا ببینی» نوشته «تا نه بینی» : غیر بینی هیچ می‌بینی بگو * چون ببینی گر کنی بینی بگو .Nich. مصراع دوم در C پاک شده و «تا نبینی نایدت از غیب بو» در حاشیه اضافه شده.

[3163] N امیر المؤمنین علی.BCL «چون» را پیش از «بر چون» ضبط کرده. .Bul چون بر من. HKN «را» را پس از «شمشیر» حذف کرده.

[3164] این بیت در حاشیه C اضافه شده. Bul. L، که «یا علی» ضبط کرده. همه نسخ چاپی نیز این بیت را افزوده‌اند که آغازگر مطلب است و غیر ضروری است و الحاقی بنظر می‌رسد و مستلزم آنست که در بیت پس از عنوان بجای «گفت فرما، که بفرما» (در همه نسخ خطی بجز L)

[3165] که بفرما Bul.ABGHKMN ، و در C به همین صورت تصحیح شده : گفت فرما C : باز فرما L

3810. هفت اختر هر جنین را مدتی — می‌کنند ای جان به نوبت خدمتی[3166]

3811. چونکه وقت آید که جان گیرد[3167] جنین — آفتابش آن زمان گردد معین

3812. آن جنین[3168] در جنبش آید ز آفتاب — کآفتابش جان همی‌بخشد شتاب

3813. از دگر انجم به جز نقشی نیافت — آن جنین[3169] تا آفتابش بر نتافت

3814. از کدامین ره تعلق یافت او — در رحم با آفتاب خوب رو

3815. از ره پنهان که دور از حس ماست — آفتاب چرخ را بس راههاست

3816. آن رهی که زر بیابد قوت از او — وآن رهی که سنگ[3170] شد یاقوت از او

3817. آن رهی[3171] که سرخ[3172] سازد لعل را — وآن[3173] رهی که برق باشد[3174] نعل را

3818. آن رهی[3175] که پخته سازد میوه را — و آن رهی که دل دهد کالیوه را

3819. باز گو ای باز پر افروخته — با شه و با ساعدش آموخته

3820. باز گو ای باز عنقا گیر شاه — ای سپاه اشکن به خود نی با سپاه

3821. امت وحدی یکی و صد هزار — باز گو ای بنده بازت را شکار

3822. در محل قهر این رحمت ز چیست — اژدها را دست دادن راه کیست

[3166] هفت اختر هر جنین را مدتی * می‌کنند ای جان به نوبت خدمتی Bul.ABGHKLMN نیز C در حاشیه. بیتی که در متن آمده خاص C است.: چون جنین را نوبت تدبیر رو * از ستاره سوی خورشید آید او C

[3167] جان گیرد Bul.BGKLMN : گیرد جان ACH .در حاشیه C اضافه شده.

[3168] آن جنین M : این جنین Bul.ABCGHKLN

[3169] آن جنین M : این جنین Bul.ABCGHKLN

[3170] سنگ Bul.ABGHKLMN : شهره C ، در بالا تصحیح شده

[3171] آن رهی Bul.ABLM : وآن رهی CGHKN

[3172] سرخ Bul.BCGHKLMN : چرخ A

[3173] وآن Bul.ABCHKLM : آن GN

[3174] باشد M : بخشد Bul.ABCGHKLN

[3175] آن رهی Bul.ABGHKLMN : وآن رهی C

جواب گفتن امیر المؤمنین که سبب افکندن شمشیر از دست چه بوده است در آن حالت[3176]

3823. گفت من تیغ از پی حق می‌زنم — بندهٔ حقم نی[3177] مأمور تنم

3824. شیر حقم نیستم شیر هوا — فعل من بر دین من باشد گوا[3178]

3825. ما رمیت إذ رمیتم در حراب[3179] — من چو تیغم و آن زننده آفتاب

3826. رخت خود را من ز ره برداشتم — غیر حق را من عدم انگاشتم

3827. سایه‌ام[3180] من کدخداام[3181] آفتاب[3182] — حاجبم من نیستم او را حجاب

3828. من چو تیغم پر گهرهای وصال — زنده گردانم نه کشته[3183] در قتال

3829. خون نپوشد گوهر تیغ مرا — باد از جا کی برد میغ مرا

3830. که نیم کوهم ز حلم و صبر و داد — کوه را کی در رباید تند باد

3831. آنکه از بادی رود از جا خسیست[3184] — زآنکه باد ناموافق خود بسیست[3185]

3832. باد خشم و باد شهوت باد آز — برد او را که نبود اهل[3186] نماز[3187]

[3176] پس از امیرالمونین Nافزوده، علی کرّ م الله وجهه. Bul.ABCL نوشته «چه بود» بجای «چه بوده است». N «در آن حالت» را حذف کرده.
[3177] نی M : نه Bul.ABCGHKLN
[3178] پس از این بیت .Bul افزوده:
رامی آنست و کمان و تیر من * قاطع آنست صورت شمشیر من
[3179] در حراب Bul.BCGHKMN : در جواب AL
[3180] سایه‌ام LM : سایه‌ای‌ام Bul.ABCGHKN
[3181] کدخداام ABCGHKLMN : کدخدایم .Bul
[3182] آفتاب Bul.BCGHKLMN : ز آفتاب A
[3183] نه کشته ABCGHKLMN : نکشته .Bul
[3184] خسیست Bul.ABGHKLMN : خسی است C
[3185] بسیست Bul.ABGHKLMN : بسی است C
[3186] نبود اهل Bul.BCGHKLMN : نبد اهل A
[3187] پس از این بیت L افزوده:
باد کبر و باد کینه باد ناز * برد آن خس کو نبود اهل نیاز
باد حرص و باد عجب و باد حلم * برد او را کو نبود از اهل علم
در بیت دوم «حلم» را باید «خلم» نوشت.

3833. کـــوهم و هســـتی مـــن بنیـــاد اوســـت ور شـــوم چـــون کـــاه بـــادم یـــاد اوســـت[3188]

3834. جـــز بـــه یـــاد[3189] او نجنبـــد میـــل مـــن نیســـت جـــز عشـــق احـــد ســـر خیـــل مـــن

3835. خشـــم بـــر شـــاهان شـــه و مـــا را غـــلام خشـــم را مـــن[3190] بســـته‌ام زیـــر لگـــام

3836. تیـــغ حلمـــم گـــردن خشـــمم زدســـت خشـم حـق بـر مـن همـه رحمـت شدسـت[3191]

3837. غـــرق نـــورم گرچـــه ســـقفم شـــد خـــراب روضـــه گشـــتم گـــر چـــه هســـتم بـــو تـــراب

3838. چـــون درآمـــد علتـــی انـــدر غـــزا تیـــغ را دیـــدم نهـــان کـــردن ســـزا[3192]

3839. تـــا احـــب للـــه[3193] آیـــد نـــام مـــن تـــا کـــه ابغـــض للـــه[3194] آیـــد کـــام مـــن

3840. تـــا کـــه اعطـــی للـــه[3195] آیـــد جـــود مـــن تـــا کـــه امســـک للـــه[3196] آیـــد بـــود مـــن

3841. بخـــل مـــن للـــه عطـــا للـــه و بـــس[3197] جملـــه للـــه‌ام نـــیم[3198] مـــن آن کـــس

3842. وآنچـــه للـــه مـــی‌کـــنم تقلیـــد نیســـت نیســـت تخییـــل و گمـــان جـــز دیـــد نیســـت

3843. ز اجتهـــــاد و از تحـــــری رســـــته‌ام آســـتین بـــر دامـــن حـــق بســـته‌ام

3844. گـــر همـــی‌پـــرم همـــی‌بیـــنم مطـــار ور همـــی‌گـــردم همـــی‌بیـــنم مـــدار

[3188] بادم یاد اوست ABCGHKMN : بادم باد اوست Bul.L
[3189] جز به یاد HM : جز به باد Bul.ABCGKLN
[3190] خشم را من M : خشم را هم Bul.ABCGHKLN
[3191] بر من همه رحمت شدست ALM ؛ نیز H که در حاشیه تصحیح شده : بر من چو رحمت آمدست Bul.BCGHKN
[3192] چون درآمد علتی اندر غزا * تیغ را دیدم نهان کردن سزا Bul.ABGHKLMN و به همین صورت در C تصحیح شده : چون درآمد در میان غیر خدا * تیغ را اندر میان کردن سزا C
[3193] لله Bul.BCGHKLMN : الله A
[3194] لله Bul.BCGHKLMN : الله A
[3195] اعطی لله M : اعطا لله Bul.BCGHKLN : اعطا الله A
[3196] لله Bul.BCGHKLMN : الله A
[3197] و بس Bul.ABCGHKMN : پس L
[3198] نیم Bul.ABGHKLMN : نه‌م C

3845. ور کشـــم بـــاری بـــدانم تـــا کجـــا مـــاهم و خورشـــید پیشـــم پیشـــوا

3846. بـیش از ایـن بـا خلـق گفـتن روی نیسـت بحـــر را گنجـــایی انـــدر جـــوی نیســـت

3847. پســـت مـــی‌گـــویم بـــه انـــدازهٔ عقـــول عیـــب نبـــود ایـــن بـــود کـــار رســـول

3848. از غـــرض حـــرم گـــواهی حـــر شـــنو کـــه گـــواهی بنـــدگان نـــه ارزد دو جـــو

3849. در شـــریعت مـــر گـــواهی بنـــده را نیســـت قـــدری وقـــت دعـــوی[3199] و قضـــا

3850. گـــر هـــزاران بنـــده باشـــندت گـــواه شـــرع نپـــذیرد گواهیشـــان بـــه کـــاه[3200]

3851. بنـــدهٔ شـــهوت بتـــر نزدیـــک حـــق از غـــلام و بنـــدگان مســـترق

3852. کـین بـه یـک لفظـی شـود از خواجـه حـر و آن زیـد شـیرین و میـرد سـخت مـر [3201]

3853. بنـــدهٔ شـــهوت نـــدارد خـــود خـــلاص جـــز بـــه فضـــل ایـــزد و انعـــام خـــاص

3854. در چهـــی افتـــاد کـــآن را غـــور نیســـت وآن گنـــاه اوســـت جبـــر و جـــور نیســـت

3855. در چهـــی انـــداخت او خـــود را کـــه مـــن در خـــور قعـــرش نمـــی‌یـــابم رســـن[3202]

3856. بـس کـنم گـر ایـن سـخن افـزون شـود خـود جگـر چـه بـود کـه خـارا خـون شـود

3857. این جگرها خـون نشـد نـه[3203] از سـختی اسـت غفلـت[3204] و مشـغولی و بـد بختـی اسـت

3858. خـون شـود روزی کـه خـونش سـود نیسـت خـون شـو آن وقتـی کـه خـون مـردود نیسـت

[3199] وقت دعوی Bul.ABGHKMN : نزد دعوی CL

[3200] شرع نپذیرد گواهیشان به کاه CM : بر نسنجد شرع ایشانرا بکاه Bul.ABGHKLN، نیز C در حاشیه

[3201] سخت مر Bul.ABGHMN : تلخ و مر C : سخت و مر KL

[3202] نمی‌یابم رسن Bul.ABCGHKMN : نمی یارم رسن L

[3203] Bul. L، «نه» را حذف کرده. نسخ چاپی ترک «نه» را در مصراع نخست حذف کرده‌اند اما Fatih و .Sarı Abd ضبط متن را، هک در همه نسخ چاپی معتبر دیده می‌شود، نسخه بدل آورده‌اند.

[3204] غفلت Bul.ABGHKMN : حیرت CL

3859. چون گواهی بندگان مقبول نیست عدل او باشد که بندهٔ غول نیست

3860. گشت ارسلناک شاهد در نذر زآنکه بود از کون او حر ابن حر[3205]

3861. چونکه حرم خشم کی بندد مرا نیست اینجا جز صفات حق در آ

3862. اندر آ کآزاد کردت فضل حق زآنکه رحمت داشت بر خشمش سبق

3863. اندر آ اکنون که رستی از خطر[3206] سنگ بودی کیمیا کردت گهر

3864. رسته‌ای از کفر و خارستان او چون گلی بشکف به سروستان او[3207]

3865. تو منی و من توم ای محتشم[3208] تو علی بودی علی را چون کشم

[32a]

3866. معصیت کردی به از هر طاعتی آسمان پیموده‌ای در ساعتی

3867. بس خجسته معصیت کآن کرد مرد[3209] نی ز خاری بر دمد اوراق ورد

3868. نی گناه عمر و قصد رسول می‌کشیدش تا به درگاه قبول

3869. نی به سحر ساحران فرعونشان می‌کشید و گشت دولت عونشان

3870. گر نبودی سحرشان و آن جحود کی کشیدیشان[3210] به فرعون عنود

3871. کی بدیدندی عصا و معجزات معصیت طاعت شد ای قوم عصات

[3205] حر ابن حر Bul.ABHKLMN :حرّ بن حر CG

[3206] رستی از خطر Bul.ABGHKLMN : جستی از خطر C

[3207] چون گلی بشکف به سروستان او M : چون گلی بشگف بسروستان هو BCGHK؛ نیز A « بشگفت» و L «او» بجای «هو» : چون گلی بشگفته در بستان او .Bul : چون گلی بشگفت بکارستان او N

[3208] پس از «توم»، C «که با تو من خوشم»، در بالا تصحیح شده.

[3209] کرد مرد ABCGHKMN : مرد کرد Bul.L

[3210] کی کشیدیشان ABCGHKLMN : که کشید ایشان .Bul

3872. ناامیـــــدی را خـــــدا گـــــردن زدســـــت چـــون گنـــاه و معصـــیت طاعـــت شدســـت[3211]

3873. چـــــون مبـــــدل مـــــی‌کنـــــد او ســـــیئات طـــــاعتی‌اش مـــــی‌کنـــــد رغـــــم وشـــــات

3874. زیـــن شـــود مرجـــوم شـــیطان رجـــیم[3212] وز حســـــد او بطرقـــــد گـــــردد دو نـــــیم

3875. او بکوشـــــد تـــــا گنـــــاهی پـــــرورد زآن گنـــــه مـــــا را بـــــه چـــــاهی آورد[3213]

3876. چـــون ببینـــد کـــان گنـــه شـــد طـــاعتی گـــــــردد او را نامبـــــــارک ســـــــاعتی

3877. انـــــدر آ مـــــن در گشـــــادم مـــــر تـــــرا تـــــف زدی و تحفـــــه دادم مـــــر تـــــرا

3878. مـــــر جفـــــاگر را چنینهـــــا مـــــی‌دهـــــم پـــیش پـــای چـــپ چـــه ســـان[3214] ســـر مـــی‌نهـــم

3879. پـــس وفـــاگر را چـــه بخشـــم تـــو بـــدان گنجهـــــا و ملکهـــــای جـــــاودان[3215]

گفتن پیغامبر علیه السلام به گوش رکابدار امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه که کشتن علی بر دست تو خواهد بودن خبرت کردم[3216]

3880. گفـــت[3217] پیغـــامبر[3218] بـــه گـــوش چـــاکرم کـــو بـــرد روزی ز گـــردن ایـــن ســـرم[3219]

3881. مـــن چنـــان مـــردم کـــه بـــر خـــونی خـــویش نـــوش لطـــف مـــن نشـــد در قهـــر نـــیش[3220]

[3211] چون گناه و معصیت طاعت شدست ACHLM :چون گنه مانندِ طاعت آمدست Bul.BGKN، نیز CH در حاشیه

[3212] رجیم Bul.ABCGHKLM : الرجیم N

[3213] در حاشیه C اضافه شده.

[3214] پیش پای چپ چه سان Bul.ABCGHKMN : پیش پای چه کسان L

[3215] در N این بیت پس از بیت « گفت پیغامبر به گوش چاکرم*کو برد روزی ز گردن این سرم » آمده.

[3216] L حذف کرده. G پیغامبر صلی الله علیه و سلم. پس از «المومنین» Bul.ABGHKM، همه نسخ خطی بجز CN، «علی»، افزوده‌اند و در حاشیه C تصحیح شده.

[3217] گفت Bul.BCGHKLMN : گفته A

[3218] پیغامبر ABCLM : پیغمبر Bul.GHKN

[3219] در Bul.ABCGHKL جای این بیت و بیت پس از آن باهم عوض شده.

[3220] در حاشیه C اضافه شده، بجای «در»، نوشته «بر». نشد در قهر نیش Bul.ABGHKLM : بشد در قهر بیش N

3882. کـــرد آگـــه آن رســـول[3221] از وحـــی دوســـت کـــه هلاکـــم عاقبـــت بـــر دســـت اوســـت

3883. او همـــــی‌گویـــــد بکـــــش پیشـــــین مـــــرا تـــــا نیایـــــد از مـــــن ایـــــن منکـــــر خطـــــا

3884. مـــن همـــی‌گـــویم چـــو مـــرگ مـــن ز تســـت بـــا قضـــا مـــن چـــون تـــوانم حیلـــه جســـت

3885. او همـــــی‌افتـــــد بـــــه پیشـــــم کـــــای کـــــریم مـــــر مـــــرا کـــــن از بـــــرای حـــــق دو نـــــیم

3886. تـــا نیایـــد[3222] بـــر مـــن[3223] ایـــن انجـــام بـــد تـــا نســـوزد جـــان مـــن بـــر جـــان خـــود

3887. مـــــن همـــــی‌گـــــویم بـــــرو جـــــف القلـــــم زآن قلـــــم بـــــس ســـــرنگون گـــــردد علـــــم

3888. هـــــیچ بغضـــــی نیســـــت در جـــــانم ز تـــــو زآنکـــــه ایـــــن را مـــــن نمـــــی‌دانـــــم ز تـــــو[3224]

3889. آلـــــت حقـــــی تـــــو فاعـــــل دســـــت حـــــق چـــــون زنـــــم بـــــر آلـــــت حـــــق طعـــــن و دق

3890. گفـــت او پـــس آن قصـــاص[3225] از بهـــر چیســـت گفـــت هـــم از حـــق و آن[3226] ســـر خفیســـت

3891. گـــر کنـــد بـــر فعـــل خـــود او اعتـــراض ز اعتـــــراض خـــــود برویانـــــد ریـــــاض

3892. اعتـــــراض او را رســـــد بـــــر فعـــــل خـــــود زآنکـــــه در قهـــــر اســـــت و در لطـــــف او احـــــد[3227]

3893. انـــــدر ایـــــن شـــــهر حـــــوادث میـــــر اوســـــت در ممالـــــک مالـــــک تـــــدبیر اوســـــت[3228]

3894. آلـــــت خـــــود را اگـــــر او بشـــــکند آن شکســـــته گشـــــته را نیکـــــو کنـــــد

[3221] آن رسول Bul.BGHKLMN : این رسول A
[3222] تا نیاید ACGHKLMN : تا نه آید Bul.B
[3223] بر من ABCGHKLMN : از من .Bul
[3224] پس از این بیت L بیت « گبر این بشنید و نوری شد پدید * در دل او تا که زناری برید » را افزوده.
[3225] آن قصاص ABCGHKLMN : این قصاص .Bul
[3226] و آن ABCGHKLMN : آن .Bul
[3227] A حذف کرده.
[3228] A حذف کرده.

3895. رمـــــز[3229] ننســـــخ آیـــــة او ننســـــها نـــأت خیـــرا در عقـــب مـــی‌دان مهـــا

3896. هـــر شـــریعت را کـــه حـــق منســـوخ[3230] کـــرد او گیـــــا بـــــرد و عـــــوض آورد ورد

3897. شـــــب کنـــــد منســـــوخ شـــــغل روز را بـــــین جمـــــادی خـــــرد افـــــروز را[3231]

3898. بـــاز[3232] شـــب منســـوخ شـــد از نـــور روز تـــا جمـــادی ســـوخت زآن آتـــش فـــروز

3899. گرچـــه ظلمـــت آمـــد آن نـــوم و ســـبات[3233] نـــی درون ظلمـــت اســـت آب حیـــات

3900. نـــی در آن ظلمـــت خردهـــا تـــازه شـــد ســـــکته‌ای ســـــرمایهٔ آوازه شـــــد

3901. کـــه ز ضـــدها ضـــدها آیـــد[3234] پدیـــد در ســـویدا روشـــنایی [3235] آفریـــد[3236]

3902. جنـــگ پیغـــامبر[3237] مـــدار صـــلح شـــد صـــلح ایـــن آخـــر زمـــان زآن جنـــگ بـــد

3903. صـــد هـــزاران ســـر بریـــد آن دلســـتان تـــا امـــان یابـــد ســـر اهـــل جهـــان

3904. باغبـــان زآن[3238] مـــی‌بـــرد شـــاخ[3239] مضـــر تـــا بیابـــد نخـــل قامتهـــا و بـــر

3905. مـــی‌کنـــد از بـــاغ دانـــا آن حشـــیش تـــا نمایـــد بـــاغ و میـــوه[3240] خـــرمیش

3906. مـــی‌کنـــد دنـــدان بـــد را آن طبیـــب تـــا رهـــد از درد و بیمـــاری حبیـــب

[3229] رمز Bul.ACGHKLMN : زامر B
[3230] حق منسوخ Bul.ABGHKMN ، و به همین نحو در C تصحیح شده : او منسوخ CL
[3231] بین جمادی خرد افروز را Bul.ABGHKLMN : بان جمادی سوخت زان افروز را C، در حاشیه تصحیح شده
[3232] باز Bul.ABGHKLMN : گرچه C
[3233] نوم و سبات ABCGHKLMN : نوم سبات .Bul
[3234] آید Bul.ABCHKLM : آمد GN
[3235] روشنایی Bul.BGKMN ، نیز ACH در حاشیه: نور دائم ACHL
[3236] آفرید Bul.BCGKMN : آورید AHL
[3237] پیغامبر ABCLM : پیغمبر Bul.GHKN
[3238] زآن Bul.ABGHKLMN : گر C ، در بالا تصحیح شده
[3239] شاخ Bul.ABGKLMN : شاخی CH
[3240] باغ و میوه Bul.BCGHKLMN : باغ و میوه A

3907. پـــــس زیادتهـــــا[3241] درون نقصهاســـــت مـــر شـــهیدان را حیـــات انـــدر فناســـت[3242]

3908. چـــون بریـــده گشـــت حلـــق رزق خـــوار یرزقـــــون فـــــرحین شـــــد گـــــوار[3243]

3909. حلـق حیـوان چـون بریـده شـد بـه عـدل[3244] حلـق انسـان رسـت و[3245] افزونیـد فضـل[3246]

3910. حلـق انسـان چـون ببـرد هـین ببـین[3247] تـــا چـــه زایـــد کـــن قیـــاس آن بـــرین

3911. حلـــــق ثالـــــث زایـــــد و تیمـــــار او شـــــربت حـــــق باشـــــد و انـــــوار او

3912. حلـــق ببریـــده خـــورد شـــربت ولـــی حلـــق از لا رســـته مـــرده در بلـــی

3913. بـــس کـــن ای دون همـــت کوتـــه بنـــان تـــا کیـــت باشـــد حیـــات جـــان بـــه نـــان

3914. زآن نـــداری میـــوه‌ای ماننـــد بیـــد کـــآب رو بـــردی پـــی نـــان ســـپید

3915. گـــر نـــدارد صـــبر زیـــن نـــان جـــان حـــس کیمیـــا را گیـــر و زر گـــردان تـــو مـــس

3916. جامـــه شـــویی کـــرد خـــواهی ای فـــلان رو مگـــــــردان از محلـــــــهٔ گـــــــازران

3917. گرچـــه نـــان بشکســـت مـــر روزهٔ تـــرا در شکســـته بنـــد پـــیچ و برتـــر آ

3918. چـــون شکســـته بنـــد آمـــد دســـت او پـــس رفـــو باشـــد یقـــین اشکســـت او[3248]

3919. گـــر تـــو آن را بشـــکنی گویـــد بیـــا تـــو درســـتش کـــن نـــداری دســـت و پـــا

[3241] پس زیادتها Bul.GLM : بس زیادتها ABCHKN
[3242] حیات اندر فناست Bul.BCGHKLMN : فنا اندر حیاست A
[3243] شد گوار ABCGHKLMN ، در حاشیه C ، «خوش» بجای «شد» : میشد گوار Bul.
[3244] بریده شد به عدل Bul.ABCGHKMN : بریده شد بفضل L
[3245] رست و ABCGHKLMN : رست Bul.
[3246] افزونید فضل ABHKM و C در حاشیه : افزون گشت فضل C : افزایید فضل Bul. : افزونید عدل L : افزویید N . در G سه حرف آخر بی نقطه است
[3247] چون ببرد هین ببین Bul.ABCGHKMN : چون بریده شد ببین L
[3248] اشکست او Bul.BCGHKLMN : اشکسته او A

3920. بس شکستن حق او باشد که او — مر شکسته گشته را داند رفو

3921. آنکه داند دوخت او داند درید — هر چه را بفروخت نیکوتر خرید

3922. خانه را ویران کند زیر و زبر — پس به یک ساعت کند معمورتر

3923. گر یکی را سر[3249] ببرد از بدن — صد هزاران سر بر آرد در زمن

3924. گر نفرمودی قصاصی بر جنات — یا نگفتی فی القصاص آمد حیات

3925. خود که را[3250] زهره بدی تا او ز خود — بر اسیر حکم حق تیغی زند

3926. زآنکه داند هر که چشمش را گشود[3251] — کآن کشنده سخرهٔ تقدیر بود

3927. هر که را آن حکم بر سر آمدی[3252] — بر سر فرزند هم تیغی زدی

3928. رو بترس و طعنه کم زن بر بدان — پیش دام حکم عجز خود بدان

تعجب کردن آدم علیه السلام از ضلالت ابلیس لعین و عجب آوردن[3253]

3929. روزی آدم[3254] بر بلیسی کو شقی است — از حقارت وز زیافت بنگریست

3930. خویش بینی کرد و آمد خود گزین — خنده زد بر کار ابلیس لعین

3931. بانگ بر زد غیرت حق کای صفی — تو نمی‌دانی ز اسرار خفی

3932. پوستین را بازگونه گر کند — کوه را از بیخ و از بن بر کند

[3249] گر یکی را سر M : گر یکی سر را Bul.ABCGHKLN

[3250] خود که را Bul.ABGHKLMN : مر که را C

[3251] هر که چشمش را گشود ABCGHKLMN : هر کرا چشمش گشود .Bul

[3252] هر که را آن حکم بر سر آمدی Bul.BGKMN ، نیز ACH در حاشیه : هر که آن تقدیر طرق او شدی ACHL

[3253] C پس از « ابلیس » «لعین» را حذف کرده.

[3254] روزی آدم CLM : چشم آدم Bul.ABGHKN، و به همین صورت در C تصحیح شده

3933. پـــــردهٔ صـــــد آدم آن دم بـــــر درد صـــــد بلـــــیس نـــــو مســـــلمان آورد

3934. گفـــت آدم توبـــه کـــردم زیـــن نظـــر ایـــن چنـــین گســـتاخ نندیشـــم دگـــر[3255]

3935. یـــا غیـــاث المســـتغیثین اهـــدنا لا افتخـــار[3256] بـــالعلوم و الغنـــی[3257]

3936. لا تـــزغ قلبـــا هـــدیت بـــالکرم و اصـــرف الســـوء الـــذی خـــط القلـــم[3258]

3937. بگـــذران از جـــان مـــا ســـوء القضـــا وامبـــر مـــا را ز اخـــوان صـــفا[3259]

3938. تلـــخ‌تـــر از فرقـــت تـــو هـــیچ نیســـت بـــی‌پناهـــت غیـــر پیچـــا پـــیچ نیســـت

3939. رخـــت مـــا هـــم رخـــت مـــا را راه زن جســـم مـــا مـــر جســـم مـــا[3260] را جامـــه کـــن

3940. دســـت مـــا چـــون پـــای مـــا را مـــی‌خـــورد بـــی‌امـــان تـــو کســـی جـــان چـــون بـــرد[3261]

[32b]

3941. ور بـــرد جـــان زیـــن خطرهـــای عظـــیم بـــرده باشـــد مایـــهٔ ادبـــار و بـــیم

3942. زآنکـــه جـــان چـــون واصـــل جانـــان نبـــود تـــا ابـــد بـــا خـــویش کـــور اســـت و کبـــود

3943. چـــون تـــو نـــدهی راه جـــان خـــود بـــرده گیـــر جـــان کـــه بـــی‌تـــو زنـــده باشـــد مـــرده گیـــر

3944. گـــر تـــو طعنـــه مـــی‌زنـــی بـــر بنـــدگان مـــر تـــرا آن مـــی‌رســـد ای کـــامران

[3255] پس از این بیت، Bul. افزوده:
یا رب این جرات ز بنده عفو کن * توبه کردم تو مگیرم زین سخن
[3256] لا افتخار Bul.BCGHKLMN :لا فتخار A
[3257] و الغنی ABCGHKLMN : والغنا Bul.
[3258] خط القلم ABCGHKLMN :جفّ القلم Bul.
[3259] اخوان صفا Bul.ABGHKMN : اخوان رضا CL
[3260] مر جسم ما M : مر جان ما Bul.ABCGHKLN ، و به همین صورت در M تصحیح شده
[3261] جان چون برد Bul.BCGKMN : چون جان برد AHL

3945. ور تـــو مـــاه و مهـــر را[3262] گـــویی جفـــا ور تـــو قـــد ســـرو را گـــویی دوتـــا

3946. ور تـــو چـــرخ و عـــرش را[3263] خـــوانی حقیـــر ور تـــو کـــان و بحـــر را گـــویی فقیـــر

3947. آن بـــه نســـبت بـــا کمـــال تـــو رواســـت ملـــک اکمـــال فناهـــا مـــر تراســـت

3948. کـــه تـــو پـــاکی از خطـــر وز نیســـتی نیســـتان را موجـــد و مغنیســـتی[3264]

3949. آنکـــه رویانیـــد دانـــد ســـوختن زآنکـــه چـــون بدریـــد دانـــد دوخـــتن

3950. مـــی‌بســـوزد هـــر خـــزان مـــر بـــاغ را بـــاز رویانـــد گـــل صـــباغ را

3951. کـــای بســـوزیده بـــرون آ تـــازه شـــو بـــار دیگـــر خـــوب و خـــوب[3265] آوازه شـــو

3952. چشـــم نـــرگس کـــور شـــد بـــازش بســـاخت حلـــق نـــی ببریـــد و بـــازش خـــود نواخـــت[3266]

3953. مـــا چـــو مصـــنوعیم و صـــانع نیســـتیم جـــز زبـــون و جـــز کـــه قـــانع نیســـتیم

3954. مـــا همـــه نفســـی و نفســـی مـــی‌زنـــیم گـــر نخـــواهی[3267] مـــا همـــه اهـــرمنیم

3955. زآن ز اهـــــرمن رهیدســـــتیم مـــــا کـــه خریـــدی جـــان مـــا را از عمـــی

3956. تـــو عصـــا کـــش هـــر کـــرا کـــه زنـــدگی اســـت بـــی‌عصـــا و بـــی‌عصـــا کـــش کـــور چیســـت[3268]

3957. غیـــر تـــو هرچـــه خـــوش اســـت و نـــاخوش اســـت آدمـــی ســـوز اســـت و عـــین آتـــش اســـت

3958. هـــر کـــه را آتـــش پنـــاه و پشـــت شـــد هـــم مجوســـی[3269] گشـــت و هـــم زردشـــت شـــد

[3262] ماه و مهر را Bul.BGHKLM : شمس و ماه را CN : ماه و بحر را A
[3263] چرخ و عرش را Bul.ABGHKLMN : عرش و چرخ را C
[3264] و مغنیستی Bul.ABCGHKMN : و معنیستی L
[3265] خوب و خوب Bul.BCGHKLMN : خوب خوب A
[3266] بازش خود نواخت ABCGHKLMN : بازش مینواخت Bul.
[3267] گر نخواهی M : گر نخوانی Bul.ABCGHKLN
[3268] کور چیست Bul.ABGHKLMN : کور کیست C
[3269] هم مجوسی ABCGHKLMN : او مجوسی Bul.

3959. کـــل شـــيء مـــا خـــلا اللّـــه باطـــل إن فضـــل اللّـــه غـــيم هاطـــل[3270]

باز گشتن به حکایت علی کرم الله وجهه و مسامحت کردن او با خونی خویش[3271]

3960. بـــاز رو ســـوی علـــی و خـــونیش وآن کـــرم بـــا خـــونی و افـــزونیش[3272]

3961. گفـت دشـمن را[3273] همـی‌بیـنم بـه چشـم روز و شـب[3274] بـر وی نـدارم هـیچ خشـم

3962. زآنکـه مـرگم همچـو مـن خـوش آمدسـت [3275] مـرگ مـن در بعـث چنـگ انـدر زدسـت

3963. مـرگ بـی‌مرگـی بـود مـا را حـلال بـرگ بـی‌برگـی بـود مـا را نـوال

3964. ظـاهرش مـرگ و بـه بـاطن زنـدگی ظـاهرش ابتـر نهـان پاینـدگی

3965. در رحـم زادن[3276] جنـین را رفـتن اسـت در جهـان او را ز نـو بشـکفتن اسـت

3966. چـون مـرا سـوی اجـل عشـق و هواسـت نهـی لا تلقـوا بأیـدیکم مراسـت

3967. زآنکـه نهـی از دانـۀ شـیرین بـود تلـخ را خـود نهـی حاجـت کـی شـود

3968. دانـه کـش[3277] تلـخ باشـد مغـز و پوسـت تلخـی و مکـروهیش خـود نهـی اوسـت

3969. دانـۀ مـردن مـرا شـیرین شدسـت بـل هـم احیـاء پـی مـن آمدسـت

3970. اقتلـوني يـا ثقـاتي لايمـا إن فـي قتلـي حيـاتي دايمـا

[3270] هم مجوسی ABCGHKLMN : او مجوسی .Bul
[3271] در حاشیه C اضافه شده. .Bul، «امیر» را و ABCLN «امیرالمونین» را ضبط کرده. N کردن علی بخونیء
[3272] در حاشیه C اضافه شده.
[3273] گفت دشمن را Bul.ABGHKLMN : گفت خونی را C
[3274] روز و شب Bul.ABGHKLMN : روز شب C
[3275] همچو من خوش آمدست Bul.ABGHKLMN ، و به همین نحو در C تصحیح شده : همچو من شیرین شدست C
[3276] در رحم زادن ABCGHKLMN : در رحم مادر .Bul
[3277] کش Bul.ABGHKLMN : که C

3971. إن فـــي مـــوتي حيـــاتي يـــا فتـــى كـــم أفـــارق مـــوطني حتـــى متـــى

3972. فرقتـي لـو لـم تكـن[3278] فـي ذى السـكون[3279] لـــم يقـــل انـــا اليـــه راجعـــون

3973. راجـع آن باشـد کـه بـاز آیـد بـه شـهر سـوی وحـدت آیـد از تفریـق دهـر[3280]

افتادن رکابدار هر باری پیش علی کرم الله وجهه که ای امیر المؤمنین ما را بکش و از این قضا برهان[3281]

3974. بـاز آمـد کـای علـی مـا را بکـش[3282] تـا نبیـنم آن دم و وقـت تـرش

3975. مـن حلالـت مـی‌کـنم خـونم بریـز تـا نبینـد چشـم مـن آن رسـتخیز

3976. گفـت ار[3283] هـر ذره‌ای خـونی شـود خنجـر انـدر کـف بـه قصـد تـو رود

3977. یـک سـر مـو از تـو نتوانـد بریـد چـون قلـم بـر تـو چنـان خطـی کشـید

3978. لیـک بـی‌غـم شـو شـفیع تـو مـنم خواجـۀ روحـم نـه مملـوک تـنم

3979. پـیش مـن ایـن تـن نـدارد قیمتـی بـی‌تـن خویشـم فتـی ابـن الفتـی

3980. خنجـر و شمشـیر شـد ریحـان مـن مـرگ مـن شـد بـزم و نرگسـدان[3284] مـن

3981. آنکـه او تـن را بـدین سـان پـی کنـد حـرص میـری و خلافـت کـی کنـد

[3278] لم تکن Bul.ABCGHKMN : لم یکن L

[3279] ذی السکون M : ذا السکون Bul.ABCGHKLN

[3280] از تفریق دهر Bul.BGKMN، و به همین صورت در H تصحیح شده و در A نیز در بالای سطر نوشته شده «تقریق دهر»، که برای «وحدت» متضاد مناسب تری است : از دوران دهر ACHL

[3281] CH آمدن رکابدار علی کرم الله وجهه که از بهر خدا مرا بکش الخ، نیز G که پیش امیر المونین علی ضبط کرده.

[3282] کای علی ما را بکش CM : کای علی زودم بکش Bul.ABGHKLN

[3283] گفت ار M : گفتم ار Bul.ABCGHKLN

[3284] نرگسدان BGHKLMN : نرگستان Fatih Bul.AC

3982. زآن بـه ظـاهر کوشـد انـدر جـاه و حکـم[3285] تـــا امیـــران را نمایـــد راه و حکـــم[3286]

3983. تـــا امیـــری را دهـــد جـــانی دگـــر تـــا دهـــد نخـــل خلافـــت را ثمـــر[3287]

بیان آن که فتح طلبیدن پیغامبر علیه السلم مکّه را و غیر مکّه را جهت دوستی ملک دنیا نبود چونکه فرموده است

الدنیا جیفة بلکه به امر بود[3288]

3984. جهـد پیغـامبر[3289] بـه فـتح مکّـه هـم کـــی بـــود در حـــب دنیـــا مـــتهم

3985. آنکـــه او[3290] از مخـــزن هفـــت آســـمان چشـــم و دل بـــر بســـت روز امتحـــان

3986. از پـــی نظـــارۀ او حـــور و جـــان پـــر شـــده آفـــاق هـــر هفـــت آســـمان

3987. خویشـــتن آراســـته از بهـــر او خـــود ورا پـــروای غیـــر دوســـت کـــو[3291]

3988. آنچنـــان پـــر گشـــته[3292] از اجـــلال حـــق کـــه در او هـــم ره نیابـــد آل حـــق

3989. لا یســـع فینـــا نبـــي مرســـل والملـــک و الـــروح ایضـــا فـــاعقلوا

3990. گفـــت مـــا زاغـــیم همچـــون زاغ نـــی مســـت صـــباغیم مســـت بـــاغ نـــی

3991. چونکـــه مخزنهـــای افـــلاک و عقـــول چـــون خســـی آمـــد بـــر چشـــم رســـول

3992. پـــس چـــه باشـــد مکّـــه و شـــام و عـــراق کـــه نمایـــد او نبـــرد و اشـــتیاق

[3285] جاه و حکم ABCGHKLMN : جاه حکم Bul.
[3286] راه و حکم ABCGHKLMN : راه حکم Bul.
[3287] پس از این بیت، L افزوده:
میرىء او بینی اندر آن جهان * فکرت پنهانیت گردد عیان
[3288] «آن» در C اضافه شده. Gپیغامبر صلی الله علیه و سلّم. N مکه را و غیره. Bul.ABCGHKLN بجای «چونکه» نوشته «چون». Bul.ABCKL کی (که) را پس از «فرموده است» ضبط کرده. A امر حق بود. N بامر حق بود.
[3289] پیغامبر BCM : پیغمبر Bul.AGHKLN
[3290] آنکه او Bul.BCGHKLMN : زآنک او A
[3291] در حاشیه C افزوده شده.
[3292] پر گشته Bul.ABCGHKMN : برگشته L

3993. آن گمـــان بـــر وی ضـــمیر بـــد کنـــد کـو قیـاس از جهـل و حـرص خـود کنـد[3293]

3994. آبگینـــــهٔ زرد چـــون ســـازی نقـــاب زرد بینـــــی جملـــــه نـــــور آفتـــــاب

3995. بشـــــکن آن شیشـــــهٔ کبـــــود و زرد را تـــــا شناســـــی گـــــرد را و مـــــرد را

3996. گـــرد فـــارس گـــرد هـــا افراشـــته[3294] گـــرد را تـــو مـــرد حـــق پنداشـــته

3997. گـرد دیـد ابلـیس و گفـت[3295] ایـن فـرع طـین چـــون فزایـــد بـــر مـــن آتـــش جبـــین

3998. تـــا تـــو مـــی‌بینـــی عزیـــزان را بشـــر دان کـــه میـــراث بلـــیس اســـت آن نظـــر

3999. گـــر نـــه فرزنـــد بلیســـی ای عنیـــد پـــس بـــه تـــو میـــراث آن ســـگ چـــون رســـید

4000. مـــن نـــیم ســـگ شـــیر حقـــم حـــق پرســـت شـــیر حـــق آن اســـت کـــز صـــورت برســـت[3296]

4001. شـــیر دنیـــا جویـــد اشـــکاری و بـــرگ شـــیر مـــولی[3297] جویـــد آزادی و مـــرگ[3298]

4002. چونکـــه انـــدر مـــرگ بینـــد صـــد وجـــود همچـــــو پروانـــــه بســـــوزاند وجـــــود

4003. شـــد هـــوای مـــرگ[3299] طـــوق صـــادقان کـــه جهـــودان را بـــد ایـــن دم امتحـــان[3300]

4004. در نبـــی فرمـــود کـــای قـــوم یهـــود صـــادقان را گـــنج باشـــد مـــرگ و ســـود [3301]

4005. همچنانکـــــه آرزوی ســـــود هســـــت آرزوی مـــرگ بـــردن[3302] زآن بـــه اســـت

[3293] آن گمان بر وی ضمیر بد کند* کو قیاس از جهل و حرص خود کند Bul.ABGHKLMN ؛ و L «از جهل و حرص خود» : آن گمان و ظن منافق را بود * کو قیاس از جان زشت خود کند C .این بیت در C نسخه بدل است.

[3294] گرد ها افراشته LM : گرد سر افراشته Bul.ABCGHK : مرد سر افراشته N

[3295] ابلیس و گفت Bul.BCGHKLMN : ابلیس گفت A

[3296] در حاشیه C اضافه شده.

[3297] مولی ABCGHKLMN : عقبی .Bul

[3298] پس از این بیت C افتادگی دارد که تا بیت « گندمی خورشید آدم ... شعشاع بدری را خسوف» ادامه یافت.

[3299] شد هوای مرگ Bul.ABCGHKMN :شد تمدّا مرگ L

[3300] بد این دم امتحان Bul.ABCGHKMN : بذان بد امتحان L

[3301] گنج باشد مرگ و سود M : مرگ باشد گنج و سود Bul.ABCGHKLN

[3302] آرزوی مرگ بردن ABCGHKLMN : آرزوی برگ مردن .Bul

4006. ای جهـــودان بهـــر نـــاموس کســـان بگذرانیـــد ایـــن تمنـــا بـــر زبـــان

4007. یـــک جهـــودی ایـــن قـــدر زهـــره نداشـــت چـــون محمـــد ایـــن علـــم را بـــر فراشـــت

4008. گفـــت اگـــر رابیـــد[3303] ایـــن را بـــر زبـــان یـــک یهـــودی خـــود نمانـــد[3304] در جهـــان

4009. پـــس یهـــودان مـــال بردنـــد و خـــراج کـــه مکـــن رســـوا تـــو مـــا را ای ســـراج

4010. ایـــن ســـخن را نیســـت پایـــانی پدیـــد دست بـا مـن ده چـو چشـمت دوسـت دیـد[3305]

گفتن امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه با قرین خود که چون خدو انداختی در روی من نفس من جنبید و اخلاص عمل نماند مانع کشتن تو آن شد[3306]

[33a]

4011. گفـــت امیـــر المـــؤمنین بـــا آن جـــوان کـــه بـــه هنگـــام نبـــرد ای پهلـــوان

4012. چـــون خـــدو[3307] انـــداختی در روی مـــن نفـــس جنبیـــد و تبـــه شـــد خـــوی مـــن

4013. نـــیم بهـــر حـــق شـــد و نیمـــی هـــوا شـــرکت انـــدر کـــار حـــق نبـــود روا

4014. تـــو نگاریـــدهٔ کـــف مولیســـتی آن حقـــی کـــردهٔ مـــن نیســـتی

4015. نقـــش حـــق را هـــم بـــه امـــر حـــق شـــکن بـــر زجاجـــهٔ دوســـت ســـنگ دوســـت زن

[3303] رابید M : راند Bul.ACHN : رانید BGK : گوئید L

[3304] نماند ABCGHKLMN : نماندی Bul.

[3305] پس از این بیت، L Bul. افزوده :
چونک در ظلمت ندیدی مشعله * اندر آ در گلستان از مزبله
بی توقف زودتر در نه قدم *زین چهِ بی بن سوی باغ ارم

[3306] KN با قرن خود. L «خیو» بجای «خدو». کلمات «مانع» الخ در N افزوده شده. Bul.«آن بود» بجای «آن شد».

[3307] خدو Bul.ABCGHKMN : خیو L

4016. گبر این بشنید نوری[3308] شد پدید — در دل او تا که زنّاری برید

4017. گفت من تخم جفا می‌کاشتم — من ترا نوع دگر پنداشتم

4018. تو ترازوی احد خو بوده‌ای — بل زبانهٔ هر ترازو بوده‌ای

4019. تو تبار و اصل و خویشم[3309] بوده‌ای — تو فروغ شمع و کیشم[3310] بوده‌ای

4020. من غلام آن چراغ چشم جو[3311] — که چراغت روشنی پذرفت از او

4021. من غلام موج آن دریای نور — که چنین گوهر بر آرد در ظهور

4022. عرضه کن بر من شهادت را که من — مر ترا دیدم سرافراز زمن

4023. قرب پنجه کس ز قوم و خویش او[3312] — عاشقانه سوی دین کردند رو

4024. او به تیغ حلم چندین حلق را — وا خرید از تیغ و چندین[3313] خلق را[3314]

4025. تیغ حلم از تیغ آهن تیزتر — بل ز صد لشکر ظفر انگیزتر

4026. ای دریغا لقمه‌ای دو خورده شد — جوشش فکرت از آن افسرده شد

4027. گندمی خورشید آدم را کسوف — چون ذنب شعشاع بدری را خسوف

4028. اینت لطف دل که از یک مشت گل — ماه او چون می‌شود پروین گسل[3315]

[3308] بشنید نوری M : بشنید و نوری Bul.ABCGHKLN
[3309] اصل و خویشم Bul.BCGHKM : اصل خویشم ALN
[3310] شمع و کیشم M : شمع کیشم Bul.ABCGHKLN
[3311] چشم جو Bul.ACGHKLMN : چشم تو B
[3312] ز قوم و خویش او M : ز خویش و قوم او Bul.ABCGHKLN
[3313] تیغ و چندین GHLMN : تیغ چندین Bul.ABCK
[3314] در B جای «حلق را» و «خلق را» باهم عوض شده.
[3315] در حاشیه B اضافه شده.

4029. نـان چـو معنـی بـود[3316] خـوردش سـود بـود — چونکـه صـورت گشـت انگیـزد جحـود

4030. همچـو خـار[3317] سـبز کاشـتر مـی‌خـورد — زآن خـورش صـد نفـع و لـذت مـی‌بـرد

4031. چونکـه آن سـبزیش رفـت و خشـک گشـت — چـون همـان را مـی‌خـورد اشـتر ز دشـت

4032. مـی‌درانـد کـام و لـنجش ای دریـغ — کآنچنـان ورد مربـی[3318] گشـت تیـغ

4033. نـان چـو معنـی بـود بـود آن خـار سـبز — چونکه صورت شد کنون خشک است و گبـز[3319]

4034. تـو بـدان عـادت کـه او را پـیش از ایـن — خـورده بـودی ای وجـود[3320] نـازنین

4035. بـر همـان بـو مـی‌خـوری ایـن خشـک را — بعـد از آن کآمیخـت معنـی بـا ثـری

4036. گشـت خـاک آمیـز و خشـک و گوشـت بـر — زآن گیـاه اکنـون بپرهیـز ای شـتر

4037. سـخت خـاک آلـود مـی‌آیـد سـخن — آب تیـره شـد سـر چـه بنـد کـن

4038. تـا خـدایش بـاز صـاف و خـوش کنـد — او کـه تیـره کـرد هـم[3321] صـافش کنـد

4039. صـبر آرد آرزو را نـی[3322] شـتاب — صـبر کـن و اللـه اعلـم بالصـواب

[3316] نان چو معنی بود ABCGHKLMN : نانکه معنی بود Bul.
[3317] خار Bul.BCGHKLMN : خاری A
[3318] مربی Bul.ABCGHKMN : مربّا L
[3319] و گبز Bul.BCGHKLMN : گبز A
[3320] وجود Bul.BCGHKLMN : وجودی A
[3321] او که تیره کرد هم ABCGHKMN : آنکه تیره کرد و هم Bul. : او که تیرەش کرد هم L
[3322] نی M : نه Bul.ABCGHKLN

3.3. DEĞERLENDİRME

Çalışmaya konu olan 1113 nolu yazmanın farklılıklarını ortaya koymak için *Meşnevî*'nin 1. defteri Nicholson neşri ile karşılaştırıldı. Elde edilen verilere göre farklılıklar şu şekildedir:

Fazla beyitlerde genelde Bul. Nüshasıyla benzerlik göstermektedir. Fazla olmayan ortak beyitlerdeki farklılıklarda ise diğer nüshalarla benzerlik göstermekte ve Bul. Nüshası diğer nüshalar ve neşre hazırlanan nüshanın metni ile farklılık göstermektedir. Neşre hazırlanan metinle Bul. Nüshasının dışında kalan diğer nüshalardaki farklılıkların benzer olması ve neşre hazırlanan metindeki fazla beyitlerin diğer metinlere göre Bul. Nüshasıyla ortaklık göstermesi neşre hazırlanan metnin daha kapsayıcı olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

Mevlâna Müzesi 1113 numaralı nüshanın 1. defterinde gerek ana metin alanı gerekse sütun aralarında veya haşiyede yer alan toplam 4039 beyit bulunmaktadır. Nicholson neşrine göre fazla çıkan beyit sayısı 36 olup bulunduğu sıra numaralarıyla birlikte aşağıda verilmiştir.

Sıra No	Beyit No	Beyit	
.1	185	چونک سلطان از حکیم آنرا شنید	پند او را از دل و جان برگزید
.2	260	با هزاران غصه وغم کشته جفت	کای عجب این مرغ کی اید بگفت
.3	309	ای خنک جانی که در عشق مال	ترک کرد او خان و مان و ملک مال
.4	364	چون وزیر این مکر را بر شه شمرد	از دلش اندیشه را کلی ببرد
.5	392	چون عنایاتت بود با ما مقیم	کی بود بیمی از آن دزد لیم
.6	403	چونک نور صبحدم سر بر زند	گر کس زرین گردون بر زند
.7	462	آخر الامر از برای آن مراد	تا دهد چون خاک ایشان را به باد
.8	675	جمله از درد فراقش در فغان	هم شهان و هم مهان و هم کهان

.9	783	سنگ و آهن در درون دارند نار	آبرا بر نارشان نبود گذار
.10	784	آب چو نار برونین را کشد	در درون سنگ و آهن کی رود
.11	785	سنگ و آهن چشمه نارند ودود	فطرهاشان کفر ترسا و جهود
.12	786	آب و خم و کوزه گر فانی شود	آب چشمه تازه و باقی بود
.13	978	ای عجب این کرده باشی بهر آن	تا شود آواره او از خان و مان
.14	979	گفتش ای شاه جهان بی زوال	فهم کژ کرد و نمود او را خیال
.15	1078	هست آن ریگ ای پسر مرد خدا	کو به حق پیوست وز خود شد جدا
.16	1079	آب عذب دین همی جوشد از او	طالبان را زآن حیات است و نمو
.17	1080	غیر مرد حق چو ریگ خشک دان	کآب عمرت را خورد او هر زمان
.18	1081	طالب حکمت شو از مرد حکیم	تا از او گردی تو بینا و علیم
.19	1100	ماند احوالت بدان طرفه مگس	کو همی پنداشت خود را هست کس
.20	1101	از خود او سرمست گشته بی‌شراب	ذرهٔ خود را بدیده آفتاب
.21	1102	وصف بازان را شنیده دربیان	گفته من عنقای وقتم بی‌گمان
.22	1242	تا بیابی بهر لشکر آب را	در سفر سقا شوی اصحاب را
.23	1270	چون ملایک نور حق دیدند ازو	جمله افتادند در سجده برو
.24	1413	در بیان این شنو یک قصه	تابری از سر گفتم حصه
.25	1539	از عمر چون آن رسول این را شنید	روشنی در دلش آمد بدید
.26	1540	محو شد پیشش سوال و هم جواب	گشت فارغ از خطا و از صواب
.27	1541	اصل را در یافت بگذشت از فروع	بهر حکمت کرد در پرسش شروع
.28	1983	جان ناری یافت از وی انطفا	مرده پوشید از بقای او قبا
.29	2499	اصل روغن ز آب افزون می شود	عاقبت با آب ضد چون می شود
.30	2560	همچو روح پاک کو از ننگ تن	می گریزد جانب رب المنن

.31	2800	صورت غمگین نقش از بهر ماست	تا که ما را یاد آید راه راست
.32	2886	پس نقیبی را بفرمود آن قباد	آن جهان بخشش و آن بحر داد
.33	3368	گه یمینش می برد گاهی یسار	گه گلستانش کند گاهیش خار
.34	3570	و آن کسان که تشنه بر گردش دوان	گشته‌اند این دم نمایم من عیان
.35	3692	کی ستاره حاجتستی ای ذلیل	که بدی بر نور خورشید او دلیل
.36	3808	پس بگفت آن نو مسلمان ولی	از سر مستی و لذت با علی

M nüshasında 1851 numaralı beyit peş peşe iki defa yazılmıştır:

هر چه کوشد جان که در مرد و زن است گوش و چشم شاه جان بر روزن است

Mevlâna Müzesi 1113 numaralı nüshanın 1. Defterinde gerek ana metin alanı gerekse haşiyede yer alan toplam 176 başlık bulunmaktadır. Nicholson neşrine göre fazla çıkan başlık sayısı 3 olup bulunduğu sayfalarla birlikte aşağıda verilmiştir:

در بیان انکه جمله پیغامبران بر حقند که لا نفرق بین احد من رسله [10a]

پند دادن خرگوش نخچیران را که بدین شاد مشوید [15a]

طلب کردن یوسف صدیق علیه السلام ارمغان از مهمان [27b]

SONUÇ

Türkiye'de *Meṣnevî*'nin özellikle de Selçuklu dönemine ait birçok eski tarihli yazma nüshaları vardır. Selçuklu dönemine yakın nüshalardan birisi de Mevlâna Müzesi 1113 numaralı nüshadır. Eser Mevlâna Müzesinde bulunmakta olup, müstensihi Hasan b. Osman el-Mevlevî ve istinsah tarihi 773 / 1372 dir. Bu nüsha özellikle tezhip, cilt ve yazı gibi sanatsal açılardan ilim adamlarının dikkatini çekmiş ve üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Abdülbâkî Gölpınarlı da eser hakkında geniş bilgi vermiş ve kitaplarında önemine dikkat çekmiştir.

Güvenilir, sağlam bir yazma olduğu ve bugüne kadar metni üzerinde bilimsel herhangi bir çalışma yapılmadığından bu eserin hiç değilse 1. defterinin gün ışığına çıkarılması arzu edilmiştir. Öncelikle çalışılan nüshadaki beyitler kendi içindeki sıralamaya göre numaralandırılmıştır. Daha sonra bu nüshanın farkları Nicholson'un *Meṣnevî* neşrinde kullandığı nüshalarla karşılaştırılarak aynı düzende verilmiştir. Gerek metin alanı gerekse haşiye ve sütun aralarında yer alan beyitler belirlenmiş ve nüshanın Nicholson'un çalıştığı 9 nüshaya göre farklılıkları tespit edilmiştir. Dolayısıyla bundan sonra oluşturulacak metin neşirlerinde bu nüsha dikkate alınmalıdır.

KAYNAKÇA

Arpaguş, Safi, "Mevlâna Celâleddîn Rûmî'nin Eserleri Üzerine Yapılan İngilizce Çalışmalar", ***Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi***, Ankara 2005, Y. 6, S. 14, s. 775-804.

Ateş, Ahmet ve Tarzi Abdülvehhab, ***Farsça Grameri***, Tercüman Yayınları, 1982.

Câmî, Abdurrahmân, ***Nefaḥâtü'l-Üns: Evliyâ Menkibeleri***, çev. ve şrh. Lâmiî Çelebî, haz. Süleyman Uludağ ve Mustafa Kara, Marifet Yayınları, İstanbul 1998.

Ceyhan, Semih, "*Mesnevî"*, DİA, C. 29, Ankara 2004, s. 325-334.

Derin, Süleyman, "Reynold Alleyne Nicholson", ***DİA***, C. 33, İstanbul 2007, s.76-77.

Eflâkî, Ahmed, ***Menâkıbü'l-Ârifîn***, nşr. Tahsin Yazıcı, C. I-II, Ankara 1961; Ariflerin Menkıbeleri, trc. Tahsin Yazıcı, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2006.

Ferhengi Mutavassıt-ı Dehhudâ Zîr-i nazarı Seyyid Ca'fer Şehîdî, Bekûşiş-i Gulam Rıza Sutûde, Îrec Mehrekî, Ekrem Sultânî, *Lugatnâme*, Tahran 1385/2006 1. Baskı C.1-2 , Tahran 1385/2006.

Ferhengistân-ı Zebân ve Edeb-i Fârsî, *Destûr-i Haṭṭ-ı Fârsî,* Tahran 1386 hş.

Fürûzanfer, Bediüzzaman, ***Mevlâna Celâleddîn***, Çev. Feridun Nafiz Uzluk, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1963.

_____, ***Külliyât-ı Şems yâ Dîvân-ı Kebîr***, Tahran 1336-1345 hş.

Gölpınarlı, Abdülbâkî, ***Mevlâna Celâleddîn Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler,*** İnkılap Kitabevi, İstanbul 1999.

_____, ***Mevlâna Müzesi Müzelik Yazma Kitaplar Kataloğu***, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003.

_____, ***Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik***, İnkilâp ve Aka Yayını, 2. bs., İstanbul 1983.

_____, ***Mesnevî ve Şerhi***, C. I-VI, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.

_____, ***Mevlânâ Celâleddin***, İnkilâp Kitabevi, İstanbul 1985.

_____, ***Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi Kataloğu***,C. I-IV, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1967.

Güleç, İsmail, "R. A. Nicholson'un Mesnevî Tercüme ve Şerhi Üzerine", ***Dîvân İlmî Araştırmalar***, 20 (2006/1), s.227–240.

İzbudak,Veled, ***Mesnevi***, Mili Eğitim Bakanlığı Yayınları, C. I-VI, Ankara 1990.

Karaismailoğlu, Adnan, "Mevlâna'nın Hayatı ve Çevresi**"**, **Konya'dan *Dünyaya Mevlâna ve Mevlevîlik***, İstanbul 2002, s. 21-30.

_____, "R.A. Nicholson'un Mesnevî Neşri ve Yeni Mesnevî Neşirleri", ***Mevlâna Araştırmaları Dergisi***, Y. 2007, S. 1, s. 21-33.

Lewis, Franklin, ***Mevlâna Geçmiş ve şimdi Doğu ve Batı***, Çev. Gül Çağalı Güven-Hamide Koyukan, Kabalcı, İstanbul 2010.

Nicholson, Reynold A., ***The Mathnawi of Jalalu'ddin Rumî***, I-VIII, London 1925-1940.

Nicholson, Reynold Alleyne, "The Matnavî of Jalâlu'ddin Rûmî'ye Önsöz", Çev. Ekrem Yıldız, ***Mevlâna Araştırmaları -II-***, 2008, s.249-279.

Önder, Mehmet, ***Mevlânâ ve Mevlevilik*****,** Aksoy Yayıncılık**,** İstanbul 1998.

_____ve diğerleri, ***Mevlânâ Bibliyografyası,*** C. I-II, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 1973.

Öngören, Reşat, "Mevlâna", ***DİA*****,** C. 29, Ankara 2004, s.441-448.

Rûmî, Mevlâna Celâleddîn, ***Mesnevî-i Ma'nevî 1-2,*** haz. Adnan Karaismailoğlu, Derya Örs, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.

_____, ***Mesnevî-i Ma'nevî*****,** (Âḫirîn Taṣḥiḥ-i Reynold A. Nicholson, terceme ve tahkik: Ḥasan-i Lâhûtî), Tahran 1393 hş/2014.

_____, ***Mesnevî-i Ma'nevî*****,** British Museum Or.5602.

_____, ***Mesnevî-i Ma'nevî*****,** Aumer'n Münih Staatsbibliothek Farsça Yazmalar Kataloğu Nr. 35.

_____, ***Mesnevî-i Ma'nevî*****,** British Museum Or.6438.

_____, ***Mesnevî-i Ma'nevî*****,** Nicholson mülkiyeti.

_____, ***Mesnevî-i Ma'nevî*****,** Bulak 1268 .

_____, ***Mesnevî-i Ma'nevî*****,** Konya Mevlâna Müzesi nr. 51.

_____, ***Mesnevî-i Ma'nevî*****,** İstanbul Zahir Efendi mülkiyeti.

_____, ***Mesnevî-i Ma'nevî*****,** Kahire Darü'l-Kütübi'l-Mısır, Hidiv (Mısır) Kütüphanesi Farsça Kitaplar Kataloğu s. 419.

_____, ***Mesnevî-i Ma'nevî*****,** İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa, 670.

_____, ***Mesnevî-i Ma'nevî*****,** Konya Mevlâna Müzesi nr. 1113.

Ṣafâ, Zebiḫullah, ***Târîh-i Edebiyyât der Îrân,*** C. I-V, Tahran, 1332 hş.

Sipehsâlâr, Ferîdûn b. Ahmed, **Mevlâna ve Etrafındakiler Risâle**, Çev. Tahsin Yazıcı, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1977.

Şafak, Yakup, "Hz. Mevlâna'nın Eserleri*"*, **Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî**, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya 2010, s.23-35.

_____, “Cumhuriyet Döneminde Yayınlanmış İlk Mesnevî Tercümesi”, **Yedi İklim**, S. 334, s.102-108.

Şimşekler, Nuri, “Mevlâna’nın Eserleri ve Eserlerinden Seçmeler”, **Konya’dan Dünya’ya Mevlâna ve Mevlevîlik**, İstanbul 2002, s.47-70.

_____, “Mevlâna’nın Eserleri ile İlgili Yabancı Dillerde Yapılan Çalışmalar (1973-2005)”, **Mevlâna Araştırmaları 1**, edt. Adnan Karaismailoğlu, s.159-212.

Tanındı, Zeren, **Mevlâna Celaleddîn Rûmî'nin ve Sultan Veled'in Konya Mevlâna Müzesindeki Eserlerinin Tezhipli ilk Örnekleri**, Mevlana Ocağı, Edt: Mehmet Bayyiğit, Konya 2007, 163-178.

_____, Seçkin Bir Mevlevî’nin Tezhipli Kitapları, M. Uğur Derman 65 Yaş Armağanı, İstanbul 2000, s. 513-536.

Veled, Sultan, **İbtidânâme**, Çev: Abdülbâkî Gölpınarlı, Konya 2001.

T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı	Rukiye RASBACI
Doğum Yeri	Hekimhan / MALATYA
Doğum Tarihi	02.01.1981
Medeni Durumu	Evli
Öğrenim Durumu	
Derece	Okulun Adı
İlköğretim	Sakarya İlkokulu
Ortaöğretim	Hekimhan Lisesi Orta Kısmı
Lise	Malatya Turgut Özal Süper Lisesi
Lisans	Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı
Yüksek Lisans	Mevlana Araştırmaları Enstitüsü
Becerileri	
İlgi Alanları	
İş Deneyimi (Doldurulması isteğe bağlı)	Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü
Aldığı Ödüller (Doldurulması isteğe bağlı)	
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar (Doldurulması isteğe bağlı)	Bekir Şahin Konya Yazma Eserler Bölge Müdürü
Cep Telefonu	05059438770
E-Posta	rukiyerasbaci@hotmail.com
Adres	Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Meram / KONYA

İmza: